

Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!

LENIN

TEOKSET

38

JULKAISTAAN
VKP(b):n IX EDUSTAJAKOKOUKSEN
JA SNTL:n NEUVOSTOJEN
II EDUSTAJAKOKOUKSEN
PÄÄTÖKSEN PERUSTEELLA

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА-ЛЕНИНИЗМА
при ЦК КПСС

В. И. ЛЕНИН

СОЧИНЕНИЯ

Издание четвертое

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ
МОСКВА

NKP:n KK:n MARXISMIN-LENINISMIN
INSTITUUTTI

V. I. LENIN

T E O K S E T

*Suomennos neljännestä
venäjänkielisestä painoksesta*

KUSTANNUSLIIKE EDISTYS
MOSKOVA — PETROSKOI

V. I. LENIN

38
OSA

Filosofian vihkot

ESIPUHE

V. I. Leninin Teosten neljännen painoksen kolmaskymmenes kahdeksas osa sisältää eri kirjoista tehtyjä muistiinpanoja ja otteita, joihin liittyy Leninin kriittisiä huomautuksia sekä marxilaisen filosofian kysymyksiä koskevia arvioita ja lausuntoja samoin kuin merkintöjä, katkelmia ja muita filosofiaa koskevia Leninin aineistoja.

Osaan kuuluvat V. I. Leninin filosofiset kirjoitukset, jotka julkaistiin ensimmäisen kerran vv. 1929—1930 IX ja XII Lenin-kokoelmassa sekä sittemmin vuosien 1933 ja 1947 välillä monesti erillisenä kirjana, joka tunnetaan nimellä »Filosofian vihkot». Nämä aineistot käsittävät kymmenen vihkoa, joista kahdeksaa vuosilta 1914—1915 peräisin olevaa Lenin nimitti »Filosofian vihkoiksi». Sen lisäksi osaan on liitetty filosofisia ja luonnontieteellisiä teoksia koskevia huomautuksia, joita Lenin on kirjoittanut erillisten merkintöjen muodossa muihin alustavaa aineistoa sisältäviin vihkoihin, sekä otteita eri tekijöiden kirjoista, joihin Lenin on tehnyt reunahuomautuksia ja alleviivauksia.

»Filosofian vihkojen» edellisiin painoksiin verrattuna tähän osaan sisältyvät lisäksi reunahuomautukset ja merkinnöt, joita V. I. Lenin on tehnyt G. V. Plehanovin kirjaseen »Marxilaisuuden peruskysymykset» sekä V. Shuljatikovin kirjaan »Kapitalismin puolustelu länsieurooppalaisessa filosofiassa. Descartesista E. Machiin», reunamerkinnot ja alleviivaukset, jotka on tehty aikaisemmista painoksista poisjääneeseen A. Deborinin kirjoitukseen »Dialektinen materialismi», huomautukset G. V. Plehanovin kirjaan »N. G. Tshernyshevski» — muun muassa laitaviivaukset, jotka tätä painosta laadittaessa on todettu Leninin

tekemiksi — samoin kuin joukko muistiinpanoja filosofiaa ja luonnontiedettä koskevista kirjoista ja niiden arvosteluista. Niinpä tässä osassa julkaistaan ensimmäisen kerran Leninin v. 1904 lopulla tekemä merkintö, joka koskee arvostelua saksalaisen luonnontutkijan E. Haeckelin kirjoista »Elämän ihmeet» ja »Maailmanarvoitukset».

Suurin osa »Filosofian vihkoihin» otetuista aineistoista on peräisin vuosilta 1914—1916. Ei ole sattuma, että juuri ensimmäisen maailmansodan vuosina, kapitalismin kaikkien ristiriitojen äärimmäisen kärjistymisen ja vallankumouksellisen kriisin kypsymisen kaudella V. I. Lenin kiinnitti suurta huomiota filosofiaan ja ennen kaikkea marxilaiseen dialektiikkaan. Vain materialistisen dialektiikan näkökulmasta oli mahdollista suorittaa imperialismin ristiriitojen marxilainen analyysi, osoittaa ensimmäisen maailmansodan imperialistinen luonne, paljastaa II Internationalen johtajien opportunisti ja sosialishovinismi sekä viitoittaa proletariaatin taistelun strategia ja taktiikka. Kaikki Leninin tällä kaudella kirjoittamat työt — klassillinen teos »Imperialismi kapitalismin korkeimpana vaiheena», kirjoitukset »Sosialismi ja sota», »Euroopan Yhdysvallat -tunnuksesta», »Juniuksen kirjaseen johdosta», »Sosialistinen vallankumous ja kansakuntien itsemääräämisoikeus» ynnä muut teokset liittyvät erottamattomasti »Filosofian vihkoihin». Marxilaisen filosofian, marxilaisen dialektisen metodin luova kehittäminen ja uuden historiallisen aikakauden syvälinen tieteellinen erittely pohjustivat Leninin suuria oivalluksia, jotka aseistivat työväenluokan uudella sosialistisen vallankumouksen teorialla. »Filosofian vihkoja» leimaa kauttaaltaan luova suhtautuminen marxilaiseen filosofiaan, joka liittyy erottamattomasti elämään, työväenluokan taisteluun ja puolueen politiikkaan.

Nidos alkaa Leninin v. 1895 tekemillä muistiinpanoilla K. Marxin ja F. Engelsin kirjasta »Pyhä perhe eli kriittillisen kritiikin kritiikkiä». V. I. Lenin seurailee muistiinpanoissaan K. Marxin ja F. Engelsin filosofisen ja poliittisen maailmankatsomuksen muotoutumista. Hän kirjoittaa muistiinpanoihin ja merkitsee ne kirjan kohdat, jotka osoittavat miten Marx tulee yhä lähemmäksi »yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden ajatusta» (tämä osa, s. 12) ja jotka luonnehtivat »Marxin jo miltei muotoutunutta käsitystä proletariaatin vallankumouksellisesta tehtävästä» (s. 8).

Huomattava sija Leninin muistiinpanoissa on arvostelulla, jonka Marx ja Engels kohdistivat Bruno ja Edgar Bauerin sekä heidän seuraajiansa subjektiiviseen sosiologiaan, heidän idealistisiin ajatuksiinsa »kriittillisesti ajattelevien yksilöiden» osuudesta. Lenin korostaa tieteellisen kommunismin perustanlaskijain ajatuksia, että historian todellinen ja varsinainen luoja on kansa, työtätekevät joukot, heidän johtopäätöstään, että »historiallisen toiminnon perusteellisuuden kasvaessa tulee kasvamaan myös sen joukon määrä, jonka toimintoa se on» (s. 15). Nämä ajatukset liittyvät elimellisesti siihen taisteluun, mitä Lenin kävi tuona aikajaksona idealistisia, narodnikkilaisia »sankari»- ja »lauma»-katsomuksia vastaan, yksilöiden palveluksen teoreettisia perusteluyrityksiä vastaan. Lenin tekee seikkaperäiset muistiinpanot kirjan siitä luvusta, jossa K. Marx luonnehtii syvällisesti XVII ja XVIII vuosisadan englantilaisen ja ranskalaisen materialismin merkitystä.

Lenin kiinnitti »Filosofian vihkoissa» suurta huomiota saksalaiseen klassilliseen filosofiaan, joka oli eräs marxilaisuuden lähteitä. L. Feuerbachin kirjaa »Luentoja uskonnon olemuksesta» koskevissa muistiinpanoissa, jotka ovat ilmeisesti peräisin vuodelta 1909, V. I. Lenin korostaa Feuerbachin ansioita materialistina ja ateistina. Hän panee merkille myös ne »Luentojen» väittämät, jotka ilmentävät Feuerbachin materialistisia arvailuja yhteiskuntakäsitysten alalla. Samalla Lenin tuo esille Feuerbachin materialismin heikkouden ja rajoittuneisuuden, hän osoittaa, että »niin antropologinen periaate kuin naturalismikin ovat ainoastaan epätarkkaa, heikkoa *materialismin* mukailua» (s. 68). Vertaillen Feuerbachin vv. 1848—1849 pitämiä ja v. 1851 julkaistuja »Luentoja uskonnon olemuksesta» K. Marxin ja F. Engelsin tuon kauden teoksiin V. I. Lenin kirjoittaa: »Miten suuresti Feuerbach *olikaan jo tuohon aikaan. (1848—1851) jäänyt jälkeen Marxistia* ('Kommunistinen manifesti' 1847, 'Neue Rheinische Zeitung' etc.) ja *Engelsistä* (1845: 'Lage')» (s. 63).

Kehitellessään materialistisen dialektiikan teoriaa Lenin kiinnitti erityistä huomiota Hegelin filosofisen jäämistön tutkimiseen ja kriittilliseen käsittelyyn. Muistiinpanot Hegelin teoksista »Logiikan tiede», »Luentoja filosofian

historiasta» ja »Luentoja historianfilosofiasta» ovat »Filosofian vihkoissa» keskeisellä paikalla.

V. I. Lenin arvostelee jyrkästi Hegelin idealismia, hänen ideamystiikkaansa. Samanaikaisesti hän osoittaa Hegelin dialektiikan merkityksen ja opettaa arvioimaan sitä materialistiselta kannalta. »Hegelin logiikkaa», Lenin kirjoittaa, »ei voida soveltaa annetussa muodossa; sitä ei saa ottaa annettuna. Siltä on valittava loogiset (geonologiset) vivahteet ja puhdistettava pois *Ideenmystik...*» (s. 223). Tehdessään muistiinpanoja Hegelin teoksista Lenin muotoilee kokonaisen joukon mitä tärkeimpiä ajatuksia materialistisen dialektiikan olemuksesta.

Muistiinpanoihin Hegelin teoksista liittyy läheisesti Leninin nerokas katkelma »Dialektiikasta», jonka hän kirjoitti v. 1915. Tämä kooltaan vähäinen katkelma on syvällisyydessään ja ajatustensa rikkaudessa verraton yleistys materialistisen dialektiikan kaikesta pääasiallisesta ja oleellisesta sisällöstä.

Muistiinpanoissaan F. Lassallen kirjasta »Efesolaisen Herakleitos hämärän filosofia», Aristoteleen kirjasta »Metafysiikka» ja Feuerbachin kirjasta »Leibnizin filosofian esittelyä, kehittelyä ja arvostelua» Lenin seurailee materialistisen dialektiikan historiallista kypsymistä. Tarkastellessaan filosofian historiaa Herakleitoksesta ja Demokritoksesta lähtien Marxiin ja Engelsiin asti hän antaa syvällisen marxilaisen arvion suurten ajattelijoiden luomistyöstä. Lenin osoittaa, mitä edistyksellistä he ovat tuoneet filosofisen ajattelun kehitykseen ja näyttää samalla heidän katsomustensa historiallisen rajoittuneisuuden.

Luonnontieteellisiä teoksia koskevissa huomautuksissa samoin kuin muissakin tähän osaan sisältyvissä aineistoissa Lenin arvostelee yrityksiä sovittaa yhteen tieteellinen luonnonselitys ja uskonnollinen maailmankatsomus; hän arvostelee vaistonvaraisten materialististen luonnontutkijain horjuntaa materialismista idealismiin, heidän kykenemättömyyttään ymmärtää mekanistisen ja dialektisen materialismin välistä eroa. Hän esiintyy filosofian ja filosofisten yleistysten halveksuntaa vastaan, osoittaa materialistisen dialektiikan valtavan merkityksen luonnontieteelle, nykytieteen löytöjen filosofiselle yleistämiselle.

»Filosofian vihkojen» viimeisen jakson muodostavat merkinnöt ja reunahuomautukset, joita V. I. Lenin on teh-

nyt filosofisiin kirjoihin (G. V. Plehanovin, V. M. Shuljatikovin, A. M. Deborinin y.m.) ja jotka osoittavat, miten terävästi Lenin arvosteli dialektisen ja historiallisen materialismin vääristelyä. Tämä arvostelu on valaiseva esimerkki Leninin leppymättömästä taistelusta vulgääriä materialismia sekä vähäisintäkin marxilaisesta filosofiasta poikkeamista vastaan.

Varsin mielenkiintoisia ovat huomautukset, joita V. I. Lenin on tehnyt G. V. Plehanovin kirjaan N. G. Tshernyshevskistä. Ne ovat osoituksena siitä suuresta huomiosta, jota Lenin kiinnitti Venäjän yhteiskunnallisen ajattelun historiaan, ja siitä, miten suuressa arvossa hän piti sen parhaita, materialistisia perinteitä. Lenin tähdentää Tshernyshevskin vallankumouksellista demokratiismia ja materialismia, hänen päättävää taisteluaan idealismia vastaan. Todettuaan Plehanovin kirjan puutteellisuudet sekä sen, että tekijä ei ollut ymmärtänyt Tshernyshevskin toiminnan luokkasisältöä, Lenin kirjoittaa: »Idealistisen ja materialistisen historiankäsityksen *teoreettisen* eron takia Plehanovilta on jäänyt huomaamatta liberaalin ja demokraatin välinen käytännöllis-poliittinen ja *luokkaero*» (s. 472).

»Filosofian vihkoissa» V. I. Lenin puolustaa johdonmukaisesti puoluekantaisuuden periaatetta filosofiassa sekä osoittaa dialektisen materialismin ja vallankumouksellisen käytännön elimellisen yhteyden.

»Filosofian vihkot» ovat aatteellisesti tavattoman kallisarvoiset ja niillä on valtava teoreettinen ja poliittinen merkitys. Niissä Lenin kehittää dialektista ja historiallista materialismia sekä filosofian historiaa kiinnittäen tällöin päähuomion materialistisen dialektiikan kysymyksiin. Leninin filosofisen pääteoksen, kirjan »Materialismi ja empiriokritisismi» rinnalla »Filosofian vihkot» ovat Leninin nerouden suurloimus.

Muistiinpanoissaan ja huomautuksissaan V. I. Lenin määrittelee dialektiikan tieteeksi objektiivisen maailman kehityksen ja tiedostamisen yleisimmistä laeista. Poikkeuksellisen tärkeä on merkitykseltään Leninin teesi dialektiikan, logiikan ja tietoteorian identtisyydestä, samuudesta. Lenin osoitti, että metafyyssisen materialismin peruspuutteena oli kyvyttömyys soveltaa dialektiikkaa tiedostamisen prosessiin ja kehitykseen; dialektiikka, hän korosti, onkin

marxilaisuuden tietoteoriaa. Marxilaisen dialektiikan edelleen kehittämistä on se, että Lenin »Filosofian vihkoissa» selvittää kysymyksen dialektisesta tiedostamisprosessista, siitä, että objektiivisen todellisuuden tiedostamisen dialektinen tie kulkee elävästä havainnosta abstraktiseen ajatteluun ja siitä käytäntöön.

Materialistista dialektiikkaa kehitellessään Lenin kiinnittää päähuomion kysymykseen ristiriidoista. Nimenomaan »Filosofian vihkoissa» hän selittää, että dialektiikan olemuksen, sen ytimen muodostaa oppi vastakohtien ykseydestä ja taistelusta, että vastakohtien taistelu on kehityksen lähde. »Yhtenäisen kahtiajakautuminen ja sen ristiriitaisten osien tiedostaminen ...on dialektiikan *ydin* (eräs sen 'olemuksista', sen perustavimpia erikoisuuksia eli piirteitä, ellei perustavin)», kirjoittaa Lenin (s. 311).

»Filosofian vihkojen» alustava aineisto osoittaa Leninin todennäköisesti aikoneen kirjoittaa materialistisesta dialektiikasta erikoisen teoksen, mitä hän ei kuitenkaan ehtinyt tehdä. Siitä huolimatta, että »Filosofian vihkoihin» sisältyvät aineistot eivät muodosta viimeistellyä teosta, jonka Lenin olisi kirjoittanut julkaisemista varten, ne ovat tärkeä lisä dialektisen materialismin kehitykseen. V. I. Leninin »Filosofian vihkojen» suuren aatteellisen sisällön tutkimisella on tavaton merkitys syvälliselle perehtymiselle tieteellisen kommunismin teoreettisena perustana olevaan marxilais-leniniläiseen filosofiaan.

* * *

Muistiinpanot ja muut aineistot on sijoitettu tähän osaan pääasiallisesti aikajärjestyksessä. Kirjoihin tehdyt reunahuomautukset on erotettu erityiseksi jaksoksi, jonka sisällä ne on sijoitettu niin ikään aikajärjestykseen.

Kaikki V. I. Leninin käsikirjoitustekstissä esiintyvät korostukset on kirjassa erotettu kirjasinlajeilla: yhdellä ohuella suoralla tai aaltoviivalla alleviivatut sanat on ladottu kursiivilla; kahdella alleviivauksella varustetut on ladottu harvennetulla kursiivilla; kolmella ohuella suoralla alleviivatut puolilihavalla j.n.e.

Jotta pysyttäisiin mahdollisimman lähellä Leninin käsikirjoitusta on tekstissä esiintyvät vieraskieliset sanat ja sanonnat painettu alkuperäiskielellä ja varustettu sa-

nanmukaisella suomennoksella. Samoin on painettu alkukielellä ne vieraskieliset erikoissanat, jotka Lenin on sijoittanut sulkuihin, vastaavien venäjänkielisten termien jälkeen, sekä käsikirjoitussivujen reunoille sijoitetut vieraskieliset oppisanat ja sanonnat. Lainausten teksti on erotettu Leninin lisäämistä sanoista lainausmerkeillä.

Kaikki Leninin tekemät vieraskielisten tekstien käännökset on merkitty pilkunmuotoisilla lainausmerkeillä (" ") erotukseksi toimituksen suorittamista käännöksistä, jotka on merkitty tavallisesti painotuotteissa käytetyillä lainausmerkeillä (« »).

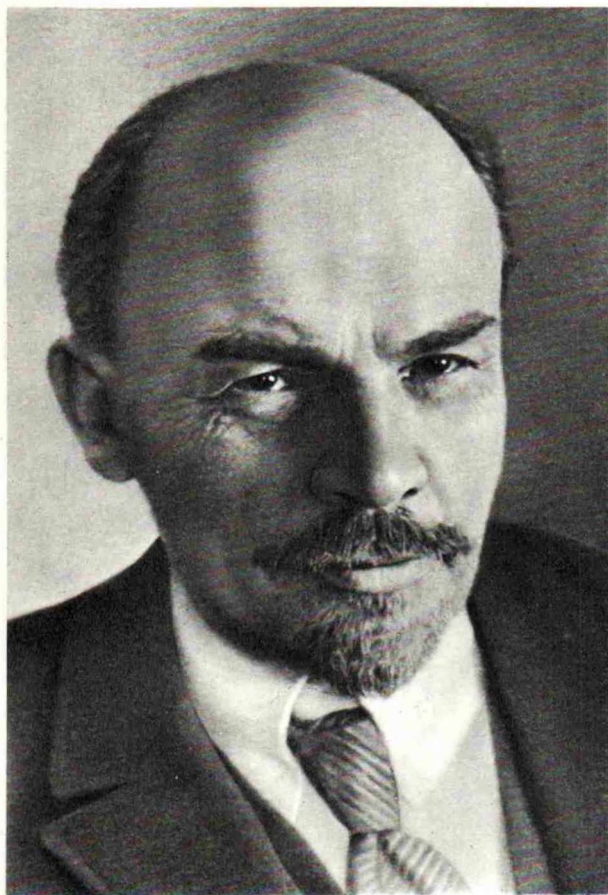
V. I. Leninin teksteissä lainattujen kirjojen sivuja osoittavat viittaukset ovat kahta lajia: kaarisuluissa osoitetaan alkuperäisteoksen sivu, hakasuluissa kyseisen teoksen viimeisen venäjänkielisen painoksen sivu.

Aikakausjulkaisujen, kirjojen ja artikkeleiden nimet esitetään tekijäntekstissä Leninin käsikirjoituksen mukaisesti ja lainatekstissä alkukielellä — varustettuna käännöksellä, joka annetaan tekstin jälkeen seuraavissa huomautuksissa tai, mikäli niihin ei ole viitattu, alahuomautuksina.

Venäjänkielisen laitoksen koko teksti on tarkistettu Leninin käsikirjoitusten mukaan ja toimituksen kääntämät lainaukset alkulähteiden mukaan.

Osan loppuun on sijoitettu huomautukset, Leninin siteeraaman ja mainitseman kirjallisuuden hakemisto sekä nimi- ja asiahakemistot.

*NKP:n Keskuskomitean
marxism-leninism-instituutti*

V. I. LENIN

1917

**MUISTIINPANOT MARXIN JA ENGELSIN
TEOKSESTA »PYHÄ PERHE»¹**

*Kirjoitettu aikaisintaan huhtikuun 25
(toukokuun 7) pnä —
myöhäisintään syyskuun 7 (19) pnä 1895*

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

PYHÄ PERHE
ELI KRIITILLISEN KRITIIKIN KRITIIKKIÄ²

BRUNO BAUERIA JA KUMPPANEITA VASTAAN

FRIEDRICH ENGELS JA KARL MARX

FRANKFURT AM MAIN
KIRJANKUSTANNUSLIIKE
(J. ROTTEN) 1845

Pieni kirjanen, kahdeksannesarokin kokoa, koostuu esipuheesta (ss. III—IV) * [7—8]** (allekirjoitus: *Pariisi*, syyskuu 1844), sisältöluettelosta (ss. V—VIII) [646—648] ja tekstistä (ss. 1—335) [9—230], joka jakautuu 9 lukuun (Kapitel). Luvut I, II, III ovat Engelsin, luvut V, VIII ja IX Marxin sekä luvut IV, VI ja VII molempien kirjoittamia; tällöin kumpikin on kuitenkin erikseen allekirjoittanut laatimansa pykälän tai erityisellä otsikolla varustetun lukujakson. Kaikki nämä otsikot ovat satiirisia, mukaan luettuna "teurastajan kriitillinen muuttuminen koiraksi" (siten on otsikoitu VIII luvun 1. §). Engels on kirjoittanut sivut 1—17 [9—21] (I, II, III luvun sekä IV luvun 1. ja 2. §), 138—142 [101—104] (VI luvun 2.a §), 240—245 [167—170] (VII luvun 2.b §):

s.o. 26 sivua 335:stä.

Ensimmäiset luvut ovat pelkkää "Kirjallisuuslehden" || "*Allgemeine Literatur-Zeitung*" von Bruno Bauer³—|| alkulauseessa sanotaan Marxin ja Engelsin kritiikin suuntautuvankin sen kahdeksaa ensimmäistä numeroa vastaan|| || *sanankäytön* arvostelua (I luku *kokonaisuudessaan* (I), ss. 1—5 [9—11]), sen historianvääristeilyjen arvostelua (II luku, ss. 5—12 [12—17], erikoisesti

* *F. Engels und K. Marx. Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik. Frankfurt a. M., 1845. Toim.*

** *К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения, 2 изд., т. 2. Тоим.*

Englannin historian), sen aiheiden arvostelua (III luku. 13—14 [18—19], hra Nauwerckin ja Berliinin filosofisen tiedekunnan jonkin riidan selostamisen Gründlichkeit'in * pilkkaamista), rakkautta koskevien järkeilyjen arvostelua (IV luku, 3, — Marx), "Kirjallisuuslehdessä" julkaistun Proudhonin ajatusten *selostamisen* arvostelua (IV, 4, — Proudhon, s. 22 [25] u. ff. bis ** 74 [59]. Alussa siinä on joukko *käännöksen oikaisuja*: oli näet sotkettu formule et signification ***, käännetty justice — Gerechtigkeit, kun olisi pitänyt olla Rechtspraxis etc. ****). Tätä käännöksen (Marx nimittää sitä: Charakterisierende Übersetzung № I, II usw. *****) arvostelua seuraa Kritische Randglosse № I usw. *****; jossa Marx puolustaa Proudhonia "Kirjallisuuslehden" arvostelijoilta asettaen spekulatiivista vastakohtaksi selvästi sosialistiset aatteensa.

Marxin sävy hänen kirjoittaessaan Proudhonista on hyvin ylistävä (vaikkakin pieniä varauksia esiintyy, esim. viittaus Engelsin kirjoitukseen "Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie" ⁴ "Deutsch-Französische Jahrbücherissä" ⁵).

Loitoten Hegelin filosofiasta Marx lähestyy tässä sosialismia: siirtyminen on selvästi havaittavissa — näkyy, mitä Marx on jo omaksunut ja miten hän siirtyy uuteen aatepiiriin.

»Kansantaloustiede, joka ottaa yksityisomistukselliset suhteet inhimillisinä ja järkevinä, joutuu jatkuvaan ristiiriitaan peruslähtökohtansa, yksityisomistuksen kanssa, aivan kuin teologi, joka alituiseen tulkitsee uskonnollisia käsityksiä inhimilliseen tapaan ja tekee siten lakkaamatta syntiä peruslähtökohtansa, uskonnon yli-inhimillisyyttä vastaan. Niinpä kansantaloustieteessä työpalkka esiintyy aluksi työlle kuuluvana suhteellisenä osuutena tuotteesta. Työpalkka ja pääomanvoitto ovat keskenään mitä ystävällisimmässä, toisiaan suosivissa, näennäisesti mitä inhimillisimmässä suhteissa. Sittemmin kuitenkin osoittautuu, että nämä suhteet ovat mitä vihamielisimmät, että työ-

* — perusteellisuuden. *Toim.*
 ** — und folgende bis — ja seuraavat ... asti. *Toim.*
 *** — sanamuoto ja merkitys. *Toim.*
 **** — oikeudenmukaisuus, kun olisi pitänyt olla oikeuskäytäntö j.n.e. *Toim.*
 ***** — luonnehtiva käännös n:o I, II j.n.e. *Toim.*
 ***** — arvosteleva reunahuomaus n:o I j.n.e. *Toim.*

palkka on *käänteisessä* suhteessa pääomanvoittoon. Arvo määritetään alussa näennäisen järkevästi esineen tuotantokustannusten ja yhteiskunnallisen hyödyllisyyden perusteella. Mutta myöhemmin osoittautuu, että arvo on puhtaasti satunnainen määräyty, joka ei ole missään tekemisissä tuotantokustannusten enempää kuin yhteiskunnallisen hyödyllisyydenkään kanssa. Työpalkan suuruus määritellään alussa vapaan työläisen ja vapaan kapitalistin *vapaan* sopimuksen tulokseksi. Myöhemmin kuitenkin osoittautuu, että työläisen on pakko suostua siihen, että kapitalisti määrää palkan, samoin kuin viimeksi mainitun on pakko pitää työpalkkaa mahdollisimman alhaisella tasolla. Asiasta sopivan Parthei'n *» [juuri näin on tämä sana kirjoitettu kyseisessä teoksessa] »vapauden tilalle on tullut pakko. Samoin on kaupan ja kaikkien muiden taloudellisten suhteiden laita. Toisinaan taloustieteilijät itse huomavat nämä ristiriidat, ja niiden selittäminen muodostaa heidän keskinäisen taistelunsa pääsisällön. Mutta siellä, missä he tajuavat tavalla tai toisella nämä ristiriidat, *he itse* hyökkäilevät *yksityisomistuksen* jotain *osittaisuutta* vastaan syyttäen sen vääristävän sinänsä järkevää — nimitäin heidän mielestään järkevää — työpalkkaa, sinänsä järkevää arvoa, sinänsä järkevää kauppaa. Niinpä Adam Smith hyökkäilee toisinaan kapitalisteja vastaan, Destutt de Tracy pankkiireja vastaan, Simonde de Sismondi tehdasjärjestelmää vastaan, Ricardo maanomistusta vastaan ja melkein kaikki uusimmat taloustieteilijät *ei-teollisuuskapitalisteja* vastaan, joiden hahmossa yksityisomistus esiintyy pelkkänä *kuluttajana*.

Taloustieteilijät puolustavat siis poikkeustapauksissa — olletikin silloin kun he hyökkäävät jotain erikoista vääriin käytöstä vastaan — inhimillisen näennäisyyttä taloudellisissa suhteissa, mutta useimmiten he tarkastelevat näitä suhteita juuri niiden avoimesti ilmenevässä *erossa* inhimillisestä, niiden tarkasti taloudellisessa mielessä. He harhailevat epätietoisina tämän ristiriidan sisällä.

Proudhon teki kerta kaikkiaan lopun tästä epätietoisuudesta. Hän otti taloudellisten suhteiden *inhimillisen näennäisyyden* vakavasti ja asetti jyrkästi sen vastakohtaksi

* — puolueen, asiapuolen. *Toim.*

noiden suhteiden *epäinhimillisen todellisuuden*. Hän pani ne olemaan todellisuudessa sitä, miksi ne itse käsittävät itsensä eli pikemminkin luopumaan tästä käsityksestä ja myöntämään todellisen epäinhimillisyytensä. Siksi hän esitti täysin johdonmukaisesti taloudellisia suhteita väärinä tekijäksi kauttaaltaan koko yksityisomistuksen eikä yksityisomistuksen tätä tai tuota erillistä lajia, kuten muut taloustieteilijät. Hän teki kaiken, mitä kansantaloustieteen arvostelu voi kansantaloustieteen kannalta tehdä» (36—39) [34—36].

Edgarin ("Kirjallisuuslehden" Edgarin) moitteen, että Proudhon tekee "oikeudenmukaisuudesta" "epäjumalan". Marx torjuu sanomalla, että eihän Proudhonin kirjoitus vuodelta 1840⁶ edusta "vuoden 1844 saksalaisen kehityksen näkökantaa" (39) [36], että tämä on ranskalaisten yleinen synty, että on muistettava myös Proudhonin viittaus oikeudenmukaisuutta toteuttavaan kieltämiseen,— viittaus, joka suo mahdollisuuden vapautua tästäkin absoluutista historiassa (um auch dieses Absoluten in der Geschichte überhoben zu sein — s. 39 lopussa). »Kun Proudhon ei tule tähän loogilliseen johtopäätökseen, niin siitä hänen on kiittäminen vain sitä surullista seikkaa, että hän on syntynyt ranskalaisena eikä saksalaisena» (39—40) [36].

Sen jälkeen seuraa Arvosteleva reunahuomautus n:o II (40—46) [37—41], joka tuo hyvin selväpiirteisesti esille Marxin jo miltei muotoutuneen käsityksen proletariaatin vallankumouksellisesta tehtävästä.

»...Pitään lähtökohtanaan *rikkautta*, jota yksityisomaisuuden liikunta luo muka *kansoja* varten, tähänastinen kansantaloustiede on päätenyt yksityisomistuksen puolustamiseen. Proudhon lähtee vastakkaisesta, taloustieteessä sofistisesti verhotusta tosiasista, yksityisomistuksen liikunnan luomasta köyhyydestä, ja päätyy yksityisomistuksen kieltäviin johtopäätöksiin. Yksityisomistuksen ensimmäinen arvostelu lähtee luonnollisesti siitä tosiasista, missä ristiriitoja täynnä oleva yksityisomistuksen olemus ilmenee näkyvimmissä, huutavimmassa, ihmistunteita välittömimmin kuohuttavassa muodossa — köyhyyden ja kurjuuden tosiasista» (41) [37].

»Proletariaatti ja rikkaus ovat vastakohtia. Sellaisina ne muodostavat eräänlaisen kokonaisuuden. Molemmat ovat yksityisomistuksen maailman luomuksia. Kysymys on

määrätystä asemasta, mikä kummallakin näistä aineksista on antagonismin puitteissa. Ei riitä, että niiden selitetään olevan yhtenäisen kokonaisuuden kaksi eri puolta.

Yksityisomistus yksityisomistuksena, rikkautena, on pakotettu pitämään yllä *omaa olemassaoloaan* ja siten myös vastakohtansa, proletariaatin, olemassaoloa. Se on antagonismin *positiivinen* puoli, omassa itsessään tyydytetty yksityisomistus.

Proletariaatti proletariaattina on sitä vastoin pakotettu kumoamaan itsensä ja siten myös edellytyksensä olevan vastakohtansa, yksityisomistuksen, joka tekee sen proletariaatiksi. Se on antagonismin *negatiivinen* puoli, sen sisäinen levottomuustila, kumottu ja itsensä kumoava yksityisomistus.

Omistava luokka ja proletariaattiluokka osoittavat samaa inhimillistä itsevieraantumista. Mutta ensiksi mainittu luokka tuntee olonsa tässä itsevieraantuneisuudessa hyväksi ja vakiintuneeksi, pitää vieraantumista *oman mah-tinsa* osoituksena ja sillä on siinä inhimillisen olemassaolon *näennäisyys*. Toinen luokka taas tuntee itsensä tässä vieraantuneisuudessa hävitetyksi, näkee siinä oman voimattomuutensa ja epäinhimillisen olemassaolonsa todellisuuden. Tämä luokka on, Hegelin sanontaa käyttäksämme, *kapina* kurjuuden keskellä kurjuutta vastaan, kapina, johon tämän luokan ajaa välttämättömästi ristiriita sen inhimillisen *luonnon* ja sen elämänaseman välillä, elämänaseman, joka on tämän samaisen luonnon avointa, päättävää ja kaikkinaista kieltämistä.

Tämän antagonismin sisällä yksityisomistaja on siis *säilyttävä*, proletaari *hajottava* puoli. Edellisen taholta tuleva toiminto tähtää antagonismin säilyttämiseen, jälkimmäisen taholta tuleva sen hävittämiseen.

Tosin yksityisomistus taloudellisessa liikunnassaan työntää itseään omaa kumoutumistaan kohden, mutta se tekee tämän vain siitä itsestään riippumattoman, tiedottoman, vastoin sen tahtoa tapahtuvan ja asian luonnosta johtuvan kehityksen kautta, vain synnyttämällä proletariaattia proletariaattina, tuota henkisestä ja ruumiillisesta kurjuudestaan tietoista kurjuutta, tuota epäinhimillistyneisyydestään tietoista ja siksi itsensä kumoavaa epäinhimillistyneisyyttä. Proletariaatti panee täytäntöön tuomion, minkä yksityisomistus proletariaattia synnyttämällä

langettaa itselleen, samoin kuin se panee täytäntöön tuomion, minkä palkkatyö langettaa itselleen tuottamalla vierasta rikkautta ja omaa kurjuutta. Saavutettuaan voiton proletariaatti ei suinkaan muutu yhteiskunnan absoluuttiseksi puoleksi, sillä se saavuttaa voiton vain hävittämällä itsensä ja oman vastakohtansa. Proletariaatin voiton mukana itse proletariaatti ja sen edellytyksenä oleva vastakohta — yksityisomistus — lakkaavat olemasta.

Kun sosialistiset kirjoittajat selittävät proletariaatilla olevan tällaisen maailmanhistoriallisen merkityksen, niin se ei suinkaan tapahdu siksi, että he, kuten kriittillinen kritiikki yrittää meille uskotella, pitäisivät proletaareja *jumalina*. Pikemminkin päinvastoin. Koska vieraantuminen kaikesta inhimillisestä, jopa inhimillisen *näennäisyydestäkin* on muotoutuneessa proletariaatissa viety käytännöllisesti katsoen loppuun, koska proletariaatin elinehdoissa kaikki nykyisen yhteiskunnan elinehdot ovat saavuttaneet epäinhimillisyyden huipun, koska ihminen on proletariaatissa kadottanut itsensä, mutta samalla sekä hankkinut teoreettisen tietoisuuden tästä kadottamisesta että myös välittömästi pakotettu — aivan väistämättömän, millään kaunistelemattoman, absoluuttisesti käskävän *puutteen* vuoksi, tuon *välttämättömyyden* käytännöllisen ilmauksen vuoksi — kapinaan tuota epäinhimillisyyttä vastaan, juuri siksi proletariaatti voi ja sen täytyy vapauttaa itsensä. Mutta se ei voi vapauttaa itseään hävittämättä omia elinehtojaan. Se ei voi hävittää omia elinehtojaan hävittämättä nykyisen yhteiskunnan *kaikkia* epäinhimillisiä elinehtoja, jotka huipentuvat sen omassa asemassa. Se ei käy turhaan kovaa, mutta terästävää *työn* koulua. Ei ole kysymys siitä, mitä tämä tai tuo proletaari tai koko proletariaattikin *pitää* kulloinkin päämääränään. Kysymys on siitä, *mitä* proletariaatti itse asiassa on, ja mitä se tämän *olemisensa* mukaisesti on historiallisesti pakotettu tekemään. Sen päämäärän ja sen historiallisen tehtävän sanelee ennalta mitä selvimmin ja peruuttamattomimmin sen oma elämänasema samoin kuin nykyisen porvarillisen yhteiskunnan koko järjestys. Tässä yhteydessä ei ole tarpeen puhua siitä, että huomattava osa Englannin ja Ranskan proletariaattia *tajuaa* jo historiallisen tehtävänsä ja työskentelee jatkuvasti kehittääkseen tämän tajuamisen täyteen selvyyteensä» (42—45) [38—40].

ARVOSTELEVA REUNAHUOMAUTUS n:o 3

»Herra Edgar lienee tietoinen, että herra Bruno Bauer asetti kaikkien järkeilyjensä perustaksi 'äärettömän itsetajunnan' ja piti kyseistä periaatetta luovana periaatteena evankeliumeissakin, jotka äärettömässä tajuamattomuudessaan tuntuvat äärettömälle itsetajunnalle täysin vastakkaisilta. Aivan samalla tavalla Proudhon pitää tasa-arvoisuutta sille täysin vastakkaisen yksityisomistuksen luovana periaatteena. Jos hra Edgar asettaa ranskalaisen *tasa-arvoisuuden* rinnalle hetkeksi saksalaisen itsetajunnan, niin hän havaitsee, että viimeksi mainittu periaate ilmaisee *saksaksi*, s.o. abstraktisen ajattelun muodossa, samaa, mitä ensin mainittu ilmaisee *ranskaksi*, s.o. politiikan ja ajattelevan havainnonteon kielellä. Itsetajunta on ihmisen tasa-arvoisuutta itsensä kanssa puhtaan ajattelun piirissä. Tasa-arvoisuus on ihmisen itsetajuntaa käytännön piirissä, s.o. toisen ihmisen tajuamista ja kohtelemista kanssaan tasa-arvoisena. Tasa-arvoisuus on ranskalainen sanonta ja tarkoitettu merkitsemään inhimillisen olemuksen ykseyttä, ihmisen sukutajua ja sukukäytöstä, ihmisen käytännöllistä samuutta toisen ihmisen kanssa, s.o. merkitsemään ihmisen yhteiskunnallista eli inhimillistä suhdetta toiseen ihmiseen. Sillä selittyy, että kuten hajottava kritiikki Saksassa, ennen kuin se *Feuerbachin* harjoittamana päätyi tarkastelemaan *todellista ihmistä*, yritti suoriutua kaikesta määrätystä ja olevasta *itsetajunnan* periaatteen avulla, samoin myös hajottava kritiikki Ranskassa yritti päästä samaan *tasa-arvoisuusperiaatteen* avulla» (48—49) [42—43].

»Mielipide, että filosofia on vallitsevan asiaintilan abstraktista ilmausta, ei ole lähtöisin herra Edgarilta, vaan *Feuerbachilta*, joka ensimmäisenä luonnehti filosofian spekulatiiviseksi ja mystilliseksi empiriaksi ja todisti tämän» (49—50) [43].

»'Palaamme yhä uudestaan samaan... Proudhon kirjoittaa proletaarien edun vuoksi.'* Häntä ei tosiaan kannustanut kirjoittamaan kritiikki kritiikin vuoksi eikä mikään abstraktinen, keksimällä keksitty etu, vaan joukkoetu, todellinen, historiallinen etu, sellainen etu, joka vie pelkkää *kritiikkiä* kauemmaksi, etu, joka vie *kriisiin*. Proudhon ei

* Marxin lainaus Edgarilta.

yksinomaan kirjoita proletaarien edun vuoksi, hän on itse proletaari, ouvrier*. Hänen teoksensa on Ranskan proletariaatin tieteellinen manifesti ja sillä on sen vuoksi kerrassaan toinen historiallinen merkitys kuin jonkin kriittillisen kriitikon kirjallisella kyhäilyllä» (52—53) [45].

»Proudhonin pyrkimys tehdä loppu omistamattomuudesta ja vanhasta omistusmuodosta on täysin sama kuin hänen pyrkimyksensä tehdä loppu ihmisen käytännöllisesti vieraantuneesta suhteesta *esineelliseen olemukseensa*, tehdä loppu ihmisen itsevieraantumisen *taloustieteellisestä* ilmaisusta. Mutta koska kritiikki, jonka hän kohdistaa taloustieteeseen, on edelleenkin taloustieteen edellytysten pauloissa, esineellisen maailman takaisin valloittaminen tapahtuu Proudhonilla sinänsä vielä *hallinnan* taloustieteellisessä muodossa.

Proudhon ei nimittäin aseta, kuten kriittillinen kritiikki panee hänet tekemään, omistamattomuutta omistamisen vastakohtaksi, vaan hän asettaa *hallinnan* vanhan omistusmuodon — *yksityisomistuksen* — vastakohtaksi. Hän julistaa hallinnan *'yhteiskunnalliseksi funktioksi'*. Funktiossa taas 'etu' ei tähtää toisen 'poissulkemiseen', vaan omien voimiensa, oman olemuksensa voimien käyttämiseen ja toteuttamiseen.

Proudhonin ei onnistunut antaa tälle ajatukselleen asianmukaisen tyhjentävää ilmaisua. Käsitys *'tasa-arvoisesta hallinnasta'* on taloustieteellinen, siis yhä vielä vieraantunut ilmaus sille, että *esine ihmistä varten olevana, ihmisen esineellisenä olemisena*, on samalla *ihmisen läsnäolemista toista ihmistä varten*, hänen *inhimillistä suhtautumistaan toiseen ihmiseen, ihmisen yhteiskunnallista suhtautumista toiseen ihmiseen*. Proudhon kumoo taloustieteellisen vieraantumisen taloustieteellisen vieraantumisen *puitteissa*» (54—55) [46—47].

||Tämä kohta on mitä suurimmassa määrin luonteenomainen, sillä se osoittaa, miten Marx tulee yhä lähemmäksi "systeeminsä", sit venia verbo**, perusajatusta — nimittäin yhteiskunnallisten tuotantosuhteiden ajatusta.||

* — työläinen. *Toim.*

** — luvalla sanoen *Toim.*

Pikkuseikkana mainittakoon, että sivulla 64 [52] Marx omistaa 5 riviä sille, että "kriitillinen kritiikki" kääntää sanan *maréchal* — "Marschall" eikä "Hufschmied" *.

Hyvin mielenkiintoisia ovat ss. 65—67 [53—55] (Marx *tulee jo lähelle* työn arvoteoriaa); ss. 70—71 [56—57] (Marxin vastaus Edgarin moitteeseen, että Proudhon sotkeutuu sanoessaan työläisen olevan kykenemättömän lunastamaan tuotettaan), 71—72 ja 72—73 [57—58] (haaveellinen, idealistinen, "eteerinen" (ätherisch) sosialismi — sekä "joukko"-socialismi ja -kommunismi).

S. 76[61]. (1. §:n 1. kappale: *Feuerbach* paljasti todellisia salaisuuksia, Szeliga — vice versa **.)

S. 77[61]. (Viimeinen kappale: rikkaiden ja köyhien *naiivin* suhteen *vanhentuneisuus*: "si le riche le savait!" ***)

Ss. 79—85 [62—67]. (Kaikki nämä 7 sivua ovat kokonaisuudessaan *tavattoman* kiinnostavia. Sitä on 2. §: »*Spekulatiivisen konstruktion salaisuus*» — sisältää spekulatiivisen filosofian arvostelua, jossa käytetään tunnettua esimerkkiä "hedelmästä" — *der Frucht* — arvostelua, joka on tähdätty suoraan myös *Hegeliä vastaan*. Siinä samassa on äärimmäisen kiintoisa huomautus, että spekulatiivisen esityksen sisälle Hegelillä kätkeytyy "hyvin usein" todellinen esitys, joka tavoittaa itsensä asian — *die Sache selbst*.)

Ss. 92, 93 [71, 72] — *irrallisia* huomautuksia *Degradierung der Sinnlichkeit* **** vastaan.

S. 101 [76]. »Hän» (Szeliga) »ei kykene... näkemään, että *teollisuus ja kauppa* luovat kokonaan toisenlaatuisia maailmanvaltoja kuin kristinusko ja moraalii, perheonni ja poroporvarillinen hyvinvointi.»

S. 102 [77]. (Ensimmäisen kappaleen lopussa on myrkyllisiä huomautuksia *notaarien* merkityksestä nykyisessä yhteiskunnassa... »Notaari on maallinen rippi-isä. Hän on *puritaani* ammattinsa puolesta, mutta 'rehellisyys ei ole mikään puritaani', sanoo Shakespeare. Hän on samalla parittaja kaikkia mahdollisia tarkoituksia varten, porvarillisten juonittelujen ja vehkeilyjen punoja.»)

* — »marsalkka» eikä »kengitysseppä». *Toim.*

** — päinvastoin. *Toim.*

*** — »jospa rikas sen tietäisi!» *Toim.*

**** — aistielämän rappeutumista. *Toim.*

- S. 110 [82—83]. Toinen esimerkki abstraktisen spekulatiivisuuden ivaamisesta: "konstruktio", miten ihminen muuttuu eläinten herraksi; "*eläin*" (*das Tier*) abstraktiona muutetaan leijonasta mopsiksi j.n.e.
- S. 111 [83]. Luonteenomainen on Eugène Sueta⁷ koskeva kohta: hurskastellen bourgeoisie'n edessä hän idealisoi moraalisesti grisettiä sivuuttaen tämän suhteen avioliittoon, tämän "naiivin" yhteyden étudiant'n tai ouvrier'n * kanssa. »Juuri tämän yhteyden puitteissa hän» (grisette) »muodostaa todella inhimillisen vastakohdan porvarin tekopyhälle, ahdasmieliselle ja itse- rakkaalle aviovaimolle ja koko porvaristopiirille, s.o. viralliselle seurapiirille.»
- S. 117 [87]. XVI ja XIX vuosisatojen "massa" oli erilaista "von vorn herein" **.
- Ss. 118—121 [88—90]. Tämä passus (VI luvussa: »Absoluuttinen kriittinen kritiikki eli kriittinen kritiikki herra Brunon hahmossa.» 1) Absoluuttisen kritiikin ensimmäinen sotaretki. a) »*Henki*» ja »*massa*») on *erittäin* tärkeä: arvostellaan katsomusta, että historia olisi muka epäonnistunut massan siihen tuntemaan kiinnostuksen vuoksi ja seurauksena laskelmien perustamisesta massaan, joka on tyytynyt "idean" "pintapuoliseen" ymmärtämiseen.
- »Jos absoluuttinen kritiikki siis tosiaan tuomitsee jotain 'pintapuolisuudesta', niin nimenomaan koko tähänastisen historian, jonka teot ja aatteet ovat olleet 'massojen' aatteita ja tekoja. Se hylkää *joukkojen* historian, minkä tilalle se aikoo asettaa *kriittillisen* historian (ks. hra Julius Faucherin kirjoituksia Englannin päivänkysymyksistä⁸)» (119) [88—89].
- NB ||| »*Idea*' saattoi itsensä häpeään aina, kun se irtautui '*edusta*'. Toisaalta on helppo ymmärtää, että jokainen historiallisesti itsensä tunnetuksi tehnyt joukko-'*etu*' menee ensimmäisen kerran maailman näyttämölle tullessaan '*ideassa*' tai '*käsityksessä*' pitkästi todellisten rajojensa ulkopuolelle ja sekoittaa itsensä helposti *inhimilliseen* etuun yleensä. Tämä *illuusio* muodostaa sen, mitä *Fourier* nimittää kunkin historiallisen aikakauden *sävöyksi*» (119) [89] — tätä valaistaan Ranskan

* — ylioppilaan tai työmiehen. *Toim.*

** — »alusta pitäen». *Toim.*

vallankumouksen esimerkillä (119—120) sekä tunnetuilla sanoilla (120 in fine *) [90]:

»Historiallisen toiminnon perusteellisuuden kasvaessa tulee kasvamaan myös sen joukon määrä, jonka toimintoa se on.» NB

Millaisen jyrkkyyksasteen Bauerilla saavutti jako Geist ja Masse **, näkyy seuraavanlaisesta lauseesta, jota vastaan Marx hyökkää: »massasta eikä mistään muusta on etsittävä hengen todellista vihollista» (121) [90].

Marx vastaa tähän, että edistyksen viholliset ovat joukon itsealennuksen itsenäistyneitä (verselbständigten) tuotteita, mutta ne eivät ole ideaalisia tuotteita, vaan materiaalisia, ulkonaisella tavalla olemassa olevia. Jo Loustalotin lehdellä oli v. 1789⁹ mottona:

Les grands ne nous paraissent grands
Que parce que nous sommes à genoux.
Levons-nous! ***

Mutta jos mieli nousee (122)[90], Marx sanoo, ei riitä, että tekee sen ajatuksissa, aatteessa.

»Absoluuttinen kritiikki on sentään oppinut Hegelin 'Fenomenologiasta'¹⁰ ainakin taidon muuttaa todellisia, objektiivisia, minun ulkopuolellani olevia ketjuja pelkäämään ideaalisiksi, pelkäämään subjektiivisiksi, pelkäämään minussa oleviksi ketjuiksi ja niin muodoin muuttaa kaikki ulkoiset, aistimelliset taistelut puhtaiden ideoiden taisteluiksi» (122) [90].

Täten voidaan todistaa, Marx ivailee, kriittillisen kritiikin ja sensuurin prästabiliteetti **** harmonia ja esittää sensori ei poliisipyöveliksi (Polizeischerge), vaan minun oman tahdikkauteni ja tasapuolisuuteni henkilöitymäksi.

Pitäessään melua "Geist'istaan" absoluuttinen kritiikki jättää selvittämättä eikö sen ilmassa (windigen) vaatimuksissa ole korulauseita, itsepetosta ja ontoutta (Kernlosigkeit).

»Aivan samoin on 'edistyksen' laita. Vastoin 'edistyksen' vaatimuksia on alituisen havaittavissa taantumisielmiä ja kiertoliikkeitä. Oivaltamatta 'edistyksen' kategorian ole-

* — lopussa. Toim.

** — henki ja massa. Toim.

*** — Suuret tuntuvat meistä suurilta vain siksi, että me itse olemme polvillamme.

Nouskaamme! Toim.

**** — ennalta säädetty. Toim.

van abstraktisen ja vailla kaikkea sisältöä absoluuttinen kritiikki on kyllin syvämielinen tunnustaakseen *'edistykseen'* absoluuttiseksi,— voidakseen taantumisen selittäiseksi asettaa edistykselle *'henkilökohtaisen vastustajan', massan*» (123—124) [91].

»Kaikki kommunistiset ja sosialistiset kirjoittajat lähtivät siitä havainnosta, että toisaalta suotuisimmallakin tavalla lavastetut loistosuoritukset näyttävät jäävän vaille loistavia tuloksia ja madaltuvat triviaaleiksi ja että toisaalta kaikki *hengen edistysaskeleet* ovat tähän asti koituneet vahingoksi *ihmiskunnan laajoille joukoille*, jotka ovat joutuneet yhä *epäinhimillisempään* asemaan. Siksi he julistivat *'edistykseen'* (ks. *Fourieria*) epätydyttäväksi abstraktiseksi *fraasiksi*; he aavistelivat (ks. m.m. *Owenia*) sivistyneen maailman perusvian olemassaoloa; siksi he *arvostelivat* ankarasti nykyaikaisen yhteiskunnan *todellisia* perusteita. Tätä kommunistista kritiikkiä vastasi käytännössä alun alkaen *suuren massan* liike, massan, jonka vahingoksi historian tähänastinen kehitys oli tapahtunut. On tunnettava ranskalaisten ja englantilaisten työläisten opintoharrastus, tiedonjano, siveellinen tarmo ja väsymätön pyrkimys itsensä kehittämiseen, jotta saisi käsityksen tämän liikkeen *inhimillisestä* jaloudesta» (124—125) [92].

»Mikä tavaton etu kommunistisiin kirjoittajiin verraten, kun saa vapautua henkisen tyhjiyden, tylsyyden, pinta-puolisuuden ja itsetyytyväisyyden lähteiden penkomisesta ja — nuo ominaisuudet hengen, edistuksen vastakohtiksi *havaittuaan* — ryhtyä nuhtelemaan niitä *moraalisesti!*» (125) [93].

»Mutta *'hengen ja massan'* suhteella on vielä toinenkin, *peitetty* sisältö, joka tulee täysin esille ajatuskehittelmien myöhemmässä kulussa. Rajoitumme tässä vain viittaa siihen. Hra Brunon *löytämä* *'hengen'* ja *'massan'* suhde ei ole nimittäin mitään muuta kuin *kriittisesti karikoitu huipentuma hegeliläisestä historiankäsityksestä*, joka puolestaan ei ole mitään muuta kuin spekulatiivisesti ilmaistu *kristillis-germaaninen dogmi hengen ja materian, jumalan ja maailman vastakohtaisuudesta*. Tämä vastakohtaisuus tulee historian puitteissa, ihmiskunnan puitteissa ilmi siten, että harvat valitut *yksilöt* ovat *aktiivisen* hengen ominaisuudessa vastakohtana muulle ihmiskunnalle, joka on *hengetöntä massaa, materiaa*» (126) [93].

Ja Marx osoittaa, että Hegelin *Geschichtsauffassung** edellyttää abstraktista ja absoluuttista henkeä, jonka kantajana on massa. Yhdensuuntaisesti Hegelin opin kanssa kehittyi Ranskassa *doktrinäärien*¹¹ (126) oppi; he julistivat järjen suvereenisuutta vastakohtana kansan suvereenisuudelle syrjäyttääkseen massan ja hallitakseen yksin (allein).

Hegel »syyllistyy kaksinkertaiseen puolinaisuuteen» (127) [94]: 1) julistaessaan filosofian absoluuttisen hengen olemiseksi hän ei julista täksi hengeksi filosofista yksilöä; 2) hän tekee absoluuttisen hengen vain näennäisesti (nur zum Schein) historian luojaksi, vasta post festum**, vain tajunnassa.

Bruno poistaa tämän puolinaisuuden: hän julistaa *kritiikin* absoluuttiseksi hengeksi ja tosiasialliseksi historian täytäntöönpanijaksi.

»Toisella puolella on massa historian passiivisena, hengettömänä, historiattomana, *materiaalisena* aineksena; toisella puolella on *henki, kritiikki*, hra Bruno & kumpp. aktiivisena aineksena, josta kaikenlainen *historiallinen* toiminto on lähtöisin. Yhteiskunnan uudistamistyö pelkistyy siis kriittisen kritiikin *aivotoiminnaksi*» (128) [94—95].

Ensimmäiseksi esimerkiksi ”absoluuttisen kritiikin hyökkäilyistä massaa vastaan” Marx ottaa Br. Bauerin suhteen *Judenfrageen* viitaten tällöin Bauerin katsomusten kumoamiseen¹² ”*Deutsch-Französische Jahrbücherissä*”.

»Eräänä absoluuttisen kritiikin päätehtävänä on ensikkin kaikkien ajankohtaisten kysymysten *oikea asettelu*. Se ei kuitenkaan vastaa *todellisiin* kysymyksiin, vaan soluttaa esille *kerrassaan toisia* kysymyksiä... Niinpä se vääristi ’juutalaiskysymyksen’ siten, ettei sen enää tarvinnutkaan tarkastella *poliittista emansipaatiota*, mikä muodostaa tämän kysymyksen sisällön, vaan se saattoi tyytyä arvostelemaan juutalaista uskontoa ja kuvailemaan kristillis-germaanista valtiota.

Samoin kuin kaikki muutkin absoluuttisen kritiikin omalaatuisuudet, tämäkin menetelmä on *spekulatiivisen* silmänkääntötempun toistamista. *Spekulatiivisen* filosofian, eritoten *Hegelin* filosofian, täytyi kääntää kaikki kysymykset terveen ihmisjärjen muotoasusta spekulatiivisen

* — historiankäsitys. *Toim.*

** — takakäteen. *Toim.*

järjen muotoasuun ja muuttaa todellinen kysymys *spekulatiiviseksi* voidakseen vastata siihen. Sen jälkeen kun spekulatiivinen filosofia oli vääntänyt *minun* kysymykseni toiseksi ja pannut katekismuksen tavoin suuhuni omat kysymyksensä, sillä tietenkin saattoi katekismuksen tavoin olla valmis vastaus jokaiseen kysymykseeni» (134—135) [99].

Engelsin kirjoittamassa §:ssä 2a (...»Kritiikki' ja 'Feuerbach'. Filosofian tuomitseminen«...) — ss. 138—142 [101—104]—tapaamme Feuerbachin lämmintä ylistelyä. Kosketellessaan "kritiikin" hyökkäilyjä filosofiaa vastaan sekä sitä, että sille (filosofialle) asetetaan vastakohtaksi inhimillisten suhteiden todellinen rikkaus, "historian ääretön sisältö", "ihmisen merkitys" y.m.s. y.m.s. aina lauseeseen "systemin salaisuus on paljastettu" saakka, Engels sanoo:

»Mutta kuka on sitten paljastanut 'systemin' salaisuuden? *Feuerbach*. Kuka on hävittänyt käsitteiden dialektiikan, tuon jumalten sodan, joka on vain filosofien tiedossa? *Feuerbach*. Kuka on asettanut vanhan romun tilalle, muun muassa 'äärettömän itsetajunnan' tilalle, ei '*ihmisen merkitystä*' — ikään kuin ihmisellä olisi vielä jokin muu merkitys kuin se, että hän on ihminen! — vaan itsensä '*ihmisen*'? *Feuerbach* ja ainoastaan *Feuerbach*. Hän on tehnyt vielä enemmän. Hän on ajat sitten hävittänyt kategoriat, joita '*kritiikki*' sinkoilee nykyisin ympärilleen: 'inhimillisten suhteiden todellinen rikkaus, historian ääretön sisältö, historian taistelu, massan ja hengen taistelu' j.n.e. j.n.e.

Sen jälkeen kun ihminen on tiedostettu kaiken inhimillisen toiminnan ja kaikkien inhimillisten suhteiden olemuksena ja perustana, yksistään vain '*kritiikki*' voi keksiä *uusia kategorioita* ja muuttaa itse *ihmisenkin*, kuten se nimenomaisesti tekeekin, uudelleen kategoriaksi ja kokonaisen kategoriasarjan periaatteeksi. Siten se kylläkin lähtee ainoalle pelastavalle tielle, mikä hätäänjoutuneelle ja vainotulle *teologiselle* epäinhimillisyydelle on vielä jäänyt. *Historia* ei tee *mitään*, sillä 'ei ole *mitään* ääretöntä rikkautta', se 'ei käy *mitään* taisteluja!' Ei '*historia*', vaan nimenomaan *ihminen*, todellinen, elävä ihminen tekee tämän kaiken, omistaa kaiken ja taistelee kaikesta. '*Historia*' ei ole mikään erikoislaatuinen olento, joka käyttää

ihmistä välikappaleenaan *omien* tarkoitusperiensä saavuttamiseksi. Historia *ei ole mitään muuta* kuin tarkoitusperiään ajavan ihmisen toimintaa. Kun *absoluuttinen* kritiikki vielä *Feuerbachin* nerokkaiden oivallusten jälkeen suvaitsee tarjoilla meille vanhaa rojua uudessa asussa...» (139—140) [102] j.n.e. — niin jo tämä tosiasia riittänee arvion muodostamiseen kriittillisestä naiiviudesta etc.

Ja sitten Engels puhuu hengen asettamisesta "materian" (kritiikki nimitti massaa "*materiaksi*") vastakohtaksi:

»Eikö absoluuttinen kritiikki olekin *aidosti kristillis-germaanista*? Sen jälkeen kun spiritualismin ja materialismin vanha vastakkaisuus oli käytetty kaikinpuolisesti loppuun taistelussa ja kerta kaikkiaan eliminoitu *Feuerbachin* toimesta, 'kritiikki' tekee siitä jälleen perusdogmin, vieläpä kaikkein inhottavimmassa muodossa, ja luovuttaa voiton '*kristillis-germaaniselle hengelle*'» (141) [103].

Kosketellessaan Bauerin sanoja: »Siinä määrin kuin juutalaiset ovat nyt edenneet teorian alalla, he ovat tosiaan emansipoituneet; siinä määrin kuin he haluavat olla vapaita, he ovat vapaita», Marx lausuu:

»Tämän väitteen pohjalla voi heti mitata sen kriittillisen kuilun, mikä erottaa maallisen *joukko-kommunismin* ja -socialismin *absoluuttisesta* socialismista. Heti ensimmäisen maallisen socialismin väittämä torjuu *yksinomaisesti teorian piirissä* tapahtuvan emansipaation illuusiona ja vaatii *todellista* vapautta varten idealistisen '*tahdon*' lisäksi vielä sangen kouraantuntuvia, sangen materiaalisia ehtoja. Miten alhaalla onkaan '*massa*' pyhään kritiikkiin verrattuna, massa, joka pitää materiaalisia, käytännöllisiä mullistuksia välttämättöminä jopa ajan ja varojen saamiseksi vaikkapa sitäkin varten, että voisi harrastaa '*teoriaa*'!» (142) [104].

Sitten seuraa (ss. 143—167 [104—120]) hyvin ikävyyttävää, uskomattoman saivartelevaa "Kirjallisuuslehdessä" arvostelua, jonkinlaista "peittoavan" sanankäytön kommentointia. Ei kerrassaan mitään mielenkiintoista.

Pykälän lopusta ((b) Juutalaiskysymys n:o II. 142—185 [104—131]) — ss. 167—185 [120—131] löytyy Marxin kiintoisa vastaus Bauerille tämän puolusteltua kirjaansa "Judenfrage", jota oli arvosteltu perinpohjaisesti "*Deutsch-Französische Jahrbücherissä*" (Marx viittaa viimeksi

mainittuun koko ajan). Marx korostaa tällöin terävästi ja selväpiirteisesti *koko* maailmankatsomuksensa perusperiaatteita.

”Uskonnollisilla päivänkysymyksillä on nykyisin yhteiskunnallinen merkitys” — se oli sanottu jo ”Deutsch-Französische Jahrbücherissä”. Siinä luonnehdittiin ”juutalaisten *todellista* asemaa nykyisessä porvarillisessa yhteiskunnassa”. ”Hra Bauer selittää *todellista* juutalaista *juutalaisesta uskonnosta* lähtien, sen sijaan että selittäisi juutalaisen uskonnon salaisuutta *todellisesta juutalaisesta* lähtien” (167—168) [120—121].

Hra Bauer ei aavista, että ”todella maallista juutalaisuutta ja siitä johtuen myös uskonnollista juutalaisuutta synnyttää jatkuvasti nykyinen porvarillinen elämä ja että se saa korkeimman kehityksensä *rahajärjestelmässä*”.

”Deutsch-Französische Jahrbücherissä” oli sanottu, että juutalaisuuden kehitystä on etsittävä »kaupallisesta ja teollisesta käytännöstä» — että käytännöllinen juutalaisuus on »itsensä kristillisen maailman korkeimmilleen kehitettyä käytäntöä» (169) [121].

»Näytettiin toteen, että juutalaisolemuksen hävittämisen tehtävä merkitsee itse asiassa sitä, että hävitetään *porvarillisen yhteiskunnan juutalaismaisuus*, nykyisen elämänkäytännön epäinhimillisyys, jonka huipentumana on *rahajärjestelmä*» (169) [122].

Vaatiessaan vapautta juutalainen vaatii siten sellaista, mikä ei ole ristiriidassa poliittisen vapauden kanssa (172) [123—124] — kysymys on *poliittisesta* vapaudesta.

»Hra Bauerille osoitettiin, että ihmisen *jakautuminen* epäuskonnolliseen *valtion kansalaiseen* ja uskonnolliseen *yksityishenkilöön* ei suinkaan ole ristiriidassa poliittisen emansipaation kanssa.»

Heti edellisen jälkeen:

»Hänelle osoitettiin, että samoin kuin valtio emansipoituessaan *valtionuskonnosta* ja jättäessään uskonnon oman onnensa varaan kansalaisyhteiskunnan puitteissa emansipoituu uskonnosta, samoin yksityinen ihminenkin *poliittisesti* emansipoituu uskonnosta eikä pidä sitä enää julkisena asiana, vaan *yksityisasianaan*. Lopuksi vielä osoitettiin, että Ranskan *vallankumouksen* terroristinen suhtautuminen *uskontoon* ei läheskään kumoa tätä katsomusta, vaan päinvastoin vahvistaa sitä» (172) [124].

Juutalaiset haluavat *allgemeine Menschenrechte* *.

»Deutsch-Französische Jahrbücherissä» selitettiin herra Bauerille, että tuo 'vapaa ihmisyyt' ja sen 'tunnustaminen' eivät ole mitään muuta kuin *egoistisen kansalaisyksilön* tunnustamista, tämän yksilön elämänaseman sisällön tunnustamista, *nykyisen* kansalaiselämän sisällön muodostavien henkisten ja materiaalistien aineiden *hillittömän* liikunnan tunnustamista; että sen vuoksi *ihmisoikeudet* eivät vapauta ihmistä uskonnosta, vaan antavat hänelle vain *uskonnonvapauden*; että ne eivät vapauta häntä omaisuudesta, vaan antavat hänelle *omistamisen vapauden*, eivät vapauta häntä likaisesta hyödyntavoittelusta, vaan ainoastaan suovat hänelle *elinkeinovapauden*.

Hänelle osoitettiin, että *ihmisoikeuksien tunnustamisella nykyaikaisessa valtiossa* on samanlainen sisältö kuin *orjuuden tunnustamisella antiikin valtiossa*. Ja kuten antiikin valtion *luonnollisena perustana* oli orjuus, samoin *nykyaikaisen valtion luonnollisena perustana* on porvarillinen kansalaisyhteiskunta sekä tuollaisen kansalaisyhteiskunnan *ihminen*, s.o. riippumaton ihminen, jota sitovat toiseen ihmiseen ainoastaan yksityisedun ja *tiedottoman* luonnonpakon siteet ja joka on elinkeinonsa *orja*, oman samoin kuin vieraan *etupyyteen orja*. Nykyaikainen valtio on tunnustanut tämän luonnollisen perustansa sellaisenaan *yleisissä ihmisoikeuksissa*»¹³ (175) [125—126].

”Juutalaisella on sitäkin suurempi oikeus 'vapaan ihmisyytensä'” tunnustamiseen, »koska 'vapaalla porvarillisella yhteiskunnalla' on läpeensä kaupallinen, juutalainen luonne, ja juutalainen on jo ennalta sen välttämätön jäsen.»

Sen, että ”ihmisoikeudet” eivät ole synnynnäisiä, vaan historiallisesti syntyneitä, tiesi jo Hegel (176) [126].

Viitatessaan *konstitutionalismiin* ristiriitaisuuksiin ”kriittikki” jättää ne yleistämättä (fasst nicht den allgemeinen Widerspruch des Constitutionalismus **) (177—178) [127]. Jos se tekisi tämän, se päätyisi perustuslaillisesta monarkiasta *demokraattiseen edustusvaltioon*, täysin kehittyneeseen nykyaikaiseen valtioon (178) [127].

* — yleisiä ihmisoikeuksia. *Toim.*

** — ei ymmärrä konstitutionalismiin yleistä ristiriitaa. *Toim.*

Teollinen toiminta ei katoa etuoikeuksien (ammattikuntien, korporaatioiden etc.) hävittämisen kautta, vaan päinvastoin saa vielä nopeamman kehityksen. Maaomaisuus ei häviä maanomistuksen alalla vallitsevien etuoikeuksien hävittämisen kautta. »Päinvastoin, vasta etuoikeuksien hävittämisen jälkeen alkaakin maaomaisuuden universaalinen liikunta vapaan palstoittelun ja vapaan myynnin tietä» (180) [129].

Kauppa ei häviä kaupallisten etuoikeuksien hävittämisen kautta, vaan silloin se vasta muuttuukin todella vapaaksi kaupaksi kuten uskontokin: »aivan samoin kirjoitetaan uskontokin täyteen *käytännölliseen* universaalisuuteensa vain siellä, missä ei ole mitään *etuoikeutettua* uskontoa (muistakaamme Pohjois-Amerikan Yhdysvaltoja)».

»...Juuri *porvarillisen yhteiskunnan orjuus* on näennäisesti suurinta vapautta...» (181) [129].

Uskonnon *poliittisen* olemassaolon lopettamista (Auflösung) (182) [130] (valtionkirkon lakkauttaminen), *omaisuuden* poliittisen olemassaolon lopettamista (vaalisensuksen hävittäminen) j.n.e. vastaa niiden »mahtava elämä, joka tästä lähtien noudattaa esteettömästi omia lakejaan ja levittäytyy täyteen laajuuteensa».

Anarkia on etuoikeuksista vapautuneen porvarillisen yhteiskunnan laki (182—183) [130].

...C) KRIITILLINEN TAISTELU
RANSKAN VALLANKUMOUSTA VASTAAN

»'Aatteet', Marx lainaa Baueria, 'joita Ranskan vallankumous synnytti, eivät kuitenkaan johtaneet sitä *järjestyä* etemmäksi, jonka se halusi väkivalloin kumota.'

Aatteet eivät voi milloinkaan johtaa vanhaa maailmanjärjestyä etemmäksi, vaan aina vain vanhan maailmanjärjestyksen aatteita etemmäksi. Aatteet eivät voi yleensä *toteuttaa mitään*. Aatteiden toteuttamiseen tarvitaan ihmisiä, joiden on käytettävä käytännöllistä voimaa» (186) [132].

Ranskan vallankumous synnytti kommunismin aatteet (Babeuf), jotka edelleen kehitettyinä sisälsivät uuden Weltzustands* aatteen.

Kosketellessaan Bauerin sanoja, että valtion täytyy hylitä yksityisiä egoistisia atomeja, Marx sanoo (188—189)

* — maailmanjärjestyksen. *Toim.*

[133—134], että porvarillisen yhteiskunnan jäsenet eivät ole suinkaan mitään atomeja, vaan ainoastaan kuvittelevat itsensä sellaisiksi, sillä he eivät ole kaikista muista riippumattomia kuten atomit, vaan toisista ihmisistä riippuvia, heidän tarpeensa saattavat heidät joka hetki tuohon riippuvuuteen.

»Siis luonnollinen välttämättömyys, inhimillisen olennon ominaisuudet, näyttäytyivätpä ne miten vieraantuneessa asussa tahansa, *etu* — juuri ne pitävät kansalaisyhteiskunnan jäseniä yhdessä. Heidän *todellisena* yhdyssiteenään ei ole *poliittinen* elämä, vaan *kansalaiselämä*... Vain *poliittinen taikauskaisuus* voi nykyisin vielä kuvitella, että valtion on pidettävä koossa kansalaiselämää, kun todellisuudessa päinvastoin kansalaiselämä pitää koossa valtiota» (189) [134].

Robespierre, Saint-Just ja heidän puolueensa sortuivat siksi, että sekoittivat keskenään orjuuteen perustuneen realistis-demokraattisen antiikin yhteiskunnan ja nykyisen, porvarilliseen yhteiskuntaan perustuvan spiritualistis-demokraattisen edustusvaltion. Teloituksensa edellä Saint-Just osoitti *ihmisoikeuksien* taulua (Tabelle — julistetta? ripustettua) ja sanoi: "C'est pourtant moi qui ai fait cela"*. »Juuri tuo taulu julisti ihmisen oikeudet, ja tämä ihminen voi olla yhtä vähän antiikin yhteisön ihminen kuin ovat *antiikkisia* hänen *taloudelliset ja teolliset* suhteensa» (192) [136].

Brumairekuun 18:na¹⁴ Napoleonin saaliina oli liberaalinen porvaristo eikä vallankumousliike. Robespierren kukistuttua, Direktorion aikana alkaa porvarillisen yhteiskunnan proosallinen toteutuminen: kauppayritysten Sturm und Drang**, uuden porvarillisen elämän hyörinä (Taumel); »ranskalaisen *maaperän todellinen* valistaminen, *maaperän*, jonka feodaalisen järjestyksen vallankumouksen moukari oli murskannut ja jonka lukuisien uusien omistajien toimintakuumeen ensimmäiset puuskat saattoivat nyt kaikinpuolisen muokkauksen alaiseksi; vapautuneen teollisuuden ensimmäiset liikahtelut,— siinä muutamia vastikään syntyneen porvarillisen yhteiskunnan elonmerkkejä» (192—193) [136—137].

* — »Tuo on ainakin minun tekemäni.» *Toim.*

** — myrsky ja kiihko. *Toim.*

VI LUKU. ABSOLUUTTINEN KRIITILLINEN KRITIIKKI
 ELI KRIITILLINEN KRITIIKKI
 hra BRUNON HAHOSSA

...3) ABSOLUUTTISEN KRIITIKIN KOLMAS
 SOTARETKI...

d) KRIITILLINEN TAISTELU RANSKALAISTA MATERIALISMIA VASTAAN
 (195—211) [138—148]

||Tämä luku (VI luvun 3. jakson d §) on kirjan arvokkaimpia. Siinä ei ole lainkaan sanankäytön arvostelua, vaan pelkästään myönteistä esitystä. Se on *lyhyt katsaus ranskalaisen materialismin vaiheisiin*. Se olisi kirjoitettava muistiin kokonaisuudessaan, siksi rajoitun lyhyeen yhteenvedoon sen sisällöstä.||

XVIII vuosisadan ranskalainen valistusfilosofia ja ranskalainen materialismi eivät olleet ainoastaan taistelua silloisia poliittisia laitoksia vastaan, vaan myös yhtä avointa taistelua XVII vuosisadan *metafysiikkaa* vastaan, nimenomaan *Descartesin, Malebranchen, Spinozan ja Leibnizin* metafysiikkaa vastaan. »Filosofia asetettiin metafysiikan vastakohtaksi samalla tavalla kuin Feuerbach ensimmäisessä päättävässä esiintymisessään Hegeliä vastaan asetti juopuneen spekulatiivisen vastakohtaksi raittiin filosofian» (196) [139].

XVIII vuosisadan materialismin nujertama XVII vuosisadan metafysiikka koki voitokkaan ja sisällökkään (gehaltvolle) restauraation saksalaisessa filosofiassa, erittäinkin XIX vuosisadan spekulatiivisessa saksalaisessa filosofiassa. Hegel yhdisti sen nerokkaasti koko metafysiikan ja saksalaisen idealismin kanssa ja perusti ein metaphysisches Universalreich *. Sitä seurasi jälleen »hyökkäys spekulatiivista metafysiikkaa ja kaikenlaista metafysiikkaa vastaan yleensä. Materialismi, joka on spekulatiivisen itsensä ansiosta nyt muovautunut lopullisesti ja käy yhteen humanismin kanssa, on ikiajoiksi kukistava metafysiikan. Ja samoin kuin Feuerbach oli humanismin kanssa yhteen käyvän materialismin ilmaisija teoreettisella alalla, samoin

* — metafyyssisen yleisvaltakunnan. *Toim.*

ranskalainen ja englantilainen sosialismi ja kommunismi tulivat sen ilmaisijoiksi käytännöllisellä alalla» (196—197) [139].

Ranskalaista materialismia on kahdensuuntaista: 1) Descartesista lähtevää, 2) Lockesta lähtevää. Viimeksi mainittu mündet direkt in den Socialismus* (197) [139].

Ensiksi mainittu, mekanistinen materialismi, muuntuu ranskalaiseksi luonnontieteeksi.

Descartes julistaa fysiikassaan materian ainoaksi substanssiksi. Ranskalainen mekanistinen materialismi ottaa Descartesin fysiikan ja heittää sivuun hänen metafysiikkansa.

»Lääkäri *Le Roy* panee alulle tämän koulukunnan, lääkäri *Cabanis*in persoonassa se saavuttaa kohokohtansa, lääkäri *La Mettrie* on sen keskiö.»

Descartes oli vielä elossa, kun *Le Roy* siirsi eläimen mekaanisen rakenteen ihmiseen, julisti sielun olevan *ruumiin modus* ja aatteiden olevan mekaanisia liikkeitä (198) [140]. *Le Roy* jopa arveli Descartesin salanseen todellisen mielipiteensä. Descartes esitti vastalauseensa.

XVIII vuosisadan lopulla *Cabanis* kehitti loppuun *kartesiolaisen materialismin* kirjassa "Rapports du physique et du morale de l'homme"¹⁵.

XVII vuosisadan metafysiikalla oli syntymähetkestään vastakohtana materialismi. Descartes — *Gassendi*, epikurolaisen materialismin elvyttäjä, Englannissa *Hobbes*.

Voltaire (199) [140] on huomauttanut, että XVIII vuosisadan ranskalaisten välinpitämättömyys jesuiitta- ym. kiistoihin ei johtunut niinkään paljon filosofiasta kuin *Lawin* rahakeinotteluista. Teoreettisen etenemisen materialismia kohden selittää Ranskan silloisen elämän käytännöllinen *Gestaltung*** . Materialistista käytäntöä vastasivat materialistiset teoriat.

XVII vuosisadan metafysiikka (Descartes, Leibniz) oli vielä yhteydessä myönteiseen (positivem) sisältöön. Se teki löytöjä matematiikassa, fysiikassa y.m. XVIII vuosisadalla positiiviset tieteet irtautuivat ja metafysiikka war fad geworden***.

* — johtaa suoraan sosialismin. *Toim.*

** — järjestys. *Toim.*

*** — madaltui. *Toim.*

Malebranchen kuolinvuonna syntyivät Helvétius ja Condillac (199—200) [141].

Teoreettisesti XVII vuosisadan metafysiikan mursi *Pierre Bayle* skeptisisminsä avulla. Hän esiintyi pääasiallisesti Spinozaa ja Leibniziä vastaan. Hän julisti ateistista yhteiskuntaa. Hän oli ”viimeinen metafysiikko XVII vuosisadan hengessä ja ensimmäinen filosofi XVIII vuosisadan hengessä” (200—201) [142] — erään ranskalaisen kirjailijan sanonta.

Tämän kielteisen kumouksen lisäksi tarvittiin myönteistä, metafysiikanvastaista järjestelmää. Sen esitti *Locke*.

Materialismi on Ison-Britannian lapsi. Jo sen skolastikko *Duns Scotus* kysyi itseltään: »eikö materia voisi ajatella?» Hän oli nominalisti. Nominalismi on ylipäänsä materialismin ensimmäinen ilmentymä.¹⁶

Englantilaisen materialismin varsinainen kantaisä on *Bacon*. (»Materian luontaisista ominaisuuksista ensimmäinen ja tärkein on liikunta, ei ainoastaan materian mekaanisena ja matemaattisena liikkeenä, vaan sitäkin enemmän pyrkimyksenä, elonhenkenä, jännityksenä, tuskana (Qual)» — 202 [142].)

»*Baconin*, ensimmäisen luojaansa, opissa materialismi kätkee vielä naiivissa muodossa itseensä kaikinpuolisen kehityksen ituja. Materia hymyilee runollisen aistimellisessä loistossaan ihmiselle.»

Hobbesilla materialismi muuttuu *yksipuoliseksi*, menschenfeindlich, mechanisch *. Hobbes systematisoi Baconia, mutta ei perustellut (begründet) lähemmin hänen tärkeintä periaatettaan, nimittäin sitä, että tiedot ja ideat ovat peräisin aistimaailmasta (Sinnenwelt) — s. 203 [143].

Niin kuin *Hobbes* teki lopun Baconin materialismin teistisistä ennakkoluuloista, niin myös *Collins*, *Dodwell*, *Coward*, *Hartley*, *Priestley* etc. tekivät lopun Locken sensualismin¹⁷ viimeisistä teologisista raja-aidoista.

Condillac suuntasi Locken sensualismin XVII vuosisadan metafysiikkaa vastaan, hän esiintyi Descartesin, Spinozan, Leibnizin ja Malebranchen oppijärjestelmiä vastaan.

Ranskalaiset ”sivistivät” (205) [144] englantilaisten materialismin.

* — ihmiselle vihamieliseksi, mekanistiseksi. *Toim*

Helvétiuksella (joka myös lähtee Lockesta) materialismi saa varsinaisesti ranskalaisen luonteen.

La Mettrie on kartesiolaisen ja englantilaisen materialismin yhdistelmä.

Robinet on eniten yhteydessä metafysiikkaan.

»Samoin kuin *kartesiolainen* materialismi yhtyy *varsinaiseen luonnontieteeseen*, samoin ranskalaisen materialismin toinen suunta valautuu välittömästi *socialismiin* ja *kommunismiin*» (206) [145].

Materialismin edellytyksistä ei ole suinkaan vaikea johdattaa sosialismia (aistimellisen maailman uudelleenjärjestäminen,— yhdistettävä yksityinen ja yleinen etu — hävitettävä rikosten y.m. epäsosiaaliset Geburtsstätten *).

Fourierin lähtökohtana ovat välittömästi ranskalaisten materialistien opit. *Babouvistit*¹⁸ olivat karkeita, kehitymättömiä materialisteja. Bentham perustaa systeeminsä Helvétiuksen moraaliin, kun taas *Owen* lähtee englantilaisen kommunismin perustamisessa Benthamin systeemistä. *Cabet* tuo Englannista Ranskaan kommunistisia aatteita (kommunismin populärste wenn auch flachste ** edustaja) 208 [146]. "Tieteellisempiä" ovat *Dézamy*, *Gay* y.m., jotka kehittivät materialismin oppia *todellisen humanismin* oppina.

Sivuilla 209—211 [147—148] Marx esittää huomautuksena (2 sivua petiittiä) *otteita Helvétiukselta, Holbachilta ja Benthamilta* todistaakseen XVIII vuosisadan *materialismin* yhteyden XIX vuosisadan *englantilaiseen* ja *ranskalaiseen kommunismiin*.

Myöhemmistä pykälistä kannattaa mainita seuraava kohta:

»*Straubin* ja *Bauerin* välinen kiista *substanssista* ja *itsetajunnasta* on väittelyä *hegeliläisen* spekulatiion *puutteissa*. Hegelin systeemissä on *kolme* elementtiä: *spinozalainen substanssi, fichteläinen itsetajunta* ja *hegeliläinen* molempien elementtien välttämättömän ristiriitainen *ykseys* — *absoluuttinen henki*. Ensimmäinen elementti on metafyyysisesti valepuettu *luonto* ihmisestä *irrotettuna*, toinen on metafyyysisesti valepuettu *henki* luonnosta *irrotettuna*, kolmas on niiden molempien metafyyysisesti

* — syntymäsjat. *Toim.*

** — kansanomaisin, vaikkakin pintapuoltsin. *Toim.*

valepuettu *ykseys, todellinen ihminen ja todellinen ihmis-suku*» (220)[154], ja seuraava Feuerbachia arvioiva kappale:

»*Strauß* ja *Bauer* sovelsivat kumpikin *Hegelin systeemiä* täysin johdonmukaisesti teologiaan. Edellinen otti *lähtökohdaksi spinozalaisuuden, jälkimmäinen fichteläisyyden*. Kumpikin arvosteli Hegeliä, koska tällä kumpikin mainituista elementeistä on toisensa *vääristämä*, kun taas heillä kumpikin noista elementeistä on saanut *yksipuolisen, t.s. johdonmukaisen kehityksen*. — Molemmat menevät sen vuoksi arvostelussaan Hegelin filosofian *puitteiden ulkopuolelle*, mutta samalla molemmat pysyttelevät edelleen hänen spekulationsa *puitteissa* ja edustavat siis kumpikin vain *yhtä* hänen systeeminsä puolta. Ainoastaan *Feuerbach* täydensi ja arvosteli *Hegeliä hegeliläisestä näkökulmasta* lähtien. Pelkistämällä metafyyssisen *absoluuttisen* hengen *'todelliseksi ihmiseksi luonnon pohjalla'* Feuerbach vei loppuun *uskonnon kritiikin* ja samalla mestarillisesti hahmotteli *hegeliläisen spekulatiion arvostelun* ja niin muodoin yleensä *kaikenlaisen metafysiikan* arvostelun ääri-viivat» (220—221) [154].

Marx ivaa *Bauerin "itsetajuntateoriaa"* sen idealistisuuden vuoksi (absoluuttisen idealismin sofismeja — 222[155]), hän osoittaa sen olevan muunneltua Hegeliä ja siteeraa tämän *"Fenomenologiaa"* sekä *Feuerbachin* arvostelevia huomautuksia (kirjasta "Philosophie der Zukunft" ¹⁹, s. 35. siitä, että filosofia kieltää — negiert — "aineellis-aistimellisen", kuten teologia kieltää "perisyntin myrkyttämän luonnon").

Seuraava luku (VII) alkaa jälleen sarjalla mitä ikävintä saivartelevaa arvostelua [I], sivut 228—235 [159—164]. *Pykälässä 2a* on kiintoisa kohta.

Marx lainaa "Kirjallisuuslehdessä" julkaistua jonkun "massan edustajan" kirjettä, jossa tämä vaatii tutkimaan todellisuutta, luonnontiedettä, teollisuutta (236) [164] ja jota "kritiikki" siitä syystä haukkui:

»Vai (!) arveletteko», "kriitikot" huudahtivat tälle massan edustajalle, »että historiallisen todellisuuden tiedostaminen olisi jo päättynyt? Tai (!) tunnetteko edes yhtä historiallista aikakautta, joka olisi todella jo tiedostettu?»

»Vai luuleeko kriittinen kritiikki», Marx vastaa, »päässeensä edes *alulle* historiallisen todellisuuden tiedostami-

sessa suljettuaan historian liikunnan *ulkopuolelle* ihmisen teoreettisen ja käytännöllisen suhteen luontoon, luonnontieteen ja teollisuuden? Tai luuleeko se todella tiedosta-neensa jonkin historiallisen aikakauden tiedostamatta esim. kyseisen aikakauden teollisuutta, itsensä elämän välitöntä tuotantotapaa? Tosin spiritualistinen, *teologinen* kriittillinen kritiikki on tietoinen — on ainakin olevinaan tietoinen — historian puhtaasti poliittisista, kirjallisista ja teologisista päätapahtumista. Samalla tavoin kuin se irrottaa ajattelun aisteista, sielun ruumiista, oman itsensä maailmasta, aivan samalla tavalla se irrottaa historian luonnontieteestä ja teollisuudesta ja pitää historian syntymäpaikkana taivaan utuisia pilvimuodostumia eikä karkean *aineellista* tuotantoa maan päällä» (238) [165—166].

Kritiikki antoi tälle massan edustajalle nimityksen *massenhafter Materialist* * (239) [166].

»Ranskalaisilla ja englantilaisilla arvostelu ei ole mikään ihmiskunnan ulkopuolelle kuuluva abstraktinen tuonpuoleinen persoonallisuus; se on yksilöiden *todellista inhimillistä toimintaa*, yksilöiden, jotka ovat yhteiskunnan aktiivisia jäseniä ja jotka ihmisinä kärsivät, tuntevat, ajattelevat ja toimivat. Siksi ranskalaisten ja englantilaisten harjoittamaa arvostelua sävyttää samanaikaisesti käytäntö, heidän kommunisminsa on sellaista sosialismia, jossa he viitoittavat kouraantuntuvia käytännöllisiä toimenpiteitä ja joka ilmentää paitsi heidän ajatteluaan, vielä suurem-massa määrin heidän käytännöllistä toimintaansa; heidän arvostelunsa on sen vuoksi vallitsevan yhteiskunnan elävää, todellista kritiikkiä, 'rappion' syiden tiedostamista» (244) [169].

|| Koko VII luku 228—257 [159—178], mainittuja kohtia lukuun ottamatta, sisältää vain mitä uskomattominta ta-kertelua, härnäystä, mitä vähäpätöisimpien ristiriitojen onkimista, kaikenlaisten "Kirjallisuuslehdessä" esiintynei-den typeryyksien pilkkaamista y.m. ||

Luvussa VIII (258—333 [179—228]) tapaamme §:n "teu-rastajan kriittillisestä muuttumisesta koiraksi" — sen jäl-keen *Eugène Suen Fleur de Mariesta*²⁰ (lienee romaanin tai jonkin romaanin sankarin nimi), ne sisältävät

* — *joukkomaterialistl. Toim.*

joitakin Marxin "radikaalisia", mutta mielenkiinnottomia pikkuhuomautuksia. Kannattanee ehkä mainita vain s. 285 [196—197] — pari huomautusta Hegelin rangaistus-teoriasta ja s. 296 [203—204] Eugène Suen puolustamaa koppivankeutta (Cellularsystem) vastaan.

(Ilmeisesti Marx nousee tässä vastustamaan Eugène Suen mainostamaa ja "Kirjallisuuslehdessä" todennäköisesti puolustettua pintapuolista sosialismia.)

Niinpä Marx ivailee *Sueta* ajatuksesta, että valtio pal-kitsisi hyveen, samalla tavalla kuin se rankaisee paheen (ss. 300—301 [207] sisältää jopa vertailevan taulukon justice criminelle ja justice vertueusel *).

Ss. 305—306 [209—210]: Arvostelevia huomautuksia Hegelin "Fenomenologiaa" vastaan.

307 [211]: Mutta toisinaan Hegel luonnehtii "Fenomeno-logiassaan" — vastoin teoriaansa — *inhimillisiä* suhteita *totuudenmukaisesti*.

309 [212]: Hyväntekeväisyys on rikkaiden *Spiel* ** (309—310) [212—213].

312—313 [214]: Lainauksia *Fourierilta* naisten alen-nustilasta, erittäin puhuvia || contra "kritiikin" ja Rudol-fin — Eugène Suen kirjan sankarin? — maltilliset toivo-mukset ||

× »Hegelin mukaan rangaistus on tuomio, jonka rikol-linen langettaa itselleen. *Gans* on kehitellyt tätä teoriaa laveammin. *Hegelillä* tämä teoria on *spekulatiivista kau-neuslaastaria* vanhalle *jus talionis'ille* ***, jonka *Kant* on kehittänyt *ainoaksi oikeudelliseksi* rangaistusteoriaksi. Hegelillä rikollisen itsetuomio jää pelkäksi *'ideaksi'*, *tavan-omaisten empiiristen kriminaalirangaistusten* spekulatii-viseksi selittelyksi. Siksi hän jättää rangaistuksen muoto-jen valinnan valtion kulloisenkin kehitysasteen asiaksi, s.o. jättää rangaistuksen sellaiseksi kuin se on. Nimen-omaan siinä suhteessa hän on kriittisempi kuin hänen kriittillinen jäljittelijänsä. *Rangaistusteoria*, joka tunnus-

* — rikosoikeus ja siveuslainsäädäntö. *Toim.*

** — huvitusta. *Toim.*

*** — *hyvitysoikeudelle* ("silmiä silmästä"). *Toim.*

taa samalla rikollisen *ihmiseksi*, voi tehdä sen vain *abstraktiossa*, kuvitelmissa, sillä *rangaistus*, *pakotus* nimittäin sotii *inhimillistä* menettelyä vastaan. Sellaisen teorian käytännöllinen toteuttaminen olisi sitä paitsi mahdotonta. Abstraktisen lain tilalle tulisi subjektiivinen mielivalta, kun virallisten 'kunniallisten ja säädyllysten' miesten harjittavaksi jäisi, miten kulloinkin mukauttaa rangaistusta rikollisen yksilöllisyyteen. Jo Platon käsitti, että *lain* on oltava yksipuolinen ja *abstrahoiduttava* yksilöllisyydestä. *Inhimillisten* suhteiden oloissa rangaistus ei sitä vastoin *todellakaan* tule olemaan mitään muuta kuin hairahtaneen itselleen langettama tuomio. Kenenkään päähän ei pälkähdä uskotella hänelle, että toisten häneen kohdistama *ulkoisen väkivalta* on hänen itselleen tekemää väkivaltaa. *Muissa* ihmisissä hän kohtaa pikemminkin sen rangaistuskahleen luonnollisia kirvoittajia, jonka hän on ottanut kantaakseen, s.o. suhde tulee olemaan täysin päinvastainen» (285—286) [196—197].

»Bauerin rohkeuden salaisuuden» (305) [209] (edellä lainaus "Anekdotasta" ²¹⁾) »muodostaa *Hegelin 'Fenomenologia'*. Koska Hegel asettaa 'Fenomenologiassaan' *ihmisen* tilalle itsetajunnan, niin *moninaisinkin* inhimillinen todellisuus esiintyy tällöin vain itsetajunnan *määrättyinä* muotona, *itsetajunnan määreellisyytenä*. Mutta itsetajunnan pelkkä määreellisyys on '*puhdas kategoria*', alaston 'ajatus', jonka minä niin muodoin voin kumota myös 'puhtaasti' ajattelussa ja voittaa pelkän ajattelun avulla. Hegelin 'Fenomenologiassa' *jätetään* silleen inhimillisen itsetajunnan erilaisten vieraantuneiden muotojen *aineelliset, aistimelliset, esineelliset* perusteet, ja koko hajotustyön tuloksena oli mitä *vanhoillisin filosofia* Sic!*], koska tuollainen näkökanta kuvittelee voittaneensa *esineellisen*, aistimellisesti todellisen *maailman* heti muutettuaan sen 'ajatukselliseksi olioksi', *itsetajunnan* puhtaaksi *määreellisyydeksi* ja voi nyt liuottaa *eteeriseksi* tulleen vastustajansa '*puhtaan ajattelun eetteriin*'. Sen tähden 'Fenomenologia' päättyy aivan johdonmukaisesti '*absoluuttisen tiedon*' asettamiseen kaiken inhimillisen todellisuuden tilalle — *tiedon* siksi, että se on itsetajunnan ainoa

* — sillä tavalla *Toim*

olotapa, ja itsetajuntaa taas pidetään ihmisen ainoana olo-
tapana,— *absoluuttisen* siksi, että itsetajunta tajuaa vain
itsensä eikä sitä enää haittaa mikään esineellinen maailma.
Hegel tekee ihmisestä *itsetajunnan ihmisen*, sen sijaan että
tekisi itsetajunnasta todellisen *ihmisen itsetajunnan*, s.o.
todellisessa esineellisessä maailmassa elävän ja siitä riip-
puvan ihmisen itsetajunnan. Hegel asettaa maailman *pää-
laelleen* ja kykenee siitä syystä myös kumoamaan *pääs-
sään* kaikki rajoitukset, mikä ei tietenkään hitustakaan
estä sitä, että ne ovat edelleenkin olemassa *rujoa aisti-
elämää* ja *todellista* ihmistä varten. Lisäksi hänelle on
väistämättömänä rajoituksena kaikki se, mikä todistaa *ylei-
sen itsetajunnan rajallisuutta*, — kaikki aistimellinen,
todellisuus, ihmisten ja heidän maailmansa yksilöllisyys.
Koko 'Fenomenologian' tarkoituksena on todistaa, että
itsetajunta on ainoa ja kaikkikäsitteävä realiteetti...» (306)
[210].

»...On vihdoin myös itsestään ymmärrettävää, että kun
Hegelin 'Fenomenologia' spekulatiivisesta perisynnistään
huolimatta antaa monin kohdin aineksia inhimillisten suh-
teiden todellista luonnehtimista varten, niin herrat Bruno
ja kumppanit antavat päinvastoin vain sisällyksettömän
irvikuvan...» (307) [211].

»Rudolf on siten tahattomasti ilmaissut sen jo ajat sitten
paljastetun salaisuuden, että jopa inhimillisen puutteenkin,
pakosta almuihin turvautuvan pohjattoman kurjuuden on
oltava raha- ja kulttuuriylimystön *leikkikaluna*, palveltava
sen itserakkauden tyydyttämistä ja hiveltävä sen turha-
maisuuksia, huvitettava sitä.

Saksan lukuisilla hyväntekeväisyysjärjestöillä, Ranskan
lukuisilla hyväntekeväisyysseuroilla, Englannin lukuisil-
la donquijotemaisilla armeliaisuuslaitoksilla, konserteilla,
pidoilla, näytännöillä, ruuanjakelulla köyhille, jopa rahan-
keruillakin hädänalaisten hyväksi ei ole mitään muuta
tarkoitusta» (309—310) [212].

Ja Marx lainaa Eugène Sueta:

»Ah, madame! Ei riitä, että tanssimme niiden puolalais-
raukkojen hyväksi... olkaamme ihmisystäviä loppuun asti...
menkäämme nyt *illastamaan köyhien hyväksi!*» (310)
[213].

Ss. 312—313 lainauksia *Fourierilta* (aviorikos kuuluu hyviin tapoihin, lapsentapot vieteltyjen taholta ovat noidankehä... »Naisen emansipoitumisen aste on yleisen emansipoitumisen luonnollinen mittapuu...» (312) [214]. Sivistys muuttaa jokaisen paheen yksinkertaisesta komplisoiduksi, kaksimieliseksi, ulkokullatukseksi) ja Marx lisää: »Rudolfin järkeilyjen vastapainoksi on aivan tarpeetonta esittää Fourierin mestarillista luonnehdintaa *avioliitosta* enempää kuin ranskalaisen kommunismin materialistisen siiven tuotteitakaan» (313) [214].

S. 313 [215] u. ff. *Eugène Suen* ja *Rudolfin* (ilmeisesti Suen romaanin sankari?) *kansantaloustieteellisiä* kaavailuja vastaan, rikkaiden ja köyhien assosioitumista ja työn järjestämistä (mikä on suoritettava valtion toimesta) koskevia kaavailuja vastaan etc.—edelleen esim. *Armenbank* [7] — b) »Köyhien pankki», ss. 314—318 [215—217] = korottomia avustuksia työttömille. Marx ottaa luonnoksesta *numeroita* ja todistaa niiden mitättömyyden tarpeeseen verrattuna. Ja ajatukseltaankaan *Armenbank* ei ole missään suhteessa parempi kuin *Sparkassen* *... se tahtoo sanoa, beruht die Einrichtung der Bank ** »mielettömään kuvitelmaan, että tarvitsee vain muuttaa työstä maksettavan palkkion *jakoa*, jotta työläinen voisi tulla toimeen ympäri vuoden» (316—317) [217].

Sivuilla 318—320 [218—219] §:ssä »*Mallitalous Bouquevalissa*», muserretaan *Rudolfin* kaavaileman mallitalouden luonnos, jota »kritiikki» oli ylistänyt: Marx julistaa sen utopiaksi, sillä yhtä ranskalaista kohden tulee keskimäärin vain $\frac{1}{4}$ naulaa lihaa päiväksi, ainoastaan 93 frangia vuosituloa etc., luonnoksessa tehdään työtä *puolta enemmän* kuin tavallisesti etc. etc. ((Vailla mielenkiintoa.))

320 [219]: »Ihmelääke, jolla *Rudolf* suorittaa kaikki lunastustyönsä ja ihmeperannuksensa, on hänen *käteiset rahansa* eikä hänen kauniit sanansa. Sellaisia ovat moralistit, sanoo *Fourier*. On oltava miljonääri voidakseen jäljitellä heidän sankareitaan.

Moraali on 'Impuissance, mise en action' ***. Joka kerta kun se ryhtyy taisteluun jotakin pahetta vastaan, se

* — säästökassat. *Toim.*

** — pankin perustaminen nojaa. *Toim.*

*** — »toimivaa voimattomuutta». *Toim.*

kärsii tappion. Eikä Rudolf edes kohoa itsenäisen moraalin näkökannalle, joka nojaisi ainakin *ihmisarvon* tuntoon. Hänen moraalinensa nojaa päinvastoin ihmisen heikkouden tuntoon. Hän on *teologisen moraalin* edustaja» (320—321) [219].

»...Kuten *kaikki erot todellisuudessa* valautuvat yhä suuremmassa määrin eroksi *köyhien ja rikkaiden välillä*, samoin *kaikki* aristokraattiset eroavuudet *ideassa* muuntuvat *hyvän ja pahan* vastakohtaisuudeksi. Tämä erottaminen on viimeinen muoto, johon aristokraatti pukee ennakkoluulonsa...» (323—324) [221].

»...Jokaiselle sielunliikkeelleen Rudolf antaa loputtoman tärkeyden. Siksi hän alituisesti tarkastelee ja arvioi niitä...» (Esimerkkejä). »Tämä ylhäinen herra muistuttaa 'Nuoren Englannin' jäseniä, jotka myös haluavat uudistaa maailman, suorittaa jaloja tekoja ja saavat samanlaisia hysteerisiä kohtauksia...» (326) [223].

Tarkoittaneeko Marx tässä englantilaisia filantrooppi-toryja, jotka ajoivat lävitse 10 tunnin työaikalain? ²²

F. ÜBERWEG.
»LÄPILEIKKAUS FILOSOFIAN HISTORIASTA»

(MUOKANNUT MAX HEINZE)

3 osaa. 1876—1880. LEIPZIG ²³

[Kirja on hiukan eriskummallinen: lyhyitä pykäläiä, joissa on *pari sanaa* oppien sisällöstä ja kauhean pitkiä pienillä kirjakeilla painettuja selityksiä, jotka ovat $\frac{3}{4}$ täynnä ihmisten ja kirjojen nimiä [nekin vanhoja: kirjallisuusluettelo 60—70-lukuja edeltävältä ajalta]. Jotain unleserliches! * Nimien ja kirjojen historiaa!]

Kirjoitettu v. 1903

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
 XII Lenin-kokoelmassa, s. 347*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — luettavaksi kelpaamatonta! *Toim.*

F. PAULSEN. »JOHDATUS FILOSOFIAAN»

1899²⁴

Erittäin kuvaavaa on johdatuksessa avoimesti asetettu kysymys siitä, että uusimman filosofian tehtävänä on "sovittaa uskonnollinen maailmankäsitys ja tieteellinen luonnonselitys" (s. IV* [V]**). Sic! Ja tätä ajatusta kehitellään erittäin seikkaperäisesti: taistellaan näes kahdella rintamalla — materialismia ja "jesuitismia" (sekä katolista että protestanttista) vastaan. Materialismi tietenkin ymmärretään (esitetään?) rein mechanisch, physikalisch u. s. w. ***

Tekijä sanoo myös suoraan, että usuin filosofia nojautuu Kantiin ja edustaa "idealista monismia".

Sivulle 10 [10] »...Rauha tiedon ja uskon välillä...»

Ja sivu 11 [11]: »...Luoda tämä rauha»—»siinä *Kantin* filosofian pääkohta... Antaa oikeutensa kummallekin: tiedolle Humeen skeptisismiä vastaan, uskolle sen dogmaattista kieltämistä vastaan materialismissa — siinä hänen työnsä tulos» (12) [11].

»Se, mikä on omiaan himmentämään toivorikkaita» (tämän *rauhan* toiveen) »näköaloja, on tuo uskonnolle ehdottoman vihamielinen radikalismi, joka nykyisin leviää laajoihin väestöjoukkoihin... Niinpä ateismi on nykyisin» (kuten ennen porvaristolla) »sosialidemokratian uskonnokappale» (ss. 14—15 [14]). »Se on katekismus nurinpäin. Ja samoin kuin vanha dogmatiikka, tämä uusi, kielteinen dogmatiikkakin on vihamielistä tieteelle, koska se kahlitsee dogmeillaan kritiikin ja epäilyksen hengen.» (Tekijä muistuttaa nimityksestä *Antipapfen* **** ja vakuuttelee, että

* *F. Paulsen. »Einleitung in die Philosophie». Berlin, 1899. Toim.*

** *Ф. Паульсен. «Введение в философию». М., 1899. Тоим.*

*** — puhtaasti mekaanisena, fysikaalisena j.n.e. Toim.

**** — *antipapit, pappien vastakohta. Toim.*

kristinoppi on kaukana viettymyksestä rikkaita kohtaan, että se, kristinoppi, kokee senkin taistelun, jota kohden Eurooppa on menossa.)

Pyrkiessään kumoamaan materialismia ja puolustaessaan Allbeseelung- * teoriaa (jota hän tulkitsee *idealistsessa* hengessä) Paulsen jättää ottamatta huomioon 1) että hän ei kumoa materialismia, vaan ainoastaan *eräiden* materialistien *eräitä* todisteluperusteita; 2) että hän *joutuu ristiriitaan* itsensä kanssa tulkitessaan nykyistä psykologiaa idealistisessa mielessä.

× Vrt. s. 126 [125]. »Voima... ei ole mitään muuta kuin pyrkimystä määrättyyn toimintaan ja yleisolemuksetta se siis käy yhteen tiedottoman tahdon kanssa.»

(Ergo — Seelenvorgänge und Kraft eivät ole suinkaan niin unüberbrückbar ** kuin tekijästä tuntui aikaisemmin, s. 90 [88] u. ff.)

Ss. 112—116 [111—115]: miksi Weltall *** ei voisi olla des Weltgeistes **** kantaja? (Koska ihminen ja hänen aivonsa edustavat hengen *korkeinta* kehitystä, kuten tekijä itsekin myöntää.)

Arvostellessaan materialisteja Paulsen asettaa materian vastakohtaksi hengen *korkeimmat* muodot. Puolustaessaan idealismia ja tulkitessaan idealistisesti nykyaikaista psykologiaa hän lähentää hengen alimmat muodot Kräfte'n ***** kanssa etc. Se on hänen filosofiansa arin kohta.)

|| NB

Vrt. erikoisesti ss. 106—107 [105—106], missä Paulsen vastustaa katsomusta, että *materia* olisi jotain *kuollutta*.

× Contra s. 86 [84]: »liikkeessä ei piile kerrassaan minkäänlaista ajatusta...»

Tekijä tuntuu liian kevyesti suoriutuvan siitä ajatuksesta, että Gedanke ist Bewegung *****. Hänen perustelunsa rajoittuvat *vain* »tavallisen ihmisjärjen käsitykseen: mielettöntä», »ajatusta ei ole liikettä, vaan ajatusta» (87) [85]. Ehkä lämpökään ei ole liikettä, vaan lämpöä??

Kerrassaan typeriä ovat tekijän perustelut, että fysiologikin muka puhuu aina ajatuksista eikä ajatuksiin

* — universaalisen sielullisuuden. *Toim.*

** — Siis sielunilmiöt ja voima eivät ole suinkaan niin yhteenliittämättömiä. *Toim.*

*** — maailmankaikkeus. *Toim.*

**** — maailmanhengen. *Toim.*

***** — voimien. *Toim.*

***** — ajatus on liikettä. *Toim.*

rinnastettavasta liikkeestä? Eihän kukaan herkeä *koskaan* puhumasta lämmöstäkään.

Rakastuttuaan hän ei toki käy puhumaan »daamille vastaavasta suonenliikunnan prosessista... Sehän olisi selvää mielettömyyttä» (86—87) [85]. Aivan niin! herra Paulsenin mielettömyyttä! Ja aistittuamme lämmön riittämättömyyden emme käy puhumaan siitä, että lämpö on liikkeen laji, vaan siitä, miten saataisiin hiiltä.

Paulsen pitää sinnlos * väitöstä, että ajatus on Bewegung. Itse hän sekä vastustaa dualismia että puhuu "ekvivalentista" (140 ja 143 [139 ja 143—144]) — "psykyllisen fyysillisestä ekvivalentista" (eli Begleiterscheinung **). Eikö tässä ole sama begriffliche Konfusion ***, josta hän ylenkatseellisesti haukkuu Büchneriä?

Kun Paulsen julistaa parallelisminsa "ei paikalliseksi", vaan "aatteelliseksi" (s. 146 [145]), niin sen dualistinen luonne näkyy vielä selvemmin. Se ei ole asian selittämistä eikä teoriaa, vaan pelkkää sanatempuilua.

Kirjoitettu v. 1903

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — mielettömänä. *Toim.*
** — seurannaisilmä. *Toim.*
*** — käsitsekaannus. *Toim.*

**MERKINTÖ E. HAECKELIN KIRJOJEN
»ELÄMÄN IHMEET» JA »MAAILMANARVOITUKSET»
ARVOSTELUSTA**

Frankfurter Zeitung. 1904, n:o 348 (joulukuun 15.)
1. aamupainos

Alakertakirjoitus uusista *biologisista* teoksista ²⁵

Ernst Haeckel. "Lebenswunder" (Gemeinverständliche Studien über biologische Philosophie). Stuttgart (Alfred Kröner)*.

(Haeckelille »henki on aivokuoren fysiologista toimintaa». Hänen kirjansa s. 378. Arvostelun kirjoittaja on tietysti tällaista mielipidettä *vastaan*.)

Hänen kirjoittamansa on myös "*Welträtsel*"** ((ilmestynyt aikaisemmin)) (jossa todistellaan, että maailmanarvoituksia *ei oikeastaan ole olemassakaan*).

Kirjoitettu v. 1904 lopulla

*Julkaistaan ensi kerran,
käsikirjoituksen mukaan*

* — *Ernst Haeckel*. »Elämän ihmeet» (Yleistajuisia tutkielmia biologianfilosofiasta). Stuttgart (Alfred Kröner). *Toim.*

** — »*Maailmanarvoitukset*». *Toim.*

**MERKINNÖT SORBONNEN KIRJASTON
LUONNONTIEDETTÄ JA FILOSOFIAA
KOSKEVISTA TEOKSISTA**

Sorbonne. Uusia kirjoja: C. 819 (7)*

Richard *Lucas*. Bibliographie der radioaktiven Stoffe. Hamburg und Leipzig. 1908. 8°.

(A. 47. 191).

Mach. Grundriss der Physik (bearbeitet von Harbordt und Fischer). Leipzig. 1905—1908. 2 Volumes. 8°.

(A. 46. 979). S. Φ. φ. 587.

Max Planck. Das Prinzip der Erhaltung der Energie. Leipzig. 1908. (2 Auflage). 12°.

(A. 47. 232). S. φ. φ. 63.

Eduard Riecke. Handbuch der Physik. 4 Auflage. Leipzig. 1908. 2 Volumes. 8°.

(A. 47. 338). S. Φ. φ. 301^a.

Fénelon Salignac. Questions de Physique générale et d'Astronomie. Toulouse. 1908. 4°.

(D. 55. 745). C. 818 (2).

J. J. Thomson. Die Korpuskulartheorie der Materie. Braunschweig. 1908. 8°.

S. D. e. 101 (25).

Sorbonnen kirjastossa:

I. "Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie". P. 53 (8°) (A. 16. 404).

II. "Archiv für Philosophie". 2-te Abteilung. P. 48. (A. 17. 027).

* Tässä ja alempana kirjain- ja numeromerkit ovat teosten kirjastollisia hakemistovillitteitä. *Toim.*

**MERKINNÖT SORBONNEN KIRJASTON
LUONNONTIEDETTÄ JA FILOSOFIAA
KOSKEVISTA TEOKSISTA ²⁶**

- Sorbonne. Uusia kirjoja: C. 819 (7) *
- Richard *Lucas*. Radioaktiivisia aineita käsittelevien kirjojen luettelo. Hampuri ja Leipzig. 1908. 8°. (A. 47. 191).
- Mach*. Fysiikan yleispiirteet (muokanneet Harbordt ja Fischer). Leipzig. 1905—1908. 2 osaa. 8°. (A. 46. 979). S. Φ. φ. 587.
- Max Planck*. Energian säilymisen periaate. Leipzig. 1908. (2. painos). 12°. (A. 47. 232). S. φ. φ. 63.
- Eduard Riecke*. Fysiikan käsikirja. 4. painos. Leipzig. 1908. 2 osaa. 8°. (A. 47. 338). S. Φ. φ. 301^a.
- Fénelon Salignac*. Yleisfysiikan ja astronomian kysymyksiä. Toulouse. 1908. 4°. (D. 55. 745). C. 818 (2).
- J. J. Thomson*. Materian hiukkasteoria. Braunschweig. 1908. 8°. S. D. e. 101 (25).

Sorbonnen kirjastossa:

- I. "Tieteellisen filosofian neljännesvuosijulkaisu". P. 53 (8°) (A. 16. 404).
- II. "Filosofinen arkisto". Toinen osa. P. 48. (A. 17. 027).

* Tässä ja alempana kirjain- ja numeromerkit ovat teosten kirjastollisia hakemistoviitteitä. *Toim.*

"Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie". 1909. Heft I. Raoul Richter in arvostelu (myötämielinen, jopa ylistävä) kirjasta

Ludwig Stein. Philosophische Strömungen der Gegenwart. Stuttgart. 1908. (Enke.) XVI+452 Seiten. (12 Mark.)

Seiten 1—293 — filo-	— Kymmenen filosofista virtausta:
sofiset virtaukset	1) uusidealismi (voluntaristi-
294—445 filosofiset	nen metafysiikka)
ongelmat	2) uuspositivismi (pragmatis-
	mi) W. James
	3) "uusi luonnonfilosofien lii-
	ke" (Ostwald ja energetiikan
	"voitto" materialismista)
	4) "uusromantiikka" (H. St.
	Chamberlain etc.)
	5) uusvitalismi
	6) evolutionismi (Spencer)
	7) individualismi (Nietzsche)
	8) geisteswissenschaftliche
	Bewegung (Dilthey)
	9) philosophiegeschichtliche
	10) uusrealismi (Eduard von
	Hartmann!!!).

Uusien kirjojen joukosta:

Max Schinz. Die Wahrheit der Religion nach den neuesten Vertretern der Religionsphilosophie. Zürich. 1908. 8° (307 pages. 6. 50 Mark.)

Kr. Guenther. Vom Urtier zum Menschen. (Ein Bilderatlas.) Stuttgart. 1909. (7—19 Lieferungen \cong 1 Mark.)

A. Pelazza. R. Avenarius e l'empiriocriticismo. 1908? 9? Torino (Bocca). 130 Seiten.

Spaventa. La filosofia italiana nelle sue relazioni con la filosofia europea. 1908? 9? Bari (Laterza).

Uusien kirjojen joukosta (1909):

L. Boltzmann. Wiener wissenschaftliche Abhandlungen. Leipzig. (Barth.)

"Tieteellisen filosofian neljännenvuosijulkaisu". 1909. I nide. Raoul Richterin arvostelu (myötämielinen, jopa ylistävä) kirjasta

Ludwig Stein. Nykyajan filosofiset virtaukset. Stuttgart. 1908. (Enke.) XVI+452 sivua. (12 markkaa.)

Ss. 1—293 — filosofi- — Kymmenen filosofista virtaus-
set virtaukset ta²⁷:

294—445 filosofiset
ongelmat

1) uusidealismi (voluntaristi-
nen metafysiikka)

2) uuspositivismi (pragmatis-
mi) W. James

3) "uusi luonnonfilosofinen lii-
ke" (Ostwald ja energetiikan
"voitto" materialismista)

4) "uusromantiikka" (H. St.
Chamberlain etc.)

5) uusvitalismi

6) evolutionismi (Spencer)

7) individualismi (Nietzsche)

8) henkitieteellinen liike (Dil-
they)

9) filosofis-historiallinen

10) uusrealismi (Eduard von
Hartmann!!!).

Uusien kirjojen joukosta:

Max Schinz. Uskonnon totuus uskontofilosofian uusim-
pien edustajien katsomusten mukaan. Zürich. 1908. 8°
(307 sivua. 6. 50 markkaa).

Kr. Guenther. Alkueläimestä ihmiseen. (Kuvasto.) Stutt-
gart. 1909. (7.—19. julkaisu \geq 1 markka.)

A. Pelazza. R. Avenarius ja empiriokritisismi. 1908? 9?
Torino (Bocca). 130 sivua.

Spaventa. Italialaisen filosofian yhteys eurooppalaiseen
filosofiaan. 1908? 9? Bari (Laterza).

Uusien kirjojen joukosta (1909):

L. Boltzmann. Wienissä valmistuneita tieteellisiä tutkiel-
mia. Leipzig. (Barth.)

H. Strache. Die Einheit der Materie, des Weltäthers und der Naturkräfte. Wien (Deuticke).

P. 48

"Archiv für Philosophie", 2 *Abteilung* = "Archiv für *systematische* Philosophie". 1908. Heft 4: Vitalis Norströmin *toinen* kirjoitus (Seiten 447—496) ((mielenkiintoinen; melkein kokonaisuudessaan Machia käsittelevä)).

missä ensimmäinen?? huomautus — myöhästynyt??
--

H. Strache. *Materian, maailmaneetterin ja luonnonvoimien ykseys*. Wien (Deuticke).

P. 48

"Filosofian arkisto", *toinen osasto* = "*Systemaattisen filosofian arkisto*". 1908. Nide 4: Vitalis Norströmin *toinen* kirjoitus (ss. 447—496) ((mielenkiintoinen; melkein kokonaisuudessaan Machia käsittelevä)).

missä ensimmäinen?? huomautus — myöhästynyt??
--

Kirjoitettu v. 1909 alkupuoliskolla

*Julkaistu ensi kerran v. 1933
XXV Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

**MUISTIINPANOT FEUERBACHIN KIRJASTA
»LUENTOJA USKONNON OLEMUKSESTA»²⁸**

Kirjoitettu aikaisintaan v. 1909

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

L. FEUERBACH. KOOTUT TEOKSET,
8. OSA, 1851.
»LUENTOJA USKONNON OLEMUKSESTA»

8°. R. 807

Alkulause päivätty 1. I. 51.— Feuerbach puhuu siinä syistä, joiden vuoksi hän ei osallistunut »häpeällisesti, tuloksettomasti päättäneeseen» v. 48 vallankumoukseen (VII) * [492]**. Vuoden 48 vallankumouksella ei ollut Orts- und Zeitsinn***, perustuslailliset odottivat vapautta des Herrn**** sanalta, tasavaltalaiset (VII—VIII) [492] omalta toivoltaan (»tarvitsi vain toivoa tasavaltaa herättääkseen sen eloon»)... (VIII) [492].

»Jos vallankumous puhkeaa uudestaan ja minä otan siihen toimekasta osaa, silloin voitte... olla varmoja, että se on oleva voittoisa vallankumous, että monarkialle ja hierarkialle on koittanut viimeisen tuomion päivä» (VII) [491].

1. luento (1—11) [493—502].

S. 2 [494]: »Olemme saaneet kylliksemme sekä filosofisesta että poliittisesta idealismista; haluamme olla nyt poliittisia materialisteja.»

3—4 [495—496] — Miksi Feuerbach vetäytyi maaseudun yksinäisyyteen: pesäero »jumalaan uskovasta maailmasta»,

Feuerbach
ei ymmärtä-
nyt vuoden 48
vallen-
kumousta

Sic!!

* L. Feuerbach. Sämmtliche Werke, Bd. 8, Leipzig, 1851. Toim.

** Л. Фейербах. Избранные философские произведения, т. II, М., 1955.

Toim.

*** — ajan ja palkan tajua. Toim.

**** — herran. Toim.

- alas
 "über-
 spanntes"! |||
- s. 4 (Z. 7 v. u.*) (vrt. s. 3 in f.**)—
 elää "luonnon" parissa (5) [496], ab-
 legen kaikki "überspannten"*** käsi-
 tykset.
- 7—11 [498—502] Feuerbach luo silmäyksen
 teoksiinsa (7—9 [498—500]: "Uuden filo-
 sofian historia") (9—11 [500—502] "Spi-
 noza", "Leibniz").
2. luento (12—20) [503—510].
- 12—14 [503—504]— "Bayle".
- "aistimelli-
 suus"
 Feuerbachilla |||
- 15 [505—506]: *Sinnlichkeit***** mer-
 kitsee minulla »aineellisen ja henkisen
 todellista, ei keksittyä ja keinote-
 koista, vaan todella olemassaolevaa
 ykseyttä, se on minulla sen vuoksi
 yhtä kuin todellisuus».
- Sinnlich on paitsi Magen myös
 Kopf***** (15) [505].
- (16—20 [506—510]: Feuerbach, kirjoitelma kuolemattomuus-
 desta, toisinto).
3. luento (21—30) [510—518].
- Minulle huomautettiin "Kristinuskon olemuksen" 29
 johdosta, että minulla *ihminen* ei ole mistään riippuvai-
 nen, »tätä minun luuloteltua ihmisen jumaloitsemistani
 vastustettiin» (24) [513]. »Oleno, jota ihminen pitää edel-
 täjänään, ...*ei ole mikään muu kuin luonto* eikä teidän
 jumalanne» (25) [513—514].
- »Luonnon tajuton olemus on minulle ikuinen, syntyperä-
 tön olemus, ensisijainen olemus, ei kuitenkaan ensisijai-
 nen arvossa, vaan ajassa, fyysillisesti, mutta ei moraa-
 lisesti ensisijainen olemus...» (27) [515].
- Kieltooni sisältyy myös myöntäminen... »Johtopäätös
 opistani on tietenkin se, että jumalaa ei ole» (29) [517],
 mutta tämä juontuu jumalan olemuksen (= luonnon ole-
 muksen, ihmisen olemuksen ilmaus) tiedostamisesta.
4. luento.
- »Uskonnon pohjana on riippuvuuden tunto» (31)
 [518] ("Furcht"***** 33—4—5—6 [519—523]).

* — Zelle 7 von unten — 7. rivi alhaalta. *Toim.*

** — in fine — lopussa. *Toim.*

*** — jättää sivuun kaikki »yhtiöpäiset». *Toim.*

**** — *Aistimellisuus*. *Toim.*

***** — aistimellinen on paitsi vatsa myös pää. *Toim.*

***** — »pelko». *Toim.*

»Niin sanotut spekulatiiviset filosofit ovat... niitä filosofeja, jotka eivät mukauta käsitteitään olioihin, vaan päinvastoin mukauttavat olioita käsitteisiinsä» (31) [519].

cf.* Marx und Engels³⁰

(5. luento)

— eritoten *kuolema* herättää pelkoa, jumalauskoa (41) [527].

»Minä vihaan sitä idealismia, joka irrottaa ihmisen luonnosta; en häpeä olevani riippuva luonnosta» (44) [530].

»Yhtä vähän kuin pyrin 'Kristinuskon olemuksessa' jumaloitsemaan ihmistä, mistä minua on typerästi syytely... yhtä vähän pyrin teologisessa mielessä jumaloitsemaan luontoa...» (46—47) [532].

6. luento — Eläinten palvonta (50 [535] ff. **).

»Se, mistä ihminen riippuu... on luonto, aistinnan kohde... Kaikki ne vaikutelmat, joita luonto tekee ihmiseen aistinten välityksellä... voivat muodostua uskonnollisen palvonnan motiiveiksi» (55) [540].

(7. luento.)

En tarkoita egoismilla "filisterin ja porvarin" (63) [546] egoismia, vaan luonnonmukaisuuden, ihmisjärjen mukaisuuden filosofista periaatetta, vastoin "teologista tekopyhyyttä, uskonnollista ja spekulatiivista haihattelua sekä poliittista despotiaa" (63 i. f.) [546]. Cf. 64 [546—547], *hyvin tärkeä*.

"Egoismi" ja sen merkitys

Id. *** 68 i. f. [551] ja 69 i. f. [551—552] — egoismi on (filosofisessa mielessä) uskonnon juuri.

(70 [552]: Die Gelehrten **** ovat lyötävissä vain heidän omilla aseillaan, s.o. sitaateilla)... .."man die Gelehrten nur durch ihre eigenen Waffen, d. h. Zitate schlagen kann"... (70) [552].

Kesken kaiken, sivulla 78 [558] Feuerbach käyttää ilmaisua: Energie d. h. Thätigkeit *****. Se kannattaa panna merkille. Energia-käsitteeseen sisältyy todella subjektiivinen momentti, joka puuttuu esim. liike-käsitteestä. Tai oikeammin ener-

kysymykseen energia-sanasta

* — confer — vertaa. *Toim.*

** — und folgende — ja seuraavat. *Toim.*

*** — Idem — sama. *Toim.*

**** — Oppineet. *Toim.*

***** — energia, s.o. toiminta. *Toim.*

gia-käsitteessä tai tuon käsitteen sanallisessa käytössä on jotain, mikä sulkee pois objektiivisuuden. Kuun energia (cf.) versus * kuun liike.

107 i.f. [583] »...Luonto on alkuperäinen, ensimmäinen ja viimeinen olemus...»

aistimellinen
= ensimmäinen,
sinänsä
oleva ja tosi

111 [586]: »...Minulle... filosofiassa... aistimellinen on ensimmäinen; mutta se ei ole ensimmäinen vain spekulatiivisen filosofian mielessä, missä ensimmäinen merkitsee sitä, minkä puitteet on ylitettävä, vaan se on ensimmäinen toisesta johtumattomuuden mielessä, sinänsä olevana ja totena.»

»...Henkinen ei ole mitään aistimellisen ulkopuolella ja ilman sitä.»

NB yleensä s. 111 »...aistien totuudellisuus ja oleellisuus (NB), josta... filosofia... lähtee...»

112 [586—587] »...Ihminen ajattelee ainoastaan aistimellisesti olemassa olevan päänsä avulla, järjellä on vankka aistimellinen pohjansa päässä, aivoissa, aistien yhtymäpaikassa.»

Vielä s. 112 aistien (Urkunden **) oikeaperäisyydestä.

NB

114 [588—589]: Luonto = ensisijainen, un-ableitbares, ursprüngliches Wesen ***.

»Siten 'Filosofian perusteet' punoutuvat yhteen 'Uskonnon olemuksen' kanssa»³¹ (113) [588].

»En jumaloitse mitään, en siis myöskään luontoa» (115) [589].

116 [590—591] — vastaus moitteeseen, että Feuerbach ei anna *luonnolle määritelmää*:

»Käsitän luonnolla kaikkien ihmisen itsestään ei-inhimillisenä erottamien ais-

* — suhteessa. *Toim.*

** — todistusten. *Toim.*

*** — toisesta johtumaton, alkuperäinen olemus. *Toim.*

timellisten voimien, olioiden ja olentojen kokonaisuutta... Tahi sanan käytännöllisessä merkityksessä luontoa on kaikki, mikä — teistisen uskon yliluonnollisuuskuikutuksista huolimatta — esiintyy ihmiselle välittömästi, aistimellisesti hänen elämänsä perustana ja kohteena. Luontoa on valo, sähkö, magnetismi, ilma, vesi, tuli, maa, eläin, kasvi, ihminen sikäli kuin hän on tahattomasti ja tiedottomasti toimiva olento,— en ymmärrä 'luonnolla' mitään muuta, en ymmärrä sillä mitään mystillistä, utuista, teologista» (ylempänä: erotukseksi Spinozasta).

Siis luontoa on kaikki paitsi yliluonnollinen. Feuerbach on selkeä, mutta ei syvällinen. Engels määrittelee syvemmin materialismin ja idealismin eron.

»...Luontoa on kaikki, mitä näet ja mikä ei ole ihmisen kädestä ja ajatuksista lähtöisin. Tai mikäli syvennytään luonnon anatomiaan, luontoa on kaikki olevainen tai kaikkien niiden olentojen ja olioiden kokonaisuus, joiden ilmentymät, ilmaiset ja vaikutukset — joissa niiden olemassaolo ja olemus juuri esiintyykin — eivät perustu ajatuksiin tai aikomuksiin ja tahtomuksiin, vaan astronomisiin tai kosmisiin, mekaanisiin, kemiallisiin, fysikaalisiin, fysiologisiin tai orgaanisiin voimiin ja syihin» (116—117) [591].

Ja tällöin päädytään materian ja hengen, fyysillisen ja psyykillisen vastakkainasetteluun.

121 [594—595] — sitä todistusperustetta vastaan, että täytyy olla alkusyy (=jumala).

»Ainoastaan ihmisen rajoittuneisuus ja mukavuudenrakkaus asettavat ajan tilalle ikuisuuden, syystä syyhyn lakkaamatta jatkuvan tapahtumisen tilalle loputtomuuden, lepoa tuntemattoman luonnon tilalle liikkumattoman jumaluuden, ikuisen liikunnan tilalle ikuisen levon» (121 i. f.) [595].

124—125 [598] Subjektiivisten tarpeittensa vuoksi ihmiset korvaavat konkreettisen abstraktisella, havainnon käsitteellä, monen yhdellä, syiden loputtoman Σ^* yhdellä syyllä.

* — summan. Toim.

objectiv
= außer
uns * ||| Mutta näille abstraktioille »ei anneta mitään objektiivista merkitystä eikä olemassaoloa, ei minkäänlaista olemassaoloa meidän ulkopuolel- lamme» (125) [599].

»...Luonnolla ei ole alkua eikä loppua. Kaikki siinä on vuorovaikutuksessa, kaikki on suhteellista, kaikki on samanaikaisesti sekä vaikutusta että syytä, kaikki siinä on kaikinpuolista ja vastavuoroista; ...»

siinä ei tarvita jumalaa (129—130 [602—603]; yksinker- taisia todisteluja jumalaa vastaan).

»...Olioiden ensimmäisen ja yleisen syyn syy teistien, teologien, niin sanottujen spekulatiivisten filosofien käsi- tyksen mukaan on ihmisen järki...» (130) [603]. »Jumala on... syy yleensä, syyn käsite personoituna, itsenäistettynä olemuksena...» (131) [603—604].

välittö-
mästi ||| »Jumala on abstraktinen luonto, s.o. aisti- havainnoista abstrahoitu, ajateltu, ymmärryk- sen kohteeksi tai ymmärtäväksi olenoksi muu- tettu; varsinaisessa mielessä luonto on aisti- mellinen, todellinen luonto sellaisena kuin aistimme sen välittömästi meille ilmoittavat ja esittävät» (133) [605—606].

Teistit näkevät luonnossa (jonka he muuttavat kuol- leeksi massaksi eli materiaksi) ilmenevän liikkeen syyn jumalassa (134) [607]. Mutta jumalan voima on itse asiassa *luonnon voima* (Naturmacht: 135 [608]).

»...Mehän tiedostamme olioiden ominaisuuksia ainoas- taan niiden vaikutuksista...» (136) [608—609].

Ateismi (136—137) [609] ei hävitä *das moralische Über* (=das Ideal) eikä *das natürliche Über* (=die Natur) **.

aika
ja
maailma | »...Eikö aika ole vain maailman muoto, tapa, jolla maailman erilliset olennot ja ilmiöt seu- raavat toisiaan? Kuinka siis voisın sanoa maail- malla olleen ajallisen alun?» (145) [616].

»...Jumala on maailma, joka on olemassa vain ajatuk- sissa... Ero jumalan ja maailman välillä on vain hengen ja aistin, ajattelun ja havainnon välistä eroa...» (146) [616—617].

* — objektiivisesti = ulkopuolellamme. Toim.

** — *moraalista ylintä* (=ihannetta) eikä *luonnollista ylintä* (=luon- toa). Toim.

Jumala halutaan esittää ulkopuolel-
lamme olevaksi olennoksi. Mutta eikö
siten juuri tunnusteta aistimellisen ole-
misen todenperäisyyttä? »Eikö» (siten)
»tunnusteta, että aistimellisen olemisen
ulkopuolella ei ole mitään olemista?
Onko meillä sitten muuta tunnusmerk-
kiä olemisesta ulkopuolellamme, muuta
ajattelusta riippumattoman olemisen
kriteeriä kuin aistimellisuus?» (148)
[618].

oleminen
ulkopuolellam-
me=riippu-
matta ajatte-
lusta

»...Luonto... irrotettuna aineellisu-
destaan ja ruumiillisuudesta... on
jumala...» (149) [619—620].

NB
luonto materian
ulkopuolella,
siitä riippu-
matta=jumala

»Luonnon johtaminen jumalasta on
samaa kuin halu johtaa alkuperäiskap-
pale kuvasta, kopiosta, olio sitä koske-
vasta ajatuksesta» (149) [620].

NB
"kopio"-
teoria

Ihmiselle on ominaista *Verkehrtheit*
(149 i. f.), *verselbständigen* * abstrak-
tiot — esimerkiksi aika ja avaruus (150)
[620]:

»Vaikka... ihminen onkin abstrahoi-
nut avaruuden ja ajan avaruudellisista
ja ajallisista olioista, niin hän sittenkin
asettaa ensin mainitut viimeksi mainit-
tujen olemassaolon alkusyiksi ja eh-
doiksi. Sen vuoksi hän ajattelee maail-
man, s.o. kaikkien todellisten olioiden
kokonaisuuden, aineen, maailman sisäl-
lön, avaruudessa ja ajassa syntyneeksi.
Jopa Hegelilläkin materia syntyy ei
ainoastaan avaruudessa ja ajassa, vaan
myös avaruudesta ja ajasta...» (150)
[621]. »Käsittämätöntä on myös, miksei
aikaa, ajallisista olioista irrotettuna,
voitaisi samastaa jumalan kanssa»
(151) [621].

aika ajallisten
olioiden ulko-
puolella=jumala

* — kyky kääntää ylösalaisin (149 lopussa), tehdä itsenäisiksi. *Toim.*

- aika ja avaruus
- cf. Engels idem "Ludwig Feuerbachissa" ³²
- 153
- 153
- (materialismi) contra teologia ja idealismi (teoriassa)
- »...Todellisuudessa asia on aivan päinvastoin, ...avaruuden ja ajan olemassaoloa eivät edellytä oliot, vaan päinvastoin avaruus ja aika edellyttävät olioiden olemassaoloa, sillä avaruus eli ulottuvuus edellyttää jonkin ulottuvan olemassaoloa ja aika liikettä: aikahan on vain liikkeestä johdettu käsite, joka edellyttää jonkin liikkuvan olemassaoloa. Kaikki on avaruudellista ja ajallista...» (151—152) [622].
- »Kysymys siitä, onko jumala luonut maailman, ...on kysymys hengen suhteesta aistimellisuuteen» (152 [623]).— se on filosofian tärkein ja vaikein kysymys, koko filosofian historia pyörii tämän kysymyksen ympärillä (153 [623])— vanhassa filosofiassa riita stoalaisten ja epikurolaisten, platonikkojen ja aristotelelaisten, skeptikkojen ja dogmaattikkojen välillä, keskiajalla nominalistien ja realistien välillä, uudempina aikoina idealistien ja "realistien eli empiristien" (sic! 153) välillä.
- Taipumus tähän tai tuohon filosofiaan riippuu osittain ihmisten luonteesta (kirjaihmiset versus praktikot).
- »En kiellä... viisautta, hyvyttä, kauneutta; kiellän vain sen, että ne näinä laji- tai laatuksitteinä ovat olemassa sanottakoon jumalina tai jumalanominaisuuksina tai platonilaisina ideoina tai itsemääräytyvinä hegeliläisinä käsitteinä...» (158) [628] — ne ovat olemassa ainoastaan ihmisten ominaisuuksina.
- Toinen syy jumalaukseen: ihminen siirtää luontoon käsityksen omasta tarkoituksenmukaisesta luomistyöstään. Luonto on tarkoituksenmukaista — ergo * sen on luonut järkiolento (160) [629—630].

* — siis. *Toim.*

»Sillä se, mitä ihminen nimittää luonnon tarkoituksen mukaisuudeksi ja tajuaa sellaiseksi, ei ole todellisuudessa mitään muuta kuin maailman ykseys, syiden ja seurausten sopusointu, yleensä se keskinäinen yhteys, jossa kaikki on olemassa ja vaikuttaa luonnossa» (161) [630].

»...Meillä ei ole mitään perustetta kuvitella, että jos ihmisellä olisi enemmän aisteja tai elimiä, hän tiedostaisi myös enemmän luonnon ominaisuuksia tai olioita. Niitä ei ole enempää ulkoisessa maailmassa, epäorgaanisessa luonnossa kuin orgaanisessakaan luonnossa. Ihmisellä on juuri niin monta aistia, kuin on nimenomaan välttämättöntä maailman käsittämiseksi totaalisuudessaan, kokonaisuudessaan» (163) [632—633].

Jos ihmisellä olisi enemmän aisteja, löytäisikö hän enemmän olioita maailmasta?

Ei.

tärkeä agnostisismia vastaan

168 [636—637] — Liebigiä vastaan "lopuntonta (jumalan) viisautta" koskevien lauseiden vuoksi... || Feuerbach ja luonnontiede!! NB Vrt. nykyisin Mach ja kumpu.³³ ||

174—175—178 [642—645] — Natura (luonto) = tasavaltalainen; jumala = monarkki. [Tämä esiintyy Feuerbachilla useamman kerran!]

188—190 [653—656] — Jumala oli patriarkallinen monarkki, mutta nyt se on perustuslaillinen monarkki: se hallitsee, mutta lakien mukaisesti.

Mistä henki (Geist) on lähtöisin? — kysyvät teistit ateisteilta (196) [661]. He muodostavat liian ylenkatseellisen (despectierliche: 196) käsityksen luonnosta, liian ylevän käsityksen (zu hohe, zu vornehme (!) Vorstellung *) hengestä.

NB
(vrt. Dietzgen³⁴)

Luonnosta suoraan ei voida selittää edes Regierungsrathia ** (197) [662].

sukkelasti sanottu!

* — liian korkea, liian ylevä (!) käsitys. Toim.
** — hallitusneuvosta. Toim.

»Sillä henkihän kehittyi ruumiin mukana, aistien mukana... se on sidottu aisteihin... mistä pääkoppa, mistä aivot, sieltä myös henki; mistä elin, sieltä sen tehtäväkin» (197 [662]: vrt. edellä (197) »henki päässä»).

Idem ||| »Henkinenkin toiminta on ruumiil-
Dietzgen ³⁵ ||| lista» (197—198) [662].

Esineellisen maailman syntyminen
hengestä, jumalasta johtaa maailman
luomiseen tyhjästä —»sillä mistä muus-
ta kuin tyhjästä henki ottaa materian,
esineelliset ainekset?» (199) [664].

luonto on ||| »...Luonto on esineellistä, aineellista,
aineellista ||| aistimellista...» (201) [665].

{ Jacob Böhme = "materialistinen teisti": hän ei
jumaloitse ainoastaan henkeä, vaan myös materiaa.
Hänellä jumala on materiaalinen — siinä on hänen mysti-
sisminsä (202) [666].

»...Missä silmät ja kädet aloittavat, siellä jumalat lak-
kaavat» (203) [667].

luonnon ||| »Luonnossa esiintyvän pahan» (teistit)
välttämät- ||| »panevat... materian eli luonnon väis-
tömyys ||| tämättömän välttämättömyy-
den syyksi» (212) [675—676].

historiallisen ||| 213 keskellä [676] ja 215 keskellä
materialismin ||| [678] "natürliche" und "bürgerliche
ituja ||| Welt" *.

(226) [687—688]: Feuerbach sanoo lopettavansa tähän
1:sen osan (luonto uskonnon perustana) ja siirtyvänsä
2:seen: Geistesreligion ** ilmentää ihmishengen omi-
naisuuksia.

(232) [692—693] — "Uskonto on runoutta" — niin voi-
daan sanoa, sillä usko = mielikuvitusta. Mutta
enkö minä (Feuerbach) kumoa runoutta? En.
NB ||| Minä kumoan (aufhebe) uskonnon »ainoastaan
sikäli» (kursivointi Feuerbachin) »kuin se on
tavallista proosaa eikä runoutta» (233) [693].

* — »luonnollinen» ja »kansalaismaailma». Toim.
** — henkiuskonto. Toim.

Taide ei vaadi, että sen tuotteet tunnustettaisiin *todellisuudeksi* (233).

Mielikuvituksen ohella uskonnossa on erittäin tärkeällä tilalla Gemüth* (261) [717], *käytännöllinen* puoli (258) [714], paremman, turvan, avun etc. etsintä.

(263) [718–719] — uskonnosta etsitään *lohtua* (ateismi on näes trostlos**). — — —

»On nimittäin ihmisen itserakkauden mukais-
ta kuvitella, että luonto ei vaikuta vääjäämät-
tömällä välttämättömyydellä, vaan että luonnon
välttämättömyyden yläpuolella on olento, joka
rakastaa ihmistä» (264) [719]. *Seuraavas-*
sakin lauseessa kiven putoamisen
"Naturnotwendigkeit"*** (264) [720].

luonnon
välttä-
mättö-
myys

S. 287 keskipaikkeilla [738–739] *kahdesti*: niin ikään "Notwendigkeit der Natur"****.

NB

Uskonto = ihmiskunnan lapsuuden kautta, lapsuutta (269) [723], kristinoppi on tehnyt *moraalista* jumalan, luonut *moraalijumalan* (274) [727–728].

Uskonto on alkioasteista sivistystä — voidaan sanoa: »sivistys on todellista uskontoa»... »Tämä on kuitenkin sanojen väärinkäyttöä, sillä uskonto-sanaan liittyy aina taikauskaisia ja epähumaanisia käsitteitä» (275) [728].

Feuerbach
uskonto-sa-
nan väärin-
käyttöä vas-
taan

Ylistyslaulu *valistukselle*— (277) [730].

»*Pintapuolinen* on käsitys ja väite, että uskonto olisi kerrassaan merkityksetöntä elämälle, nimittäin julkiselle, poliittiselle elämälle.» "En anna penniäkään sellaisesta poliittisesta vapaudesta, joka jättää ihmisen uskonnon orjaksi" (281) [733].

NB

Uskonto on ihmiselle synnynnäistä (»rehelliselle saksan kielelle käännettynä... tämä väite merkitsee») = taikauskaisuus on ihmiselle synnynnäistä (283) [735].

* — tunne, mieli. *Toim.*

** — lohduton. *Toim.*

*** — »luonnollinen välttämättömyys». *Toim.*

**** — »luonnon välttämättömyys». *Toim.*

luonnon
välttämättö-
myys

NB

NB

NB

mitä on ob-
jekttiivinen?
(Feuerbachin
mukaan)

»Kristityllä on luonnon vapaa syy, luonnon herra, jonka tahtoa, jonka sanaa luonto tottelee, jumala, joka ei ole sidottu niin sanottuun syy-yhteyteen, ei ole sidottu välttämättömyyteen, ei ole sidottu vaikutusta syyhyn ja syytä syyhyn yhdistävään ketjuun, kun taas pakanallinen jumala on sidottu luonnon välttämättömyyteen eikä voi vapauttaa edes lemmikkejään kuolemissen väistämättömältä kohtalolta.» (Niin muodoin Feuerbach käyttää järjestelmällisesti sanontaa: *Notwendigkeit der Natur.*)

»Mutta kristityllä on vapaa syy, koska hän ei sido itseään toiveissaan yleiseen yhteyteen, luonnon välttämättömyyteen» (301) [750]. ((Ja vielä *kolmesti samalla* sivulla: *Notwendigkeit der Natur.*))

Ja s. 302 [751]: »...kaikki ne **luonnon lait tai välttämättömyydet**, joiden alaista inhimillinen olemassaolo on...»

[cf. 307 [755]: "Lauf der Natur" *.

»Luonnon tekeminen jumalasta riippuvaksi merkitsee maailmanjärjestyksen ja luonnon välttämättömyyden tekemistä riippuvaksi tahdosta» (312) [759—760]. Ja s. 313 (ylhäällä) [760]— "Naturnotwendigkeit"!! 320 [766]: "luonnon" (der Natur) "välttämättömyys"...

Uskonnollisissa käsityksissä »meillä on esimerkkejä siitä, miten ihminen yleensä muuttaa subjektiivisen objektiiviseksi, s.o. tekee sen, mikä on olemassa vain hänen ajattelussaan, käsityksessään, mielikuvtuksessaan, joksikin ajattelun, käsityksen, mielikuvtuksen ulkopuolella olevaksi»... (328) [773].

* — »luonnon kulku». *Toim.*

»Täten kristityt irrottavat hengen, ihmisielun ruumiista ja tekevät tuon irrallisen, ruumista vailla olevan hengen jumalaiseen» (332) [777].

Entleibter
Geist * =
jumala

Uskonto antaa ihmiselle ihanteen (332). Ihminen tarvitsee ihannetta, mutta inhimillistä, luonnon mukaista eikä yliluonnollista:

»Älköön ihanteenamme olko mikään kastreerattu, ruumiiton, käsitteellinen olento, vaan eheä, todellinen, kaikinpuolinen, täydellinen, sivistynyt ihminen» (334) [778].

Mihailovskin *ihanne* on vain latteaa toisinto tästä edistyksellisen porvarillisen demokratian tai vallankumouksellisen porvarillisen demokratian ihanteesta.

»Ihmisellä ei ole mitään käsitystä, ei mitään aavistusta mistään muusta todellisuudesta, mistään muusta olemassaolosta kuin aistimellisestä, fyysisestä...» (334) [779].

Sinnlich,
physisch **
((erinomai-
nen rin-
nastus!))

»Jos kehdataan väittää aistimellisen, aineellisen maailman syntyneen jonkin hengen ajatuksesta ja tahdosta, jos kehdataan väittää olioiden olevan siksi, että ne ajatellaan, eikä ajateltavan siksi, että ne ovat, niin kehdattakoon myös väittää niiden syntyneen sanasta, kehdattakoon myös väittää olioiden olevan vain siksi, että on sanoja, eikä sanojen olevan siksi, että on olijoita» (341—342) [785—786].

NB

Jumala ilman ihmissielun kuolemattomuutta on vain nimellisesti jumala:

»...Sellainen jumala on... eräiden rationalististen luonnontutkijain jumala, joka ei ole mitään muuta kuin persoonitu luonto tai luonnon välttämättömyys, universumi, maailmankaikkeus, minkä kanssa kuolemattomuuskäsitys ei tietenkään sopeudu yhteen» [349] [791].

Viimeinen (30.) luento, ss. (358—370) [799—810], voidaan ottaa miltei kokonaisuudessaan tyypilliseksi näytteeksi

* — ruumista vailla oleva henki. *Toim.*
** — aistimellinen, fyysillinen. *Toim.*

valistushenkisestä ateismista, joka tuoksahtaa sosialismille (puheet puutteenalaisten joukosta etc., s. 365 keskellä [805]) j.n.e. Loppusanat: tarkoitukseni on tehdä teidät, kuuntelijani,

»jumalan ystävistä ihmisen ystäviksi, uskovaisista ajattelevaisiksi, rukoilijoista työntekijöiksi, tuonpuoleisen maailman ehdokkaista tämänpuoleisen maailman tutkijoiksi, kristityistä, jotka oman tunnuksensa ja tajuntansa mukaan ovat 'puolieläimiä, puolienkeleitä', ihmisiksi, kokonaisiksi ihmisiksi» (370 loppu [810]).

kursivointi
Feuerbachin

Sen jälkeen seuraa *Zusätze und Anmerkungen* * (371—463) [811—894].

Niissä on paljon toistoja sisältäviä yksityiskohtia ja lainauksia. Sivuutan sen kaiken. Huomioin vain tärkeimmän siitä, mikä on vähänkin mielenkiintoista: moraalinen perustana on egoismi (392) [829]. (»Rakkaus elämään, etu, egoismi»)... »on olemassa paitsi yksilöllistä eli individualistista, myös sosiaalista egoismia, perheegoismia, yhteisöegoismia, kunnallisegoismia, isänmaallista egoismia» (393) [830].

Historiallisen materialismin ituja!

»...Hyvä ei ole mitään muuta kuin sitä, mikä vastaa kaikkien ihmisten egoismia...» (397) [834].

NB
NB
Historiallisen materialismin ituja, vrt. Tshernyshevski³⁶

»Luotakoon vain silmäys historiaan! Missä alkaa uusi aikakausi historiassa? Kaikkiällä, missä sorrettu joukko tai enemmistö kohottaa täysin oikeutetun egoisminsa jonkin kansakunnan tai kastin yksinomaista egoismia vastaan, missä ihmisluokat (sic!) tai kokonaiset kansakunnat, voitettuaan hallitsevan vähemmistön julkean omahyväisyyden, astuvat proletariaatin halveksutusta pimeydestä historiallisen maineen valoon. Samoin ihmiskunnan nykyisin sorretun enemmistön egoisminkin on saavutettava oikeutensa.

NB
Feuerbachin "sosialismia"

* — lisäyksiä ja huomautuksia. Toim.

ja se saavuttaa sen ja aloittaa uuden historiallisen aikakauden. Ei ole hävitettävä sivistyksen ja hengen aatelia, ei suinkaan! Mutta ei ole sallittava sitä, että aatelia olisivat vain harvat ja kaikki muut alhaisia, päinvastoin kaikkien tulee — ainakin *tulisi* — olla sivistyneitä; ei ole hävitettävä omaisuutta yleensä, ei suinkaan! mutta ei ole sallittava sitä, että omaisuutta olisi vain harvoilla ja muilla ei olisi mitään; omaisuutta pitää olla kaikilla» (398) [835].

Nämä luennot on pidetty 1. XII. 48 ja 2. III. 49 välisenä aikana (Alkulause, siv. V [490]), mutta kirjan alkulause on päivätty 1. I. 51. Miten suuresti Feuerbach *olikaan jo tuohon aikaan* (1848—1851) *jäänyt jälkeksi Marxista* ("Kommunistinen manifesti" 1847, "Neue Rheinische Zeitung" etc.) ja *Engelsistä* (1845: "Lage"³⁷).

Klassikoilta otettuja esimerkkejä *jumalat-* ja *luonto-*sanojen erotuksettomasta käytöstä (398—399) [835—836].

Ss. 402—411 [838—847] — *erinomainen, filosofinen* (ja samalla yksinkertainen ja selvä) selitys uskonnon olemuksesta.

»Uskonnon salaisuus jää lopulta vain salaisuudeksi tajunnan ja tajuttoman, tahdon ja tahattoman punoutumisesta toisiinsa yhdessä ja samassa olennessa» (402) [839]. *Minä* ja *Ei-minä* punoutuvat ihmisessä erottamattomasti toisiinsa. »Ihminen ei käsitä eikä siedä omaa syvyyttään ja halkaisee sen vuoksi olemuksensa 'Minään' ilman 'Ei-minää', jota hän sanoo jumalaksi, ja 'Ei-minään' ilman 'Minää', jota hän sanoo luonnoksi» (406) [842].

S. 408 [844] — mainio lainaus Senecalta (ateisteja vastaan), että nämä nähkääs tekevät luonnosta jumalan. Rukoile! — tee työtä!³⁸ (s. 411 [846]).

NB

NB

- NB || Luonto on uskonnossa jumala, mutta se on luonto Gedankenwesenin * ominaisuudessa. »Uskonnon salaisuutena on 'subjektiivisen ja objektiivisen samuus', s.o. ihmisolemuksen ja luonnon olemuksen ykseys, joka samalla kuitenkin eroaa luonnon ja ihmiskunnan todellisesta olemuksesta» (411) [847].
- Sehr gut! ** || »Pohjaton on inhimillinen tietämättömyys ja rajaton inhimillisen mielikuvituksen voima; tietämättömyyden vuoksi perustansa ja mielikuvituksen ansiosta rajansa kadottanut luonnonvoima 'on jumalallista kaikkivaltiutta» (414) [849].
- Sehr gut! || »...Objektiivinen olemus subjektiivisena olemuksena, luonnon olemus luonnosta eroavana inhimillisenä olemuksena, ihmisen olemus ihmisestä eroavana ei-inhimillisenä olemuksena — siinä jumalolento, siinä uskonnon olemus, siinä mystiikan ja spekulaaation salaisuus...» (415) [850].
- mainio kohta! || Spekulatio on Feuerbachilla = idealistinen filosofia NB.
- NB syvästi totta! NB || »Ihminen erottaa ajatellessaan adjektiivin substantiivista, ominaisuuden olemuksesta... Ja metafyyminen jumala ei ole mitään muuta kuin luonnosta poimittujen yleisimpien ominaisuuksien lyhyt luettelo tai yhdistelmä, jonka ihminen nimenomaan tuolla tavoin irrottamalla aistimellisestä olemuksesta, luonnonmateriaasta, muuttaa mielikuvituksen voimalla jälleen kuitenkin itsenäiseksi subjektiksi tai olennoksi» (417) [852].
- Samanlaista osaa esittää *Logiikka* (418 [852—853] — tarkoitetaan selvästi Hegeliä) — joka muuttaa *das Sein'in*, *das Wesen'in* *** erikoiseksi realiteetiksi —

* — ajatusolennon. *Toim.*** — Oikein hyvin! *Toim.**** — olemisen, olemuksen. *Toim.*

»miten typerää onkaan yrittää muuttaa metafyyminen olemassaolo fyysiseksi, subjektiivinen olemassaolo objektiiviseksi, looginen tai abstraktinen olemassaolo jälleen ei loogiseksi, todelliseksi olemassaoloksi!» (418) [853].

»...’Onko siis olemisen ja ajattelun välillä ikuinen juopa ja ristiriita?’ Kyllä, mutta vain päässä; sen sijaan todellisuudessa tuo ristiriita on ajat sitten ratkaistu, tosin ainoastaan todellisuutta eikä sinun koulu-käsityksiäsi vastaavalla tavalla, vieläpä ratkaistu ainakin viiden aistin avulla» (418).

428 [862]: Tout ce qui n’est pas Dieu, n’est rien, s.o. tout ce qui n’est pas Moi, n’est rien.*

431—435 [865—869]: Hyvä lainaus Gassen-dilta. Erittäin hyvä kohta: varsinkin 433 [867] jumala=kokoelma adjektiiveja (ilman materiaa) konkreettisesta ja abstraktisesta.

[435] [868—869] —»Pää on maailmankaikkeuden edustajakamari» — ja kun päämme on ahdettu täyteen abstraktioita, Gattungsbegriffen***, niin me luonnollisestikin johdamme (ableiten) »erillisen yleisestä, s.o. ...luonnon jumalasta».

436—437 [870]: (Huomautus n:o 16). En vastusta perustuslaillista monarkiaa, mutta *demokraattinen tasavalta* »on se valtiomuoto, jonka järki välittömästi käsittää ihmisluonnon mukaiseksi».

»...Älykäs kirjoitustapa on muun muassa sitä, että se edellyttää älyä myös lukijassa, että se ei lausu julki kaikkea, että se antaa lukijan sanoa itselleen ne suhteet,

Erinomaista (Hegeliä ja idealismia vastaan)

somasti sanottu!

bien dit! **

NB

NB

erillinen ja yleinen = luonto ja jumala

ha ha!!

osuvasti!

* — Kaikki, mikä ei ole jumalaa, ei ole mitään, s.o. kaikki, mikä ei ole Minää, ei ole mitään. *Toim.*

** — hyvin sanottu! *Toim.*

*** — suku- ja lajikäsitteitä. *Toim.*

ehdot ja rajoitukset, joiden vallitessa jokin väittämä vain päteekin ja on ajateltavissa» (447) [880].

Kiintoisa on vastaus arvostelijalle (Feuerbachin) professori *von Schadenille* (448—449) [880—881] ja *Schallerille* (449—450—463) [882—883—894].

NB
 "oleminen ja luonto"
 "ajattelu ja ihminen" ||| »...Minähän nimenomaisesti asetan ole-
 misen paikalle luonnon, ajattelun pai-
 kalle ihmisen», s.o. en abstraktiota, vaan
 konkreettisen — — — die *dramatische*
Psychologie'n * (449) [882].

Kas minkä vuoksi Feuerbachin ja Tshernyshevskin termi "antropologinen periaate" filosofiassa³⁹ on *ahdas*. Niin antropologinen periaate kuin naturalismikin ovat ainoastaan epätarkkaa, heikkoa *materialismin* mukailua.

bien dit! ||| »Jesuitismi on spekulatiivisten filoso-
 fiemme tiedoton esikuva ja ihanne» (455)
 [888].

kysymykseen filosofisen materialismin perusteista ||| »Ajattelu pitää todellisuuden keskeyty-
 vyyttä keskeytymättömänä, elämän lopu-
 tonta monenkertaisuutta identtisen ainut-
 kertaisena. Ajattelun ja elämän (eli todellisuuden) välisen oleellisen, poistamattoman eron tiedostaminen on kaiken viisauden alku ajattelussa ja elämässä. Vain erottaminen on tässä todellista yhteyttä» (458) [890].

8. osan loppu.

9. osa = "Teogonia" (1857)⁴⁰. Siinä ei tunnu olevan mitään mielenkiintoista selailun perusteella arvioiden. Kesken kaiken, §§ 34 (s. 320 ff.), 36 (s. 334) on luettava. NB § 36 (s. 334) — silmäilyn perusteella ei näy *mitään* kiinnostavaa. Lainauksia lainausten perään Feuerbachin jo aikaisemmin sanoman vahvistukseksi.

* — *dramaattisen psykologian. Toim.*

**MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA
»LOGIIKAN TIEDE»⁴¹**

Kirjoitettu syys- — joulukuussa 1914

*Julkaistu ensi kerran v. 1929
IX Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

Bern: Log. I. 175

*Hegels Werke**

Bd. I. Philosophische Abhandlungen **

II. Hengen fenomenologia

III—V. Logiikan tiede

VI—VII. (1 ja 2) Ensyklopedia

VIII. Oikeusfilosofia

IX. Historianfilosofia

X. (3 osaa) Estetiikka

XI—XII. Uskonnon historia

XIII—XV. Filosofian historia

XVI—XVII. Sekalaisia kirjoituksia

XVIII. Filosofian propedeutiikka

XIX. (1 ja 2) Hegelin lähettämiä ja saamia kirjeitä.

* — *Hegelin Teokset. Toim.*

** — I nidos. Filosofisia kirjoitelmia. *Toim.*

XXIV

Меморандум
№
Генеральному
Секретарю, Р. П. Д. и др.

Hegelin kirjasta »Wissenschaft der Logik» («Logiikan tiede») tehtyjen muistiinpanojen ensimmäisen vihkon kansilehti.— Syyskuu — joulukuu 1914

Pienennetty

G. W. Fr. Hegelin *Teosten* täydellinen nimi ⁴².

G. W. Fr. Hegelin *Teokset*,

III nidos

(BERLIINI 1833) (468 sivua)

»LOGIIKAN TIEDE» ⁴³

I osa. *Objektiivinen logiikka.*

I osasto. *Oppi olemisesta.*

(Bern: Log. I. 175)

»Täydellinen laitos, julkaissut vainajan ystävien yhdistys: Marheineke, Schulze, Gans, Henning, Hotho, Michelet, Förster.»

ENSIMMAISEN PAINOKSEN ALKULAUSE

III osa *, s. 5 [V, 2] ** — älykkäästi sanottu logiikasta: on nähkääs ”ennakkoluuloa”, että se ”opettaisi ajattelemaan” (kuten fysiologia ”opettaa sulattamaan”??)

»...looginen tiede, joka muodostaa varsinaisen metafysiikan eli puhtaan, spekulatiivisen filosofian...» (6) [3].

”...Filosofia ei voi lainata metodiaan alistetulta tieteeltä — matematiikalta...” (6—7) [4].

»Vaan sellaiseksi metodiksi kelpaa ainoastaan tieteellisessä tiedostuksessa liikkuva sisällön luonto, joka sitä paitsi sisällön omana refleksiona itse ensimmäiseksi asettaa ja tuottaa sen määrityksen.»

(Tieteellisen tiedostuksen *liikunta* — siinä asian ydin.)

”Ymmärrys (Verstand) määrittää” (bestimmt), järki (Vernunft) kieltää, se on dialektinen, sillä se tekee ymmärryksen määritykset tyhjäksi (”in Nichts auflöst”). Molempien yhdelmä — ”ymmärtävä järki tai järkevä ymmärrys” = positiivinen.

”Yksinkertaisen” kieltäminen... »henkinen liikunta»... (7) [4]. »Ainoastaan tätä itse itseään konstruoivaa tietä

* Hegel. Werke, Bd. III, Berlin, 1833. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. V, М., 1937. Тоим.

kulkemalla filosofia... kykenee olemaan objektiivinen, todistava tiede» (7—8) [4].

(”Itse itseään konstruoiva tie”=todellisen tiedon tie (siinä nähdäkseni ydin), tiedostamisen, tietämättömyydestä tietoon tapahtuvan liikunnan tie*.)

Kuvaa- | Tajunnan liikunta »samoin kuin kaiken luon-
vaa! | nollisen ja henkisen elämän kehitys» nojaa ”logii-
kan sisällön muodostavien puhtaiden olemusten
luontoon” (Natur der reinen Wesenheiten**).

Käännettävä toisin päin: logiikka ja tietoteoria on johdettava ”kaiken luonnollisen ja henkisen elämän kehityksestä”.

Tähän saakka: I painoksen alkulausetta.

* Käsikirjoituksessa sanat »tietämättömyydestä tietoon» on vedetty vaakasuoralla viivalla ylitse, ilmeisesti alleviivauksen asemesta. *Toim.*

** — puhtaiden olemusten luonto. *Toim.*

TOISEN PAINOKSEN ALKULAUSE

”Ajatuksen valtakunta esitettävä filosofi-
sesti, s.o. omassa (NB) immanentissa toimin-
nassaan eli, mikä on yhtä, välttämättömässä (NB) kehityksessään...” (10) [6].

”Tunnetut ajatusmuodot” ovat tärkeä alku, ”die leblosen Knochen eines Skeletts”* (11) [6].

erin-
omaista!

Tarvitaan elävää elämää eikä leblose Knochen.

Ajattelun yhteys kieleen (kiinan kieli muun muassa ja sen kehittymättömyys: 11), nimisanojen ja teosanojen muodostuminen (11) [7]. Saksan kielessä sanoilla on toisinaan »päinvastainen merkitys» (12) [7] (eivät ole ainoastaan ”eroavia”, vaan myös *vastakkaisia*) — ”ilo ajatukselle”...

ajatuksen historia = kielen historia??

Voiman käsite fysiikassa — ja *polaarisuudet* (”Vastakohdat *erottamattomasti* (kursivointi Hegelin) sidottuja”). Siirtyminen voimasta polaarisuuteen — siirtyminen ”korkeimpiin Denkverhältnisse” ** (12) [7–8].

[NB vielä s. 11 [7] »...Mutta jos luonto fyysisenä asetetaan yleensä henkisen vastakohtaksi, niin pitäisi sanoa, että looginen on paremminkin yliluonnollista...»]

luonto ja ”das Geistige” ***

* — »luurangon elottomat luut». *Toim.*

** — »ajatussuhteisiin». *Toim.*

*** — »henkinen». *Toim.*

Loogiset muodot Allbekanntes sind, mutta... "was bekannt ist, darum noch nicht erkannt"* (13) [8].

»Loputon edistys» — "ajattelun muotojen" "vapautuminen" materiaalista (von dem Stoffe), mielteistä, haluista etc., yleisen kehittely (Platon, Aristoteles): tiedostuksen alku...

"Vasta sen jälkeen kun kaikki välttämätön oli käytettävissä, ...ihmiset alkoivat filosofoida", sanoo *Aristoteles* (13—14) [9]; ja hän sanoo myös: egyptiläisten uhripappien joutohetket, matemaattisten tieteiden alku (14). Askartelu "puhtailla ajatuksilla" edellyttää »pitkää taivalta, joka inhimillisen hengen oli täytyntä kulkea sitä ennen». Sellaisessa ajattelussa

edut "liikuttelevat kansojen elämää" ||| »vaikenevat kansojen ja yksilöiden elämää» (14) [9].

Logiikan kategoriat ovat »ulkoisen olemassaolon ja toiminnan yksityisseikkojen» "loputtoman paljouden" *Abbreviaturen*** (toisessa paikassa "epitomiert"***). Nämä kategoriat puolestaan *dienen***** ihmisiä käytännössä (»elävän sisällön henkisessä liikunnassa, ajatusten luomisessa ja vaihtamisessa»).

ajattelun suhde mielihaluihin ja viettymyksiin... ||| »Emmehän sano aistimuksistamme, viettymyksistämme, mielihaluistamme puhuttaessa, että ne palvelevat meitä, vaan niitä pidetään itsenäisinä voimina ja mahteina, niin että olemme sitä itse» (15) [10].

Ajatuksen muotojenkaan (Denkformen) ei voida sanoa palvelevan meitä, sillä ne kulkevat "kaikkien miellettämme lävitse" (16) [10], ne ovat »sinänsä yleistä».

Objektivismia: ajattelun kategoriat eivät ole ihmisen apuväline, vaan sekä luonnon että ihmisen lainmukaisuuden ilmaus — vrt. etempänä vastakkainasettelua

* — ovat yleisesti tunnettuja, mutta... »mikä on tunnettua, ei ole sillä vielä tiedostettua». Toim.

** — lyhennelmä. Toim.

*** — »tiivistelyä» Toim.

**** — »palvelevat». Toim.

— »subjektiivinen ajattelu» ja »itsensä olioiden objektiivinen käsite». Emme voi »ylittää olioiden luonnon puitteita» (16) [11].

Ja huomautus "kriitillistä filosofiaa" vastaan (17) [11]. Kyseinen filosofia käsittää "kolmen termin" (me, ajattelu, oliot) välisen suhteen siten, että me asetamme olioiden ja itsemme "väliin" ajattelun, että tämä keskiväli "erottaa" (abschließt) meitä "sen sijaan, että se yhdistäisi" (zusammenschließen). Tähän, Hegel sanoo, on vastattava "yksinkertaisella huomautuksella", että "nuo ajatustemme toisessa kohtiossa (jenseits) muka olevat oliot ovat itse (Gedankendinge) ajateltuja olioita"... ja "niin sanottu olio sinänsä on vain ein Gedankending der leeren Abstraktion" *.

kan-
tilai-
suut-
ta
vas-
taan

Väitteen ydinajatus on nähdäkseni seuraava: (1) Kantilla tiedostus karsinoi (erottaa) luonnon ja ihmisen; todellisuudessa se yhdistää niitä; (2) olioita yhä syvemmillä ja syvemmillä käsittävään tietomme elävän Gang'in, Bewegung'in ** tilalla on Kantilla "tyhjä abstraktio", olio sinänsä.

Ding an sich *** on Kantilla tyhjä abstraktio, mutta Hegel vaatii abstraktioita, jotka vastaavat der Sache ****: »olioiden objektiivinen käsite muodostaa niiden varsinaisen asiasisällön», vastaavat — materialistisesti puhuen — maailmaa koskevan tietomme tosiasiallista syventymistä.

Ei ole oikein, että Denkformen olisivat vain "Mittel", "zum Gebrauch" ***** (17) [11].

Ei ole myöskään oikein, että ne olisivat "äußere Formen" *****, "Formen, die nur an dem Gehalt, nicht der Gehalt selbst seien" (muotoja, jotka || NB

* — tyhjän abstraktion ajatusolio. Toim.
 ** — kulun, liikkeen. Toim.
 *** — Olio itsessään, olio sinänsä. Toim.
 **** — asiasisältöä. Toim.
 ***** — »väline», »käyttöä varten». Toim.
 ***** — »ulkoisia muotoja». Toim.

|| ainoastaan ulkoisesti kuuluvat sisällölle, mutta eivät ole itse sisältöä) (17) [12]...

Hegel sen sijaan vaatii logiikkaa, missä muodot olisivat gehaltvolle Formen*, elävän, todellisen sisällön muotoja, jotka ovat erottamattomassa yhteydessä sisältöön.

Ja Hegel kiinnittää huomiota »kaikkien luontoperäisten ja henkisten olioiden ideoihin», »substantiaaliseen sisältöön»...

— »Tehtävänä onkin tajuta tämä looginen luonto, joka elollistaa hengen, panee sen liikkeelle ja vaikuttaa siinä» (18) [12].

Logiikka ei ole oppi ajattelun ulkoisista muodoista, vaan se on oppi "kaikkien aineellisten, luonnollisten ja henkisten olioiden" kehityksen laeista, s.o. maailman koko konkreettisen sisällön ja sen tiedostamisen kehityksestä, s.o. maailman tiedostuksen *historian* tulos, summa, johtopäätös.

"Vaistomainen toiminto" (instinktartig es Tun) "pirstoutuu loputtoman moninaisessa materiaalissa." Sen sijaan "älyllinen ja tietoinen toiminto" erottaa "liikkeelle-panevan" motiivin "sisällön" (den Inhalt des Treibenden) "subjektin välittömästä yhteydestä esineellisyydeksi sen eteen" (subjektin eteen).

»Tähän verkkoon punoutuu siellä täällä lujempia solmuja, jotka ovat sen» hengen tai subjektin »elämän ja tajunnan kiinne- ja suuntauskohtia...» (18) [12–13].

Miten tämä on ymmärrettävä?

Ihmisen edessä on luonnonilmiöiden *verkko*. Vaistoihminen, villi, ei tee eroa itsensä ja luonnon välillä. Tietoinen ihminen tekee eron, kategoriat ovat erottamisen, s.o. maailman tiedostamisen askelmia, verkon solmukohtia, jotka auttavat tiedostamaan ja hallitsemaan sitä.

* — sisällyksellisiä muotoja. *Toim.*

”Totuus on ääretön” — sen äärellisyys on sen kieltämistä, ”sen loppu”. Muodot (Denkformen), jos niitä tarkastellaan »sisällöstä eroavina ja sille vain ulkoisesti kuuluvina», eivät pysty käsittämään totuutta. Kyseisten muodollisen logiikan muotojen tyhjiys tekee ne ”halveksuttaviksi” (19) [13] ja ”naurettaviksi” (20) [14]. Identtisuuden laki, $A=A$, — tyhjää, ”unerträglich” * (19) [14].

On epäoikeudenmukaista unohtaa, että näillä kategorioilla »on tiedostuksessa oma alueensa, jolla niiden on säilytettävä merkityksensä». Mutta ”yhtäkaikkisina muotoina” ne voivat olla ”virheen ja sofistikan” eikä totuuden ”välineitä”.

»Ajatukselliseen tarkasteluun» on vedettävä mukaan ei ainoastaan ”ulkoinen muoto”, vaan myös ”der Inhalt” ** (20) [14].

NB	»Sisällön joutuessa täten loogiseen tarkasteluun» objektiksi asettuu ei Dinge, vaan die Sache, der Begriff der Dinge ***	NB
	ei oliot, vaan niiden liikunnan lait, materialistisesti	

↙

...»logos, sen järki, mitä on olemassa» (21) [15].

Ja s. (22) alussa [15] logiikan kohde on ilmaistu sanoin:

ajattelun ”kehitys” välttämättömyydes- sään

...”Entwicklung des Denkens in seiner Notwendigkeit”.
--

Kategoriat on *johdettava* (eikä mielivaltaisesti tai mekaanisesti otettava) (ei ”kertomalla” eikä ”vakuuttele-malla”, vaan *todistelemalla*) (24) [17] lähtemällä yksinkertaisimmista perustavista (oleminen, ei mikään, tuleminen (das Werden)) (muuta mainitsematta)— tässä, »tässä alkiossa» niihin sisältyy »koko kehitys» (23) [17].

* — »sietämätöntä». *Toim.*

** — »sisältö». *Toim.*

*** — ei oliot, vaan asiasisältö, olioiden käsite. *Toim.*

JOHDANTO: LOGIIKAN YLEISKÄSITE

Tavallisesti logiikalla, "opilla ajattelusta", ymmärretään »tiedon paljasta muotoa» (27) [20]. Hegel kumoo tämän katsomuksen. Vastustaa Ding an sich* — »jonain ajattelulle kerrassaan tuonpuoleisena» (29) [21].

Ajattelun muodot muka »eivät ole sovellettavissa olioihin sinänsä». Ungereimt wahre Erkenntnis**, joka ei anna tietoa oliosta sinänsä. Mutta onhan Verstand*** myös olio sinänsä? (31) [24].

»Johdonmukaisemmin kehitelty transsendentaalinen idealismi on tunnustanut mitättömäksi kriittillisen filosofian vielä jäljelle jättämän kummituksen — *olion sinänsä* — tuon abstraktisen, täysin sisällöttömän varjon, ja asettanut tavoitteekseen hävittää se lopullisesti. Tämä filosofia (Fichte?) teki ensimmäisen yrityksen antaa järjen esittää määreensä omasta itsestään. Tämän yrityksen subjektiivinen asenne esti kuitenkin sen viemisen loppuun» (32) [25].

Loogiset muodot ovat tote Formen**** — sillä niitä ei pidetä »elimellisenä kokonaisuutena» (33) [25], »elävänä konkreettisenä kokonaisuutena» (ibid. *****).

"Hengen fenomenologiassa" olen tarkastellut "tajuntaa liikkuvana sen ja kohteen ensimmäisestä välittömästä ristiriidasta (Gegensatz) absoluuttiseen tietoon (34) [26]. Tämä tie kulkee kaikkien muotojen lävitse, joita on tajunnan suhteella objektiin"...

* — oliota sinänsä. *Toim.*

** — Mahdoton on tosi tieto. *Toim.*

*** — ymmärrys. *Toim.*

**** — kuolleita muotoja. *Toim.*

***** — ibidem — samassa kohdassa. *Toim.*

»Tieteenä totuus on puhdasta kehittyvää itsetajuntaa»... »objektiivinen ajattelu»... »käsite sellaisenaan on oleva itsessään ja itseään varten» (35) [27]. (36 [28]: pappishapautusta. Jumala, totuuden valtakunta etc. etc.)

37 [29]: Kant antoi "loogisille määreille" »oleellisesti subjektiivisen merkityksen». Mutta »ajatusmääreillä» on »objektiivinen arvo ja ne ovat olemassa objektiivisesti».

Vanhan logiikan osaksi on tullut Verachtung* (38) [30]. Kaipaa muokkausta...

39 [30]— Vanha, muodollinen logiikka on kuin lasten askartelua, kuvien kokoamista osasista (in Verachtung gekommen **: (38) [30]).

40 [32] Filosofialla pitää olla oma metodinsa (ei matemaatiikan, *contra* Spinoza, Wolf und Andere ***).

40—41 [33]: »Sillä metodi on tietoisuutta muodosta, jossa tämän sisällön sisäinen itseliikunta tapahtuu» ja edelleen koko s. 41 [33] on hyvää dialektiikan selitystä

|| NB

"es ist der Inhalt in sich, die Dialektik, die er an ihm selbst hat, welche ihn fortbewegt" (42) [34].

"Annettua ilmiöpiiriä vie eteenpäin itse tämän piirin sisältö, dialektiikka, mikä *sillä* (tuolla sisällöllä) on itsellään (an)" (s.o. sen oman liikunnan dialektiikka).

»Kielteinen on yhtä hyvin myönteistä» (41) [33] — kieltäminen on määrätty jokin, sillä on määrätty sisältö, sisäiset ristiriidat johtavat vanhan sisällön korvautumiseen uudella, korkeammalla.

Vanhassa logiikassa ei ole siirtymistä, kehitystä (käsitteiden ja ajattelun), ei ole kaikkien osien »*sisäistä, välttämätöntä yhteyttä*» (43) [35] eikä toisten "Übergang'ia" **** toisiksi.

|| NB

Ja Hegel asettaa kaksi perusvaatimusta:

1) »Yhteyden välttämättömyys»
ja

2) »eroavuuksien immanentti syntyminen».

* — halveksunta. *Toim.*
** — joutunut halveksutuksi. *Toim.*
*** — Spinozaa, Wolfia ja muita vastaan. *Toim.*
**** — »muuttumista» *Toim.*

Hyvin tärkeää!! Tämä merkitsee nähdäkseni seuraavaa:

1) Annetun ilmiöpiirin kaikkien puolten, voimien, tensiensien etc. *v ä l t t ä m ä t ö n* yhteys, objektiivinen yhteys;

2) "eroavuuksien immanentti *syntyminen*" — eroavuuksien evoluution ja taistelun sisäinen objektiivinen logiikka, polaarisuudet.

Platonin dialektiikan puutteet "Parmenideessa" ⁴⁴.

»Tavallisesti dialektiikan katsotaan olevan ainoastaan ulkonaista ja kielteistä toimintoa, joka ei ole ominaista itselleen oliolle ja johtuu pelkästä turhamaisuudesta, eräänlaisesta subjektiivisesta mielihalusta horjuttaa ja hajottaa kestäväää ja todellista, tai toimintoa, joka ei johda mihinkään muuhun kuin dialektisesti käsitellyn kohteen turhuuteen» (43) [35].

(44) [35] — *Kantin* suurena ansiona on, että hän riisti dialektiikalta "den Schein von Willkür" *.

Kaksi tärkeää seikkaa:

(1) Die Objektivität des Scheins ** (NB: epäselvää, palattava!)

(2) die Notwendigkeit des Widerspruchs ***
selbstbewegende Seele ****, ...("sisäinen negatiivisuus")... »kaiken luonnollisen ja henkisen elävyyden periaate» (44) [36].

#

Eiköhän tässä ole ajatuksena, että myös näennäinen on objektiivista, sillä siihen sisältyy *yksi puoli objektiivista* maailmaa? Ei ainoastaan Wesen ***** , vaan myös Schein on objektiivinen. Subjektiivisella ja objektiivisella on ero, MUTTA SILLÄKIN ON RAJANSA.

Dialektinen =

= "käsittää vastakohtat niiden ykseydessä..."

* — »mielivallan näennäisyyden». *Toim.*
 *** — näennäisyyden objektiivisuus. *Toim.*
 **** — ristiriidan välttämättömyys. *Toim.*
 ***** — itseliikunnallinen sielu. *Toim.*
 ***** — olemus. *Toim.*

45 [37] Logiikka muistuttaa kielioppia siinä suhteessa, että se on aloittelijalle toista, mutta kielen (ja kieliä) sekä kielen hengen tuntevalle toista. »Se on toista sille, joka käy vasta käsiksi siihen ja yleensä tieteisiin, ja toista sille, joka niitä tutkittuaan palaa sen pariin.»

sattuvasti
ja
syvällisesti
sanottu!

Silloin logiikka osoittaa »tämän rikkauden olemuksen» (des Reichtums der Weltvorstellung *), »hengen ja maailman sisäisen luonnon»... (46) [38].

»Ei vain abstraktisesti yleistä, vaan yleistä, mihin sisältyy myös erikoisen rikkaus» (47) [38].

vrt.
"Pää-
omaan"

Erinomainen sanonta: "Ei vain abstraktisesti yleistä, vaan sellaista yleistä, mihin sisältyy erikoisen, yksilöllisen, erillisen rikkaus" (erikoisen ja erillisen koko rikkaus!)!! Très bien! **

»— Aivan samoin kuin yksi ja sama siveysohje nuorukaisen suusta kuultuna, vaikka hän ymmärtäisikin sen aivan oikein, on vailla sitä merkitystä ja laajuutta, mikä sillä on elämäkokemuksen viisastamalle miehelle, joka tuo sen sisällön ilmi kaikella sille ominaisella voimalla.

hyvä
vertaus
(materia-
listinen)

Samoin looginenkin saa todellisen arvostuksensa vasta sitten kun se on tieteidⁿ kokemuksen tulos; se on silloin hengelle yleistuus, joka ei sijoitu muiden esineiden ja realiteettien rinnalle erillisenä tietona, vaan kaikkien muiden tietojen oleellisena sisältönä...» (47) [38–39].

"tieteiden
kokemuksen
tulos"
NB

("Ydin")
"kaikkien
muiden tieto-
jen oleelli-
nen sisältö"

* — maailmankäsityksen rikkauden. *Toim.*

** — Oikein hyvin! *Toim.*

»Logiikan systeemi on varjojen valtakunta» (47) [39], joka on vapaa »kaikesta aistimellisesta konkretisoinnista»... (50) [41]—»...ei abstraktinen, kuollut, liikkumaton, vaan konkreettinen...» [Kuvaavaa! Dialektiikan henki ja ydin!]

Kant: rajoittaa "järkeä" ja lujittaa uskoa⁴⁵

(52) [43] Huomautus... Kantin filosofian tuloksia...: »että järki ei voi tiedostaa todellista sisältöä ja että ehdottoman totuuden suhteen on vedettava uskoon...»

(53) [44] Vielä kerran, että Ding an sich = abstraktio, abstrahoivan ajattelun tuote.

OPPI OLEMISESTA

MISTÄ TIEDE ON ALOITETTAVA?

- (59)* [49]**... (en passant ***) (Logiikan teema.
 »tiedon olemus» (id. (Verrattava nykyiseen)
 s. 61 [51]) "gnoseologiaan".)
- (60) [50]... »Ei ole» (kursivointi Hegelin) »mitään
 taivaalla, ei luonnossa, ei hengessä eikä missään
 muualla, mihin ei sisältyisi samalla sekä välit-
 tömyyttä että välillisyyttä...» NB

1) Taivas — luonto — henki. Taivas pois: materia-
 lismia.

2) Kaikki on vermittelt=välillistä, yhteen sidottua,
 muuttumisten yhdistämää. Taivas pois — koko maail-
 man (*prosessin*) lainmukainen yhteys.

- (62) [52] »Logiikka on puhdasta tiedettä, s.o. puhdasta
 tietoa sen KEHITYKSEN KOKO laajuudessa...»

1. rivi lorua.
 2. rivi nerokasta.

Mistä on aloitettava? "Puhdas oleminen" (Sein) (63)
 [53]— »ei ole edellytettävä mitään», alku. »Omaamatta
 mitään sisältöä»... »olematta minkään välittämää»...

* Hegel. Werke, Bd. III, Berlin, 1833. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. V, М., 1937. Тоim.

*** — ohimennen. Toim.

NB

(66) [55] »...Edistymisen» (des Erkennens *) ...»on määräytyttävä asian luonteen ja itsensä sisällön kautta...»

(68) [58] Alku sisältää sekä "Nichts" että "Sein" **, se on niiden ykseys: »...alkavaa *ei vielä ole*; se on vasta tulossa olemiseen...» (*olematomuudesta olemiseen*: »olemattomuus, joka on samalla olemista»).

Höpötystä absoluutista (68—69) [58—59]. Koetan yleensä lukea Hegeliä materialistisesti: Hegel on päälaelleen asetettua materialismia (Engelsin mukaan⁴⁶) — s.o. heitän jumalolennon, absoluutin, puhtaan idean etc. enimmäkseen syrjään.

(70—71) [60—61] Filosofiaa ei voida aloittaa »Minästä». Ei ole »objektiivista liikuntaa».

* — tiedostuksen edistymisen. *Toim.*

** — sekä »ei mitään» että »olemisen». *Toim.*

ENSIMMAINEN JAKSO:
KVALITEETTI (LAATU)

(77) [66] Puhdas oleminen — »ilman mitään enempää määrettä».

(Bestimmung on jo Qualität.*)

Siirtyminen Sein, sitten *Dasein* (läsnäoleminen? äärellinen oleminen?) ja sitten *Fürsichsein* (itseään varten oleminen?)

Sein — Nichts — Werden**

»Puhdas oleminen ja puhdas ei mikään on... yksi ja sama» (78) [67].

(81 [70]: Se tuntuu "paradoksilta"). Niiden yhtymä on *Werden*.

»Toisen välittömästi toiseen häviämisen liike...»

Nichts asetetaan vastakkaiseksi dem *Etwas****. Mutta *Etwas* on jo *määritetty* olevainen, erilainen kuin toinen *Etwas*, tässä on kuitenkin kysymys pelkästä *Nichts* (79) [68].

(*Elealaiset* ja eritoten *Parmenides* päätyivät ensimmäisinä tähän *olemisen* abstraktioon.) *Herakleitoksella* »kaikki virtaa» (80) [69]... s.o. »kaikki on tulemista».

Ex nihilo nihil fit?**** *Nichts*'istä tulee *Sein* (*Werden*)...

(81) [70]: »Ei olisi vaikea havaita tätä olemisen ja ei minkään ykseyttä... *jokaisessa* (kursivointi Hegelin) todellisessa oliossa tai ajatuksessa»... »*taivaalla ja maan päällä ei löydy missään mitään sellaista, mikä ei sisältäisi kum-*

* — Määre on jo laatua. *Toim.*

** — oleminen — ei mikään — tuleminen. *Toim.*

*** — *jollekin*. *Toim.*

**** — Olemattomasta ei tule mitään? *Toim.*

paakin, olemista ja olemattomuutta.» Vastaväitteet oletavat *bestimtes* Sein * (onko minulla 100 taaleria vai ei) 82 i. f. [71], — mutta puhehan ei ole siitä...

”Koko maailman välttämätön yhteys”
...”kaiken keskinäisesti määräytyvä yhteys”

»Määritetty, äärellinen oleminen on sel-laista, mikä on suhteessa johonkin muuhun; se on sisältöä, joka on välttämättömyyssuhteessa toiseen sisältöön, koko maailmaan. Ottaen huomioon kokonaisuuden keskinäisesti määräytyvän yhteyden metafysiikka on saattanut luoda väitöksen — joka on pohjaltaan tautologinen — että jos yksikin tomuhiukkanen tuhoutuisi, niin koko maailmankaikkeus romahtaisi» (83) [72].

NB

(86) [75]: »Sen, mikä on ensimmäistä tie-teessä, on täytynyt ilmetä myös historiallisesti ensimmäisenä.» (Kuulostaa varsin materialistiselta!)

91 [80]: »Tuleminen on niin olemisen kuin olemattomuudenkin pysymistä.» »...Muuttuminen on samaa kuin tuleminen...» (92 i. f.) [81].

94 [83] »Parmenideella enempää kuin Spinozallakaan ei voi olla muuttumista olemisesta tai absoluuttisesta substanssista kielteiseen, äärelliseen.» Hegelillä sen sijaan ”olemisen” ja ”ei minkään” *ykseys* eli *erottamattomuus* (s. 90 [79] tämä ilmaisu on toisinaan parempi kuin *ykseys*) antavat *muuttumisen*, Werden.

Absoluuttinen ja suhteellinen, äärellinen ja ääretön = yhden ja saman maailman osia, askelmia. So etwa? **

(92 [81]: »*Välitettyä* olemista varten säilytämme ilmaisun: *olemassaolo*, eksistenssi.»)

102 [90—91]: Platonin ”Parmenideessa” siirtyminen *olemisesta* ja *yhdestä* = ”äußere Reflexion” ***.

104 [93]: Sanotaan, että pimeys on valon *puuttumista*. Mutta »puhtaassa valossa näkee yhtä vähän kuin puhtaassa pimeydessäkin»...

* — *määritetyn* olemisen. *Toim.*

** — Kaiketi niin? *Toim.*

*** — »ulkoinen refleksio». *Toim.*

107 [96]— Viittaus äärettömän pieniin suureisiin, joita esiintyy niiden häviämisprosessissa...

»Ei ole kerrassaan mitään, mikä ei olisi olemisen ja ei minkään välitilaa.» NB

»Alun käsittämättömyys» — mikäli *ei mikään* ja *oleminen* sulkevat toisensa pois, mutta se ei ole dialektiikkaa, vaan *Sophistereit* *.

»Sillä sofistikka on perustelemattomasta, arvostelematta ja harkitsematta otetusta edellytyksestä lähtevää järkeilyä; dialektiikaksi sen sijaan nimitämme korkeampaa järjenliikuntaa, missä aivan erillisiltä näyttävät seikat muuttuvat toisikseen oman itsensä kautta, sen kautta, mitä ne ovat, ja edellytys kumoutuu» (108) [96].

Sofistikka
ja
dialektiikka

Werden. Sen momentit: *Entstehen und Vergehen* ** (109) [97].

Das Aufheben des Werdens *** — *das Dasein*

konkreettinen, määreellinen oleminen (?)

110 [98—99]: *aufheben* = ein Ende machen (aufbewahren) ****
= erhalten (zugleich)

112 [100]: *Dasein ist bestimmtes Sein* ***** (NB 114 [102] "ein Konkretes" *****), — laatu, erilainen kuin *Anderes*, — *veränderlich und endlich* ***** NB

114 [103] »Määreellisyys (Bestimmtheit), siten itseään varten eristettynä *olevana* määreellisyytenä, on laatu...»
»Laatu erikseen otettuna olevaisena on realiteetti» (115) [103].

117 [106] »...Määreellisyys on kieltämistä...»
(Spinoza) *Omnis determinatio est negatio* *****,
»tämä väite on äärettömän arvokas...»

* — sofistikkaa. *Toim.*

** — syntyminen ja häviäminen. *Toim.*

*** — Tulemisen kumoutuminen. *Toim.*

**** — kumota = tehdä loppu = pysyttää (samanaikaisesti säilyttää). *Toim.*

***** — läsnäoleminen on määreellistä olemista. *Toim.*

***** — »jokin konkreettinen». *Toim.*

***** — toinen, — muuttuva ja ääreellinen. *Toim.*

***** — Kaikenlainen määrittäminen on kieltämistä. *Toim.*

120 [108]: »Jokin on ensimmäinen kieltämisen kieltäminen...»

abstrakte und
abstruse Hege-
lei * — Engels.

(Tässä kohden esitys on jo-
tenkin katkonaista ja hyvin
sekavaa.

125 [113—114] — ...Kaksi paria määrittäviä: 1) »Jokin ja toinen»; 2) »oleminen toista varten ja sinänsä oleminen».

127 [115] — **Ding an sich** ** — »varsin yksinkertainen abstraktio». Sanonta, että emme tunne, mitä ovat oliot sinänsä, vaikuttaa viisaudelta. Olio sinänsä on abstraktio mistä tahansa määrittämisestä [Sein-für-Anderes ***] [mistä tahansa suhteesta toiseen], s.o. ei mikään. Niin muodoin olio sinänsä »ei ole muuta kuin todellisuutta vailla oleva tyhjä abstraktio».

NB

Se on hyvin syvällistä: olio sinänsä ja sen muuttuminen olioksi toisia varten (vrt. Engels 47). Olio sinänsä on yleensä tyhjä, eloton abstraktio. Elämässä tapahtuvassa liikunnassa poikkeuksetta kaikki on milloin sekä "sinänsä" että "toisia varten" suhteessa muuhun, muuttuen tilasta toiseen.

Sehr gut!! ****
jos kysymme,
mitä ovat oliot
sinänsä, so
ist in die Frage
gedankenloser
Weise die Un-
möglichkeit der
Beantwortung
gelegt ***** ...
(127) [116].

Kantilaisuus = metafysiikkaa ||| 129 [117] — en passant: dialektinen filosofointi, joka on tuntematon »metafyysiselle filosofoinnille, johon kriittillinenkin kuuluu».

Dialektiikka on oppi siitä, miten *vastakohtat* voivat olla ja ovat *identtisiä* (miten muodostuvat sellaisiksi), millaisten ehtojen vallitessa ne ovat

* — abstraktista ja hämää hegelöimistä. *Toim.*

** — Olio sinänsä. *Toim.*

*** — oleminen toista varten. *Toim.*

**** — Oikein hyvin! *Toim.*

***** — niin kysymykseen on harkitsemattomalla tavalla sisällytetty vastauksen mahdottomuus... *Toim.*

identtisiä muuttuen toisikseen, miksi ihmisälyn ei ole tarkasteltava näitä vastakohtia kuolleina, jähmettyneinä, vaan elävinä, ehdollisina, liikkuvina, toisikseen muuttuvina. En lisant Hegel...*

134 [122—123]: »*R a j a* (on) yksinkertainen kieltäminen tahi ensimmäinen kieltäminen» (des Etwas. Jokaisella jollakin on *r a j a n s a*) »mutta toinen on samalla kieltämisen kieltäminen...»

137 [125]: »Etwas mit seiner immanenten Grenze gesetzt als der Widerspruch seiner selbst, durch den es über sich hinausgewiesen und getrieben wird, ist das Endliche.»

(*J o k i n* — otettuna immanenttisine rajoineen — ristiriitana oman itsensä kanssa, mikä ristiriita työntää sitä [tuota jotakin] ja ajaa sitä ylittämään äärensä, on *äärellinen*.)

Kun olioista puhuttaessa sanotaan, että ne ovat äärellisiä, niin siten tunnustetaan, että niiden olemattomuus on niiden luontoa ("olemattomuus on niiden olemista").

»Ne» (oliot) »ovat, mutta tämän olemisen totuutena on niiden loppu.»

Sukkelasti ja älykkäästi sanottu! Hegel erittelee tavallisuudessa kuolleilta vaikuttavia käsitteitä ja osoittaa, että niissä on liikuntaa. Äärellinen? siis loppua kohden *liikkuva!* Jokin? — siis *e i s a m a* kuin toinen. Oleminen yleensä? — t.s. sellainen epämääräisyys, että oleminen = olemattomuus. Käsitteiden kaikinpuolinen, universaalinen joustavuus, joka menee vastakohtien samuuteen saakka, — siinä asian ydin. Subjektiivisesti sovellettuna tämä joustavuus = eklektiikka ja sofistiiikka. *Objektiivisesti* sovellettuna, s.o. aineellisen tapahtumisen kaikkia puolia ja sen ykseyttä kuvastavana tämä joustavuus on dialektiikkaa, se on maailman ikuisen kehityksen oikeaa heijastusta.

N B
ajatuksia
dialektii-
kasta
en lisant
Hegel

* — Hegellä lukiessa... *Toim.*

- 139 [127] — Äärettömän ja äärellisen sanotaan olevan vastakohtia? (ks. s. 148 [136—137]) (vrt. s. 151 [139]).
- 141 [129] — *Sollen und Schranke* ovat des Endlichen momenteja*.
- 143 [132] — »Velvoituksessa alkaa äärellisyyden ylittäminen, äärettömyys.»
- sehr gut! || 143 [132] — Sanotaan, että järjellä on rajansa. »Tästä väitteestä puuttuu se tietämys, että jonkin määrittäminen rajaksi merkitsee jo sen ylittämistä.»
- 144 [132—133]: Kivi ei ajattele, ja siksi sen rajoittuneisuus (Beschränktheit) ei ole *sille* raja (Schranke). Mutta kivelläkin on rajansa, esimerkiksi hapettuvuus, mikäli se »on hapettumiskykyinen emäs».

Kiven evoluutio**

- 144—145 [133]: — Kaikki (inhimillinen) ylittää rajansa (Trieb, Schmerz etc.***), vain *järki* kuulemma »ei voi ylittää rajojaan»!

”Mutta jokainen ääri rajojen ylittäminen ei tietenkään merkitse todellista vapautumista niistä”!

Jos magneettineulalla olisi tajunta, se pitäisi kääntymistään pohjoiseen vapautena (Leibniz). — Eipäs, silloin se tuntisi avaruuden *kaikki* suunnat ja pitäisi ainoastaan *yhtä* suuntaa vapautensa *rajana*, sen rajoituksena.

Itsensä olioiden, itsensä luonnon, itsensä tapahtumien kulun dialektiikkaa

- 148 [137] »...Itsensä äärellisen luontoon kuuluu ylittää itsensä, kieltää kieltämisensä ja tulla äärettömäksi...» Äärellistä ei muuta äärettömäksi ulkoinen (fremde) voima (Gewalt) (149) [137], vaan sen (äärellisen) oma luonto (seine Natur).

- 151 [139]: ”Schlechte Unendlichkeit” **** — äärettömyys, joka on laadullisesti vastakkainen äärellisyydelle, siihen liittymätön, siitä irrallaan, ikään kuin äärellinen

* — *Velvoitus* ja *ääri* ovat äärellisen momenteja. *Toim.*

** Käsikirjoituksessa on evoluutio (эволюция)-sanan viimeisen kirjaimen yläpuolella »н». *Toim.*

*** — vietti, tuska j.n.e. *Toim.*

**** — »Huono äärettömyys». *Toim.*

olisi *diesseits* ja ääretön *jenseits* *, ikään kuin ääretön olisi äärellisen *yläpuolella*, sen *ulkopuolella*...

153 [142]: Itse asiassa sind sie (äärellinen ja ääretön) *untrennbar* **. Ne ovat yhtä (155) [143–144].

158—159 [147]: »...Äärellisen ja äärettömän ykseys ei ole niiden ulkonaista yhteen-
saattamista eikä vieras, niiden määri-
tystä vastaan sotiva yhteys, missä
erilliset ja vastakkaiset, toisiinsa näh-
den itsenäiset ja niin muodoin yhteen-
sovittamattomat asiat sidottaisiin toi-
siinsa, vaan kumpikin on sinänsä
tämä ykseys ja kumpikin on vain
itsensä *kumoutuma* eikä kummalla-
kaan ole sinänsä olemisen etuutta toi-
seen nähden eikä myönteistä läsnä-
olemista. Kuten aikaisemmin jo osoi-
tettiin, äärellisyys on vain itsensä
ylittämistä; siksi siihen sisältyy ääret-
tömyys, sen toinen itseys...»

•
Sovellettava
atomeihin
versus
elektronit.
Yleensä
materian
äärettömyys
syvyys-
suuntaan...

»...Mutta loputon edistys ilmaisee enem-
män» (kuin äärellisen yksinkertainen ver-
taaminen äärettömään), »siihen sisältyy
myös erotettavien *yhteys*...» (kursivointi
Hegelin) (160) [148].

||| Loputtoman
edistyksen
(kaikkien
osien) yhteys

167 [155] »Spekulatiivisen ajattelun luonteen... mukaista on
yksinomaan vastakkaisten seikkojen käsittäminen nii-
den ykseytenä.»

Kysymystä, miten ääretön päätyy äärelliseen, pide-
tään toisinaan filosofian olemuksena. Mutta tässä on
kysymys vain niiden yhteyden selvittämisestä...

168 [156] »...Muistakin aiheista puheen ollen tarvitaan
tiettyä sivistystä, jotta osattaisiin *tehdä kysy-
myksiä*, sitäkin enemmän sitä vaaditaan filoso-
fisissa aiheissa, sillä muutoin voidaan saada
vastaukseksi, että kysymys ei kelpaa mihin-
kään.»

||| Bien
dit!

173—174 [161–162]: *Fürsichsein* — itseään varten olemi-
nen = ääretön oleminen, täydellinen laadullinen ole-

* — tällä puolella ja ääretön tuolla puolella. Toim.

** — ne ovat... *erottamattomat* Toim.

minen. | Suhde toiseen on hävinnyt; jäljellä on suhde itseensä.| Laatu saavuttaa huippunsa (auf die Spitze) ja muuttuu määräksi.

Kantin ja Fichten idealismi... (181) [169] »juuttuu läsnäolemisen ja itseään varten olemisen dualismiin» ...((epäselvää))

s.o. että ei ole *siirtymistä* oliosta sinänsä (siitä mainitaan seuraavassa lausekkeessa) ilmiöön? objektista subjektiin?

Miksi Fürsichsein on *Eins* *, on minulle epäselvä. Tässä kohdin Hegel on mielestäni hyvin hämärä.

NB: Selbstbewegung *****

Yksi on ikivanha ἄτομον** -periaate (ja tyhjiys). Tyhjiyttä pidetään *Quell der Bewegung* *** (185) [173] eikä vain siinä mielessä, että paikka on täyttämätön, vaan enthält **** myös »syvällisemmän ajatuksen, että kielteinen sisältää yleensä tulemisen perusteen, itseliikunnan levottomuuden perusteen» (186) [173].

183 [170]: »Itseään varten olemisen ideaalisuus kokonaisuutena muuttuu niin muodoin ensiksikin reaalisuudeksi, vieläpä mitä abstraktisimmaksi, mitä lujimmaksi, kuin *yksi*.»

Hämärää...

Ajatus ideaalisen muuttumisesta reaaliseksi on *syvälinen*: hyvin tärkeä historialle. Mutta ihmisen yksilöllisestäkin elämästä näkyy, että siinä on paljon totta. Vulgääriä materialismia vastaan. NB. Ideaalisen ja materiaalisen ero ei ole sekään ehdoton, ei überschwenglich *****.

* — *yksi. Toim.*
 ** — *atomi (jakamaton). Toim.*
 *** — *liikkeen lähteenä. Toim.*
 **** — *sisältää. Toim.*
 ***** — *itseliikunta. Toim.*
 ***** — *ylennääräinen. Toim.*

189 [177] — Huomautus. Leibnizin monadit. *Eins*-periaate ja sen epätäydellisyys Leibnizillä.

Ilmeisesti Hegel liittää ajatuksensa käsitteiden, kategorioiden itsekehityksestä koko filosofian historiaan. Tämä tuo esille vielä *uuden* puolen koko Logiikasta.

193 [181] »...On olemassa vanha sanonta, että *yksi* on *monta* ja erikoisesti: että *moni* on *yhtä*...»

195 [183] »...Yhden ja monen välinen ero on määrittynyt niiden keskinäissuhteen eroavuudeksi, joka on hajonnut kahdeksi suhteeksi, *poistovoimaksi* ja *vetovoimaksi*...»

Yleensä ottaen tämä Fürsichsein lienee ollut tarpeen Hegelille muun muassa sen johtamiseksi, miten "*laatu* muuttuu *määräksi*" (199) [187] — laatu on määreellisyttä, määreellisyttä itseään varten, Gesetzte *, se on yksikkö — tämä vaikuttaa kovin pingotetulta ja tyhjältä.

Pantakoon merkille s. 203 [190] jonkin verran ironinen huomautus, jossa vastustetaan sitä »kokemuksesta reflektiivaa tiedostustapaa, joka ensin *havaitsee* ilmiössä tiettyjä määreitä, sitten panee ne perusteeksi ja hyväksyy niin sanotuksi *selitykseksi* niiden vastaavat *perusainekset* eli *voimat*, joiden täytyisi tuottaa noita ilmiön määreitä»...

* — edellytetty. *Toim.*

TOINEN JAKSO:
KVANTITEETTI (MAARA)

Kantilla on 4 "antinomiaa". Itse asiassa *jokainen* käsite, jokainen kategoria on *yhtä* antinomistinen (217) [205].

Skeptismin osuus filosofian historiassa ||| »Antiikin skeptisismi ei kaihtanut vaivaa osoittaakseen tämän ristiriidan eli antinomian kaikissa käsitteissä, joita se löysi tie-
teistä.»

Eriteltyään Kantia varsin pisteliäästi (ja älykkäästi) Hegel päätelee, että Kant vain toistaa johtopäätöksissään edellytyksissä sanomaansa, toistelee vain sitä, että on olemassa kategoria *Kontinuität** ja kategoria *Diskretion***.

Wahrhafte
Dialek-
tik ***

Siitä seuraakin vain, »että mikään näistä määrityksistä ei yksinään otettuna ole tosi, vaan sitä on ainoastaan niiden ykseys. Tällaista on niiden totuudellinen dialektinen erittely samoin kuin niiden totuudellinen tulos» (226) [214].

229 [217]: »*Die Diskretion* [käännös? erotettavuus****, *j ä s e n t y v y y s*] kuin myös *die Kontinuität* [yhtäjaksoisuus (?), jatkuvuus (?)]*****, *keskeytymättömyys*] ovat *m ä ä r ä n* momenteja...»

232 [219]: »*Määrä*, lähinnä eräänlaisen määreen tai yleensä rajan omaava kvantiteetti, on täydessä määreeellisyydessään *luku*...»

* — *yhtäjaksoisuus. Toim.*

** — *keskeytyvyys. Toim.*

*** — Totuudellinen dialektiikka. *Toim.*

**** Sana »erotettavuus» on viivattu ylitse käsikirjoituksessa. *Toim.*

***** Sanat »yhtäjaksoisuus» ja »jatkuvuus» on viivattu ylitse käsikirjoituksessa. *Toim.*

234 [221]: »*Anzahl* [lukumäärä?] ja *ykkönen* muodostavat luvun momentit.»

248 [235—236]—*Luvun* osuutta ja merkitystä koskevasta kysymyksestä (paljon Pythagoraasta etc. etc.) muun muassa osuva huomautus:

»Kuta rikkaampia ajatukset ovat määreellisyydeltään ja niin muodoin myös suhteiltaan, sitä sekavampaa on toisaalta sekä mielivaltaisempaa ja epämielekkäämpää toisaalta esittää niitä sellaisissa muodoissa kuin luvut» (248—249) [236]. ((Ajatusten arvostus: rikas määrityksistä ja niin muodoin suhteista.))

Kantin antinomioiden johdosta (maailma ilman alkua etc.) Hegel todistelee jälleen des Längeren *, että edellytyksissä otetaan todistetuksi se, mikä on todistettava (267—278) [255—267].

Edelleen, määrän muuttuminen laaduksi abstraktis-teoreettisessa esityksessä on niin hämärä, ettei siitä ymmärrä mitään. Palattava!!

283 [271]: Päättymätön matematiikassa. Tähän asti on todistelu perustunut *vain tulosten oikeellisuuteen* (»mikä on todistettu muista perusteista lähtien») ...eikä kohteen selvyyteen [confer Engels ⁴⁸]. NB

285 [273]: Päättymättömiä lukuja laskettaessa ei oteta huomioon tiettyä epätarkkuutta (tiedossa olevaa), mutta saadaan silti ei likipitäinen, vaan *täysin* tarkka tulos!

Sittenkään ei tässä tapauksessa ole »yhtä tarpeetonta» vaatia *Rechtfertigung* ** »kuin näyttää tarpeettomalta vaatia todisteita oikeudesta käyttää omaa nenäänsä» ⁴⁹.

Hegelin vastaus on mutkikas, abstrus *** etc. etc. Puhe on *korkeammasta* matematiikasta; vrt. *Engels* differentiaali- ja integraalilaskennasta ⁵⁰.

* — laveasti. *Toim.*

** — todistelua. *Toim.*

*** — hämärä. *Toim.*

Mielenkiintoinen on Hegelin ohimennen tekemä huomautus — »transsendentaalisesti, s.o. itse asiassa subjektiivisesti ja psykologisesti»... »transsendentaalisella tavalla, nimittäin subjektissa» (288) [276].

Ss. 282—327 [270—314] u. ff.— 379 [363]

Mitä seikkaperäisin esitys differentiaali- ja integraalilaskennasta, lainauksin — Newton, Lagrange, Carnot, Euler, Leibniz etc. etc.—, jotka osoittavat, miten mielenkiintoisena Hegel piti tätä äärettömän pienten ”häviämistä”, tätä ”olemisen ja olemattomuuden välimuotoa”. Ilman korkeamman matematiikan tutkimista tämä on kaikki käsittämätöntä. Kuvaava on *Carnotin* otsake: ”Réflexions sur la Métaphysique du calcul infinitésimal”!!! *

Verhättnis **-käsitteen kehittäminen (379—394) [363—379] on kerrassaan hämärä. Pantakoon muistiin vain s. 394 [378—379], huomautukset *symboleista*, että niitä vastaan ei yleensä voi olla mitään. Mutta ”*kaikkea symboliikkaa vastaan*” täytyy sanoa, että se on toisinaan ”mukava keino suoriutua ilman *käsittemääritysten* (Begriffsbestimmungen) huomioon ottamista, osoittamista, oikeuttamista”. Vaikka juuri siitä on filosofiassa kysymys.

NB? »Tavanmukaiset voiman tahi substantiaalisuuden, syyn ja vaikutuksen j.n.e. määritykset ovat nekin ainoastaan symboleja, joilla ilmaistaan esimerkiksi elollisia tai henkisiä suhteita, s.o. niille epätosia määrityksiä» (394) [379].

* — »Mietteitä äärettömän pienten suureiden laskennan metafysiikasta»!!!
Toim.

** — Suhde. *Toim.*

KOLMAS JAKSO:

MITTA

»Mitassa yhtyvät abstraktisesti ilmaistuina laatu ja määrä. Oleminen sellaisenaan on määreellisyyden välittöntä yhtäläisyyttä itsensä kanssa. Tämä määreellisyyden välittömyys on kumoutunutta. Määrä on olemista, joka on palannut itseensä siten, että se, ollen yhdentekevä määreellisyyteen nähden, on yksinkertaista yhtäläisyyttä itsensä kanssa» (395) [380]. Kolmas jäsen on mitta.

Kant on ottanut käyttöön *modaliteetin* kategorian (mahdollisuus, todellisuus, välttämättömyys), ja Hegel huomauttaa, että Kantilla:

»Tämä kategoria on merkitsemässä kohteen suhdetta ajatteluun. Tämän idealismin mukaan ajattelu yleensä on oliolle sinänsä olennaisesti ulkopuolista... muille kategorioille ominainen objektiivisuus ei ole ominaista modali-teetti-kategorioille» (396) [380].

En passant (397) [381–382]:

Intialainen filosofia, missä Brahma siirtyy Shivaan (muuttuminen=häviäminen, syntyminen)...

Kansat jumalallistavat *mitan* (399) [383].

? Mitta muuttuu olemukseksi (Wesen).

(Mitasta puheen ollen on mielenkiintoista panna merkille Hegelin ohimennen tekemä huomautus, että »eri elinkeinoja harjoittavien yksilöiden määrät ovat kehittyneessä kansalaisyhteiskunnassa tietystä suhteesta toisiinsa») (402) [386].

Kysymyksen ollessa asteittaisuuden (Allmähligkeit) kategoriasta Hegel huomauttaa:

»Tähän kategoriaan turvaututaan halukkaasti yksityisen laadun tai yleensä jonkin häviämisen havainnollistamiseksi tahi *selittämiseksi*, sillä häviäminen tuntuu siten melkein silminnähävältä, kun tietty määrä otetaan ulkonaiseksi, luonnostaan muuttuvaksi rajaksi, niin että *muutos* ymmärretään ilman muuta vain määrän muutokseksi. Todellisuudessa siten ei kuitenkaan selitetä mitään; muuttuminenhan on samalla varsinaisesti siirtymistä laadusta toiseen, eli abstraktisemmin, läsnäolemisesta ole-mattomuuteen; siinä esiintyy toinen määrite kuin asteittaisuudessa, joka on vain vähentymistä tai lisääntymistä ja huomion yksipuolista kiinnittämistä paljouteen.

Mutta että puhtaasti määrällisenä ilmenevä muutos tulee myös laadulliseksi — tähän yhteyteen kiinnittivät huomiota jo vanhan ajan filosofit kansanomaisten esimerkkien avulla osoittaen tämän seikan tietämättömyydestä aiheutuvat ristiriidat...» (405—406) [389—390] ("kaljupää": kiskaistaan yksi hius; "kasa" — otetaan pois yksi jyvä...) »mikä» (tällöin) »kumoutuu, on das einseitige Festhalten an der abstrakten Quantumsbestimmtheit» ("huomion yksipuolista suuntaamista abstraktisiin kvantiteettimäärityksiin", s.o. huomioimatta kaikinpuolisia muutoksia ja konkreettisia kvaliteetteja etc.).

NB

»...Nämä käänteet eivät sen vuoksi ole mitään tyhjää eivätkä pedanttista pilailua, vaan ne ovat sinänsä oikeita ja peräisin tajunnasta, joka on kiinnostunut ajattelussa syntyviin ilmiöihin.

Yhtäkaikkiseksi rajaksi otettu määrä on se taho, jolta oleva joutuu yllätyshyökkäyksen kohteeksi ja tuhon omaksi. Käsitteen *oveluus* onkin siinä, että se ottaa olevaisen siltä taholta, jolta sen laatu tuntuu jäävän koskematta, jopa niin, että valtion, omaisuuden j.n.e. lisääntyminen, mikä johtaa valtion, omistajan onnettomuuteen, tuntuu alussa vieläpä sen onnelta» (407) [391].

»On hyvin ansiokasta oppia tuntemaan luonnon empiirisiä lukuja, esim. planeettojen keskinäisiä etäisyyksiä; mutta vielä verrattomasti ansiokkaampaa on pakottaa empiiriset määräpaljoudet häviämään ja kohottaa ne kvantitatiivisten määritysten *yleiseen muotoon*, niin että

niistä tulee lain eli mitan momentteja»; Galilein ja Keplerin ansio... »He *todistivat* keksimänsä lait osoittamalla havaittujen yksityiskohtien kaikessa laajuudessaan vastaavan niitä» (416) [400—401]. On kuitenkin vaadittava näiden lakien vielä *höheres Beweisen* **, jotta niiden kvantitatiiviset määritykset voitaisiin tiedostaa pitäen lähtökohtana *Qualitäten oder bestimmten Begriffen, die bezogen sind (wie Raum und Zeit)* ***.

Gesetz
oder
Maß *

?

Hyvin hämärästi kehiteltyjä ovat des Maßes -käsitteet: *spezifische Quantität* ja *reales Maß* **** (m.m. *Wahlverwandtschaften* ***** — esimerkiksi kemiassa alkuaineet, musiikissa sävellajit).

Laaja huomautus kemian alalta, sisältää polemiikka Berzeliusta ja hänen sähkökemian teoriaansa vastaan (433—445) [417—429].

”Mitallisten suhteiden solmuviiva” (Knotenlinie von Maßverhältnissen) — määrän muuttumiset laaduksi... Asteittaisuus ja *harppaukset*.

NB ||| Ja toistuvasti, s. 448 [432], että asteittaisuus ei ilman harppauksia selitä mitään. ||| NB

Huomautuksessa Hegel, kuten tavallisesti, esittää fakta-aineistoa, esimerkkejä, konkreettista (Feuerbach pilalleekin sen vuoksi kerran, että Hegel on karkottanut *luonnon huomautuksiin*, Feuerbach, Teokset, II, s. ?) ⁵¹.

Ss. 448—452 [432—436], huomautus, joka on otsikoitu *sisällysluettelossa* (ei tekstissä!! pedanttisuutta!!): »Esimerkkejä tällaisista solmuviivoista; siitä, ettei luonnossa olisi harppauksia.» ||| Harppauksia!

* — laki eli mitta. *Toim.*

** — korkeampaa todistusta. *Toim.*

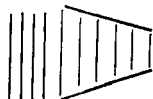
*** — kvaaliteetit eli määrättyt suhteutetut käsitteet (kuten avaruus ja aika). *Toim.*

**** — mitan käsitteet: erityinen kvantiteetti ja reaallinen mitta. *Toim.*

***** — yhtymistäipumukset. *Toim.*

Esimerkkejä: kemia; musiikissa sävellajit; vesi (höyry, jää) — s. 449 [433—434] — synnytyt ja kuolema.

Asteittaisuuden keskeytykset

Abbrechen der Allmähligkeit, s. (450) [434].

Harppauksia!

»Sanotaan, ettei luonnossa esiinny harppauksia; ja pyrkiessään ymmärtämään syntymistä tai häviämistä tavallinen käsitys — kuten mainittiin—olettaa ymmärtävänsä ne kuvittelemalla ne asteittaiseksi ilmaantumiseksi tai katoamiseksi. Mutta kuten jo osoitettiin, olemisen muutokset ylipäänsä eivät ole vain koon muuttamista toiseksi, vaan laadullisen muuttamista määrälliseksi ja päinvastoin, tulemista toiseksi, mikä merkitsee asteittaisuuden keskeytymistä ja laadullisesti uutta, edeltäneelle olemassaololle vastakkaista. Vesi ei jäähtyessään kiinteydy vähitellen, se ei tule ensiksi hyytelömäiseksi eikä kovetu vähitellen jääksi, vaan se kovettuu heti; jäätymislämpötilan saavutettuaan se levossa pysyessään voi vielä säilyä neste-mäisenä, mutta pieninkin liikahdus saattaa sen kiinteään tilaan.

Harppauksia!

Kuvitelma syntymisen asteittaisuudesta pohjautuu käsitykseen, että syntyvä olisi aistimellisesti tai yleensä todellisuudessa jo olemassa ja ainoastaan pienuutensa vuoksi vielä havaitsemattomissa; samoin kuin kuvitelma katoamisen asteittaisuudesta perustuu käsitykseen, että olemattomuus tai muu katoavan paikalle astuva olisi samoin olemassa, mutta ei vielä havaittavissa; — eikä tällöin ole kysymys kummankaan olemassaolosta siinä mielessä, että toinen sisältyisi sinänsä toiseen, vaan siitä, että se on olemassa olevaisena, mutta havaitsemattomana. Siten syntyminen ja häviäminen yleensä kumoutuvat, eli toisin sanoen, oleva sinänsä, sisäinen, jossa jotakin on ennen olemassa-oloaan, muuttuu ulkoisen olemassaolon pienuudeksi ja olemuksellinen tai käsitteellinen eroavuus ulkoiseksi eroavuudeksi, pelkäksi suuruuseroksi.— Syntymisen ja häviämisen tekeminen käsitettäväksi olettamalla muuttuminen

IV NIDOS. (BERLIINI 1834)
I OSA. OBJEKTIIVINEN LOGIIKKA.
II OSASTO. OPPI OLEMUKSESTA

ENSIMMÄINEN JAKSO:

OLEMUS HEIJASTUMANA ITSESSÄÄN

tieto-
teoria

»Olemisen totuus on olemus» (3) * [455]**. Sellainen on ensimmäinen lause, ja se kuulostaa läpeensä idealistiselta, mystiikalta. Mutta heti sen jälkeen seuraa niin sanoakseni raitis tuulahdus: »Oleminen on välitöntä. Koska tieto tahtoo saada selville totuuden *** siitä, mitä on oleminen *sinänsä ja itseään varten*, niin se ei pysähdy» (*ei pysähdy* NB) »välittömään eikä sen määrityksiin, vaan *tunkee* (NB) sen lävitse (NB) edellyttäen, että tämän olemisen *takana* (kursivointi Hegelin) on vielä jotain muuta kuin itse oleminen ja että tuo taka-ala muodostaa olemisen totuuden. Tämä tieto on välillistä tietoa, sillä se ei ole välittömästi olemuksessa eikä sen vierellä, vaan alkaa jostain muusta, olemisesta, ja sen on kuljettava edeltävä tie, olemisen ulkopuolelle tai oikeammin sen sisäpuolelle johtava tie...»

”tie”

Tämä Bewegung ****, tiedon tie, tuntuu »olemiseen nähden ulkoiselta» ”tiedostuksen toiminnalta” (Tätigkeit des Erkennens).

* *Hegel. Werke*, Bd. IV, Berlin, 1834. *Toim.*

** *Гегель. Сочинения*, т. V, М., 1937. *Toim.*

*** Sivumennen. Hegel ivasi usein [vrt. edellä lainattua kohtaa asteittaisuudesta] sanaa (ja käsitettä) erklären, selittää, nähtävästi asettaen vastakohtaksi metafyyksiselle kertakaikkiselle ratkaisulle (”selittivät”!) alati syvenevän tiedostuksen ikuisen prosessin. Vrt. III osa, s. 463 [447]: »voidaan tiedostaa tai, kuten sanotaan, *selittää*».

**** — liike. *Toim.*

»Mutta tämä kulku on itsensä olemisen liikunta.»

Objektii-
vinen
merkitys

»Olemus... on sitä, mitä se on... olemisen oman loputtoman liikunnan kautta» (4) [456].

»Absoluuttisella olemuksella... ei ole läsnäolemista. Mutta sen on siirryttävä läsnäolemiseen» (5) [457].

Olemus on olemisen ja käsitteen välillä siirtymisenä käsitteeseen (=absoluutti).

Olemuksen jaotus: näennäisyys (Schein), ilmiö (Erscheinung), todellisuus (Wirklichkeit).

Das Wesentliche und das Unwesentliche * (8) [460]. Der Schein (9) [461].

Epäoleellisessa, näennäisyydessä on olemattomuuden momentti (10) [462].

s.o. epäoleellinen, näennäinen, pinnallinen useammin katoaa, ei pysy niin "kiinni", ei "istu" niin "lujassa" kuin "olemus". Etwa **: joen liikunta — vaahto on ylhäällä ja syvät virtaukset alhaalla. *Mutta vaahtokin* on olemuksen ilmausta!

Näennäisyys ja skeptisismi respective * kantilaisuus:**

»Näennäisyys on niin muodoin skeptisismien ilmiö, sellainen välittömyys, mikä ei ole jokin eikä mikään olio, ei yleensä sellainen yhtäkaikkinen olevainen, mikä olisi olemassa määreellisyytensä tai subjektisuhteensa ulkopuolella. Skeptisismi ei suvainnut sanoa: se on; uudempi idealismi ei suostunut pitämään tietoa tietona oliosta sinänsä; tällä näennäisyydellä ei olisi pitänyt yleensä oleman mitään olemisen perustaa, olion sinänsä ei olisi pitänyt sisältyä näihin tietoihin. Samalla kuitenkin skeptisismi piti mahdollisena näennäisyytensä moninaisia määrityksiä tai pikemminkin sen näennäisyyden sisältönä oli maailman koko moninainen rikkaus. Samalla tavalla idealis-

NB

* — Oleellinen ja epäoleellinen. *Toim.*
 ** — Esim. tähän tapaan. *Toim.*
 *** — vastaavasti. *Toim.*

min ilmiö käsittää noiden moninaisten määreellisyyksien koko laajuuden.»

Te sisällytätte Schein'iin * maailman koko rikkauden ja kiellätte Schein'in objektiivisuuden!!

»Tuo näennäisyys ja tämä ilmiö ovat välittömästi niin moninaisesti määrittyneitä. Olkoonkin, että tämän sisällön perustana ei ole mitään olemista, mitään oliota tai mitään oliota sinänsä, se pysyy itseään varten sellaisena kuin se on; se on vain siirretty olemisesta näennäisyyteen, niin että näennäisyys sisältää nuo moninaiset määreellisyydet, jotka ovat välittömiä, olevia, keskinäisesti toisia. Näin ollen näennäisyys itse on jotain välittömästi määreellistä. Sillä voi olla tämä tai tuo sisältö, mutta millainen se on, ei ole sen itsensä säätämää, vaan sille välittömästi ominaista. Leibnizin tai Kantin tai Fichten idealismi samoin kuin muutkin sen muodot eivät ole enempää kuin skeptisismikään päässeet määreellisyydeksi käsitetyn olemisen, tämän välittömyyden rajojen yli. Skeptisismille sen näennäisyyden sisältö on *annettua*

näennäisyyden välittömyys

eivät menneet syvemmälle!

'välittömästi annettua'!!]; olipa se millaista tahansa, se on sille *välitöntä*. Leibnizin monadi kehittää mielteensä omasta itsestään; mutta se ei ole niitä synnyttävä ja yhdistävä voima, vaan ne pulppuavat siinä kuin kuplat; ne ovat yhtäkaikkisia, välittömiä toisiinsa ja niin muodoin myös itseensä monadiin nähden. Samalla tavalla myös Kantin ilmiö on havainnon *annettu* sisältö, joka edellyttää vaikutuksia, subjektin määrityksiä, jotka ovat välittömiä toisiinsa ja subjektiin nähden. Fichten idealismin loputon sysäys ei tosin perustu mihinkään oloon sinänsä, niin että se muodostuu pelkästään eräänlaiseksi määreellisyydeksi Minässä.

vrt. machilaisuuttall!

* — näennäisyyteen. *Toim.*

Mutta tämä määreellisyys on Minälle, joka tekee sen omakseen ja kumoo sen ulkoisuuden, samalla välitön määreellisyys, sen raja, jonka se tosin voi ylittää, mutta jonka eräänä puolena on yhdentekevyys, mitä vastaavasti se Minään kuuluvanakin sisältää tämän välittömän olemattomuuden» (10—11) [462—463].

»...Määreet, jotka erottavat sen» (den Schein) »olemuksesta, ovat itsensä olemuksen määreitä...»

»...Olemattomuuden välittömyys on se, mikä muodostaa näennäisyyden... Oleminen on olemattomuutta olemuksessa. Sen olemattomuus itsessään on olemuksen itsensä kielteinen luonto...»

||| näennäisyys = olemuksen kielteinen luonto

»...Nämä molemmat momentit, olemattomuus — mutta pysyvyytenä, ja oleminen — mutta momenttina, tai itsessään oleva kielteisyys ja heijastunut välittömyys, jotka muodostavat näennäisyyden momentit, ovat siten itsensä olemuksen momenteja...»

»Näennäisyys on itse olemusta olemisen määreellisyydessä...» (12—13) [464].

Näennäisyys on (1) ei mitään, olemattomuus (Nichtigkeit), joka on olemassa
— (2) oleminen momenttina

»Näennäisyys on siis itse olemus, mutta se on sitä eräänlaisessa määreellisyydessä, vieläpä siten, että viimeksi mainittu on vain olemuksen momentti, kun taas olemus on itsensä ilmentymistä omassa itsessään» (14) [466].

[Näennäisyys]* Näennäinen on olemusta eräässä sen määrityksessä, eräässä sen puolista, eräässä sen momenteista. *Olemus* näyttää tietynlaiselta. Näennäisyys on itsensä olemuksen ilmentymistä (Scheinen) omassa itsessään.

»...Olemus... kätkee itsensä näennäisyyden loputtomana liikuntana sisällään...»

* Sana »näennäisyys» on vliivattu ylitse käsikirjoituksessa. *Toim.*

»...Tässä itseliikunnassaan olemus on refleksio. Näennäisyys on samaa kuin refleksio» (14) [466].

Näennäisyys (näennäinen) on olemuksen *heijas-tumista* (siinä) itsessään.

»...Tuleminen olemuksessa, tämän refleктоiva liike on sen vuoksi liikettä ei mistään ei mihinkään ja samalla takaisin itseensä...» (15) [467].

Älykästä ja syvällistä. Luonnossa ja elämässä sattuu liikkeitä "ei mihinkään". Mutta "ei mistään" tuskin sattuu. Aina jostakin.

»Refleksio ymmärretään tavallisesti subjektiivisessa mielessä, päättelykyvyn liikuntana, joka menee annettua välitöntä mielletä kauemmaksi ja etsii sille tai vertaa siihen yleisiä määrityksiä» (21) [473]. (Lainaus Kantin "Päättelykyvyn kritiikistä"⁵²)... »Mutta tässä ei ole puhe tajunnan refleksiosta eikä määrätymmästä ymmärryksen refleksiosta, jonka määritteinä ovat erityinen ja yleinen, vaan ylipäänsä refleksiosta...»

Tässäkin Hegel siis syyttää Kantia **subjektivismista**. Tämä NB. Hegel tähdentää näennäisyyden, "välittömästi annetun" [termi "*annettu*" on Hegelillä tavanomainen yleensä, tässäkin ks. s. 21 i. f. [473]; s. 22 [474]] "objektiivista merkityksellisyyttä" (sit venia verbo*). Pienemmät filosofit kiistelevät siitä, olisiko perustaksi otettava olemus tai välittömästi annettu (Kant, Hume, kaikki machilaiset). Hegel asettaa *tain* paikalle ja selittäen tämän "ja" sanan konkreettisen sisällön.

»Die Reflexion on olemuksen ilmentymä omassa itsessään» (27) [478] (käännös? refleksiivisyys? refleksiivinen määritelmä? refleksio ei sovi).

»...Se» (das Wesen) »on liikuntaa erilaisten momenttien kautta, absoluuttista välillisyyttä itsensä kanssa...» (27) [479].

* — luvalla sanoen. *Toim.*

Samuus — erilaisuus — ristiriita
 (+ [Gegensatz]*
 muun muassa)
 (vasta-
 kohtaisuus) (peruste)...

Sen vuoksi Hegel selvittää "identtisuuden lain" ($A=A$), kategorian (kaikki olevaisen määreet ovat kategorioita — ss. 27—28 [479—480]) yksipuolisuuden, virheellisyyden.

»Jos kaikki on identtistä, samaa itsensä kanssa, niin se ei ole erilaista, ei ole vastakkaista, sillä ei ole perustaa» (29) [481].

»Olemus on... yksinkertainen identtisyys, samuus itsensä kanssa» (30) [482].

Tavallinen ajattelu asettaa rinnatusten ("daneben") samanlaisuuden ja erilaisuuden oivaltamatta »tätä näiden määreiden toisikseen muuttumisen liikettä»: (31) [483].

Yhä uudestaan identtisuuden lakia ($A=A$) vastaan: sen kannattajat

»pitäessään kiinni tästä **liikkumatto-**masta samuudesta, jolla on vastakohtansa erilaisuudessa, he eivät näe, että tällä tavoin he tekevät samuudesta yksipuolisen määreellisyyden, mikä sellaisenaan on vailla totuutta» (33) [485].

NB

minun alle-
viivaamiani
termejä

(»Tyhjää tautologiaa»: 32 [484])

(»Sisältää ainoastaan *muodollisen, abstraktisen*, epätäydellisen totuuden» (33) [485]).

Refleksion lajit: *ulkoinen* etc. hyvin hämärästi esitetty.

Erilaisuuden periaatteet: »Kaikki oliot ovat erilaisia...» »A on myös ei-A...» (44) [496].

»Ei ole kahta oliota, jotka olisivat samanlaisia...»

Erilaisuus esiintyy puoleen tai toiseen (Seite), Rück-sicht etc. "insofern" etc. **

bien dit!! ***

* Sana Gegensatz on viivattu ylltse käsikirjoituksessa. Toim.

** — siihen nähden j.n.e. »sikäli kuin» j.n.e. Toim.

*** — *hyvin sanottu!* Toim.

»Tavanomainen hentomielisyys asioissa, mikä huolehtii vain siitä, ettei niissä olisi ristiriitaa itsensä kanssa, unohtaa tällöin kuten muulloinkin, että ristiriitaa ei siten ratkaista, vaan se siirretään vain johonkin muualle, **subjektiiviseen tai ulkoiseen refleksioon** yleensä, ja että viimeksi mainittuun tosiaankin sisältyvät yhtenä kokonaisuutena, kumoutuneina ja toisiinsa suhteutuneina molemmat momentit, jotka tämän loitontamisen ja siirtämisen kautta julistetaan pelkästään edellytetyiksi» (47) [498].

(Tämä on herttaista ironiaa! "Hentomielisyys" luontoa ja historiaa kohtaan (poroporvareilla) on pyrkimystä puhdistaa ne ristiriidoista ja taistelusta)...

Jos lasketaan yhteen + ja —, tuloksena on nolla. »*Ristiriidan tulos ei ole ainoastaan nolla*» (59) [511].

Ristiriidan ratkaiseminen, positiivisen ja negatiivisen pelkistäminen "yksinomaan määritteiksi" (61) [513] muuttaa *olemuksen* (das Wesen) *perusteeksi* (Grund) (ibidem *).

NB || »...Ratkaistu ristiriita on siis peruste, olemus positiivisen ja negatiivisen ykseytenä...» (62) [514].

»Vähäinenkin kokemus refleктоivasta ajattelusta riittää havaintoon, että jos jokin määritetään positiiviseksi, niin lähdetäessä tältä pohjalta etemmäksi tämä jokin muuttuu heti välittömästi negatiiviseksi ja päinvastoin negatiiviseksi määritetty jokin muuttuu positiiviseksi, ja että refleктоiva ajattelu sotkeutuu näissä määritteissä ja joutuu itsensä kanssa ristiriitaan. Tietämättömyys viimeksi mainittujen luonnosta johtaa mielipiteeseen, että tämä sekaannus olisi jotain väärää, mitä ei pitäisi olla ja mikä olisi katsottava jonkinlaiseksi **subjektiiviseksi** erehdykseksi. Tämä muuttuminen jää tosiaan pelkäsi seka-sotkuksi mikäli ei tajuta tämän *muuttumisen välitämättömyyttä*» (63) [515].

»...Positiivisen ja negatiivisen vastakohtaisuus ymmärretään pääasiallisesti siinä mielessä, että edellisen (vaikka se nimensä mukaisesti ilmaisee oletettua, edellytettyä) pitäisi olla jotain objektiivista, jälkimmäisen taas subjektiivista, vain ulkoiseen refleksioon kuuluvaa, mikä ei koske itsessään ja itseään varten olevaa, objektiivista ja on sille

* — samassa paikassa. *Toim.*

kerrassaan olematonta» (64) [516]. »Tosiaan, jos negatiivinen ilmaisee vain subjektiivisen ehdonvallan abstraktiota...» (silloin sitä, tätä negatiivista, ei ole olemassa »objektiivista positiivista varten»)...

»Objektin kanssa sopusointuisena tietona on **totuuskin** positiivinen, mutta se on tällainen yhtäläisyys itsensä kanssa vain mikäli tieto on suhtautunut negatiivisesti toiseen, **tunkenut objektin lävitse** ja kumonnut kieltämisen, joka se on. Erehdys on jotakin positiivista mielihetkenä, joka ei ole lähtöisin itsessään olevasta, mutta tietää itsensä ja pitää kiinni siitä. Tietämättömyys sen sijaan on joko jotain totuuden ja erehdyksen suhteen yhdentekevää ja siten sekä positiiviseksi että negatiiviseksi määrittämätöntä, niin että sen määrittäminen eräänlaiseksi puutteeksi kuuluu ulkoiselle refleksiolle; tai sitten objektiivisena, jonkin ominaisuuden omana määritteenä, se on itseään vastaan suuntautuvaa viettymystä, negatiivista, johon sisältyy positiivinen suuntaus.—Tärkeimpään kuuluvaa tietoa on sen seikan oivaltaminen ja muistaminen, että tarkasteltavien refleksiomääritysten luonnon mukaista on, että niiden totuus sisältyy vain niiden keskinäiseen suhteeseen ja niin ollen siihen, että jo kunkin omaan käsitteeseen sisältyy toinen; ilman tätä tietoa filosofiassa ei oikeastaan voida ottaa askelta-kaan» (65—66) [517—518]. Tämä on huomautuksesta 1. — — —

totuus
ja
objekti

oleva
itses-
sään

Huomautus 2. »*Kielletyn kolmannen laki*».

Hegel esittää tämän kielletyn kolmannen väittämän seuraavasti: »Jokin on joko A tai ei-A; kolmatta ei ole» (66) [518] ja »*purkaa*» sen. Jos tällä viitataan siihen, että »kaikki on vastakohtaista», kaikella on positiivinen ja negatiivinen määrittäminen, silloin se on hyvä. Mutta jos se ymmärretään, kuten tavallisesti tehdään, että tietylle oliolle kuuluu kaikista predikaateista joko annettu tai sen olemattomuus, silloin se on »triviaalia»! Henki... onko se makea, ei makea? vihreä, ei vihreä? Määrittäminen on tultava määreellisyydeksi, mutta tässä triviaalisuudessa se ei mene mihinkään.

Ja sitten sanotaan: kolmatta ei ole, Hegel pilailee. Kolmas on itsessään tässä teesissä, itse *A* on kolmas, sillä *A* voi olla sekä $+A$ että $-A$. »Niin muodoin itse jokin on se kolmas, jonka pitäisi olla kielletty.» (67) [519].

Älykkäästi ja oikein sanottu. Jokainen konkreettinen olio, jokainen konkreettinen jokin on erilaisissa ja usein-kin ristiriitaisissa suhteissa kaikkeen muuhun, ergo * on oma itsensä ja toinen.

Huomautus 3. »*Ristiriidan laki*» (Logiikan II kirjan, I. jakson 2. luvun lopussa).

»Kun kerran ensimmäiset refleksiomääritteet, samuus, erilaisuus ja vastakkaisuus, ovat saaneet ilmaisunsa yhdessä lauseessa, niin sitäkin suuremmalla syyllä on voitava tavoittaa ja sisältää yhteen lauseeseen se määrite, joksi ne muuttuvat tullessaan omaksi totuudekseen, nimittäin ristiriita: *kaikki oliot ovat itsessään ristiriitaisia*; ja juuri *tämän lauseen* ajatus ilmentää muita paremmin *olioiden totuutta ja olemusta*. Vastakkaisuudessa ilmenevä ristiriita on ainoastaan kehitetty ei mikään, joka sisältyy samuuteen ja tulee esille sanonnassa, että identtisyyden laki ei sano mitään. Tämä kieltäminen määrittää itsensä edelleen erilaisuudeksi ja vastakkaisuudeksi, mikä onkin edellytetty ristiriita.

Eräs tähänastinen logiikan ja tavallisen käsityskannan perusenakkoluulo on kuitenkin se, että ristiriita muka ei ole yhtä oleellinen ja immanentti määrite kuin samuus; jos kuitenkin puhutaan arvojärjestyksestä ja molemmat määritteet pidetään erillään, niin ristiriitaa olisi pidettävä syvällisempänä ja oleellisempänä. Samuus sitävastoin on vain pelkän välittömän, kuolleen olemisen määrite; ristiriita taas on *kalken liikunnan ja elävyyden juuri*; jokin *liikkuu, omaa virikettä ja toimintaa* vain mikäli siinä itsessään on ristiriitaa.

Tavallisesti ristiriita karkotetaan ensiksi olioista, yleensä olevasta ja todesta; väitetään, että mitään risti-

* — siis. *Toim*

riitaista ei ole. Toiseksi se taas päinvastoin säilytetään subjektiiviseen refleksioon, joka muka suhteuttamisen ja vertailun avulla panee sen vasta alulle. Mutta tässä refleksiossakaan sitä ei varsinaisesti ole, koska ristiriitaista ei voida kuvitella eikä ajatella. Sitä pidetään yleensä niin todellisuudessa kuin ajatuksellisessa refleksiossakin satunnaisena, eräänlaisena epänormaalisuutena ja ohimenevänä taudinpuuskana.

Mitä sitten tulee väitteeseen, että ristiriitaa ei ole, että se ei ole mitään olemassaolevaa, niin sellaisesta vakuuttelusta meidän ei tarvitse välittää; olemuksen absoluuttisen määrityksen täytyy olla läsnä kaikessa kokemuksessa, kaikessa todellisuudessa samoin kuin jokaisessa käsitteessäkin. Edellä mainittiin jo jotain samantapaista, kun koskeltiin ääretöntä, joka on ristiriita sellaisena kuin se ilmenee olemisen piirissä. Tavanomainen kokemus todistaa itsekkin, että on paljon ristiriitaisia olioita, ristiriitaisia laitoksia j.n.e., joiden ristiriita ei sisälly ainoastaan ulkoiseen refleksioon, vaan niihin itseensä. Ristiriitaa ei ole pidettävä vain eräänlaisena epänormaalisuutena, joka esiintyisi ainoastaan siellä täällä, vaan se on kielteinen sen oleellisessa merkityksessä, **kaiken itseliikunnan periaate**, itseliikunnan, joka ei ole mitään muuta kuin eräänlaista ristiriidan kuvastelua. Ulkoinen aistimellinen liikunta on itse tämän periaatteen välitöntä läsnäolemistä. Jokin liikkuu ei vain siinä mielessä, että se on yhtenä 'nyt' tässä ja toisena 'nyt' tuossa, vaan koska se on samana 'nyt' sekä tässä että ei-tässä, koska se samanaikaisesti sekä on että ei ole 'tässä'. Vanhojen dialektikkojen tavoin on myönnettävä ristiriidat, jotka he osoittivat liikunnassa olevan, mutta siitä ei seuraa, että liikuntaa ei sen tähden ole, vaan päinvastoin siitä seuraa, että liikunta on itse olemassaoleva ristiriita.

Samoin myös sisäinen, varsinainen itseliikunta, yleensä viettymys (ruokahalu tai monadin nisus*, absoluuttisen yksinkertaisen olemuksen entelekia) ei ole mitään muuta kuin sitä, että samassa suhteessa ovat jokin sinänsä oleva ja sen puuttuminen, sen oma negatiivisuus. **Abstraktinen** samuus itsensä kanssa **ei ole** vielä **elävyyttä**, mutta koska positiivinen sinänsä on negatiivi-

* — ponnistus. *Toim*

suutta, niin se siten astuu itsensä ulkopuolelle ja **aiheuttaa muuttumisensa**. Näin muodoin jokin on elävää vain mikäli se sisältää ristiriidan ja on tosiaan sellainen voima, mikä pystyy pitämään sisällään ja kestä- mään tämän ristiriidan. Jos taas jokin olemassaoleva ei myönteisessä määrittämissään ole samalla kykenevä muuttumaan kielteiseksi ja pidättämään toista toisessa, jos se ei kykene pitämään sisällään ristiriitaa, niin tämä jokin ei ole elävä ykseys, se ei ole peruste, vaan se tuhou- tuu ristiriidassa. Spekulaatiivinen ajattelu on vain sitä, että se pitää kiinni ristiriidasta ja siinä omasta itsestään, eikä sitä, kuten on tapana kuvitella, että ollaan ristiriidan vallassa ja annetaan sen pelkästään liuottaa määrittäk- siään toisiin tai ei mihinkään» (67—70) [519—521].

Liikunta ja "**itse** liikunta" (tämä NB! tahaton (itsenäinen), spontaaninen, sisäisesti välttämätön liike), "muutos", "liikunta ja elävyys", "kaiken itseliikunnan periaate", "viettymys" (Trieb) "liikuntaan" ja "toimin- taan" on vastakkaista "**kuolleelle olemiselle**"— kukapa uskokaan, että se on "hegelismin", abstraktisen ja abstrusen (raskaan, tylsän?) hegelöimisen ydin?? Tämä ydin täytyi löytää, ymmärtää, hinüberretten *, kuoria, puh- distaa, minkä Marx ja Engels tekivätkin.

Universaalisen liikunnan ja muutoksen ajatus (1813, Logiikka) on oivallettu ennen sen soveltamista elämään ja yhteiskuntaan. Julistettu yhteiskunnalle ominaiseksi ennen (1847) kuin todistettu soveltuvaksi ihmiseen (1859).⁵³

»Kun liikunnassa, viettymyksessä y.m.s. yksinker- ||||| ristiriitaa peittää mieltämiseltä näiden mää-
taisuuden ||||| ritysten *yksinkertaisuus*, niin suhdemäärittäyk-
peittämä ||||| sissä sitävastoin ristiriita esiintyy välittö-
mästi. Triviaalisimmat esimerkit — yläosa ja
alaosa, oikea ja vasen, isä ja poika j.n.e. loput-
tomiin — kaikki sisältävät vastakohtan yh-
dessä määreessä. Yläosa on se, mikä ei ole
alaosa; yläosan määreeseen sisältyy vain se,
ettei se ole alaosa, ja edellinen on vain mikäli

* — pelastaa. Toim.

on jälkimmäinen ja päinvastoin; jokainen määre sisältää myös vastakohtansa. Isä on pojan toinen ja poika on isän toinen ja kumpikin on vain tämä toisen toinen; ja samalla kumpikin määre on olemassa vain suhteessa toiseen; niiden oleminen on yhtä olemassa-oloa» (70) [521—522].

»Niin muodoin mieltäminen sisältää tosin kaikkialla ristiriidan, mutta ei tule siitä tietoiseksi; se jää ulkoiseksi refleksioksi, joka muuttuu yhtäläisyydestä epäyhtäläisyydeksi tai kielteisestä suhteesta erilaisten määreiden heijastumaksi itseensä. Tämä refleksio asettaa nämä molemmat määreet ulkonaisesti vastatusten ja tarkoittaa ainoastaan niitä eikä niiden muuttumista toisikseen, mikä on juuri olennaista ja ristiriidan sisältävää.— Älykäs refleksio, mainittakoon siitä tässä, merkitsee sitä vastoin ristiriidan käsittämistä ja sen ilmaisemista. Vaikka se ei ilmaisekaan olioiden ja niiden suhteiden käsitettä, vaan käyttää aineksinaan ainoastaan miellemääreitä, se asettaa ne kuitenkin sellaiseen keskinäissuhteeseen, joka sisältää niiden ristiriidan, ja panee siten niiden käsitteen kajastamaan tämän ristiriidan lävitse.— Ajatteleva järki taas kärjistää erilaisen niin sanoaksemme tylsyneen eroavuuden, mielteiden pelkän moninaisuuden, oleelliseksi eroavuudeksi, vastakohtaisuudeksi. Vasta täten ristiriidan asteelle kärjistyneinä moninaisuudet tulevat liikkuviksi ja eläviksi toisiinsa nähden sekä saavat siinä sen negatiivisuuden, mikä muodostaa itseliikunnan ja elävyyden sisäisen sykkeen» (70—71) [522—523].

NB

(1) Tavallinen mielle tavoittaa eroavuuden ja ristiriidan, ei kuitenkaan toisen muuttumista toiseksi, mutta *se on kaikkein tärkeintä*.

(2) Älykkyys ja järki.

Älykkyys tavoittaa ristiriidan, *lausuu sen julki*, suhteuttaa oliot toisiinsa, panee "käsitteen kajastamaan ristiriidan lävitse", mutta ei *ilmaise* olioiden ja niiden suhteiden käsitettä.

(3) Ajatteleva järki (ymmärrys) kärjistää erilaisen tylsyneen eroavuuden, mielteiden pelkän moninaisuu-

den *oleelliseksi* eroavuudeksi, *vastakohtaisuudeksi*. Vasta ristiriidan huipulle kohotettuna eroavuudet tulevat liikkuviksi (regsam) ja eläviksi toisiinsa nähden, — saavat sen negatiivisuuden, mikä muodostaa *itseliikunnan ja elävyyden sisäisen sykkeen*.

Jaottelua:

Der Grund — (peruste)

- (1) ehdoton peruste — die Grundlage (perusta). "Muoto ja materia". "Sisältö".
- (2) määritetty peruste (määritetyn sisällön perusteena).

Sen muuttuminen *määrääväksi välitykseksi* die bedingende Vermittelung

- (3) olio sinänsä (muuttuminen *olemassaoloksi*). Huomautus. »Perusteen laki».

Tavanomaista: »Kaikella on riittävä perusteensa.»

»Tämä lause ei ylipäänsä merkitse mitään muuta kuin sitä, että kaikkea olevaa ei ole tarkasteltava välittömästi olevana, vaan edellytettynä; sen ei ole pysähdyttävä välittömään läsnäoloon tai yleensä määreellisyyteen, vaan palattava niistä perusteeseen...» Lienee tarpeetonta lisätä: *riittävä peruste*. Riittämätön peruste ei ole peruste.

Leibniz, joka pani riittävän perusteen lain filosofiansa pohjaksi, ymmärsi tämän syvällisemmin. »*Leibniz* asetti perusteen riittävyuden ensi tilassa vastakohtaksi *syysuhteelle* tämän sanan tarkassa merkityksessä, *mekaanisena* vaikutustapana» (76) [528]. Hän etsi "Beziehung" der Ursachen* (77) [528—529], — — »koko-naisuutta olennaisena ykseytenä».

Hän etsi *tarkoituserää*, mutta teleologia ei näet kuulu tähän, vaan oppiin käsitteestä.

»...Ei voida kysyä, miten olemukseen tulee muoto, sillä jälkimmäinen on vain edellisen kajastumista itsessään, sille ominaista (sic!) itseheijastelua...» (81) [532—533].

* — syiden »suhdetta». *Toim.*

Muoto on oleellista. Olemus on muotoutunutta. Tavalla tai toisella riippuvaista myös olemuksesta...

Muotoa vailla olevana samuutena (itsensä kanssa) *olemuksesta* tulee *materia*.

»...Se» (die Materie) »on muodon varsinainen perusta eli substraatti...» (82) [533].

»Jos abstrahoidaan tietyn jonkin kaikkinaisista määreistä, kaikkinaisesta muodosta, jäljelle jää määreetön materia. Materia on jotain aivan *abstraktista*. (— Materiaa ei voida nähdä, tuntea j.n.e.— se, mitä nähdään, tunetaan, on jo *määrättyä ainetta*, s.o. materian ja muodon ykseys)» (82) [534].

Materia ei ole muodon *peruste*, vaan perusteen ja perustellun ykseys. Materia on *passiivinen*, muoto on *aktiivinen* (tätiges) (83). »Materian on muotouduttava ja muodon on materialisoiduttava...» (84) [535].

»Se, mikä ilmenee muodon toimintona, on vielä yhtä suuressa määrin myös materian omaa liikuntaa...» (85—86) [537]. NB

»...Kumpikin, niin muodon toiminto kuin materian liikuntakin on yhtä ja samaa... Materia sellaisenaan on määreellistä eli sillä on välttämättä muoto, ja muoto on vain aineellista, pysyvää muotoa» (86) [538].

Huomautus: »Tautologisista perusteista lähtevä muodollinen selitystapa.»

Hyvin useinhan varsinkin fysiikan alaan kuuluvissa tie-teissä "perusteet" selitetään tautologisesti: maan liike selitetään auringon "vetovoimasta johtuvaksi". Entä mitä on vetovoima? Myös liikettä! (92) [544]. Tyhjää tautologiaa: miksi tuo mies matkustaa kaupunkiin? Kaupungin vetovoiman vuoksi! (93) [544]. Saftuu myös, että tieteessä esitetään aluksi "perusteeksi" molekyylit, eetteri, "sähköinen materia" (95—96) [547] etc., ja sittemmin ilmeneekin, »että ne» (nuo käsitteet) »ovat itse asiassa määrityksiä, jotka on johdeltu siitä, mitä niiden pitäisi perustella, että ne ovat epäkriittillisestä refleksiosta johdettuja olettamuksia ja keksintöjä»... Tai sanotaan, että »emme tunne itsensä näiden voimien ja aineiden sisäistä olemusta»... (96) [547],

joten ei muka kannata mitään "selittääkään", vaan pitää vain rajoittua tosiseikkoihin...

Der reale Grund*... ei ole tautologiaa, vaan se on jo »toinen sisällön määre» (97) [548—549].

Kysymykseen "perusteesta" (Grund) Hegel huomauttaa muun muassa:

»Kun luonnosta puhuttaessa sanotaan, että se on maailman peruste, niin se, mitä kutsutaan luonnoksi, on yhtäältä sama kuin maailma eikä maailma ole mitään muuta kuin itse luonto» (100) [552]. Toisaalta »jotta luonnosta tulisi maailma, siihen lisääntyy vielä ulkonaisesti moninaisia määreitä»...

Koska jokaisella oliolla on "mehrere" ** »sisällön määreitä, suhteita ja näkökohtia», niin voidaan esittää kuinka paljon tahansa todisteluja *puolesta* ja *vastaan* (103) [554—555]. Sitä Sokrates ja Platon juuri sanoivatkin sofistiksi. Tällaiset todistelut eivät sisällä »olion koko laajuutta», eivät »tyhjennä» sitä loppuun (siinä mielessä, että »tavoittaisivat olion koko yhteyden» ja »sisältäisivät kaikki» sen puolet).

Perusteen (Grund) muuttuminen ehdoksi (Bedingung).

Entä "puhtaasti looginen" muokaus? Das fällt zusammen *****. Sen täytyy käydä yhteen kuten induktio ja deduktio "Pääomassa"

If I'm not mistaken, there is much mysticism and leeres *** pedanttisuutta näissä Hegelin johtopäätöksissä, mutta perusajatus on nerokas: kaiken yleismaailmallinen, kaikinpuolinen, elävä yhteys kaiken kanssa ja tämän yhteyden heijastuminen — materialistisch auf den Kopf gestellter Hegel **** — ihmisen käsitteissä, joiden on, sulkeakseen maailman piiriinsä, oltava myös hiottuja, taitettuja, joustavia, liikkuvia, relatiivisia, keskinäisesti sidottuja, vastakohdissaan yhtä. Hegelin ja Marxin työn jatkamisen tulee olla inhimillisen ajattelun, tieteen ja tekniikan historian *dialektista* muokkausta.

* — todellinen peruste. *Toim.*

** — »useampia». *Toim.*

*** — Jollen erehdy, tässä on paljon mystillistä ja tyhjää. *Toim.*

**** — materialistisesti pääläelleen käännetty Hegel. *Toim.*

***** — Se käy yhteen. *Toim.*

Joki ja *pisarat* tässä joessa. *Jokaisen* pisaran asema, sen suhde toisiin; sen yhteys toisiin; sen liikkeen suunta; nopeus; liikkeen linja — suora, käyrä, ympyrä etc.— ylös, alas. Liikkeen summa. Käsitteet liikkeen erillisten puolien, erillisten pisarain (= ”olioiden”), erillisten ”*juonteiden*” etc. *merkintöinä*. Sellainen on à peu près * maailmankuva Hegelin Logiikan mukaan — tietysti miinus jumalolento ja absoluutti.

Sana ”momentti” esiintyy Hegelillä usein *yhteyden* momenttina, ketjun momenttina

»Jos jonkin olion kaikki edellytykset ovat olemassa, niin se astuu olemassaoloon...» (116) [568].

Oikein hyvä! mitä tekemistä tässä on absoluuttisella idealla ja idealismilla?

Huvittavaa tämä ...*olemassaolon*... ”johteleva”

* — likipitään. *Toim.*

TOINEN JAKSO:

ILMIÖ

Ensimmäinen lause: »*Olemuksen täytyy ilmetä...*» (119) [571] olemuksen ilmenemistä on (1) Existenz (olio); (2) ilmiö (Erscheinung). (»Ilmiö on sitä, mitä on olio sinänsä eli sen totuus», s. 120.) »Ilmiöiden maailmaa vastassa on itseensä heijastunut, itsessään oleva maailma...» (120) [572]. (3) Verhätlnis (suhde) ja *todellisuus*.

Sivumennen: »Todistelun on yleensä välitettyä tiedostusta...»

»...Olemisen eri lajit vaativat tai sisältävät juuri kyseisille lajeille ominaisen välittymistavan; siksi myös todistelun luonne on niihin kuhunkin nähden erilainen...» (121) [573].

Ja taäsen... jumalan olemassaolosta!! Tuo jumalaparka, se loukkaantuu heti, kun vain mainitaan sana olemassaolo.

Olemassaolo eroaa olemisestä välillisyydellään (Vermittlung: 124 [576]). [?Konkreettisuudella ja yhteydellä?]

»...Olio sinänsä ja sen välittyvä oleminen sisältävät molemmat olemassaoloon ja ovat molemmat itsekkin olemassaolemista; olio sinänsä on olemassa olion oleellisena olevaisuutena, kun taas välittynyt oleminen on olion epäoleellista olevaisuutta...» (125) [577–578].

? Olio sinänsä suhtautuu olemiseen kuten oleellinen epäoleelliseen?

»...Viimeksi mainitulla» (Ding-an-sich) »ei sinänsä pitäisi olla mitään määritettyä moninaisuutta, joten se saa tämän moninaisuuden vasta ulkoiseen refleksioon siirrettynä, mutta pysyy tällöin yhdentekevänä sitä kohtaan. (— Oliolla sinänsä on väriä vasta silmän ja hajua nenän ulottuville tuotuna j.n.e.)...» (126) [578].

»...Oliolla on ominaisuus aiheuttaa tätä tai tuota toisessa ja ilmentää itseään omalla tavallaan suhteessa tuohon toiseen...» (129) [581]. »Olio sinänsä on niin muodoin olemassa olennaisella tavalla...»

Huomautuksessa on puhe »transsendentaalisen idealismin oliosta sinänsä»...

»...Olio sinänsä ei ole sellaisenaan mitään muuta kuin kaiken määreellisyyden tyhjä abstraktio, josta ei kylläkään voida tietää mitään nimenomaan siksi, koska sen on oltava kaikesta määreestä irrallinen abstraktio...»

»Transsendentaalinen idealismi... siirtää 'tajuntaan olioiden kaiken määreellisyyden, niin muotoa kuin sisältöäkin koskevan'... »niinpä tämän katsannon mukaan minusta, subjektista, riippuu, että näen puun lehdet vihreinä enkä mustina, auringon pyöreänä enkä nelikulmaisena, että sokeri maistuu minusta makealta eikä karvaalta, että määritän kellon ensimmäisen ja toisen lyönnin perättäisiksi enkä samanaikaisiksi sekä etten määritä ensimmäistä syyksi paremmin kuin toisen vaikutukseksikaan j.n.e.» (131) [583]... Hegel esittää sitten varauksen, että on tarkastellut tässä ainoastaan kysymystä oliosta sinänsä ja "äußerliche Reflexion" *.

»Oleellisena puutteena siinä näkökannassa, jolle mainittu filosofia asettuu, on se, että se tarrautuu abstraktiseen olioon sinänsä pitäen sitä eräänlaisena viimeisenä määreenä ja asettaen refleksion tai ominaisuuksien määreellisyyden ja moninaisuuden vastakohtaksi oliolle sinänsä; vaikka oliolla sinänsä tosiasiallisesti on tuo ulkoinen refleksio itsessään ja se määrittyy joksikin omine määreineen, ominaisuuksineen, minkä vuoksi se olion abstraktio, joka tekee sen puhtaaksi olioksi

ydinajatus = vastustetaan subjektivismia sekä olion sinänsä ja ilmiön irrottamista toisistaan

* — »ulkoisesta refleksiosta». *Toim.*

|| sinänsä, osoittautuu epätodeksi määreeksi»
 || (132) [584].

»...Monet erilaiset oliot ovat ominaisuuksiensa kautta oleellisessa vuorovaikutuksessa; ominaisuus on itse tuollainen vuorosuhde, ja olio sen ulkopuolella on ei mikään...» (133) [585].

Die Dingheit muuttuu Eigenschaftiksi * (134) [585]. Eigenschaft muuttuu "materiaksi" eli "Stoffiksi" ** ("oliot koostuvat aineista") etc.

»Ilmiö on... lähinnä olemus olemassaolossaan...» (144) [596]. »Ilmiö on... näennäisyyden ja olemassaolon ykseys...» (145) [597].

(ilmiöiden)
laki

|| Ykseys ilmiöissä: »Tämä ykseys on
 || ilmiön laki. Laki on niin muodoin ilmene-
 || vän välittämää positiivista» (148) [600].

[Tässä on yleensä paljon hämärää. Mutta elävä ajatus siinä näköjään on: laki-käsite on eräs askelma ihmisen tiedostaessa maailmanprosessin *ykseyttä* ja *yhteyttä*, keskinäistä riippuvuutta sekä kokonaisuutta. Sanojen ja käsitteiden "murjominen" ja "väänteleminen", mihin Hegel tässä antautuu, on taistelua laki-käsitteen absolutisointia vastaan, sen yksinkertaistamista ja fetiššiksi muuttamista vastaan. NB nykyfysiikan kannalta!!!]

NB

|| Laki on
 || kestävää
 || (pysyvää)
 || ilmiössä

|| »Tämä säilyvä pysyvyys, mikä ilmiöllä
 || on laissa...» (149) [600].

(Laki on
identtistä
ilmiössä)

|| »Laki on ilmiön refleksio identtisyyteen
 || itsensä kanssa» (149) [601]. (Laki on
 || ilmiöissä oleva identtinen: "ilmiön heijas-
 || tuma sen identtisyyteen itsensä kanssa".)

NB

Laki=
ilmiöiden
levollinen
heijastuma
NB

|| »...Tämä identtisyys, ilmiön perusta,
 || mikä muodostaa lain, on ilmiön oma
 || momentti... Siksi laki ei ole ilmiölle tuon-
 || puoleinen, vaan sille *välittömästi ominai-*
 || *nen*; lakien valtakunta on olemassaolevan
 || tai ilmenevän maailman *levollinen* (kursi-
 || vointi Hegelin) heijastuma...»

* - oltolisuus muuttuu ominaisuudeksi. *Toim.*

** - »aineeksi». *Toim.*

Tämä on erinomaisen materialistinen ja erinomaisen osuva (sanalla "ruhige" *) määrittäminen. Laki ottaa levollisen — ja siksi laki, mikä tahansa laki, on ahdas, epätäydellinen, likipitäinen.

»Olemassaolo palautuu lakiin, joka on sen peruste; ilmiö sisältää nämä molemmat, yksinkertaisen perusteen ja ilmenevän universumin hajottavan liikkeen, jonka olennaisuus peruste on.» »Laki on niin muodoin *olennainen* ilmiö» (150) [602].

N B
Laki on
olennainen
ilmiö

Ergo laki ja olemus ovat yhdensukuisia (yhtenälaatuisia) tai oikeammin samanasteisia käsitteitä, jotka ilmaisevat ihmisen syventyvää tietoa ilmiöistä, maailmasta etc.

(Universumin liike ilmiöissä (Bewegung des erscheinenden Universums), tämän liikkeen olennaisuudessa on laki.

NB
(Laki on
olennaisen
heijastusta
universumin
liikkeessä.)

»Lakien valtakunta on ilmiön *levollista* sisältöä; ilmiö on samaa sisältöä, mutta levottomassa vaihtelussa ja refleksiona toisessa esiintyvää... siksi ilmiö on lakiin nähden *kokonaisuus*, sillä se sisältää lain *sekä vielä enemmän*, nimittäin itseliikkuvan muodon momentin» (151) [602–603].

(Ilmiö on
kokonaisuus, to-
taalisuus)
(laki =
osa)
(Ilmiö on
lakia *rikk-
kaampi*)

Mutta sitten myönnetään, vaikkakin epäselvästi, se oli kai s. 154 [605], että laki voi täyttää tuon Mangel **, käsittää myös kielteisen puolen, myös Totalität der Erscheinung *** (erityisesti 154 i. f. [606]) Palattava!

* — »levollinen». Toim.

** — puutteen. Toim.

*** — ilmiön kokonaisuuden. Toim.

Maailma sinänsä on sama ilmiöiden maailman kanssa, mutta samanaikaisesti vastakkainen sille (158) [610 - 611]. Se, mikä on toisessa positiivista, on toisessa negatiivista. Se, mikä on ilmiöiden maailmassa pahaa, on maailmassa sinänsä hyvää. Vrt.— Hegel sanoo tässä kohden — ”Hengen fenomenologiaa”, s. 121 ff.

»Ilmenevä ja olemuksellinen maailma... ovat molemmat olemassaolon itsenäisiä kokonaisuuksia; toisen pitäisi olla vain heijastunutta olemassaoloa, toisen taas välitöntä, mutta kumpikin jatkuu keskeytymättä toisessaan ja on sen vuoksi itsessään näiden kummankin momentin samuus... Molemmat maailmat ovat ennen kaikkea itsenäisiä, mutta ne ovat sitä vain kokonaisuuksina, ja sellaisia ne ovat sikäli kuin kumpikin sisältää oleellisesti momentin toista...» (159—160) [611].

Tässä on ydinajatuksena se, että ilmiöiden maailma ja maailma sinänsä ovat *momentteja* ihmisen tiedostaessa luontoa, (tiedostuksen) *muuttumisen* tai syventymisen askelmia. Maailman sinänsä siirtämistä yhä kauemmaksi *pois* ilmiöiden maailmasta — sitä ei Hegelillä vielä toistaiseksi näy. NB. Hegelin käsitteen ”momenteilla” ei ole siirtymisen ”momenttien” merkitystä?

»...*Laki on niin muodoin olennainen suhde*» (kursivointi Hegelin).

Laki on *suhde*. Tämä NB machilaisia ja muita agnostikkoja sekä kantilaisia etc. varten. *Olemusten* suhde tai suhde olemusten välillä.

»Sana *maailma* merkitsee yleensä moninaisen muodotonta kokonaisuutta...» (160) [612].

Ja 3. luku (»*Olennainen suhde*») alkaa teesillä: »Ilmiön totuus on olennainen suhde...» (161) [612].

Jaottelua:

Kokonaisen suhde *osaan*; tämä suhde siirtyy seuraavaan (sic!! (s. 168) [619—620]): — *voiman* suhde *ilmentymiseensä*; — *sisäisen* *ulkoiseen*. — Siirtyminen *substanssiin, todellisuuteen*.

»...Suhteen totuus on siis *välittymisessä*...» (167) [619].

”Siirtyminen” voimaan: »Voima on negatiivinen ykseys, jossa kokonaisen ja osan ristiriita saa ratkaisunsa, se on tämän ensimmäisen suhteen totuus» (170) [621].

((Tämä on eräs Hegelin 1000:sta samantapaisesta kohdasta, jotka saattavat suunniltaan *naiivit* filosofit, kuten Pearsonin, "The Grammar of Sciencen" ⁵⁴ tekijän.— Hän lainaa tämäntapaista kohtaa ja raivoaa: mitä kouluis-samme opetetaan, tällaista hölynpölyä! Ja hän on *tietyissä* mielessä *osittain* oikeassa. On typerää opettaa tätä. Tämän sisältä on ensiksi *kuorittava ulos* materialistinen dialektiikka. Sillä tässä on ⁹/₁₀ kuorta, roskaa.))

Voima esiintyy "olevaan olioon eli materiaan" "kuuluvaan" (als angehörig) »...Kun sen vuoksi asetetaan kysymys, miten oliosta tai materiasta tulee tietyn voiman *omaava*, niin tämä voima näyttää ulkonaisesti niihin sidotulta ja jonkin vieraan pakon olioon *sijoittamalta*» (171) [623].

»...*Kaikesta luontoperäisestä, tieteellisestä ja henkisestä kehityksestä yleensä* käy ilmi, ja on hyvin tähdelistä vakuuttua, että jonkin ollessa vasta sisäistä tai myös *käsitteenä* sisäistä edellinen onkin siksi vain jälkimmäisen välitöntä, passiivista läsnäoloa...» (181) [633].

#

Kaiken alkua voidaan tarkastella sisäisenä — passiivisena — ja samanaikaisesti ulkoisena.

Tässä ei kuitenkaan ole mielenkiintoista tämä, vaan muu: huomaamatta livahtanut Hegelin dialektiikan *kriteeri*: "*kaikessa luontoperäisessä, tieteellisessä ja henkisessä kehityksessä*": juuri siinä on mystillisen hegeliläis-kuoren alla piilevän syvällisen totuuden *jyvä!*

Esimerkki: ihmisalkio on näet vasta sisäinen ihminen, dem Anderssein Preisgegebenes *, passiivinen. Gott ** ei ole alussa vielä henki. »*Välittömästi jumala on sen vuoksi ainoastaan luonto*» (182) [633—634].

(Tämäkin on kuvaavaa!!)

Feuerbach daran "knüpft an" ***.

Pois Gott, jäljelle jää

Natur ****.

* — toisinolemlisen valtaan luovutettu. *Toim.*
 ** — jumala. *Toim.*
 *** — »tarttuu kiinni» siihen. *Toim.*
 **** — luonto. *Toim.*

KOLMAS JAKSO:
TODELLISUUS

»...Todellisuus on olemuksen ja olemassaolon ykseys...»
(184) [636].

Jaottelua: 1) "*absoluutti*" — 2) varsinainen todellisuus. "*Todellisuus, mahdollisuus ja välttämättömyys* ovat absoluutin muodollisia momenteja." 3) "absoluuttinen suhde": *substanssi*.

»Siinä itsessään» (dem Absoluten) »ei ole mitään tulemista» (187) [639] — ja muuta höpötystä *absoluutista*...

(!!) absoluutti on absoluuttinen absoluutti...

attribuutti on relatiivinen » ...

"Huomautuksessa" Hegel puhuu (liian yleisesti ja hämärästi) Spinozan ja Leibnizin filosofian puutteista.

tavallisesti:
äärimmäisyydestä toiseen

kokonaisuus = (muodoltaan)
hajanainen täydellisyys

Kesken kaiken huomioitakoon:

»Jonkin filosofisen periaatteen yksipuolisuuden vastakohtaksi asettuu tavallisesti päinvastainen yksipuolisuus, ja, kuten aina, syntyy niiden kokonaisuus, ainakin eräänlaisena *hajanaisena täydellisyytenä*»
(197) [649].

Todellisuus on korkeammalla kuin *oleminen* ja *olemassa-olo*.

(1) Oleminen on välitöntä.

»*Oleminen ei ole vielä todellista.*»

Se muuttuu toiseksi.

(2) Olemassaolo (se muuttuu ilmiöksi)

— juontuu perusteesta, ehdoista, mutta siinä ei ole vielä "refleksion ja välittömyyden" ykseyttä.

- 3
2
1
- (3) Todellisuus olemassaolon ja sinänsä olemisen (Ansichsein) ykseys
 »...Todellisuus on myös korkeammalla kuin olemassaolo...» (200) [652].
 »...Reaalinen välttämättömyys on sisällökästä suhdetta...»
 »Mutta tämä välttämättömyys on samalla suhteellista...» (211) [663].
 »Absoluuttinen välttämättömyys on niin muodoin totuus, mihin todellisuus ja mahdollisuus yleensä palaavat samoin kuin muodollinen ja reaalinen välttämättömyyskin» (215) [667].

(Jatkoa)*...

(Logiikan II osan — oppi olemuksesta — loppu)...

Pantakoon merkille, että pienessä Logiikassa (Ensyklopedia)⁵⁵ sama asia on esitetty useinkin selvemmin, konkreettisin esimerkein. Vrt. idem Engels ja Kuno Fischer⁵⁶.

»Mahdollisuudesta» puhuessaan Hegel toteaa tämän kategorian tyhjyyden ja sanoo *Ensyklopediassa*:

»Onko jokin mahdollista tai mahdotonta, se riippuu sisällöstä, s.o. todellisuuden momenttien kokonaisuudesta, joka purkautuessaan osoittautuu välttämättömyydeksi.» (Ensyklopedia, VI osa, s. 287 ** [242] ***, 143. §, Lisäys.)

”Todellisuuden momenttien totaalisuus, kokonaisuus, joka purkautuessaan osoittautuu välttämättömyydeksi.”

Todellisuuden momenttien kokonaisuuden purkamisen NB = dialektisen tiedostamisen olemus.

Vrt. samassa *Ensyklopediassa*, VI osa, s. 289 kaunopuheisia sanoja luonnonilmiöiden rikkauden ja vaihtelevuuden pelkän ihastelun turhuudesta sekä välttämättömyydestä

»...kulkea eteenpäin kohti *luonnon sisäisen harmonian ja lainmukaisuuden* yhä täsmällisempää ymmärtämistä...» (289) [243]. (*Lähellä materiaalisia.*)

* Tästä V. I. Leninin muistiinpanot jatkuvat vihkossa »Hegel. Logiikka II (ss. 49—88)». *Toim.*

** Hegel. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. *Toim.*

*** Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. *Toim.*

Ibid. Ensyklopedia, s. 292 [246—247]: »Kehittynyt todellisuus sisäisen ja ulkoisen ykseydeksi muodostuvana vaihteluna, yhdeksi liikkeeksi yhtyvien vastakkaisten liikkeitensä vaihteluna on välttämättömyys.»

Ensyklopedia, VI osa, s. 294 [248]: »...Välttämättömyys on sokea vain sikäli kuin sitä ei ymmärretä...»

Ib. s. 295 [248]: "hänelle" (dem Menschen *)... »sattuu... että hänen toimistaan seuraa jotain aivan toista, kuin mitä hän oli ajatellut ja halunnut...»

Ib. s. 301 [253]: »*Substanssi on tärkeä aste idean kehitysprosessissa...*»

Lue: tärkeä aste luontoa ja *materiaa* koskevan *inhimillisen tiedon* kehitysprosessissa.

Logik, IV osa

»...Se» (die Substanz): »on oleminen *kaikessa* olemisessa...» (220)** [671]***.

Substantiaalisuuden suhde muuttuu kausaalisuhteeksi (223) [674].

»...Substanssilla on... todellisuutta vain syynä...» (225) [676].

Ilmiöiden syiden löytämiseksi materian tiedostaminen on toisaalta syvennettävä substanssin tiedostamiseen (käsittämiseen) asti. Toisaalta syyn todellinen tiedostaminen on tiedon syventämistä ilmiöiden ulkopinnalta substanssiin. Tätä olisi valaistava kahdenlaatuisilla esimerkeillä: 1) luonnontieteen historiasta otetuilla ja 2) filosofian historiasta otetuilla. Tarkemmin sanoen: tässä tarvittaisiin ei "esimerkkejä" — comparaison n'est pas raison****, — vaan kummankin historian + tekniikan historian *kvintessenssiä*.

»Vaikutus ei sisällä... ylipäänsä mitään, mikä ei sisältyisi syhyhyn...» (226) [677] und *umgekehrt...******

* — ihmiselle. *Toim.*

** *Hegel. Werke, Bd. IV, Berlin, 1834. Toim.*

*** Гегель. Сочинения, т. V, М., 1937. *Toim.*

**** — vertaileminen ei ole todistamista. *Toim.*

***** — ja päinvastoin... *Toim.*

Syy ja seuraus ovat ergo ainoastaan yleismaailmalisen riippuvuussuhteen, (universaalisen) yhteyden, tapahtumien toisiinsa kytkeytymisen momenteja, ainoastaan renkaita materian kehitysketjussa.

N B:

»Sama seikka esiintyy yhdessä tapauksessa syynä, toisessa vaikutuksena, täällä omalaatuisena pysyvyytenä, tuolla edellytettynä tai jossakin muussa olevana määreenä» (227) [678].

NB Yleismaailmallisen yhteyden kaikinpuolinen ja kaikkikäsitävä luonne, yhteyden, jota kausaliteetti ilmentää vain yksipuolisesti, katkonaisesti ja epätäydellisesti.

NB

»Tässä voidaan huomauttaa vielä siitä, että mikäli syyn ja vaikutuksen suhde myönnetään, vaikkakaan ei varsinaisessa mielessä, sikäli vaikutus ei voi olla suurempi kuin syy; sillä vaikutus ei ole mitään muuta kuin syyn ilmaus.»

Ja sitten kosketellaan historiaa. Siinä kun on tapana esittää suurten tapahtumien pieninä "syinä" *anekdootteja* — itse asiassa ne ovat vain *aiheita*, ainoastaan *äußere Erregung**, »joita tapahtumien sisäinen henki ei olisi ehkä tarvinnutkaan» (230) [681]. »Tämä historiallinen arabeskimaalaus, jonka mukaan jokin suuri hahmo nousee heikosta varresta, on sikseen kylläkin älykästä, mutta tavattoman pinnallista historiantulkintaa» (ib.).

»suurten tapahtumien pienet syyt" historiassa

Tämä "sisäinen henki" — vrt. Plehanov⁵⁷ — on idealistinen, *mystillinen*, mutta hyvin syvälinen viittaus tapahtumien historiallisiin syihin. Hegel asettaa historian täysin kausaliteetin alaiseksi ja ymmärtää kausaliteetin 1000 kertaa syvemmin ja laajemmin kuin kokonainen legio "oppineita" nykyisin.

* — ulkoinen kiihoke. *Toim.*

»Niinpä liikkuva kivi on syy; sen liike on eräs sen omaama määre, jonka lisäksi sillä on vielä monia muita värin, muodon j.n.e. määreitä, jotka eivät kuulu sen syy-suhteeseen» (232) [683].

Tavallisen käsityksemme mukainen kausaliteetti on vain yleismaailmallisen yhteyden pieni osanen, mutta (materialistinen lisäys) ei subjektiivisen, vaan objektiivisesti reaalisuuden yhteyden osanen.

»Mutta määrätyn *syysuhteen liikunnan* kautta ollaan nyt siinä, että syy ei ainoastaan sammu vaikutuksessa, ja siten sammuu myös vaikutus — kuten muodollisessa syysuhteessa —, vaan että sammumisessaan, vaikutuksessa, syy jälleen syntyy ja että vaikutus hävitessään syhyyn samoin syntyy siinä uudestaan. Jokainen näistä määreistä kumooa itsensä edellytyksessään ja edellyttää itsensä kumoutumisessaan; se ei ole syysuhteen ulkonaista siirtymistä yhdestä substraatista johonkin toiseen, vaan tämä niiden toiseksi muuttuminen on samalla niiden itsensä edellyttämistä. Niin muodoin syysuhde edellyttää itseään eli on oman itsensä ehtona» (235) [686].

"Kausaalisuhteen liikunta" = itse asiassa: materian liikunta respective historian liikunta, jonka sisäinen *yhteys* on enemmän tai vähemmän laajalti ja syvästi havaittavaa, tajuttavaa...

»Vuorovaikutus esiintyy lähinnä toisiaan edellyttävien ja toistensa ehtona olevien substanssien molemminpuolisena syysuhteena; jokainen on toiseen nähden samalla sekä aktiivinen että passiivinen substanssi» (240) [691].

»Alkuperäinen syysuhde esiintyy vuorovaikutuksessa eräänlaisena syntymisenä omasta kieltämisestään, passiivisuudesta, ja häviämisenä siihen, tulemisena...

"yhteys
ja suhde"

...Välttämättömyys ja syysuhde ovat siis tässä kadonneet; ne sisältävät itsessään kummankin, välittömän samuuden **yhteytenä** ja suhteena sekä erillisten ehdottoman **substantiaalisuuden**, siis niiden ehdottoman

satunnaisuuden; ne sisältävät substantiaalistien erilaisuuksien alkuperäisen ykseyden, siis niiden ehdottoman ristiriidan. Välttämättömyys on olemista, *koska* se on; se on itsensä *perusteena* olevan olemisen ykseyttä itsensä kanssa; ja myös päinvastoin, koska sillä on jokin peruste, se ei ole olemista, vaan ainoastaan *näennäisyyttä*, *suhdetta* tai *välitystä*. Syysuhde on tätä alkuperäisen olemisen, syyn, edellytettyä muuttumista näennäisyydeksi eli pelkäsi edellytetyksi olemiseksi ja päinvastoin edellytetyn olemisen muuttumista alkuperäisyydeksi; mutta olemisen ja näennäisyyden samuuskin on vielä sisäistä välttämättömyyttä. Tämän sisäisyyden eli tämän olemisen sinänsä kumoaa syysuhteen liikunta; siten suhteessa olevien puolien substantiaalisuus katoaa, ja paljastuu välttämättömyys. Välttämättömyys ei muutu vapaudeksi häviämisenä kautta, vaan samuutensa vielä sisäisemmän ilmenemisen kautta» (241—242) [692—693].

”substanssin ykseys erilaisessa”

suhde, välitys

välttämättömyys ei häviä muuttuessaan vapaudeksi

Kun lukee mitä Hegel on kirjoittanut kausaliteetista, niin tuntuu ensi silmäykseltä omituiselta, miksi hän niin verrattain vähän pysähtyi tähän kantilaisten mieliiheeseen. Miksi? Siksi, että kausaliteetti on hänelle vain *eräs* universaalisen yhteyden määre; tätä yhteyttä hän on käsitellyt paljon syvemmin ja kaikinpuolisemmin jo aikaisemmin, *kaikessa* esityksessään *aina* ja aivan alusta lähtien korostaen tätä yhteyttä, toisikseen muuttumisia etc. etc. Olisi hyvin opettavaa rinnastaa uusempirismen (respective ”fysikaalisen idealismien”) *”synnytystuskia”* Hegelin ratkaisuihin tai oikeammin hänen dialektiseen metodiinsa.

Todettakoon vielä, että *Ensyklopediassa* Hegel korostaa *pelkän* ”vuorovaikutus”-käsitteen riittämättömyyttä ja tyhjyyttä.

VI osa, s. 308 * [259]**:

»Mutta vaikka vuorovaikutus epäilemättä on syy- ja vaikutussuhteen lähin totuus ja niin sanoaksemme seisoo käsitteen kynnyksellä, ei kuitenkaan pidä nimenomaan sen vuoksi tyytyä tämän suhteen soveltamiseen, koska on kysymys käsitteellisestä tiedostamisesta.

pelkkä "vuorovaikutus" = tyhjiys

välityksen (yhteyden) vaatimus on se, mistä syy-suhteen soveltamisessa on kysymys

|| Jos pysähdytään tarkastelemaan annettua sisältöä vain vuorovaikutuksen kannalta, niin se on itse asiassa tarkastelua, mistä kokonaan puuttuu käsite. Tässä tapauksessa ollaan tekemisissä ainoastaan kiuvan tosiasian kanssa, ja välittymisen vaatimus, mistä syy-suhteen soveltamisessa on juuri ennen kaikkea kysymys, jää jälleen tyydyttämättä. Lähemmin tarkasteltaessa vuorovaikutussuhteen soveltamisen riittä-mättömyys johtuu siitä, että tämän suhteen — sen sijaan, että se olisi käsitteen vastine — on itsensä tullava käsitetyksi. Ja vuorovaikutussuhteen käsittämiseksi meidän ei tule jättää suhteen molempia puolia välittömästi annetuiksi; vaan kuten kahdessa edellisessä pykälässä osoitettiin, ne on otettava kolmannen, korkeamman määritelmän, nimittäin käsitteen momen-teiksi. Niinpä jos pidämme Spartan kansan tapoja sen yhteiskuntajärjestelmän vaikutuksena ja päinvastoin sen yhteiskuntajär-jestelmää tapojen vaikutuksena, niin tulem-me ehkä oikeaan katsantoon tuon kansan historiasta, mutta tämä käsitys ei kuiten-kaan anna mitään lopullista tyydytystä, koska emme tällaisen esityksen avulla pääse selville sen paremmin tämän kan-san yhteiskuntajärjestelmästä kuin tavois-takaan. Se voi tapahtua vasta silloin, kun mainitun suhteen molemmat puolet, kuten kaikki muutkin erityiset puolet, jotka

NB

NB

* Hegel. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. Тоim.

kuvastavat Spartan kansan elämää ja historiaa, ymmärretään siihen käsitteeseen perustuviksi, joka oli niiden kaikkien perustana» (308—309) [259—260].

||| kaikki "eriliset puolet" ja kokonaisuus ("Begriff" *)

Logiikan toisen osan lopussa, *IV nidos*, s. 243 [694]** annetaan "käsitteeseen" siirryttäessä määritelmä: »käsité, subjektiivisuuden eli vapauden valtakunta...»

NB Vapaus = subjektiivisuus ("eli") päämäärä, tietoisuus, pyrkimys NB
--

* — »käsité». *Toim.*

** Гегель. Сочинения, т. V, М., 1937. *Toim.*

V NIDOS. LOGIIKAN TIEDE

II osa. *Subjektiivinen logiikka*
eli oppi käsitteestä

KÄSITTEESTÄ YLEENSÄ

Kahdesta ensimmäisestä osasta ei kuulemma ollut Vorarbeiten *, mutta tästä on päinvastoin "verknöchertes Material", joka täytyy "in Flüssigkeit bringen"... ** (3) *** [3] ****.

»Oleminen ja olemus ovat niin muodoin sen» (= des Begriffs *****) »tulemisen momentteja» (5) [5].

Käännettävä toisin päin: käsitteet ovat aivojen, materian korkeimman tuotteen, korkeinta tuotetta.

»Objektiivinen logiikka, joka tarkastelee *olemista* ja *olemusta*, on sen tähden oikeastaan *käsitteen geneettistä esitystä*» (6) [6].

9—10 [9—10]: Spinozan filosofian tärkeä merkitys substanssifilosofiana (tämä näkökanta on hyvin *korkea*, mutta epätäydellinen, ei korkein: filosofisen järjestelmän kumoaminen ei yleensä merkitse sen heittämistä sivuun, vaan sen kehittämistä edelleen, ei sen korvaamista toisella, yksipuolisella, vastakohtalla, vaan sen sisällyttämistä johonkin korkeampaan). Spinozan järjestelmässä ei ole vapaata, itsenäistä, tietoista subjektia (puuttuu *itsestään tietoisien subjektin vapautta*

* — alustavia töitä. *Toim.*

** — »luutunutta aineistoa», joka täytyy »saattaa juoksevaan tilaan»... *Toim.*

*** *Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834. Toim.*

**** *Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939. Toim.*

***** — käsitteen. *Toim.*

ja itsenäisyyttä»), mutta Spinozallakin substanssin attribuuttina on *ajattelu* (10 i.f.) [10].

- 13 i.f. [12]: Sivumennen — että näet yhteen aikaan filosofiassa oli muotina "das Schlimme nachzusagen" der Einbildungskraft und dem Gedächtnisse * — samoin kuin nyt on muotina väheksyä "käsitteen" (= "das höchste des Denkens"**) merkitystä ja ylistää "das Unbegreifliche" *** vihjaus Kantiin?.

Siirtyessään arvostelemaan *kantilaisuutta* Hegel pitää Kantin suurena ansiona (15) [13—14] tämän esittämää ajatusta "apperseption transsendentaalisesta ykseydestä" (tajunnan ykseys, tajunnan, missä Begriff syntyy), mutta moittii Kantia *yksipuolisuudesta* ja *subjektivismista*:

»...Millainen se» (der Gegenstand****)...

»on ajattelussa, sellainen se on aluksi itsessään ja itseään varten; millainen se on havainnossa tai mielteessä, se on ilmiö...» (16) [15]. (Hegel *kohottaa* Kantin idealismin subjektiivisesta objektiiviseksi ja absoluuttiseksi)...

||| havainnoinnista objektiivisen todellisuuden tiedostamiseen...

Kant myöntää käsitteiden objektiivisuuden (Wahrheit***** on niiden kohde), mutta jättää ne kuitenkin subjektiivisiksi. Ymmärrystä (Verstand) edeltämään hän panee Gefühl und Anschauung*****. Hegel sanoo tämän johdosta:

»Mutta mitä tulee ensiksikin ymmärryksen tai käsitteen ja sitä edeltävien asteiden mainittuun suhteeseen, niin kaikki riippuu siitä, mikä tiede suorittaa noiden asteiden muodon määrityksen. Meidän tieteesämme, joka on puhtaasti logiikan tiedettä, näitä asteita ovat *oleminen* ja *olemus*. Psykologiassa ymmärrystä edeltää *aisti* ja *havainto* ja sitten yleensä *mielle*. Oppina tajunnasta hengen fenomenologia kohoaa ymmärryksen aistillisen tajuamisen ja sitten havainnon asteiden kautta» (17) [16]. Kantilla esitys on tässä kohden hyvin "vaillinainen".

* — »puhua pahaa» mielikuvituksesta ja muistista. *Toim.*
 ** — »korkeinta ajattelussa». *Toim.*
 *** — »käsitteämätöntä». *Toim.*
 **** — esine. *Toim.*
 ***** — totuus. *Toim.*
 ***** — tunnon ja havainnon. *Toim.*

Sitten PÄÄASIA:

Objektiivisen idealismin materialismiksi muuttumisen "aatto" ||| »...Tässä... käsitettä on tarkastettava ei itsetajuisen ymmärryksen toimintona, ei subjektiivisena ymmärryksenä, vaan käsitteenä sinänsä ja itseään varten, joka muodostaa NIIN LUONNON KUIN HENGENKIN ASTEEN. ELÄMÄ ELI ORGAANINEN LUONTO ON SE LUONNON ASTE, JOLTA KÄSITE ASTUU ESIIN» (18) [16].

Sen jälkeen seuraa hyvin mielenkiintoinen kohta (ss. 19—27 [17—24]), missä Hegel pyrkii kumoamaan Kantia nimenomaan tieto-opillisesti (Engels lienee "Ludwig Feuerbachissa"⁵⁸ tarkoittanut juuri tätä kohtaa kirjoittaessaan, että pääasian Kantia vastaan sanoi jo Hegel, sikäli kuin se on idealistisesta näkökulmasta mahdollista)—paljastamalla Kantin kaksinaisuuden, epäjohdonmukaisuuden, hänen niin sanoaksemme horjuntansa empirismin (=materialismin) ja idealismin välillä, ja tämä Hegelin todistelu tapahtuu kokonaan ja yksinomaaisesti johdonmukaisemman idealismin näkökannalta.

Begriff ei ole vielä korkein käsite: vielä korkeampi on *idea* = Begriff'in ja reaalisuuden ykseys.

»Se on vain käsite', tavataan sanoa asetettaessa käsitteen vastakohtaksi paitsi ideaa myös aistimusperäinen, avaruudellinen ja ajallinen silminnähtävä olevaisuus ikään kuin se olisi jotain korkeampitasoista. Abstraktista pidetään tällöin vähempimerkityksisenä kuin konkreettista, koska siitä on muka jätetty pois niin paljon mainitunlaista ainesta. Tämän mielipiteen mukaan abstrahointi saa sen merkityksen, että konkreettisesta otetaan vain *meidän subjektiivista käyttöämme varten* tämä tai tuo tuntomerkki siten, ettei esine noin monien muiden ominaisuuksien ja piirteiden pois jättämisen vuoksi kadottaisi mitään arvoaan ja arvokkuudestaan; vaan ne jätetään edelleen reaaliksi, mutta vain toisella puolella oleviksi, edelleen täydellisen merkityksensä säilyttäviksi, ja tämän käsityksen mukaan ainoastaan ymmärryksen *kykenemättömyydestä* johtuu, ettei se voi

Kant
väheksyy
järjen
voimaa

omaksua kaikkea tätä rikkautta, vaan sen on tyydyttävä köyhään abstraktioon. Jos taas annettu havaintoaines ja mielteiden moninaisuus otetaan todelliseksi vastakohtana ajattelulle ja käsitteelle, niin se on katsomus, jonka hylkääminen on filosofinnin ehto ja on jo uskonnonkin edellyttämää; miten sen tarve ja mielekkyys ovatkaan mahdolliset, jos aistimellisen ja yksityisen ohimenevää ja pinnallista ilmentymistä pidetään vielä totena? ...Siksi abstrahoivaa ajattelua ei ole tarkasteltava yksinkertaisesti aistimusperäisen aineen sivuuttamisena, mikä ei muka aiheuta mitään vahinkoa sen todellisuudelle, vaan se on pikemminkin tuon aineen kumoamista ja sen johtamista yksinkertaisena ilmiönä olennaiseen, joka ilmenee ainoastaan käsitteessä» (19—21) [17—18].

johdon-
mukaisempi
idealisti
tarrautuu
jumalaan!

Vastustaessaan Kantia Hegel on *asiallisesti* täysin oikeassa. Kohotessaan konkreettisesta abstraktiseen ajattelu ei loittone — jos se on *oikeaa* (NB) (ja Kant kuten kaikki filosofit puhuu oikeasta ajattelusta) — totuudesta, vaan lähenee sitä. *Materian*, luonnonlain abstraktio, *arvon* abstraktio j.n.e., sanalla sanoen *kaikki* tieteelliset (oikeat, vakavat, ei tyhjämpäiväiset) abstraktiot kuvastavat luontoa syvemmin, oikeammin, *täydellisemmin*. Elävästä havainnoinnista abstraktiseen ajatteluun ja siitä *käytäntöön* — sellainen on *totuuden* tiedostamisen, objektiivisen todellisuuden tiedostamisen dialektinen tie. Kant alentaa tiedon tehdäkseen tilaa uskolle: Hegel ylentää tiedon vakuuttaen, että tieto on jumalan tietämistä. Materialisti ylentää *materian* tietämistä, luonnon tietämistä lähettäen jumalan ja sitä puolustavat filosofiset roikaleet tunkiolle.

»Pääasiallinen väärinkäsitys, joka tällöin vallitsee, on mielipide, että luonnollinen prinssiippi eli alku, josta luonnollisessa kehityksessä tai kehittyvän yksilön historiassa lähdetään, on tosi ja ensimmäinen myös käsitteessä» (21) [18—19]. (— Se on oikein, että ihmiset lähtevät *tästä*, mutta

totuus ei ole alussa, vaan lopussa, oikeammin jatkossa. Totuus ei ole *alkuvaikutelma*)... »mutta filosofian ei pidä olla kertomus siitä, mitä tapahtuu, vaan tietoa siitä, mikä siinä on *totta*» (21) [19].

Kantin ”psykologinen idealismi”: Kantilla kategoriat »ovat ainoastaan määreitä, jotka ovat peräisin itsetajunnasta» (22) [20]. Nousemalla ymmärryksestä (*Verstand*) järkeen (*Vernunft*) Kant alentaa ajattelun merkitystä ja kiistää sen kyvyn »saavuttaa lopullinen totuus».

»Logiikkaa sanotaan» (Kantilla) »käytettävän väärin kun sitä, vaikka sen tulisi olla ainoastaan *arvostuksen kanoni*, pidetään *objektiivisten* katsomusten muodostamisen *organonina*. Järkeiskäsitteillä, joiden olisi pitänyt antaa aavistus korkeammasta voimasta (idealistinen lause!) ja syvälisemmästä (*oikein!!*) sisällöstä, ei ole enää mitään *Konstitutives* * [pitäisi olla: *objektives* **], kuten oli vielä kategoriain laita; ne ovat *pelkkiä* ideoita; tosin on täysin luvallista käyttää niitä, mutta näillä älyperäisillä olemuksilla, joista pitäisi tulla esille koko totuus, ei voida ajatella muuta kuin *hypoteeseja*, joiden olisi täysin mielivaltaista ja uhkarohkeaa laskea edustavan totuutta itsessään ja itseään varten, koska ne *eivät voi esiintyä missään kokemuksessa*. Olisiko filosofian voitu koskaan ajatella kieltävän älyperäisten olemusten todellisuutta siksi, että niiltä puuttuu aistiperäisyyden avaruudellinen ja ajallinen aines?» (23) [20–21].

Tässäkin Hegel on asiallisesti *oikeassa*: *arvo* on kategoria, joka entbehrt des Stoffes der Sinnlichkeit ***, mutta se on *to dem pi* kuin kysynnän ja tarjonnan laki.

Hegel on vain idealisti: siitä johtuu jaarittelu: ”*Konstitutives*” etc.

Toisaalta Kant täysin selvästi myöntää ajattelun (”des Denkens”) ”*objektiivisuuden*” (»käsitteen ja olion samuuden»), — toisaalta taas

* — *perustavaa. Toim.*

** — *objektiivista. Toim.*

*** — on vailla aistimellisen ainesta. *Toim.*

NB

»Toisaalta kuitenkin samalla jälleen väitetään, että emme sittenkään voi tiedostaa, millaisia ovat oliot sinänsä ja itseään var-ten, ja että totuus ei ole tiedostavan järjen tavoitettavissa; että se totuus, mikä sisältyy objektin ja käsitteen ykseyteen, on sit-tenkin ainoastaan ilmiö, ja nimenomaan sillä perusteella, että sisältö on vain havainnoinnin moninaisuutta. Tämän joh-dosta on jo edellä mainittu, että päinvastoin juuri käsitteessä tämä moninaisuus kumoutuu, sikäli kuin se kuuluu havain-noinnille käsitteen vastakohtana, ja että käsitteen kautta esine palaa epäsatunnai-seen oleellisuuteensa; viimeksi mainittu tulee esille ilmiössä ja siksi ilmiö ei ole vain jotakin olemuksetonta, vaan olemuk-sen ilmausta» (24—25) [21—22].

Hegel pitää olioita sinänsä tiedostetta- vina

ilmiö on olemuksen ilmausta

»On ihmeteltävää, että Kantin filosofia kat-soi sen ajattelun ja aistimellisen olemassaolon välisen suhteen, jolle se oli pysähtynyt, vain pelkän ilmiön relatiiviseksi suhteeksi, ja vaikka se myönsi ja sanoissa tunnustikin niiden molempien korkeamman ykseyden ideassa yleensä ja esimerkiksi havainnoivan ymmärryksen ideassa, se kuitenkin päätyi tuohon relatiiviseen suhtee-seen ja väitteeseen, että käsite on reaalisuu-desta täysin irrallinen ja pysyy sellaisena; siten se väitti *totuudeksi* sen, minkä se oli itse julis-tanut lopulliseksi tiedoksi, kun taas *todeksi* julistamansa ja määrätyn käsitteeksi johta-mansa se julisti kohtuuttomaksi, luvattomaksi ja pelkiksi ajatusolioiksi.»

NB

NB

Logiikassa *ideasta* »tulee luonnon luoja» (26) [22—23].

!! Ha ha!

Logiikka on »muodollinen tiede» *päinvastoin* kuin konkreettiset tieteet (luonnon- ja henkitie-teet), mutta sen kohde on »puhdas totuus»... (27) [23].

Kant lyö itseään kysyessään, mitä on totuus ("Puhtaan järjen kritiikki", s. 83) ja vastatessaan triviaalisesti ("tie-

don sopusointu kohteensa kanssa”), sillä »transsendentaalisen idealismin perusväittäjä on»,

— että »tieto ei voi tavoittaa oliota sinänsä» (27) [24]—

— on muka selvää, että ne ovat kaikki »epätosia mielteitä» (28) [24].

Vastustaen logiikan puhtaasti muodollista ymmärtämistä (mitä Kantillakin näes esiintyy) — sanoen, että tavanomaisen käsityksen mukaan (totuus on tiedon sopusointu [”Übereinstimmung”] kohteen kanssa) sopusoinnulle on »oleellista kaksi puolta» (29) [25], Hegel lausuu, että muodollinen on logiikassa ”puhdasta totuutta” ja että »...tämän muodollisen itsessään on sen vuoksi oltava määreiltään ja sisällöltään paljon rikkaampi sekä omattava loputtomasti suurempi vaikutus konkreettiseen kuin tavallisesti myönnetään...» (29) [26].

»...Jollei loogisissa muodoissa nähtäisikään mitään muuta kuin ajattelun muodollisia toimintoja, niin jo senkin vuoksi kannattaisi tutkia, missä määrin ne sinänsä vastaavat totuutta. Logiikka, joka ei tätä tee, voi vaatia itselleen korkeintaan *ajatusilmiöiden* — siinä muodossa kuin ne esiintyvät — *luonnonhistoriallisen kuvauksen arvoa*» (30—31) [27]. (Siinä on kuulemma Aristoteleen kuoleman ansio), mutta »on välttämätöntä mennä edemmäksi» ... (31) [27].

Näin ymmärrettynä logiikka käy yhteen tietoteorian kanssa. Se on yleensä hyvin tärkeä kysymys.

Siis ei ainoastaan ajattelun *muotojen* kuvaus eikä ainoastaan *ajatusilmiöiden luonnonhistoriallinen kuvaus* (miten se eroaa *muotojen* kuvauksesta??), vaan myös *yhtenmukaisuustotuuden kanssa*, s.o.?? ajattelun historian kvintessenssi eli yksinkertaisemmin tulokset ja yhteenvedot?? Hegelillä on tässä kohden idealistista epäselvyyttä ja keskenäisyyttä. *Mystiikkaa*.

Ei psykologia, ei hengen fenomenologia, *vaan* logiikka = kysymys totuudesta.

Vrt. Ensyklopedia, osa VI, s. 319*
 [I, 267]**: »Mutta tosiasiasa ne» (die
 logischen Formen***) »päinvastoin kuin
 käsitteen muodot ovat *todellisuuden elä-
 vä henki...*»

M a a i l m a n j a a j a t t e - l u n l i i k u n - n a n y l e i s e t l a i t

Kehittyessään "adäquater Begriff'iksi"****
 NB ||| Begriff tulee ideaksi (33)***** [29]*****. || NB
 ||| »Objektiivisuudessaan käsite on itse olio si-
 nänensä ja itseään varten» (33) [29]

=objektivismia + mystiikkaa ja kehityksen kavaltamista.

* Hegel. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. Toim.
 ** Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. Тоim.
 *** — loogiset muodot. Toim.
 **** — »täysin vastaava käsite». Toim.
 ***** Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834. Toim.
 ***** Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939. Тоim.

ENSIMMÄINEN JAKSO:

SUBJEKTIIVISUUS

”Käsitteen” dialektinen liikunta alussa puhtaasti ”muodollisesta” käsitteestä *arvostelmaan* (Urteil), sitten *päätelmään* (Schluß) ja lopulta käsitteen subjektiivisuuden muuttumiseen sen *objektiivisuudeksi* (34—35) * [30] **.

Käsitteen ensimmäinen tunnusmerkki on *yleisyys* (Allgemeinheit). NB: Käsite on peräisin *olemuksesta*, joka on peräisin *olemisesta*.

En lisant... *Yleisen, erikoisen* (Besonderes) ja *erilisen* (Einzelnes) kehittely on mitä suurimmassa määrin abstraktista ja ”*abstrus*” ***.

These parts of the work should be called: a best means for getting a headache! ****

Kuno Fischer selostaa näitä ”abstruseja” järkeilyjä hyvin kehnosti ottamalla esiin *kevyemmän asian* — esimerkkejä *Ensyklopediasta* ja lisäämällä siihen latteuksia (Ranskan vallankumousta vastaan. Kuno Fischer, 8. osa, 1901, s. 530) etc. osoittamatta kuitenkaan lukijalle, *miten* etsiä avainta Hegelin abstraktisten käsitteiden vaikeisiin muuttumisiin, vivahteisiin, kallistumiin puoleen ja toiseen.

* Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939. Тоим.

*** — *h ä t ä r ä ä*. Тоим.

**** — Lukiessa... Nämä teoksen osat pitäisi nimetä: paras keino pääankivun hankkimiseksi! Тоим.

Ilmeisesti Hegelille on tässäkin tärkeintä *hahmottaa muuttumiset*. Määrätystä näkökulmasta, määrätyissä oloissa yleinen on erillistä, erillinen on yleistä. Ei ainoastaan kaikkien käsitteiden ja arvostelmien (1) *yhteys*, erottamaton yhteys, vaan toisen (2) *muuttumiset* toiseksi, eikä ainoastaan muuttumiset, vaan myös (3) *vastakoh-tien samuus* — se on Hegelille pääasia. Mutta se ainoastaan "kuultaa" äärimmäisen "abstrus"-luontoisen esityksen **sumun** lävitse. Ajattelun historia logiikan yleisten käsitteiden ja kategoriain kehityksen ja käytön kannalta — voilä ce qu'il faut! ***

Vai onko tämä *sittenkin* myönnytyks vanhalle, muodolliselle logiikalle? Kyllä! ja vielä myönnytyks mystisismille = idealis-mille

Voilä * viljalti "määreitä" ja Begriffsbestimmungen ** "Logiikan" tässä osassa!

Esittäen sivulla 125 [112] "kuuluisan" päätelmän — "kaikki ihmiset ovat kuolevaisia, Cajus on ihminen, siis hän on kuolevainen" — Hegel lisää terävästi: »Heti, kun kuulee tuollaisen päätelmän, joutuu ikävän valtaan» — sen näes saa aikaan »kelvoton muoto» — ja hän tekee syvällisen huomautuksen:

»Kaikki oliot ovat *päätelmä*, se yleinen, joka on erityisyyden kautta sidottu yksityiseen; mutta ne eivät tietenkään ole *kolmesta lauseesta* muodostuva kokonaisuus» (126) [112].

oikein!

»Kaikki oliot ovat *p ä ä t e l m i ä...*» NB

Oikein hyvä! Tavallisimmatkin loogiset "kuviot" (kaikki tämä pykälässä, joka koskee "päätelyn ensimmäistä kuviota") ovat koululaismaisesti tuherrettuja, sit venia verbo ****, tavanomaisimpia olioiden suhteita.

* — Siinä on. *Toim.*

** — käsittemäärityksiä. *Toim.*

*** — siinä se, mitä tarvitaan! *Toim.*

**** — luvalla sanoen. *Toim.*

NB

Päätelmien analyysi Hegelillä (E.—B.—A., Eins; Besonderes; Allgemeines *, B.—E.—A. etc.) muistuttaa Hegelin mukailua Marxilla I luvussa.

Kantista

Muun muassa:

»Kantilaiset järjen antinomat eivät ole mitään muuta kuin sitä, että yhdessä tapauksessa käsitteen perusteeksi asetetaan sen yksi määre, toisessa tapauksessa yhtä välttämättömästi toinen...» (128—129) [115].

<p>Hegeliin olisi palattava askel askeleelta tarkastelemaan jotain käypää logiikkaa ja kantilaisen y.m.s. tietoteoriaa</p>	<p><i>N B:</i> Umkehrung**: Marx sovelsi Hegelin dialektiikkaa sen rationaalissa muodossa kansantaloustieteen</p>	<p>Käsitteiden (abstraktisten) muodostaminen ja niiden käsittely sisältää jo mielikuvan, vakaumuksen, <i>tietoisuuden</i> maailman objektiivisen yhteyden lainmukaisuudesta. Olisi typerää ottaa suysuhde erilleen tästä yhteydestä. On mahdotonta kieltää käsitteiden objektiivisuutta, yleisen objektiivisuutta erillisessä ja erikoisessa. Hegel on siis paljon syvällisempi kuin Kant ja muut seuraillessaan käsitteiden liikunnassa objektiivisen maailman liikunnan heijastelua. Kuten yksinkertainen arvon muoto, jonkin tietyn tavaran toiseen vaihtamisen erillinen toimitus sisältää jo kehkeytymättömässä muodossa kapitalismin <i>kaikki</i> tärkeimmät ristiriidat, — samoin yksinkertaisinkin <i>yleistys, käsitteiden</i> (arvostelmien, päätelmien etc.) ensimmäinen ja yksin-</p>	<p><i>N B</i> Kysymykseen Hegeilin Logiikan todellisesta merkityksestä</p>
--	---	--	--

* — yksi; erityinen; yleinen. *Toim.*

** — käännettävä toisin päin. *Toim.*

kertaisinkin muodostelu merkitsee ihmisen tiedon tunkeutumista yhä syvemmälle maailman *objektiiviseen* yhteyteen. Tästä on etsittävä Hegelin Logiikan todellista ajatusta, merkitystä ja osuutta. Tämä NB.

Kaksi aforismia:

1. Plehanov arvostelee kantilaisuutta (ja agnostisismia yleensä) enemmän vulgäärin materialismin kuin dialektisen materialismin näkökulmasta, *koska* hän ainoastaan a limine * *hylkää* niiden järkeytyt, mutta ei *oikaise* (kuten Hegel oikaisi Kantia) kyseisiä järkeytyjä siten, että syventäisi, yleistäisi, laajentaisi niitä, näyttäisi kaikkien ja kaikenlaisten käsitteiden *yhteyden* ja *muuttumiset*.

Kysymykseen nykyisen kantilaisuuden, machilaisuuden y.m.s. arvostelusta:

2. Marxilaiset arvostelivat (XX vuosisadan alussa) kantilaisia ja humelaisia enemmän feuerbachilaisesti (ja büchneriläisesti) kuin hegeliläisesti.

»...Induktioon perustuva kokemus tunnustetaan merkitykselliseksi, *vaikka* havainto *ei* yleisen käsityksen mukaan olekaan *täydellinen*; mutta voidaan vain olettaa, ettei voisi löytyä mitään vastanäytettä tälle kokemukselle, koska se on tosi itsessään ja itseään varten» (154) [139].

NB

Tämä paikka §:ssä "Induktiopäätelmä". Yksinkertaisinta, induktiivista tietä saatu yksinkertaisin totuus on aina epätäydellinen, sillä kokemus on aina keskeneräinen. Ergo: induktion yhteys analogiaan — *oivallukseen* (tieteelliseen ennalta näkemiseen), kaikenlaisen tiedon suhteellisuus ja absoluuttinen sisältö tiedostuksen jokaisessa askeleessa eteenpäin.

* — kynnykseltä. Toim.

Aforismi: Ei voida täysin ymmärtää Marxin "Pää-omaa" ja varsinkaan sen I lukua tutkimatta ja käsittä-mättä Hegelin koko Logiikkaa. Niin muodoin yksikään marxilainen ei ymmärtänyt Marxia 1/2 vuosisadan kuluttua!!

Analogian mukaan (analogiasta) tapah-tuvan päätelmän *muuttuminen* vält-tämättömyyttä koskevaksi päätelmäksi,— induktiopäätelmän muuttuminen analogia-päätelmäksi,— yleisestä yksityiseen kulke-van päätelmän muuttuminen yksityisestä yleiseen kulkevaksi, — *yhteyden* ja *muuttumisten* esittäminen [yhteys

aforismi.

onkin muuttumisia], siinä Hegelin teh-tävä. Hegel todella *todisti*, että loogi-set muodot ja lait eivät ole tyhjää kuor-ta, vaan objektiivisen maailman *heijas-tusta*. Oikeammin, ei todistanut, vaan *nerokkaasti oivalsi*.

Ensyklopediassa Hegel huomaut-taa, että *ymmärryksen* ja *järjen* erottaminen toisistaan, kummankin lajin *käsitteiden* erottaminen on käsitettävä siten

abstrakti-
set ja
konkreetti-
set käsit-
teet

vapaus
ja
välttä-
mättömyys

»että meidän vallassamme on joko pysäh-tyä vain käsitteen negatiiviseen ja abstrakti-seen muotoon tai käsittää se yhdenmukai-
sesti sen todellisen luonnon kanssa samalla
positiivisena ja konkreettisena. Niinpä jos
tarkastelemme vapautta välttämättömyyden
abstraktisena vastakohtana, niin se on pelkkä
ymmärryksellinen vapauskäsite; sen sijaan
todellinen ja järjellinen vapauskäsite sisältää
välttämättömyyden kumoutuneena» (ss. 347—
348, VI osa)* [I, 290]**.

* Hegel. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1930. Тоим.

Ib. s. 349 [291]: *Aristoteles* on niin täydellisesti kuvannut loogiset muodot, että siihen ei "olennaisesti" ole ollut mitään lisättävää.

"Päätelmäkuvioita" pidetään tavallisesti pelkkänä muodollisuutena. »Mutta itse asiassa niillä» (kyseisillä kuvioilla) »on hyvin tärkeä merkitys, joka pohjautuu siihen välttämättömyyteen, että *jokainen momentti* käsitelmäriityksenä tulee itse kokonaisuudeksi ja *välittäväksi perusteeksi*» (352, VI osa [I, 294]).

Ensyklopedia (VI osa, ss. 353—354 [I, 294—295]):

»Päätelmäkuvioiden objektiivinen merkitys on yleensä siinä, että kaikki järjellinen osoittautuu kolminkertaiseksi päätelmäksi ja nimenomaan siten, että sen jokainen jäsen on sekä äärimmäisellä paikalla että välittävänä keskustana. Juuri siten on myös filosofisen tieteen kolmen jäsenen, s.o. loogisen idean, luonnon ja hengen laita. Siinä luonto on aluksi keskimmäinen, yhdistävä jäsen. Luonto, tämä välitön kokonaisuus, levittäytyy molempiin äärimmäisiin jäseniin, loogiseen ideaan ja henkeen.» †

NB

NB

"Luonto, tämä välitön kokonaisuus, levittäytyy loogiseen ideaan ja henkeen." Logiikka on oppi tiedostamisesta. Se on tietoteoriaa. Tieto on luonnon heijastumista ihmisessä. Mutta se ei ole yksinkertaista, välitöntä eikä kokonaista heijastumista, vaan monien abstraktioiden prosessi, käsitteiden, lakien etc. muodostumisen, muovautumisen prosessi; nämä käsitteet, lait etc. (ajattelu, tiede="looginen idea") juuri *sulkevat* ehdollisesti, likipitään piiriinsä ikuisesti liikkuvan ja kehittyvän luonnon universaalisen lainmukaisuuden. Siinä on *tosiaan* objektiivisesti kolme jäsentä: 1) luonto; 2) ihmisen tieto, =ihmisen *aivot* (samaisen luonnon korkeimpana tuotteena) ja 3) muoto, missä luonto heijastuu ihmisen tiedossa, tänä muotona ovat juuri

NB:

(Hegel "vain"
jumaloi tätä
"loogista
ideaa", lain-
mukaisuutta,
yleisyyttä)

käsitteet, lait, kategoriat etc. Ihminen ei voi käsittää=heijastaa=kuvastaa luontoa *kokonaan*, täydellisesti, "välittömässä kokonaisuudessaan", hän voi ainoastaan lähettä *ikuisesti* sitä luomalla abstraktioita, käsitteitä, lakeja, tieteellistä maailmankuvaa j.n.e. j.n.e.

NB ||| +»Mutta henki on henki ainoastaan luonnon välittämänä...» »Juuri henki tiedostaa luonnossa loogisen idean ja niin ollen kohottaa luonnon sen olemukseen...» »Looginen idea on 'niin hengen kuin luonnonkin absoluuttinen substanssi, yleinen, kaikkeen ulottuva'» (353—354) [295].

Analogiaa koskeva osuva huomautus:

»Järjen vaisto panee aavistelemaan, että tämä tai tuo empiirisesti löydetty määre pohjautuu annetun kohteen sisäiseen luontoon tai lajiin, ja se nojaa edelleenkin tähän määreeseen» (357) [298]. (VI osa, s. 359 [299—300].)

Itseen
vastaan!

Ja s. 358 [298—299] tyhjämpäiväinen leikkely *tyhjillä* analogioilla herätti kuulemma oikeutettua halveksuntaa luonnonfilosofiaa kohtaan.

Tavallisessa logiikassa * ajattelu irrotetaan kaavamaisesti objektiivisuudesta:

»Ajattelua pidetään siinä puhtaasti subjektiivisena ja muodollisena toimintona, kun taas objektiivista — päinvastoin kuin ajattelua — pidetään jonain pysyvänä ja sinänsä annettuna. Tämä dualismi ei ole kuitenkaan tosi, ja on mielettöntä ottaa subjektiivisuuden ja objektiivisuuden määritykset niin yksinkertaisesti, niiden alkuperää kysymättä...» (359—360) [300]. Itse asiassa subjektiivisuus on vain olemisesta ja olemuksesta lähtevän kehityksen askelma,— ja sitten tämä subjektiivisuus »dialektisesti 'murtaa puitteensa'» ja »päätelmän kautta avautuu objektiivisuudeksi» (360) [300].

* Käsikirjoituksessa sana »logiikassa» on yhdistetty viivalla alla seuraavan Hegeliltä otetun lainauksen sanaan »siinä». *Toim.*

Hyvin syvällistä ja viisasta! Logiikan lait ovat objektiivisen heijastumia ihmisen subjektiivisessa tajunnassa.

VI osa, s. 360 [I, 300—301]:

”Realisoitu käsite” on objekti.

Tämä siirtyminen subjektista, käsitteestä, objektiin tuntuu muka ”oudolta”, mutta objektilla ei tule ymmärtää pelkkää olemista, vaan lopullista »konkreettista itsessään, täydellistä, itsenäistä»... (361) [301].

”Maailma on idean toisinolemista.”

Subjektiivisuus (eli käsite) ja objekti ovat samaa eivätkä ole samaa... (362) [302].

Jonninjoutavaa ontologisesta todistuksesta, jumalasta!

»...On nurinkurista pitää subjektiivisuutta ja objektiivisuutta minään pysyvänä ja abstraktisena vastakohtana. Molemmat ovat kauttaaltaan dialektisia...» (367) [306].

NB

TOINEN JAKSO:
OBJEKTIIVISUUS

objektiivisuus		(Logiikka) V, 178 * [VI, 161—162] **: Objektiivisuuden kahtalainen merkitys: »...objektiivisuudellakin osoittautuu olevan kahtalainen merkitys — itsenäiselle käsitteelle vastakkaisen, mutta myös sinänsä ja itseään varten olevan merkitys...» (178) [161].
objektin tiedostaminen		»...Totuuden tiedostaminen edellyttää sitä, että tiedostetaan objekti sellaisena kuin se on objektina, vapaana subjektiivisen refleksion lisäaineksista...» (178) [162].

”Mekanismia” koskevat järkeilyt — jäljempänä — ovat kerrassaan abstrus, melkeinpä pelkkää pötyä. Sitten idem *kemismistä*, ”arvostelman” vaiheesta etc.

Pykälä, jonka otsikkona on »*L a k i*» (198—199) [179—180] ei tarjoa sitä, mitä voitaisiin odottaa Hegeliltä näin mielenkiintoisesta kysymyksestä. Ihmetyttää, miksi ”laki” on sijoitettu ”mekanismiin”?

tämä läheneminen on hyvin tärkeä || *Lain* käsite lähenee tässä käsitteitä: ”järjestys” (Ordnung), yhdenkaltaisuus (Gleichförmigkeit); välttämättömyys; der objektiven Totalität *** ”sielu”; ”itseliikunnan periaate”.

* Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939. Тоим.

*** — objektiivisen totaliteetin. Toim.

Kaikki tämä siitä näkökulmasta, että mekanismi on muka hengen, käsitteen etc., sielun, yksilöllisyyden toisinolemista... Leikittelyä tyhjillä analogioilla, nähtävästi!

Huomioitava, että sivulla 210 [190] esiintyy käsite "Naturnotwendigkeit" * — »ja kumpikin, niin mekanismi kuin kemismikin, sisältyvät siis luonnon välttämättömyyden käsitteeseen... sillä tässä me näemme »sen» (des Begriffs) »uppoutumisen ulkoisuuteen» (ib.).)»

} "luonto on käsitteen uppoutumista ulkoisuuteen" (ha ha!)

»On jo mainittu, että teleologian ja mekanismin vastakohtaisuus on ennen kaikkea vapauden ja välttämättömyyden yleisluontoisempaa vastakohtaisuutta. Kant esitti vastakohtaisuuden tässä muodossa järjen antinomioiden joukossa ja nimenomaan transsendentaalisten ideain kolmanneksi yhteentörmäykseksi» (213) [193]. Hegel toistaa lyhyesti Kantin perustelut teesin ja antiteesin puolesta sekä toteaa samalla kyseisten perustelujen ontouden ja kiinnittää huomiota siihen, mihin Kantin järkeily johtaa:

»Kant ratkaisee tämän antinomian samoin kuin yleensä muutkin antinomat; nimittäin, että järki ei voi todistaa kumpaakaan teesiä, koska puhtaasti empiiristen luonnonlakien pohjalla meillä ei voi olla a priori minkäänlaista määräävää periaatetta olioiden mahdollisuudesta; että sen vuoksi molempia teesejä on edelleenkin tarkasteltava *ei objektiivisina, vaan subjektiivisina maksimeina*; että minun on toisaalta alituisen ajateltava kaikki luonnontapahtumat ainoastaan luonnonmekanismin periaatteen mukaisiksi, mutta tämä ei estä minua aiheen siihen ilmaantuaessa tutkimasta eräitä luonnonmuotoja toisen maksiihin mukaan, nimittäin lopullisten syiden periaatteen mukaan;

} vapaus ja välttämättömyys

} Hegel Kantia vastaan (vapaudesta ja välttämättömyydestä)

} Bien!

* — »luonnollinen välttämättömyys». Toim.

ikään kuin nämä kaksi maksiimia, joiden muutoin pitäisi palvella ainoastaan ihmisjärkeä, eivät olisi keskenään samassa vastakohtaisuussuhteessa kuin yllä mainitut teesitkin. Kuten edellä sanottiin, tälle näkökannalle asetuttaessa ei lainkaan tutkita sitä, mitä filosofinen mielenkiinto yksinomaan vaatii, nimittäin sitä, kummalle periaatteelle sinänsä on ominaista totuus; tältä kannalta asiaa katseltaessa ei ole mitään eroa siinä, onko näitä periaatteita pidettävä objektiivisina, mikä merkitsee tässä tapauksessa ulkoisesti olemassaolevia luonnonmääreitä tai yksinkertaisesti subjektiivisen tiedostuksen pelkkiä maksiimeja; — *kalkki tämä tiedostus* on pikemminkin *subjektiivista, s. o. satunnaisista*, koska se *tilapäisestä syystä* turvautuu milloin yhteen, milloin toiseen maksiimiin sen mukaan, mikä niistä tuntuu parhaiten soveltuvan annettuun objektiin, eikä yleensä piittaa itse näiden määreiden todellisuudesta, olivatpa ne sitten objektien tai tiedostuksen määreitä» (215—216) [195].

Hegel:

»Tarkoitus on osoittautunut mekanismiin ja kemismiin nähden *kolmanneksi* jäseneksi; se on niiden totuus. Koska se itse on vielä objektiivisuuden tai kokonaiskäsitteen välittömyyden piirissä, niin se kokee vielä ulkoisuuden vaikutuksen sinänsä ja sitä vastassa on objektiivinen maailma, johon se suhteutuu. Tässä tarkoitussuhteessa, joka on ulkoinen suhde, esiintyy vielä mekaaninen syysuhde, mihin kemismikin on yleensä luettava, mutta esiintyy sen

Materialistinen dialektiikka:

Ulkomaailman, luonnon lait, jotka jaetaan *mekaanisiin ja kemiallisiin* (se on hyvin tärkeää), ovat ihmisen *tarkoituksenmukaisen* toiminnan perustoja.

Käytännöllisessä toiminnassa ihminen on tekemisissä objektiivisen maailman kanssa, hän on siitä riippuvainen, määrää sen mukaan toimintansa.

Tältä kannalta, ihmisen käytännöllisen (tarkoituksellisen) toiminnan kannalta,

alaisena, itsessään kumoutuneena» (216—217) [196].

»...Tästä käy ilmi objektiivisen prosessin molempien edellisten muotojen alistettu luonne; se toinen, mikä esiintyi niissä loputtomana edistyneenä, on niille alussa ulkoisena edellytetty käsite, mikä on tarkoitus; niiden substanssina ei ole vain käsite, vaan myös ulkoisuus on niille oleellinen, niiden määreellisyyden muodostava momentti. Mekaaninen tai kemiallinen tekniikka tarjoutuu siis ulkoisesti määrittävän luonteensa mukaisesti palvelemaan sitä tarkoitussuhdetta, jota tarkasteltakoon nyt lähemmin» (217) [197].

maailman (luonnon) mekaaninen (ja kemiallinen) syy-suhde on ikään kuin jotain ulkoista, ikään kuin toisarvoista, ikään kuin peitettyä.

Objektiivisen prosessin 2 muotoa: luonto (mekaaninen ja kemiallinen) sekä ihmisen *tarkoitus* peräinen toiminta. Näiden muotojen keskinäissuhde. Ihmisen tarkoitusperät tuntuvat alussa vierailta ("toisilta") luontoon nähden. Ihmisen tajunta, tiede ("der Begriff") heijastaa luonnon olemusta, substanssia, mutta samalla tämä tajunta on luontoon nähden ulkoista (ei heti eikä yksinkertaisesti sen kanssa yhteen käyvää).

MEKAANINEN JA KEMIALLINEN TEKNIikka palvelee ihmisen tarkoitusperiä sen tähden, että sen luonteen (olemuksen) määräävät ulkoiset ehdot (luonnolait).

((**TEKNIikka** ja **OBJEKTIIVINEN** maailma-
TEKNIikka ja **TARKOITUSPERÄT**))

»...Sillä» (der Zweck*) »on edessään objektiivinen mekaaninen ja kemiallinen maailma, johon sen toiminta suhtautuu kuten johonkin annettuun...» (219—220) [199].
»Nimenomaan mikäli edellä mainittu objektiivisuus on sitä

* — tarkoituksella. *Toim.*

vastassa, sille on ominaista vielä eräänlainen todella maailman ulkopuolinen olevaisuus...» (220) [199].

Itse asiassa ihmisen tarkoitusperät ovat objektiivisen maailman synnyttämiä ja edellyttävät sitä,—tapaavat sen annettuna, läsnäolevana. Mutta ihmisestä *tuntuu*, että hänen tarkoitusperänsä ovat maailman ulkopuolelta otettuja, maailmasta riippumattomia ("vapaus").

((NB: Tämä kaikki "subjektiivista tarkoitusperää" käsittelevässä pykälässä NB)) (217—221) [197—200].

»Tarkoitus yhtyy keinon kautta objektiivisuuteen ja viimeksi mainitussa itseensä» (221 [200] §: "Keino").

historiallisen
materialis-
min ituja
Hegelillä

»Koska tarkoitus on äärellinen, niin sillä on myös eräänlainen äärellinen sisältö; niin muodoin se ei ole mitään absoluuttista eikä varauksettomasti sinänsä järjestettyä. Keino taas on tarkoituksen toteuttamista merkitsevän päätelmän ulkoinen välitermi; siksi keinossa ilmaisee järjestäytyminen sellaisenaan säilyttävänsä itsensä tässä ulkoisessa toisessa ja juuri tämän ulkoisuuden kautta. Sikäli keino on jotain korkeampaa kuin ulkoisen tarkoitusperäisyyden äärelliset tavoitteet; aura on kunniakkaampi kuin ne välittömät nautinnot, jotka sen ansiosta valmistuvat ja ovat tarkoituksiperinä. Työkalu säilyy, kun taas välittömät nautinnot menevät ohitse ja unohtuvat.

Hegel ja his-
toriallinen
materialismi

TYÖKALUJENSA AVULLA IHMINEN ON ULKOISEN LUONNON VALTIAS, KUN TAAS TARKOITUSPERIENSÄ PUOLESTA HAN ON PIKEMMINKIN SEN ALAINEN» (226) [205].

NB

Vorbericht, s.o. kirjan alkulause, päivätty:
Nürnberg. 21. VII. 1816.

Tämä pykälässä: »Toteutettu tarkoitus»

**HISTORIALLINEN MATERIALISMI ERAANA HEGELILLA
ALKIOMUODOSSA ESIINTYVIEN NEROKKAIDEN AATEJY-
VÄSTEN SOVELLUTUKSENA JA EDELLEEN KEHITTAMISENÄ.**

»Teleologinen prosessi on käsitteenä selvästi olemassa-olevan käsitteen (sic!) kääntämistä objektiivisuudeksi...» (227) [206].

NB Kun Hegel pyrkii — toisinaan hyvin-kin sinnikkäästi — saattamaan ihmisen tarkoitusperäisen toiminnan logiikan kategoriain mukaiseksi sanomalla, että tämä toiminta on "päätelmä" (Schluß), että subjekti (ihminen) esittää sellaisen ja sellaisen "jäsenen" osaa "päätelmän" loogisessa "kuviossa" j.n.e.,—

NB NIIN SITÄ EI OLE PIDETTÄVÄ VAIN PINNISTELYNÄ EIKÄ PELKKÄNÄ LEIKITELYNÄ. SIINÄ ON ERITTÄIN SYVÄLLINEN SISÄLTÖ, PUHTAASTI MATERIALISTINEN. ASIA ON KÄÄNNETTÄVÄ YLÖSALAISIN: IHMISEN KÄYTÄNNÖLLISEN TOIMINNAN ON TÄYTYNYT MILJARDEJA KERTOJA PANNA IHMISEN TAJUNTA TOISTAMAAN ERILAISIA LOOGISIA KUVIOITA, JOTTA NUO KUVIOT OVAT VOINEET SAADA AKSIOMIEN MERKITYKSEN. TÄMÄ NOTA BENE.

LOGIIKAN
KATEGORIAT
JA IHMISEN
KÄYTÄNTÖ

»Tarkoituksen liike on nyt päässyt siihen, että ulkoisuuden momenttia ei ole ainoastaan edellytetty käsitteeseen, eikä käsite ole ainoastaan täytymystä ja pyrkimistä, vaan konkreettisena kokonaisuutena identtistä välittömän objektiivisuuden kanssa» (235) [213]. "Toteutettua tarkoitusperää" käsittelevän pykälän lopussa, jakson (III luku: "Teleologia") lopussa — II jakson »Objektiivisuus» — siirtymisen III jaksoon: "Idea".

NB

NB

SUBJEKTIIVI-
SESTA KÄSIT-
TEESTÄ JA
SUBJEKTIIVI-
SESTA TARKOI-
TUSPERÄSTÄ
OBJEKTII-
VISEEN
TOTUUTEEN

Erinomaista: ajatukseen "ideasta" käsitteen ja objektin yhteenkäämisenä, ideasta *totuutena* Hegel tulee ihmisen käytännöllisen, tarkoituksenmukaisen toiminnan *kautta*. Tullaan aivan lähelle sitä, että ihminen todistaa *käytännöllään* ideainsa, käsitteittensä, tietojensa, tieteen objektiivisen oikeellisuuden.

KOLMAS JAKSO:

IDEA

III jakson alku: »*Idea*».

»Idea on adekvaatti käsite, *objektiivinen tosi* eli tosi sellaisenaan» (236) [214].

Yleensä ottaen "*Logiikan*" ("Subjektiivinen logiikka") II osan III jakson ("Idea") (V nidos, ss. 236—243 [VI, 214—221]) johdanto ja vastaavat **Ensyklopedian** pykälät (§§ 213—215) **OVAT MELKEINPÄ PARASTA ESITYSTÄ DIALEKTIIKASTA**. Siinä on myös erinomaisen nerokkaasti osoitettu logiikan ja gnoseologian niin sanoaksemme yhteenkäyminen.

Sanaa "idea" käytetään myös yksinkertaisen mielteen merkityksessä. Kant.

»Kant vaati jälleen, että sanalle *idea* palautettaisiin järkeiskäsitteen merkitys.— Järkeiskäsitteenhän tulee Kantin mielestä olla käsite ehdottomasta, mutta ilmiöihin nähden sen tulee olla transsendentti, koska sillä ei ole mitään sille adekvaattia empiiristä käyttöä. Järkeiskäsitteet palvelevat Kantin mukaan havaintojen käsitteellistä tajuamista, ymmärryskäsitteet niiden ymmärtämistä. Mutta itse asiassa, jos jälkimmäiset ovat todella käsitteitä, niin ne ovat käsitteitä,— niiden kautta tapahtuu käsittäminen...» (236) [214].

Hegel Kantia vastaan vastustaa transsendenttia totuuden (objektiivisen) empiirisestä erottamisen mielessä très bien!

Ks. vielä alempana Kantista

Yhtä väärin on pitää ideaa jonakin "epätodellisena"; — kuten sanotaan: "*se on pelkkä idea*".

très bien! ||| »Jos *ajatukset* ovat vain jotain *subjektiivista* ja satunnaista, niin niillä ei tietenkään ole mitään enempää arvoa, mutta ne eivät ole tässä suhteessa huonompia kuin ajalliset ja satunnaiset *todellisuudet*, joilla ei myöskään ole mitään enempää arvoa kuin satunnaisuuksien ja ilmiöiden arvo. Jos taas oletetaan, että idealla päinvastoin ei ole totuuden arvoa sen tähden, että se on ilmiöihin nähden *transsendentti*, että sillä ei voida osoittaa olevan aistimuksellisessa maailmassa mitään sen kanssa yhtenäistä esinettä, niin se on omituinen väärinkäsitys, koska siinä kiistetään idealta objektiivinen merkityksellisyys siksi, että siltä muka puuttuu juuri sitä, mikä muodostaa ilmiön, objektiivisen maailman *epätoden olemisen*» (237—238) [215].

Käytännöllisiin ideoihin nähden Kant itsekin myöntää, että vetoaminen kokemukseen ideaa vastaan on *pöbelhaft* *; hänestä idea on Maximum, johon todellisuutta on pyrittävä lähentämään. Ja Hegel jatkaa:

Hegel vastustaa Kantin "Jenseits" ** ||| »Mutta koska tulokseksi saatiin, että idea on käsitteen ja objektiivisuuden ykseys — totuus —, niin sitä ei ole pidettävä vain *taukoitusperänä*, jota tulee lähestyä, mutta joka itse pysyy aina eräänlaisena *tuonpuoleisena*, vaan kaikki todellinen on olemassa vain sikäli kuin se sisältää idean ja ilmentää sitä. Esineen, objektiivisen ja subjektiivisen maailman, *täytyy* ei vain yleensä *käydä yhteen* idean kanssa, vaan ne itse ovat käsitteen ja todellisuuden yhteellisyys; se todellisuus, mikä ei vastaa käsitettä, on ainoastaan *ilmiö*, subjektiivinen, satunnainen, mielivaltainen, joka ei ole tosi» (238) [216].

* — rahvaanomainen. *Toim.*

** — »tuonpuoleisuutta». *Toim.*

»Se» (die Idee) »on *ensiksikin* yksinkertainen to- tuus, käsitteen ja objektiivisuuden — yleisen — identtisyys... (242) [219].

»...*Toiseksi* se on yksin- kertaisen käsitteen itseään varten olevan subjektiivisuuden ja sen tästä *eroavan* objektiivisuuden *suhde*; edellinen on olennaisesti *pyrkimystä* tämän eron hä- vittämiseen...

»... Tällaisena suhteena idea on *prosessi*, jonka suuntana on itsensä jaka- minen yksilöllisyydeksi ja sen epäorgaaniseksi luon- noksi, jälkimmäisen alista- minen uudestaan subjektin valtaan ja palauttaminen ensimmäiseen yksinkertai- seen yleisyyteen. Idean identtisyys itsensä kanssa on yhtä *prosessin* kanssa; ajatuksen, joka vapauttaa todellisuuden tarkoitukset- toman muuttuvuuden näen- näisyydestä ja kirkastaa sen ideaksi, ei ole kuviteltava tätä todellisuuden totuutta kuolleeksi levoksi, yksinker- taiseksi *kuvaksi*, himmeäki- si, *pyrkimyksettömäksi* ja *liikkumattomaksi*, eräänlai- seksi geniukseksi, tai luvuk- si, tai abstraktiseksi ajatuk- seksi; idea sisältää, käsit- teen siinä saavuttaman va- pauden vuoksi, myös *mitä jyrkimmän ristiriidan*; sen

Idea (lue: ihmisen tieto) on käsitteen ja objektiivisuuden ("yleisen") yhteelli- syys (yhtäläisyys). Tämä ensiksi.

Toiseksi, idea on itseään varten olevan (=muka itse- näisen) subjektiivisuuden (=ihmisen) *suhde* (tuosta ideasta) *eroavaan* ob- jektiivisuuteen...

Subjektiivisuus on *pyrki- mystä* hävittää tämä ero (idean ero objektista).

Tiedostaminen on (älyn) epäorgaaniseen luontoon syventymisen *prosessi* luon- non alistamiseksi subjektin valtaan ja yleistämiseksi (yleisen tiedostamiseksi sen ilmiöissä)...

Ajatuksen yhteenkäymi- nen objektin kanssa on *pro- sessi*: ajattelun (=ihmisen) ei pidä kuvitella totuutta kuolleena lepona, yksinker- taisena kuvana (hahmona), kalpeana (himmeänä), il- man *pyrkimystä*, ilman lii- kuntaa, ikään kuin geniusta, ikään kuin lukua, ikään kuin abstraktista ajatusta.

Ideassa on itsessään mitä voimakkain ristiriita, lepo (ihmisen ajattelulle) on lu- juudessa ja varmuudessa,

NB || lepo on lujudessa ja || jolla se ikuisesti luo (tuota
varmuudessa, joilla se ikui- || ajatuksen ja objektin risti-
sesti synnyttää tuota risti- || riitaa) ja ikuisesti voittaa
riitaa ja ikuisesti voittaa || sitä...
sitä ja käy siinä yhteen ||
itsensä kanssa...»

NB' | Tiedostaminen on ajattelun ikuista, loputonta lähentymistä objektiin. Luonnon *heijastumisen* ihmisen ajattelussa on käsitettävä tapahtuvan ei "kuolleesti" ja "abstraktisesti", *ei ilman liikuntaa ja ristiriit-toja*, vaan liikunnan, ristiriitojen syntymisen ja niiden ratkeamisen ikuisessa *prosessissa*.

»Idea on... *toden ja hyvän — tiedon ja tahdon —* ideaa... Tämän äärellisen tiedostamisen ja (NB) *toiminnan* (NB) prosessi muuttaa alkuaan abstraktisen yleisyyden kokonaisuudeksi, minkä johdosta se muuttuu *täydelliseksi objektiivisuudeksi*» (243) [220].

Idea on [ihmisen] *tietoa* ja pyrkimystä (haluamista)... Tiedostamisen (ohimenevän, äärellisen, rajoitetun) ja *toiminnan* prosessi muuttaa abstraktiset käsitteet *täydelliseksi objektiivisuudeksi*.

SAMA ENSYKLOPEDIASSA (VI NIDOS).

Ensyklopedia 213. § (s. 385 * [I, 321 **]):

»...Idea on *totuus*; sillä totuus on sitä että objektiivisuus vastaa käsitettä... Mutta myös *kaikki* todellinen, sikäli kuin se on todellista, on ideaa... Yksityinen oleva on jokin idean puoli; siksi se tarvitsee vielä muita todellisuuksia, jotka samoin ilmenevät erikseen itseään varten olevina; käsite

Erillinen oleva (esine, ilmiö etc.) on (ainoastaan) *yksi* idean (totuuden) *puoli*. Totuutta varten tarvitaan vielä muita *todellisuuden* puolia, jotka samoin vain näyttävät itsenäisiltä

* Hegel. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. *Toim.*

** Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. *Toim.*

realisoituu ainoastaan niiden yhdelmässä ja niiden vuorosuhteessa toisiinsa. Yksityinen sinänsä otettuna ei vastaa käsitettään; tämä sen läsnäolemisen rajoittuneisuus muodostaa sen äärellisyyden ja vie sen tuhoon...»

ja erillisiltä (besonders für sich bestehende*). Totuus realisoituu ainoastaan niiden yhdelmässä (zusammen) ja niiden suhteessa (Beziehung).

Totuus koostuu ilmiön, todellisuuden ja niiden (keskinäis-) suhteen kaikkien puolien yhdelmästä. Käsitteiden suhteet (=muuttumiset=ristiriidat) =logiikan pääsisältö, ja samalla nämä käsitteet (ja niiden suhteet, muuttumiset, ristiriidat) on näytetty objektiivisen maailman heijastumina. Olioiden dialektiikka luo ideain dialektiikan, eikä päinvastoin.

Hegel arvasi nerokkaasti olioiden (ilmiöiden, maailman, luonnon) dialektiikan käsitteiden dialektiikassa #

Tämä aforismi olisi ilmaistava yleis-tajuisemmin, ilman sanaa dialektiikka: osapuilleen näin: kaikkien käsitteiden vaihdunnassa, keskinäisessä riippuvuudessa, niiden vastakohtaisuuksien samuudessa, käsitteiden toisikseen muuttumisissa, ikuisessa vaihdunnassa, liikunnassa Hegel arvasi nerokkaasti OLIOIDEN, LUONNON NIMENOMAISESTI TUOLLAISEN SUHTEEN.

nimenomaan arvasi, ei enempää

mitä on dialektiikka?

 käsitteiden keskinäinen riippuvuus
 kaikkien » » »
 ilman poikkeusta
 käsitteiden muuttumiset toisesta toiseksi
 kaikkien » » » ilman poikkeusta.

----- = NB
 Jokainen käsite on tietystä suhteessa, tietystä yhteydestä kaikkiin muihin

* — erikseen itseään varten olevilta. Toim.

Käsitteiden välisen vastakohtaisuuden suhteellisuus...
 käsitteiden välisten vastakohtaisuuksien samuus.

»Totuudella käsitetään alkujaan sitä, että minä *tiedän*, miten jokin *on olemassa*. Se on kuitenkin vain totuutta suhteessa tajuntaan eli muodollista totuutta — vain oikeellisuutta (§ 213, s. 386 [322]). Syvemmässä mielessä sitä-vastoin totuus on objektiivisuuden samuutta käsitteen kanssa...»

»Huono ihminen on epätosi ihminen, s.o. ihminen, joka käyttäytyy käsitteensä tai määrityksensä vastaisesti. Mikään ei kuitenkaan voi olla olemassa aivan ilman käsitteen ja todellisuuden samuutta. Huono ja epätosikin *on olemassa* ainoastaan sikäli kuin sen reaalisuus vastaa jollain tavoin ja jossain määrin sen käsitettä...»

»...Kaikki filosofian nimen ansaitseva on aina asettanut oppinsa pohjaksi tietoisuuden sen ehdottomasta ykseydestä, *minkä ymmärrys tunnustaa ainoastaan sen erillisyydessä...*»

Olemisen eroavuus olemuksesta, käsitteen eroavuus objektiivisuudesta ovat suhteellisia	»Tähän asti tarkastellut <i>olemisen</i> ja olemuksen <i>asteet</i> , samoin kuin käsitteen ja objektiivisuuden asteet, eivät ole tässä eroavuudessaan <i>mitään liikkumattomia</i> ja <i>itseensä nojaavia</i> , vaan ne osoittautuvat dialektisiksi ja niiden totuus on vain <i>se</i> , että ne <i>ovat idean momentteja</i> » (387—388) [322—323].
--	--

VI nidos, 388 [1, 323]

Logiikan kategoriat ovat luontoa koskevan inhimillisen tiedon (= "idean") momentteja.

VI nidos, s. 388 [323—324] (§ 214):

»Idea voidaan ilmaista eri tavoin. Sitä voidaan sanoa järjeksi (se on järki-käsitteen varsinainen filosofinen merkitys), edelleen subjektiksi-objektiksi, ideaalisen ja reaalisen, äärellisen ja äärettömän, sie-

lun ja ruumiin ykseydeksi, mahdollisuudeksi, jolla on todellisuutensa itsessään, sellaiseksi, minkä luonto voidaan käsittää ainoastaan olemassaolevana j.n.e. Kaikki nämä sanonnat ovat laillisia, sillä ideaan sisältyvät ymmärryksen kaikki suhteet, mutta ne sisältyvät siihen loputtomassa palautumisessaan ja sisäisessä samuudessaan.

(idea)
 totuus on
 kaikinpuo-
 linen

Ymmärryksen on helppo osoittaa, että kaikki, mitä ideasta sanotaan, on sisäisesti *ristiriitaista*. Ymmärrykselle voidaan kuitenkin maksaa kaikin kohdin samalla mitalla takaisin tai oikeammin ideassa maksu on suoritettu; — tämä on järjen työtä, mikä ei tietenkään ole niin helppoa kuin ymmärryksen työ. — Kun ymmärrys osoittaa, että idea on itsensä kanssa ristiriidassa, koska esimerkiksi subjektiivinen on ainoastaan subjektiivista, objektiivinen taas sille vastakkaista; että oleminen on jotain kerrassaan toista kuin käsite eikä sen vuoksi ole johdettavissa siitä, että äärellinen on niin ikään vain äärellistä ja suorastaan vastakkaista äärettömälle eikä niin muodoin voi olla identtinen jälkimmäisen kanssa ja niin edelleen kaikkiin määrittelyihin nähden, — niin logiikka taas osoittaa päinvastaista, nimittäin, että subjektiivisessa, mikä on ainoastaan subjektiivista, äärellisessä, mikä on ainoastaan äärellistä, äärettömässä, minkä pitää olla ainoastaan ääretöntä j.n.e., ei olekaan totuutta, vaan ovat itsensä kanssa ristiriidassa ja muuttuvat vastakohdakseen; näin ollen tämä muuttuminen ja ykseys, johon vastakohdat sisältyvät kumoutuneina, näennäisyytenä tai momentteina, ilmentävät itsensä näiden äärimmäisyyksien totuutena (388) [323—324].

»Kun ymmärrys arvostelee ideaa, se lankeaa kaksinkertaiseen väärikäsitykseen. Ensiksikin idean äärimmäiset termit — ilmaistiinpa ne missä muodossa hyvänsä — sikäli kuin ne on annettu idean ykseytenä, ymmärrys ottaa vielä siinä mielessä ja määrittelyksessä, mihin ne eivät sisälly idean konkreettisena ykseytenä, vaan vielä idean ulkopuolella olevana abstraktiona. Yhtä tietämä-

NB:
 Abstraktiot
 ja vasta-
 kohtien
 ”konkreetti-
 nen ykseys”.

Erinomainen
 esimerkki:
 yksinkertai-

sin ja selvin, käsitteiden dialektiikka ja sen materialistiset juuret

Dialektiikka ei ole ihmisen ymmärryksessä vaan "ideassa", s.o. objektiivisessä todellisuudessa

"ikuinen elämä" = dialektiikka

tön se» (der Verstand *) »on niiden *keskinäissuhteesta* silloinkin, kun se on jo selvästi edellytetty; niinpä esimerkiksi se ei ota huomioon *arvosuhteissa* edes *kopulan luonneta*, joka osoittaa, että *yksityinen*, subjekti, *on yhtä paljon myös ei yksityinen, vaan yleinen*. Toiseksi ymmärrys pitää *omaa* refleksiotaan, jonka mukaisesti itsensä kanssa identtinen idea sisältää oman kieltämisensä, ristiriidan, *ulkoisena* refleksiona, joka ei kuulu itseensä ideaan. Tosiasiallisesti se ei ole ymmärryksen omaa viisautta, *vaan idea itse on dialektiikkaa*, joka alituisen irrottaa ja erottaa yhtäläisen erilaisesta, subjektiivisen objektiivisesta, äärellisen äärettömästä, sielun ruumiista — ja vain sikäli idea *onkin ikuista luomista, ikuista elävyyttä ja ikuista henkeä...*» (389) [324].

VI, § 215, s. 390 [i, 325]:

idea on... prosessi

»Idea on olemukseltaan *prosessia*, sillä sen identtisyys on vain sikäli käsitteen absoluuttista ja vapaata identtisyyttä, mikäli se on absoluuttista kielteisyyttä ja sen tähden dialektista.»

tämä NB

Siksi muka sanonta ajattelun ja olemisen, äärellisen ja äärettömän j.n.e. "ykseys" on *falsch* **, sillä se ilmaisee "levossa pysyvää samuutta". Ei ole totta, että äärellinen muka yksinkertaisesti neutralisoi äärettömän ja *vice versa* ***. Itse asiassa olemme tekemisissä *prosessin* kanssa.

NB erillinen = yleinen

* — ymmärrys. Toim.
** — väärä. Toim.
*** — päinvastoin. Toim.

Jos lasketaan... joka sekunti maan päällä yli 10 ihmistä kuolee ja vielä enemmän syntyy. "Liike" ja "hetki": tavoitapas se. Jokaisena hetkenä annettu... Tavoitapas tuo hetki. Idem yksinkertaisessa *m e k a a n i s e s s a* liikkeessä (contra Tshernov⁵⁹).

»Prosessina idea läpäisee kehityksessään kolme astetta. Idean ensimmäinen muoto on *elämä*... Toinen... on idea *tiedostuksen* muodossa, mikä ilmenee *teoreettisen* ja *käytännöllisen* idean kaksinaisessa hahmossa. Tiedostusprosessin tuloksena on eron rikastaman ykseyden palautuminen, ja se antaa kolmannen muodon, *absoluuttisen* idean muodon...» (391) [326].

Idea on "totuus" (s. 385 [320–321], § 213). Idea, s.o. *totuus* prosessina—sillä totuus on *prosessia*—läpäisee *kehityksessään* (Entwicklung) kolme astetta: 1) elämän; 2) tiedostusprosessin, joka sisältää ihmisen *käytännön* ja *tekniikan* (ks. edellä),— 3) absoluuttisen idean (s.o. täydellisen totuuden) asteen.

Elämä synnyttää aivot. Ihmisen aivoissa heijastuu luonto. Tarkastamalla ja soveltamalla käytännössään sekä tekniikassa näiden heijastumien oikeellisuutta ihminen tulee objektii-viseen totuuteen.

Totuus on prosessi. Subjektii-visesta ideasta ihminen kulkee objektii-viseen totuuteen "praktiikan" (ja tekniikan) *kautta*.

LOGIIKKA. V NIDOS.

III jakso. Idea. I luku. *Elämä*.

"Tavanomaisen käsityksen mukaan" (Bd. V, s. 244 * [VI, 221] **) logiikkaan ei kuulu kysymys *elämästä*. Mutta jos logiikan tutkimuskohteena on *totuus*, ja "*totuus*

* Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939. Тоим.

sellaisenaan wesentlich im Erkennen ist”*, niin joudutaan käsittelemään tiedostamista — ja tiedostamisen yhteydessä täytyy jo (s. 245 [222]) puhua *elämästä*.

Niin sanotun ”puhtaan logiikan” perään asetetaan toisinaan vielä ”sovellettu” (angewandte) logiikka, mutta silloin...

jokainen tiede on sovellettua logiikkaa		»...logiikkaan pitäisi sisällyttää kaikki tieteet, sillä jokainen tiede on sovellettua logiikkaa sikäli kuin se on kohteensa ilmaisemista ajatuksen ja käsitteen muodossa» (244) [221].
---	--	---

Ajatus *elämän* ottamisesta logiikkaan on ymmärrettävä — ja nerokas — tarkasteltuna ihmistajunnassa (aluksi yksilöllisessä) tapahtuvan objektiivisen maailman heijastumisprosessin ja tämän tajunnan (heijastumisen) käytännön avulla tapahtuvan tarkastamisen kannalta — katso:

elämä = yksilöllinen subjekti erottautuu objektiivisesta		»...Elämän alkupe- räinen <i>arvostelma</i> on sen tähden siinä, että elämä yksilöllisenä subjektina erottautuu objektiivisesta...» (248) [224].
--	--	---

Ensyklopedia **
216. §: ruumiin erilliset jäsenet ovat alnoastaan yhteydessään sitä, mitä ne ovat. Ruumiista irrotettu käsi on käsi vain nimeltä (Aristoteles).

Jos tarkastellaan subjektin suhdetta objektiin logiikassa, niin on otettava huomioon myös *konkreettisen* subjektin olemisen yleiset edellytykset (= *ihmisen elämä*) objektiivisessä tilanteessa.

* — *sisältyy olennaisesti tiedostamiseen. Toim.*

** Hegel, Werke, Bd. VI, Berlin, 1840: Гегель. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. Toim.

Jaottelua *:

- 1) elämä »elollisena yksilönä» (§ A)
- 2) "elämisprosessi"
- 3) "suvun" (Gattung) "prosessi", ihmisen uusintamisprosessi ja siirtyminen *tiedostukseen*.

- (1) »subjektiivinen kokonaisuus» ja "yhden-tekevä" "objektiivisuus"
- (2) subjektin ja objektin ykseys

»...Tämä elävän objektiivisuus on *elimistö*; se on tarkoituksen *keino* ja *välikkappale*...» (251) [227].

Ensyklopedia 219. §: »...Elävän olennon alistama epäorgaaninen luonto sietää tämän siksi, että se *sinänsä* on samaa, mitä elämä on *itseään varten*.»
 Toisin päin = puhdasta materialismia. Oivallista, syvällistä, oikeaa!! Ja vielä NB: todistaa termien »an sich» ja »für sich» ** *äärimmäisen* oikeellisuuden ja osuvuuden!!!

NB

Sen jälkeen seuraava "herkkätuntisuuden" (Sensibilität), "ärtyvyyden" (Irritabilität) — se on muka *erityistä* erotuksena yleisestä!! — ja "uusintamisen" kategoriain "johdattelu" loogiseksi on tyhjää leikittelyä. On unohdettu *solmuviiva*, siirtyminen luonnon-ilmioiden *toiselle* tasolle.

J.n.e. »Kipu on ristiriidan 'todellista olemassaoloa'» elävässä yksilössä.

Hegel ja leikittely "orgaanisilla käsitteillä"

!!!

Nauretavaa Hegelissä

Tai vielä: ihmisen uusintaminen... »on niiden» (kahden eri sukupuolta olevan yksilön) »realisoitu samuus, se on kahtiajakautumisesta itseensä reflektoituvan suvun negatiivinen ykseys»... (261) [236].

Hegel ja leikittely "organismilla"

* Hegel. Werke, Bd. V, Berlin, 1834, ss. 248—262; Гегель. Сочинения, т. VI, М., 1939, стр. 224—237. Toim.

** — itsessään (sinänsä) ja itseään varten. Toim.

LOGIIKKA. V NIDOS.

III jakso. Idea.

II luku. *Tiedostuksen idea*

(ss. 262—327 [237—295]).

subjektiivinen tajunta ja sen syveneminen objektiivisuuteen

»...Sen» (des Begriffs*) »reaalisuus yleensä on *sen läsnäolemisen muoto*; on kysymys vain tämän muodon määrittämisestä; siihen perustuu ero sen välillä, mitä käsite on sinänsä eli subjektiivisena, ja sen välillä, mitä se on objektiivisuuteen syvenneenä ja sitten elämän ideassa» (263) [238].

mystiikkaa

»...Henki ei ole vain loputtomasti rikkaampi kuin luonto, vaan myös... hengen olemuksen muodostaa vastakkaisen absoluuttinen ykseys käsitteessä...» (264) [238—239].

?

mystiikkaa!

Hegel
Kantia vastaan:

Kantilla »Minä» esiintyy »eräänlaisena ajatusten transsendentaalisena subjektina» (264) [239]; »ja tällä Minällä on Kantin oman lausunnon mukaan se epä mukavuus, että meidän on jo alituisen käytettävä sitä voidaksemme edes sanoa siitä jotakin...»

s.o. että "Minä" on Kantilla tyhjä muoto ("itseimentä") ilman tiedostusprosessin konkreettista analyysia

(s. 265 [240])

»Omassa» (=Kantin) »arvostelussaan näistä määrittämisistä» (nimittäin: abstrakte einseitige Bestimmungen "der vormaligen — esikantilaisen — Metaphysik" **

* — käsitteen. *Toim.*** — »aikaisemman — esikantilaisen — metafysiikan» abstraktisista yksipuolisista määrittämisistä. *Toim.*

NB

”sielusta”) »hän» (Kant) »yksinkertaisesti seurasi skeptistä humelaista tapaa, nimittäin piti lujasti kiinni siitä, millainen Minä on itsetajunnassa, ja syrjäytti siitä — koska se oli tiedostettava olemuksena, oliona sinänsä — kaiken empiirisen; täten jäljelle ei jäänyt mitään muuta kuin tämä ilmiö: *Minä ajattelen*, — joka myötäilee kaikkia mielteitä ja josta meillä ei ole pienintäkään käsitystä» (266) [240]. # # #

NB:
Kant ja Hume olivat skeptikkoja

Ilmeisesti Hegel näkee tässä skeptisismiä siinä, että Hume ja Kant eivät ”ilmiöissä” näe *ilmenevää* oliota sinänsä, että he irrottavat ilmiöt objektiivisesta totuudesta, epäilevät tiedon objektiivisuutta, weglassen, irrottavat alles Empirische erilleen Ding an sich’stä... * Ja Hegel jatkaa:

Missä Hegel näkee Humen ja Kantin skeptismin?

»...On epäilyksettä myönnettävä, että Minästä sen enempää kuin mistään muustakaan, itse käsitteestäkään ei voi olla pienintäkään käsitystä, jollei *käsitetä*, vaan pysähdytään yksinkertaiseen, liikkumattomaan *mielteeseen ja nimeen*» (266) [240].

Ei voida ymmärtää ymmärtämisen (tiedostamisen, konkreettisen tutkimisen etc.) prosessin ulkopuolella

Jotta voitaisiin ymmärtää, on ymmärtäminen, tutkiminen aloitettava empiirisesti, noustava empiirisestä yleiseen. Jotta voitaisiin oppia uimaan, on mentävä veteen.

Pyrkiessään tiedostamaan *totuutta* vanha metafysiikka näes jakoi esineet totuuden tunnusmerkin mukaan substansseihin ja fenomeeneihin. Kantin kritiikki *kiel-täytyi* totuuden tutkimisesta... »Mutta

* — irrottavat kaiken empiirisen erilleen ollostas sinänsä. *Toim.*

Kant rajoit- ||| pysähtyminen ilmiöihin ja siihen, mikä ta-
tui "ilmiöi- ||| vallisessa tajunnassa osoittautuu pelkäsi
hin" ||| mielteeksi, merkitsee kieltäytymistä käsit-
teestä ja filosofiasta» (269) [243—244].

A §:

»*Toden idea*. Subjektiivinen idea on lähinnä *viettymys*... Viettymyksellä on sen vuoksi se määreellisyys, että se kumooa oman subjektiivisuutensa, muuttaa oman vielä abstraktisen reaalisuutensa konkreettiseksi ja täyttää sen oman subjektiivisuutensa edellyttämän maailman *sisälöllä*... Koska tiedostus on idea tarkoituksena tai subjektiivisena ideana, niin sinänsä olevaksi edellytetyn maailman kieltäminen on *ensimmäinen* kieltäminen...» (274—275) [248—249].

s.o. tiedostuksen ensimmäisenä *askelmana*, momenttina, alkuna, lähtökohtana on sen äärellisyys (Endlichkeit) ja subjektiivisuus, sinänsä olevan maailman kieltäminen — tiedostuksen tarkoitus on aluksi subjektiivinen...

Hegel
Kantia
vastaan:

»Äärellisen tätä puolta on uusim-
malla ajalla ihmeellisellä tavalla» (il-
meisesti Kant) »tähdennetty, ja se on
katsottu tiedostuksen *absoluuttiseksi*
suhteeksi, ikään kuin äärellisen sellai-
senaan pitäisikin olla absoluuttista!
Tästä näkökohdasta lähtien objektille
annetaan eräänlainen tuntematon omi-
naisuus olla *olio sinänsä* tiedostuksen
ulkopuolella, ja oliota sekä samalla
myös totuutta pidetään jonain tiedos-
tukselle kerrassaan *tuonpuoleisena*.
Ajatusmääritykset yleensä, kategoriat,
refleksiomääritykset, samoin kuin muo-
dollinen käsite ja sen momentit eivät
saa tässä käsityksessä sellaisten mää-
reiden asemaa, jotka olisivat äärellisiä
itsessään ja itseään varten, vaan ne
ovat äärellisiä siinä mielessä, että ne

Kant
kohotti
yhd en
puolen
absoluutiksi

Kantilla
olio sinänsä
on absoluut-
tinen
"Jenseits"*

Kantin
subjektivismia

* — » tuonpuoleinen». *Toim.*

ovat jotain subjektiivista verrattuna mainittuun tyhjään ominaisuuteen olla *olio sinänsä*; tämän epätoden tiedostus-suhteen pitäminen totena on uusimmalla ajalla yleiseksi mielipiteeksi tullut erehdys» (276) [250].

Inhimillisen tiedon (sen kategoriain, syysuhteen j.n.e. j.n.e.) äärellistä, ohimenevää, suhteellista, ehdollista luonnetta Kant piti *subjektivismina* eikä idean (= itsensä luonnon) dialektiikkana, hän siis irrotti tiedon objektista.

»...Mutta tiedostuksen on oman liikuntansa kautta ratkaistava äärellisyytensä ja siten myös ristiriitansa» (277) [250].

Mutta tiedostuksen **kulku** johtaa sen objektiiviseen totuuteen

»...Niin yksipuolista kuin on käsittää analyysi siten, että esineessä ei muka ole mitään sellaista, mitä siihen ei olisi *sisällytetty*, yhtä yksipuolista on luulla, että kyseeseen tulevat määreet vain *otetaan* siitä *ulos*. Edellistä käsitystä esittää tunnetusti subjektiivinen idealismi, joka tunnustaa tiedostustoiminnan analyysissa vain yksipuoliseksi *edellyttämiseksi*, jonka taakse jää piiloon *olio sinänsä*; jälkimmäinen käsitys on ominaista niin sanotulle realismille, joka ymmärtää subjektiivisen käsitteen tyhjäksi samuudeksi, mikä ottaa itseensä ajatusmäärityksiä *ulkopuolelta*.»

Hegel vastustaa subjektiivista idealismia ja "realismia"

»...Mutta näitä kahta momenttia ei saa erottaa toisistaan; looginen siinä abstraktisessa muodossaan, jossa se ilmenee analyysissa, on luonnollisesti vain tiedostuksessa annettua, samoin kuin päinvastoin, se ei ole vain jotain *edellytettyä*, vaan myös jotain *sinänsä olevaa*...» (280) [253—254].

Logiikan objektiivisuus

Loogiset käsitteet ovat subjektiivisia niin kauan kuin ne pysyvät "abstraktisina", abstraktisessa muodossaan, mutta samaan aikaan ne ilmaisevat myös olioita sinänsä. Luonto on *sekä* konkreettinen *että* abstraktinen, *sekä* ilmiö *että* olemus, *sekä* hetki *että* suhde. Inhimilliset käsitteet ovat subjektiivisia abstraktisuudessaan, irrallisuudessaan, mutta objektiivisia kokonaisuudessaan, prosessissa, tuloksessa, tendenssissä, lähteessä.

Oikein hyvä on Ensyklopedian 225. §, missä "tiedostus" ("teoreettinen") ja "tahto", "käytännöllinen toiminta" on esitetty sekä subjektiivisuuden että objektiivisuuden "yksipuolisuuden" hävittämisen kahtena puolena, kahtena menetelmänä, kahtena keinona.

NB ||| Ja edelleen 281—282 [254—255] hyvin tärkeää kategorioiden *muuttumisesta* toisikseen (ja Kantia vastaan, s. 282 [255]).

Logiikka, V osa, s. 282 [VI, 255] (loppu) *

»...Kant... lainaa *muodollisesta logiikasta* tietyn yhteyden, s.o. itse suhdekäsitteet ja synteettiset perusaatteet, ottaa ne *annettuina*; niiden deduktion olisi pitänyt *esittää* tuota itsetajunnan yksinkertaisen ykseyden *muuttumista* tällaisiksi sen määrityksiksi ja erotuksiksi; mutta Kant ei valvautunut osoittamaan tätä *itseään tuottavan käsitteen* todella synteettistä *etenemistä* (282) [255].

Kant ei osoittanut kategorioiden *muuttumista* toisikseen.

286—287 [259—260] — Palaten vielä kerran korkeampaan matematiikkaan (osoittaen muuten tuntevansa miten Gauss ratkaisi yhtälön $X^m - 1 = 0$ ⁶⁰) Hegel vielä kerran koskettelee differentiaali- ja integraalilaskentaa, sanoo, että

»matematiikka... ei ole tähän päivään asti kyennyt omin voimin, s.o. matemaattisesti, oikeuttamaan niitä toimin-

* Tästä V. I. Leninin muistilmanpanot jatkuvat vihkoon »Hegel. Logiikka III (ss. 89—115)». *Toim.*

toja, jotka perustuvat tähän muuttumiseen» (erinäisten suureiden muuttuminen toisiksi), »koska tämä muuttuminen ei ole luonteeltaan matemaattista». *Leibniz*, jolle differentiaalilaskennan keksimisen kunnia katsotaan kuuluvaksi, suoritti tämän muuttamisen »mitä riittämättömimmällä tavalla, joka on aivan yhtä käsitteetön kuin epämatemaattinenkin»... (287) [259—260].

»*Analyyttinen* tiedostus on koko päätelmän ensimmäinen edellytys — käsitteen välitön suhde objektiin; identtisyys on sen vuoksi se määre, minkä tiedostus tunnustaa omakseen, ja tämä tiedostus on vain sen tavoittamista, mikä on. Synteettinen tiedostus pyrkii *ymmärtämään* sitä, mikä on, s.o. sulkemaan piiriinsä määreiden moninaisuuden ykseydessään. Se on sen vuoksi päätelmän toinen edellytys, jossa erilainen sinänsä tulee suhteutetuksi. Sen tarkoitusperänä on siitä syystä välttämättömyys yleensä» (288) [260—261].

Eräiden tieteiden (esimerkiksi fysiikan) tavasta ottaa »selitykseksi» erilaisia »voimia» etc. ja pingottaa (venyttää), puristaa tosiasioita etc. Hegel tekee seuraavan viisaan huomautuksen:

»Teoreemoihin tuotavan konkreettisen aineiston niin sanottu selittely ja todistelu osoittautuu osittain tautologiaksi, osittain todellisen asiantilan vääristelyksi; osittain tämä vääristely on myös ollut omiaan peittämään tiedostuksen harhautumista sen yksipuolisesti valikoidessa kokemuksia, minkä ansiosta ainoastaan se onkin voinut saada yksinkertaiset määritelmänsä ja perusajatuksensa; mutta kokemuksesta ammennetut vastaväitteet se vuorostaan torjuu siten, ettei ota eikä tulkitse kokemusta sen konkreettisessa kokonaisuudessa, vaan esimerkkinä, ja tällöinkin hypoteeseille ja teorioille suotuisalta puolelta. Tässä konkreettisen kokemuksen alistamisessa ennalta edellytettyjen määreiden mukaiseksi teorian perusta tulee hämäytyksi ja näytetyksi ainoastaan teoriaa vahvistavalta puolelta» (315—316) [285—286].

erinomaisen oikeaa ja syvällistä

(vrt. porvariston taloustiedettä)

subjektivismia ja yksipuolisuutta vastaan

s.o. Kant ei ymmärtänyt "äärellisen" dialektiikan yleislakia?

Vanhan metafysiikan (m.m. Wolfin [esimerkki: naurettavaa tärkeilyä latteuksilla etc.]) kumosivat näes Kant ja Jacobi. Kant osoitti, että "sitovat todistelut" johtavat antinomioihin,
 »mutta hän» (Kant) »ei ajatellut tämän äärelliseen sisältöön punoutuvan todistelun luonnetta; toisen täytyy kuitenkin kaatua toisen mukana» (317) [287].

Synteettinen tieto ei ole vielä täydellistä, sillä »käsité ei tule ykseydeksi itsensä kanssa kohteessaan eli reaalisuudessaan... Sen vuoksi idea ei tässä tiedossa saavuta vielä totuutta, koska kohde ei vastaa subjektiivista käsitettä.— Mutta välttämättömyyden piiri on olemisen ja refleksion korkein huippu; se muuttuu itsestään käsitteen vapaudeksi, sisäinen identtisyys muuttuu ilmentymäkseen, mikä on käsite käsitteenä»...

»...Idea, sikäli kuin käsite *itseään varten* on nyt sinänsä määritetty käsite, on *käytännöllinen idea, toiminta*» (319) [288—289]. Ja seuraava § on otsikoitu »B: Hyvän idea».

Hegel
 käytännöstä
 ja tiedon
 objektiivisuudesta

Teoreettisen tiedostuksen tulee antaa objekti sen välttämättömyydessä, sen kaikinpuolisissa suhteissa, sen ristiriitaisessa liikunnassa an und für sich*. Mutta inhimillinen käsite tavoittaa, saavuttaa ja omaksuu "lopullisesti" tämän tiedostuksen objektiivisen totuuden vasta käsitteen muuttuessa "itseään varten olemiseksi" käytännön mielessä. S.o. ihmisen ja ihmiskunnan käytäntö on tiedon objektiivisuuden koetin, kriteeri. Sekö on Hegelin ajatus? Tähän on vielä palattava.

Miksi käytännöstä, toiminnosta siirrytään ainoastaan "hyvään", das Gute? Se on ahdasta, yksipuolista! Entä *hyödyllinen*?

Epäilemättä siihen kuuluu myös hyödyllinen. Vai onko sekin Hegelin mielestä das Gute?

* — sinänsä ja itseään varten. Toim.

Kaikki tämä on luvussa "Tiedostamisen idea" (II luku) — siirtymisessä "absoluuttiseen ideaan" (III luku) — s.o. käytäntö on Hegelillä epäilemättä rengas tiedostusprosessin analyysissa ja se on nimenomaan siirtymistä objektiiviseen (Hegel'n mukaan "absoluuttiseen") totuuteen. Niin muodoin Marx liittyy välittömästi Hegeliin ottaessaan tietoteoriaan käytännön kriiteerin: ks. teesejä Feuerbachista ⁶¹.

Käytäntö tietoteoriassa:

(320) [289] »Subjektii-visena taas sillä» (der Begriff) »on eräänlaisen sinänsä olevan toisinolemisen edellytys; se on *viettymystä* realisoida itsensä, tarkoitus, joka haluaa oman itsensä kautta antaa itselleen objektiivisuuden objektiivisessa maailmassa ja toteuttaa itsensä. Yleisenä, sinänsä määreettömänä subjektiivinen käsite on teoreettisessa ideassa vastakohtainen objektiiviselle maailmalle, josta se ammentaa itselleen määräsisällön ja täytön. Käytännöllisessä ideassa sitä vastoin tämä käsite on todellisenä todellista vastassa; mutta

Alias*:

Ihmisen tajunta ei ainoastaan heijasta objektiivista maailmaa, vaan luokin sitä.

Käsite (=ihminen) subjektiivisena edellyttää jälleen sinänsä olevaa toisinolemista (=ihmisestä riippumatonta luontoa). Tämä käsite (=ihminen) on *viettymystä* realisoida itsensä, antaa itselleen oman itsensä kautta objektiivisuus objektiivisessa maailmassa ja toteuttaa (täyttää) itsensä.

Yleisenä ja sinänsä määreettömänä subjektiivinen käsite (tieto?) on teoreettisessa ideassa (teorian alalla) vastakohtainen objektiiviselle maailmalle, josta se ammentaa määräsisällön ja täytön.

Käytännöllisessä ideassa (käytännön alalla) tämä käsite on todellisenä (toimivana?) todellista vastassa.

* — Tolsin sanoen. *Toim.*

itsevarmuus, mikä on ominaista subjektille määräolemisena sinänsä ja itseään varten, on varmuutta omasta todellisuudestaan ja maailman epätodellisuudesta...»

.....

Itsevarmuus, mikä subjektilla || tässä yhtäkkiä "käsitteen" asemesta || on määräolemisena sinänsä ja itseään varten, on varmuutta omasta todellisuudestaan ja maailman epätodellisuudesta.

s.o. että maailma ei tyydytä ihmistä ja ihminen päättää toiminnollaan muuttaa sitä.

»...Tämä käsitteeseen sisältyvä, sitä vastaava ja yksityisen ulkoisen todellisuuden vaatimuksen sisältävä määreellisyys on *hyvä*. Se esiintyy absoluuttisen arvoisena, koska se on käsitteen kokonaisuus sisimmässään, objektiivinen, jolle on samalla ominaista vapaan ykseyden ja subjektiivisuuden muoto. Tämä idea on *edellä tarkasteltua tiedostamisen ideaa korkeampi*, koska sillä on paitsi yleisen myös *suoranaisen todellisen* arvo...» (320—321) [290].

»...Tarkoituksen toiminta ei sen vuoksi tähtäydy omaan itseensä, tietyn määrityksen ottamiseen ja omaksumiseen itselleen, vaan pikemmin-

Ydinajatus:

"Hyvä" on "ulkoisen todellisuuden vaatimus", s.o. "hyvällä" ymmärretään ihmisen *käytäntöä* = vaatimusta (1) ja *ulkoista* todellisuutta (2).

Käytäntö on (teoreettista) tiedostamista korkeammalla, koska se omaa paitsi yleisyyden myös välittömän todellisuuden arvon.

"Tarkoituksen toiminta ei tähtäydy omaan itseensä... vaan siihen, että se *ulkoisen* maailman tiettyjen (puolten, piirteiden, ilmiöiden) hävittämisen kautta *antaisi it-*

kin oman määrityksensä || *selleen reaalisuuden ulkoisen edellyttämiseen ja reaalisuuden antamiseen itselleen ulkoisen todellisuuden muodossa ulkoisen maailman määritysten kumoamisen kautta...»* (321) [290]...

»...Tehty hyvä on hyvää sen johdosta, mitä se on jo subjektiivisessa tarkoituksessaan, ideassaan; suoritus antaa sille ulkoisen olevaisuuden...» (322) [291].

»Itse hyvän suorittaminen kohtaa esteitä, jopa voittamattomiakin, edellytyksenään olevan **objektiivisen maailman** taholta, maailman, jonka edellyttämiseen sisältyy hyvän subjektiivisyys ja äärellisyys, *ja joka eräänlaisena toisena kulkee omaa tietään...»* + (322—323) [292].

”Objektiivinen maailma” ”kulkee omaa tietään”, ja ihmisen käytäntö, jolla on edellytyksenään tämä objektiivinen maailma, kohtaa ”vaikeuksia toteuttaessaan” tarkoitustaan, kohtaa jopa ”voittamattomiakin” esteitä...

NB

NB

+ »...Hyvä jää niin muodoin *velvoitukseksi*; se on olemassa itsessään ja itseään varten, mutta päinvastoin kuin hyvä oleminen jää viimeisenä, abstraktisena välittömyytenä määritetyksi myös olemattomuutena...» ++

Hyvä, hyvyys, hyvät pyrkimykset jäävät **SUBJEKTIIVISEKSI VELVOITUKSEKSI...**

++ »...Täydellisen hyvän idea on tosin eräänlainen absoluuttinen postulaatti, mutta ei enempää kuin postulaatti, s.o. **subjektiivisuuden määreellisyyden** rasittana absoluuttinen. Lisäksi tulee vielä **kaksi vastakkaisista maailmaa, subjektiivisuuden** valtakunta **kuulakkaan** ajattelun **puhtaissa** avaruuksissa ja **objektiivisuuden** valtakunta **moninaisen** ulkoisen todellisuuden alkuelementissä, mikä

Kaksi maailmaa: subjektiivinen ja objektiivinen

on pimeyden suljettua valtakuntaa. Mainitun absoluuttisen tarkoituksen, jota vastassa on tuon todellisuuden ylipääsemätön raja-aita, ratkaisemattoman ristiriidan täydellistä kehitystä on käsitelty lähemmin 'Hengen fenomenologiassa', s. 453 ja seur. ...» (323) [292].

NB

Pilkantekoa "kuulakkaan ajattelun" puhtaista "ava-ruuksista" subjektiivisuuden valtakunnassa, jota vastassa on "objektiivisen", "moninaisen" todellisuuden "pimeys".

»...Jälkimmäisessä» (=der theoretischen Idee toisin kuin der praktischen Idee *)... »tiedostus tietää olevansa vain käsittämistä, sinänsä määrittämätöntä käsitteen samuutta itsensä kanssa; täyttäminen, t.s. sinänsä ja itseään varten määritetty objektiivisuus, on teoreettiselle idealle jotain annettua, ja tosioleva on *subjektiivisestä edellyttämisestä riippumatta läsnäoleva todellisuus*. Käytännölliselle idealle sitä vastoin tämä todellisuus, joka on sille samalla ylipääsemätön raja-aita, on merkitykseltään jotain sinänsä mitätöntä, minkä tulee saada todellinen määrityksensä ja ainoa arvonsa hyvän tarkoituksen kautta. Siksi tahto on itse *oman tarkoituksperänsä saavuttamisen tiellä sen kautta, että se irrottaa itsensä tiedostamisesta ja että ulkoinen todellisuus ei säilytä sille tosiolevan muotoa*; siksi hyvän idea voi saada täydennyksensä vain toden ideassa» (323—324) [292—293].

Nota bene

Tiedostus... löytää edestään tosiolevan subjektiivisista mielipiteistä (Setzen **) riippumatta läsnäolevana todellisuutena. (Se on puhdasta materialismia!) Ihmisen tahto, hänen käytäntönsä, häiritsee itse oman tarkoituksperänsä saavuttamista... siten, että irrottaa itsensä tiedostamisesta eikä tunnusta ulkoista todellisuutta tosiolevaksi (objektiiviseksi totuudeksi). On *yhdistettävä tiedostus ja käytäntö*.

* — teoreettisessa ideassa toisin kuin käytännöllisessä ideassa. Toim.
 ** — edellyttämisestä. Toim.

Ja heti tämän jälkeen:

»...Mutta se suorittaa tämän muuttumisen oman itsensä kautta» (totuuden idean muuttumisen hyvän ideaksi, teorian käytännöksi ja vice versa*). »Toimimisen päätelmässä ensimmäisenä premissinä on *hyvän tarkoituksen* välitön suhde *siihen todellisuuteen*, jonka mainittu tarkoitus valloittaa ja jonka se toisessa premississä suuntaa ulkoista todellisuutta vastaan *ulkoina keino*» (324) [293].

"Toiminnan päätelmä"... *Toiminta*, käytäntö on Hegelille *looginen "päätelmä"*, logiikan kuvio. Ja sehän on totta! Ei tietenkään siinä mielessä, että logiikan kuvion toisinolemisena on ihmisen käytäntö (=absoluuttinen idealismi), vaan vice versa: ihmisen käytäntö miljardeja kertoja toistuaan kiinnittyy logiikan kuvioina ihmisen tajuntaan. Näillä kuvioilla on ennakkoluulon lujuus, aksiomaattinen luonne nimenomaan (ja ainoastaan) tämän miljardeja kertoja tapahtuvan toistumisen vuoksi.

1. premissi: *hyvä tarkoitus* (subjektiivinen tarkoitus) versus *todellisuus* ("ulkoinen todellisuus")
2. premissi: ulkoinen *keino* (välidikappale), (objektiivinen)
3. premissi, t.s. johtopäätös: subjektiivisen ja objektiivisen käyminen yhteen, subjektiivisten ideain koetus, objektiivisen totuuden kriteeri.

NB

NB

»...Hyvän suorittaminen vastoin toista, sille vastakkaista todellisuutta on sitä välitystä, mikä on oleellisesti välttämätön välittömälle keskinäis-suhteelle ja hyvän toteuttamiselle...»

»...Jos hyvän tarkoitus ei kuitenkaan olisi täten» (toiminnalla) »toteutettu, niin se merkitsisi käsitteen paluuta sille kannalle, mikä sillä oli ennen toimintaansa, kannalle, jolta todellisuus on määritetty mitättömäksi ja kuitenkin oletettu reaaliseksi; tämä paluu muodostuu etenemiseksi kohti huonoa äärettömyyttä ja perustuu pelkästään siihen.

* — päinvastoin. *Toim.*

että mainitun abstraktisen reaalisuuden kumoutuessa tämä kumoutuminenkin välittömästi unohtuu tai unohdetaan se, että tämä reaalisuus oli jo päinvastoin oletettu sinänsä mitättömäksi, ei objektiiviseksi todellisuudeksi» (325) [294].

NB Tarkoituksien (inhimillisen toiminnan) täyttymättä jäämisen syynä (Grund) on se, että reaalisuutta pidetään olemattomana (nichtig), ettei tunnusteta sen (reaalisuuden) objektiivista todellisuutta.

»Koska objektiivisen käsitteen toiminnan kautta ulkoinen todellisuus muuttuu ja sen määrittäminen siten kumoutuu, niin juuri täten siltä riistetään pelkästään vain ilmenevän reaalisuuden luonne, ulkoinen määritettävyyden ja mitättömyys, ja siten *edellytetään* olevaksi sinänsä ja itseään varten...» +

NB Objektiivisen maailmankuvan itselleen luoneen ihmisen toiminta **muuttaa** ulkoista todellisuutta, kumoo sen määreellisyyden (=muuttaa sen niitä tai näitä puolia, laatuominaisuuksia) ja siten riistää siltä näennäisyyden, ulkoisuuden ja mitättömyyden piirteitä, tekee sen sinänsä ja itseään varten olevaksi (=objektiiviseksi totuudeksi).

NB

+ »...Täten yleensä kumoutuu sanottu oletamus, nimittäin hyvän määrittäminen *pelkästään subjektiiviseksi* ja sisällöltään rajoitetuksi tarkoitukseksi, välttämättömyys realisoida se vasta subjektiivisen toiminnan kautta ja itse tuo toimintakin. *Tuloksessa* välitys kumoo itsensä; tulos on välittömyys, mikä ei ole olettamuksen palautusta, vaan päinvastoin sen kumoutuneisuutta. Siten sinänsä ja itseään varten määritetyn käsitteen idea ei ole edellytetty enää *ainoastaan toimivassa subjektissa* olevaksi, vaan myös eräänlaiseksi välittömäksi todellisuudeksi, ja tämä taas, sellaisena kuin se on *tiedostuksessa*, on edellytetty *tosiolevaksi objektiivisuudeksi*» (326) [295].

Toiminnan tulos on subjektiivisen tiedostuksen koetin ja TOSIOLEVAN OBJEKTIIVISUUDEN kriteeri.

»...Tässä tuloksessa *tiedostus* on siis palautettu jälleen voimaan **ja yhdistetty käytännölliseen ideaan**; tavattu todellisuus on samalla määritetty toteutetuksi absoluuttiseksi tarkoitukseksi; mutta ei kuten etsivässä tiedostuksessa pelkäsi objektiiviseksi maailmaksi ilman käsitteen subjektiivisuutta, vaan sellaiseksi objektiiviseksi maailmaksi, jonka sisäinen peruste ja todellinen olemaisuus on käsite. Se on absoluuttinen idea» (327) [295]. ((II luvun loppu. Siirtyminen III lukuun: »Absoluuttinen idea».))

III luku: »Absoluuttinen idea».

»...Kuten on käynyt selväksi absoluuttinen idea on teoreettisen ja käytännöllisen idean identtisyyttä ja kumpikin näistä ideoista on itseään varten vielä yksipuolinen...» (327) [296].

Teoreettisen idean (tiedon) ja käytännön ykseys — tämä NB — ja tämä ykseys *nimenomaan tietoteoriassa*, sillä summaksi saadaan "absoluuttinen idea" (ja idea="das objektive Wahre"*) [V osa, 236] [VI, 214].

Tarkasteltavaksi ei jääkään siis nyt enää Inhalt**, vaan... »sen muodon yleisyys,— s.o. *metodi*» (329) [298].

»Etsivässä tiedostuksessa metodikin on *työkalu*, eräänlainen subjektiivisella puolella oleva väline, jonka kautta se suhteutuu objektiin... Totuudellisessa tiedostuksessa sitä vastoin metodi on paitsi tiettyjen määreiden paljous myös käsitteen määräolemista sinänsä ja itseään varten, käsitteen, joka vain siksi on välitermi» (loogisen päätelmäkuvioiden keskimäinen jäsen), »että sillä on myös objektiivisen merkitys...» (331) [299–300].

»...Absoluuttinen metodi» (s.o. objektiivisen totuuden tiedostamismetodi) »ei sitä vastoin ilmene ulkoisena refleksiona, vaan ottaa määreellisen omasta kohteestaan, sillä tämä metodi on itse sen immanentti periaate ja sie-

* — »objektiivinen tosi». *Toim.*

** — sisältö. *Toim.*

lu.—Tämä on se, mitä *Platon* vaati tiedostukselta, — on tarkasteltava oliota sinänsä, toisaalta niiden yleisyydessä, toisaalta taas poikkeamatta niistä ja tarrautumatta sivuseikkoihin, esimerkkeihin ja vertauksiin, vaan nähden edessään yksistään nämä oliot ja saattaa tajuntaan sen, mikä niissä on immanenttia...» (335—336) [303].

Tämä »absoluuttisen tiedostamisen» metodi on »analyytinen, ...'mutta yhtä hyvin myös synteettinen'»... (336) [303—304].

Eräs
dialektiikan
määrittäminen

”Dieses so sehr synthetische als analytische Moment des *Urteils*, wodurch das anfängliche Allgemeine aus ihm selbst als das *Andere seiner* sich bestimmt, ist das *dialektische* zu nennen...” (336) [304] (+ ks. seuraavaa siv.)*.

”Tätä *arvostelman* yhtä paljon synteettistä kuin analyttistäkin momenttia, jonka vaikutuksesta alkuperäinen yleinen [yleiskäsite] omasta itsestään lähtien määritetty itseensä nähden toiseksi, on nimitettävä dialektiseksi.”

Määrittäminen ei ole selvimpiä!!

1) Käsitteen määrittäminen omasta itsestään [*itse* oliota on tarkasteltava sen suhteissa ja kehityksessä];

2) ristiriitaisuus itsessään oliossa (das *Andere seiner***), ristiriitaiset voimat ja tendenssit jokaisessa ilmiössä;

3) analyysin ja synteetin yhdistäminen.

Ilmeisesti sellaiset ovat dialektiikan ainekset.

Yksityiskohtaisemmin nämä ainekset voitaisiin ehkä esittää näin:

*Dialek-
tiikan
ainekset*

1) tarkastelun *objektiivisuus* (ei esimerkkejä, ei poikkeamia, vaan itse olio sinänsä).

×

* Käsikirjoituksessa sulusta on vedetty nuoli kappaleeseen »Dialektiikka on...», mikä on sijoitettu käsikirjoituksen seuraavalle liuskalle (ks. tätä osaa, s. 182). *Toim.*

** — toinen itse. *Toim.*

- 2) tätä oliota toisiin yhdistävien monenlaisten *suhteiden* koko yhteissumma.
- 3) tämän olion (respective * ilmiön) *kehitys*, sen oma liikunta, sen oma elämä.
- 4) sisäisesti ristiriitaiset *tendenssit* (ja # puolet) tässä oliossa.
- 5) olio (ilmiö etc.) *vastakohtien* summana

ja vastakohtien ykseytenä.
- 6) näiden vastakohtien, ristiriitaisten pyrkimysten etc. *taistelu* respective kehkeytyminen.
- 7) analyysin ja synteessin yhdistäminen,— eri osien selvittely ja näiden osien yhdelmä, yhteen veto niistä.
- × 8) jokaisen olion (ilmiön etc.) suhteet ovat paitsi monenlaisia myös yleisiä, universaalisia. Jokainen olio (ilmiö, prosessi etc.) on yhteydessä *jokaiseen*.
- 9) ei ainoastaan vastakohtien ykseys, vaan *jokaisen* määreen, laadun, piirteen, puolen, ominaisuuden *muuttuminen jokaiseksi* toiseksi [vastakohdukseen?].
- 10) *uusien* puolien, suhteiden etc. paljastumisen loputon prosessi.
- 11) oliota, ilmiötä, tapahtumia j.n.e. koskevan inhimillisen tiedostustoiminnan loputon syventymisprosessi ilmiöistä olemukseen ja vähemmän syvällisestä olemuksesta syvällisempään.
- 12) rinnakkainolosta kausaalisuuteen ja yhdestä yhteyden sekä keskinäisen riippuvuuden muodosta toiseen, syvällisempään, yleisempään.

- 13) alemman asteen tiettyjen piirteiden, ominaisuuksien etc. toistuminen korkeammalla asteella ja näennäinen
- 14) paluu vanhaan (kieltämisen) (kieltäminen)
- 15) sisällön taistelu muotoa vastaan ja päinvastoin. Muodon hylkääminen, sisällön muuttaminen.
- 16) määrän muuttuminen laaduksi ja *vice versa*. ((15 ja 16 ovat 9:nnen *esimerkkejä*))

Lyhykäisesti dialektiikka voidaan määritellä opiksi vastakohtien ykseydestä. Siten tavoitetaan dialektiikan ydin, mutta se vaatii selityksiä ja kehittelyä.

+ (jatkoa. Ks. edellistä siv. *)

»...Dialektiikka on yksi niitä vanhoja tieteitä, jota on eniten ylenkatsottu uusien filosofien metafysiikassa [tässä selvästikin=tietoteoria ja logiikka] ja sitten yleensä yleistajuisessa filosofiassa, niin antiikin aikana kuin uudellakin ajalla...»

Platon
ja
dialek-
tiikka

Diogenes Laërtios sanoi Platonin panneen alulle dialektiikan, kolmannen filosofisen tieteen (kuten Thales luonnonfilosofian, Sokrates moraalifilosofian), mutta että tätä Platonin ansiota muka vähän ajattelevat ne, jotka siitä erikoisesti meluavat... }

Dialektiikan objektiivisuus...

»...Dialektiikkaa on pidetty useasti eräänlaisena *taittona*, ikään kuin se pohjautuisi eräänlaiseen subjektiiviseen *lahjakkuuteen* eikä olisi ominaista käsitteen objektiivisuudelle...» (336—337) [304]. Kantin tärkeä ansio on dialektiikan ottaminen uudelleen käytäntöön, sen tunnustaminen "järjelle" "välttämättömäksi" (ominaisuuksiksi) (337) [304], mutta tuloksen (dialek-

* Ks. tätä osaa, s. 180. *Toim*

Sivu V. I. Leninin käsikirjoituksesta
Muistiinpanot Hegelin kirjasta »Logiikan
tiede».— Syyskuu — joulukuu 1914

tiikan soveltamisesta) on oltava "vastakkaisen" (kantilaisuudelle) *ks. alempana*.

Sitten seuraa hyvin mielenkiintoinen, selvä, tärkeä lausunto dialektiikasta:

»...Paitsi sitä, että dialektiikka tuntuu tavallisesti joltakin satunnaiselta, sillä tapaa olla sellainen lähempi muoto, että puhuttaessa jostain kohteesta, esimerkiksi maailmasta, liikkeestä, pisteestä j.n.e., osoitetaan, että sille on ominaista jokin määre, esimerkiksi mainittujen kohteiden järjestystä koskeva, äärellisyys avaruudessa tai ajassa, oleminen *tässä* paikassa, avaruuden ehdoton kieltäminen; mutta että on myös yhtä välttämätön vastakkainenkin määre, esimerkiksi äärettömyys avaruudessa ja ajassa, olemattomuus *tässä* paikassa, suhde avaruuteen ja siis avaruudellisuus. Vanhempi elealainen koulukunta käytti dialektiikkaansa pääasiallisesti liikettä vastaan, Platon taas useasti aikansa kuvitelmia ja käsitteitä vastaan, eritoten sofisteja vastaan, mutta myös puhtaita kategorioita ja refleksiomäärytyksiä vastaan; myöhempi kehittynyt skeptisismi ulotti dialektiikan paitsi tajunnan välittömiin niin sanottuihin tosiasioihin ja jokapäiväisen elämän maksiimeihin myös kaikkiin tieteellisiin käsitteisiin. Ja tällaisesta dialektiikasta johdettu päätelmä on esitettyjen väitteiden *ristiriitaisuus* ja *mitättömyys* yleensä. Mutta näin voi käydä kaksinaisessa mielessä: joko objektiivisessä mielessä, siten että *kohde*, joka on tällöin ristiriidassa itsensä kanssa, kumoaa ja hävittää itsensä (sellainen on esim. elealaisten johtopäätös, jonka mukaan maailman, liikkeen, pisteen *totuudellisuus* kiellettiin); tai subjektiivisessä mielessä, siten että *tiedostus on puutteellista*. Tai jälkimmäinen päätelmä käsitetään siten, että itse tämä dialektiikka suorittaa

||| dialektiikan historiasta

||| skeptisismin osuus dialektiikan historiassa

||| dialektiikka ymmärretään konstailuksi

|| muka silmänkääntötempun, joka luo senta-
|| paisen valheellisen näennäisyyden. Sitä
|| mieltä on useimmiten niin sanottu terve
|| ihmisymmärrys, joka nojaa *aistimelliseen*
|| ilmeisyyteen sekä tavanomaisiin käsityk-
|| siin ja lausumiin...» (337—338) [304—305].

|| Esim. Diogenes-koira⁶² todistaa liik-
|| keen kävelemällä, »rahvaanomaista ku-
|| moamista», sanoo Hegel.

kantilai-
suus=
(myös)
skeptisismiä

|| »...Tai sitten päätelmä dialektiikan sub-
|| jektiivisestä mitättömyydestä ei koske
|| sitä itseään, vaan pikemminkin sitä tie-
|| toa, jota vastaan se on tähdätty, nimittäin
|| skeptisismien hengessä, samoin kuin kanti-
|| laisen filosofian hengessä, *tietoa* vastaan
|| yleensä.»

|| »...Perusennakkoluulo on tällöin se, että
|| dialektiikalla olisi muka *vain kielteinen*
|| *tulos*» (338) [306].

|| Kantin ansiona kuuluu muuten olleen
|| huomion kiinnittäminen dialektiikkaan
|| sekä »sinänsä ja itseään varten olevien
|| ajatusmääritysten» tarkasteluun (339) [306].

Se on oikein!
mielle ja
ajatus,
molempien
kehitys,
nil aliud*

|| »Esine, sellaisena kuin se on ilman
|| ajattelua ja käsitettä, on eräänlainen
|| mielle tai pelkkä nimitys; vain ajatus- ja
|| käsitelmäjärityksissä se *on* sitä, mitä se
|| *on*...»

Esine
näyttää
dialekti-
selta

|| »...Sen vuoksi ei ole pidettävä jonkin
|| esineen tai tiedostuksen syynä, jos ne
|| luonteensa mukaisesti tai jonkin ulkoisen
|| yhteyden vaikutuksesta näyttävät dialekti-
|| silta...»

Käsitteet
eivät ole
liikkumat-
tomia, vaan
sinänsä,

|| »...Siten kaikki pysyvinä pidetyt vasta-
|| kohdat, esimerkiksi äärellinen ja ääretön,
|| yksityinen ja yleinen, eivät ole minkään
|| ulkoisen sidonnaisuuden aiheuttamia risti-
|| riitoja, vaan päinvastoin, kuten niiden luon-

* — ei enempää. *Toim.*

non tarkastelu osoittaa, ne ovat sinänsä eräänlaista muuttumista...» (339) [307].

luonnos-
taan=
*muuttu-
mista*

»Tämä on juuri sama edellä mainittu näkökanta, jonka mukaan tietty

yleinen ensimmäinen osoittautuu *sinänsä tarkasteltuna* itseensä nähden toiseksi...»

Ensimmäinen yleinen käsite (ja= ensimmäinen tavattava, mikä hyvän- sä yleinen käsite)

»...mutta tämä toinen ei ole itse asiassa tyhjä kielteinen, ei mitään, jota *pidetään dialektiikan tavanomaisena tuloksena*, vaan se on ensimmäisen toinen, välittömän kielteinen; se on niin muodoin määritetty välittyneenä ja yleensä sisältää ensimmäiselle kuuluneen määreen. Siten myös ensimmäinen itse asiassa *tallentuu ja säilyy* toisessa.— Myönteisen pidättäminen *omassa* kielteisessään, edellytyksen sisällön pidättäminen sen tuloksessa, se on tärkeintä järjellisessä tiedostamisessa; ja alkeellinenkin harkinta riittää vakuuttamaan tämän vaatimuksen ehdottomasta totuudesta ja välttämättömyydestä, ja mitä tulee *esimerkkeihin* tämän todistamiseksi, niin koko logiikka koostuu niistä» (340) [307—308].

Tämä on hyvin tärkeää dialektiikan ymmärtämiselle

Paljas kieltäminen, turhanpäiväinen kieltäminen, *skeptillinen* kieltäminen, horjuminen, epäileminen ei ole luonteenomaista eikä oleellista dialektiikassa, johon eittämättä sisältyy kieltämisen aines jopa sen erittäin tärkeänä osana, ei, vaan kieltäminen yhteyden momenttina, kehityksen momenttina, myönteisen säilyessä, t.s. ilman minkäänlaista horjuntaa, ilman minkäänlaista eklektiikkaa.

Dialektiikka on yleensä *ensimmäisen* väittämän kieltämistä, sen korvaamista *toisella* (ensimmäisen muuttumista toiseksi, ensimmäisen ja toisen yhteyden osoittamista etc.). Toisesta voidaan tehdä ensimmäisen predikaatti —

— »esimerkiksi äärellinen on ääretöntä, yksi on monta, yksityinen on yleistä...» (341) [308].

»...Koska ensimmäinen eli välitön on käsite "itsessään" = *itsessään* ja sen vuoksi myös kielteinen vain *itsessään*, niin sen dialektinen aines on siinä, että *ero*, joka siinä on *itsessään*, edellytetään sen sisällä olevaksi. Toinen sitä vastoin on itse jokin *määritetty*, *ero* tai suhde; sen dialektisena momenttina on sen vuoksi siihen sisältyvän *ykseyden* edellyttäminen...» — (341—342) [309].

(Yksinkertaisista ja alkuperäisistä, "ensimmäisistä" myönteisistä väitteistä, arvostelmista etc. puhuttaessa "dialektinen momentti", s.o. tieteellinen käsittely vaatii eroavuuden, yhteyden, muuttumisen osoittamista. Ilman sitä yksinkertainen myönteinen väite on epätäydellinen, eloton, kuollut. Suhteessa "toiseen", kielteiseen arvostelmaan, "dialektinen momentti" vaatii "*ykseyden*", s.o. kielteisen ja myönteisen yhteyden osoittamista, tämän myönteisen löytämistä kielteisestä. Väitteestä kieltämiseen — kieltämisestä "ykseyteen" väitettävän kanssa, — ilman tätä dialektiikka muodostuu paljaaksi kieltämiseksi, leikkittelyksi tai epäilyksi.)

»... — Elleivät siis kielteinen, määreellinen, suhde, arvostelma ja kaikki tämän toisen momentin tarkoittamat määreet jo sinänsä ilmene ristiriitana ja dialektisina, niin se riippuu pelkästään puutteellisesta ajattelusta, joka ei kokoa yhteen ajatuksiaan. Sillä materiaali — *vastakkaiset* määreet *yhden suhteen* sisällä — on jo *edellytetty* ja se on ajattelulle tarjolla. Mutta muodollinen ajattelu tekee identtisydestä itselleen lain, päästää edessään olevan ristiriitaisen sisällön vajoamaan mielteeseen piiriin, paikkaan ja aikaan, missä ristiriitainen pysyy sen ainesten ollessa rinnakkain ja peräkkäin *erossa toisesta* ja näin ollen tulee tajunnan eteen *ilman vastavuoroista kosketusta*» (342) [309].

NB

(Kohde) "tulee tajunnan eteen ilman vastavuo-
roista kosketusta" — siinä antidialektiikan ydin.
Tässä Hegel vain ikään kuin työnsi esille idealismin
aasinkorvat — katsoessaan ajan ja avaruuden (miel-
teen yhteydessä) olevan jotakin *alempaa* kuin *ajat-
telu*. *Määrätyssä* merkityksessä mielle on kylläkin
tietysti alempana. Kysymys on siitä, että ajattelun
on *tavoitettava* koko "mielikuva" sen liikkeessä, ja
sitä varten *ajattelun* on oltava dialektista. Onko
mielle *lähempänä* todellisuutta kuin ajattelu?
On ja ei ole. Mielle ei voi tavoittaa liikettä
kokonaisuudessaan, esimerkiksi se ei tavoita
300 000 km sekuntinopeudella tapahtuvaa liikettä,
mutta *ajatus* tavoittaa ja sen täytyy tavoittaa. Miel-
teestä otettuna ajatuskin heijastaa todellisuutta; aika
on objektiivisen todellisuuden olomuoto. Tässä, ajan
käsitteessä (eikä mielten suhteessa ajatteluun),
ilmenee Hegelin idealismi.

»...Se * tekee tästä itselleen määrätyn perusväittämän,
että ristiriita ei ole ajateltavissa; itse asiassa ristiriidan
ajattelemisen on käsitteen oleellinen momentti. Muodolli-
nen ajattelu tosiasiallisesti ajatteleekin ristiriidan,
mutta ummistaa sille heti silmänsä ja mainitussa sanon-
nassa» (väitteessä, että ristiriita ei ole ajateltavissa) »siir-
tyy siitä vain abstraktiseen kieltämiseen.»

»Juuri tarkasteltu kielteisyys muodostaa
käännekohdan käsitteen liikkeessä. Se on itseen-
sä kohdistuvan kielteisen suhteen yksinkertai-
nen piste, kaiken toiminnan, elävän ja henkisen
itseliikunnan sisäinen lähde, dialektinen sielu,
joka kaikella todella on omassa itsessään ja
jonka kautta se vain onkin tosi; sillä yksistään
tähän subjektiivisuuteen perustuu käsitteen ja
todellisuuden vastakohtaisuuden kumoutuminen
ja se ykseys, mikä on totuus.— Toinen kieltei-
nen, kielteisen kielteinen, johon olemme tulleet,
on mainittu ristiriidan kumoutuminen, mutta
tämä kumoutuminen on yhtä vähän kuin

dialektiikan
ydin

totuuden
kriteeri
(käsitteen
ja todelli-
suuden
ykseys)

* Muodollinen ajattelu. *Toim.*

ristiriitakaan *minkään* ulkoisen refleksion *vai-
kutusta*; se on elämän ja hengen *sisin*, *objektiivii-
sin* momentti, jonka ansiosta subjekti, henkilö,
vapaa — on olevainen» (342—343) [309—310].

Tässä on tärkeää: 1) dialektiikan luonnehdinta:
itseliikunta, toiminnan lähde, elämän ja hengen
liike; subjektin (ihmisen) käsitteiden käyminen yh-
teen todellisuuden kanssa; 2) objektivismi korkeim-
massa asteessa ("das objektivste Moment" *).

Tämä kieltämisen kieltäminen on kolmas jäsen, sanoo
Hegel (343) [310] — »mikäli yleensä halutaan *laskea*» —
mutta se voidaan tunnustaa myös *neljänneksi* (Quadrup-
licität **) (344) [311], kun lasketaan olevan *kaksi* kieltä-
mistä: "yksinkertainen" (eli "formaalinen") ja "absoluut-
tinen" (343 i. f.) [310—311].

Ero ei ole minulle selvä, eikä absoluuttinen ole yhtä
konkreettisemmän kanssa?

NB:
dialektiikan "kol-
minaisuus" on
sen ulkoinen pin-
nallinen puoli

»Vaikka tämä ykseys, kuten
metodin koko muotokin — *kolminai-
suus* — on vain tiedostamistavan ai-
van pinnallinen ulkopuoli» (344) [311]

— mutta, hän sanoo, sekin on jo "Kan-
tin filosofian ääretön ansio", että edes se
on sanottu (vaikkapa ohne Begriff ***).

Hegel
haukkuu
ankarasti
formalis-
mia, pitkä-
veteisyyt-
tä, dialek-
tiikalla

»Tosin formalismikin on omaksunut itsel-
leen kolminaisuuden ja pitänyt kiinni sen
tyhjästä *kaavasta*; nykyisen niin sanotun
filosofisen *konstruoinnin* pinnallisuus, kel-
vottomuus ja tyhjyys — konstruoinnin, joka
ei ole mitään muuta kuin tuon muodollisen
kaavan työntämistä joka paikkaan ilman kä-
sitettä ja immanenttia määrittystä ja sen
käyttämistä ulkoiseen järjestelyyn — ovat
tehneet tämän muodon pitkäveteiseksi ja

* — »objektiivisin momentti». *Toim.*

** — nelinäisyys. *Toim.*

*** — ilman käsitettä. *Toim.*

saattaneet sen huonoon huutoon. Mutta tämän käytön tympäisevyyden vuoksi se ei silti voi menettää sisäistä arvoaan, ja on kuitenkin arvostettava korkealle se, että siten on löydetty, vaikkakaan ei vielä käsitteellisesti omaksuttu, järjellisen hahmo» (344—345) [311].

leikkimisen tyhjyyttä

Kieltämisen kieltämisen tulos, tämä kolmas ei ole... »levossa oleva kolmas, vaan juuri se» (vastakohtien) »ykseys, joka on oman itsensä kanssa välittyvää liikuntaa ja toimintaa»... (345) [312].

Tuloksena tästä dialektisesta muuttumisesta "kolmanneksi", synteesiksi on uusi premissi, määritys etc., josta taasen tulee jatkuvan analyysin lähde. Mutta siihen, tuohon "kolmanteen" asteeseen, on jo tullut tiedostuksen "sisältö" (»tiedostuksen sisältö sellaisenaan tulee tarkastelun piiriin» — ja *metodi* laajentuu *järjestelmäksi* (346) [313].

Kaikkien järkeilyjen, koko analyysin alku — tämä ensimmäinen premissi — tuntuu nyt jo epämääräiseltä, "epätäydelliseltä", ilmaantuu tarve todistaa se, "johtaa" (ableiten) se, ja saadaan »se, mikä voi tuntua loputtoman *taantuvan* kehityksen vaatimukselta todistelussa ja päätelyssä» (347) [313—314] — mutta toisaalta uusi premissi työntää *eteenpäin*...

»...Tiedostus vyöryy eteenpäin sisällöstä sisältöön. Tälle etenemiselle on ominaista, että se alkaa yksinkertaisista määreellisyyksistä ja että seuraavat tulevat alati *rikkaammiksi* ja *konkreettisemmiksi*. Sillä tulos sisältää alkunsa, ja tämän liikunta on rikastuttanut sitä tietyllä uudella määreellisyydellä. Yleinen muodostaa perustan; siksi etenemistä ei ole pidettävä virtaamisena toisesta toiseen. Absoluuttisessa metodissa käsite *säilyy* toisinolemissaan, yleinen erillisyydessään, arvostelmassa ja reaalisuudessa; yleinen nostaa jokaisen seuraavan määrityksen asteella koko edellisen sisältönsä korkeammalle eikä dialektisen etenemisensä takia menetä mitään eikä jätä mitään jälkeensä, vaan vie kaiken hankitun mukanaan sekä rikastuu ja tiivistyy sisäisesti...» (349) [315].

(Tämä katkelma tekee melko näppärästi eräänlaisen)
yhteenvedon siitä, mitä on dialektiikka.

Mutta *laajentuminen* vaatii myös *syventymistä* ("In-sich-gehen" *) »ja suurempi laajentuminen on yhtäläisesti korkeampaa intensiivisyyttä».

Tämä NB:
Rikkainta
on *konk-*
reettisin
ja *subjek-*
tiivisin

»Rikkainta on sen vuoksi konkreettisin ja *subjektiivisin*, ja mahtavinta ja vallitsevinta se, mikä palautuu yksinkertaisimpaan syvyyteen» (349) [316].

»On siis niin, että jokainen edistysaskel määrittämisen jatkuessa, samalla kun se johtaa kauemmaksi määreettömästä alusta, on myös *lähentymistä* siihen *takaisin*, niin että se, mikä ensiksi saattoi näyttää erilaiselta, nimittäin alun taaksepäin menevä perustelu ja myöhemmän määrittämisen eteenpäin meno, käyvät yhteen ja ovat samaa» (350) [316].

Tätä määreetöntä alkua ei saa deprezieren**.

N B:
Hegel
Kantia
vastaan

»...ei ole tarpeen pyydellä anteeksi, että sitä» (alkua) »muka voitaisiin pitää vain tilapäisenä ja oletettuna. Se mitä sitä vastaan voitaisiin sanoa, että inhimillinen tieto on rajoitettua ja että ennen kuin käydään käsiksi asiaan, on kriittisesti tutkittava tiedostuksen välineet — ne ovat myös edellytyksiä, jotka konkreettisina määreinä tuovat tullessaan välityksensä ja perustelunsa vaatimuksen. Koska niillä ei siis muodollisesti ole mitään etuisuutta asian *alkuun* verraten, mitä vastaan ne protestoivat, ja pikemminkin, koska ne oman konkreettisemmän sisältönsä vuoksi kaipaavat tulla johdetuiksi, niin on päinvastoin pidettävä *turhana vaatimuksena*, että ne muka olisi otettava huomioon suuremmassa määrin kuin jokin muu. Niiden sisältö on epätosi, sillä ne tekevät kumoamattomaksi ja ehdottomaksi sen, mikä tunnetaan äärelliseksi ja epätodeksi, nimittäin rajoitetun, sisältönsä nähden.

* — »Itseensä menemistä». Toim.

** — tehdä arvottomaksi. Toim.

muodoksi ja välikappaleeksi määritetyn tiedostuksen; tämä epätosi tiedostus on itsekin muoto, perustelu, joka palautuu taaksepäin. Myös totuuden menetelmä pitää alkua jonakin epätäydellisenä, koska se on alku, mutta samalla se tietää tämän epätäydellisen yleensä välttämättömäksi, sillä totuus ei ole mitään muuta kuin tulemista omaan itseensä välittömyyden kielteisyiden kautta...» (350—351) [316—317].

»...Metodin tällaisen luonteen vuoksi tiede on kuin suljettu *ympyrä*, jonka alkuun, yksinkertaiseen perustaan, liittyy välittymisen kautta loppu; ja sitä paitsi tämä ympyrä on *ympyröistä muodostuva ympyrä*... Tämän ketjun renkaita ovat eriliset tieteet...» (351) [318].

»Metodi on puhdas käsite, joka on suhteessa vain itseensä; se on siis sitä yksinkertaista suhdetta itseensä, mikä on olemista. Mutta se on nyt myös *täyttynyttä* olemista, itseään käsittävä käsite, olemista konkreettisenä sekä samalla kauttaaltaan intensiivisenä totaalisuutena...»

»...Toiseksi tämä idea» ((die Idee des absoluten Erkennens*)) »on vielä looginen idea, se on puhtaaseen ajatukseen suljettua, se on vielä pelkästään jumalallisen käsitteen tietoutta. Sen järjestelmällinen kehittäminen on sinänsä tosin eräänlaista toteuttamista, mutta saman kehän sisällä pysyttelevää. Koska tiedostamisen puhdas idea on siis suljettu subjektiivisuuteen, niin se on *viettymystä* kumota tämä ja lopputuloksena on, että puhdas totuus tulee myös *jonkin toisen kehän ja tieteen aluksi*. Tähän muuttumiseen tarvitsee tässä enää vain viitata.

Kantia
vastaan
(oikein)

Tiede on
ympyröiden
ympyrä

NB:
dialektisen
metodin yh-
teys "erfülltes
Sein" kanssa,
täynnä sisäl-
töä olevan ja
konkreettisen
olemisen
kanssa

* — absoluuttisen tiedostamisen idea. *Toim.*

Siirtyminen
ideasta
luontoon...

NB:
Pienessä
logiikassa
(Encyklopä-
die, § 244,
Zusatz *
s. 414 **
[344]***)
kirjan vii-
meinen lause
on tällainen:
"diese sei-
ende Idee
aber ist die
Natur" ****.

Nimittäin samalla kun idea edellyttää itsensä puhtaan käsitteen ja sen reaalisuuden ehdottomaksi ykseydeksi ja sen vuoksi sisällyttää itsensä *olemisen* välittömyyteen, niin se on totaalisuutena tässä muodossa *luonto*» (352—353) [318—319].

Tämä lause *Logiikan* viimeisellä, 353:lla [319] sivulla on varsin merkittävä. Loogisen idean muuttuminen *luonnoksi*. Materialismi on siitä käden ulottuvilla. Engels⁶³ oli oikeassa, että Hegelin järjestelmä on ylösalaisin käännettyä materialismia. Tämä ei ole *Logiikan* viimeinen lause, mutta se mitä seuraa sivun loppuun asti, ei ole tärkeää.

—
"Logiikan" loppu. 17. XII. 1914.
—

NB

On merkillepantavaa, että koko luku "absoluuttisesta ideasta" ei juuri sanallakaan puhu jumalasta (kai yhden kerran on sattumalta pujahtanut esille "jumalallinen" "käsite"), ja sitä paitsi — *tämä NB* — luku ei juuri lainkaan sisällä varsinaisesti *idealismia*, vaan sen pääaiheena on *dialektinen metodi*. Hegelin logiikan lopputulos ja yhteenveto, sen viimeinen sana ja ydin on *dialektinen metodi* — tämä on erittäin merkillepantavaa. Ja vielä eräs seikka: tässä Hegelin *idealistsim-massa* teoksessa on *kaikkein vähiten* idealismia, *kaikkein eniten* materialismia. Se on "ristiriitaista", mutta totta!

* — lisäys. *Toim.*

** *Hegel*. Werke, Bd. VI, Berlin, 1840. *Toim.*

*** *Гегель*. Сочинения, т. I, М.—Л., 1929. *Toim.*

**** — »mutta tämä oleva idea on luonto». *Toim.*

VI nidos, s. 399 [I, 332—333]:

Ensyklopedia, 227. § — mainiosti sanottu *analyttisestä* metodista ("hajottaa" "annettu konkreettinen" ilmiö — "antaa abstraktion muoto" sen eri puolille ja "herausheben" * »laji eli voima ja laki») s. 398 — ja sen soveltamisesta:

Ei ole suinkaan »ehdonvaltamme asia» (398) [332] sovellammeko analyttistä vai synteettistä metodia (kuten man pflegt zu sprechen **) — se riippuu »itsensä tiedostettavien esineiden muodosta».

Locke ja empiirikot ovat analyysin kannalla. Ja usein sanotaan, että »enempää tiedostus ei kykene yleensä tekemäänkään» (399) [332].

»Käy kuitenkin heti selväksi, että se on asioiden vääristelyä ja että tiedostus, joka haluaa ottaa oliot sellaisina kuin ne ovat, joutuu tällöin ristiriitaan itsensä kanssa.» Niinpä kemisti "martert" *** lihapalasta ja löytää tyypeä, hiiltä etc. »Mutta nämä abstraktiset aineet eivät enää ole lihaa.»

Määritelmiä voi olla paljon, sillä esi-neissä on monia puolia:

»Mitä rikkaampi määriteltävä esine on, s.o. mitä enemmän erilaisia puolia se tarjoaa tarkasteltavaksi, sitä erilaisempia voivat olla myös niiden perusteella esitetyt määritelmät» (400 [334] § 229) — esimerkiksi elämän, valtion etc. määritelmä.

Spinoza ja Schelling sisällyttävät määritelmiinsä paljon "spekulatiivista" (ilmeisesti Hegel käyttää tätä sanaa tässä kohdin hyvässä mielessä), mutta »pelkän vakuutteen muodossa». Filosofian sen sijaan tulee kaikki todistaa ja johtaa eikä rajoittua määritelmiin.

Jaottelun (Einteilung) on oltava »luonnollista eikä pelkästään keinotekoista, s.o. mielivaltaista» (401) [334].

NB:
"suku eli voima ja laki"
(suku=laki!)

Kerrassaan oikein! Vrt. Marxin huomautusta "Pääomas-a" I,5.2⁶⁴

* — »kohottaa esille». Toim.

** — on tapana sanoa. Toim.

*** — »kiduttaa». Toim.

Ss. 403—404 [336] — suuttumusta ”konstruointia” ja konstruktioilla ”leikittelyä” vastaan silloin kun kysymyksessä on »käsité», »idea», »käsitteen ja objektiivisuuden ykseys»... (403) [336].

Pienen Ensyklopedian 233. §:n b kohta on otsikoitu *Das Wollen** (sama, mikä *isossa Logiikassa* on ”Die Idee des Guten” **).

Toiminta on ”ristiriita” — tarkoitus on todellinen ja eittodellinen, mahdollinen ja ei- ... j.n.e.

»Muodollisesti tämän ristiriidan katoaminen on sitä, että toiminta kumooa tarkoituksen subjektiivisuuden ja siten myös objektiivisuuden, kumooa vastakohtaisuuden, jonka vuoksi molemmat ovat äärellisiä, eikä ainoastaan annetun subjektiivisuuden yksipuolisuutta, vaan subjektiivisuuden yleensä» (406) [338].

Kantin ja *Fichten* näkökanta (eritoten moraalifilosofiassa) on tarkoituksen, subjektiivisen velvoituksen näkökanta (407) [338–339] (ulkopuolella yhteyttä objektiiviseen)...

Puhuessaan absoluuttisesta ideasta Hegel ivailee (237. §, VI osa, s. 409 [340]) siitä esitettyjä ”deklamaatioita”, että siinä muka avautuu kaikki, ja huomauttaa, että

»absoluuttinen idea» ... on... »yleinen»,
 »mutta tämä yleinen ei ole pelkkä abstraktinen muoto, jolle (sic!) koko erikoinen sisältö olisi vastakkainen jonain toisena, vaan se on absoluuttinen muoto, mihin ovat palanneet kaikki määritykset, koko sen edellyttämän sisällön täydellisyys. Tässä suhteessa absoluuttista ideaa voitaisiin verrata vanhukseen, joka toistelee samoja raamatunlauseita kuin lapsikin, mutta sisällyttää niihin koko elämänsä. Lapsikin saattaa ymmärtää uskonnollisen sisällön, mutta se on sille jotakin, minkä ulkopuolella on vielä koko elämä ja koko maailma.»

très bien!

Erinomainen vertaus! typerän uskonnon asemesta on vain otettava kaikkinaiset abstraktiset totuudet

oivallista!

»...Mielenkiinto piilee koko liikunnassa...» (237. §, s. 409 [341]).

* — *Tahtominen. Toim.*

** — »Hyvän idea». *Toim.*

»Sisältö on idean elävää kehitystä...» »Jokainen aikai-
semmin käsitellyistä asteista on absoluuttisen kuva, mutta
lähinnä rajoitetussa mielessä...» (410) [341].

238. §, lisäys:

»Filosofinen metodi on sekä synteettinen
että analyttinen; mutta ei suinkaan siinä
mielessä, että nämä molemmat äärellisen
tiedostamisen metodit olisivat pelkästään
rinnatusten tai vain vuorottelisivat, vaan
pikemminkin sillä tavalla, että ne molem-
mat sisältyvät filosofiseen metodiin ku-
moutuneina, ja metodi vaikuttaa **jokai-
sessa liikkeessään** samanaikaisesti sekä
analyttisesti että synteettisesti. Filosofi-
nen ajattelu toimii analyttisesti, kun se
ainoastaan huomioi kohteensa, idean, an-
taa sen olla olojaan ja ikään kuin vain
seurailee sen liikettä ja kehitystä. Sikäli
filosofointi on aivan passiivista. Mutta
samaa aikaan filosofinen ajattelu on syn-
teettistä ja ilmentyy itsensä käsitteen toi-
mintana. Lisäksi filosofinen metodi vaatii
pidättymään satunnaisista henkilökohtai-
sista otaksumista ja erikoismielipiteistä,
jotka alituisesti pyrkivät esille...» (411)
[342].

très bien

oikein
hyvin!
(ja havain-
nollisesti)

(243. §, s. 413 [344])... »Metodi ei näin ollen ole ulkoinen
muoto, vaan sisällön sielu ja käsite...»

(Ensyklopedian loppu; ks. ylempänä laidassa otetta
Logiikan lopusta *.)

* Ks. tätä osaa, s. 192. Toim.

MERKINNÖT HEGELIN »LOGIIKKA» KOSKEVIEN TEOSTEN ARVOSTELUISTA

"Preußische Jahrbücher" (Bd. 151) 1913, März, Dr. Ferd. J. *Schmidtin* artikkeli: "Hegel und Marx". Tekijä ylistää käännettä Hegelin suuntaan, haukkuu "teoreettista tietopillista skolastiikkaa", lainaa uushegeliläisiä *Constantin Rössleriä* ja *Adolf Lassonia* ("Preußische Jahrbücheristä") ja *Plengen* kirjan johdosta sanoo, että Marx ei muka ymmärtänyt "kansallisuuseidean" merkitystä synteessä. Marxin ansio — työläisten järjestäminen — on suuri, mutta... yksipuolinen.

NB |||| Malliesimerkki "vapaamielisestä" (oikeammin porvarillisesta, työläisiä mielistelevästä, sillä tekijä on ilmeisesti vanhoillinen) Marxin madaltamisesta.

McTaggart Ellis McTaggart: "Studies in the Hegelian Dialectic". Cambridge. 1896. (259 pp.) Arvostelu julkaisussa "Zeitschrift für Philosophie", Bd. 119 (1902), S. 185 — — — mukamas Hegelin filosofian tuntija, sanoo puolustavansa sitä Sethilta, Balfourilta, Lotzelta, Trendelenburgilta y.m. (tekijä, Taggart, on ilmeisesti äärimmäinen idealisti).

Emil Hammacher: "Die Bedeutung der Philosophie Hegels". (92 SS.) 1911. Leipzig.

Arvostelu julkaisussa "Zeitschrift für Philosophie", Bd. 148 (1912), p. 95. On kuulemma osuvia huomautuksia "Kantin jälkeisen idealismin toistumisesta nykyaikana", että muka Windelband on agnostikko (96 p.) etc., mutta tekijä ei kuulu lainkaan käsittäneen Hegelin "absoluuttista idealismia", kuten muuten myös Riehl, Dilthey y.m. "kyntilät". On ryhtynyt muka ylivoimaiseen urakkaan.

MERKINNÖT HEGELIN »LOGIIKKAA» KOSKEVIEN TEOSTEN ARVOSTELUISTA ⁶⁵

»Preussin Vuosikirjat» ⁶⁶ (nide 151) 1913, maaliskuu, tri Ferd. J. *Schmidtin* artikkeli: »Hegel ja Marx». Tekijä ylistää käännettä Hegelin suuntaan, haukkuu "teoreettista tieto-opillista skolastiikkaa", lainaa uushegeliläisiä *Constantin Rössleriä* ja *Adolf Lassonia* (»Preussin Vuosikirjoista») ja *Plengen* kirjan johdosta sanoo, että Marx ei muka ymmärtänyt "kansallisuusidean" merkitystä synteisinä. Marxin ansio — työläisten järjestäminen — on suuri, mutta... yksipuolinen.

Malliesimerkki "vapaamielisestä" (oikeammin ||| NB porvarillisesta, työläisiä mielistelevästä, sillä tekijä on ilmeisesti vanhoillinen) Marxin madaltamisesta. |||

McTaggart Ellis McTaggart: »Hegelin dialektiikkaa koskevia tutkimuksia». Cambridge 1896. (259 s.) Arvostelu »Filosofisessa Aikakauslehdessä» ⁶⁷, 119. nide (1902), s. 185 — — — mukamas Hegelin filosofian tuntija, sanoo puolustavansa sitä Sethilta, Balfourilta, Lotzelta, Trendelenburgilta y.m. (tekijä, Taggart, on ilmeisesti äärimmäinen idealisti).

Emil Hammacher: »Hegelin Filosofian merkitys». (92 s.) 1911. Leipzig.

Arvostelu »Filosofisessa Aikakauslehdessä», 148. nidos (1912), s. 95. On kuulemma osuvia huomautuksia "Kantin jälkeisen idealismin toistumisesta nykyaikana", että muka Windelband on agnostikko (96 s.) j.n.e., mutta että tekijä ei kuulu lainkaan käsittäneen Hegelin "absoluuttista idealismia", kuten muuten myös Riehl, Dilthey y.m. "kynttilät". On ryhtynyt muka ylivoimaiseen urakkaan.

Andrew Seth: "The Development from Kant to Hegel with Chapters on the Philosophy of Religion". London, 1882. Arvostelu julkaisussa "Zeitschrift für Philosophie", Bd. 83, S. 145 (1883).

Tekijä kuulemma puolustaa Hegeliä Kantia vastaan. (Yleensä ylistävä.)

Stirling: "Secret of Hegel". Arvostelu samassa julkaisussa, Bd. 53 (1868), p. 268. Tekijä on kuulemma tavattoman tulinen Hegelin kannattaja, selittää tätä englantilaisille.

Bertrando Spaventa: "Da Socrate a Hegel". Bari, 1905. (432 pp. 4,50 Lire). Arvostelu *ibid.*, Bd. 129 (1906) — kuulemma *kirjoituskokoelma* koskettaa muun muassa Hegeliä, jonka uskollinen kannattaja Spaventa on.

Stirling: "The Secret of Hegel".

Italialainen:

Spaventa: "Da Socrate a Hegel".

Raff. Mariano.

Saksalainen:

Michelet & Haring. "Dialektische Methode Hegels" (1888).

Schmitt. "Das Geheimnis der Hegelschen Dialektik" (1888).

Uusinta kirjallisuutta *Hegelistä*.

Uushegeliläiset: *Caird, Bradley*.

J. B. Baillie: "The Origin & Significance of Hegel's Logic". London. 1901. (375 pp.) Arvostelu "*Revue Philosophique*" lehdessä, 1902, 2, S. 312. Hän kuulemma ei ainoastaan toista Hegelin termejä (kuten *Véra*), vaan yrittää seuralla ja selittää *historiallisesti*. Esimerkiksi luku X: logiikan suhde luontoon (Hegel ei kuulemma saavuttanut tarkoitustaan). Hegelin merkitys on nähkäänsiinä, että hän "a démontré le caractère *objectif* de la connaissance"... (p. 314)

William Wallace: "Prolegomena to the Study of Hegel's Philosophy & Especially of His Logic". Oxford & London. 1894. Arvostelu "*Revue Philosophique*"

Andrew Seth: »Kehitys Kantista Hegeliin ja lukuja uskonnon filosofiasta». Lontoo 1882. Arvostelu »Filosofisessa Aikakauslehdessä», 83. nidos, s. 145 (1883).

Tekijä kuulemma puolustaa Hegeliä Kantia vastaan. (Yleensä ylistävä.)

Stirling: »Hegelin salaisuus». Arvostelu samassa julkaisussa, 53. nidos (1868), s. 268. Tekijä on kuulemma tavattoman tulinen Hegelin kannattaja, selittää tätä englantilaisille.

Bertrando Spaventa: »Sokrateesta Hegeliin». Bari 1905. (432 s. 4.^{so} liiraa). Arvostelu edelläm. julkaisussa, 129. nidos (1906) — kuulemma *kirjoituskokoelma* koskettelee muun muassa Hegeliä, jonka uskollinen kannattaja Spaventa on.

Stirling: »Hegelin salaisuus».

Italialainen:

Spaventa: »Sokrateesta Hegeliin».

Raff. Mariano.

Saksalainen:

Michelet & Haring. »Hegelin dialektinen metodi» (1888).

Schmitt. »Hegelin dialektiikan salaisuus» (1888).

Uusinta kirjallisuutta *Hegelistä*.

Uushegeliläiset: *Caird, Bradley*.

J. B. Baillie: »Hegelin logiikan alkuperä ja merkitys». Lontoo 1901. (375 s.) Arvostelu »Filosofinen Katsaus»⁶⁸ lehdessä, 1902, 2, s. 312. Hän kuulemma ei ainoastaan toista Hegelin termejä (kuten *Véra*), vaan yrittää seurailta ja selittää *historiallisesti*. Esimerkiksi luku X: logiikan suhde luontoon (Hegel ei kuulemma saavuttanut tarkoitustaan). Hegelin merkitys on nähkääs siinä, että hän »todisti tiedon *objektiivisen* luonteen»... (s. 314)

William Wallace: »Johdatus Hegelin filosofian ja erikoisesti hänen logiikkansa tutkimiseen». Oxford ja Lontoo. 1894. Arvostelu »*Filosofinen Katsaus*»

lehdessä. 1894, 2, p. 538. 2. painos, 1:nen v. 1874. Tekijä on kääntänyt Hegelin *Logiikan*.

Niin ikään

hänen: 1894

"Philosophy

of Mind"

käännös

ja selittävä

luku.

Arvostelu

ibid.

"M. Wallace expose avec précision la conception hégélienne de cette science (logique) ...science qui domine à la fois la philosophie de la nature et celle de l'esprit puisque la pensée pure ou l'Idée est le fonds commun de la réalité matérielle et de la réalité psychique" (540).

Wallacesta ylistävä, mutta sisällötön arvostelu "*Zeitschrift für Philosophiessa*", Bd. 111 (1898), p. 208.

P. Rotta: "La renaissance de Hegel et 'la philosophia perennis'" italialaisessa "*Rivista di Filosofiassa*" 1911, 1 — (arvostelu "*Revue Philosophiquessa*" 1911, 2, p. 333).

Rotta on *Cairdin* kannattaja. Nähdäkseni, nil.

idealistinen
tulkinta
energiasta??

Kesken kaiken... "la conception néohégélienne de Bradley d'une invisible énergie se transférant de manifestations en manifestations, présente et opérante sous tout changement et toute activité individuelle".

J. Grier Hibben: "Hegel's Logic, an Essay in Interpretation". *New York*. 1902. (313 p.)

Arvostelun kirjoittaja huomauttaa yleensä "la renaissance de l'hégélianisme dans les pays anglo-saxons"... "dans ces dernières années".

Arvostelu "*Revue Philosophiquessa*" 1904, volume 1, p. 430: "En dépit de son titre, l'ouvrage de *M. H.* est moins un commentaire interprétatif qu'un résumé presque littéral." Tekijä on laatinut jonkinlaisen *sanaston* Hegelin *Logiikassa* esiintyvistä *termeistä*. Tärkein ei kuulemma ole kuitenkaan siinä: "Les commentateurs en sont encore à disputer sur la position même prise par Hegel, sur le sens fondamental et le but véritable de sa dialectique. Aux critiques célèbres de *Seth* se sont opposées des exégèses récentes, attribuant une signification toute différente à la *Logique*, prise dans son ensemble, celles,

lehdessä. 1894, 2, s. 538. 2. painos, 1:nen v. 1874. Tekijä kääntänyt Hegelin *Logiikan*.

»Hra Wallace selostaa varsin täsmällisesti tämän tieteen (logiikan) hegeliläistä konseptiota ...tieteen, joka hallitsee luonnonfilosofiaa ja hengenfilosofiaa, koska puhdas ajatus eli Idea on niin aineellisen kuin henkisenkin todellisuuden yhteisenä perustana» (540).

Niin ikään hänen: 1894
 »Hengenfilosofian»⁶⁹
 käännös ja selittävä luku.
 Arvostelu samassa.

Wallacesta ylistävä, mutta sisällötön arvostelu »*Filosofisessa Aikakauslehdessä*», 111. nidos (1898), s. 208.

P. Rotta: »Hegelin renessanssi ja 'vakiofilosofia'» italialaisessa »*Filosofisessa Katsauksessa*» 1911, I — (arvostelu »*Filosofisessa Katsauksessa*» 1911, 2, s. 333).

Rotta on *Cairdin* kannattaja. Nähdäkseni nil.

Kesken kaiken... »Bradleyn uushegeliläinen konseptio näkymättömästä energiasta, joka ilmenee alituisen, on läsnä ja vaikuttaa kaikissa muutoksissa ja jokaisessa yksityisessä toiminnossa»⁷⁰.

idealistinen tulkinta energiasta??

J. Grier Hibben: »Hegelin logiikka, tulkitsemisyritys». *New York 1902*. (313 s.)

Arvostelu »*Filosofisessa Katsauksessa*» 1904, I nide, s. 430: »Vastoin otsikointiaan *hra H:n* teos ei suinkaan anna selittäviä huomautuksia, vaan miltei kirjaimellisen toisteen.» Tekijä on laatinut jonkinlaisen *sanaston* Hegelin *Logiikassa* esiintyvistä *termeistä*. Tärkein ei kuulemma ole kuitenkaan siinä: »Kommentoijat kiistelevät yhä vielä Hegelin asennoitumisesta sinänsä, hänen dialektiikkansa perusajatuksista ja todellisesta tarkoituksesta. *Sethin* kuuluisien arvostelevien kirjoitelmien vastapainoksi esitetään uusia tulkintoja, jotka

Arvostelun kirjoittaja * huomauttaa yleensä »hegeliläisyyden uudistumisesta anglosaksilaisissa maissa»... »näinä viime vuosina».

* Kysymyksessä on L. Weber. *Toim.*

notamment, de *McTaggart* et de *G. Noël*." (431)

Hibbenin mielestä Hegelin Logiikka "n'est pas un simple système spéculatif, une plus ou moins savante combinaison de concepts abstraits; elle est en même temps 'une interprétation de la vie universelle dans toute la plénitude de sa signification concrète' ". (p. 430)

NB

NB

antavat *Logiikalle* kokonaisuutena aivan toisen merkityksen, eritoten *McTaggartin* ja *G. Noëlin* tulkinnat.» (431)

Hibbenin mielestä Hegelin Logiikka »ei ole pelkkä spekulatiivinen järjestelmä, abstraktisten käsitteiden enemmän tai vähemmän syväoppinen yhdistelmä; 'se on samalla yleismaailmallisen elämän tulkin-
taa konkreettisen merkityksensä kaikessa täydellisyydessä'». (s. 430)

NB

Kirjoitettu joulukuussa 1914

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

**MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA
»LUENTOJA FILOSOFIAN HISTORIASTA»⁷¹**

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

HEGEL. LUENTOJA FILOSOFIAN HISTORIASTA TEOKSET, XIII OSA

JOHDATUS FILOSOFIAN HISTORIAAN

S. 37 * [30]** »... Jos tosi on abstraktinen, niin se on epä-tosi. Terve ihmisjärki pyrkii konkreettiseen... Filosofia on mitä suurimmassa määrin vihamielinen abstrakti-selle, johtaa takaisin konkreettiseen...»

S. 40 [32]: filosofian historian vertaa-minen *ympyrän* kehään — »tä-män kehän laidoilla on suuri pal-jous kehää»...

<p>Hyvin syvällinen oikea vertaus!! Jokainen ajatus- vivahe=kehä inhimillisen ajat- telun kehityksen suuressa kehässä (spiraalissa) yleensä</p>

»...Väitän, että filosofisten systeemien perättäisyys historiassa on sama kuin idean loogisten käsite-määritysten johtelun perättäisyys. Väitän, että jos filosofian historiassa esiintyneiden systeemien perus-käsitteet *riisutaan kaikesta*, mikä koskee niiden ulkoista muotoa, niiden soveltamista yksityistapauk-siin j.n.e., niin saadaan itsensä idean loogisen käsit-teen määrityksen eri asteet.

Jos sitä vastoin otetaan looginen eteenpäin-meno sinänsä, niin siinä esiintyy pääkohdissaan

NB

* Hegel, Werke, Bd. XIII, Berlin, 1833. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. IX, 1932. Тоim.

historiallisten ilmiöiden eteenpäinmeno; — mutta nämä puhtaat käsitteet on tietysti osattava tunnistaa siinä, mitä historiallinen muoto sulkee sisäänsä» (43)[34].

- S. 56 [45] — pilkantekoa muodintavoittelusta, — niistä, jotka ovat valmiit "auch jedes Geschwöge (?) für eine Philosophie auszuschreiben" *. Ss. 57—58 [45-46] — erinomaisesti sanottu tiukan historismin puolesta filosofian historiassa, jottei antiikin filosofien ansioksi pantaisi heidän ideainsa sellaista "kehittelyä", mikä on meille käsitettävää, mutta mitä antiikin filosofeilla ei todellisuudessa vielä ollut.

Thalesilla esimerkiksi ei ollut vielä käsitettä ἀρχή** (periaatteena), ei ollut vielä *syyn* käsitettä...

»...Niinpä on olemassa kokonaisia kansoja, joilla ei ole vielä ollenkaan tätä käsitettä» (syyn); »sitä varten tarvitaan korkea kehitysastetta...» (58) [47].

Äärimmäisen pitkästi, tyhjästi ja ikävästi filosofian suhteesta uskontoon. Yleensä johdantoa lähes 200 sivua — mahdotonta!!

* — »jokaisen jaarittelunkin (?) julistamaan filosofiaksi». *Toim.*

** — alku. *Toim.*

XIII OSA. FILOSOFIAN HISTORIAN
ENSIMMÄINEN OSA
KREIKAN FILOSOFIAN HISTORIA

JOONIALAISTEN FILOSOFIA ⁷²

»Anaksimandros (610—547 e. Kr. s.) väitti ihmisen saaneen alkunsa kalasta» (213) [168].

PYTHAGORAS JA PYTHAGORALAISET ⁷³

»...Ne ovat siis kuivia, vailla proses-
sia, epädialektisia, lepotilassa olevia
määriytyksiä...» (244) [189].

|| *dialektiikan*
|| kielteinen
|| määritys

Puhe on pythagoralaisten yleisistä ideoista; — ”luku” ja sen merkitys etc. Ergo: tämä on sanottu pythagoralaisten primitiivisistä ideoista, heidän primitiivisestä filosofiastaan, substanssin, olioiden, maailman ”määriytykset” ovat heillä ”kuivia, vailla prosessia (liikuntaa), epädialektisia”.

Seurailten ensisijaisesti *dialektista* filosofian historiassa Hegel esittää pythagoralaisten järjelyjä: »...yksi lisätynä parilliseen antaa parittoman ($2+1=3$); lisätynä parittomaan se antaa parillisen ($3+1=4$); sillä» (Eins) »on ominaisuus tehdä gerade (=parillinen) ja niin ollen sen itsensä täytyy olla parillinen. Ykseys sisältää siis itsessään erilaisia määriytyksiä» (246) [190].

Musiikin harmonia ja Pythagoraan filo- || (”maailman
sofia: || harmonia”)

subjektiivisen suhde objektiiviseen ||| »...Pythagoras luki järjelle kuuluvaksi ja valloitti sille täsmällisen määrityksen avulla sellaisen yksinkertaisen subjektiivisen aistin kuin kuulon, joka sinänsä on kykyä havaita suhteita» (262)[200].

Ss. 265—266 [202—203]: taivaankappaleiden liike — sen harmonia — on (*pythagoralaisilla*) soivien sfäärien harmoniaa, jota me emme kuule: Aristoteles. "De coelo", II, 13 (ja 9)⁷⁴:

»...Keskelle pythagoralaiset sijoittivat tulen, maata he pitivät tähtenä, joka kiertää kehässä tuon keskuskappaleen ympäri...» Mutta tuo tuli ei heillä ollut aurinko... »He eivät pitäneet tällöin kiinni aistiperäisestä näennäisyydestä, vaan perusteista... Nuo kymmenen sfääriä»

kymmenen planeetan — Merkurius, Venus, Mars, Jupiter, Saturnus, Aurinko, Kuu, Maa, Linnunrata ja Gegen-erde* (— antipodi?), joka oli keksitty "tasaluvun vuoksi", 10 saamiseksi⁷⁵ — kymmenen sfääriä eli kiertorataa eli liikettä

»synnyttää, kuten kaikki liikkuva, ääntä; mutta jokainen sfääri synnyttää erisävyistä ääntä suuruus- ja nopeuseronsa mukaan. Viimeksi mainitun määrittävät erilaiset etäisyydet, jotka ovat harmonisessa suhteessa toisiinsa musiikin intervaleille vastaavasti; täten syntyy liikkuvien sfäärien (maailman) harmoninen ääni (musiikki)...»

vihje materian rakenteesta!

pölyn osuus (auringonsäteessä) vanhimman kauden filosofiassa

pythagoralaiset: "arveluja", kuvitelmia makrokosmoksen ja mikrokosmoksen samankaltaisuudesta

Sielusta pythagoralaiset ajattelivat "die Seele sei: die Sonnenstäubchen" ** (=hiukkanen, atomi) (s. 268 [204]) (Aristoteles. "De anima", I, 2)⁷⁶.

Sielussa on seitsemän kehää (elementtiä) aivan kuin taivaallakin. Aristoteles. "De anima", I, 3,— s. 269[205].

* — Vastakkaismaa. Toim.

** — »sielu on auringonpölyhiukkasia». Toim.

Ja heti sen jälkeen tarinoita, että Pythagoras (otettuaan egyptiläisiltä opin sielun kuolemattomuudesta ja sielunvaelluksesta) olisi muka kertonut oman sielunsa eläneen 207 vuotta muissa ihmisissä etc. etc. (271) [206].

NB: tieteellisen ajattelun *itujen* ja mielikuvituksen yhteys à la uskonto, mytologia. Entä nyt! Sama asia, sama yhteys, mutta tieteen ja mytologian määräsuhde on toinen.

Vielä Pythagoraan lukuteoriasta.

»Luvut, missä ne ovat? Asustavatko ne avaruuden erottamina itsekseen ideain taivaalla? Ne eivät ole itse välittömästi olioita, koska olio, substanssi on jotain muuta kuin luku — kappaleella ei ole mitään samankaltaisuutta viimeksi mainitun kanssa», s. 254 [195].

NB

Lainaus [Aristoteleeltako? — "Metaphysik", I, 9 eikä? Sextus Empiricukseltako? Epäselvää].

Ss. 279—280 [211] — pythagoralaiset otaksuvat **eetterin** olemassaolon (»...Auringosta tunkeutuu sakean ja kylmän eetterin lävitse säde» etc.).

Siis eetteriä koskeva **arvelu** on ollut olemassa tuhansia vuosia pysyen yhä vielä *arveluna*. Mutta nyt on valmiina jo 1 000 kertaa enemmän *pääsyteitä*, jotka johdattavat kohti kysymyksen ratkaisua, eetterin tieteellistä määritystä.

ELEALAINEN KOULUKUNTA ⁷⁷

Puhuessaan elealaisesta koulukunnasta Hegel sanoo *dialektiikasta*:

»...Me löydämme siitä» (in der eleatischen Schule*) »dialektiikan alun, s.o. nimenomaan ajattelun puhtaan liikkeen käsitteinä; sekä myös ajattelun ja ilmiön eli aistimellisen olemisen vastakohtaisuuden,— itses-

mitä on
dialektiikka?

(α)

* — elealaisesta koulukunnasta. *Toim.*

(β)

sään olevan ja tämän itsessään olevan toista-varten-olemisen vastakohtaisuuden; ja löydämme esineiden olemuksesta ristiriidan, joka olemuksessa on itsessään (varsinaisen dialektiikan)...» (280) [211]. Ks. seuraavaa siv.*

Hegel
dialektiikasta
(katso edellistä sivua)

Tässä on itse asiassa kaksi dialektiikan määrettä (kaksi tunnusmerkkiä, kaksi luonteenomaista piirrettä; Bestimmungen, keine Definitionen **) 78:

- α) "ajatuksen puhdas liike käsitteinä";
β) "(itsessään) esineiden olemuksessa (selvitettävä) (paljastettava) ristiriita, joka siinä (tuossa olemuksessa) on itsessään (*dialektiikka varsinaisessa mielessä*)".

Toisin sanoen tämä Hegelin "fragmentti" on esitettävä näin:

Dialektiikka yleensä on "ajatuksen puhdasta liikettä käsitteinä" (s.o., kun puhutaan ilman idealismin mystiikkaa: inhimilliset käsitteet eivät ole liikkumattomia, vaan ne liikkuvat ikuisesti, muuttuvat toisikseen, sävyttävät toisiaan, ilman sitä ne eivät kuvasta elävää elämää. Käsitteiden analyysi, niiden tutkiminen, "taito käytellä niitä" (Engels)⁷⁹ vaatii aina käsitteiden *liikkeen*, niiden yhteyden, niiden toisikseen muuttumisten tutkimista).

Dialektiikka on erityisesti sen vastakohtaisuuden tutkimista, mikä on oliolla sinänsä (an sich)—olemuksella, substraatilla, substanssilla — ja ilmiöllä, "toisia-varten-olemisellä". (Tässäkin toinen muuttuu toiseksi, sulautuu toiseen: olemus ilmenee. Ilmiö on olennainen.) Ihmisajatus syventyy loputtomasti ilmiöstä olemukseen, niin sanoak-

* Käsitteiden joutuksen seuraavalle sivulle on sijoitettu alempana seuraava teksti. *Toim.*

** — määrettä eikä määritelmiä. *Toim.*

semme ensimmäisen asteen olemuksesta toisen asteen olemukseen j.n.e. *loputtomasti*.

Dialektiikka on varsinaisessa mielessä *esi-neiden omassa olemuksessa* esiintyvän risti-riidan tutkimista: eivät ainoastaan ilmiöt ole ohimeneviä, liikkuvia, juoksevia ja pelkääntään ehdollisten rajojen erottamia, vaan sellaisia ovat myös olioiden *olemukset*.

Sextus Empiricus esittää skeptisen näkökannan seuraavalla tavalla:

»...Samoin kuin jos kuvittelisimme, että talosta, missä on runsaasti kalleuksia, monet etsisivät kultaa yöllä; jokainen luulisi löytäneensä kultaa, mutta ei kuitenkaan tietäisi varmasti, oliko tosiaan löytänyt sitä. Aivan samalla tavalla filosofit astuvat tähän maailmaan kuten suureen taloon etsiäkseen totuutta; jos he löytäisivätkin sen, niin he eivät kuitenkaan saattaisi tietää, olivatko he tavoittaneet sen...» (288—289) [217].

houkutteleva vertaus...

Ksenofanes (elealainen) sanoi:

»Jos härillä ja leijonilla olisi kädet, jotta ne voisivat ihmisten tavoin luoda taideteoksia, niin nekin ryhtyisivät kuvaamaan jumalia ja antamaan niille samanlaisia ruumiinmuotoja kuin niillä on itsellään...» (289—290) [218].

jumalat ihmisten kuvina

»Zenonin erikoisuutena on dialektiikka...» »Hän on dialektiikan alullepanija...» (302) [229].

»...Aivan samoin tapaamme Zenonilla todella **objektiivisen dialektiikan**» (309) [231].

(310 [232]: filosofisten järjestelmien kumoamisesta: »Väärä on todistettava vääräksi itsessään eikä sillä, että vastakkainen on tosi...»)

»Dialektiikka yleensä on: α) ulkoista dialektiikkaa, tämä on annetun liikkeen kokonaisuudesta erillistä liikettä; β) ei ainoastaan ymmärryksemme, vaan itsensä asian olemuksesta, s.o. puhtaasta sisällön käsitteestä, todistettua liikettä. Ensin mainittu dialektiikka tapaa tarkastella kohteita osoittamalla niiden

dialektiikka

objektiivinen dialektiikka

perusteet ja puolet, minkä johdosta kaikki tavallisesti vakaana pidetty tehdään häilyväksi. Nämä perusteet voivat olla kerrassaan ulkoisia, ja sofisteista puhuessamme tulemme puhumaan enemmän tällaisesta dialektiikasta. Toisen lajin dialektiikka taas on kohteen immanenttia tarkastelua: se otetaan sellaisenaan, ilman edellytystä, ideaa, velvoitetta, ei ulkoisten suhteiden, lakien eikä perusteiden mukaan. Paneudutaan kokonaan asian ytimeen, tarkastellaan kohdetta sinänsä ja otetaan se sillä olevien määreiden mukaisesti. Tässä tarkastelussa se» (er) (sic!) »osoittaa sitten itse sisältävänsä toisilleen vastakkaisia määreitä ja niin muodoin kumoutuvansa; tätä dialektiikkaa tapaamme pääasiallisesti vanhan ajan filosofeilla. Subjektiiivinen dialektiikka, joka pohjautuu järjestyksensä ulkoisiin perusteisiin, pätee silloin kun myöntää, että 'oikeassa on myös erheellistä ja väärässä totta'. Todellinen dialektiikka ei jätä kohteestaan mitään, kohde osoittautuu siten kestävämmäksi ei vain joltain yksityiseltä taholta, vaan hajoaa kokonaan...» (s. 311 [232—233]).

Kysymykseen *dialektiikasta* ja sen objektiivisesta merkityksestä...

XX vuosisadalla (ja XIX vuosisadan lopullakin) "kehitysperiaatteen" "hyväksyvät kaikki".— Niin, mutta tämä pintapuolinen, ajattelematon, satunnainen, filisterimäinen "kannatus" on *sen laatuista* kannatusta, jolla tukahdutetaan ja madalletaan totuus.— Jos kerran kaikki kehittyy, niin kaikki muuttuu yhdestä toiseksi, sillä kehitys ei tietävästikään ole yksinkertaista, yleistä ja ikuista *kasvua, lisääntymistä* (respective vähentymistä) etc.— Jos kerran asia on siten, niin on ensiksikin *täsmällisemmin* ymmärrettävä evoluutio kaiken syntymiseksi ja häviämiseksi, toisikseen muuttumiseksi.— Ja toiseksi, jos

k a i k k i kehittyä, niin koskeeko tämä myös ajattelun yleisimpiä *käsitteitä* ja *kategorioita*? Jollei, niin ajattelu ei siis ole yhteydessä olemiseen. Jos koskee, niin on olemassa käsitteiden dialektiikka ja tiedostuksen dialektiikka, jolla on objektiivinen merkitys. +

I kehityksen periaate...	+ Sen lisäksi yleinen kehitysperiaate on yhdistettävä, sidottava, sovitettava yhteen <i>maailman</i> , luonnon, liikkeen, materian etc. <i>ykseyden</i> yleisen periaatteen kanssa.	NB
II ykseyden periaate...		

»...Zenon tarkasteli liikettä etupäässä objektiivisen dialektisesti...»

»...Liike itse on kaiken olevan dialektiikkaa...» Zenon ei aikonutkaan kieltää liikettä »aistimellisesti varmana», kysymys oli ainoastaan "nach ihrer (liikkeen) Wahrheit" — (liikkeen totuudellisuudesta) (313) [234]. Ja seuraavalla siv. kertoessaan anekdootin siitä, miten Diogenes (Sinopelainen kyynikko) kumosi liikkeen kävelyesimerkillä, Hegel kirjoittaa:

»...Mutta anekdootti jatkuu vielä näin: erään oppilaan tyydyttyä tähän kumoamiseen Diogenes ryhtyi pieksämään häntä kepillä, sillä kun keran opettaja oli väitellyt perusteeseen nojautuen, niin hänelle olisi pitänyt vastatakin perusteeseen nojautuen. Niin muodoin ei ole tyydyttävä aistimelliseen varmuuteen, vaan on ymmärrettävä...» (314) [235].

NB
Tämä voidaan ja täytyy *kääntää toisin päin*: kysymys ei ole siitä, onko liikettä, vaan siitä, miten se on ilmaistava käsitteiden logiikassa

Ei hullumpaa!
Mistä tämä anekdootin jatko on otettu? Diogenes Laertioksella sitä ei ole VI, 39. §⁸⁰ eikä Sextus Empiricuksella, III, 8⁸¹ (Hegel s.314 [235]). Olisiko se Hegelin keksimä?

Liikkeen 4 kumoamistapaa Zenonilla:

1. Päämäärää kohden liikkuvan on aluksi kuljettava *puoli* matkaa sitä kohden. Ja tästä puolesta aluksi puolet j.n.e. *loputtomasti*.

Aristoteles vastasi: avaruus ja aika ovat loputtomiin jaettavia (διωμέτ*) (s. 316 [236]), mutta eivät loputtomasti jaettuja (ἐνερπεῖα**), Bayle ("Dictionnaire"⁸², t. IV, article Zenon) sanoo Aristoteleen vastausta *pitoyable**** lausuen

»...jos vetäisimme loputtoman määrän viivoja tuumalle materiaa, emme suorittaisi jakamista, mikä muuttaisi todella loputtomaksi sen, joka hänen mukaansa oli vain potentiaalisesti loputonta...»

- Ja Hegel kirjoittaa (317) [237]: »Tämä jos on suurenmoinen!»

s.o. jos loputon jakaminen saatettaisiin muka loppuun!!

oikein! || »...Ajan ja avaruuden olemuksena on liike, sillä se on yleistä; sen ymmärtäminen merkitsee sen olemuksen lausumista käsitteen muodossa. Liike käsitteenä, ajatuksena lausutaan julki kielteisyyden ja keskeytymättömyyden ykseytenä; mutta keskeytymättömyyttä enempiä kuin pisteittäisyyttäkin ei sinänsä voida asettaa niiden olemukseksi...» (ss. 318—319 [238]).

"Ymmärtäminen merkitsee ilmaisemista käsitteiden muodossa." Liike on ajan ja avaruuden olemus. Tämän olemuksen ilmaisee kaksi peruskäsitettä: (loputon) keskeytymättömyys (Kontinuität) ja "pisteittäisyys" (=keskeytymättömyyden kieltäminen, *keskeytyvyys*). Liike on (ajan ja avaruuden) keskeytymättömyyden ja (ajan ja avaruuden) keskeytyvyyden ykseyttä. Liike on ristiriitaa, se on ristiriitojen ykseyttä.

* — mahdollisuudessa. *Toim.*
 ** — todellisuudessa. *Toim.*
 *** — sääliittäväksi. *Toim.*

Überweg — Heinze, 10. painos, s. 63 (20. §) ei ole oikeassa sanoessaan, että Hegel ”puolustaa Aristotelesta Baylea vastaan”. Hegel kumoaa sekä skeptikon (Baylen) että anti-dialektikon (Aristoteleen).

Vrt. Gomperz. ”Les penseurs de la Grèce”⁸³, s. ..., väkinäistä, pakotettua ristiriitojen ykseyden *tunnustamista*, ilman dialektiikan tunnustamista (pelkurimaisen ajattelun vuoksi)...

2. Akhilleus ei tavoita kilpikonnaa. ”Aluksi 1/2” j.n.e. loputtomiin.

Aristoteles vastaa: tavoittaa, jos hänen sallitaan ”ylittää raja” (s. 320 [240]).

Ja Hegel: »Tämä vastaus on oikea, sisältää itsessään kaiken» (s. 321 [240]), — sillä puoli muodostuu tosiaan tässä (määrätyllä asteella) ”rajaksi”...

»...Kun puhumme yleensä liikkeestä, niin sanomme: kappale on yhdessä paikassa ja sitten se siirtyy toiseen paikkaan. Sinä aikana, jolloin se liikkuu, se ei ole enää ensin mainitussa paikassa, mutta ei vielä myöskään toisessa; jos se on jommassakummassa paikassa, se on levossa. Jos sanotaan, että se on kummankin välillä, merkitsee se samaa kuin olla sanomatta mitään, sillä siinä tapauksessa se on jälleen toisessa paikassa; näin ollen edessä on sama vaikeus. Liikkuminen taas merkitsee olemista tässä paikassa ja samanaikaisesti olemattomuutta siinä; se on avaruuden ja ajan keskeytymättömyyttä ja juuri se mahdollistaakin liikkeen» (ss. 321—322 [241]).

vrt. Tshernovin väitteitä Engelsiä vastaan⁸⁴

NB
oikein!

Liike on kappaleen olemista tietyllä hetkellä tietyssä paikassa, toisella, seuraavalla hetkellä toisessa paikassa — sellainen on vastaväite, jota Tshernov toistelee (ks. hänen ”Filosofisia tutkielmiaan”) Hegelin *kaikkien* ”metafyysisien” vastustajien perässä.

Mainittu vastaväite on *väärä*: (1) se kuvaa liikkeen *tulosta* eikä *itseään* liikettä; (2) se ei näytä eikä sisällä itsessään liikkeen *mahdollisuutta*; (3) se esittää liikkeen

lepotilojen summana, yhdyssiteenä, t.s. se ei poista, vaan ainoastaan peittää, loitontaa, varjostaa, verhoaa (dialektista) ristiriitaa.

oikein! | »Vaikeutena on aina ajattelu, sillä se tarkastelee kohteen todellisuudessa sidonnaisia momenteja erossa toisistaan» (322) [242].

Emme voi mieltää, ilmaista, mitata, kuvata liikettä keskeyttämättä keskeytymätöntä, yksinkertaistamatta, karkeuttamatta, paloitlematta, kuolettamatta elävää. Liikkeen kuvaaminen ajatuksen avulla on aina karkeuttamista, kuolettamista,—eikä ainoastaan ajatuksen vaan myös aistimuksen avulla, eikä ainoastaan liikkeen vaan myös minkä tahansa käsitteen karkeuttamista, kuolettamista.

Juuri siinä on dialektiikan *ydin*. *Tätä ydintä* juuri ilmentääkin sanonta: vastakohtaisuuksien ykseys, samuus.

3. »Lentävä nuoli on levossa.»

Ja Aristoteleen vastaus: virhe juontuu otaksumasta, että »aika koostuisi erillisistä nyt» (ἐκ τῶν νῦν) s. 324 [243].

4. $\frac{1}{2}$ on yhtä kuin kaksinkertainen: liike, jota mitataan liikkumattomaan kappaleeseen verrattuna ja *vastakkaiseen* suuntaan liikkuvaan kappaleeseen verrattuna.

Pykälän lopussa puhutaan Zenonista, Hegel rinnastaa hänet *Kanttiin* (tämän *antinomiat* näet »eivät ole enempää kuin se, mitä tässä suhteessa teki jo Zenon»).

Yleispäätelmä elealaisten dialektiikasta: »tosi on vain yksi, kaikki muu on epätosi» — »samoin kuin Kantin filosofian tuloksena oli: 'Me tiedostamme ainoastaan ilmiöitä.' Yleensä ottaen yksi ja sama periaate» (s. 326 [244]).

On toki eroakin.

Kant ja hänen (subjektivis- minsa, skeptisisminsä etc.)	»Kantilla henkinen on se, mikä hajottaa maailmaa; Zenonin mukaan ilmiön maailma sinänsä ja itseään varten ei ole tosi. Kantin mukaan ajattelumme, henkinen toimintamme on pahaa;— tiedon mitättömänä pitäminen on hengen yletöntä nöyryytystä...» (327) [244—245].
--	--

Elealaisten jatkuminen Leukippoksessa ja *sophisteissa*...

HERAKLEITOKSEN FILOSOFIA

Zenonin jälkeen (? eli­kö hän Herakleitoksen jäl­keen?)⁸⁵ Hegel siirtyy Herakleitokseen ja sanoo:

»Sitä» (Zenonin dialektiikkaa) »voidaan sanoa myös subjektiiviseksi dialektiikaksi, sikäli kuin se koskee tarkastelevaa subjekti­a, ja yksi ilman tätä dialektiikkaa, ilman tätä liikettä on yksi, abstrakti­nen identtisyys...» (328) [245].

mutta aikaisemmin puhuttiin, ks. lainausta sivulta 309 [231] y.m., Zenonin objektiivisesta dialektiikasta. Tässä on jokin äärimmäisen hieno "distinguo"*. Vrt. seuraavaa:

»Dialektiikka: α) ulkoinen dialektiikka, sinne tänne hyppelevää järkeilyä, dialektiikkaa, mihin itsensä olion sielu ei liukene; β) objektin immanentti dialektiikka, joka kuitenkin (NB) luetaan subjektin tarkastelutapaan kuuluvaksi; γ) Herakleitoksen objektiivisyys, s.o. itse dialektiikka periaatteeksi ymmärrettynä» (328) [246].

- α) subjektiivinen dialektiikka
β) objektiin sisältyy dialektiikka, mutta *minä* en tiedä, onko se ehkä Schein**, ainoastaan ilmiö etc.
γ) täysin objektiivinen dialektiikka kaiken olevan periaatteena

(Herakleitoksella): »Tässä eteemme avautuu uusi maa; Herakleitoksella ei ole ainoatakaan lausetta, jota en hyväksyisi Logiikkaani» (328) [246].

»Herakleitos sanoo: kaikki on tulemista; tämä tuleminen on periaate. Se sisältyy sanoihin: oleminen on yhtä vähän kuin olemattomuus...» (s. 333 [249]).

»Sen tiedostaminen, että oleminen ja olemattomuus ovat vain totuudettomia abstraktioita, kun taas ensimmäinen totuudellinen on ainoastaan tuleminen, on suuri saavutus. Ymmärryksen mukaan molemmat erikseen ovat totuudellisia ja merkityksellisiä: järki sen sijaan tiedostaa toisen toisessa, tiedostaa, että toiseen sisältyy sen toinen» (NB "sen toinen") — »ja senpä vuoksi Kaikkeus, Absoluuttinen on määriteltävä tulemiseksi» (334) [250].

* — »minä erotan». Toim.

** — näennäisyys. Toim.

»Aristoteles sanoo ('De mundo' ⁸⁶, 5. luku), että Herakleitos yleensä 'satoi yhteen kokonaisen ja ei-kokonaisen (osan)' ...'yhtyvän ja eroavan, sopusointuisen ja epäsointuisen; ja kaikesta (vastakkaisesta) tulee yksi ja yhdestä kaikki'» (335) [250].

Platon esittää "Symposionissa" ⁸⁷ Herakleitoksen katso muksia (muun muassa sovellettuna musiikkiin: harmonia koostuu vastakohtaisuuksista) ja lausuman, että "muusi kon taide yhdistelee erilaista".

Hegel kirjoittaa: tämä ei ole väite Herakleitosta vastaan (336) [251], sillä eri lainen muodostaa harmonian olemuksen:

Aivan oikein ja tärkeää: "toinen"

o m a n a toisenaan, kehityksenä *o m a k s i* vastakohtakseen

»Tämä harmonia on juuri absoluuttista tulemista, muutosta,— ei toiseksi tulemis ta, nyt yksi, sitten toinen. Oleellista on se, että jokainen erilainen, erityinen, eriaa toisesta, eikä vain jostain abstraktisesti toisesta, vaan *omasta* toisestaan; jokainen on olemassa vain mikäli sen käsitteeseen sisältyy sen toinen...»

»Samoin kysymyksen ollessa sävelistä; niiden on oltava erilaisia, mutta siten, että ne voisivat olla yksiä...» (336) [251]. S. 337 [252]: kesken kaiken Sextus Empiricus (ja Aristoteles) on laskettu kuuluviksi... »parhaisiin todista jiin»...

Herakleitos sanoi: "die Zeit ist das erste körperliche Wesen" * (Sextus Empiricus)— s. (338).

körperliche on "epämukava" sanonta (voi näet (NB) olla skeptikon valitsema (NB)),— mutta aika on muka "das erste sinnliche Wesen"...**

»...Aika on puhdasta tulemista — havaittavaa...» (338) [252].

Sen johdosta, että Herakleitos piti tulta prosessina, Hegel sanoo: »Tuli on fyysistä aikaa; se on ehdotonta levottomuutta» (340) [253],— ja etempänä Herakleitoksen luonnonfilosofian johdosta:

»...Se» (Natur ***) »on prosessia itsessään...» (344) [253] »...luonto on tämä koskaan lepäämätön, ja kaikki

* —> aika on ensimmäinen ruumillinen olemus». *Toim.*

** —> ensimmäinen aistimellinen olemus...» *Toim.*

*** — luonto. *Toim.*

on muuttumista yhdestä toiseksi, kahtiajaosta ykseydeksi ja ykseydestä kahtiajaoksi...» (341) [254].

»Luonnon ymmärtäminen merkitsee *sen* esittämistä prosessina...» (339) [253].

Luonnontutkijoiden rajoittuneisuus on kuulemma tässä:

»...Puheittensa mukaan he» (Naturforscher *),
 »tarkkailevat, esittävät vain sitä, mitä näkevät; se ei ole kuitenkaan totta, käsitteen avulla he tiedottomasti muuntavat välittömästi näkemäänsä. Eikä kiista koske havainnon ja absoluuttisen käsitteen välistä ristiriitaa, vaan määrätyn rajoitetun käsitteen ja absoluuttisen käsitteen välistä ristiriitaa. He todistelevat, ettei muuntumisia ole...» (344—345) [256].

NB

NB

»...Prosessissaan kahtiajakautuva vesi antaa vetyä ja happea: — nämä eivät syntyneet, vaan olivat jo ennen olemassa sellaisenaan, osina, joista vesi koostuu» (näin Hegel matkii luonnontutkijoita)...

»Samoin on havainnon ja kokemuksen kaikkien suullisten ilmausten laita; kun ihminen puhuu, hänen sanoihinsa sisältyy käsite; käsitteeltä ei voida välttyä, tajunnan uusintumalla on aina yleisyyden ja totuuden vivahte.»

Aivan oikein ja hyvin tärkeää — juuri tätä toisti yleis-tajuisemmin Engels kirjoittaessaan, että luonnontutkijain on tiedettävä, että luonnontieteen tulokset ovat käsitteitä, kun taas taito käytellä käsitteitä ei ole synnynnäistä, vaan tulosta luonnontieteen ja filosofian 2000-vuotisesta kehityksestä.⁸⁸

Luonnontutkijoilla on ahdas käsitys muuntumisesta eikä ole ymmärrystä dialektiikasta.

»...Hän» (Herakleitos) — »on se, joka ensimmäisenä lausui ilmi äärettömyyden luonnon ja ensimmäisenä ymmärsi myös luonnon itsessään äärettömäksi, s.o. ymmärsi sen olemuksen prosessina...» (346) [257].

»Välttämättömyyden käsitteestä» — vrt. s. 347 [258]. Herakleitos ei muka voinut nähdä totuutta »aistimellisessä varmuudessa», vaan »välttämättömyydessä» (είμαρμένῃ) — ((λόγος)**).

* — luonnontutkijat. *Toim.*

** — (kohtalo) — ((logos)). *Toim.*

NB || »*absoluuttinen välit-* (*"absoluutti-*
tyminen» (348) [258]. (*nen yhteys*")

NB:

Välttämättö- || »Tietämäni järkevä, tosi on kylläkin
 myys="olemi- paluuta takaisin esineellisestä, s.o. aisti-
 sen yleinen" mellisestä, yksityisestä, määräyksellisestä,
 (yltäyleinen olevasta. Mutta se, mitä järki itsessään
 olemisessa) tietää, on yhtäläisessä määrin **välttämättö-**
 (yhteys, "ab- **myyttä eli olemisen yleistä**, se on ajattelun
 soluuttinen olemusta, kuten se on myös maailman ole-
 välittyminen") musta» (352) [261].

LEUKIPPOS

Filosofian || 368 [266]: »Filosofian kehityksen tulee vas-
 kehityksen tata historiassa loogisen filosofian
 "tulee vas- kehitystä; mutta viimeksi mainitussa
 tata" (??) täytyy olla paikkoja, jotka kehityksen
 historiassa kulussa putoavat historiasta pois.»
 loogisen
 filosofian
 kehitystä

Siinä on hyvin syvälinen ja oikea ajatus, joka itse asiassa on materialistinen (todellinen historia on perusta, pohja, oleminen, jonka perässä käy tajunta).

Leukippos sanoo, että atomit ovat näkymättömiä »esineellisyytensä pienuuden vuoksi» (369)—, mutta Hegel huomauttaa vastaan, että tämä on "Ausrede" (ib.), että "Eins" * ei ole nähtävissä, että "das Princip des Eins" on "ganz ideell" ** (370), että Leukippos ei ollut "empiirikko", vaan idealisti.

((?? idealisti Hegelin *yksipuolisuu*ta))
 varmastikin yksipuolisuu

([Yrittäessään ahtaa Leukipposta oman logiikkansa puitteisiin Hegel puhuu pitkään Leukippoksella näkemänsä

* — »veruke» (sama), että »yksi». *Toim.*

** — »yhden periaate» on »kerrassaan ideaperäinen». *Toim.*

Fürsichsein * periaatteen tärkeydestä, "suuruudesta" (368) [265]. Haiskahtaa osin yksipuoliselta tulkinnalta.]***

Mutta löytyy myös totuuden jyvänen: erillisyyden vivahe ("momentti"); asteittaisuuden keskeytyminen; ristiriitojen tasoittumisen momentti; keskeytymättömän keskeytyminen,— atomi, yksi. (Vrt. 371 i. f.[268]): — »Yksi ja keskeytymättömyys ovat vastakohtia...»

Hegelin logiikkaa ei voida *soveltaa* annetussa muodossa; sitä ei saa *ottaa* annettuna. Siitä *on valittava* loogiset (gnoseologiset) vivahteet ja puhdistettava pois *Ideenmystik* ***: se vaatii vielä ison työn).

»Atomistiikka asettaa itsensä sen vuoksi yleensä vastakohtaksi käsitykselle, että vieras olento olisi luonut maailman ja pitäisi sitä koossa. Luonnontiede tuntee atomistiikassa ensimmäisen kerran vapautuneensa välttämättömyydestä osoittaa maailman olemassaolon peruste. Sillä jos luonto kuvitellaan jonkin muun luomaksi ja koossa pitämäksi, niin se on kuviteltava ei sinänsä olevaksi, vaan sellaiseksi, jonka käsite on sen ulkopuolella, s.o. itselleen vieraan perusteen omaavaksi, sellaisenaan sillä ei ole perustetta, se on tajuttavissa ainoastaan toisen tahdosta: sellaisenaan se on satunnainen, ilman välttämättömyyttä ja käsitettä omassa itsessään. Atomistiikan käsitykseen taas sisältyy käsitys yleensä luonnon olemisesta sinänsä, s.o. ajatus löytää siinä itsensä...» (372—373) [269].

Selostaessaan Diogenes Laërtiosta, IX, 31.—33. §§ — Leukippoksen atomistiikkaa, atomien "pyörteitä" (Wirbel — δ(ι)ῶν) **** Hegel ei näe siinä mitään mielenkiintoista (»ei mitään intressiä...» »tyhjänpäiväistä

materialismi
(Hegel pelkää sanaa, älä koske minuun)
versus
atomistiikka

NB

* — itseään varten olemisen. *Toim.*

** Hakasuluissa oleva teksti on käsikirjoituksessa viivattu ylitse. *Toim.*

*** — *ideamystiikka*. *Toim.*

**** Diogenes Laërtios (s. 235) »vertiginem» — latinankielinen käännös.

|| kuvittelua», »hämäriä, sekavia mieliku-
via» — s. 377 i. f. [271—272]).

Hegelin sokeutta, idealistin toispuoli-
suutta!!

DEMOKRITOS

Demokritosta Hegel behandelt jo kerrassaan stiefmütter-
lich *, ainoastaan ss. 378—380[270—272]! Idealisti ei siedä
materialismiin henkeä!! Esitetään Demokritoksen sanat
(s. 379 [272]):

|| »Mielessä (νόμος) on lämmin,
mielessä on kylmä, mielessä on
väri, makea ja karvas, mutta
todellisuudessa (ἔρεῖν) on vain
atomeja ja tyhjyyttä» (Sextus
Empiricus. Adversus Mathematicos,
VII, 135. §)⁸⁹.

Ja tehdään johtopäätös:

»...Näemme siis, että Demokritos
ilmaisi määrätymmin sinänsä-ole-
misen ja toisia-varten-olemisen
momenttien eron...» (380) [272].

”kelvoton
idealismi”
(minun aisti-
mukseni)
vrt. Mach⁹⁰

|| Täten on muka ”avattu ovi” ”kelvotto-
malle idealismille”, että — ”*meine Em-
pfindung, mein*”... **

Hegel
versus
E. Mach...***

|| »...On edellytetty aistinnan käsitteetön
aistimuksellinen moninaisuus, missä ei ole
mitään järkeä ja mistä tämä idealismi ei
enempää piittaa.»

ANAKSAGORAAN FILOSOFIA

Anaksagoras. Νοῦς**** on ”maailman ja
kaiken järjestyksen syy”, ja Hegel selittää:

|| »...Objektiivinen ajatus... järki maail-
massa ja luonnossa, eli kuten me sanom-
me suvuista luonnossa, ne ovat yleistä.

* — käsittelee jo kerrassaan emintimän tavoin. *Toim.*

** — »minun aistimukseni, minun...» *Toim.*

*** — E. Machiin verrattuna... *Toim.*

**** — järki. *Toim.*

Koira on eläin, se on sen suku, sen substantiaallinen; — se on itse sitä. Tämä laki, tämä ymmärrys, tämä järki itse on luonnolle immanentti, se on luonnon olemus; se ei ole ulkoa käsin muotoiltu, kuten tuoli, jonka ihmiset tekevät» (381—382).

”Νοῦς on samaa kuin sielu” (Aristoteles Anaksagoraasta) — s. 394 [289]

NB:
sukukäsité on ”luonnon olemus”, se on laki...

ja... * selitys tälle *harppaukselle*, yleisestä luonnossa *sieluun*; objektiivisesta subjektiiviseen; materialismista idealismiin. C'est ici que ces extrêmes se touchent (et se transforment!)**.

Anaksagoraan homoiomeriain⁹¹ (osaset ovat samaa sukua kuin kokonaiset kappaleet) johdosta Hegel kirjoittaa:

»Muuttuminen on otettava kahtalaisessa mielessä, olemassaolon ja käsitteen mielessä...» (403—404). Niinpä kuulutaan sanottavan, että vesi voidaan poistaa ja kivet jäävät; sininen maali voidaan poistaa, punainen j.n.e. jää.

»Mutta tämä vain olemassaolon mielessä; käsitteen mielessä ne ovat olemassa vain toisensa kautta, se on sisäinen välttämättömyys.» Samoin kuin elävästä ruumiista ei voida poistaa yksistään sydäntä ilman keuhkojen etc. tuhoutumista.

»Samalla tavalla luonto on olemassa ainoastaan ykseydessä, kuten aivot ovat olemassa vain ykseydessä muiden elinten kanssa» (404)

ja toiset käsittävät muuttumisen pienten määräläatuisten hiukkasten läsnäolon ja kasvun (respective vähenemisen) yhdistymisen ja eroamisen mielessä. Toinen käsitys (Herakleitos) on *toisen* muuttumisen *toiseksi* (403).

muuttuminen (sen merkitys)

* Yksi sana V. I. Leninin käsikirjoituksessa on jäänyt selvittämättä. *Toim.*

** — Juuri tässä äärimmäisyydet kohtaavat (ja muuntuvat!). *Toim.*

Olemassaolo ja käsite näköjään eroavat Hegelillä suunnilleen kuten: erillisenä otettu, yhteydestä irrotettu faktumi (oleminen) ja yhteys (käsite), keskinäissuhde, yhteenliittyvyys, laki, välttämättömyys.

415 [302]: »...Käsite on sitä, mitä oliot ovat itsessään ja itseään varten...»

Puhuessaan siitä, että ruoho on tarkoitus eläimelle, tämä ihmiselle etc. etc., Hegel päättelee:

»Se on itseensä päätyvä kehä, mutta sen päätyminen on yhtäläisesti siirtymistä toiseen kehään;— pyörre, jonka keskus, mihin se palaa, on välittömästi toisen, sitä peittävän ylemmän kehän periferiassa...» (414) [303].

NB: || Tähän asti antiikin filosofit ovat muka
 ”yleinen” || antaneet vähän: »Yleinen on köyhä määri-
 ”olemuksena” || titys, jokainen tietää yleisestä, mutta ei
 tiedä siitä olemuksena» (416) [304].

|| »...Mutta tästä aletaan määrätietoisem-
 ”tiedostami- || min kehitellä tajunnan suhdetta olemi-
 sen luonteen || seen, aletaan kehitellä tiedostamisen luon-
 kehitys” || netta tiedon saamisena todesta» (417).
 »Henki on edennyt olemuksen ilmaisemi-
 seen ajatuksina» (418) [305].

»Tämä yleisen kehittäely, missä olemus siirtyy kokonaan tajunnan puolelle, näkyy myös sofistien niin huonoon huu-
 toon saatetussa viisaudessa» (418) [306].

((I osan loppu)) [II osa alkaa sofisteista.]

XIV OSA. FILOSOFIAN HISTORIAN TOINEN OSA

SOFISTIEN FILOSOFIA ⁹²

Sofisteista puhuessaan Hegel vatvoo äärimmäisen seikkaperäisesti sitä ajatusta, että sofistiikassa on muka ainesta, joka on yhteistä yleensä kaikelle sivistykselle (Bildung), muun muassa meidänkin sivistyksellemme, nimittäin *perustelujen* (Gründe) und Gegengründe * esittäminen, — ”refleктоiva järkeily” — monenlaisten näkökohtien löytäminen *kaikessa*; ((subjektiivisuus on objektiivisuuden puuttumista)). Puhuessaan Protagoraasta ja hänen kuulusta teesistään (ihminen on kaikkien asiain mitta) Hegel lähentää häneen *Kantia*:

»...Ihminen on kaiken mitta — ihminen, siis subjekti yleensä; oleva ei niin muodoin ole yksinään, vaan se on minun tietoani varten —, tajunta on olemukseltaan se, mikä synnyttää esineellisessä sisällön, subjektiivinen ajattelu osallistuu siihen oleellisesti. Ja tämä on se, mikä ulottuu uusimpaan filosofiaan asti. Kant sanoo, että me tunnemme ainoastaan ilmiöitä, s.o. että sitä, mikä meistä tuntuu objektiiviselta, realiteetilta, on tarkasteltava ainoastaan suhteessaan tajuntaan, ja että sitä ei ole olemassa ilman tätä suhdetta...» (31)** [25] ***.

Protagoras
ja
Kant

Toinen ”momentti” on muka objektiivisuus (das Allgemeine ****) »se on minun edellyttämäni, mutta se on samalla myös sinänsä objektiivinen yleinen, minun sitä edellyttämättä...» (32) [25].

* — ja vastaperustelujen. *Toim.*

** Hegel. Werke, Bd. XIV, Berlin, 1833. *Toim.*

*** Гегель. Сочинения, т. X, М., 1932. *Toim.*

**** — yleinen. *Toim.*

sofistin relativismia...	Diese "Relativität" * (32). »Kaikella on ainoastaan suhteellinen totuus» (33) [25] Protagoraan mukaan.
Kant ja sofistit ja fenomenologismi ⁹³ à la Mach NB	»...Kantin ilmiö ei ole mitään muuta kuin sysäys ulkopuolelta, eräänlainen x, tuntematon, mikä määrittyy vasta aistiemme kautta, meidän kauttamme. Vaikka onkin olemassa objektiivinen peruste sille, että tätä sanotaan kylmäksi ja tuota lämpimäksi, ja vaikka voidaankin sanoa, että ne eroavat toisistaan, lämpö ja kylmyys ovat kuitenkin olemassa vasta aistimuksemme, aivan samalla tavalla kuin oliotkin j.n.e. ...kokemus on näin muodoin saanut ilmiön nimen» (34) [27].
ei ainoastaan relativismia	»Maailma ei ole ilmiö sen vuoksi, että se on olemassa tajuntaa varten, s.o. että sen oleminen on tajunnalle ainoastaan suhteellista, vaan se on samassa määrin ilmiö sinänsä.»
skeptisismi NB	»...Paljon suuremman syvyyden tämä skeptisismi saavutti Gorgiaalla...» (35) [28]. »...Hänen <i>dialektiikkansa</i> ...» Gorgiaan, sofistin [monta kertaa: s. 36 [28], id. s. 37 [29]].
Hegel "terveestä ihmisymmärryksestä"	Tiedemann oli sanonut Gorgiaan menneen "tervettä ihmisymmärrystä" pidemmälle. Ja Hegel nauraa: <i>kaikenlainen filosofia menee pidemmälle kuin "terve ihmisymmärrys"</i> , sillä terve ymmärrys ei ole filosofiaa. Ennen Kopernikusta oli <i>vastoin</i> tervettä ihmisymmärrystä sanoa, että maa pyörii.
terve ihmisymmärrys = aikansa ennakkoluulot	»Tämä» (der gesunde Menschenverstand **) »on jonkin aikakauden sellainen ajatustapa, joka sisältää aikansa kaikki ennakkoluulot» (36) [29].

* - Tämä »suhteellisuus». Toim.

** - terve ihmisymmärrys. Toim.

Gorgias (s. 37 [29—30]): 1) mitään ei ole olemassa.
Mitään ei ole
2) ja jos on, sitä ei voida tietää
3) ja jos voidaan tietää, niin
ei voida koskaan ilmoittaa
toisille ihmisille.

»...Gorgias on tietoinen, että ne» (ne, oleminen ja olemattomuus, niiden molemminpuolinen tuhoutuminen), »ovat häviäviä momenteja; tiedottomalla mielteelläkin on tämä totuus, mutta se ei tiedä siitä mitään...» (40) [32].

"Häviävät momentit" =oleminen ja olemattomuus. Se on oiva dialektiikan määrittys!!

»...Gorgias α) on polemisoinut oikein absoluuttista realismia vastaan, joka otaksuu mielteissä omaavansa itse asian, vaikka todella omaa ainoastaan suhteellisen; β) lankeaa uuden ajan huonoon idealismiin: 'ajateltu on aina subjektiivista, siis ei olevaista, ajattelun kautta me muutamme olevaisen ajatelluksi'...» (41) [32—33].

Gorgias,
"absoluuttinen realismi"
(ja Kant)

(Ja alempana (s. 41 i. f. [33]) *Kant* mainittu vielä kerran.)

Lisättävä Gorgiaasta: hän asettaa peruskysymyksiin "joko — tai". »Se ei kuitenkaan ole todellista dialektiikkaa; olisi todistettava, että esine on välttämättä aina jossain määrityksessä eikä sinänsä ja itseään varten. Esine purkautuu vain tuollaisiin määrityksiin; siitä ei kuitenkaan seuraa vielä mitään itsensä esineen luontoa vastaan» (39) [31] *.

dialektiikka
itsessään
esineessä

* Tämän ja seuraavan Gorgiaan filosofiaa koskevan otteen V. I. Lenin on kirjoittanut hiukan myöhemmin tehdessään muistiinpanoja Sokratesta koskevasta jaksosta (ks. tätä osaa, ss. 230—231). *Toim.*

Vielä lisättävä Gorgiaasta:

Selostaessaan Gorgiaan käsitystä, ettei olevaa voida välittää eikä siitä ilmoittaa:

NB

vrt. Feuerbach⁹⁴

»Puhe, jonka välityksellä olevasta pitäisi ilmoittaa, ei ole oleva; se mikä ilmoitetaan, ei ole itse esine, vaan ainoastaan puhe» (Sextus Empiricus. "Adversus Mathematicos". VII. 83.—84. §)—s. 41 [33]—Hegel kirjoittaa: »Oleva käsitetään myös ei olevana, ja sen käsittäminen on sen muuttamista yleiseksi.»

»...Ei voida lainkaan sanoa, tämä yksityinen...»

Jokainen sana (puhe)
jo sinänsä *yleistää*
vrt. Feuerbach⁹⁵.

Aistit osoittavat todellisuutta, ajatus ja sana yleistä.

Sofisteja koskevan §:n loppusanat: »Sofistit ottivat siis tarkastelunsa kohteeksi myös dialektiikan, yleisen filosofian; he olivat syvällisiä ajattelijoita...» (42) [33].

SOKRATEEN FILOSOFIA

Sokrates — »maailmanhistoriallinen persoonallisuus» (42) [34], "mitä mielenkiintoisin" (ib.) antiikin filosofiassa — "ajattelun subjektiivisuus" (42) [33] ["itsetajunnan vapaus" (44) [35]].

»Siinä on dialektiikan ja sofistikan kaksiselitteisyys; objektiivinen häviää»: onko subjektiivinen satunnaista vai sisältyykö siihen ("an ihm selbst" *) objektiivinen ja yleinen? (43) [34]**.

»Totuudellinen ajattelu ajattelee siten, että sen sisältö ei ole niinkään subjektiivista, vaan objektiivista» (44) [35] — sekä Sokrateella että Platonilla tapaamme kuulemma paitsi subjektiivisuutta (»ratkaisun johtaminen takaisin tajuntaan on yhteistä hänelle» — Sokrateelle — »ja sofisteille») myös objektiivisuutta.

* — »siihen itseensä». *Toim.*

** Käsikirjoitukseen on tämän kappaleen jälkeen sijoitettu Gorgiaan filosofiaa koskeva ote, joka alkaa sanoin: »Lisättävä Gorgiaasta...» (ks. tätä osaa, s. 229). *Toim.*

»Objektiivisuudella on tässä» (Sokrateella) »sinänsä ja itseään varten olevan yleisyyden eikä ulkoisen objektiivisuuden merkitys» (45) [35] — id. 46 [36]: »ei ulkoinen objektiivisuus, vaan henkinen yleisyys...»

NB

Ja 2 riviä myöhemmin:

»Kantin ideaali on ilmiö, joka ei sinänsä ole objektiivinen...»

Kant

Sokrates nimitti menetelmäänsä *Hebammenkunst** — (s. 64) [48] (äidiltä saatu), ((Sokrateen äiti=kätilö)) — auttaa ajatuksen syntymistä.

sukkelasti!

Hegelin esimerkki: jokainen muka tietää, mitä on Werden, mutta meitä ihmetyttää, jos eritellessämme (reflektierend) havaitsemme, että »se on olemista ja samalla olemattomuutta» — »niin valtava ero» (67) [50].

Werden =
Nichtsein
und Sein**

Menon (Platonin "Meno")⁹⁶ vertasi Sokratesta sähköankeriaaseen (Zitteraal), joka tekee sitä koskettavan "narkotisch"*** (69) [51]: minäkin olen muka "narkotisch" *enkä voi* vastata.****

»...Se, minkä pitäisi olla minulle totuus, oikeudenmukaisuus, on henkeä minun hengestäni. Mutta sen, mitä henki luo täten omasta itsestään ja mitä se pitää sellaisena, täytyy syntyä hengestä yleisenä, hengestä, joka vaikuttaa kuin yleinen, eikä sen intohimoista, intresseistä, päähänpistoista, oikuista, tarkoitusperistä, taipumuksista j.n.e. Tämä on tosin myös sisäistä, 'luonnon meihin istuttamaa', mutta se on meidän omaamme ainoastaan luontoperäisellä tavalla...» (74—75) [56].

très bien
dit!! *****

* — *lapsenpäästötaidoksi. Toim.*

** — Tuleminen = olemattomuus ja oleminen. *Toim.*

*** — »huumaantuneeksi». *Toim.*

**** Käsikirjoitukseen on tämän kappaleen jälkeen sijoitettu Gorgiaan filosofiaa koskeva ote, joka alkaa sanoin: »Vielä lisättävä Gorgiaasta...» (ks. tätä osaa. s. 230). *Toim.*

***** — oikein hyvin sanottu! *Toim.*

Viisas idealismi on lähempänä viisasta materialismia kuin tyhmä materialismi.

Dialektinen idealismi viisaan paikalla; metafyyssinen, kehittymätön, kuollut, karkea, liikkumaton tyhmän paikalla.

NB

Muokattava:

Plehanov kirjoitti filosofiasta (dialektiikasta) todennäköisesti peräti 1000 sivua (Beltov + Bogdanovia vastaan + kantilaisia vastaan + peruskysymykset etc. etc.)⁹⁷. Niistä isoa Logiikkaa *koskevia*, sen *johdosta*, sen ajatuksesta (s.o. *varsinaisesta* dialektiikasta filosofisena tieteenä) nil!! *

Vivahde!

Protagoras: "ihminen on kaikkien asiain mitta". Sokrates: "ajattelevana ihminen on kaikkien asiain mitta" (75) [56].

Ksenofon kuvasi "Muistelmissa" Sokratesta paremmin, tarkemmin ja oikeammin kuin Platon (ss. 80—81) [59].

SOKRAATIKOT

Kosketellessaan sofismeja "kasasta" ja "kaljusta" Hegel toistaa määrän muuttumista laaduksi ja päinvastoin: dialektiikkaa (ss. 139—140) [101—102].

NB
kielessä
on vain
yleistä

143—144 [104]: Seikkaperäisesti siitä, että »kieli ylipäänsä ilmaisee itse asiassa ainoastaan yleistä; mutta se, mitä ajatellaan, on erikoista, erillistä. Siksi kielen avulla ei voida ilmaista sitä, mitä ajatellaan».
(*"Tämä"*? Yleisin sana)

Kuka on *tämä*? *Minä*. Kaikki ihmiset ovat *minä*.
Das Sinnliche? ** *Tämä* on *yleistä* etc.
etc. *"Tämä"*?? Mikä hyvänsä on *"Tämä"*.

* — ei mitään!! *Toim.*

** — Aistimellinen? *Toim.*

Miksi erillistä ei voida nimetä? Yksi annetun lajin (pöydän) esineistä nimenomaan eroaa muista juuri tällä.

»Ylipäänsä se, että yleinen saa filosofoitaessa merkittävyyttä, jopa siinä määrin, että ainoastaan yleinen voidaan lausua julki, kun taas 'tämä', tarkoitettu, ei ole lainkaan lausuttavissa julki,— on sellaista tietoisuutta ja ajatusta, johon aikamme filosofinen sivistys ei ole vielä ollenkaan päässyt.»

Niihin Hegel lukee myös "uusimman ajan skeptisismin" — [Kantin?] ja ne, jotka sanovat, »että aistimellinen varmuus on todenperäistä».

Sillä näet das Sinnliche »on jotain yleistä» (143) [104].

Tällä Hegel lyö kaikenlaista materialismia, *paitsi* dialektista. NB

NB

Sanoako nimi? — mutta nimi on sattuma eikä ilmaise *Sache selbst** (miten ilmaista erillinen?) (144) [105].

Hegel "uskoi", ajatteli vakavissaan, että materialismi on filosofiana mahdoton, sillä filosofia on tiedettä ajattelusta, *yleisestä*, ja yleinen on ajatusta. Tässä hän toisti virhettä, jonka oli tehnyt se samainen subjektiivinen idealismi, jota hän aina kutsui "huonoksi" idealismiksi. Objektiivinen (ja vielä enemmän absoluuttinen) idealismi on tullut monen mutkan (ja kuperkeikan) kautta aivan lähelle materialismia, osittain jopa *muuttunut siksi*.

Hegel
ja
dialektinen
materialismi

* — *itseään asiaa. Toim*

aistimus
kyreneläisten
tieto-
teoriassa... ||| Kyreneläiset⁹⁸ pitivät aistimusta to-
tena »ei sitä, mitä siinä on, ei aistimuk-
sen sisältöä, vaan sitä itseään aisti-
muksena» (151) [110].

»Kyreneläisen koulukunnan pääperiaatteena on siis aistihavainto, jonka on oltava toden ja hyvän kriteeri...» (153).

»Aistimus on määräytyksetön erillinen» (154), mutta jos otetaan mukaan ajattelu, niin esiin kuuluu tulevan yleinen ja »pelkkä subjektiivisuus» häviää.

NB *
kyreneläiset
ja Mach &
kumpp.

(Fenomenologit à la Mach ja kumpp. muuttuvat *v ä i s t ä m ä t t ä* idealisteiksi kysymyksen ollessa *yleisestä*, "laista", "välttämättömyydestä" etc.)

Toinen kyreneläinen, Hegesias, »tiedosti» »juuri tämän aistimuksen ja yleisyyden välisen epäsuhteen»... (155) [113].

Sekoittavat aistimuksen tietoteorian periaatteena ja etiikan periaatteena. Tämä NB. Mutta Hegel *otti erikseen* tietoteorian.

PLATONIN FILOSOFIA

Platonin suunnitelmasta, että filosofit johtaisivat valtiota:

Erityiset
tarkoitukset
historiassa
luovat
"idean"
(historian
laki)

»...Historian maaperä on toinen kuin filosofian maaperä...»

»...On tiedettävä, mitä toiminta on: toiminta on askarrusta, jota subjekti sellaisenaan suorittaa erityisten tarkoitusten vuoksi. Kaikki nämä tarkoitukset ovat ainoastaan keino idean esiintuomiseksi, sillä se on absoluuttinen voima» (193) [143].

* Vrt. Überweg—Heinze, § 38, s. 122 (10. painos) ja helstä myös Platonin "Theaitetoksessa"⁹⁹. Heidän (kyreneläisten) skeptisismi ja subjektivismi.

Platonin ideaopin johdosta:

»...koska aistiperäinen katsanto ei näytä meille mitään puhtaana, sellaisena kuin se on sinänsä» ("Phaedo" *) — s. 213 [158], — siksi ruumis muka häiritsee sielua.

yleisten
käsitteiden
"puhtaus"
(= kuolleisuus?)

Yleisen merkitys on ristiriitainen: se on kuollutta, se on epäpuhdasta, epätäydellistä etc. etc., mutta se onkin vain *askelma konkreettisen* tiedostamiseen, sillä emme koskaan tiedosta konkreettista täydellisesti. Yleisten käsitteiden, lakien etc. *ääretön* summa antaa *konkreettisen* täydellisenä.

NB
tiedostamisen
dialektiikka
NB

Tiedostamisen liike objektia *kohden* saattaa tapahtua aina vain dialektisesti: loitota osuakseen varmemmin — *reculer pour mieux sauter* (savoir?)**. Yhtyvät ja eroavat linjat: toisiaan koskettavat kehät. Knotenpunkt*** = ihmisen ja ihmiskunnan historian käytäntö.
(Käytäntö = kriteeri loputtoman moninaisen todellisen erään puolen kohdalleen satutumisen arvioimiseksi.)

NB

Nämä Knotenpunkte ovat ristiriitojen ykseys, jolloin oleminen ja olemattomuus häviävinä momentteina käyvät hetkeksi yhteen, liikunnan (=tekniikan, historian etc.) tiettyinä hetkinä.

Platonin dialektiikkaa käsitellessään Hegel yrittää vielä kerran näyttää, miten subjektiivinen, sofistinen dialektiikka eroaa objektiivisesta:

"tyhjä
dialektiikka"
Hegelillä

* — »Faidon». *Toim.*

** — perääntyä paremmin hypätäkseen (tiedostaakseen?). *Toim.*

*** — Solmukohta. *Toim.*

NB
"tyhjä
dialektiikka"

»Että kaikki on yksi, sanomme jokaisesta oliosta: 'tämä on yksi, samanaikaisesti me näytämme siinä myös moneuden, monia osia ja ominaisuuksia',— mutta tällöin sanotaan: 'se on yksi kokonaan toisessa suhteessa kuin moni';— me emme yhdistä näitä ajatuksia. Näinollen mielle ja puhe kulkevat sinne tänne toisesta toiseen. Jos nämä siirtymiset edestakaisin tapahtuvat tietoisesti, niin se on tyhjää dialektiikkaa, mikä ei yhdistä vastakohtaisuuksia eikä päädy ykseyteen» (232) [177].

Platon "Sofistissa":

NB

»On vaikeaa ja totuudellista osoittaa, että se mikä on toista, on samaa, kun taas se mikä on samaa, onkin toista, ja nimenomaan yhdessä ja samassa katsannossa» (233) [177].

NB
objektivismi

»Meidän on kuitenkin oltava selvillä siitä, että nimenomaan käsite ei ole totuudessa ainoastaan välitön, vaikka se onkin yksinkertainen, mutta se on henkistä yksinkertaisuutta, se on itse asiassa itseensä palannut ajatus (välittömästi on vain tämä punainen j.n.e.); toisaalta käsite ei ole vain jokin itseensä refleктоituvaa, olio ainoastaan tajunnassa; vaan se on olemassa myös sinänsä, t.s. se on esineellinen olemus...» (245).

Käsite ei ole mikään välitön (vaikka käsite on "yksinkertainen" asia, mutta tämä yksinkertaisuus on "henkistä", idean yksinkertaisuutta)— välitöntä on ainoastaan "punaisen" aistimus ("tämä on punaista") j.n.e. Käsite ei ole "vain tajunnan olio", vaan käsite on *esineen olemus* (gegenständliches Wesen), se on jotain an sich, "sinänsä".

»...Platon ei ilmaissut tätä tietoisuutta käsitteen luonteesta noin selvästi...» (245).

Hegel selostelee laveasti Platonin "luonnonfilosofiaa", äärimmäisen tyhjänpäiväistä ideamystiikkaa, sen tapaista kuin, että »aistittavien esineiden olemus on kolmikulmio» (265) [197] y.m.s. mystillistä lorua. Se on hyvin luonteenomaista! Mystikko-idealisti-spiritualisti Hegel (kuten aikamme koko virallinen pappis-idealistinen filosofia) ylistää ja vatvoo mystiikkaa, idealismia filosofian historiassa, haluamatta huomata ja ylimielisesti hylkien materialismia. Vrt. Hegel Demokritoksesta — nil!! Platonista mystillistä lavertelua loputtomiin.

idealismia
ja mystiikkaa
Hegelillä
(ja Platonilla)

Puhuessaan Platonin tasavallasta ja siitä yleisestä käsityksestä, että se olisi houretta, Hegel toistaa mieliaatettaan:

»...Mikä on todellista, se on järjellistä. Mutta on tiedettävä, erotettava, mikä on itse asiassa todellista; tavallisessa elämässä kaikki on todellista, mutta ilmiömaailman ja todellisuuden välillä on ero...» (274) [204].

|||
todellinen
on
järjellistä

ARISTOTELEEN FILOSOFIA

Hegelin mielestä ei ole oikein luulla, kuten on tapana, että Aristoteleen filosofia on "*realismia*" (299) [225], (id. s. 311 [237] "*empirismiä*") erotukseksi Platonin *idealismista*. ((Tässä kohden Hegel selvästikin yrittää jälleen vääntää asioita idealismin *hyväksi*.)

Selostaessaan Platonin ideaoppia vastaan tähdätyä Aristoteleen polemiikka Hegel *hämää* sen materialistiset piirteet (vrt. 322—323 [244—245] y.m.).

||| NB

||| NB

((vain kää-
nettävä
toisin päin))
juuri niin!

Hegel
kerrassaan
typisti
Aristoteleen
suorittaman
Platonin
"ideain"
arvostelun

Lipsahdus: »Aleksanterin» (Aleksanteri Suuren, Aristoteleen oppilaan) »...ylentäminen jumalaksi ei ole ihmeteltävää... Jumala ja ihminen eivät ylipäänsä ole niinkään kaukana toisistaan...» (305) [231].

Hegel näkee Aristoteleen idealismin tämän jumala-ajatuksessa (326) [247]. ((Se on tietysti idealismia, mutta se on objektiivisempää ja *etäisempää, yleisempää* kuin Platonin idealismi, ja sen vuoksi luonnonfilosofiassa useammin = materialismi.))

Aristoteleen suorittama Platonin "ideain" arvostelu on *yleensä idealismin* arvostelua: sillä mistä tulevat käsitteet, abstraktiot, sieltä tulee myös "laki" sekä "välttämättömyys" etc. Idealisti Hegel kiersi pelkurimaisesti sen, että Aristoteles (Platonin ideoihin kohdistamassaan arvostelussa) horjutti idealismin *perusteita*.

NB

Kun *toinen* idealisti arvostelee *toisen* idealistin idealismin perusteita, siitä voittaa aina *materialismi*. Vrt. Aristoteles versus Platon etc. Hegel versus Kant etc.

»Leukippos ja Platon sanovat, että liike on ikuista, mutta eivät sano miksi» (Aristoteles. "Metaphysik", XII, 6 ja 7)— s. 328 [248].

Aristoteles vetää *noin* säälittävällä tavalla esiin jumalan materialisti Leukipposta ja idealisti Platonia *vastaan*. Aristoteleella on tässä kohden eklektisismiä. Ja Hegel *peittelee* heikkoutta *mystiikan* vuoksi!

Dialektiikan kannattaja Hegel ei kyennyt ymmärtämään *dialektista* siirtymistä materiasta liikuntaan, materiasta tajuntaan — eritoten jälkimäistä. Marx oikaisi mystikon virheen (vai heikkouden?)

NB

Dialektista ei ole ainoastaan siirtyminen materiasta tajuntaan, vaan myös aistimuksesta ajatukseen etc.

Mikä erottaa dialektisen muuttumisen epädialektisestä? Harppaus. Ristiriitaisuus. Asteittaisuuden keskeytyminen. Olemisen ja olemattomuuden ykseys (samuus).

Seuraava kohta osoittaa erikoisen selvästi, miten Hegel peittelee Aristoteleen idealismin heikkouksia:

»Aristoteles ajattelee esineet, ja ajatuksina ne esiintyvät totuudessaan: se on niiden *ούσια**.

Tämä ei merkitse sitä, että luonnonesineet itse olisivat niin muodoin ajattelevia olentoja. Esineet ovat minun subjektiivisesti ajattelemiani; silloin myös minun ajatukseni on asian käsite ja tämä taas asian substanssi. Luonnossa käsite ei ole olemassa ajatuksena tässä vapaudessa, vaan se on lihaa ja verta; sillä on sielu, ja tämä sielu on sen käsite. Aristoteles ymmärtää, mitä on olio itsessään ja itseään varten; se on niiden *ούσια*. Käsite ei ole olemassa omaa itseään varten. Se on ulkoisuuden rutistamaa. Totuuden tavanomainen määritelmä on: 'totuus on mielteen ja kohteen yhteellisyttä'. Mutta mielle itse on vain jokin yksi mielle, minä en suinkaan ole yhteellinen oman mielteeni (sen sisällön) kanssa: minä miellän talon, hirren, mutta en itse ole niitä, minä olen jotain muuta kuin talon mielle. Ainoastaan ajattelussa on olemassa objektiivisen ja subjektiivisen todellinen yhteellisyys. *Tämä olen minä* (kursivointi Hegelin). Aristoteles on niin

naittiall

* — olemus, substanssi. *Toim.*

muodoin korkeimmalla näkökannalla; ei voida toivoakaan tiedostettavan mitään syvempää» (332—333) [252—253].

”Luonnossa” käsitteet eivät ole olemassa ”tässä vapaudessa” (*ihmisen* ajatuksen ja mielikuvituksen vapaudessa!). ”Luonnossa” ne, käsitteet, ovat ”verta ja lihaa”.— Se on erinomaista! Mutta se onkin materialismia. Ihmisen käsitteet ovat luonnon *sielu* — tämä on vain mystillinen toisinto siitä, että ihmisen käsitteissä heijastuu *omalaatuisesti* (NB tämä: *omalaatuisesti ja dialektisesti!*) luonto.

Ss. 318—337 [241—255] puhutaan *pelkästään* Aristoteleen metafysiikasta!! On *hämätty* kaikki, mikä puhuu olennaisesti Platonin idealismia vastaan!! Erikoisesti on hämätty kysymys olemassaolosta ihmisen ja ihmiskunnan *ulkopuolella!!!*=kysymys materialismista!

vt. Feuer-
bachin:
aistien
evankeliumia
luettava
yhteydessä =
ajateltava ¹⁰⁰

Aristoteles on empiirikko, mutta *ajatteleva* (340). »*Empiirinen on synteesisään otettuna spekulatiivinen käsite...*» (341). (Kursivointi Hegelin.)

NB

Käsitteiden yhteellisyys empirian, aistimusten, aistien ”synteesin”, summan, yhteenvedon kanssa on *eittämätöntä kaikkien* suuntien filosofeille. *Mistä* tämä yhteellisyys on peräisin? Jumalasta (minä, idea, ajatus, etc. etc.) vai luonnolta(-sta)? Engels on oikeassa kysymyksenasettelussaan ¹⁰¹.

Kant

|| »...Subjektiiivinen muoto on kantilaisen filosofian olemus...» (341).

Aristoteleen teleologian johdosta:

»...Luonnolla on keinot omassa itsessään ja nämä keinot ovat myös tarkoitus. Tämä tarkoitus luonnossa on sen λόγος *, totuudellisen järjenmukainen» (349) [263].

»...Ymmärrys ei ole vain tajuista ajattelua. Siihen sisältyy luonnon, elävyyden ehyt, totuudellinen, syvä käsite...» (348).

”tarkoitus”
ja syy,
laki, yhteys,
järki

Järki (ymmärrys), ajatus, tajunta *ilman luontoa*, ilman yhdenmukaisuutta sen kanssa on harhaa. = materialismi!

On vastenmielistä lukea, miten Hegel ylistelee Aristoteleen »tosi spekulatiivisia käsitteitä» (373 [283] ”sielusta” ja paljoa muuta) sekä lavertelee ilmeisen idealistista (=mystillistä) lorua.

On hämätty *kaikki* kohdat, joissa Aristoteles horjuu idealismin ja materialismin välillä!!!

”Sielua” koskevista Aristoteleen katso-
muksista Hegel kirjoittaa:

»Itse asiassa on kaikki yleinen reaalista erityisenä, yksityisenä, toista varten olevana» (375) [284] — muutoin kuulemma sielu.

lipsahdus
”realismista”

Aristoteles. ”De anima” ** II, 5:

»Eroavuus» (Empfinden ja Erkennen *** välillä) »on siinä, että se mikä aiheuttaa aistimuksen, on ulkopuolella. Tämä johtuu siitä, että aistimustoiminta kohdistuu yksityiseen, kun taas tiedostus kohdistuu päinvastoin yleiseen; ja jälkimmäinen on eräessä mielessä substanssina itsessään sielussa. Sen vuoksi ajatella voi jokainen, jos haluaa..., mutta aistimus ei riipu hänestä — sitä varten pitää olla aistittavaa.»

aistimus
ja tieto
Aristoteles
tulee
aivan
lähelle
materialis-
mia

* — logos. *Toim.*

** — »Sielusta». *Toim.*

*** — aistinnan ja tiedostamisen. *Toim.*

Tärkeintä tässä on — "außen ist" * — ihmisen *ulkopuolella*, hänestä riippumatta. Se on materialismia. Juuri tätä materialismin pohjaa, perustaa, ole-musta Hegel yrittää wegschwätzen **:

NB!!

»Tällainen on aivan oikea käsityskanta aistimuksesta», Hegel kirjoittaa ja selittää, että aistimuksessa muka epäilemättä on "passiivisuutta" »yhden-tekevää, subjektiivisestiko vai objektiivisesti,— kummassakin on passiivisuuden momentti... Aristoteles ei tämän passiivisuusmomentin vuoksi jää jäl-keen idealismista; aistimus on aina toiselta puolelta passiivinen. Huonoa on se idealismi, mikä olettaa hengen passiivisuuden ja spon-taanisuuden riippuvan siitä, onko jokin mää-reellisyys sisäinen vai ulkoinen,— ikään kuin aistimus olisi vapaa; aistimus on rajallisuusden piiriä»!!... (377—378) [286].

idealisti
jäi
kiikkiin!

NB

((Idealisti tukkii raon, joka johtaa ma-terialismiin. Ei, se ei ole gleichgültig***, *ulkopuolellako* vai *sisäpuolella*. Siinä juuri on asian ydin! "*Ulkopuolella*" se on materialismia. "*Sisäpuolella*"=idea-lismia. Käyttämällä sanaa "*passiivi-suus*" ja vaikenemalla Aristoteleella esiintyneestä sanasta ("*ulkopuolella*") Hegel kuvasi saman *ulkopuolisen* toisin. Passiivisuus merkitseekin juuri *ulkopuolella*!! Hegel korvaa *aistimuksen* idealistisuuden *ajatuksen* idealistisuusdella, mutta *niin ikään idealismilla*.)

»...Subjektiivinen idealismi sanoo: ei ole mitään ulkoisia olioita, ne ovat meidän itsemme määräolemusta. Aistimukseen näh-den tähän voidaan yhtyä. Minä olen aistin-nassa passiivinen, aistimus on subjektiiv-

* — »on ulkopuolella». Toim.

** — hävittää jaarittelemalla. Toim.

*** — yhden-tekevää. Toim.

nen; minussa on olemista, olotilaa, määreel-
lisyyttä, mutta ei vapautta. On yhdentekevää
onko aistimus minun ulkopuolellani vai
minussa, se on...»

NB
luikertelua
pois mate-
rialis-
mista

Sen jälkeen seuraa kuulu vertaus, missä sielua rinnaste-
taan vahaan, vertaus, joka panee Hegelin vääntelehti-
mään kuin kissa pistoksissa ja parkumaan vertauksen
"usein synnyttämästä väärinkäsityksestä" (378—379)
[287].

Aristoteles sanoo ("De anima", II,
12):

»Aistimus on aistittavien muotojen
mieltämistä ilman materiaa...» »Kuten
NB ||| vaha, johon kultaisesta sinettisormuk-
sesta jää ainoastaan jälki, ei itse kulta,
vaan pelkästään sen muoto.»

NB
sielu=
vaha

Hegel kirjoittaa: »...aistiessamme ta-
juamme ainoastaan muodon, ilman materiaa.
Toisin on, kun toimimme käytännöllisesti, kun
syömme tai juomme. Käytännössä esiinny-
me yleensä erillisinä yksilöinä, ja tietyissä
läsnäolemisissa me erillisinä yksilöinä olem-
me itsekkin tuollainen materiaallinen olevai-
nen ja suhtaudumme myös materiaan mate-
riaalisella tavalla. Ainoastaan sikäli kuin
olemme materiaalisia, voimme menetellä
siten; kysymys on materiaalisen olemassa-
olomme tulemisesta toimintaan» (379) [287].

"toisin"
on käytän-
nössä

pelkuri-
maista lui-
kertelua
pois mate-
rialismista

((Tullaan aivan lähelle materialismia — mutta kierre-
tään ja kaarretaan.))

"Vahan" johdosta Hegel vihoittelee ja sättii, että muka
"senhän ymmärtää jokainen" (380) [288], »raa'alla ta-
valla pysähdytään vertauksen karkeaan puoleen» (379)
[288] etc.

»Sielun ei suinkaan tule olla passiivista
vaha ja saada määreitä ulkopuolelta...»
(380) [289].

ha ha!

»...Se» (die Seele *) »muuttaa ulkoisen kappaleen muo-
don omakseen...»

* — sielu. Toim.

- Aristoteles ||| *Aristoteles. "De anima", III, 2:*
 »...Aistittavan ja aistimuksen vaikutus on sekä samaa että yhtä; mutta niiden oleminen ei ole yhtä ja samaa...» (381)[289].
 Ja Hegel kommentoi:
 Hegel ||| »...On olemassa kappale, joka soi, ja sub-
 peittelee ||| jekti, joka kuulee; oleminen on kahta-
 idealismin ||| laista...» (382) [290].
 heikkouksia |||

Mutta hän sivuuttaa kysymyksen olemisesta ihmisen *ulkopuolella!!!* Sofistista luikertelua *pois* materialis-
 mista!

Puhuessaan ajattelusta, järjestä (νοῦς) Aristoteles sanoo ("De anima", III, 4):

- tabula ||| »...Aistimusta ei ole ilman kappaletta,
 rasa * ||| mutta νοῦς on kappaleesta erotettavissa...»
 (385) [292]... »νοῦς on kuin kirja, jonka
 sivuille ei todellisuudessa ole kirjoitettu mi-
 tään» — ja Hegel vihoittelee jälleen: »toi-
 nen paljonpuhuttu esimerkki» (386) [293],
 ha ha! ||| Aristoteleen esittämäksi väitetään hänen
 ajatukselleen suoraan vastakkaista etc. etc.
 ((myös kysymys ymmärryksestä ja ihmisestä
riippumattomasta olemisesta on hä-
 mätty!)) — kaikki tämä sitä varten, että voi-
 taisiin todistaa: »Aristoteles ei niin muodoin
 ha ha! ||| ole realisti.»
 pelkää!! |||

Aristoteles:

- Aristoteles ||| »Se, joka ei ota vastaan aistimuksia, ei sen
 ja *mate-* ||| tähden tiedä eikä ymmärrä mitään; jos hän
ria- ||| jotain tiedostaa (θεωρη**), niin hänen on tie-
lismi ||| dostettava se myös mielteenä: sillä mielteet
 ovat samaa kuin aistimukset, vain ilman ma-
 teriaa...»

* — puhdas taulu. *Toim.*

** — havaitsee. *Toim.*

»...Kysymystä, tiedostaako ymmärrys todellisia esineitä abstrahoituessaan kaikesta materiasta, on tarkasteltava vielä erikoisesti...» (389) [295] ja Hegel *riuhkaisee* Aristoteleesta irti sellaista, että muka »*νοῦς* ja *νοητόν** on yksi ja sama» (390) [296] etc. Malliesimerkki idealistin idealistisista mielivaltaisista tulkinnoista!! Aristoteleen vääräntämistä XVIII—XIX vuosisadan idealistiksi!!

Aristoteleen vääräntämistä

STOALAISTEN FILOSOFIA ¹⁰²

Stoalaisten "totuuden kriteerin" — "ymmärretty mielle" (444—446) [338—340] — johdosta Hegel sanoo, että tajunta vertaa vain mielletä mielteeseen (*ei kohteeseen*: "totuus on kohteen yhdenmukaisuus tiedon kanssa" = "kuulu totuuden määritelmä") ja niin muodoin kysymys on kokonaan »objektiivisesta logoksesta, maailman järjellisydestä» (446) [339].

»Ajattelu ei tuo tullessaan mitään muuta kuin yleisyyden muodon ja samuuden itsensä kanssa; näin muodoin kaikki voidaan yhdenmukaistaa minun ajatteluni kanssa» (449) [342].

Hegel stoalaisia ja heidän kriteerejään vastaan

»Perusteet ovat jotain ehdonvaltaista; kaikkea varten voidaan löytää hyviä perusteita...» (469) [357]. »Mitä perusteita on pidettävä hyvinä, riippuu tarkoituksesta, intressistä...» (ib.) [357—358].

kaikkea voidaan "perustella"

EPIKUROKSEN FILOSOFIA

Puhuessaan Epikuroksesta (342—271 e. Kr. s.) Hegel ottaa *heti* (ennen hänen katsomustensa selostamista) taisteluasenteen materialismia vastaan ja lausuu:

»Onhan jo (!!) itsestään (!!) selvää, että jos todellisena pidetään aistittavaa ole-
Materialismin parjausta

* — järki ja järjellä tavoitettava. *Toim.*

Miksi?? ||| mista, niin sillä jo yleensä poistetaan käsitteen välttämättömyys, kaikki hajoaa ilman mitään spekulatiivista mielenkiintoa ja sen sijaan pidetään yllä arkipäiväistä katsantotapaa. Siinä ei todellakaan mennä arkipäiväistä ihmisymmärrystä pitemmälle, vaan kaikki painuu arkipäiväisen ymmärryksen tasolle»!! (473—474) [362].

NB Materialismin *parjausta!* Oppi tiedon ja käsitteen *lähteestä* ei voi millään tavoin "poistaa käsitteen välttämättömyyttä"!! Epäsopu "ihmisymmärryksen" kanssa on idealistinen mätä päähänpisto.

Epikuros kutsui oppia tiedosta ja kriteeristä nimellä *Kanonik* *. Selostettuaan sitä lyhyesti Hegel kirjoittaa:

»Se on niin yksinkertainen, että mitään yksinkertaisempaa ei voi olla, se on abstraktinen, mutta myös sangen arkipäiväinen, jokseenkin tavallisen mietiskelemään ryhtyvän tajunnan tasolla. Kysymys on tavallisista psykologisista mielteistä; ne ovat aivan oikeita. Me luomme aistimuksista itsellemme mielteitä — yleistä, täten siitä tulee vakaa. Itse mielteet (bei der *δόξα*, *Meinung* **) tarkastuvat aistimusten avulla, ovatko ne vakaita, toistuvatko ne. Se on yleensä oikein, mutta se on kerrassaan pinnallista; se on ensimmäinen alku. mieltämistoiminnan mekaniikka ensimmäisiin havaintoihin nähden...» (483) [369].

"Ensimmäinen alku" on idealismin taholla unohdettu ja vääristelty. Ja yksin *dialektinen* materialismi on yhdistänyt "alun" jatkoon ja loppuun.

* Käsikirjoituksessa on *Kanonik*-sana yhdistetty nuolella seuraavan kappaleen alussa olevaan se-sanaan. *Toim.*

** — mielessä. *Toim.*

NB: s. 481 [367] —*sanojen* merkityksestä Epikuroksen mukaan:

»Jokaisella esineellä on sille ensimmäisenä annettun nimen ansiosta selvyytensä, ilmeisyytensä ja erottuvuutensa» (Epikuros: *Diogenes Laërtios*, X, 33. §). Ja Hegel: »Nimi on jotain yleistä, kuuluu ajattelulle, tekee moninaisen yksinkertaiseksi» (481) [367].

»Siitä, miten ulkopuoilellamme oleva yleensä objektiivisella tavalla tulee meihin — meidän itsemme suhteesta esineeseen, minkä ansiosta mielteet juuri syntyvät —, siitä Epikuros on lausunut seuraavan metafyyssisen ajatuksen:

»Esineiden pinnalta lähtee katkeamaton virta, jota ei voida aistiessa huomata; tämä johtuu vastakkaisesti tapahtuvasta täydentymisestä, sillä itse esine on edelleen jatkuvasti täysi, ja kiinteässä väliaineessa täydennys säilyttää kauan atomien järjestyksen ja sijainnin. Näiden pinnalta irtoavien kalvojen liike tapahtuu mitä suurimmalla nopeudella ilmassa, koska ei ole välttämätöntä, että irronneella olisi syvyys.» »Aistihavainto ei ole ristiriidassa tällaisen mielikuvan kanssa, jos kiinnitetään huomiota siihen» (zusehe), »miten kuvat vaikuttavat; ne tuovat meille eräänlaista yhdenmukaisuutta, eräänlaista sympateettista yhteyttä ulkomaailman kanssa. Niistä tulee siis sellaista, mikä on meissä samanlaista kuin ulkoinen.» »Ja tämän meihin suuntautuvan virran johdosta saamme tiedon tämän tai tuon aistimuksen määräolemuksesta; määrätty on esineessä ja virtaa tällä tavoin meihin» (ss. 484—485 [370], *Diogenes Laërtios*, X, 48.—49. §§).

Epikuroksen oivalluksen nerokkuus (300 vuotta e. Kr. s.—s.o. yli 2000 vuotta ennen Hegeliä) esimerkiksi valon ja sen nopeuden suhteen.

Epikuros:
esineet
ulkopuo-
lellamme

N B
Epikurok-
sen tieto-
teoria...

Hegel * *hämäsi* kokonaan (NB) *tärkeim-*
män: (NB) olioiden olemisen ihmisen tajunnan
ulkopuolella ja siitä *riippumatta*,

— kaiken tämän Hegel *hämää* ja sanoo
ainoastaan:

malliesi-
merkki ma-
terialismin
vääristelystä
ja parjaami-
sesta idealis-
tin taholta

»...Aistimuksen käsittäminen tällä ta-
voin on kerrassaan latteaa. Epikuros va-
litsi helpoimman ja vielä nytkin tavan-
omaisen kriteerin totuudelle, sikäli kuin
tämä ei ole näköaistilla havaittavissa,
nimittäin: sen mitä näemme, kuulemme
j.n.e. ei pidä olla ristiriidassa totuuden
kanssa. Sillä itse asiassa sellaiset ajatel-
lut asiat kuin atomit, kalvojen irtoaminen
pinnalta j.n.e. eivät ole nähtävissä eivätkä
kuultavissa; [voidaan tietenkin nähdä ja
kuulla jotain muuta]**; mutta nähty viih-
tyy erinomaisesti rinnatusten mielletyn ja
kuvitellun kanssa. Jos ne jätetään erilleen,
ne eivät ole ristiriidassa keskenään; sillä
ristiriita tulee esiin ainoastaan siellä,
missä on suhde...» (485—486) [370—371].

Hegel *kiersi* Epikuroksen tietoteorian ja ryhtyi
puhumaan *muusta*, mitä Epikuros ei *tässä yh-*
teydessä koskettele ja *mikä sopii yhteen*
materialismin kanssa!!

S. (486) [371]:

Erehdys johtuu Epikuroksen mukaan *keskeytyksestä*
liikkeessä (liikkeessä esineestä meihin, aistimukseen tai
mielteeseen?).

»On mahdoton omata», Hegel kirjoittaa, »köyhempää
(tietoteoriaa)» (486) [371].

* Tästä alkaen V. I. Lenin jatkoi muistiinpanojaan uuteen vihkoon, jonka kanteen oli kirjottettu: "Hegel" ja ensimmäisen sivun alkuun — »Hegelin filosofian historia, *jalkoa* (2. osa) Epikuroksesta (14. osa, Berliini 1833, s. 485)». *Toim.*

** Hakasuluissa olevat sanat ovat ilmeisesti jääneet sattumalta pois muistiinpanoista. *Toim.*

Kaikesta tulee *dürftig* *, jos se vääristetään ja kynitään

Epikuroksen mukaan sielu on muka "tietty" atomikokouma. »Tämän on sanonut myös (!!!) Locke... Kaikki tuo on tyhjiä sanoja...» (488) [372—373] ((ei, vaan ne ovat nerokkaita aavistuksia ja tien viitoittamista tieteele, mutta ei pappishapatukselle)).

Tämä
auch **
on mainio!!!!
Epikuros
(341—270
e. Kr. s.),
Locke
(1632—
1704) Diffe-
renz ***=
2000 vuotta

NB. NB. (489) [373] id. (490) [374]:

Epikuros sanoo atomeilla olevan "krummlinigte" *Bewegung* ****, tämä on muka "mielivaltaista ja ikävää" (489) [373] Epikuroksella — ((entä "jumala" idealisteilla??)).

entä
elektronit?

»Tai sitten Epikuros kieltää yleensä kaikenlaisen käsitteen ja yleisen olemuksellisuuden...» (490) [374], vaikka muka juuri hänen atomeillaan »on itsellään tämä ajatusten luonto...» »empiirikkojen koko epäjohdonmukaisuus...» (491) [375].

lorua!
valhetta!
parjausta!

NB

Täten kierretään *materialismin* ja materialistisen dialektiikan ydin.

»Epikuroksella ei ole... maailman lopulista tarkoitusta eikä luojan viisautta. Ei mitään paitsi tapahtumia, jotka aiheutuvat atomiyhdistelmien satunnaisista (??) ulkoisista (??) yhteentörmäyksistä...» (491) [374].

käy jumalaa
sääli!!
idealistinen
heittiö!!

Ja Hegel suorastaan *sättii* Epikurosta: »Hänen ajatuksensa luonnon erillisistä puolista ovat sinänsä surkeita...»

!!

* — köyhää. *Toim.*

** — *m y ö s. Toim.*

*** — ero. *Toim.*

**** — »käyrävilvaisen» liikkeen. *Toim.*

- sekä luonnontieteiden "maneeri"! että niiden menestys!!
- Epikurokros ja nykyinen luonnontiede
- Ja heti perään suunnataan *polemiikki* kohti "Naturwissenschaft" heute*, joka muka Epikuroksen tavoin järkeilee "analogian perusteella", "selittää" (492) [375—376] esim. valon »etterin värähtelyksi...» »Se on täsmälleen Epikuroksen analogian maneeria...» (493) [376].
 ((*Nykyaikainen luonnontiede* verus Epikurokros on Hegeliä vastaan (NB).))
 Epikuroksella »esine, periaate ei ole mitään muuta kuin tavanomaisen luonnontieteen periaate... (495) se on sitä samaa maneeria, joka on luonnontieteen perustana...» (496) [378].

Oikea on ainoastaan maininta, ettei yleensä tunnettu dialektiikkaa eikä käsitteiden dialektiikkaa. Mutta *materialismin* arvostelu on heikkoa.

- !NB!
- NB!!
- NB
- NB
- »Tästä maneerista» (Epikuroksen filosofiasta) »on yleensä sanottava, että sillä on sellainenkin puoli, jolle on annettava tietty arvo. Aristoteles ja vielä vanhemmat ajattelijat lähtivät luonnonfilosofiassa apriorisesti yleisestä ajatuksesta ja kehittivät siitä käsitteen. Se on yksi puoli; toinen puoli on välttämättömyys kohottaa kokemus yleisyyden tasolle, löytää lait; se merkitsee, että abstraktisesta ideasta juontuvan on käytävä yhteen yleisen käsityksen kanssa, joksi kokemus ja havainto on muunnettu. Esimerkiksi Aristoteleella apriorinen puoli on mainio, mutta riittämätön, koska häneltä puuttuu yhteyspuoli, yhteys kokemukseen, havaintoon. Tämä kohoaminen erikoisesta yleiseen on lakien, luonnonvoimien j.n.e. löytämistä. Voidaan siis sanoa, että Epikurokros aloitti empiirisen luonnontieteen, empiirisen psykologian. Stoalaisia tarkoituksia ja mietittyjä käsitteitä vas-

* — »luonnontiede» tänään. *Toim.*

taan asetettiin kokemus, aistimus. Siellä oli abstraktinen rajoitettu ymmärrys ilman sisäistä totuutta ja niin ollen myös ilman luonnon ja todellisuuden läsnäoloa; tässä päinvastoin luonnon tuntuma oli totuudellisempi kuin noissa olettamuksissa» (496—497) [378—379].

NB

(TÄSSÄ TULLAAN AIVAN LÄHELLE DIALEKTISTA MATERIALISMIA.)

NB

Epikuroksen merkitys— taistelu *kreikkalaisten ja roomalaisten Aber-glauben** vastaan — entä nykypäivien papiston??

Hegel materialismin myönteisistä puolista

kaikkea sitä höpötystä, että eihän tien ylitse vain loikannut jänis j.n.e. (entä jumala?).

»Ja siitä» (Epikuroksen filosofiasta) »ovat erittäinkin lähtöisin ne käsitykset, jotka ovat kieltäneet yliaistimellisen kokonaan» (498) [379—380].

NB

|| Mutta tämä koituu kuulemma ainoastaan "endlichen" ** hyväksi... »Taikauskon luhistuessa luhistuu myös sisäisesti perusteltu yhteys ja ideaalisen maailma» (499) [380]. Tämä **NOTA BENE.**

minkä vuoksi (klassikot) arvostivat idealismia??

S. 499 [380]: Epikuros *sielusta: hienompia* (NB) atomeja, niiden nopeampi (NB) liike, niiden yhteys (NB) etc. etc. ruumiiseen (*Diogenes Laërtios*, X, § 66; 63—64)—erittäin naiivisti ja hyvin sanottu! — mutta Hegel äkäilee, sättii: »höpötystä», »tyhjiä sanoja», »ei mitään ajatusta» (500) [381].

Hegelille "sielu" on myös ennakkoluulo

Jumalat ovat Epikuroksen mukaan "das Allgemeine" *** (506) [385] yleensä — "osittain ne ovat luvussa" lukuna, s.o. aistimellisesta abstrahoituna...

* — taikauskaisuutta. Toim.

** — »äärellisen». Toim.

*** — »yleinen». Toim.

N B
jumalat = ihmishahmoinen täydellisyys,
vrt. *Feuerbach*¹⁰³

»Osittain ne» (jumalat) »ovat ihmishahmoinen täydellisyys, mikä syntyy kuvien yhtäläisyyden kautta samanlaisten kuvien keskeytymättömästä sulautumisesta yhteen» (507) [385].

SKEPTIKKOJEN FILOSOFIA¹⁰⁴

NB

Puhuessaan skeptisismistä Hegel viittaa sen näennäiseen "voittamattomuuteen" (Unbezwinglichkeit) (538) [407]:

Bien dit!!

»Ihmistä, joka välttämättä haluaa olla skeptikko, ei tosiaankaan voida saada muuttamaan mieltään tai pakottaa hyväksymään positiivinen filosofia — aivan samalla tavalla kuin kaikilta jäseniltään halvaantunutta ihmistä ei voida pakottaa seisomaan.»

»Positiivisella filosofialla voi olla siihen» (den denkenden Skeptizismus *) »nähdän seuraava tietämys: positiivinen filosofia sulkee sisäänsä skeptisismien negatiivisen aineksen. Skeptisismi ei ole tälle filosofialle vastakkainen, ei ole sen ulkopuolella, vaan sisältyy siihen eräänä momenttina; mutta tämä filosofia sisältää kieltämisen totuudellisuudessaan, jollaisena sitä ei ole skeptisismissä» (539) [407–408].

(Filosofian suhde skeptisismiin:)

»Filosofia on dialektista, tämä dialektiikka on muuttumista; idea abstraktisena ideana on liikkumaton, olemassaoleva, mutta totuudellinen vain sikäli kuin se havaitsee itsensä eläväksi; sen sisäinen dialektisuus on siinä, että se kumoaa leponsa, liikkumattomuutensa. Filosofinen idea on näin muodoin dialektinen itsessään eikä sattumalta; skeptisismi sitä vas-

* — ajattelevaan skeptisismiin. *Toim.*

toin käyntelee dialektiikkaansa sattumoi-
sin — törmätessään tähän tai tuohon ai-
nekseen, tähän tai tuohon sisältöön se
osoittaa niiden olevan sisältä negatiivi-
sia...»

NB
skeptismin
dialektiikka
on "satun-
naista"

Vanha (*antiikin*) skeptisismi on erotet-
tava *uudesta* (mainitaan ainoastaan
Schulze Göttingenistä) (540) [408—409].

Ataraxie (mielenrauha?) skeptikkojen
ihanteena:

»Niinpä Pyrrhonin kerrotaan kerran lai-
van jouduttua myrskyyn osoittaneen pe-
lokkaille matkakumppaneilleen sikaa, joka
oli pysynyt täysin välinpitämättömänä ja
jatkanut levollisesti syömistään, ja sano-
neen: viisaan mielenrauhan on oltava tuol-
lainen» (Diogenes Laërtios, IX, 68) —
ss. 551—552 [419].

ei mikään
hullumpi
vitsi
skeptikoista

»Skeptisismi ei ole epäilyä. Epäily on
täysin vastakkaista levolle, joka on tu-
lostä skeptisismistä» (552).

NB
skeptisismi
ei ole
epäilyä

»...Skeptisismi on päinvastoin välinpitä-
mätön kumpaankin nähden...» (553).

Schulze-Ainesidemos sanoo skeptis-
min olevan sitä, että kaikki aistimukselli-
nen on todellista (557) [409], mutta skep-
tikot puhuivat toisin: pitäisi sich danach
richten*, sopeutua aistimukselliseen,
mutta se ei muka ole todellista. Uudempi
skeptisismi *ei* epäile olioiden todelli-
suutta. Vanha skeptisismi epäilee olioiden
todellisuutta.

NB

Skeptikkojen troopit (sanakäänteet, ar-
gumentit etc.):

kaikki <i>Sextus</i> <i>Empiricuksella</i> (2. vuosisata j. Kr.)

a. Eläinten organisaation erilaisuus
(558) [423].

* — suuntautua siihen. *Toim.*

Erilaiset aistimukset: keltatautisesta (dem Gelbsüchtigen) valkoinen näyttää keltaiselta etc.

b. Ihmisten erilaisuus. "Idiosynkrasia" (559) [424].

Ketä uskoa? Enemmistöä? Typerää: on mahdotonta suorittaa kyselyä (560) [425].

NB

Filosofiain erilaisuus: typerä viittaus, äkäilee Hegel: »...sellaiset ihmiset näkevät filosofiassa kaikkea, mutta vain sitä itseään — filosofiaa — he eivät huomaa...» »Olivatpa filosofiset järjestelmät miten erilaisia tahansa, niiden eroavuudet eivät ole niin suuria kuin ero valkoisen ja maan, vihreän ja kovan välillä; ne ovat yhtä mieltä siitä, että kaikki ne ovat filosofioita, ja tämä on juuri se, mikä jätetään huomioimatta» (561) [426].

NB

»...Kaikki troopit ovat On-vastaisia; mutta totuus ei olekaan tämä kuiva On, vaan se on itse asiassa prosessi...» (562) [426].

NB

c. Aistintavälineiden organisaation erilaisuus: eri aistinelimet havaitsevat erilaisesti (maalatulla taululla jokin tuntuu silmästä erhaben*, tuntoaisista taas ei).

d. Asianhaarojen erilaisuus subjektissa (intohimo, levollisuus etc.)

e. Välimatkojen etc. erilaisuus.

maa auringon ympäri eli vice versa etc.**

f. Sekoittuminen (tuoksu voimakkaassa auringonpaisteessa ja ilman sitä j.n.e.).

* — kuperalta. *Toim.*

** — päinvastoin j.n.e. *Toim.*

g. Esineiden koostumus (lasi — rikottu on läpinäkymätön etc.).

h. "Olioiden suhteellisuus" ("*relatiivisuus*").

i. Ilmiöiden etc. taajuus, harvinaisuus; tottumus.

k. Tavat, lait etc. niiden erilaisuus...

| (10) Nämä kaikki ovat *vanhoja* trooppeja | ja Hegel: se on kaikki "empiiristä" — »kieltäytymistä siirtymisestä käsitteeseen...» (566). Se on muka "triviaalia"... mutta...

»Mutta ne ovat todella hyvin osuvia arkipäiväisen ihmisymmärryksen dogmaattisuutta vastaan...» (567) [431].

5 uutta trooppia (muka jo paljon korkeampaa, sisältävät *dialektiikkaa*, koskettelevat *käsitteitä*) — niin ikään Sextuksen mukaan.

{	a. <i>Filosofien... mielipiteiden...</i> erilaisuus.
	b. Päätyminen loputtomuuteen (toinen riippuu toisesta <i>j.n.e.</i> loputtomasti).
	c. Relatiivisuus (edellytysten).
	d. Olettamus. Dogmaatitkot asettavat todistamattomia oletuksia.
	e. Keskinäisyys. Kehä (virheellinen)...

»Nämä skeptiset troopit *sivuavat* itse asiassa sitä, mitä sanotaan dogmaattiseksi filosofiaksi (sen on luonnostaan pakko kiertää kaikkien näiden muotojen sisällä) ei siinä mielessä, että sillä on eräänlainen positiivinen sisältö, vaan siinä mielessä, että se pitää jotain määrättyä absoluuttisena» (575) [438].

NB

Hegel absoluuttia vastaan! Kas siinä dialektisen materialismin itu.

NB

»Kritisismille, joka ei ylipäänsä tiedä mitään sinänsä olevaa, ei» (sic!! eikä nichts)* »absoluuttista, kaikenlainen tieto sinänsä olevasta on sellaisenaan dogmatismia; se itse on kuitenkin pahinta

* V. I. Leninin huomautus johtuu siitä, että saksalaisessa tekstissä on »absoluuttista» sanan edellä kieltosana nicht (ei) sanan nichts (ei mitään) asemesta. *Toim.*

”kritisismi”
on ”pahinta
dogmatis-
mia”

Bien
dit!!!

dialektiik-
ka = ”it-
sensä hä-
vittämi-
nen”

NB

NB

dogmatismia, sillä se väittää, että ’minä’, olemiselle vastakohdaksi asetettu itsetajunnan ykseys, on olemassa itsessään ja itseään varten, ja sen ulkopuolella on aivan samoin olemassa jotain ’itsessään’ eivätkä ne mitenkään voi kohdata toisiaan» (576) [438].

»Nämä troopit osuvat dogmaattiseen filosofiaan, jolle on ominaista tällainen tapa esittää tämä tai tuo periaate määrellisyytenä ilmaisemalla se jonkin määrätyn väittämän muodossa. Sellainen periaate on aina ehdollinen ja siksi sillä on dialektiikkansa, itsensä hävittäminen itsessään» (577). »Nämä troopit ovat mainio ase järkeisfilosofiaa vastaan» (ib.) [438].

Esimerkiksi Sextus kuuluu paljastaneen *piste-* (der Punkt) käsitteen dialektiikan. Pisteellä ei ole ulottuvuutta? Se on siis avaruuden *ulkopuolella!!* Se on avaruuden raja avaruudessa, avaruuden kieltämistä ja samaan aikaan »avaruuteen kuuluvaa» — »se on siis sinänsä dialektinen» (579) [440].

»Nämä troopit... eivät päde *spekulatiivisia* ideoita vastaan, koska niihin itseensä sisältyy *dialektinen momentti* ja äärellisen *kumoutuneisuus*» (580).

XIV osan loppu (s. 586 [447]).

XV OSA. FILOSOFIAN HISTORIAN KOLMAS OSA

(KREIKKALAISEN FILOSOFIAN LOPPU, KESKI- JA UUDEN AJAN
FILOSOFIA SCHELLINGIIN ASTI, SS. 1—692)

(BERLIINI 1836)

UUSPLATONIKOT¹⁰⁵

...”Paluu jumalaan”... (5) * [13] **, ”itsetajunta on absoluuttinen olento” ..., ”maailmanhenki”... (7) [14], ”kristin-usko”... (8) [15]. Ja *loputtomasti lavertelua* jumalasta... (8—18) [15—22].

Mutta tämä filosofinen idealismi, joka avoimesti, ”vakavissaan” johdattaa jumalaan, on rehellisempää kuin nykyinen tekopyhä ja pelokas agnostisismi.

A. *Filon* — (suunnilleen Kr. s. aik.) juutalainen oppinut, mystikko, »löytää Moosksesta Platonin» etc. (19) [22]. ”Jumalan tietäminen” (21) [23] on tärkeintä etc. Jumala on λόγος^{***}, ”kaikkien ideain summa”, ”puhdas oleva” (22) [24] (”Platonin mukaan”) (22) [25]. ...Ideat ovat ”enkeleitä” (jumalan sanansaattajia)... (24) [25]. Aistimaailma sen sijaan, ”kuten Platonillakin” = οὐκὸν^{****} = olemattomuus (25) [26].

Ideat
(Platonin) ja
jumalolento

B. *Kabbala*¹⁰⁶, *gnostikot*¹⁰⁷ — — — idem...

C. *Aleksandrialainen filosofia*¹⁰⁸ — (=eklektisismi) (=platonikot, pythagoralaiset, aristotelelaiset) (33, 35) [33, 35].

* Hegel. Werke, Bd. XV, Berlin, 1836. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. XI, М.—Л., 1935. Toim.

*** — logos. Toim.

**** — ei oleva. Toim.

Eklektikot ovat joko sivistymättömiä tai ovelia ihmisiä (die klugen Leute*) — omaksuvat kaikkialta hyvää, mutta... — kerrävät kaikenlaista kamaa, »mutta heillä ei ole ajattelun johdonmukaisuutta eikä niin ollen ajatteluakaan.»

eklekti-koista... ||| Kehittävät Platonia...

Platonin ideat ja jumalolento ||| »Platonin yleinen, mikä sisältyy ajatteluun, saa siksi sen merkityksen, että sellaisenaan on itse absoluuttinen olemus» (33) [33—34]... **

 HEGEL PLATONIN DIALOGEISTA ***

		S.	
	(230)	****	[175]***** Sofisti
	(238)		[181] Filebos
	(240)		[171] <i>Parmenides</i>
(Timaios)	(248)		[184]

* — viisalta ihmisiä. *Toim.*

** Tässä muistiinpanot katkeavat ja seuraa puhtalta sivuja. *Toim.*

*** Tämän merkinnön V. I. Lenin on tehnyt saksaksi kansilehden sisäisivulle vihkoon, jossa on muistiinpanot Hegelin kirjasta »Luentoja historianfilosofiasta». *Toim.*

**** Hegel. Werke, Bd. XIV, Berlin, 1833. *Toim.*

***** Гегель. Сочинения, т. X, М., 1932. *Toim.*

**MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA
»LUENTOJA HISTORIANFILOSOFIASTA»¹⁰⁹**

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaisu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

HEGEL, TEOKSET, IX OSA (BERLIINI 1837).
LUENTOJA HISTORIANFILOSOFIASTA

(JULKAISIJA E. GANS)

Aineisto: vv. 1822—1831 luentojen muistiinpanoja.
Hegelin käsikirjoitusta *sivulle 73* etc.

- S. 5 * [4] ** »...Puheet... ovat ihmisten välillä tapahtuvia toimintoja...» (nämä puheet eivät siis ole suunsoittoa).
- 7 [6]— ranskalaiset ja englantilaiset ovat sivistyneempiä (»heillä on enemmän... *kansallista* sivistystä»), kun taas me saksalaiset enemmän viisastelemme sitä, kuinka *on* kirjoitettava historiaa, kuin kirjoitamme sitä.
- 9 [7—8]— historia opettaa, ”että kansat ja hallitukset eivät ole koskaan oppineet mitään historiasta: jokainen aika on sitä varten *liian yksilöllinen*”:
- »Mutta kokemus ja historia opettavat, että kansat ja hallitukset eivät ole koskaan oppineet mitään historiasta eivätkä noudattaneet opetuksia, jotka siitä olisi voitu saada. Jokaisella aikakaudella on niin omalaatuiset olosuhteensa ja se on niin yksilöllinen
- sukkelasti ja älykkäästi sanottu!
- hyvin älykkäästi sanottu!
- NB
- NB

* Hegel. Werke, Bd. IX, Berlin, 1837. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. VIII, М.—Л., 1935. Тоим.

NB

asiintilaltaan, että ainoastaan tästä asiintilasta itsestään lähtien ja siihen pohjaten siinä täytyy ja vain voidaan tehdä ratkaisuja.»

s. 12 [10]—”järki hallitsee maailmaa...”

heikko!

20 [17]: materian substanssi on painavuus. hengen » on vapaus.

22 [19]. ”Maailmanhistoria on edistystä vapauden tajuamisessa, edistystä, joka meidän on tiedostettava sen välttämättömyydessä...”

24 [20]—(tullaan lähelle historiallista materialismia). Mikä johdattaa ihmisiä? Enimmäkseen ”Selbstsucht”*, rakkau- den etc. motiivit ovat harvinaisempia ja niiden piiri on suppeampi. Mitä seuraa tästä intohimojen etc.? tarpeiden etc. yhteenpunoitumisesta?

28 [23—24] ”Maailmassa ei tapahdu mitään suurta ilman intohimoa...” intohimo on subjektiivinen ja »sikäli energian muodollinen puoli»...

28 i. f. [24]—Historia ei ala tietoisesta tarkoituserästä... Tärkeää on se, mikä

29 [25] ...ilmestyy ihmisille tiedottomasti heidän tekojensa tuloksena...

NB

29 [25] ...Tässä mielessä ”järki hallitsee maailmaa”.

30 [27] ...Ihmisten toimintojen tuloksena historiassa tapahtuu »(seuraa) vielä jotain muutakin kuin se, mitä he tavoittelevat ja saavuttavat, mitä he välittömästi tietävät ja tahtovat».

30 [27]

30 [27] »...He» (die Menschen**) »toteutavat etupyrkimystään, mutta samalla toteutuu vielä jotain kaukaisempaa,

* — »Itsekkyyks». Toim.

** — ihmiset. Toim.

mikä — vaikkakin sisältyy tuohon etu-
pyrkimykseen — ei kuitenkaan sisäl-
ly heidän tajuntaansa eikä heidän
aikomuksiinsa.»

NB
(vrt. En-
gels ¹¹⁰)

32 [29] »...Suuria ihmisiä historiassa ovat
ne, joiden henkilökohtaiset, yksilölliset
tarkoitukset kätkevät itseensä
substantiaalisen, mikä on maailman-
hengen tahto...»

”suuret
ihmiset”

36 [36] — hyvin kunnioitettavaa on pai-
minen, talonpojan etc. (esimerkkejä!!
NB) uskonnollisuus ja hyveellisyys,
mutta ...»maailmanhengen oikeus on
kaikkien yksityisten oikeutusten ylä-
puolella»...

Hegelillä on tässä tuon tuostakin jumalasta, uskon-
nosta, siveellisyydestä yleensä — äärimmäisen latteaa
idealista lorua.

97 [94]: ”orjuuden asteittainen poistaminen on pa-
rempi kuin äkillinen...”

50 [44]. Valtion perustuslaki yhdessä sen
uskonnon... filosofian, ajattelutavan,
sivistyksen, ”ulkoisten voimien” (il-
masto, naapurit...) kanssa muodostaa
”yhden substanssin, yhden hengen”...

51 [51]. Luonnossa on vain kehässä (!!)
tapahtuvaa liikettä — historiassa syn-
tyy uutta...

62 [40]. Kieli on rikkaampaa kansojen
ollessa kehittymättömässä, alkukan-
taisessa tilassa; kieli köyhtyy sivi-
tyksen ja kieliopin muotoutumisen
mukana.

?

67 [64]: ”Maailmanhistoria liikkuu kor-
keammalla maaperällä kuin se, missä
moraalilla on olinpaikkansa (Stät-
te)”...

|| 73 [69]: Erinomainen kuva historiasta:
yksilöllisten intohimojen, toimintojen |

oikein hyvä

Sehr
wichtig! *
ks. *etempänä*
tämä kohta
koko-
*naan***

NB
vrt. Pleha-
nov ¹¹¹

!!!

etc. summa (»kaikkiällä meitä koske-
vaa ja siksi asennoidumme kaikkiällä
puolesta tai vastaan»), milloin yleis-
edun massa, milloin loputon paljous
"pikkuvoimia" (»loputtomasti
ponnistavia pieniä voimia, jotka vähä-
pätöiseltä näyttävästä synnyttävät
valtaisaa»).

Tulos? Tuloksena "uupumus".

S. 74 [75] — johdannon loppu.

S. 75 [76] — »Maailmanhistorian maan-
tieteellinen perusta» (kuvaava otsik-
ko): (75—101) [76—97].

75 [76] — "Joonian lauhkean taivaan
alla" saattoi helpommin syntyä Ho-
meros — tämä ei kuitenkaan ollut
ainoa syy. — "Ei Turkin herruudessa"
etc.

82 [82] — Amerikkaan muutto poistaa
"tyytymättömyyttä", »ja nykyisen yhe-
teiskuntajärjestyksen jatkuva säily-
minen tulee taatuksi...» (ja tämä
Zustand*** on »rikkautta ja köy-
hyyttä» 81 [82])...

82 [82]. Euroopassa ei ole tätä pakoa: jos
Saksassa olisi vielä ollut metsiä,
Ranskan vallankumousta ei olisi ollut.

102 [99]: Maailmanhistorian 3 muotoa:
1) despotismi, 2) demokratia ja aris-
tokratia, 3) monarkia.

Jaottelua: itäinen maailma — kreikkalai-
nen — roomalainen — germaaninen
maailma. Mitä tyhjintä sanahelinää
siveellisyydestä etc. etc.

Kiina: I luku (113 — sivulle 139) [111—131].
Kuvaus kiinalaisesta *luonteesta*, lai-
toksista etc. etc. Nil, nil, nil! ****

* — Hyvin tärkeää! *Toim.*

** Nämä sanat on kirjoitettu sinikynällä ilmeisesti myöhemmin. *Etempänä* V. I. Lenin esittää otteen »Hegel maailmanhistoriasta» (ks. tätä osaa, ss. 268—269). *Toim.*

*** — asiaintila. *Toim.*

**** — Ei mitään, ei mitään, ei mitään! *Toim.*

Intia — sivulle 176 [162] — Sivulle...

Persia (ja Egypti) sivulle 231 [207]. Miksi Persian valtakunta (imperiumi) kukistui, mutta Kiina ja Intia eivät? Dauer* ei ole vielä vortreffliches**. — »Ikuisilla vuorilla ei ole mitään etuutta verrattuna nopeasti terälehtensä varistavaan ruusuun ja sen hetkelliseen elämään» (229) [206]. Persia kukistui, sillä siellä pääsi alulle »henkinen katsantotapa» (230) [206], ja kreikkalaiset osoittautuivat olevan korkeammalla, »korkeampi» organisaation, »itsensä tajuavan vapauden» »periaate» (231) [206–207].

232 [211]: »Kreikkalainen maailma...» "puhtaana yksilöllisyyden" periaate — sen kehityksen, kukoistuksen ja rappeutumisen kausi, »kosketus maailmanhistorian myöhempään orgaaniin.» (233) [212] — Rooma "substansseineen" (ib.).

maailmanhistoria kokonaisuutena ja erilliset kansat sen "orgaaneina"

234 [213]: Kreikan maantieteelliset olosuhteet: luonnon vaihtelevaisuus (erotuksena itämaiden yksitoikkoisuudesta).

242 [220] — Siirtokunnat Kreikassa. Rikauksien kasautuminen. Niihin liittyy "aina" puute ja köyhyys...

Rikkaus ja köyhyys

246 [224]. »Se luonnollinen, mitä ihmiset selittävät, sen sisäinen, olennainen on yleensä jumalallisen alku» (kreikkalaisten jumalaistaruston johdosta).

Hegel ja Feuerbach¹¹²

251 [227]: »Ihminen tarpeineen suhtautuu ulkoiseen luontoon käytännöllisellä tavalla; tyydyttäessään tarpeitaan luonnon avulla hän nujertaa sen toimien tällöin välittäjänä. Luonnonesineet ovat näet mahtavia ja tekevät kaikenlaista vastarintaa. Niiden

historiallisen materialismin ituja Hegelillä

* — kesto. Toim.

** — oivallisuutta Toim.

Hegel
ja
Marx

??

Hegel ja
"ristiriidat"
historiassa

mahdollisen
ja satunnai-
sen *kate-*
goriat
versus
todellisuus
ja historian
vahvistus

lannistamiseksi ihminen asettaa niiden välille toisia luonnonesineitä, kääntää siten luonnon itseään luontoa vastaan ja keksii siinä tarkoituksessa työkaluja. Nämä inhimilliset keksinnöt kuuluvat hengelle ja tuollainen työkalu on asetettava korkeammalle kuin luonnonesine... Kunnia inhimillisestä keksinnöstä, jonka tarkoituksena on luonnon lannistaminen, luetaan kuuluvaksi jumalille» (kreikkalaisilla).

264 [240]: Demokratia Kreikassa oli yhteydessä valtioiden vähäiseen kokoon. *Puhe*, elävä puhe, yhdisti kansalaisia, loi *Erwärmung* *. "Sen tähden" Ranskan vallankumouksessa ei ollut koskaan tasavaltalaista perustuslakia.

322—323 [295]: »Hän» (Cäsar) »vaimensi sisäisen ristiriidan» (poistamalla tasavallan, joka oli jo "varjo") »ja kutsui esille uuden. Sillä maailmanheruus oli siihen asti tunkeutunut vasta Alppien huipuille, mutta Caesar avasi uuden tapahtumanäyttämön: hän loi arenan, jonka täytyi siitä lähtien muodostua maailmanhistorian keskiöksi.»

Ja sitten Caesarin murhan johdosta:

»...Ylipäänsä valtiokaappaus saa tavallaan hyväksymisen ihmismielissä, kun se toistuu» (Napoleon, Bourbonit)... »Se mikä alussa tuntui pelkästään satunnaiselta ja mahdolliselta, muuttuu toistumisen kautta eräänlaiseksi todelliseksi ja vahvistetuksi» (323) [276].

"Kristinusko" (328—346) [301—316]. Pappillisen latteaa idealistista lavertelua

* — hehkuu. Toim.

kristinopin suuruudesta (Evankeliumista otettuine lainauksineen!!). Inhottavaa, löyhkäävää!

420—421 [391—392]: Miksi uskonpuhdistus rajoittui muutamiin kansakuntiin? Kesken kaiken — ”slaavilaiset kansakunnat olivat *maata viljeleviä*” (421) [391] ja se tuo tullessaan ”herrojen ja renkien suhteet”, vähäisemmän ”Betriebsamkeit” etc.* Entä roomalaiset kansakunnat? niiden *luonne* (Grundcharakter ** 421 i. f. [393]).

429 [399]: »...Puolankaan vapaus ei ollut mitään muuta kuin paronien vapautta hallitsijaan nähden... Kansalla oli niin muodoin samanlainen etusuhte paroneihin kuin kuninkailla... Vapaudesta puhuttaessa on aina otettava huomioon, eikö itse asiassa ole puhe yksityisistä eduista» (430) [399].

439 [411—412]: Ranskan vallankumouksesta... Miksi ranskalaiset siirtyivät »heti teoreettisesta käytännölliseen», mutta saksalaiset eivät? Saksalaisilla uskonpuhdistus »oli jo kaiken parantanut», oli poistanut »sanomattoman vääryyden» j.n.e.

441 [413—414]: Ensimmäisen kerran (Ranskan vallankumouksessa) ihminen päätyi siihen, että »ihminen nojaa päähänsä, s.o. ajatukseen, ja rakentaa todellisuutta sen mukaisesti»... »Se oli... suurenmoinen auringonnousu...» Tarkastellessaan edelleen ”vallankumouksen kulkua Ranskassa” (441) [414] Hegel alleviivaa vapaudessa yleensä *omistuksen, elinkeinon* vapautta (ib.).

...Lakien säätäminen? *Kaikkien* tahdo... »Harvojen on oltava monien *edus-*

NB
luokka-
suhteet

!!

* — »uutteruuden» j.n.e. *Toim.*

** — perusluonne. *Toim.*

vrt. Marx
und
Engels ¹¹³

?

tajia, mutta usein heistä tulee vain niiden *polkijoita...*» (442) [415]. »Aivan samoin enemmistön valta vähemmistöön nähden on tavatonta epäjohtonmukaisuutta» (ib.).

444 [418]: »...Tällä tapahtumalla» (Ranskan vallankumouksella) »on sisällönsä puolesta maailmanhistoriallinen merkitys...»

”Liberalismi” (444) [418], ”liberaaliset laitokset” (443) [417] levisivät ympäri Euroopan.

446 [422] s.— loppu.

446 [422]: »Maailmanhistoria ei ole mitään muuta kuin vapauskäsitteen kehitystä...»

N B:
Tärkeintä on
Einleitung*,
jossa on
paljon
erinomaista
kysymyksen
asettelussa.

Yleensä ottaen historianfilosofia antaa hyvin vähän — ja sen ymmärtääkin, sillä juuri tässä, juuri tällä alalla, tässä tieteessä Marx ja Engels ottivat pisimmän askeleen eteenpäin. Tässä Hegel on vanhentunein ja antikvoituin.

(Ks. seuraavaa siv. **)

HEGEL MAAILMANHISTORIASTA

»Jos nyt lopuksi tarkastelemme maailmanhistoriaa sen kategorian kannalta, jolta sitä tulee tarkastella, niin eteemme avautuu loputon kuva inhimillisestä elämästä, toiminnasta mitä erilaisimmissa olosuhteissa, monine erilaisine tarkoituksineen sekä toisistaan eroavine tapah-

* — Johdanto. *Toim.*

** Käsikirjoituksen seuraavalla sivulla alkaa kirjoitus »Hegel maailmanhistoriasta». *Toim.*

tumiseen ja kohtaloineen. Kaikissa näissä tapahtumissa ja sattumissa me näemme etualalla ihmisen teot ja pyrki- mykset; kaikkialla on meitä koskevaa ja siksi kiinnostum- me puolesta tai vastaan. Milloin se viehättää meitä kauneudella, vapaudella ja rikkaudella, milloin energialla, milloin jopa pahekin osaa esiintyä merkityksellisenä. Useasti saatamme havaita suunnatonta yleistä kiinnos- tusta, joka vaivalloisesti kulkee eteenpäin, mutta vielä useammin loputtomasti ponnistavia pieniä voimia, jotka vähäpätöiseltä näyttävästä synnyttävät valtaisaa; kaik- kialla kirjava näky, ja kun yksi häipyä, sen tilalle tulee toinen.

Mutta tällaisen tarkastelun, niin viehättävää kuin se onkin, lähimpänä seurauksena on *uupumus*, joka koittaa heti taikalyhdyn monenkirjavan näytelmän sammuttua, ja vaikka tunnustammekin jokaisen yksityisen kuvaelman arvon, meillä herää kuitenkin kysymys, mikä on kaikkien näiden erillisten tapahtumien lopullinen päämäärä, am- mentuuko jokainen tyhjiin oman erityisen tarkoituksen- sa kautta, vai onko meidän päinvastoin ajateltava, että kaikilla näillä tapahtumilla on *yksi* lopullinen tarkoitus; eikö tämän ulkopinnan kovaäänisen melun alla ole käyn- nissä työ ja jonkin toiminnan edistäminen, sisäisen, hiljai- sen ja salaisen toiminnan, jossa säilyy kaikkien näiden ohimenevien ilmiöiden olennainen voima? Mutta jos maailmanhistoriaan ei tuotaisikaan alusta lähtien aja- tusta, järjellistä tietoa, niin siihen on suhtauduttava aina- kin horjumatta uskoen, että siinä on läsnä järki tai ainakin että älyn ja itsetajuisen tahdon maailma ei ole sattuman uhri, vaan sen täytyy ilmentyä itsensä tuntevan idean valossa» (73—74)* [69]**.

((NB: esipuheessa, s. XVIII [431], julkaisija, se on toi- mittaja Ed. Gans mainitsi, että *sivulle 73 saakka* Hegelin v. 1830 kirjoittama käsikirjoitus on "Ausarbei- tung"***.))

* Hegel. Werke, Bd. IX, Berlin, 1837. Toim.

** Гегель. Сочинения, т. VIII, М.—Л., 1935. Тоим.

*** — »muokattu laitos». Тоим.

HEGELIN DIALEKTIIKAN (LOGIIKAN) JÄSENNYS ¹¹⁴

[PIENEN LOGIIKAN (ENSYKLOPEDIAN) SISÄLLYSLUETTELO]

- I. Oppi olemisesta.
- A) Laatu
 - a) oleminen;
 - b) läsnäoleminen;
 - c) itseään varten oleminen.
 - B) Määrä
 - a) puhdas määrä;
 - b) paljous (Quantum);
 - c) aste.
 - C) Mitta.
- II. Oppi olemuksesta.
- A) Olemus olemassaolon perustana
 - a) samuus — eroavuus — perusta;
 - b) olemassaolo;
 - c) olio.
 - B) Ilmiö
 - a) ilmiön maailma;
 - b) sisältö ja muoto;
 - c) suhde.
 - C) Todellisuus
 - a) substantiaalisuhde;
 - b) kausaalisuhde;
 - c) vuorovaikutus.
- III. Oppi käsitteestä.
- A) Subjektiivinen käsite
 - a) käsite;
 - b) arvostelma;
 - c) päätelmä.
 - B) Objekti
 - a) mekanismi;
 - b) kemismi;
 - c) teleologia.

C) Idea

- a) elämä;
- b) tiedostus;
- c) absoluuttinen idea.

Käsite (tiedostus) paljastaa olemisessa (välittömissä ilmiöissä) olemuksen (syyn, samuuden, eroavuuden etc. lain)— sellainen on todellisesti yleensä koko inhimillisen tiedostuksen (kaiken tieteen) *yleinen kulku*. Sellainen on *luonnontieteen, kansantaloustieteen [ja historian]* kulku. Hegelin dialektiikka on sikäli ajattelun historian yleistystä. Tavattoman kiitolliselta tehtävältä tuntuisi käydä seuraamaan tätä konkreettisemmin, seikkaperäisemmin, *erillisten tieteiden historian* perusteella. Ajattelun historian täytyy suurin piirtein käydä logiikassa yhteen ajatuslakien kanssa.

On silmään pistävää, että Hegel kulkee toisinaan abstraktisesta konkreettiseen (Sein * (abstraktinen)— *Dasein* ** (konkreettinen) — Fürsichsein ***), toisinaan päinvastoin (subjektiivinen käsite — objekti — totuus (absoluuttinen idea)). Eiköhän tämä ole idealistin epäjohdonmukaisuutta (sitä, mille Marx antoi nimityksen Hegelin Ideenmystik ****)? Vai onko syvällisempiä syitä? (esimerkiksi, *oleminen = ei mitään* — tulemisen, kehityksen idea). Aluksi *vilahdelevat* vaikutelmat, sitten erotuu *jotain*, sitten kehittyvät *laadun* # (olion tai ilmiön määritykset) ja *määrän* käsitteet. Sitten tutkiskelu ja mietiskely suuntaavat ajatuksen tiedostamaan samuutta — eroavuutta — perustetta — olemusta versus ilmiötä,— syysuhdetta etc. Kaikki nämä

abstraktinen
"Sein" ainoas-
taan *mo-*
menttina
πάνταρεί' ssa *****

Laatu ja aistimus (Empfindung) ovat yksi ja sama, sanoo Feuerbach. Ensimmäinen ja al-

* — oleminen. *Toim.*

** — *l ä s n ä o l e m i n e n . Toim.*

*** — itseään varten oleminen. *Toim.*

**** — ideamystiikka. *Toim.*

***** — kaikki virtaa. *Toim.*

kuperäisin on aisti-
mus ja *siinä*
täytyy olla *laatu-*
kin...

tiedostamisen momentit (askeleet, asteet, prosessit) suuntautuvat subjektista objektiin saaden tarkistuksensa käytännössä ja tullen tämän tarkistuksen kautta totuuteen (=absoluuttiseen ideaan).

Jos Marx ei jättänyt meille "Logiikkaa" (isolla kirjaimella), niin hän jätti meille "Pääoman" *logiikan*, ja sitä sietäisi käyttää kaksin verroin hyväksi tässä kysymyksessä. "Pääomassa" on sovellettu yhteen tieteeseen materialismin logiikkaa, dialektiikkaa ja tieto-oppia [ei kaivata kolmea sanaa: se on yhtä ja samaa], materialismin, joka on ottanut kaiken arvokkaan Hegeliltä ja vienyt tätä arvokasta eteenpäin.

Tavara — raha — pääoma

↙ absoluuttisen Mehrwert'in * tuotanto
↘ suhteellisen Mehrwert'in tuotanto.

Kapitalismin historia ja sitä koskevien *käsitteiden* analyysi.

Alku on yksinkertaisin, tavanomaisin, joukkomuotoisin välitön "oleva": erillinen tavara ("Sein" kansantaloustieteessä). Sen erittely sosiaalisena suhteena. *Kahdenlainen* analyysi, deduktiivinen ja induktiivinen,— looginen ja historiallinen (arvon muodot).

{ Tosiasioiden respective käytännön poh-
{ jalla tapahtuvaa tarkastamista esiintyy
{ tässä erittelyn *joka* askeleella.

Vrt. kysymykseen olemuksesta versus ilmiöstä
— hinta ja arvo — kysyntä ja tarjonta
versus *Wert*
(=kristallisierte Arbeit)**
— työpalkka ja työvoiman hinta.

Kirjoitettu v. 1915

Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — lisäarvon. *Toim.*

** — arvo (= kristalloitunutta työtä). *Toim.*

MUISTIINPANOT NOËLIN KIRJASTA
»HEGELIN LOGIIKKA»

GEORGES NOËL. »LA LOGIQUE DE HEGEL»

PARIISI 1897 ¹¹⁵

[Bibliothèque de Genève, Ca, 1219]

Painettu artikkeleina lehdessä "Revue de Métaphysique et de Morale" *; toimittaja Xavier Léon.

Tekijä on *idealisti* ja vähäpätöinen. Hegelin toistelua, hänen puolusteluaan "nykyfilosofeilta", rinnastamista Kantiin etc. Mielenkiinnottomia. Pinnallista. Ei sanaakaan *materialistisesta* dialektiikasta: tekijällä ei ilmeisesti ole siitä käsitystä.

Pantava merkille Hegelin termien *käännökset*:
Être—Essence—Notion. (Mesure etc.)
 [Oleminen—Olemus—Käsite. (Mitta j.n.e.)]**.
 Devenir (das Gewordene) [Tulla].
 L'être déterminé (Dasein) [Määritetty oleminen, läsnäoleminen].
 Être pour un autre (Sein-für-Anderes) [Oleminen toista varten].
 Quelque chose (Etwas) [Jokin].
 Limite (Grenze) [Raja].
 Borne (Schranke) [Ääri].
 Devoir être (Sollen) [Velvoitus].
 Être pour soi (Für-sich-Sein) [Itseään varten oleminen].
 Existence hors de soi (Außer-sich-Sein) [Itsensä ulkopuolella oleminen].

* — »Katsaus metafysiikan ja moraalin kysymyksiin». *Toim.*

** Tässä ja etempänä petiitillä ladotut, hakasuluissa esiintyvät termien käännökset ovat toimituksen lisäämiä. *Toim.*

La connaissance (das Erkennen) [Tiedostaminen].
Actualité (Wirklichkeit) [Todellisuus].
Apparence (Schein) [Näennäisyys].
Être posé (das Gesetzsein) [Edellytetty oleminen].
Position (Setzende Reflexion) [Edellyttävä refleksiö].
Fondement ou raison d'être (Grund) [Peruste].
L'universel (das Allgemeine) [Yleinen].
Particulier (das Besondere) [Erityinen].
Jugement (das Urteil) [Arvostelma].
Raisonnement ou Syllogisme (Schluß) [Järkipäätelmä eli syllogismi (päätelmä)].

Huomioitakoon vielä tekijän hassunkuriset yritykset as it were * puolustella Hegeliä "realismia" (lue: materialismia) koskevilta syytöksiltä. Hegelillä »filosofia kokonaisuudessaan on syllogismi. Ja tässä syllogismissa logiikka on yleinen, luonto erityinen ja henki yksilöllinen» (s. 123). Tekijä "erittelee" (=vatvoo) Logiikan viimeisiä lauseita, jotka koskevat siirtymistä ideasta luontoon. Ilmeneekin, että järki tiedostaa luonnon kautta (luonnossa) idean = lainmukaisuuden, abstraktiot etc... Apua, melkein materialismia!!...

- NB!** || »Luonnon tarkasteleminen sinänsä, hen-
gestä erillään, eikö se merkitse paluuta mitä
naiivimpaan realismiin?»
- NB** || »Totta kyllä asettaessaan logiikan ja hen-
genfilosofian välille luonnonfilosofian Hegel
asettuu siten realismin kannalle; tässä ei
kuitenkaan ole mitään epäjohdonmukaista...
Hegelin realismi on ainoastaan välivaihe. Se
on näkökanta, joka pitää voittaa» (129).
- NB** || »On kiistatonta, että realismiin sisältyy
suhteellinen totuus. Noin luonnollinen ja
yleinen näkökanta ei voi olla ihmishengen
satunnainen hairahdus... Voittaakseen realis-
min antaa tämä» (la dialectique) »sen aluksi
|| päästä täyteen kehitykseensä, vain siten se
|| osoittaa idealismin välttämättömyyden. Juuri
siksi Hegel pitää aikaa ja avaruutta luonnon

* — niin sanoaksemme. *Toim.*

yleismääriytyksinä eikä järjen muotoina. Tun-
tuu kuin hän tässä kohdin eroaisi Kantista,
mutta se on vain näennäistä ja sanallista...»

!!!??

»...Tämä selittää, miksi hän» (Hegel) »pu-
huu aistimellisista ominaisuuksista niin kuin
ne kuuluisivat reaalisesti kappaleelle. Täytyy
ihmetellä, että hra Wundt syyttää häntä
tämän johdosta tietämättömydestä. Saat-
taako oppinut filosofi olettaa, ettei Hegel olisi
koskaan lukenut Descartesia, Lockeaa tai edes
Kantia? Jos hän on realisti, se ei tapahdu
tietämättömyyden eikä epäjohdonmukaisuu-
den vuoksi, vaan ainoastaan ohimenevästi ja
metodia noudattaen» (130).

NB
Hegel =
"realisti"
NB

Vertaillaessaan Hegeliä Spinozaan tekijä sanoo: »Näin
ollen Hegel ja Spinoza alistavat luonnon yhtäläisesti
logiikan alaiseksi» (s. 140), mutta Hegelillä logiikka ei
kuulemma ole matemaattista, vaan ristiriitojen logiikkaa,
siirtymistä "puhtaasta abstraktiosta realiteettiin" (etc.).
Spinozasta sanotaan, että »me joudumme yhdessä hänen
(Spinozan) kanssa idealismin antipodeihin» (138); sillä
»henkien maailma» (Spinozalla) »on esineiden maailman
rinnalla eikä sen yläpuolella...»

»...Hegeliläisyydelle niin luonteenomainen kehitysidea
ei ole Spinozalle mielekäs...» (138).

Hegel kehittää Platonin dialektiikkaa (»yhdessä Plato-
nin kanssa myöntää vastakohtaisuuksien välttämättömän
rinnakkainolon» 140)— lähellä Hegeliä on Leibniz (141).

Noël puolustaa Hegeliä panteismia koskevalta syytök-
seltä... (tätä syytöstä perustellaan muka näin):

»...Mitä muuta on absoluuttinen henki — tämä hänen»
(Hegelin) »dialektiikkansa huippu — kuin idealisoitu ja
jumaloitu ihmishenki? Onko hänellä jumalaa missään,
paitsi luontoa ja ihmiskuntaa?» (142).

Noëlin "puolustus" on sen korostamista (märehti-
mistä), että Hegel on idealisti.

Eikö Hegel ole "dogmaatikko"? (VI lu-
ku: »Hegelin dogmatismi»). Kyllä, ei-
skeptisismien mielessä, *antiikin filo-*

Hegel
ei ole
"skeptikko"

sofien mielessä (s. 147). Mutta Kantilla se on="olioiden sinänsä" tiedostettavuus. Hegel (kuten Fichtekin) kieltää oliot sinänsä.

NB ||| *Kantin »agnostinen realismi»* (s. 148 i. f.).

Kant
agnostikko

||| »...Kant määrittelee dogmatismiin agnostisismiin näkökannalta. Dogmaatikko on se, joka luulee voivansa määrittää olion sinänsä, tiedostaa tiedostamattoman. Dogmatismi voi muuten saada kahdenlaisen muodon...» (149). Se on joko mystisismiä tai

NB
materialis-
tit="dog-
maatikkoja"

||| »...se voi myös naiivisti kohottaa aistimellisen todellisuuden absoluuttiseksi todellisuudeksi, samastaa fenomenin ja noumenonin. Silloin olemme tekemisissä empiirisen dogmatismin kanssa, kadun miehen ja filosofialle vieraiden oppineiden dogmatismin kanssa. Materialistit lankeavat tähän jälkimmäiseen virheeseen; ensin mainittu virhe on Platonin, Descartesin ja heidän oppilaittensa...»

Hegelillä ei mukamas ole jälkeäkään dogmatismista, sillä »häntä ei tietenkään käydä syyttämään siitä, ettei hän tunnusta olioiden suhteellisuutta ajatukseen nähden, sillä koko hänen systeeminsä perustuu tähän periaatteeseen. Häntä ei tulla syyttämään myöskään siitä, että hän soveltaa kategorioita valikoimatta ja arvostelematta. Eikö hänen logiikkansa ole juuri kategoriain arvostelua, joka on paljon syvällisempää kuin Kantin harjoittama arvostelu?» (150).

||| »...On luonnollista, että hylätessään noumenonin hän» (Hegel) »sijoittaa siten todellisuuden fenomeeniin ¹¹⁶, mutta tämä fenomeeniin sijoitettu todellisuus on sellaisenaan ainoastaan välitöntä todellisuutta ja niin muodoin suhteellista sekä sisäisesti epätäydellistä. Oikeaa todellisuutta se on ainoastaan oletetun sisältönsä mukaan ja

NB

||| jatkuvan kehityksensä ehdolla...» (151).

»...Älyllisen ja aistimellisen välillä ei muuten ole ehdotonta vastakohtaisuutta, ei katkoa eikä ylipääsemätöntä kuilua. Aistimellinen on aistittua älyllistä, älyllinen on ei hullumpaa ymmärrettyä aistimellista...» (152).

(Sinullekin, lattea idealisti, Hegel on ollut avuksi!)

»...Aistimellinen oleminen kätkee sisältönsä mukaisesti itseensä absoluuttisen, ja me kohoamme keskeytymättömän asteittaisuuden kautta edellisestä jälkimmäiseen» (153).

»...Sanottiinpa siis mitä hyvänsä, Kantin filosofialle on ominaista mystillisen dogmatismen perusvika. Tapaamme siitä tämän doktriinin molemmat luonteenomaiset piirteet: aistimellisen ja yliaistimellisen ehdottoman vastakkainasettelun sekä välittömän siirtymisen toisesta toiseen» (156).

VII luvussa: »Hegel ja nykyaikainen ajattelu» Noël ottaa tarkastellakseen Auguste Comten positivismiin ja sanoo sitä »agnostiseksi systeemiksi» (166).

(Id. 169: »positivistinen agnostisismi».)

Arvostellessaan positivismia agnostisismina tekijä ruoskii sitä toisinaan aika näppärästi puolinaisuudesta — sanoen esimerkiksi, että kysymystä lakien lähteestä eli tosi-seikkojen "pysyvyydestä" ("des faits permanents" *, 170) ei voida välttää:

»...Riippuen siitä tunnustetaanko ne» (les faits permanents) »tiedostamattomiksi vai tiedostettaviksi päädytään joko agnostisismiin tai dogmaattiseen filosofiaan...» (170 i. f.).

Hra Renouvierin uskritisismi on Noël'n mielestä eklektisismiä, se on »positivistisen fenomenalismin ja varsinaisen kantilaisuuden keskivälillä» (175).

Jaaritellessaan moraalista, vapaudesta etc., Hegelin madaltaja Noël ei hiiskahdakaan vapaudesta välttämättömyyden ymmärtämisen mielessä.

Hegelin ranskannoksia: *Véra*: "Logiikka", "Hengenfilosofia", "Uskonnonfilosofia", "Luonnonfilosofia";

Ch. Bénard: "Estetiikka ja runous".

* — »pysyvistä tosiseikoista». *Toim.*

Hegelismiä käsitteleviä teoksia:

E. Beaussire. "Antécédents de l'hégélianisme" *.

P. Janet. "La dialectique dans Hegel et dans Platon" **. 1860.

Mariano. "La Philosophie contemporaine en Italie" ***.

Véra. "Introduction à la Philosophie de Hegel" ****.

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — > Hegeliäläisyyden edeltäjät». *Toim.*
 ** — > Dialektiikka Hegelillä ja Platonilla». *Toim.*
 *** — > Italian nykyinen filosofia». *Toim.*
 **** — > Johdatus Hegelin filosofiaan». *Toim.*

**ARVOSTELUSTA, JOKA KOSKEE
J. PERRININ KIRJAA
»TUTKIELMA FYSIKAALISESTA KEMIESTA.
PERIAATTEET»**

PARIISI 1903¹¹⁷

Pantava merkille *J. Perrin*: "Traité de chimie physique. Les principes" (300 s.). Pariisi 1903. *Abel Reyn* arvostelu lehdessä "*Revue Philosophique*", 1904, I, otsikkona: »Fysikaalisen kemian filosofiset periaatteet». (Perrin käsittelee *voiman* etc., *syyn* etc., *energian* etc. käsitteitä — vastustaa »*energian pitämistä* salaperäisenä olemuksena» (s. 401)... *Abel Rey* sanoo Perriniä »*uusskeptisten* systeemien» vastustajaksi.)

Kirjoitettu joulukuussa 1914

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjottuksen mukaan

PETER GENOFF. »FEUERBACHS
ERKENNTNISTHEORIE UND METAPHYSIK»

ZÜRICH. 1911 (BERNER DISSERTATION) (S. 89)

Landesbibliothek

Se on aivan oppilastyö, joka koostuu *miltei yksinomaan* Feuerbachin teoksista [Jodlin kustantamasta laitoksesta] poimituista lainauksista. Saattaa olla hyödyksi *ainoastaan* sitaattikokoelmana, mutta ei sellaisenaankaan täydellinen.

tekijä ei ole käsitellyt aihetta läheskään
tyhjentävästi

Tekijä lainailee pääasiallisesti

II osaa, erityisesti "Thesen" und "Grundsätze", sen jälkeen "Wider den Dualismus".

X, erityisesti "Über Spiritualismus und Materialismus".
NB VIII, "Vorlesungen über das Wesen der Religion" (Feuerbach itse kirjoitti v. 1848, että tämä hänen teoksensa on kypsempi kuin v. 1841 ilmestynyt "Kristinuskon olemus") [VIII, SS. 26, 29; 102—109; 288; 329 y.m.].

VII. "Das Wesen der Religion" (1845; *Feuerbach pitää sitä tärkeänä*).

IV. "Leibniz" huomautuksineen vuodelta 1847.
(*NB*) [IV. SS. 261; 197; 190—191; 274].

VII. Lisäyksiä kirjaan "*Wesen des Christentums*".

Tekijä lainailee (Feuerbachin hengessä):

Ebbinghaus. "Experimentelle Psychologie", SS. 110 und 45.

F. Jodl. "Lehrbuch der Psychologie", S. 403.

A. Forel. "Gehirn und Seele", X Auflage, S. 14.

**PETER GENOFF. »FEUERBACHIN
TIETO-OPPI JA METAFYSIIKKA»**

ZÜRICH. 1911 (BERNILÄINEN TUTKIELMA) (89 s.)¹¹⁸

Landesbibliothek

Se on aivan oppilastyö, joka koostuu *miltei yksinomaan* Feuerbachin teoksista [Jodlin kustantamasta *lalktoksesta*] poimituista lainauksista. Saattaa olla hyödyksi *ainoastaan* sitaattikokoelmana, mutta ei sellaisenaan täydellinen.

tekijä ei ole käsitellyt aihetta läheskään
tyhjentävästi

Tekijä lainailee pääasiallisesti

II osaa, erityisesti »Teesejä» ja »periaatteita», sen jälkeen »Dualismia vastaan».¹¹⁹

X, erityisesti »Spiritualismista ja materialismista».

N B VIII, »Luentoja uskonnon olemuksesta» (Feuerbach itse kirjoitti v. 1848, että tämä hänen teoksensa on kypsempi kuin v. 1841 ilmestynyt »Kristinuskon olemus»). [VIII, ss. 26, 29; 102—109; 288; 329 y.m.].

VII. »Uskonnon olemus» (1845: *Feuerbach pitää sitä tärkeänä*).

IV. »Leibniz» huomautuksineen vuodelta 1847. (*NB*) [IV. Ss. 261; 197; 190—191; 274].

VII. Lisäyksiä kirjaan »*Kristinuskon olemus*».

{ Tekijä lainailee (Feuerbachin hengessä):
Ebbinghaus. »Kokeellinen psykologia», ss. 110
 ja 45.
F. Jodl. »Psykologian oppikirja», s. 403.
A. Forel. »Aivot ja sielu», X painos, s. 14. }

Langen (II Buch, S. 104) sanotaan olevan Feuerbachia vastustaessaan selvästi väärässä (S. 83 ja 88), vääristelee (ja kieltää) Feuerbachin materialismin.

Alussa tekijä esittää Feuerbachin filosofian kehityksen ääriiviat,— "Todesgedanken" (1830) — vielä hegeliläinen; "Der Schriftsteller und der Mensch" * (1834) — pesäeron alku; "Kritik des Antihegel" (1835) — Hegelin vihollisia vastaan, mutta ei Hegelin puolesta (vrt. muka Grün, Bd. I, 390 ja 398; II, 409).— "Hegelin filosofian arvostelu" ** (1839).— "Kristinuskon olemus" (1841) — pesäero — "Teesit" ja "Tulevaisuuden filosofian periaatteet" (1842 ja 1843).— "Uskonnon olemus" (1845).— "Luentoja uskonnon olemuksesta" (1847).

* Silnä tekijä oli "ei panteisti, vaan polyteisti" (S. 15); "enemmän leibniziläinen kuin hegeliläinen" (S. 15).

** Feuerbachin kirjojen saksankieliset nimet: »Kritik der Hegelschen Philosophie»; »Wesen des Christentums»; »Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie»; »Grundsätze der Philosophie der Zukunft»; »Wesen der Religion»; »Vorlesungen über das Wesen der Religion». *Toim.*

Langen¹²⁰ (II kirja, s. 104) sanotaan olevan Feuerbachia vastustaessaan selvästi väärässä (ss. 83 ja 88), vääristelee (ja kieltää) Feuerbachin materialismin.

Alussa tekijä esittää Feuerbachin filosofian kehityksen ääriviivat,— »Ajatuksia kuolemasta» (1830) — vielä hegeliläinen; »Kirjailija ja ihminen» * (1834) — pesäeron alku; »Anti-Hegelin arvostelu» (1835) — Hegelin vihollisia vastaan, mutta ei Hegelin puolesta (vrt. muka Grün¹²¹, I osa, 390 ja 398; II osa, 409). — »Hegelin filosofian arvostelu» (1839).— »Kristinuskon olemus» (1841) — pesäero — »Teesit» ja »Tulevaisuuden filosofian periaatteet» (1842 ja 1843).— »Uskonnon olemus» (1845).— »Luentoja uskonnon olemuksesta» (1847).

Kirjoitettu joulukuun 29—30 pnä 1914

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* Silinä tekijä oli "ei panteisti, vaan polyteisti" (s. 15); "enemmän leibniziläinen kuin hegeliläinen" (s. 15).

PAUL VOLKMANN. »LUONNONTIETEIDEN TIETO-OPILLISET PERUSTEET»

(»TIEDE JA HYPOTEESI», IX) 2. PAINOS. LEIPZIG 1910¹²²

(Nat. IV. 171 Bernin kirjastossa)

Tekijä on eklektikko ja typerys filosofiassa, eritoten puhuessaan Haeckeliä vastaan, Bucklesta etc. etc. Mutta kallistuu kuitenkin materialismiin, esimerkiksi s. 35 * [40] ** — »Kysymys, säädämmekö me luonnolle käsitteet vai luonto meille» — on muka molempien näkökantojen yhdistelmä. *Mach* on oikeassa (s. 38 [43]), mutta minä asetan sen (*Machin* näkökannan) vastakohtaksi ”objektii-visen”:

»Olen siis sitä mieltä, että logiikkamme alkuperä on asioiden lainmukaisessa tapahtumisessa ulkopuolellamme, että luonnon prosessien ulkoinen välttämättömyys on ensimmäinen ja todellisin opettajamme» (s. 39 [43]):

Kapinoi fenomenologiaa ja nykyaikaista monismia vastaan, mutta ei lainkaan käsitä materialistisen ja idealistisen filosofian *ydintä*. Oikeastaan tyypistää asian luonnontieteen ”metodeihin” yleispositivistisessä hengessä. Ei osaa edes asettaa kysymystä luonnon objektiivisesta reaalisuudesta ihmiskunnan tajunnan (ja aistimusten) *ulkopuolella*.

Kirjoitettu v. 1915

Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* *P. Volkmann*. »Erkenntnistheoretische Grundzüge der Naturwissenschaften». Leipzig — Berlin, 1910. *Toim.*

** *П. Фолькман*. «Теория познания естественных наук». СПб., 1911. *Toim.*

MAX VERWORN. »BIOGENEETTINEN HYPOTEESI»

JENA 1903 ¹²³

(Med. 5218)

Tekijä kehittää erikoista teemaa "elävistä substanssista" ja kemiallisesta aineenvaihdunnasta siinä. Erikoisteema.

vrt. s. 9,
määritelmä
"Enzyme" ¹²⁴

On luettelo tätä kysymystä koskevasta kirjallisuudesta. S. 112 — "työhypoteesi" siinä muka asian ydin. Esimerkiksi materialismi kuului tuottaneen XIX vuosisadalla suurta hyötyä luonnontieteille, mutta nykyisin »yksikään luonnontutkija-filosofi ei tule enää pitämään materialistista käsitystä paikkansapitävänä» (112). Ikuisia totuuksia ei ole. Ideain merkitys, niiden Fruchtbarkeit*, niiden osuus "fermentinä", »joka luo ja vaikuttaa» (113).

[Luonteenomaista tässä on naiivisti ilmaistu katso-
mus, että "materialismi" häiritsee! Ei mitään käsi-
tystä dialektisesta materialismista ja täydellinen
kyvyttömyys erottaa materialismi *filosofiana*
nykyisten materialisteiksi itseään nimittävien *poro-
porvari*en yksityisistä, piintyneistä katsomuksista.]

Tekijän tarkoituksena on tehdä »mekaaninen analyysi elämänilmiöistä» (s. 1, Alkulause) — viittaus "Allgemeine Physiologen" ** viimeiseen lukuun.

»Elävän valkuaisaineen» (s. 25) asemesta — se on muka epäselvä käsite — »elävän valkuaismolekyylin» asemesta (»koska molekyyli ei voi olla elävä») tekijä ehdottaa, että puhuttaisiin »biogeenimolekyylista» (25).

Kemiallisen muuttuminen elolliseksi — siinä ilmei-
sesti asian ydin. Liikkuaksemme vapaammin tässä
uudessa, vielä hämärässä, hypoteettisessa, alas

* — hedelmällisyys. *Toim.*

** — »Yleisen fysiologian». *Toim.*

"materialismi", alas vanhat "sitovat" ideat ("molekyyli") nimittäkäämme uudella tavalla (biogeeni), jotta voisimme vapaammin etsiä uusia tietoja! *N B.* Kysymykseen fysiikassa ja yleensä luonnontieteissä nykyisin esiintyvän "idealismien" lähteistä ja *elävistä* vaikuttimista.

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

F. DANNEMANN. »MITEN MAAILMANKUVAMME ON SYNTYNYT»

(KOSMOS). STUTTGART 1912¹²⁸

(Nat. XII. 456)

Tässä kirjassaan tekijä antaa eräänlaisen läpileikkauksen **4-osaisesta teoksestaan**: "*Naturwissenschaften in ihrer Entwicklung und in ihrem Zusammenhange*"...*

Noin 5 000 vuotta kulttuurin kehitystä muinaisesta Egyptistä meidän aikoihimme. Homeroksen mukaan maan muodostaa ainoastaan Välimeri ja sitä ympäröivät maat (s. 8)**.

Egyptin kirkkaat yöt helpottivat tähtitieteen harjoittamista. Tarkkailtiin tähtiä ja niiden liikuntaa, kuuta etc.

((Paljon kansanomaisuuden taivotte-lua...))
Tekijä hahmottelee huolimattomasti, tärkeillen, pakinatyyliin filosofisia kysymyksiä, latteaa.

Aluksi kuukaudessa laskettiin olevan 30 päivää, vuodessa 360 (s. 31 [19]***). Muinaiset egyptiläiset jo 365 päivää (s. 32 [19]). Eratosthenes (276 e. Kr.) määrittä maan ympärysmitan 250 000 "stadiumiksi" = 45 000 kilometriksi (40 000 asemesta).

Kirjanen ei ole sitä eikä tätä: filosofiseksi kirjaksi huolimaton.

* — »*Luonnontieteet kehityksessään ja keskinäisessä yhteydessään*»... Toim.

** F. Dannemann. »Wie unser Weltbild entstand». Stuttgart, 1912. Toim.

*** Ф. Даннеман. «Как создавалась наша картина мира». Петроград, 1920. Toim.

Aristarkhos aavisteli, että maa kiertää aurinkoa, s. 37 [23] (1800 vuotta ennen Kopernikusta, 1473—1543). (III vuosisata e. Kr.) hän piti kuuta 30 kertaa (48 asemesta) pienempänä kuin maa ja aurinkoa 300 kertaa (1 300 000 asemesta) suurempana kuin maa...

Ptolemaioksen järjestelmä (II vuosis. j. Kr.).

XV vuosis.: astronomian vilkastuminen — yhteys merenkulkuun.

Kopernikus (1473—1543): heliosentrinen järjestelmä. Ympyröitä (ei ellipsejä).

((Vasta XIX vuosis. puolivälissä parannetut mittauskojeet todistivat kiintotähtien näön muuttumisen.))

Galilei — (1564—1642).

Kepler — (1571—1630).

Newton — (1643—

1727).

teleskooppi	maan litistymä
j.n.e.	
((löydetty yli 20 miljoonaa tähteä etc.))	navoilla $\frac{1}{229}$ halkaisijaa $\frac{1}{299}$ asemesta

fraasimainen, mitätön, latte; populaarisia suuria havitteleva.

Pythagoras (VI vuosis. e. Kr.) maailmaa ohjaa luku ja mitta...

4 elementtiä, ainetta antiikin filosofeilla: maa, tuli, vesi, ilma...

Demokritos (V vuosis.

↑ e. Kr.): atomit...

XVII vuosisata: kemialliset alkuaineet.

Spektraalianalyysi (1860).

Sähkö etc.

Voiman säilymisen laki.

Kirjoitettu v. 1915

Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

LUDWIG DARMSTAEDTER. »LUONNONTIETEIDEN JA TEKNIIKAN HISTORIAN KÄSIKIRJA»

BERLIINI 1908, 2. PAINOS ¹²⁰

(Lesesaal in der Landesbibliothek)

Valon nopeuden määrittäminen:

1846: Ole Römer (Jupiterin pimen- nysten mukaan): 40 000 maant. peninkulmaa (alle 300 000) km/s. (alle 298 000 km)
1849: Fizeau (hammaspyörät ja peilit): 42 219 maant. peninkulmaa =313 000 km/s.
1854: Foucault (2 pyörivää peiliä etc.): 40 160 maant. peninkulmaa =298 000 km/s.
1874: Alfred Cornu (à la Fi- zeau) { 300 400 » 300 330 »
1902: Perrotin (id.) 299 900 (±80 m) km/s.

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

NAPOLEON. »AJATUKSIA»

PARIISI 1913. PIENOISKIRJASTO n:o 14 ¹²⁷

(Landesbibliothek)

NB || »Tykki kukisti feodalismia. Muste kukistaa nykyisen yhteiskuntajärjestelmän (s. 43)...

— — — Jokaisessa taistelussa on hetki, jolloin rohkeimmatkin sotamiehet äärimmäisen jännityksen jälkeen valtaa pakokauhu. Tämä paniikki syntyy puuttuvasta luottamuksesta omaan miehuuteen; mitä tön sattuma, jokin hätävalhekin riittää palauttamaan heille tämän luottamuksen: on suuri taito luoda niitä» (ss. 79—80).

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

**ARTHUR ERICH HAAS. »HELLENISMIN HENKI
NYKYAJAN FYSIIKASSA»**

LEIPZIG 1914 (32 s.) (VEIT & Co.)¹²⁰

Arvostelu julkaisussa "*Kant-Studien*", 1914, n:o 3 (XIX osa), ss. 391—392, tekijä näet on fysiikan historian professori (tähän historiaan P. Volkmann kiinnitti suurta huomiota), hän näet korostaa Herakleitoksen ja Thomsonin erikoista yhteyttä etc. etc.

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

**THEODOR LIPPS. »LUONNONTIEDE
JA MAAILMANKATSOMUS»¹²⁹**

(SAKSALAISTEN LUONNONTUTKIJAIN 78. EDUSTAJAKOKOUKSESSA
STUTTGARTISSA PIDETTY PUHE)
HEIDELBERG 1906

(Bernin kirjasto. Nat. Varia. 160)

Kantilais-fichteläistä ajattelutapaa edustava idealisti, joka korostaa, että idealismin hengessä työskentelevät niin fenomenologia (uusin — »ainoastaan ilmiöitä», s. 40) kuin myös energetiikka ja vitalismi (ib.).

Materia — x.

»Materiaalisuus» — »sovinnainen ilmaisukeino...» (s. 35).

»Luonto on hengen tuote» (37) etc.

»Sanalla sanoen materialismi on lähinnä vain uusi nimitys luonnontieteen tehtävälle» (32).

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

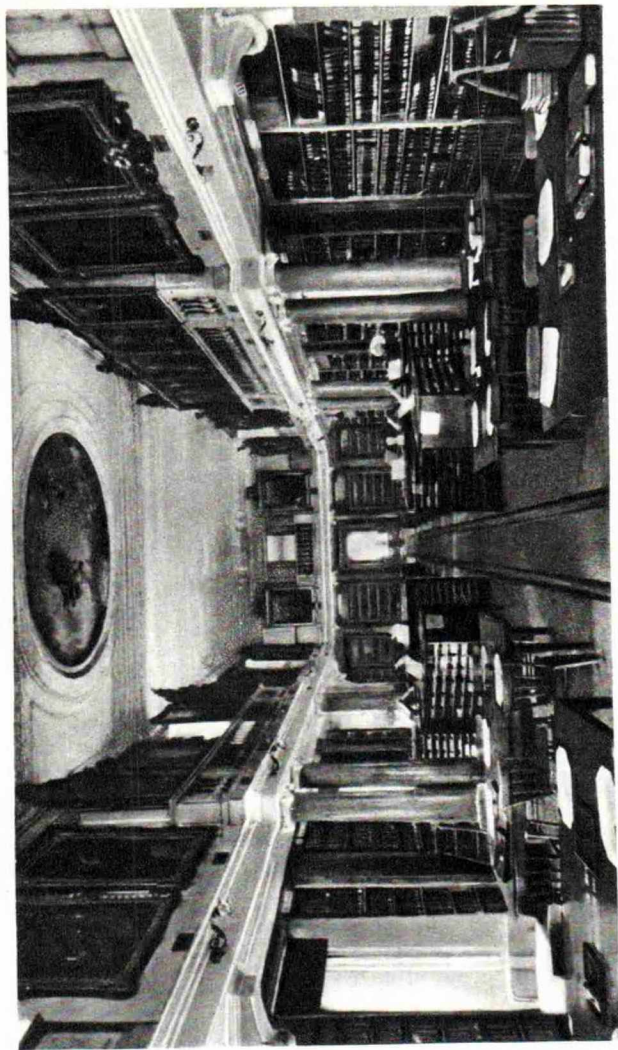
Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

**MUISTIINPANOT LASSALLEN KIRJASTA
»EFESOLAISEN HERAKLEITOS
HÄMÄRÄN FILOSOFIA»¹³⁰**

Kirjottettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

Bernin kirjaston lukusali.
Tässä salissa V. I. Lenin työskenteli 1914—1915

F. LASSALLE. »EFESOLAISEN HERAKLEITOS
HÄMÄRÄN FILOSOFIA»

2 OSAA. BERLIINI 1858 (379+479 sivua)

(Bern: Log. 119. 1)

Mottolauseessa — muuten Hegeliltä, hänen ”Filosofian historiastaan” otetussa — sanotaan, että Herakleitoksella ei ole ainoatakaan lausetta, jota hän ei ottaisi logiikkaansa.

Hegel. Teokset, XIII osa, s. 328 * [246] **.
Minun lainaukseni ”Vorlesungen über die Geschichte
der Philosophie” ***.

On ymmärrettävää, miksi Marx nimitti tätä Lassallen teosta ”oppilastyöksi” (ks. kirjettä Engelsille ...pltä¹³¹): Lassalle yksinkertaisesti *toistaa* Hegeliä, *kopioi* tältä, *vavoo* miljoona kertaa erinäisiä Herakleitokselta otettuja kohtia varustaan teelmänsä uskomattomalla määrällä mitä rikkiviisainta ja kirjanoppineinta painolastia.

Erotukseksi Marxista: Marxilla on äärettömän paljon *uutta* ja häntä kiinnostaa ainoastaan meneminen Hegelistä ja Feuerbachista *eteenpäin*, idealistisesta dialektiikasta materialistiseen. Lassallen esitys on tietyn Hegeliltä otetun aiheen märehimistä: itse asiassa *sen* kopiointia, *mitä* Hegel on lainannut Herakleitokselta ja kirjoittanut Herakleitoksesta.

Lassalle on jakanut tutkielmansa kahteen osaan: »Yleinen osa. Johdanto» (I osa, ss. 1—68) ja »Historiallinen osa. Otteita ja todisteita» (loppu). Yleisen osan III luku: »Herakleitoksen järjestelmän lyhyt looginen kehitelmä»

* Hegel. Werke, Bd. XIII, Berlin, 1833. *Toim.*

** Гегель. Сочинения, т. IX, 1932. *Toim.*

*** Tarkoitetaan muistilpanoja Hegelin teoksesta »Luentoja filosofian historiasta», joissa Lenin esittää tämän lainauksen. (Ks. tätä osaa, s. 219.) *Toim.*

(ss. 45—68) tarjoaa Lassallen menetelmän — päätelmien ytimen. Tämä luku on pelkkää kopiointia, *sen* orjamaista toistamista, *mitä* Hegel on sanonut Herakleitoksesta! Kirjaviisautta on siinäkin tavattomasti (ja vielä enemmän historiallisessa osassa), mutta se on huonointa lajia kirjaviisautta: tehtäväksi on asetettu etsiä Herakleitokselta hegeliläistä. Strebsamer* oppilas täyttää tehtävän ”loistavasti” lukien kaikilta vanhoilta (ja uusilta) kirjoittajilta *kaiken* Herakleitosta koskevan ja tulkiten *kaikkea* Hegelin mukaan.

Marxin kehitystie vv. 1844—1847 kulki Hegelistä Feuerbachiin ja Feuerbachista *eteenpäin* historialliseen (ja dialektiseen) materialismiin. Lassalle aloitti v. 1846 (Esipuhe, s. III), jatkoi v. 1855 ja saattoi loppuun elokuussa 1857 (Esipuhe, XV) teelmän, joka on paljasta, tyhjää, turhanpäiväistä, kirjanoppinutta hegeliläisyyden *vatkausta!*

Eräät II osan luvut ovat kiintoisia ja hyödyksi vain Herakleitokselta otettujen katkelmien käännösten ja Hegelin popularisoinnin vuoksi, mutta tämä ei poista kaikkia mainittuja puutteita.

Antiikin ajattelijain ja Herakleitoksen filosofia on toisin paikoin suorastaan mainiota lapsellisessa naiiviudessaan, esimerkiksi s. 162 — »millä on selitettävissä, että kynsilaukkaa** syöneiden virtsa haisee kynsilaukalta?»

Ja vastaus: »eiköhän sillä, kuten eräät Herakleitoksen seuraajat sanovat, että yksi ja sama tulinen muuntumisprosessi tapahtuu sekä maailmankaikkeudessa että (orgaanisissa) kappaleissa ja jäähtyttyään ilmenee sitten siellä (maailmankaikkeudessa) kosteutena ja täällä virtsan muodossa, kun taas (ἀναθυμίασις***) ruoasta muuntuminen välittää hajun siitä, mistä se on siihen yhtymisen tuloksena syntynyt?...» (162—163).

Sivulla 221 ff. Lassalle lainaa Plutarhosta, joka sanoo Herakleitoksesta: »...niin kuin kaikki syntyy tulesta muuntumisen kautta, samoin tulikin syntyy kaikesta, samaten kuin kullalla saamme tavaroita ja tavaroilla kultaa...»

Herakleitos
kullasta ja
tavaroista

|||

khosta, joka sanoo Herakleitoksesta: »...niin kuin kaikki syntyy tulesta muuntumisen kautta, samoin tulikin syntyy kaikesta, samaten kuin kullalla saamme tavaroita ja tavaroilla kultaa...»

* — Yritteliäs. *Toim.*

** Sanan »kynsilaukkaa» V. I. Lenin on kirjoittanut »Knoblauch» sanan yläpuolelle. *Toim.*

*** — haihtuminen. *Toim.*

Tämän johdosta Lassalle puhuu *arvosta* (Wert) (s. 223 NB) [ja myös

Function des Geldes*] hegeliläisittäin kehittellen sitä («erittyneenä abstraktisena ykseytenä») ja lisäten: »...se, että tämä ykseys, raha, ei ole mitään *todellista*, vaan sinänsä jotain *pelkästään ideaalista* (kur-sivointi Lassallen), näkyy siitä» etc. ..

väärin
(Lassallen)
(idealismia)

(Kuitenkin NB: tämä on kirjoitettu v. 1858 julkais-tussa kirjassa, jonka esipuhe on päivätty *elokuussa 1857.*)

Kolmannessa huomautuksessa s. 224 (ss. 224—225) Las-salle puhuu vielä seikkaperäisemmin rahasta, että Herakleitos ei näes ollut "national-ekonomi", että raha on muka ((ainoastaan (??))) Wertzeichen etc. etc. ** («kaikki raha on vain kaikkien kiertokulussa olevien reaalisten tuotteiden ideaalinen ykseys eli niiden arvon ilmaus») (224) etc.

Koska Lassalle sanoo tässä kohden sekavasti mo-derne Entdeckungen auf diesem Gebiet*** — arvo- ja rahateorian alalla, niin voidaan olettaa hänen tarkoitet-tavan juuri Marxin keskusteluja ja kirjeitä.

Ss. 225—228. Lassalle esittää pitkän *otteen* Plutar-khokselta todistellen sitten (vakuuttavasti), että puhe on nimenomaan Herakleitoksesta, että Plutarkhos tässä koh-den selostaa »peruspiirteittäin Herakleitoksen spekulatiivista teologiaa» (s. 228).

Hyvä katkelma: se tuo esille kreikkalaisen filosofian *hengen*, naiiviuden, syvyyden ja siirtymis- ja vaihtumis-ilmiöt.

Lassalle löytää Herakleitokselta sekä kokonaisen teo-logisen järjestelmän että "objektiivisen logiikan" (sic!!) j.n.e.—sanalla sanoen, Hegeliä Herakleitoksen "tii-moilta"!!

* — rahan tehtävästä. *Toim.*

** — arvon merkki j.n.e. j.n.e. *Toim.*

*** — nykyaikaiset keksinnöt tällä alalla. *Toim.*

Lassalle korostaa ja vatkaa loputtomasti (todella väsyttävästi), että Herakleitos ei ainoastaan tunnusta kaikessa esiintyvän liikettä, että hänen periaatteenaan on liike tai tuleminen (Werden), vaan myös että koko asia on nimenomaan "ehdottomien (schlechthin) vasta-kohtien samastumisprosessin" ymmärtämisessä (s. 289 ja monet muut). Lassalle niin sanoakseni *takoo* nuijalla lukijan päähän sitä Hegelin ajatusta, että abstraktisissa käsitteissä (ja niiden järjestelmässä) liikkeen periaatetta *ei voida* ilmaista muutoin kuin vastakohtien samuuden periaatteella. Liike ja Werden voivat yleensä puhuen olla toistumatta, palaamatta lähtökohtaan, ja tällainen liike ei olisi *silloin* "vastakohtien samuutta". Mutta sekä astronominen että mekaaninen (maassa tapahtuva) liike samoin kuin kasvien ja eläinten ja ihmisen elämä — kaikki tämä on iskostenut ihmisten päähän paitsi liikkeen ideaa myös nimenomaan takaisin lähtökohtiin palaavan liikkeen, s.o. dialektisen liikkeen, idean.

Tämä on ilmaistu naiivisti ja somasti Herakleitoksen kuuluisassa väittämässä (eli sanonnassa): "samaa virtaan ei voi astua kahta kertaa" — vaikka itse asiassa (kuten sanoi jo Herakleitoksen oppilas Kratylos) sitä ei voida tehdä kertaakaan (sillä ennen kuin koko ruumis on laskeutunut veteen, vesi on ehtinyt jo vaihtua).

(NB: Tämä Kratylos vei Herakleitoksen dialektiikan *sofistiikkaan* asti, ss. 294—295 ja monet muut, sanomalla: mikään ei ole totuudellista, mistään ei voida sanoa mitään. Kielteinen (ja ainoastaan kielteinen) johtopäätös dialektiikasta. Herakleitoksella oli sitä vastoin periaate: "kaikki on totuudellista", kaikessa on (osa) totuutta. Kratylos ainoastaan "liikutti sormeaan" vastaukseksi kaikkeen ja osoitti, että kaikki liikkuu eikä mistään voida sanoa mitään.

Lassalle ei tunne tässä teoksessaan mittaa eikä määrää, hän suorastaan *upottaa* Herakleitoksen *Hegeliin*. Se on vahinko. *Herakleitos*, käsitettynä *oikeuden ja kohtuuden mukaan* eräänä dialektiikan perustanlaskijoista, olisi erittäin hyö-

dyllinen: Lassallen 850 sivusta pitäisi tehdä 85 sivun supistelma ja kääntää se: "Herakleitos dialektiikan eräänä perustanlaskijana (Lassallen mukaan)". Siitä voisi tulla hyödyllinen kirjanen!

Herakleitoksen mukaan maailman peruslakina (λόγος, toisinaan εἰμαρμένη*) on "vastakohtaksi muuttumisen laki" (s. 327) (= ἐναντιοτροπή, ἐναντιοδρομία).

Lassalle selostaa εἰμαρμένη sisällyksen »kehityksen laiksi» (s. 333) ja lainaa muun muassa

Nemesioksen sanoja: »Demokritos, Herakleitos ja Epikuros olettavat, että sen paremmin yleisellä kuin yksityiselläkään ei ole kaitselmusta» (ib.).

Ja Herakleitoksen sanoja: »Maailma ei ole minkään jumalan eikä ihmisen luoma, vaan on ollut, on ja tulee olemaan ikuisesti elävä tuli» (ibid.).

On kummallista, että vatkatessaan Herakleitoksen uskonnollista filosofiaa Lassalle ei kertaakaan lainaa eikä mainitse Feuerbachia! Miten Lassalle yleensä suhtautui Feuerbachiin? Kuten hegeliläinen idealisti?

Siksi Filon (Philo) näet sanoikin Herakleitoksen opista,

»...että se» (die Lehre**) »stoalaisten opin tavoin johtaa kaiken maailmasta ja maailmaan, mutta ei usko minkään olevan peräisin jumalasta» (334).

NB

Esimerkki "silottelusta" Hegelin mukaisesti:

Herakleitoksen kuulun katkelman (*Stobaeuksen* mukaan), joka koskee "Das Eine Weise"*** (ἓν σοφόν), Lassalle kääntää:

»Niin paljon kuin olenkin kuullut järkeilyjä, kukaan ei ole saavuttanut tietämystä siitä, että viisas on kaikesta (s.o. kaikesta olevasta) erillistä» (344) — pitäen sanoja "eläin tai jumala" lisättyinä, hyljäten Ritterin käännöksen (»viisaus on kaukana kaikista») (344) ja Schleiermacherin käännöksen »viisas on

* — logos, toisinaan välttämättömyys. *Toim.*

** — oppl. *Toim.*

*** — »yhtä viisasta». *Toim.*

erillään kaikesta» siinä mielessä, että "tiedostaminen" eroaa yksityiskohtien tietämisestä.

Lassallen mukaan edellä sanotun *ajatussisältö* on seuraava:

että »absoluuttinen (viisas) on vierasta kaikelle aistittavalle läsnäolemiselle, että se on kielteistä» (349)—s.o. Negative *=kieltämisen periaate, liikunnan periaate. Selvää väärennystä Hegelin mukaiseksi! Hegelin sisällyttämistä Herakleitokseen.

Joukko yksityiskohtia Herakleitoksen yhteydestä (ulkonaisesta) persialaiseen teologiaan, Ormuzd — Ahriman¹³², magiaan etc. etc. etc.

Herakleitos sanoi: "aika on kappale" (siv. 358)... tämä muka olemisen ja olemattomuuden ykseyden mielessä. Aika on olemisen ja olemattomuuden puhdas ykseys j.n.e.!

Tuli on Herakleitoksen sanojen mukaan liikunnan periaate [eikä pelkkä tuli], jotain samantapaista tuli on persialaisen filosofian opissa (ja uskonnossa)! (362).

Kun Herakleitos *ensimmäisenä* käytti termiä λόγος ("sana") objektiivisessa mielessä (laki), niin tämäkin oli kuulemma otettu persialaisten uskonnosta... (364).

— Ote Zend-Avestasta¹³³ (367).

17. §:ssä Δίκη suhteesta εἰμαρμένη** Lassalle tulkitsee näitä Herakleitoksen ideoita "välttämättömyyden", "yhteyden" mielessä (376).

NB: "kaiken yhteys" (δεσμός πάντων) (s. 379)

Platon näet ("Theaeteteksessä") ilmaisee Herakleitoksen filosofiaa sanomalla:

»Välttämättömyys sitoo olemisen olevaisuutta...»

»Herakleitos on sen stoalaisille tavanmukaisen käsityksen lähde, että εἰμαρμένη, rerum omnium necessitas***, ilmaisee yhdysidettä ja kytkeytymistä, illigatio...» (376).

Cicero: »Nimitän kohtaloksi sitä, mitä kreikkalaiset sanoivat εἰμαρμένη, s.o. syiden järjestystä ja perättäi-

* — kielteinen. Toim.

** — oikeudenmukaisuuden suhteesta välttämättömyyteen. Toim.

*** — kaikkien asiain välttämättömyys. Toim.

syyttä, kun syy, joka on yhteydessä toiseen, synnyttää uumenistaan ilmiön» (s. 377).

Vuosituhsia on kulunut siitä, kun "kaiken yhteyden", "syiden ketjun" ajatus syntyi. Sen vertailemisesta, miten nämä syyt on inhimillisen ajattelun historiassa milloinkin ymmärretty, olisi tuloksena epäilemättä todistusvoimainen tietoteoria.

II osa.

Puhuessaan "tulesta" Lassalle tuhannesti toistaen todistelee, että se on Herakleitoksen "periaate". Erityisesti hän väittää Herakleitoksen edustavan *idealismia* (siv. 25—että kehityksen, des Werdens * periaate on Herakleitoksella *logisch-præexistent* **, että hänen filosofiansa = *Idealphilosophie*. Sic!! ***) (s. 25).

((Mielivaltaista tulkintaa Hegelin *hengessä!*))

Herakleitos hyväksyi »puhtaan ja absoluuttisesti epämateriaalisen tullen» (s. 28. "*Timaeus*", Herakleitoksesta)...

Sivulla 56 (II osa) Lassalle esittää Herakleitosta koskevan lainauksen [*Clemens Al. Stromata* **** V; 14. luku], joka kirjaimellisesti käännettynä kuuluu:

»Maailma, kaikkisyhteys ei ole minkään jumalan eikä ihmisen luoma, vaan on ollut, on ja tulee olemaan ikuisesti elävä tuli, joka määränsä mukaan syttyy ja määränsä mukaan sammuu...»

NB

Erittäin hyvä dialektisen materialismin alkeiden esitys. Mutta sivulla 58 Lassalle esittää tällaisen "freie Übersetzung" ***** kyseisestä katkelmasta:

»Maailma — — on ollut, on ja tulee olemaan keskeytymätöntä tulemista alituisesti, mutta vuorottaisesti kääntymisen olemisesta (virtaavaan) olemattomuuteen ja viimeksi mainitusta (virtaavaan) olemiseen.»

Erinomainen näyte siitä, miten Lassalle verballhornt ***** Herakleitosta Hegelin mukaiseksi, pilaa Herakleitoksen eloisuuden, tuoreuden, naiiviuden ja

* — tulemisen. *Toim.*

** — *loogisesti* edeltävä. *Toim.*

*** — *idealistinen filosofia*. Siinä tavallall. *Toim.*

**** — *Clemens, Aleksandrialainen*. Mattoja. (Kuvaannollisesti: sisällöltään sekalaisia kirjoja.) *Toim.*

***** — »vapaaan käännöksen». *Toim.*

***** — korjallee (Ironisesti). *Toim.*

historiallisen eheyden mielivaltaisilla tulkinnoilla Hegelin hengessä (ja näiden mielivaltaisuuksien jatkoksi Lassalle vatkaa Hegeliä kymmenien sivujen pituudelta).

II osan II jakso ("Fysiikka", ss. 1—262!!! II nidoksessa) kerrassaan sietämättömiä. Herakleitosta siinä on vain kopeekan edestä, mutta Hegelin vatkausta ja mielivaltaisia tulkintoja koko ruplalla. Sitä kannattaa ainoastaan selailta voidakseen sanoa, ettei tarvitse lukea!

III jaksosta (»Oppi tiedostamisesta») lainaus *Filonilta*:

NB || »Sillä ykseys on se, mikä koostuu kahdesta vastakohdasta, niin että kahtia leikattaessa nämä vastakohdat tulevat esille. Eikö juuri tämä ollut se väitös, jonka helleenien kertoman mukaan heidän suuri ja maineikas Herakleitoksensa asetti filosofiansa kulmakiveksi ja ylpeili siitä uutena keksintönä...» ((265)).

Ja seuraavakin lainaus on Filonilta:

NB || »...Aivan samoin maailman osatkin jakautuvat kahteen toisilleen vastakkaiseen puoleen: maa vuoriin ja tasankoihin, vesi makeaan ja suolaiseen... Samoin ilmakehä talveen ja kesään sekä kevääseen ja syksyyn. Tämä olikin aineistona Herakleitokselle hänen kirjoittaessaan teoksiaan luonnosta; lainattuaan meidän teologiltamme vastakohtien idean hän valaisi sitä lukuisilla huolellisesti harkituilla esimerkeillä (Belege)» (s. 267).

Herakleitoksen mukaan totuuden kriteerinä ei ole consensus omnium, kaikkien hyväksyntä (s. 285) — hän olisi silloin subjektiver Empiriker * (s. 284). Ei, hän on *objektiver Idealist* ** (285). Hänen mielestään totuuden kriteerinä *kaikkien* ihmisten subjektiivisesta mielipiteestä riippumatta on sopusointu olemisen ja olemattomuuden identtisyyden ideaalisen lain kanssa (285).

Tässä jos missään näkyy selvästi, että Lassalle on vanhan tyypin hegeliläinen, idealisti.

Vrt. Marx 1845 teeseissä Feuerbachista! ¹³⁴ Lassalle on tässä taantumuksellinen.

* — subjektiivinen empirikko. *Toim.*

** — objektiivinen idealisti. *Toim.*

Sivulla 337, lainatessaan muun muassa Büchneriä (l. huomautus), Lassalle sanoo, että Herakleitos ilmaisi a priori "saman ajatuksen" kuin "nykyaikainen fysiologia-kin" (»ajatus on materian liikuntaa»).

Selvää yksipuolisuutta. Herakleitosta koskevissa lainauksissa sanotaan ainoastaan, että sielukin on muuttamisprosessia — liikkuva tiedostetaan liikkuvana.

Lainaus Chalcidiukselta (in "Timaeus"):

»...Mutta Herakleitos yhdistää meidän järkemme maailmankaikkeutta hallitsevaan ja johtavaan jumalalliseen järkeen ja sanoo, että erottamattomasta seuralaisuudesta johtuen sekin on tietoinen järjen mahtavasta ohjauksesta, ja kun henki lepää aistien toiminnasta, se enteilee tulevaa» (s. 342).

Clemensiltä (Stromata, V):

»...epätodennäköisyytensä vuoksi se (nimittäin totuus) livahtaa ulottuvilta, tulematta tiedostetuksi...» (347).

Herakleitos kuuluu olevan "objektiivisen logiikan isä" (s. 351), sillä hänellä "luonnonfilosofia" umschlägt * *ajattelun* filosofiaksi, "*ajattelu* tunnustetaan olemisen periaateksi" (350) etc. etc. à la Hegel... Herakleitokselta muka puuttuu subjektiivisuuden momentti...

36. §. »Platonin Kratylos»¹³⁵, ss. 373—396

"Kratylostä" koskevassa §:ssä Lassalle todistelee, että tämän nimisessä Platonin dialogissa Kratylos on luonnehdittu (ei vielä sofistiksi eikä subjektivistiksi, mikä hänestä sittemmin tuli, vaan) Herakleitoksen uskolliseksi oppilaaksi, joka selostaa todella hänen, Herakleitoksen, teoriaa sanojen ja kielen olemuksesta ja synnystä — että ne ovat luonnon jäljittelyä (»olioiden olemuksen jäljittelyä», s. 388), olioiden olemuksen, »jumalan jäljittelyä ja kuvaamista», »jumalan ja maailmankaikkeuden jäljittelyä» (ibid.).

* — muuttuu. Toim.

<i>Ergo</i> *:		
Filofofian historia kreikka- lainen filofofia hahmot- teli kaikki näma momen- tit	eri tieteen historia lapsen älyllisen kehityksen historia eläinten » » » kielen historia NB: + psykologia + aistinelinten fysiologia	siinä ne tiedon alat, joista tie- toteorian ja dia- lektiikan on ra- kennuttava kurz **, tie- dostuksen historia yleensä tiedon koko alue

»...Olemme todistanee», Lassalle sanoo, »että tuo» (edellä mainittu) »*sanan, nimen ja lain* välinen käsitteellinen samuus (nimenomaan samuus eikä pelkkä analogia) edustaa kaikissa suhteissa Herakleitoksen filofofian periaatteellista katsomusta ja esittää siinä tavattoman tärkeää ja merkittävää osaa...» (393).

NB ||| »...Nimet ovat hänen» (Herakleitoksen) »mielestä olemisen lakeja, ne ovat hänen mielestään olioiden yleistä, kuten lait ovat hänestä '*kaikkien yleistä*'...» (394).

NB ||| Ja Hippokrateskin kuuluu *ilmaisevan* nimenomaan Herakleitoksen ajatuksia sanoessaan:

»Nimet ovat luonnon lakeja.»

»Sillä kuten lait, niin nimetkin ovat efesolaisen mielestä... yhtäläisesti vain yleisen tuotteita ja toteutumia, ne ovat hänen käsityksensä mukaan tavoitettua aistimellisen todellisuuden loasta vapautettua puhdasta yleistä, ideaalista olevaista...» (394).

Platon käsittelee ja yrittää kumota Herakleitoksen filofofiaa "*Kratyloksessa*" ja "*Theaitetoksessa*" sekoittaen tällöin (eritoten viimeksi mainitussa) Herakleitoksen (objektiivisen idealistin ja dialektikon)

* — Niin muodoin. Toim.

** — lyhyesti. Toim.

subjektiiviseen idealistiin ja sofistiiin Protagoraaseen (ihminen on kaikkien asiain mitta). Ja Lassalle todistelee, että aatteiden kehityksessä Herakleitoksesta olivat todella peräisin (1) sofistiiikka (Protagoras) ja (2) platonismi, "ideat" (objektiivinen idealismi).

Syntyy sellainen vaikutelma, että idealisti Lassalle on jättänyt varjoon Herakleitoksen materialismin eli materialistiset tendenssit tulkiten häntä mielivaltaisesti Hegelin hengessä.

(IV. Ethik, ss. 427—462.)

Etiikkaa koskevassa osassa — nil*.

Sivuilla 458—459 Lassalle sanoo *Nemesioksen* sanoneen, että Herakleitos ja Demokritos kielsivät kaitselmuksen (*προνοια*), mutta *Cicero* ("De fato"**) sanoo, että Herakleitos, kuten myös Demokritos y.m. (ja Aristoteles), tunnustaa fatumin — välttämättömyyden.

»...Tämän kohtalon täytyy merkitä ainoastaan esineen omaa *immanenttia* luonnonvälttämättömyyttä, sen luonnonlakia...» (459).

Lassallella
Naturnotwendigkeiten***

(Lassallen mukaan stoalaiset ottivat *kaiken* Herakleitokselta madaltaen ja tehden hänet yksipuoliseksi, s. 461.)

Lassallen kirjan hakemisto on laadittu oppineesti, jopa kirjanoppineesti, mutta tolkkuttomasti: legio antiikkisia nimiä etc. etc.

Yleensä ottaen, ΣΣ**** Marxin arvio on oikea. Lassallen kirjaa ei kannata lukea.

* — ei mitään. *Toim.*

** — «Kohtalosta». *Toim.*

*** — luonnonvälttämättömyys. *Toim.*

**** — summa summarum — yhteenvelona. *Toim.*

DIALEKTIKASTA 136

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1925
aikakauslehti »Bolshevikin»
5.—6. numerossa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

DIALEKTIIKASTA

Yhtenäisen kahtiajakautuminen ja sen ristiriitaisten osien tiedostaminen (ks. Herakleitosta koskevaa Filonilta otettua lainausta Lassallen "Herakleitoksen" III osan ("Tiedostamisesta"*) alussa) on dialektiikan *ydin* (eräs sen "olemuksista", sen perustavimpia erikoisuuksia eli piirteitä, ellei perustavin). Juuri näin asettaa kysymyksen myös Hegel (Aristoteles "Metafysiikassaan" *painiskelee* alituisesti tämän asian parissa ja *taistelee* Herakleitosta vastaan respective Herakleitoksen ajatuksia vastaan).

Dialektiikan sisällön tämän puolen oikeellisuus on tarkistettava tieteen historian avulla. Dialektiikan tähän puoleen ei kiinnitetä tavallisesti (esimerkiksi Plehanov) kyllyksi huomiota: vastakohtien samuus käsitetään *esimerkkien* summaksi [] "esimerkiksi jyvä"; "esimerkiksi alkukantainen kommunismi". Samoin Engelsillä. Mutta se on "yleistajuisuuden vuoksi"... [] eikä *tiedostamisen laiksi* (ja objektiivisen maailman laiksi).

Matematiikassa + ja —. Differentiaali ja integraali.

Mekaniikassa vaikutus ja vastavaikutus.

Fysiikassa positiivinen ja negatiivinen sähkö.

Kemiassa atomien yhdistyminen ja dissosiaatio.

Yhteiskuntatieteessä luokkataistelu.

Vastakohtien samuus (olisiko ehkä oikeammin sanoa niiden "ykseys"? vaikka samuus- ja ykseys-termien ero ei tässä ole erikoisen olennainen. Molemmat ovat tietyissä mielessä oikeat) on luonnon (*muun muassa* sekä hengen että yhteiskunnan) *kaikissa* ilmiöissä ja prosesseissa

* Ks. tätä osaa, s. 302. *Toim.*

esiintyvien ristiriitaisten, *toisensa poissulkevien*, vastakohtaisten tendenssien tunnustamista (löytämistä). Ehtona maailman kaikkien prosessien tiedostamiselle niiden "*itseliikunnassa*", niiden spontaanisessa kehityksessä, niiden elävässä elämässä on niiden tiedostaminen vastakohtien ykseytenä. Kehitys on vastakohtien "taistelua". Kaksi pääasiallista (vai kaksi mahdollista? vaiko kaksi historiassa havaittavaa?) käsitystä kehityksestä (evoluutiosta) ovat: kehitys vähentymisenä ja lisääntymisenä, toistumisenä ja kehitys vastakohtien ykseytenä (yhtenäisen kahtiajakautumisena toisensa poissulkeviksi vastakohtiksi ja niiden keskinäissuhteena).

Kun liike käsitetään ensiksi mainitulla tavalla, jää varjoon *itseliikunta*, sen *liikkeellepaneva* voima, sen alkulähde, sen motiivi (tahi tämä alkulähde käsitetään *ulkopuoliseksi* — jumalaksi, subjektiksi etc.). Toinen käsitystapa suuntaa päähuomion nimenomaan "*itse*"-liikunnan *alkulähteen* tiedostamiseen.

Edellinen käsitystapa on kuollut, kalpea, kuiva. Jälkimmäinen on elävä. *Vain* jälkimmäinen antaa avaimen kaiken olevaisen "itseliikunnan" ymmärtämiseen; vain se antaa avaimen "harppauksien", "asteittaisuuden keskeytymisen", "vastakohtaksi muuttumisen", vanhan tuhoutumisen ja uuden syntymisen ymmärtämiseen.

Vastakohtien ykseys (yhteellisyys, samuus, samantehoisuus) on ehdollista, tilapäistä, ohimenevää, relatiivista. Toisensa poissulkevien vastakohtien taistelu on absoluuttista, niin kuin on absoluuttista kehitys, liike.

NB: subjektivismi (skeptisismi ja sofistikka etc.) eroaa dialektiikasta muun muassa siinä, että (objektii-visessa) dialektiikassa on suhteellista (relatiivista) myös relatiivisen ja absoluuttisen välinen ero. Objektii-visen dialektiikan kannalta relatiivisessa on absoluuttista. Subjektivismiin ja sofistikkaan kannalta relatiivinen on vain relatiivista ja sulkee pois absoluuttisen.

Marx erittelee "Pääomassaan" aluksi porvarillisen (tavaratuotanto-) yhteiskunnan yksinkertaisinta, tavallista, pääasiallisinta, yleisintä, jokapäiväisintä, miljardeja kertoja esiintyvää *suhdetta*: tavaravaihtoa. Erittely

paljastaa tässä yksinkertaisimmassa ilmiössä (tässä porvarillisen yhteiskunnan "solussa") nykyajan yhteiskunnan *kaikki* ristiriidat (respective *kaikkien* ristiriitojen idut). Edelleen saamme esityksestä nähdä näiden ristiriitojen ja tämän yhteiskunnan, sen eri osien $\Sigma:n^*$, kehityksen (*sekä* kasvun *että* liikunnan) alusta loppuun.

Samaa metodia on käytettävä myös esitettäessä (respective tutkittaessa) yleensä dialektiikkaa (sillä Marx käsittelee porvarillisen yhteiskunnan dialektiikkaa vain dialektiikan yksityistapauksena). Aloitettakoon yksinkertaisimmasta, tavallisimmasta, yleisimmästä etc., mistä tahansa lauseesta: puun lehdet ovat vihreitä; Ivan on ihminen; Halli on koira j.n.e. Jo tässä (kuten Hegel on nerokkaasti huomauttanut) on *dialektiikkaa*: **erillinen on yleistä** (vrt. Aristoteles, Metaphysik, käänt. Schwegler, Bd. II, S. 40, 3. Buch, 4. Kapitel, 8—9: "denn natürlich kann man nicht der Meinung sein, daß es ein Haus — yleensä talo — gebe außer den sichtbaren Häusern", "ὅ ὅ γὰρ ἂν θείημεν εἶναι τινα οἰκίαν παρὰ τὰς τινὰς οἰκίος" **). Siis vastakohtat (erillinen on yleisen vastakohta) ovat samoja: erillinen ei ole olemassa muutoin kuin siinä yhteydessä, joka johtaa yleiseen. Yleinen on olemassa vain erillisessä, erillisen kautta. Kaikenlainen erillinen on (tavalla tai toisella) yleistä. Kaikenlainen yleinen on (joltakin osaltaan tai puoleltaan tai olemukseltaan) erillistä. Kaikenlainen yleinen käsittää vain osapuilleen kaikki erilliset esineet. Mikään erillinen ei sisälly kokonaisuudessaan yleiseen j.n.e. j.n.e. Kaikenlainen erillinen on tuhansien muutosten kautta yhteydessä toisen lajin erillisiin (olioihin, ilmiöihin, prosesseihin) j.n.e. *Jo siinä on välttämättömyys*-käsitteen, luonnon objektiivisen yhteyden etc. aineksia ja alkeita. Satunnainen ja välttämätön, ilmiö ja olemus ovat olemassa jo siinä, sillä sanoessamme: Ivan on ihminen, Halli on koira, *tämä* on puun lehti j.n.e. *me jätämme syrjään* koko joukon tunnusmerkkejä *satunnaisina*, erotamme oleellisen ilmenevästä ja asetamme ne vastakkain.

Näin muodoin *mistä tahansa* lauseesta voidaan (ja täytyy) löytää ikään kuin "solusta" *kaikkien* dialektiikan

* — summan. *Toim.*

** — *Aristoteles*. Metafysiikka, käänt. Schwegler, II osa, s. 40, 3. kirja, 4. luku, 8—9: »eihän tietenkään voida luulla, että on olemassa jokin (yleensä) talo nähtävien talojen ohella». *Toim.*

ainesten alkeita ja osoittaa siis, että dialektiikka on yleensä ominaista kaikelle ihmisen tiedostamistoiminnalle. Ja luonnontiede näyttää meille (ja se on taaskin osoitettava *millä tahansa* yksinkertaisimmalla esimerkillä) objektiivista luontoa näine samoine sille kuuluvine ominaisuuksineen, erillisen muuttumista yleiseksi, satunnaisen muuttumista välttämättömäksi, vastakohtien muuttumista, vaihtumista, keskinäistä yhteyttä. Dialektiikka *onkin* (Hegelin ja) marxilaisuuden tieto-oppi: Plehanov, muista marxilaisista puhumattakaan, ei kiinnittänyt huomiota nimenomaan kysymyksen tähän "puoleen" (tämä ei ole kysymyksen "puoli", vaan kysymyksen *ydin*).

* * *

Sekä Hegel (ks. Logiikkaa) että aikamme luonnontieteen "gnoseologi", eklektikko, hegeliläisyyden (jota hän ei ole käsittänyt!) vihollinen Paul Volkmann (ks. hänen "Erkenntnistheoretische Grundzüge", S*.) ovat käsittäneet tiedostamisen muodostuvan useista kehistä.

"Kehät" filosofiassa: onko kronologia välttämätön *henkilöiden* suhteen? Eii!

Antiikkinen: Demokritoksesta Platoniin ja Herakleitosen dialektiikkaan.

Renessanssi: Descartes versus Gassendi (Spinoza?).

Uusi: Holbach — Hegel (Berkeleyyn, Humen, Kantin kautta).

Hegel — Feuerbach — Marx.

Dialektiikka *elävänä*, monipuolisena (puolien määrän alati lisääntyessä) tiedostamisena, jossa esiintyy lukemattomia erilaisia vivahteita todellisuuden tarkastelemisessa ja siihen lähentymisessä (filosofisin järjestelmin, joka kasvaa kokonaisuudeksi jokaisesta vivahteesta), on mittaamattoman rikassisältöistä verrattuna "metafyysiseen" materialismiin, jonka *perusvikana* on se, ettei osata

* P. Volkmann. »Erkenntnistheoretische Grundzüge der Naturwissenschaften«. Leipzig — Berlin, 1910, s. 35. *Toim.*
П. Фолькман. «Теория познания естественных наук». СПб., 1911, s. 40. *Toim.*

soveltaa dialektiikkaa Bildertheorie*, tiedostamisprosessiin, tiedostuksen kehittämiseen.

Filosofinen idealismi on karkean, yksinkertaisen, metafyyssisen materialismin kannalta *vain* hölynpölyä. *Dialektisen* materialismin kannalta filosofinen idealismi on sen sijaan tiedostuksen yhden piirteen, puolen, särmän *yksipuolista*, liiallista, *überschwengliches* (Dietzgen)¹³⁷ kehittämistä (paisuttamista, pullistamista) absoluutiksi, joka *irrotetaan* materiasta, luonnosta ja jumalalistetaan. Idealismi on pappishapatusta. Oikein. Mutta filosofinen idealismi on ("*oikeamminkin*" ja "*lisäksi*") *tie* pappishapatukseen loputtoman monimutkaisen inhimillisen *tiedostuksen* (dialektisen) *erään vivahteen kautta*.

NB
tämä
aforismi

Inhimillinen tiedostus ei muodosta (respective ei käy) suoraa linjaa, vaan käyrän, joka loputtomasti lähenee kehäsarjaa, spiraalia. Tämän käyrän jokainen osa, kapale, palanen voidaan muuttaa (yksipuolisesti muuttaa) itsenäiseksi, kokonaiseksi, suoraksi linjaksi, joka siinä tapauksessa (ellei puilta nähdä metsää) johtaa suohon, pappishapatukseen (jonne hallitsevien luokkien luokkaetu *juuttaa* sen). Suoraviivaisuus ja yksipuolisuus, puisevuus ja luutuneisuus, subjektivismi ja subjektiivinen sokeus voilä** idealismin gnoseologiset juuret. Tietysti pappishapatuksellakin (=filosofisella idealismilla) on *gnoseologiset* juurensa, se ei ole vailla perusteita, se on *marto kukka*, epäilemättä, mutta sellainen *marto kukka*, joka kasvaa elävän, hedelmää kantavan, totuudellisen, mahtavan, kaikkivoivan, objektiivisen, absoluuttisen, inhimillisen tiedostuksen elävässä puussa.

* — heljastusteoriaan. *Toim.*

** — siinä. *Toim.*

**MUISTIINPANOT ARISTOTELEEN
KIRJASTA »METAFYSIIKKA»¹³⁸**

Kirjoitettu v. 1915

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

ARISTOTELES. »METAFYSIIKKA»
KÄÄNTÄNYT SCHWEGLER. KAKSI OSAA

TÜBINGEN 1847

Ks. edellä "taloa" koskevaa lainausta.*

Paljon tavattoman mielenkiintoista, elävää, *naiivia* (tuoretta), joka johdattaa filosofiaan ja joka selostuksissa korvataan skolastiikalla, tuloksella ilman liikettä etc.

Pappishapatus on tappanut Aristoteleesta elävän ja ikuistanut kuolleen.

»Ihminen ja hevonen y.m.s. ovat ole-massa erillisinä kappaleina, yleistä ei si-nänsä ole olemassa yksityisenä substans-sina, vaan ainoastaan tietystä käsitteestä ja tietystä materiasta koostuvana kokonai-suutena» (s. 125** [128]***, 7. kirja, 10. luku, 27—28).

Ibidem, s. 126 [128], §§ 32—33:

»...Materia sinänsä on tiedostamatonta. Se on osaksi aistein havaittava, osaksi järjellä käsitettävä. Se aistitaan metal-lina, puuna—sanalla sanoen liikunta-kykyisenä materiana, mutta käsitetään järjellä ollessaan läsnä aistittavassa, mutta ei niin, että se olisi aistein havait-tavissa, siis esimerkiksi kuten matemaat-tinen...»

Filosofia
muistuttaa
usein
sanojen etc.
määrittystä.
Kosketeltu
k a i k k e a,
kaikkia
kategorioita

Hyvin kuvaava ja erittäin mielenkiintoinen on ("Meta-fysiikan" alussa) polemiikki Platonia vastaan sekä naiiviudessaan verrattomat "ihmettelevät" kysymykset ja

* Ks. tätä osaa, s. 313. *Toim.*

** *Aristoteles*. Die Metaphysik, Bd. 2, Tübingen, 1847. *Toim.*

*** *Аристотель*. Метафизика. М.—Л., 1934. *Toim.*

Bedenken * idealismin tolkuttomuudesta. Ja kaikki tämä täysin avuttoman sekasotkun ympäröidessä *perusasiaa*, käsitettä ja erillistä.

NB: "Metafysiikan" alussa taistellaan *mitä kii-vaimmin* Herakleitosta vastaan, olemisen ja olemattomuuden samuuden ajatusta vastaan (kreikkalaiset filosofit päätyivät tuohon ajatukseen, mutta eivät tulleet toimeen sen kanssa, dialektiikan kanssa). On yleensä hyvin luonteenomaista, että joka paikassa, *passim* **, työntyy esille eläviä dialektiikan ituja ja sen *tapailua*...

Aristoteleella objektiivinen logiikka *sekoittuu joka paikassa* subjektiiviseen ja tämä tapahtuu siten, että joka paikassa *tulee esille* objektiivinen. Tiedostuksen objektiivisuutta ei aseteta epäilyksen alaiseksi. Naiivia uskoa järjen voimaan, tiedostamisen voimaan, mahtiin ja objektiiviseen totuudellisuuteen. Ja naiivia *sekaannusta*, säällittävän avutonta sekaannusta yleisen ja erillisen *dialektiikassa* — käsitteen sekä yksityisen esineen, olion, ilmiön aistittavan reaalisuuden dialektiikassa.

Skolastiikka ja pappismiehet ovat ottaneet Aristoteleelta kuolleen eivätkä *elävää: tapailuja*, etsiskelyjä, labyrintti, mies on sotkeutunut.

Aristoteleen logiikka on tapailua, etsiskelyä, tulemista lähelle Hegelin logiikkaa, mutta Aristoteleen (joka *kaikkialla*, joka askeleella asettaa kysymyksen *nimenomaan dialektiikasta*) logiikka muutettiin kuolleeksi skolastiikaksi heittämällä syrjään kaikki etsiskelyt, horjunnat, kysymysten asettelutavat. Nimenomaan kysymysten asettelutavat, jotka olivat kreikkalaisten eräänlaisia *koetinjärjestelmiä*, naiivi erimielisyys, joka heijastuu mainiosti Aristoteleella.

»...Tästä seuraa, että yleistä ei ole olemassa erillisen rinnalla eikä siitä erillään. Ideaopin kannattajat ovat sikäli oikeassa kun he antavat ideoille riippumattoman olemassaolon, sillä ideathan ovat erillisiä substansseja; mutta olisi harhauttavaa pitää monessa olevaa yhtä ideana. He kuitenkin tekevät täten, koska eivät voi osoittaa, mitä näiden katoamattomien substanssien pitäisi olla erillisten aistittavien olioiden rinnalla ja niiden ulkopuolella. Siksi he rinnastavat ideat tuntemiimme katoavaisiin olioihin ja

* — arvelut. *Toim.*

** — kaikkialla. *Toim.*

sanovat: ihminen sinänsä, hevonen sinänsä lisäten aistimellisiin esineisiin sanan: sinänsä # (s. 136 [137], 7. kirja, 16. luku, §§ 8—12) #. Ja kuitenkin, vaikka emme koskaan olisi nähneetkään taivaan tähtiä, ikuiset substanssit, tuntemiemme lisäksi, olisivat sittenkin olemassa; jollemme osaisikaan sanoa, mitä ne ovat, niiden olemassaolo on kuitenkin välttämätön. Näin ollen on selvää, että mikään yleisesti ilmaistu ei ole erillinen substanssi ja että mikään erillinen substanssi ei koostu erillisistä substansseista (ούσια)» (—§ 13 luvun loppu).

Mainiota! Ulkoisen maailman todellisuudesta ei ole epäilystä. Ihminen sekaantuu nimenomaan yleisen ja erillisen, käsitteen ja aistimuksen etc., olemuksen ja ilmiön etc. dialektiikassa.

(S. 146 [146], 8. kirja — ikään kuin jäljestäpäin lisäty — 5. luku, §§ 2—3.)

»...Vaikea on se kysymys (ἀπορία), miten tietyn olion materia suhtautuu vastakkaiseen. Esimerkiksi, jos jokin kappale on potentiaalisesti (δυνάμει) terve ja terveyden vastakohtana on sairaus, niin eikö kappale ole potentiaalisesti kumpaakin?...

...Edelleen, eikö elävä ihminen ole potentiaalisesti (δυνάμει) kuollut?»

(S. 181) [182], 11. kirja, 1. luku, §§ 12—14:

»...He» (filosofit) »sijoittavat ideain ja aistittavan välimaille matemaattisen jonkinlaisena kolmantena, ideain ja tämänpuoleisen ulkopuolella olevana. Ja kuitenkin paitsi ihmistä sinänsä (tai hevosta sinänsä) ja erillistä ihmistä tai hevosta ei ole olemassa kolmatta ihmistä tai kolmatta hevosta. Mutta jollei asia ole kuten filosofit sanovat, niin mitä siinä tapauksessa matemaatikko joutuu käsittelemään? Ei ainakaan tämänpuoleista, koska siinä mikään ei esiinny siten, kuin matemaattiset tieteet etsivät...»

Ibidem, 2. luku, §§ 21—23:

»...Edelleen herää kysymys, onko vai ei ole olemassa mitään muuta kuin konkreettista. Konkreettiseksi nimitän materiaa ja kaikkea aineellista. Jollei ole, niin kaikki on katoavaista, sillä kaikki aineellinen on ainakin katoavaista.

Jos taas on olemassa jotain muuta kuin konkreettista, niin ne ovat kaiketi muoto ja hahmo. Näistä viimeksi mainituista puhuttaessa on kuitenkin vaikea määrittää, missä olioissa niitä esiintyy ja missä ei...»

Ss. 185—186 [185—186], 11. kirja, 3. luku, 12. § — matemaatikko jättää sivuun lämpimyyden, painavuuden ja muut »aistimelliset ristiriidat» ja pitää mielessä »ainoastaan määrällistä»... »aivan samoin on olevaisen laita».

Tässä tulee esille dialektisen materialismin näkökanta, mutta satunnaisesti, hatarasti, keskeneräisesti, sivumennen.

Windelband korostaa "Katsauksessaan antiikin filosofian historiaan" (Müller's Handbuch der Klassischen Altertumswissenschaft *, V, I, S. 265) (Bernin kirjaston "lukusali"), että Aristoteleen logiikassa (die Logik) »ajattelun muotojen ja olemisen muotojen samuus on yleisin edellytys» ja lainaa "Metaphysik" teosta V, 7: »ὁσαυτὸς λέγεται, τοσαυτὸς τὸ εἶναι σημαίνει»**. Tämä 4. §:ssä. Schwegler kääntää: Denn so vielfach die Kategorien ausgesagt werden, so vielfach bezeichnen sie ein Sein ***. Huono käännös!

Johtaa jumalaan:

12. kirja, 6. luku, §§ 10—11:

»...Sillä miten liike voi tapahtua, jollei mikään vaikuttava ole syynä? Eihän aine voi liikuttaa itseään, vaan sen panee liikkeelle rakennustaito; aivan samoin kuukautiset ja maa eivät voi liikuttaa itseään, ne panee liikkeelle siemen ja hedelmöitys...»

Leukippos (id., 14. §) hyväksyy ikuisen liikkeen, mutta ei selitä miksi (11. §).

7. luku, §§ 11—19 — *jumala* (s. 213 [211]).

»...Ikuisen liikkeen täytyy olla peräisin jostain... ikuisesta» (8. luku, 4. §)...

* — Müllerin julkaisema klassillisen muinaistieteen historian käsikirja. *Toim.*

** — »niin monella tavoin kuin nämä eri lausunnot johdetaan, niin monen tien kautta ne osoittavat olemista». *Toim.*

*** — sillä niin monta kertaa kuin kategoriat lausutaan, yhtä monta kertaa ne merkitsevät olemista. *Toim.*

12. kirja, 10. luku — jälleen filosofian peruskysymysten ”penkomista”; ”kysymysmerkkejä” niin sanoakseni. Hyvin tuore, naiivi, epäröivä esitys (useimmiten viite) eri näkökannoista.

13. kirjassa Aristoteles palaa jälleen arvostelemaan Pythagoraan oppia luvuista (ja Platonin oppia ideoista), jotka ovat erillään aistimellisistä olioista.

[[Alkukantaista idealismia: yleinen (käsite, idea) on *erillinen olevainen*. Se kuulostaa karkealta, hirmuisen (oikeammin: lapsellisen) typerältä. Mutta eikö nykyinen idealismi, Kant, Hegel, jumalajatus ole samaa maata (*kerrassaan* samaa maata)? Pöydät, tuolit sekä pöydän ja tuolin *ideat*; maailma ja maailman idea (jumala); olio ja ”noumenon”, tiedostamaton ”olio sinänsä”; maan ja auringon sekä yleensä luonnon yhteys — ja laki, λόγος*, jumala. Ihmistiedon kahtiajako ja idealismin (=uskonnon) *mahdollisuus on annettu* jo ensimmäisessä alkeel-

NB

NB

lissessa abstraktiossa ”talo” yleensä ja erilliset talot

Ymmärryksen (ihmisen) lähentyminen erilliseen oloon, kuvan (=käsitksen) saaminen siitä, *ei ole* yksinkertainen, välitön, peilimäisen kuollut, vaan mutkallinen, kaksinainen, polveileva toimitus, *joka sisältää* mahdollisuuden mielikuvituksen irtautumiseen elämästä; enemmänkin: mahdollisuuden, että abstraktinen käsite, idea *muuttuu* (ja sitä paitsi muuttuu ihmisen sitä huomaamatta, tajuamatta) *mielikuvitukseksi* (in letzter Instanz ** = jumalaksi). Sillä yksinkertaisimmassakin yleistyksessä, alkeellisimmassakin yleisessä ideassa (”pöytä” yleensä) *on* tietty hitunen mielikuvitusta. (Vice versa: on typerää kieltää mielikuvituksen osuutta tarkimmassakaan tieteessä: vrt. Pisarev hyödyllisestä haaveesta sysäyksenä työhön ja tyhjäänpäiväisestä haaveellisuudesta.¹³⁹)

Lapsellinen sanonta ”matematiikanfilosofian” (nykyaikaisesti puhuen) ”vaikeuksista”: 13. kirja, 2. luku, 23. §:

»...Edelleen, kappale on substanssi, sillä se on tietty kokonaisuus. Mutta kuinka voisivat linjat olla substansseja? Ne eivät voisi olla sellaisia muodon ja hahmon

* — logos. *Toim.*

** — viime kädessä. *Toim.*

mielessä, kuten esimerkiksi sielu, eivätkä myöskään materiaan mielessä, kuten kappale: sillä on ilmeistä, että mikään ei voi koostua viivoista tai tasoista tai pisteistä...» (s. 224 [220])...

13. kirja, 3. luku ratkaisee nämä vaikeudet mainiosti, selvästi, tarkasti, *materialistisesti* (matematiikka ja muut tieteet abstrahoivat kappaleen, ilmiön, elämän *yhden* puolen). Tekijä ei kuitenkaan *jaksa pysyä* johdonmukaisesti tällä näkökannalla.

Schwegler sanoo selityksissään (IV osa, s. 303):
 NB ||| Aristoteles esittää tässä positiivisesti »käsitteensä matemaattisesta: matemaattinen on jotain aistimellisestä abstrahoitua».

13. kirja, 10. luku koskee kysymystä, joka on esitetty paremmin Schweglerin selityksessä ("Metaphysik" VII, 13, 5:ttä koskevassa): tiede käsittelee ainoastaan yleistä (vrt. 13. kirja, 10. luku, 6. §), mutta tosiolevalta (substantiaalista) on vain erillinen. Onko siis tieteen ja todellisuuden välillä kuilu? Ovatko siis oleminen ja ajattelu yhteismitattomia? "Todellisen totuudellinen tiedostaminen on mahdotonta?" (Schwegler, IV osa, s. 338). Aristoteles vastaa: potentiaalisesti tieto kohdistuu yleiseen, aktuaalisesti erityiseen.

Schwegler (ib.) sanoo höchst beachtenswert
 #

F. Fischerin teosta "*Die Metaphysik, von empirischem Standpunkte aus dargestellt*" * [julkaisuvuosi

NB?

(1847)], jossa puhutaan Aristoteleen "realismista".

14. kirja, 3. luku, 7. §: »...jollei aistimellisissä olioissa ole mitään matemaattista, niin kuinka niillä on matemaattisen ominaisuuksia?...» (s. 254 [245]).

(Sama ajatus kirjan viimeisessä lauseessa, 14. kirja, 6. luku, 21. §.)

=====
 "Metafysiikan" loppu.

* — korkeimmassa määrin huomionarvoiseksi F. Fischerin teosta »*Metafysiikka empirisestä näkökulmasta esitettynä*». Toim.

Friedrich Fischer (1801—1853), filosofian professori, Basel. Fischeriä koskevassa Prantlin artikkelissa ("Allgemeine Deutsche Biographie" *, 7. osa, s. 67) hänestä annetaan halveksuva lausunto ja sanotaan, että muka »kieltäessään täydellisesti subjektiivisen idealismin hän oli langeta vastakkaiseen äärimmäisyyteen — ideaaliselle vieraaseen empirismin».

|| ha
|| hat!!

* — »Yleinen saksalainen elämäkerrasto». *Toim.*

MERKINTÖ FEUERBACHIN JA HEGELIN TEOSTEN NITEISTÄ *

Log. 536

Feuerbachin teokset, julkaisija Bolin

- N. I. Ajatuksia kuolemasta ja kuolemattomuudesta
- II. Arvostelevia filosofisia huomautuksia ja perusväittämiä
- III. Uuden filosofian historia
- IV. Leibnizin filosofia
- V. Pierre Bayle
- VI. Kristinuskon olemus
- VII. Selityksiä ja lisäyksiä mainittuun kirjaan
- VIII. Luentoja uskonnon olemuksesta
- IX. Teogonia
- X. Kirjeitä etiikasta sekä jälkeenjääneitä aforismeja.

Log. I. 175

Hegelin teokset

III, IV ja V. Logiikka

XIX, 1 ja 2 — Hegelin kirjeitä.

Kirjoitettu syyskuussa 1914

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* Tämän merkinnön V. I. Lenin on tehnyt saksan kielellä erilliselle liuskalle. *Toim.*

**MUISTIINPANOT FEUERBACHIN
KIRJASTA »LEIBNIZIN FILOSOFIAN
ESITTELYÄ, KEHITTELYÄ JA ARVOSTELUA»¹⁴⁰**

*Kirjoitettu alkaisintaan syyskuussa
ja myöhäisintään marraskuun
4 (17) pnä 1914*

*Julkaistu ensi kerran v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

L. FEUERBACH. KOOTUT TEOKSET,
IV OSA, 1910. LEIBNIZ j.n.e.

Loistavassa Leibniz-esityksessä pantakoon merkille eräitä erikoisen huomattavia kohtia (se ei ole helppoa, sillä kaikki — s.o. koko ensimmäinen osa (§§ 1—13) on huomattava teos) sekä *lisäykset v:lta 1847*.

(Feuerbach kirjoitti "Leibniz- zin" v. 1836 ollessaan vielä idealisti	} 20. §	} 1847 } } ja yksityisiä kohtia }
	} 21. §	
	} ja yksityisiä kohtia }	

S. 27 — piirre, joka erottaa Leibnizin Spinozasta: Leibnizillä substanssin käsitteeseen tulee lisäksi *voiman* »ja nimenomaisesti toimivan voiman» *käsite...* »itsetoimisuuden» periaate (29)—

Ergo * Leibniz lähestyi teologian kautta materian ja liikkeen erottamattoman (ja universaalisen, absoluuttisen) yhteyden periaatetta. Siten lienee ymmärrettävä Feuerbachia?

S. 32: »Spinozan olemus on ykseys, Leibnizin olemus on eroavuus, erilaisuus.»

S. 34: Spinozan filosofia on *teleskooppi*, Leibnizin *mikroskooppi* ¹⁴¹.

»Spinozan maailma on akromaattista jumaluuden lasia, väliainetta, jonka lävitse näemme ainoastaan yhden substanssin täysin värittömän taivaallisen valon; Leibnizin maailma on monisärmäinen kide, briljantti, joka erikoislaatuisen olemuksensa vuoksi muuntaa substanssin yksinkertaisen valon loputtoman moninaiseksi värirunsaudeksi ja samalla himmentää sitä» (sic!).

* — Niin muodoin. *Toim.*

S. 40: »Esineellinen substanssi ei siis ole Leibnizin mielestä enää pelkästään ulottuvaista, kuollutta, ulkoapäin liikuteltavaa massaa, kuten Descartesin mielestä, vaan *substanssina* se sisältää toimivan voiman, toiminnan lepoa tuntemattoman alkuperusteen.»

Sen vuoksi Marx varmaan arvostikin Leibniziä¹⁴² huolimatta tämän, Leibnizin, "lassallelaisista" piirteistä ja sopuilupyrkimyksistä politiikassa ja uskonnossa.

Leibnizin filosofian alkuperusteena on monadi. Yksilöllisyys, liike, sielu (erikoislaatuinen). "Viimeisiä elementtejä" eivät ole kuolleet atomit, vaan elävät, liikkuvat, koko maailmaa heijastavat *monadit* (eräänlaiset sielut), joilla on (sekava) kyky mieltää (s. 45).

Jokainen monadi on erilainen kuin muut.

NB »...Olisi täysin vastoin luonnon kauneutta, järjestystä ja järkeä, jos elämän eli sisäisten, omien toimintojen alkuperuste liittyisi vain materian vähäiseen tai erikoiseen osaan» (Leibniz — s. 45).

»Sillä kuten jo antiikin filosofit aivan oikein arvelivat, koko luonto on täynnä sieluja tahi sielujen kaltaisia olentoja. Sillä mikroskoopin avulla päästään selville siitä, että on olemassa suuri paljous silmälle näkymättömiä elollisia olentoja ja että sieluja on enemmän kuin hiekkajyväsia tai atomeja» (Leibniz, s. 45).

Vrt. elektront!

Monadin ominaisuus: Vorstellung, Repräsentation*.

»Mielle itse ei ole mitään muuta kuin monitahoisen eli ulkoisen, t.s. moneuden representaatio (uusiintuminen ja esitys) yksinkertaisessa...» eli »...ohimenevä tila, joka sisältää ja esittää moneuden ykseydessä tai yksinkertaisessa substanssissa» (s. 49, Leibniz) — verworrene** (s. 50) (confuse***, s. 52) Vorstellung monadilla — (ihmiselläkin kuuluu olevan paljon tajuamattomia, verworrene, tunteita etc.).

* — mielle, representaatio. *Toim.*

** — sekava. *Toim.*

*** — sotkuinen. *Toim.*

Jokainen monadi on »maailma itseään varten, jokainen on täysin itsenäinen ykseys» (*Leibniz*, s. 55).

»Sameiden mielteiden sekoitusta — vain sitä ovat aistit, vain sitä on materia» (*Leibniz*, s. 58)... »Materia on niin muodoin monadien yhdysside» (ib.)...

Minun vapaa tulkintani:

Monadit = eräänlaisia sieluja. Leibniz = idealisti. Ja materia on jonkinlaista sielun toisinolemista eli kiisseliä, joka yhdistää niitä maallisiin, lihallisiin sitein.

»Vain monadeissa ja niiden mielteissä on absoluuttinen reaalisuus» (*Leibniz*, s. 60). Materia on ainoastaan *fenomeeni*.

»Selvyyttä on vain henki» (s. 62),... materia sen sijaan on »epäselvyyttä ja epävapautta» (64).

Avaruus on »itsessään jotain ideaalista» (*Leibniz*, ss. 70—71).

»...Materian erilaisuuden materiaalisena alkuperusteena on liike...» (72).

»Aivan samoin, vastoin Newtonin ja hänen seuraajiensa mielipidettä, aineellisessa luonnossa ei ole tyhjää tilaa. Ilmapumppu ei suinkaan todista tyhjiyden olemassaoloa, sillä lasissa on huokosia, joiden kautta voi tunkeutua kaikenlaisia materian hienoja aineksia» (*Leibniz*, 76—77).

»Materia on fenomeeni» (*Leibniz*, 78). »Monadin itseään varten oleminen on sen sielu, sen toisia varten oleminen on materia» (*Feuerbach*, 78). Ihmissielu on keskeinen, korkein monadi, entelekia¹⁴³ etc. etc.

»Siksi kaikki, mitä maailmankaikkeudessa tapahtuu, hipoo jokaista kappaletta» (*Leibniz*, 83).

»Monadi edustaa koko maailmankaikkeutta» (*Leibniz*, 83).

»Jakamattomuudesta huolimatta monadilla on monitahoinen viettymys, s.o. lukuisia mielteitä, joista jokainen pyrkii sille ominaisiin muutoksiin ja jotka oleellisen yhteytensä vuoksi kaikkiin muihin olioihin sisältyvät siihen samanaikaisesti...» »Yksilöllisyys sisältää ikään kuin alkiona äärettömän» (*Leibniz*, 84).

NB
Leibniz
eli
1646—1716

Siinä on omalaatuista ja hyvinkin syvälistä dialektiikkaa *huolimatta* idealismista ja pappishapatuksesta.

»Luonnossa on kaikki yhdenmukaista» (Leibniz, 86).

NB »Luonnossa ei ylipäänsä ole mitään absoluuttisen keskeytyvää; kaikki vastakohtat, kaikki avaruuden ja ajan rajat sekä omalautuisuudet katoavat absoluuttisen keskeyttömyyden, maailmankaikkeuden loputtoman yhteyden edessä» (Feuerbach, 87).

»Vaikkakin kaikki, mitä maailmankaikkeudessa tapahtuu, hipoo ja kiihottaa monadia sen pelkistä hermoista eikä lihasta ja verestä koostuvan erikoisluonteen vuoksi...» se ei kuitenkaan »ole mikään toimiva henkilö, vaan pysyy maailmandraaman pelkkänä katselijana. Ja siinä onkin monadiopin peruspuute» (Feuerbach, 90).

Sielun ja ruumiin sopusointu on *jumalan harmonie pré-établie* *.

”Leibnizin heikko puoli” (Feuerbach, 95) ¹⁴⁴.

»Sielu on eräänlainen henkinen automaatti» (Leibniz, 98). (Itse Leibnizkin sanoo kerran, että okkasionalismita ¹⁴⁵ voidaan helposti siirtyä hänen filosofiaansa, Feuerbach, 100.) Mutta Leibniz johtaa sen ”sielun luonnosta”... (101).

”Théodicéessä” ¹⁴⁶ (17. §) Leibniz itse asiassa toistaa ontologisen todistuksen ¹⁴⁷ jumalan olemassaolosta.

Leibniz arvosteli Locken empirismiä teoksessaan ”Nouveaux essais sur l’entendement” ¹⁴⁸ sanoen, nihil est in intellectu etc. *nisi intellectus ipse* ** (1) (152).

(Ensimmäisessä painoksessa Feuerbachkin arvostelee Lockeä idealistisesti ¹⁴⁹.)

”Välttämättömien totuuksien” periaate on ”*m e i s s ä*” (Leibniz, 148).

Vrt. Kant *samoin*

* — ennalta sääätämä harmonia. *Toim.*

** — älyssä j.n.e. ei ole mitään, *paitsi älyä itseään. Toim.*

Meissä ovat substanssin, muutoksen y.m.s. ideat (Leibniz, 150).

»Vapauden korkein aste on järjen määräämä suunta parhaita kohti» (Leibniz, 154).

»Leibnizin filosofia on *idealismia*» (Feuerbach, 160) j.n.e. j.n.e.

»...Leibnizin monadologian iloinen, elämäntäyteinen polyteismi muuttui ankaraksi, mutta sen ansiosta myös henkisemmäksi ja intensiivisemmäksi 'transsendentaalisen idealismin' monoteismiksi» (Feuerbach, 188).

siirtyminen
Kantiin

[Ss. 188—220: lisäykset vuodelta 1847.]

S. 188: »Idealistinen, apriorinen filosofia...»

»Mutta se, mikä on ihmiselle *aposteriorista*, on tietenkin filosofille *apriorista*; sillä kun ihminen on kerran kerännyt kokemukseräiset tiedot ja yhdistänyt ne yleisiksi käsitteiksi, hän pystyy tietenkin esittämään 'synteettisiä arvostelmia à priori'. Siksi se, mikä oli aikaisemmin *kokemuksen asia*, tulee myöhemmin *järjen asiaksi*... Niinpä esimerkiksi sähkö ja magnetismi olivat ennen vain empirisiä, se tahtoo tässä sanoa — satunnaisia, erillisissä kappaleissa havaittavia ominaisuuksia, kun taas nyt niistä on lukuisien havaintojen ansiosta tullut kaikkien kappaleiden ominaisuuksia, tullut yleensä kappaleiden oleellisia ominaisuuksia... Kysymykseen ideoiden alkuperästä voidaan näin ollen antaa myönteinen vastaus ainoastaan ihmiskunnan historian näkökulmasta...» (191—192).

Kantin
ivailua

Sielu ei ole vahaa, se ei ole tabula rasa*... »Mielteen muodostamiseen tarvitaan ehdottomasti jonkin esineestä eriävän tuloa, ja olisi todella hulluutta, jos tahtoisin johdattaa esineestä tämän eriävän, johon perustuu mielten varsinainen olemus. Mitä se sitten on? Yleisyyden muoto; sillä jopa yksilöllinen idea tai miellekin — ainakin todelliseen, yksilölliseen esineeseen verrattaessa — on alkujaan, kuten Leibniz huomauttaa, jotain yleistä, s.o. tässä tapauksessa epämääräistä, eroavuuksia kaihtavaa ja hävittävää. Aistimellisuus on massiivista, epäkriittillistä,

* — puhdas taulu. *Toim.*

ylenpalttista, kun taas idea, mielle, rajoittuu yleiseen ja välttämättömään» (192).

Leibniz ja Kant	»Näin ollen teoksen 'Uusia kirjoitelmia ihmisjärjestä' perusajatus samoin kuin teoksen 'Puhtaan järjen kritiikki' perusajatus on siinä, että yleisyys ja siitä erottamaton välttämättömyys ilmentävät järjen tai mieltävän olennon omaa olemusta eivätkä sen vuoksi voi olla lähöisin aisteista tai kokemuksesta, s.o. ulkopuolelta...» (193).
välttämättömyys on yleisestä erottamaton NB	

kantilaisuus =vanhaa rojuja	Tämä ajatus esiintyy jo kartesiolaisilla — Feuerbach lainaa <i>Claubergia v:ltta 1652</i> . ¹⁵⁰
-----------------------------------	--

»Tämä aksiomi» (että kokonainen on suurempi kuin osa) »saa epäilemättä kiittää varmuudestaan ymmärrystä eikä induktiota, sillä ymmärryksellä ei yleensä ole muuta tarkoitusta eikä tehtävää kuin yleistää aistien antama aineisto vapauttaakseen meidät ikävästä toistamisen vaivasta, ennakoidakseen, korvatakseen ja säästääkseen aistimuksellista kokemista ja aistihavainnointia. Mutta tekeekö ymmärrys tämän aivan itsenäisesti nojautumatta aistiin? Onko tämä tai tuo aistimani erillinen tapaus erillinen *abstraktiossa*? Eikö se ole laadullisesti määritetty tapaus? Eikö tähän laatuun sitten sisälly aisteinkin havaittava erillisten tapausten samuus?.. Näenkö vain lehtiä enkä myös puita? Eikö ole mitään samuuden, yhtäläisyyden ja eroavuuden *tuntoa*? Eivätkö aistini tec eroa mustan ja valkoisen välillä, päivän ja yön välillä, puun ja raudan välillä?.. Eikö aistihavainto ole välttämätön vahvistus sille mitä on? Eikö niin muodoin ajattelun korkein laki, identtisuuden laki, ole samalla aistimellisuuden laki, eikö tämä ajattelun laki loppujen lopuksi nojaa aistihavainnon totuudellisuuteen?...» (193—194).

Leibniz kirjoittaa "Uusissa kirjoitelmissa":
»Yleisyys on yksityisten esineiden keskinäistä

yhdenkaltaisuutta ja tämä yhdenkaltaisuus on todellisuutta» (III kirja, 3. luku, 12. §). »Mutta eikö tämä yhdenkaltaisuus ole aistiperäinen totuus? Eivätkö olennot, jotka ymmärrys lukee kuuluviksi *samaan* luokkaan, *samaan* sukuun, vaikuta samalla tavoin aisteihini?.. Eikö sukupuoliaistini — aisti, jolla on myös tavaton teoreettinen merkitys, vaikka se tavallisesti jätetään aistiopissa huomioimatta — tee mitään eroa naisen ja naaraseläimen välillä? Mikä ero on siinä tapauksessa ymmärryksen ja aistin eli aistintakyvyn välillä? Aisti antaa *esineen*, ymmärrys sen *nimen*. Ymmärryksessä ei ole mitään, mitä ei olisi aistimuksessa, mutta se mikä aistimuksessa on tosiasiallisesti, on ymmärryksessä vain nimellisesti. Ymmärrys on korkein olio, maailman valtiias; mutta vain nimellisesti, eikä todellisuudessa. Mikä sitten on nimi? Tuntomerkki, jokin silmäänpiistävä piirre, jonka minä teen esinettä luonnehtivaksi esineen edustajaksi voidakseni mieltää sen kokonaisuudessaan» (195).

||| bien
dit! *
NB

||| bien
dit!

»...Aisti sanoo minulle yhtä hyvin kuin ymmärryksenkin, että kokonainen on isompi kuin osa; mutta se ei sano sitä minulle sanoin, vaan esimerkein, esimerkiksi siten, että sormi on pienempi kuin käsi...» (196—197).

»...Varmuus siitä, että kokonainen on isompi kuin osa, ei sen vuoksi riipu tietenkään aistiperäisestä kokemuksesta. Mutta mistä sitten? Sanasta kokonainen. Väittämä, että kokonainen on isompi kuin osa, ei sano sen enempää kuin mitä sana kokonainen puhuu itse puolestaan...» (197).

»...Sitä vastoin Leibniz idealistina eli spiritualistina tekee välikappaleesta tarkoituksen, aistimellisuuden kiel-
tämisestä hengen olemuksen...» (198).

»...Se, mikä tajuaa itsensä, on olemassa ja on nimeltään sielu. Sielumme olemassaolosta me siis vakuutumme aikaisemmin kuin ruumiimme olemassaolosta. Tajunta on epäilemättä ensisijainen; mutta se ei ole ensisijainen itsessään, se on sitä vain minulle. Tajuntani kannalta minä olen, koska tajuan itseni; mutta ruumiini kannalta minä tajuan itseni, koska olen olemassa. Kumpi niistä on

* — hyvin sanottu *Toim.*

oikeassa? Ruumis, s.o. luonto, vai tajunta, s.o. Minä? Luonnollisesti Minä; sillä voinko *minä* tunnustaa olevani väärässä? Mutta kykenenkö minä tosiaan erillistämään tajunnan ruumiistani ja ajattelemaan sillä itsellään...» (201).

»...Maailma on aistien objekti ja ajattelun objekti» (204).

»Aistittavassa esineessä ihminen erottaa todellisuudessa olevan aistittavan olemuksen aistimuksellisesta abstrahoidusta ajatuksellisesta olemuksesta. Edellistä hän nimittää *olemassaoloksi* tai myös *yksilöksi*, jälkimmäistä *olemukseksi* eli *suvuksi*. Olemuksen ihminen määrittää eräänlaiseksi välttämättömäksi ja ikuiseksi, sillä siinäkin tapauksessa, että jokin aistittava esine häviää aistittavasta maailmasta, se jää kuitenkin ajattelun tai mieltämisen objektiksi — sen sijaan olemassaolon hän määrittää satunnaiseksi ja katoavaiseksi...» (205).

NB ||| »...Leibniz on *puoli-kristitty*, hän on teisti, tai kristitty ja naturalisti. Hän rajoittaa jumalan hyvyttä ja kaikkivaltiuutta viisaudella, ymmärryksellä. Mutta tämä ymmärrys ei ole mitään muuta kuin luonnontieteellinen kabinetti, luonnon kaikkien osien välisen yhteyden, maailman kokonaisuuden mielle. Niin muodoin hän rajoittaa teismiään *naturalismilla*; hän vahvistaa ja puolustaa teismiä sillä mikä sen kumooa...» (215).

S. 274 (v:ltä 1847 peräisin olevasta lisäyksestä):

»Miten paljon onkaan puhuttu aistien petollisuudesta ja miten vähän kielen, josta ajatus on toki erottamaton! Mutta kuinka karkeaa loppujen lopulta onkaan aistien ja kuinka ovelaa kielen petollisuus! Kuinka kauan annoinkaan järjen yleisyyden, Fichten ja Hegelin Minän yleisyyden vetää itseäni nenästä, ennen kuin sieluni pelastukseksi lopultakin viiden aistini avulla oivalsin, että kaikki logosin — s.o. järjen — vaikeudet ja salaisuudet saavat ratkaisunsa sanan merkityksessä! Siksi *Haymin* sanat 'järjen arvostelun on muututtava kielen arvosteluksi' tuntevat minusta teoreettisessa suhteessa niin läheisiltä. Mitä tulee vastakohtaisuuteen aistivan ja yksilöllisen minän sekä toisaalta ajattelevan minän välillä, niin tämän huomautuksen ja siteeratun väitöskirjan» (itsensä Feuerbachin)¹⁵¹ »ajatussisällön mukaan se huipentuu teräväksi

vastakohtaisuudeksi: aistimuksessa minä olen yksityinen, ajattelussa yleinen. En ole kuitenkaan aistimuksessa vähemmän yleinen kuin ajattelussa yksityinen. Ajattelun sopusointuisuus nojaa vain aistinnan sopusointuisuuteen» (274).

»...Kaikenlainen kanssakäyminen pohjautuu ihmisten aistimusten yhtäläisyyden edellyttämiseen» (274).

”Spinoza und Herbart” (1836)¹⁵². S. 400 ff. Spinozan puolustelua ”moralisti” Herbartin typeriltä hyökkäilyiltä.

Korostetaan Spinozan objektivismia etc. NB.

”Verhältnis zu Hegel” (1840 ja später). S. 417 ff.

Ei aivan selvää, katkonaisesti korostetaan, että oli Hegelin oppilas.

Huomautuksista:

»Mitä on dialektiikka, joka on ristiriidassa luonnonmukaisen syntymisen ja kehityksen kanssa? Missä on sen välttämättömyys?...» (431).

”Herr von Schelling” (1843) kirje Marxille (434 ff.). Luonnoksen mukaan. Schellingin läksytystä¹⁵³.

IV osan loppu.

TRI JOHANN PLENGE. »MARX JA HEGEL»

TÜBINGEN 1911 ¹⁵⁴

emä-
typerys!

Plenge ei jaksa käsittää, miten "materia-
lismi" soveltuu yhteen *vallankumouk-*
sellisuuden (sitä hän nimittää "idealismiksi" j.n.e.) kanssa, ja *äkäilee* ymmärtä-
mättömyydelleen!!!

Hyvä esimerkki siitä, miten porvarilliset professorit ma-
daltavat marxilaisuuden perusteita, sen teoreettisia perus-
teita! Ad notam* imperialistisille ekonomisteille ¹⁵⁵ ja
kumpp.!!

Ei ole
huomattu
dialektiikan
teoreet-
tista
puolta!!

Mahtipontinen alkulause, kuinka minä,
minä, minä "luin" Hegeliä ja Marxia, sit-
ten lyhyt esitys Hegelin "opista", äärim-
mäisen pinnallinen (idealismia ei ole
erotettu "spekulaatiosta", tavoitettu hyvin,
hyvin vähän; kuitenkin tässä esityksessä
on jotain hyvää verrattuna kantilaisuuteen
etc.)—sen jälkeen kerrassaan arvotonta
Marxin "arvostelua".

Marx=
"ideologi..."

Marxia syytetään »puhtaasta ideolo-
giasta» hänen tarkoittaessaan "todelli-
sella" proletaarilla luokan edustajaa.

!

»Milloin kaikesta idealismista päättä-
västi irtisanoutuneen luopion karkeaa kie-
lenkäyttöä... milloin taas poliittisen intoi-
lijän ihannevaatimuksia: sellaista on Karl
Marxin 'todellisuus'» (81—82).

* — Tiedoksl. Toim.

»On varsin omituista, että tämä radi-
kaali juutalaistohtori tunsi koko elämänsä
ajan vain yhden yleislääkkeen kaikille pa-
rannusta tarvitseville yhteiskuntamuodoil-
le: kritiikin ja poliittisen taistelun» (56).

”nur” *!!

...Marxin historiallinen materialismi ei
itse asiassa ole »mitään muuta kuin pa-
teettinen ele», »erittäin rationalistinen
oppi», »perimmältään idealistista yhteis-
kuntatarkastelua» etc. etc. ... (83).

Marx!!
”ei käsittä-
nyt” Hegeliä
97 y.m.

»...agitatorisia perusteluja...» (84) (id. 86, 92 y.m.)
(115 y.m.).

Marx lainasi »tämän luonnontieteellisen empirismin»
(88), »Marx naturalisoi yhteiskuntaopin» (ib.).

»...Hänen» (Marxin) »tiensä ei ole ajattelijan, vaan...
vapausprofeetan tie...»!!! (94—95).

Sosialistinen vallankumous = subjektiivin
toive, sen esittäminen ”objektiviseksi
tieteelliseksi tiedoksi” »on loveenlangenneen
haaveilijan puoskaruudeksi madaltunutta
illuusiota» (s. 110).

!!

»...Marxia... hallitsi radikaalisen vapau-
denapostolin kiihkeä tahto...» (111).

!!

Marx, »joka agitatorisesti lietsoi kaikkia
vihan vaistoja...» (115).

inde
ira!! **

»Marxilaisuus... on muodostumassa abs-
traktis-negatiivisen, kiihkomiellisen intoilun
etiikaksi» (kuten muhamettilaisuus Hegelin
mukaan!)... (120).

...Marxin ”kiihkomiellinen luonteenlaatu” (ja hänen
»yltiöpäisyytensä») — siinä asian ydin (120).

Y.m.s. typeryyttä!

Mistä seuraa lainaus? tekijä ei mainitse.

»Sosialismi ei voi toteutua ilman vallanku-
mousta. Se tarvitsee tätä poliittista toimenpidettä,
koska se tarvitsee hävitystä ja rappiota. Mutta
siellä, missä alkaa sen elimellinen toiminta, missä
sen itsetarkoitus ilmentää sen sielun, siellä sosia-
lismi heittää sivuun poliittisen kuoren.»

NB

NB

* — »vain»!! Toim.

** — siitä raivoli! Toim.

— Esitettyään tämän lainauksen ilman lähdeviittausta Plenge jatkaa: »'Poliittinen kuori', joka varisee pois, on tietenkin koko marxilaisuus» (129).

”Nero-
patti”

Miten Plenge löytää ”ristiriitoja”: hän sanoo Marxin kirjoittaneen ”Rheinische Zeitungissa”¹⁵⁶: »'Se sama henki, joka rakentaa rautateitä teollisuuden käsin, rakentaa filosofisia järjestelmiä filosofin aivoissa' (143). Mutta sitten nämä tuotantovälineet emansipoituvat hengestä, joka ne on luonut, ja puolestaan suvereenisti määräävät hengen.»

Esimerkki siitä, miten Plenge arvostelee Mehrwertstheorie*:

!!

»Karkeasti liioitellen se painottaa äärimmäiseen kiihottavaan selkeyteen saakka sitä kapitalismin kovaa tosiasiaa, että voitontavoittelu alentaa työpalkkaa ja huonontaa työehtoja. Mutta toisaalta sitä vaivaa sellainen alkeellinen vika, että se käyttää sanoja verhotakseen käsitteiden kaksinaistamista...» (157).

»...Agitatorisista tarpeista johtuen kiihottava lisäarvoteoria asetetaan näkyvimmälle paikalle koko järjestelmässä...» (164).

Helmi!! »...Marx, XIX vuosisadan vallankumouksellinen juutalainen, joka muunsi suurelta filosofialtamme lainatun puvun omia tarkoituseriään varten» (171).
(Emätyperys tämä Plenge, hänen kirjasensa tieteellisen arvo on 0.

*Kirjoitettu myöhäisintään
kesäkuussa 1916*

*Julkaistu ensi kerran v. 1933
XXII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — Lisäarvoteoriaa. Toim.

KIRJOJA KOSKEVIA MERKINTÖJÄ

...

F. Raab. Die Philosophie von R. Avenarius. Systematische Darstellung und immanente Kritik. Leipzig, 1912 (164 p.). 5 Mk.*

Perrin. Les atomes. Paris (Alcan) ** 157.

...

Kirjoitettu aikaisintaan v. 1912

*Julkaistu ensi kerran v. 1938
XXXI Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »R. Avenariuksen filosofia». Systemaattinen esitys ja immanenttia kritiikkiä. Leipzig 1912 (164 siv.). 5 markkaa. *Toim.*

** — »Atomit». Pariisi (Alcan). *Toim.*

Zürichin *kantonin* kirjaston *filosofisia* teoksia ¹⁵⁸

Gideon Spicker. "Über das Verhältnis der Naturwissenschaft zur Philosophie" * (eritoten versus Kant ja Langen "Materialismin historia"). 8°. Berlin, 1874. IV. W. 57 K.
Hegel. "Phänomenologie" (hrs. Bolland. 1907) **. IV. W. 165 g.

Kirjoitettu v. 1915

Julkaistu ensi kerran v. 1933
XXII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »Luonnontieteen suhteesta filosofiaan». *Toim.*

** — »Fenomenologia» (kust. Bolland, 1907). *Toim.*

(»Zürichin kantoninkirjasto»¹⁵⁹)
(Signatur: *K. bi.*)

Flugschriften des deutschen Monistenbundes. Heft 3:
Albrecht Rau. »Fr. Paulsen über E. Haeckel». 2-te
Aufl. Brackwede. 1907 (48 SS.) *

((Hyvin jyrkkää Paulsenin arvostelua Feuerbachin näkö-)) NB
(kulmasta. Porvarillisen valistuksen "mohikaani"!))

Kirjoitettu v. 1915

Julkaistu ensi kerran v. 1933
XXII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — Saksalaisen monistien liiton lehtisiä. 3. vihko: *Albrecht Rau*.
»Fr. Paulsen E. Haeckelistä». 2. painos. Brackwede 1907 (48 siv.). Toim.

III Osasto. (»Yleissivistäviä ja tieteellisiä teoksia») ¹⁶⁰

Alkusyntyoppeja... 1914.

(Aikamme kulttuuri III, IV.)

E. Haeckel. Gott-Natur. * Leipzig, 1914... Sch. 480 N 24.

...

Uhde. Feuerbach. Leipzig, 1914... XVI. 906.

...

A. Zart. Bausteine des Weltalls: Atome, Moleküle... **
Stuttgart, 1913.

Kirjoitettu v. 1916

Julkaistu ensi kerran v. 1934
XXVII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »Jumala-luonto». *Toim.*

** — »Maailmankaikkeuden rakennuskiviä: atomit, molekyyli...». *Toim.*

...

Ruttmann. Die Hauptergebnisse der modernen Psychologie *. *Pe.* VII. 3551.

...

Suter. Die Philosophie von Richard Avenarius. 1910 (Diss.) **. *St. Bro.* 11. 341.

Kirjottettu v. 1916

*Julkaistu ensi kerran v. 1936
XXIX Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »Nykyaikaisen psykologian peruspäätelmät». *Toim.*
** — »Richard Avenariuksen filosofia». 1910. (Väitöskirja). *Toim.*

**J. PLENGEN KIRJAA »MARX JA HEGEL»
KOSKEVASTA ARVOSTELUSTA ¹⁶¹**

*Joh. Plenge. Marx und Hegel. Tübingen, 1911.
(184 SS.) (Mk. 4).*

{ O. Bauerin kielteinen arvostelu julkaisussa "Archiv
für Geschichte des Sozialismus" *, kolmannen vihkon }
III osassa.

Kirjoitettu v. 1913

*Julkaistu ensi kerran v. 1938
XXXI Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »Sosialismin historian arkisto». *Toim.*

**R. B. PERRYIN KIRJAA »NYKYISET
FILOSOFISET SUUNTAUKSET» KOSKEVASTA
ARVOSTELUSTA** ¹⁶²

”Mind”. 1913. Huhtikuu. F. C. S. Schillerin arvostelu Ralph Barton Perryn kirjasta: Present Philosophical Tendencies: a critical survey of Naturalism, Idealism, Pragmatism & Realism, together with a Synopsis of the Philosophy of William James. London & New York (Longmans & Co). 1912. Pages 383. *

Schiller vastustaa Perryn ”realismia” ja syyttää tätä siitä, että »hänen ajatuksensa ovat niin kiinni realismin ja idealismin metafyyysisessä vastakkainasettelussa, että hän yrittää koko ajan johtaa siihen kaikki muut ongelmat».

Huomattakoon, että Schiller lainaa Perryltä seuraavan kohdan: »Elimistö vastaa ympäristöä, josta se on kehittynyt ja johon se vaikuttaa. Tajunta on valikoiva vastaus sitä ennen olleeseen ja siitä riippumatta olemassaolevaan ympäristöön. Täytyy olla jotain, mikä aiheuttaa vastauksen, jos kerran jokin vastaus on olemassa» (s. 323 Perryllä). Ja Schiller kiistää:

»Jollei kysymystä *’riippumatta olemassaolevasta ympäristöstä»* (kursivointi Schillerin) »ratkaista uskonvaraisesti, niin tässä ei ole todistettu mitään muuta kuin ajatuksen ja sen *’ympäristön’ vuoro-* *suhde...»* (s. 284). Ku-
vaa-
vaa!!

Kirjoitettu v. 1913 huhtikuun jälkeen

*Julkaistu ensi kerran v. 1938
XXXI Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — Ralf Barton Perry. »Nykyiset filosofiset suuntaukset: kriittinen katsaus naturalismin, idealismin, pragmatismiin ja realismiin sekä läpileikkaus William Jamesin filosofiasta». Lontoo ja New York. (Longmans ja kumpp.). 1912. 383 sivua. *Toim.*

**A. ALIOTTAN KIRJAA »IDEALISTINEN
TAANTUMUS TIEDETTÄ VASTUSTAMASSA»
KOSKEVASTA ARVOSTELUSTA** ¹⁶³

Antonio Aliotta. La reazione idealistica contro la scienza. I volume. 8°. XVI+526 p. Palermo. Casa editrice Optima. 1912*.

Arvostelu julkaisussa "Revue Philosophique" (Ribot). Pariisi 1912, n:o 12, ss. 644—646, hra J. Segond, joka sanoo, että

»hän» (Aliotta) »osoittaa meille agnostisismissa nykyisen taantumuksen kaikki uusimmat lähteet; hän osoittaa meille, että sen kehitys kulkee saksalaisen (Riehl) ja ranskalaisen (Renouvier) uuskritisismien kautta, Machin ja Avenariuksen empiriokritisismien kautta, englantilaisen uushegeliläisyyden kautta; hän selostaa ja paljastaa meille Bergsonin ja Schmittin intuitionismien, W. Jamesin, Deweyn ja Schillerin englantilais-amerikkalaisen pragmatismien, Rickertin, Crocen, Münsterbergin ja Roycen arvofilosofian ja historismin» j.n.e. (645) j.n.e. aina Schuppeen, Coheniin y.m. asti.

Toisessa osassa tekijä käsittelee myös Ostwaldin energiikkaa ja Duhemin "uutta des qualités ** fysiikkaa" sekä Hertzin, Maxwellin ja Pastoren "malliteoriaa". Tekijä kuulemma vihaa eritoten mystisismiä (siinä joukossa Bergsonia) j.n.e.

Tekijän kantana on muka »todella rationaalisen intellektualismin kultaisen keskitien henki, hra Aliottan ja hra Chiapellin henki» (645).

Kirjoitettu v. 1913

*Julkaistu ensi kerran v. 1938
XXXI Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

* — »Idealistinen taantumus tiedettä vastustamassa». I. osa. 8°. XVI+526 siv. Palermo. Kustantamo Optima. 1912. Toim.

** — ominaisuuksien. Toim.

**MACHIA KOSKEVISTA HILFERDINGIN
LAUSUNNOISTA (KIRJASSA »FINANSSIPÄÄOMA») 164**

Hilferding: "Finanssipääoma".
("Kapitalismin kehityksen uusin vaihe"). Moskova 1912

ilmestyi saksaksi vuonna 1910 (III Band Marx-Studien)

s. 13 — "E. Machin mukaan" "'minä' on
vain se polttopiste, jossa aistimusten lo- ||| sekasotkua...
puttomat säikeet tiiviimmin yhtyvät... Ai- |||
van samoin raha on solmu yhteiskunnal- ||| väärin
listen siteiden verkossa..." ||| ei "samoin"

s. 71 huomautus. "Ainoastaan oma havain- |||
tomme antaa esineille ulottuvuuden muo- ||| väärin
don" (kantilainen). |||

*Kirjoitettu myöhäisintään
kesäkuussa 1916*

*Julkaistu ensi kerran v. 1934
XXVII Lenin-kokoelmassa*

Julkaistaan käsikirjoituksen mukaan

KIRJOIHIN TEHTYJÄ REUNAHUOMAUTUKSIA

G. V. PLEHANOV.
»MARXILAISUUDEN PERUSKYSYMYKSET»

PIETARI 1908

[23]... Idealistit muuttavat ensin ajattelun itsenäiseksi, ihmisestä riippumattomaksi olemukseksi (»subjekti itseään varten») ja sitten julistavat, että siinä, tuossa olemuksessa, olemisen ja ajattelun välinen ristiriita saa ratkaisunsa. Nimenomaan sen vuoksi, että sille, materiasta riippumattomalle olemukselle, on ominaista erillinen, riippumaton oleminen. Ja se saa todella ratkaisunsa siinä, sillä mitä se tämä olemus on? Ajattelua. Ja tämä ajattelu on olemassa — on — mistään muusta riippumatta. Mutta ristiriidan tällainen ratkaiseminen on puhtaasti muodollinen ratkaisu. Se saadaan aikaan vain siten, että — kuten edellä jo sanoimme — jätetään syrjään eräs sen aines: nimittäin ajattelusta riippumaton oleminen. Oleminen osoittautuu pelkäksi ajattelun ominaisuudeksi, ja kun sanomme, että jokin esine on olemassa, se merkitsee ainoastaan sitä, että se on olemassa ajattelussa...

||| NB

[24]...Oleminen ei merkitse olemassaoloa ajatuksessa. Tässä suhteessa Feuerbachin filosofia on paljon selvempää kuin J. Dietzgenin. »Sen todistaminen, että jokin on olemassa, Feuerbach huomauttaa, on samaa kuin todistaa, että se ei ole olemassa ainoastaan ajatuksessa...»*

[28—29]... Materialistisella historianselityksellä oli ennen kaikkea metodologinen merkitys. Engels käsitti tämän mainiosti kirjoittaessaan: »emme tarvitse niinkään paljon pelkkiä tuloksia kuin tutkimusta (das Studium); tulokset eivät ole mitään, jos ne otetaan irrallisina niihin johtavasta kehityksestä...»**

[29—30]... Yleensä eräs Marxin ja Engelsin suurimpia ansioita materialismin alalla on se, että he kehittivät oikean metodin. Keskitettyään voimansa taisteluun Hegelin filosofian spekulatiivista ainesta vastaan Feuerbach arvosti ja käytti niukasti sen dialektista ainesta. Hän sanoo: »todellinen dialektiikka ei ole suinkaan yksinäisyyteen vetäytyneen filosofin vuoropuhelu itsensä kanssa; se on

* Werke, X. 187.

** Nachlass, I, 477.

minän ja sinän vuoropuhelu»*. Mutta ensiksikin Hegelin dialektiikka-kaan ei ollut merkitykseltään »yksinäisyyteen vetäytyneen filosofin vuoropuhelua itsensä kanssa» ja toiseksi Feuerbachin huomautus määrittää oikein filosofian lähtökohdan, mutta ei sen metodia. Tämän aukon täyttivät Marx ja Engels, jotka käsittivät, että taisteltaessa Hegelin spekulatiivista filosofiaa vastaan olisi erheellistä sivuuttaa hänen dialektiikkansa...

[31]... Monet sekoittavat dialektiikan kehitysoppiin, ja tosi-

asiallisestihan se on sellainen oppi. Mutta dialektiikka eroaa olennaisesti vulgääristä evoluutio-”teoriasta”, joka rakentuu kokonaan sille periaatteelle, että luonto enempiä kuin historiaakaan eivät tee harppauksia ja että kaikki muutokset maailmassa tapahtuvat vain asteittaisesti. Jo Hegel osoitti, että näin käsitettynä kehitysoppi on naurettavaa ja kestämatöntä...

[33]... Yleensä ottaen dialektisen ajattelun oikeudet saavat hänellä** vahvistuksensa olemisen dialektisista ominaisuuksista. Oleminen on tässäkin ajattelun ehtona...

[39]... Maantieteellisen ympäristön ominaisuudet ovat siis tuotantovoimien kehityksen ehtona; tuotantovoimien kehitys taas on taloudellisten ja niiden mukana kaikkien muidenkin yhteiskunnallisten suhteiden kehityksen ehtona...

[42]... Tuotantovoimien kulloistakin kehitysastetta vastaa määrätynlainen aseistus, sotataito ja loppukädessä myös kansainvälinen oikeus — tarkemmin sanoen: yhteiskuntien välinen, s. o. muun muassa myös heimojen välinen oikeus. Metsästäjäheimot eivät voi muodostaa suuria poliittisia järjestöjä nimenomaan siksi, koska niiden tuotantovoimien alhainen taso pakottaa ne, vertauskuvallista sanontaa käyttäen, harhailemaan hajallaan, pieninä yhteisinä toimeentuloa hankkien...

[46—47]... Marxin mukaan maantieteellinen ympäristö vaikuttaa ihmiseen tuotantosuhteiden kautta, jotka syntyvät tietyllä seudulla tiettyjen tuotantovoimien pohjalla, joiden kehityksen ensimmäisenä ehtona ovat kyseisen ympäristön ominaisuudet...

[65—66]... »Taloudellisen rakenteen» luonne ja tämän luonteen muuttumissuunta eivät riipu ihmisten tahdosta, vaan tuotantovoimien tilasta ja siitä, millaisia nimenomaisia muutoksia tuotantosuhteisissa syntyy ja käy tarpeelliseksi yhteiskunnalle näiden voimien jatkuvan kehityksen seurauksena. Engels selittää tätä seuraavin sanoin: »Ihmiset luovat historiaansa itse, mutta tähän saakka he eivät ole tehneet sitä — yksityistenkään yhteiskuntien sisällä — yhteisneuvoin eikä yleisen suunnitelman mukaan. Heidän pyrkimyksensä ovat käyneet ristiin, ja kaikissa tällaisissa yhteiskunnissa vallitsee sen takia välttä-

* Werke, II, 345.

** Engelsillä. Toim.

mättömyys, jonka täydennyksenä ja ulkoisena ilmenemismuotona on sattuma.» Itse inhimillinen toiminta ei määräydy siinä vapaasti, vaan esiintyy välttämättömänä, t. s. lainmukaisena, s. o. tieteellisen tutkimuksen kohteeksi keipaavana. Osoittaessaan alinomaa, että ihmiset muuttavat olosuhteita, historiallinen materialismi antaa meille siten samalla ensimmäisen kerran mahdollisuuden tarkastella tätä muuttumisprosessia tieteen näkökulmasta. Ja siksi pä meillä onkin täysi oikeus sanoa, että materialistinen historianselitys antaa välttämättömät ennakkokohteet jokaiselle sellaiselle inhimillistä yhteiskuntaa koskevalle opille, joka haluaa esiintyä tieteenä...

[68]... Alkukantaisessa yhteiskunnassa, jossa ei tunneta jakautumista luokkiin, ihmisen tuotannollinen toiminta vaikuttaa välittömästi hänen maailmankäsitykseensä ja esteettiseen makuunsa...

[81—82]... Mikäli haluaisimme lyhyesti ilmaista Marxin—Engelsin käsityksen nykyisin sellaisen kuuluisuuden saavuttaneen »perusta» suhteesta yhtä kuuluisaan »päällisy rakenteeseen», niin tulos olisi seuraava:

- 1) Tuotantovoimien tila;
- 2) Niistä määräytyvät taloudelliset suhteet;
- 3) Tietylle taloudelliselle »perustalle» kasvanut yhteiskunnallis-poliittinen järjestelmä;
- 4) Osittain talouden välittömästi määräämä, osittain koko sille kasvaneen yhteiskunnallis-poliittisen järjestelmän määräämä yhteiskuntaihmissen mentaliteetti;
- 5) Erilaiset ideologiat, jotka kuvastavat tämän mentaliteetin ominaisuuksia...

[98]... Ottakaamme esimerkiksi nykyinen agraarikysymyksemme. Jostain kadetteihin kuuluvasta älykkästä kartanonherrasta »maan pakkoluovutus» saattaa tuntua enemmän tai vähemmän—t. s. käänntäen verrannollisesti »oikeudenmukaisen korvauksen» suuruuteen—surulliselta historialliselta välttämättömyydeltä. Mutta talonpojasta, joka pyrkii saamaan »maakultaa», tulee päinvastoin vain tämä »oikeudenmukainen korvaus» tuntumaan enemmän tai vähemmän surulliselta välttämättömyydeltä, kun taas itse »pakkoluovutus» tuntuu hänestä ehdottomasti hänen vapaan tahtonsa ilmaukselta ja hänen vapautensa kalleimmalta turvalta.

Näin puhuessamme sivuamme ehkä vapautta koskevan opin tärkeintä kohtaa, josta Engels ei maininnut luonnollisesti vain siksi, että Hegelin koulun käyneelle ihmiselle tämä kohta on ymmärrettävä ilman selityksiäkin...

Feuerbach ja Dietzgen. 24*.

Huomautukset on kirjoitettu aikaisintaan toukokuussa 1908

*Julkaistu osittain v. 1933
XXV Lenin-kokoelmassa*

*Julkaistaan ensi kerran
täydellisenä*

*Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan*

* Tarkoitetaan Plehanovin kirjan 24. sivua (ks. tätä osaa, s. 353). Toim.

ABEL REY. »NYKYAIKAINEN FILOSOFIA»

PARIISI 1908 ¹⁶⁵

ALKULAUSE

[6]*... Tiede, tiedostuksen ja järjen hedelmä, auttaa vain turvaamaan tosiasiallista valtaamme luontoon. Se sanoo meille ainoastaan, miten esineitä on käytettävä, mutta ei puhu mitään niiden olemuksesta...

NB [7]... Tärkein tehtäväni tässä teoksessa on näin ollen ollut kahden näkökannan vastakkain asettaminen: myönteisen, »tieteenomaisen» ja »pragmaattisen». Olen yrittänyt esittää kummankin näkökannan mahdollisimman ennakkoluulottomasti: sillä olen hyvin selvillä kolmannesta vakavasta vaarasta, joka vaanii tämännäköisiä teoksia kirjoitettaessa — vaarasta jättää antamatta vastustajille ansaitusti kuuluva tunnustus. En tosin tuudittaudu harhaluuloon, että olisin saavuttanut tämän tavoitteeni kokonaisuudessaan. Sellainen täydellinen »puolueettomuus» on mahdotonta...

I LUKU

FILOSOFISTEN KESKUSTELUJEN
NYKYINEN KESKIÖ5. § NYKYISEN FILOSOFISEN AJATELUN
PERUSRISTIRIITA

[28—29]... Mutta nykyisetkin filosofiset järjestelmät esiintyvät vielä toisiaan vastaan, painiskelevat yhden perusristiriidan ympärillä, ristiriidan, joka juontuu tavasta, millä filosofian ongelma nykyaikana asetetaan. Antiteesi on näin ollen sekä se muoto, mihin filosofisten katsomusten vaihtuminen pukeutuu eri hetkinä, että muoto, mihin pukeutuvat samanlaisesti ilmaistavat katsomukset.

Minkälaiset vaihtoehdot tulevat kysymykseen filosofian yleisongelman nykyisen asettelun valossa? Vaihtoehto voi

* Rey, A. La Philosophie Moderne. Paris, 1908. Toim.

olla vain yksi, sillä koko asia on tieteen ja käytännöllisen toiminnan säilyttämisessä mahdollisimman kiinteässä yhteydessä uhraamatta kumpaakaan toisen vuoksi, asettamatta niitä toistensa vastakohtaksi. Siis joko käytännöllinen toiminta johdetaan tieteestä tai päinvastoin tiede käytännöllisestä toiminnasta. Edellisessä tapauksessa tiede kätkee itseensä käytännöllisen toiminnan; jälkimmäisessä käytännöllinen toiminta kätkee itseensä tieteen. Looginen yhteys molempien jäsenten kesken on säilytettävä, ja sitä voidaan muunnella vain näitä jäseniä käyttäen, joko pitäen edellistä jälkimmäisestä riippuvaisena tai jälkimmäistä edellisestä riippuvaisena. Toisessa tapauksessa saamme tulokseksi rationalistisia, intellektualistisia ja positivistisia systeemejä, s.o. tieteen dogmatismin. Toisessa tapauksessa saamme pragmatismia, fideismin tai aktiivisen intuition (bergsonilaisen tapaisia) systeemejä, s.o. toiminnan dogmatismia. Ensimmäisessä mainittujen systeemien mukaan on tiedettävä, jotta voitaisiin toimia: tieto synnyttää toimintaa. Jälkimmäisten mukaan tieto noudattaa toiminnan tarpeita: toiminta synnyttää tietoa.

NB

Lukija älköön kuitenkaan ajatelko, että nämä viimeksi mainitut systeemit haluaisivat herättää henkiin tieteen halveksunnan ja tietämättömyyden filosofian. Ei suinkaan, vaan ne päätyvät tieteen johtamiseen käytännöstä vasta vakavien tutkimusten jälkeen, useinkin erinomaisen tieteellisen lukeneisuuden, tiedettä koskevien syvällisten kriittisten mietiskelyjen ja jopa, kuten eräät näistä filosofiasta mielellään sanovat, tarkmokkaan »ajatuksellisen tieteeseen eläytymisen» pohjalla. Mikäli he siten väheksyvät tiedettä, niin tahattomasti; monet heistä luulevat sillä tavoin päinvastoin teroittavansa sen kaikkinaista tärkeyttä...

NB

6. § NYKYISTEN FILOSOFISTEN KIISTOJEN KIINNOSTUS

[33—35]... Olettakaamme kuitenkin hetkeksi, että pragmatismen teesi olisi oikea ja että tiede olisi ainoastaan erikoinen taito, teknillinen keino määrättyjen tarpeiden tyydyttämiseksi. Mitä siitä olisi seurauksena?

Ennen kaikkea totuus jää tyhjäksi sanaksi. Totuudellinen väittämä osoittautuu reseptiksi menestyksellistä keksittyä menettelytapaa varten. Mutta koska on olemassa useampia menettelytapoja, jotka voivat taata meille menestyksen samojen asiahaarojen vallitessa, koska eri yksilöiden tarpeet ovat varsin erilaisia, niin meidän on hyväksyttävä pragmatistien teesi: kaikki ehdotukset ja järkeilyt, jotka vievät meidät samoihin käytännöllisiin tuloksiin, ovat samanarvoisia ja yhtä totuudellisia, kaikki ajatukset, jotka tuottavat käytännöllisen tuloksen, ovat yhtä laillisia. Tästä »totuus» sanan uudesta ajatussisällöstä juontuu, että tieteemme ovat puhtaasti satunnaisia rakennelmia,

että ne saattaisivat olla kerrassaan toisenlaisia ja kuitenkin yhtä totuudellisia, s.o. yhtä kelpollisia toiminnan välikappaleita.

- (1) Tieteen — tiedon realistisen muodon, totuuden lähteen — vararikkoutuminen, siinä ensimmäinen johtopäätös. Muiden
 (2) sellaista älyn ja ymmärryksen menetelmistä varsin kaukana olevien menetelmien kuin esimerkiksi mystillisen tunteen laillisuus, siinä toinen johtopäätös. Näiden johtopäätösten vuoksi onkin itse asiassa rakennettu koko tämä filosofia, joka näennäisesti huipentuu niihin...

Miten helppoa onkaan sellaisessa tapauksessa kääntää näitä vapaa-ajattelijoita vastaan heidän oma aseensa. Tieteelliset totuudet! Mutta nehan ovat totuuksia vain nimellisesti. Nekin NB ovat uskomuksia ja lisäksi alemman asteen uskomuksia, joita voidaan käyttää vain aineellista toimintaa varten; niillä on vain teknillisen välineen arvo. Usko uskon vuoksi, uskonnollinen NB dogmi, metafyyminen tai moraalinen ideologia ovat niitä paljon korkeammalla.

Joka tapauksessa niiden ei ollenkaan tarvitse ujostella tiedettä, sillä sen etuoikeutettu asema on romahtanut.

NB Ja useimmat pragmatistit kiiruhtavat tosiaan palauttamaan oikeuksiinsa, asettamaan tieteellisen kokemuksen vastapainoksi moraalisen kokemuksen, metafyyminen kokemuksen ja eritoten uskonnollisen kokemuksen. Kaikki nämä kokemuksen muodot kehittyvät rinnakkaisesti eivätkä voi mitenkään häiritä toisiaan, koska ne tähtäävät erilaisten tarpeiden tyydyttämiseen, kerrassaan erilaisiin käytännön puoliin (aineellisten tarpeiden, moraalitajun tai uskonnollisen tunteen tyydyttämiseen) ja luovat erilaisia arvoja...

[37]... Se on todellinen löytö metafyyssikoille. Uskonnon restauroinnin ohella pragmatismi edesauttaa metafysiikan restaurointia. Kantin ja Comten jälkeen positivismi on XIX vuosisadan kuluessa vähitellen vallannut melkein koko tiedostamisen alan...

[39—40]... Näin muodoin pragmatistinen näkökanta samoin kuin muutkin näkökannat, jotka olematta yhtä filosofisia, omaperäisiä ja mielenkiintoisia, johtavat kuitenkin yhtäläisiin päätelmiin, ovat aina omiaan seuraamuksillaan rehabilitoimaan inhimillisen ajatuksen aikansa eläneitä normatiivisia muotoja, joita tieteellinen positivismi on XVIII vuosisadan keskipaikkeilta lähtien voitokkaasti syrjäyttänyt,—rehabilitoimaan uskontoa, metafysiikkaa, moraalista dogmatismia. s.o. itse asiassa sosiaalista autoritäärisyyttä. Juuri tämän vuoksi se on toinen niistä kohtioista, joiden välillä heilahtelee koko nykyinen ajattelu, koko nykyinen filosofia. Se on dogmaattisen taantumuksen, kaikissa muodoissa ilmenevän autoritäärisyyshengen kohtio. Ja tämä näkökanta on sitäkin vaarallisempi, koska se esittäytyy aluksi, ja etenkin suurimpien kannattajiensa esittämänä, vapaan hengen rohkeimpana ja viimeisenä kapinana, nousuna sitä ainoa estettä vastaan, mikä on vielä jäljellä ja mikä on näihin asti ollut tämän hengen

tukena kaikkien muiden murskaamisessa,— tiedettä ja tieteellistä totuutta vastaan.

Sen sijaan uusimman filosofisen ajattelun vastakkaista kohtiota, puhtaasti tieteellistä näkökantaa, joka juontaa käytännön tiedosta ja sen vuoksi panee kaiken tieteen alaiseksi, luonnehtii pääasiallisesti pyrkimys emansipoitumiseen ja vapautumiseen. Juuri tässä me kohtaamme uudistajia. He ovat renessanssihengen perijöitä; heidän isiään ja suoranaisia kasvattajiaan ovat varsinkin XVIII vuosisadan filosofit ja oppineet, suuren vapautusvuosisadan, josta Mach aivan oikein sanoo: »Ken on vaikkapa vain kirjallisuuden kautta saanut kosketuksen tuohon suureen nousuun ja vapautukseen, ajattelee aina XVIII vuosisataa melankolisella kaiholla.» Tämän tyypin ajattelijoille on ole- 112
massa totuus, joskaan ei muuttumaton, niin kuitenkin sellainen, jota voidaan alituisesti lähetä. Se voidaan saavuttaa vain tieteellisten menetelmien avulla eikä sitä voida löytää mistään tieteen ulkopuolelta; totuus ja tiede ovat kaiken inhimillisen toiminnan välttämättömiä ja riittäviä ehtoja...

8. § METODI.—YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

[48—49]... Puheen aiheena tulee olemaan sen [tieteen] objektiivinen merkitys. Toiset ajattelevat, että tiede on voimaton ammentamaan objektinaan olevaa todellisuutta kokonaisuudessaan, vaikka he tiettyssä mielessä edellyttäisivätkin sen välttämättömäksi...

II LUKU

LUVUN JA ULOTTUVUUDEN ONGELMA. MATERIAN MÄÄRALLISET OMINAISUUDET

2. § VANHA KIISTA EMPIRISMIN JA APRIORISMIN VALILLA

[55]... Mutta eikö kaikenlaisen empiirisen aineksen syrjäyttäminen ole myös saavuttamaton äärimmäistapaus? Rationalistit huomauttavat, että matemaatikko voisi entiseen tapaan lisätä tieteensä aarteita, vaikka aineellinen maailma äkkiä häviäisikin. Kyllä, kiistattomasti jos se häviäisi nyt; mutta olisiko hän voinut luoda matematiikan, jollei aineellista maailmaa olisi koskaan ollutkaan?...

3. § LUVUN JA ULOTTUVUUDEN FILOSOFISEN ONGELMAN NYKYINEN MUOTO.

»NOMINALISTINEN» JA »PRAGMATISTINEN» KANTA

[61]... Bergson, joka ehkä enemmän kuin kaikki muut on edistänyt näiden aatteiden leviämistä filosofiseen kirjallisuuteen, ei olisi varauksitta hyväksynyt sanontaa »keinoteikoista nokkeluutta». Hänen silmissään tiede on suhteessaan materiaan jotain suurempaa ja korkeampaa kuin pelkkää

|| nokkeluutta. Mutta materia ei ole hänelle todella reaalista; se on typistettyä, regressiivistä, kuollutta. Mitä taas tulee todella reaaliseen, elävään, henkevään ja luovaan, niin matematiikalla ja tieteellä ei yleensä voi olla enää muuta luonnetta kuin keinotekoinen ja vertauskuvallinen. Joka tapauksessa jää voimaan, että materiaan vaikuttaminen eikä sen olemuksen tiedostaminen oli päämääränä, jonka saavuttamiseksi äly — tuo materiaan eteennostamien käytännöllisten tarpeiden ensimmäisenä takoma ase — loi matematiikan...

[62]... Eikö matematiikka ole kaikkia muita tieteitä voimakkaammin taivuttamassa meidän päivinämme eräitä älyjä pragmatismiin, siihen pragmatismiin sofistikkaan, jota tieteellinen agnostisismi on? Juuri matematiikassa tunnemme tosiaan olevamme kauimpana konkreettisesti ja reaalista, lähimpänä mielivaltaista leikkittelyä kaavoilla ja symboleilla, niin abstraktista leikkittelyä, että se tuntuu tyhjänpäiväiseltä...

[62—63]... Kaikki ne enemmän suhteelliset ja vähemmän täsmälliset totuudet, joita muut tieteet yrittävät ilmaista matemaattisesti ja joilla ne yrittävät täydentää matematiikkaa, tuntevat vetoa tähän absoluuttiseen kuten planeetat aurinkoon.

4. § RATIONALISMI, LOGISMI, INTELEKTUALISMI

NB || [65]... Geometrikon jähmettynyt ja yhdenlaatuinen ulottuvuus ei riitä; tarvitaan vielä fyysikon liikkuvaa ja monenlaatuista avaruutta. Luonnon yleinen mekanismi ei merkitse sitä, etteikö materiassa olisi mitään muuta kuin geometriaa. Se voi nykyisten hypoteesien mukaan merkitä myös sitä, että on olemassa vielä energian vapautuminen eli muuntuminen eli sähköisten massojen liike...

5. § KVANTITEETTIONGELMAN YLEINEN MERKITYS: PERUSTEELTAAN JÄRJEN ONGELMA

NB || [74]... Ennen kaikkea on epäilemätöntä, että järjellä, olipa se kuinka pyyteetön tahansa, on käytännöllinen tehtävä. Oppineet eivät ole mandariineja eivätkä diletantteja. Ja pragmatismi on oikeassa korostaessaan järjen hyödyllisyyttä, sen tavattoman suurta hyödyllisyyttä. Mutta eikö se sentään erehdy väittäessään, että järjellä ei ole muuta tehtävää kuin hyödyn tuottaminen? Eivätkö rationalistit saata varsin aiheellisesti vastata, että järjen hyödyllisyys selittyykin juuri sillä, että johtamalla arvostelmia arvostelmista se samalla johtaa luonnon tosiasioiden suhteita toisistaan? Siten järki suo meille mahdollisuuden vaikuttaa näihin tosiasioihin; ei siksi, että tämä olisi sen tarkoitus, vaan tämä on sen seuraus. Logiikka ja kvantiteettia koskeva tiede, joita järki luo yksinkertaisesti analysoimalla aistitsemiaan suhteita, ulottavat valtansa itse olioihin, koska kvantitatiiviset suhteet ovat samalla olioiden ja järjen lakeja. Jos tietäminen

merkitsee taitamista, niin tämä ei johdu, kuten pragmatistit ajattelevat, siitä, että tiede olisi luotu käytännöllisten tarpeittemme toimesta ja niiden vuoksi, joten järjen koko arvo olisi vain sen hyödyllisyydessä, vaan siitä, että opittuaan tiedostamaan olioita järkemme antaa käsiimme aseita, joilla voidaan vaikuttaa niihin... NB

6. § MATEMAATIKKO POINCARÉN AJATUKSIA

[75—76] Suuri matemaatikko Poincaré* pitää erikoisen sitkeästi kiinni tästä matematiikan ehdonvaltaisesta luonteesta. NB

Matematiikkamme vastaa tietenkin täysin todellisuutta — siinä mielessä, että se soveltuu tiettyjen todellisuudessa esiintyvien suhteiden symboliseen ilmentämiseen; se ei tarkkaan sanoen ole kokemuksen meille sanelemaa, kokemus on vain antanut järjelle aiheen sen luomiseen. Mutta siinä asussa mihin matematiikkamme on vähitellen muotoutunut ilmaistakseen sopivasti sen, mitä piti ilmaista, se on vain yksi loputtoman monista mahdollisista matematiikoista eli oikeammin yksityistapaus jossain paljon yleisemmässä matematiikassa, johon XIX vuosisadan matemaatikot ovat yrittäneet yltää. Tästä täysin tietoisina olemme oitis tehneet itsellemme selväksi, että matematiikka on olemukseltaan ja luonnoltaan ehdottoman riippumatonta siitä sovellutuksesta, minkä se saa kokemuksessa, ja niin muodoin ehdottoman riippumatonta kokemuksesta. Se on ällyn vapaa luomus, sen oman luomisvoiman selvin ilmentymä.

Poincaré

Aksiomit, postulaatit, määritelmät, sopimukset ovat kaikki itse asiassa synonyymeja. Siksi mikä tahansa ajattavissa olevista matematiikoista voi johtaa päätelmiin, jotka sopivan sopimusjärjestelmän avulla asianmukaisesti ilmaistuin olisivat aivan yhtäläisesti sovellettavissa todellisuuteen...

[77—79]... Tämä teoria arvostelee aivan oikein absoluuttista rationalismia ja jopa Kantin lievennettyä rationalismiakin. Se osoittaa meille, ettei järjen olisi suinkaan ehdottoman välttämättömästi tarvinnut kehittää nimenomaan sitä matematiikkaa, joka soveltuu niin hyvin meidän kokemuksemme välittämiseen; toisin sanoen matematiikka ei ilmennä mitään todellisuuden yleispätevää lakia, ymmärsimme pä todellisuuden (tietenkin sen, joka meille on annettu) descartesilaisittain, kantilaisittain tai jotenkin muuten. Mutta Poincarélla tämä johtopäätös omaa kerrassaan toisen ajatuksen kuin pragmatismissa.

Eräät pragmatistit ja kaikki ne Poincarén kommentoijatkin, joita olen joutunut lukemaan, eivät nähdäkseni ole lainkaan käsittäneet hänen teoriaansa. Tämä on mainio esimerkki tulkinallisesta

* Poincaré: *La Science et l'Hypothèse*, livre I (Paris, Flammarion).

vääristelystä. He ovat tehneet Poincarésta — tässä kohdassa samoin kuin muissakin, joissa heidän eksymisensä on vielä syvällisempää — nimeämättömän pragmatistin. Mutta kukapa ei näkisi, että todellinen pragmatisti asettaa matematiikan välilliseen riippuvuuteen kokemuksesta? Se määräytyy hänellä älystä kuten Poincaréllakin, mutta se on käytännölliseen toimintaan tähtäytyvän älyn määräys, se on ajatus-toiminnan vapaa määräytymä, kuten uusi filosofia sen ymmärtää. Pragmatistin mielestä ei ole olemassa puhtaasti tarkkailevaa ja pyyteetöntä ajattelua, ei ole olemassa puhdasta älyä. On vain ajattelu, joka haluaa omaksua esineitä ja siinä tarkoituksessa mukavuuden vuoksi vääristelee miellettään niistä. Tiede ja järki ovat käytännön palvelijoita. Poincarélla sitä vastoin ajattelu otetaan tietystä määrin sanan aris-totelelaisessa mielessä. Ajattelu askartelea, järki mietiskelee omaksi tyydytyksekseen; ja sitten lisäksi selviääkin, että eräät sen ehtymättömän toiminnan tulokset voivat olla hyödyksi meille muussakin tarkoituksessa kuin puhtaasti henkisen tyydytyksen mielessä.

Mutta käytäntö palvelee tässä tapauksessa tiedettä ja järkeä, jotka yltävät kauaksi hyödyllisyyden rajojen ulkopuolelle. »Ajatus on vain salama, mutta tämä salama on kaikki kaikessa.»*

Poincaré
ja Kant

Poincarén teoriaa ei ole pakko hyväksyä kokonaisuudessaan; mutta sitä ei pidä vääristelläkään ja vedota sitten hänen arvovaltaansa. Ei ole kiinnitetty tarpeeksi huomiota tämän teorian yhteyteen kantilaisuuden kanssa, jolta se on täysin lainannut teorian synteettisistä apriorisista arvostelmista, tosin sillä varauksella (siinä kantilainen rationalismi tuntuu Poincarésta vielä liian jäähmettyneeltä), että näitä synteettisiä apriorisia arvostelmia, joihin koko matematiikkamme (euklidinen) perustuu, ei ole pidettävä rationaalisen matematiikan ainoina mahdollisina ja välttämättöminä postulaatteina...

7. § MATEMAATTISTEN TIETEIDEN JA MUIDEN LUONNONTIETEIDEN KESKINÄINEN SUHDE

NB ||| [80]... Antaako Poincarén teoria kokemukselle sen merkityksen, mikä sille ilmeisesti kuuluu? Kummallista! Haluaisin sanoa pragmatisteille, jotka ovat yhtä mittaa lainailleet sitä tarkoituksiinsa ja käyttäneet sen tekijän nimeä tykkinään, että löydän siitä hyvin vähän pragmatistista..

8. § VIITTAUKSIA TIETEELLISEN METODIN JA TIEDON YHTEISEEN KEHITYKSEEN

[87]... Ja jos tiede sitten kehittyy aineellisen hyödyllisyytensä ansiosta, niin ei ole unohdettava, että se vapautui syntyessään karkeasta empirismistä ja muodostui siten tosi tieteeksi vain älylle tuottamansa

* Poincaré: *La Valeur de la Science* (conclusion).

hyödyn vuoksi ja tyydyttääkseen pyyteettömästi olioita tiedostamaan pyrkivää järkeä. Tiede antaa meille aluksi tiedon todellisuudesta ja vasta sitten suo mahdollisuuden vaikuttaa siihen. Ja sen on ehdottomasti annettava meille ensin tieto salliakseen meidän sitten toimia...

9. § MACHIN IDEAT, JARKI JA AJATTELUN SOPEUTUMINEN

[90—91]... Eikö se annakin meille kallisarvoista viitettä logiikan ja rationaalisen ajattelun — matematiikkaa on aina pidetty näiden puhtaana emanaationa — olemuksesta ja merkityksestä? Ja ehkä myös järjen olemuksesta ja merkityksestä? Emme tässä kohdin ole kaukana Machista, joka on myös usein julistettu nimeämättömäksi pragmatistiksi. NB

Meistä hän on paljon lähempänä rationalismia — siinä mielessä, mikä nähdäksemme on tästä lähtien sisällytettävä tuohon termiin —, rationalismia, joka ei suinkaan sulje pois järjen psykologista historiaa kiemurtelevine teineen ja, mikä tärkeintä, ei lainkaan väheksy kokemuksen osuutta, koska järki on ainoastaan kodifioitu kokemus ja samalla kaikkinaisen kokemuksen välttämätön ja yleinen kodeksi, joten on huomioitava samalla kertaa sekä kehityksen momentti että ihmisen psykologinen organisaatio...

[93—94]... Saatamme siis havaita, että joutuessaan älyllisen olenon tajunnassa abstraktisen erittelyn kohteeksi järki kykenee siinä avautuvien periaatteiden ja niiden ideaalisen kehittelyn avulla pääsemään sopusointuun ympäristön lakien kanssa ja ilmaisemaan niitä. Näemme edelleen, että minämme ja ympäristömme kyseisistä ominaisuuksista johtuen järki ei voi olla muuta kuin mitä se on: sille on siis tosiaan ominaista, kuten rationalistit väittävät, välttämättömyys ja yleisyys. Se on eräässä mielessä jopa absoluuttinen, mutta ei siinä mielessä, missä tämän sanan ymmärtää perinteellinen rationalismi. Vii-

meksi mainitulle se merkitsee, että oliot ovat olemassa siten, kuin järki ne ymmärtää. Meidän kantamme mukaan me päinvastoin emme tiedä,

miten oliot ovat itsessään olemassa, ja sikäli kuin kantilainen tai positivistinen relativismi näin väittää, se on tavallaan oikeassa. Mutta

meillä on oikeus sanoa, että jos kehityksen vaatimukset olisivat säätäneet jollekin toiselle olenolle, jolla on aivan toisenlainen organisaatio, muunlaisen vastaavuuden ympäristöön nähden, toisenlaisen kuin meillä (sillä silloin toinenkin tämän vastaavuuden tekijöistä olisi erilainen), niin olisi aina mahdollista luoda sellainen siirtojärjestelmä, että nämä kaksi vastaavuuden muotoa kävisivät yhteen. Tässä oletuksessa ei ole mitään järjetöntä, sillä näinhän täytyykin tiettyssä määrin tapahtua kesytetyn eläimen ja meidän välillä...

[95—96]... Luku ja ulottuvuus juontuvat abstraktisuudestaan huolimatta reaalisen luonnosta, sen vuoksi että NB

Vertaa 93-94 || reallisuus on moneutta ja ulottuvuutta ja sen vuoksi että olioiden väliset suhteet ovat realiaisia suhteita, jotka juontuvat olioiden luonnosta.

Eikö siinä tapauksessa tunnu, että näistä ensimmäisistä arvostelmista voidaan tehdä joukko varsin tärkeitä päätelmiä? Tieteellistä abstraktiota on usein pidetty epäreaalisen synonyymina. On arveltu, että abstraktion kasvu merkitsee keskeytymätöntä etenemistä reaalisen ulkopuolelle, yhä suurempaa loittonemista siitä. Onko tämä oikein?

Loitotessaan vähitellen aistein havaittavista ulottuvuuksista ja kohotessaan geometriseen tilavuuteen matematiikka ei kuitenkaan loittonne reaalista avaruudesta, s.o. olioiden välisistä todellisista suhteista. Se pikemminkin lähentyy niitä.

Nykyaikaisen psykologian mukaan jokainen aistimme antaa meille ilmeisesti ulottuvuuden ja keston (s.o. reaalisen tiettyjä yhteyksiä ja vuorosuhteita) *omalla erikoisella tavallaan*. Aistitoiminta ryhtyy eliminoimaan tätä subjektiivista momenttia, joka riippuu yksilöstä tai lajirakenteen satunnaisista erikoisuuksista: se rakentaa homogeenisen ja yhtenäisen avaruuden ja yhtäjaksoisen keston, nuo synteetit, joissa yhdistyvät kaikki erilaiset aistiperäiset mielteemme ulottuvasta ja virtaavasta. Miksipä tieteellinen työ ei voisi jatkaa tätä etenemistä objektiivisuuden suuntaan? Joka tapauksessa sen tark-

NB

kuus, sen täsmällisyys, sen yleisyys (eli välttämättömyys, mikä on yksi ja sama) puhuu sen tulosten objektiivisuuden

puolesta. Siis luku, järjestys, ulottuvuus voidaan vastoin kritisistisiä ja subjektiivisia ajatustottumuksiamme katsoa olioiden ominaisuuksiksi, s.o. reaaliseksi suhteiksi, ja sitäkin suuremmassa määrin reaaliseksi, kun ne tieteen ansiosta vähitellen vapautuvat niistä yksilöllisistä ja subjektiivisista vääristelyistä, joiden värittäminä ne annettiin meille alkujaan välittömässä konkreettisissa aistimuksissa. Eikö sitä, mikä jää jäljelle kaikkien näiden abstraktioiden jälkeen, tule siinä tapauksessa täydellä syyllä pitää sinä todellisena ja muuttumattomana sisältönä, mikä on yhtäläisen välttämättömästi pakollista kaikkien lajien olioille, koska se ei riipu yksilöstä,

NB

ajankohdasta eikä näkökannasta?..

10. § MITÄ MATEMATIIKKA MEILLE OPETTAA

aistimus = viimeinen || [97]... Psykologia puolestaan osoittaa, että kaikilla aistimuksillamme (noilla kokemuksen välitömillä ja viimeisillä antimilla) on eräs ominaisuus: ekstensiivisyys eli ulottuvuus. Tämä ominaisuus ei ole lainkaan geometrisen ulottuvuuden kaltainen, varsinkin jos otetaan affektisimmat aistimukset...

[98]... Geometrinen avaruus on optisen avaruuden abstraktisen tulkinnan tulosta, tulkinnan, joka riistää tuohon optiseen avaruuteen sisältyviltä suhteilta yksilölliset ominaisuudet, yleistää ne ja tekee järjelle käsitettävämmiksi. Täydentäisimme mielellämme Machin ajatusta väitteellä, että tämän operaation tarkoituksena on antaa noille suhteille tarkin ja täsmällisin, yleinen ja välttämätön ja niin ollen objektiivinen ilmaus. Geometrinen avaruus on))

Mach + objektiivisuus

siis lopputulos evoluutiosta, joka on alati soveltanut paremmin ajatustamme eräisiin ympäristön ominaisuuksiin. Se on ollut pitkää ja yhtämittaista kokeilua, jonka menestykselliset tulokset ovat alinomaan vahvistaneet määrättyjä geometriaamme pohjustaneita ajatustottumuksia...

[100]... Matematiikka näyttää siis meille olioiden väliset suhteet järjestyksen, luvun ja ulottuvuuden kannalta.

Eritellessään esineiden reaalisia suhteita älymme hankkii luonnollisesti kyvyn sommitella analogisia suhteita yhdenmukaisuuden assosiaation perusteella. Siksi se voi todellisuudessa tavattavia yhdistelmiä lähtökohtanaan pitäen keksiä sellaisiakin yhdistelmiä, joita siinä ei tavata. Muodostamalla aluksi mielteitä, jotka ovat reaalisen kopioita, me voimme muodostaa))) !!!

sitten sellaisiakin, jotka ovat malleja, kuten Taine sanoo hiukan toisessa mielessä.

11. § YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

[103—105]... Asettumalla eräänlaisen idealistisen realismin kannalle absoluuttinen rationalismi tuntuu saavan täyden syyn väittää, että järjen lait käyvät yhteen olioiden lakien kanssa. Eikö se kuitenkin erehdy irrottaessaan järjen oliosta ja olettaessaan, että järki ylhäisessä yksinäisyydessään ammentaa vain omasta itsestään tietoa laeista, jotka ohjailevat olioita? Silloin täytyisi olettaa, että me jonkinlaisesta sopimuksesta tai ihmeellisestä siunauksesta kannamme ainakin alkiona itsessämme näiden lakien aavistelua. Tällaisessa uudistetussa asussa Platonin myytti anamneesista (muistelusta) vaikuttaa sekä varsin tulkinnalliselta että epätaloudelliselta hypoteesilta.

NB

Järjen analyysi on laajuudessaan kylläkin yhteellinen luonnon analyysin kanssa. Harjoittaessaan edellistä matematiikka harjoittaa kylläkin samalla myös jälkimmäistä tai sanoisinko antaa erinäisiä jälkimmäiselle välttämättömiä aineksia. Mutta eikö olisi yksinkertaisempaa selittää tämä siten, että psyykkinen toiminta muotoutuu tuloksena soveltautumisesta siihen ympäristöön ja niihin käytännöllisiin olosuhteisiin, joissa sen on ilmentävä?..

NB

Jos siis absoluuttisen rationalismin ja edellä kaavaillun matemaattisten käsitteiden syntyperäteorian välillä onkin tavaton

ero, niin kysymyksessä matematiikan arvosta ja pätevydestä me sen sijaan tulemme hyvin samankaltaisiin johtopäätöksiin: tämä arvo ja tämä pätevyys ovat absoluuttisia sanan inhimillisessä merkityksessä. Mitä tulee yli-inhimilliseen merkitykseen ja jonkinlaiseen tuonpuoleiseen näkökantaan, niin myönnän etten ole vielä perehtynyt sen salaisuuteen ja hyvin vähän pyrin siihen. Jos on mahdollista saavuttaa inhimillinen käsitys asioista ja antaa niistä oikea käänös ihmiskielelle, se riittää minulle...

kultainen keskietie!!

Eikö tämä johtopäätös ole ehkä pinnallinen ja liian vähäpätöinen? Pragmatismi lankeaa nähdäkseni toiseen äärimmäisyyteen, täysin päinvastaiseen kuin perinteellinen rationalismi. Jälkimmäinen on ottanut päätekohtan lähtökohdaksi ja siirtänyt tuloksen ominaisuudet alkuun. Pragmatismi sitä vastoin lähentää päätekohtan lähtökohtaan aina niiden täydelliseen yhteensulattamiseen asti ja antaa tulokselle alun ominaisuuksia. Eikö olisi järkevämpää ajatella, että utilitaarisen antropomorfismin pohjalta syntynyt matematiikka olisi vähitellen irrottautunut tämän ensimmäisen näköpiirinsä ahtaista puitteista? Täydellistään väsymättä analyysiaan se on päätynyt erinäisiin olioiden reaalisiin, objektiivisiin, yleisiin ja välttämättömiin vuorosuhteisiin.

(([107]... Sillä on perustanaan olioiden luonto, aivan samoin kuin järjellämme ja logiikallamme, joiden yksityinen sovellutus se on ja jotka ovat itse asiassa muotoutuneet samaan tapaan.

Eikö ole yhdentekevää, mitä tietä olemme tulleet todellisuuteen, jos me sitä askel askeleelta tutkien käsitämme loppujen lopuksi sen joka puolelta.

III LUKU

MATERIAN ONGELMA

1. § HISTORIALLINEN KATSAUS MATERIAN ONGELMAAN JA SEN NYKYINEN TILA

NB [109—110]... Elealaisten ja Platonin johtamien kreikkalaisten suuri filosofinen traditio saattaa — etenkin »fyysikko»-filosofien epäonnistumisen jälkeen — epäilyksenalaiseksi itse materian olemassaolonkin. Materia on vain näennäisyys tai korkeintaan olemassaolon vähimmäisraja; aineellisia olioita koskeva tiede voi puolestaan olla vain aivan suhteellista tiedettä, todellinen tiede käsittelee ainoastaan henkisiä aiheita. Materian ongelmaa aletaan täten ratkaista itsensä

ongelman syrjäyttämisen kautta. Materia voi olla olemassa vain hengen epämääräisenä rajana ja hengen toimintona, ja kaikki materiaa koskeva on alemman laadun olemista...

[111]... Kiistely ulkoisen maailman todellisuudesta, kiistely idealismista, spiritualismista, materialismista, mekanismista, dynamismista tuntuu siis yhä suuremmassa määrin vanhentuneelta ja hedelmättömältä leikittelyltä, joka on jätettävä klassillisen filosofian huomaan, ja käsitettävä tämä ilmaisu samassa mielessä kuin Taine — lukion yläluokkalaisille tar koitetun filosofian mielessä...

[113]... Vulgääri materialismi lainaa siltä [fysiikalta] kai ken, mikä siinä on perusteltua, sekä kaiken, mikä siinä on liioiteltua ja muodotonta. Mikä löytö se onkaan uskonnolli selle hengelle, kun se voi todistaa, että fysiikka ei tiedä mitään olioista, joihin se sallii meidän vaikuttaa, ja että sen selitykset eivät yleensä ole mitään selityksiä!

NB

NB

NB

2. § FYSIIKAN KRIISI XIX VUOSISADAN LOPUSSA: ENERGEETTINEN FYSIIKKA

Ja tosiaankin, samaan aikaan kun tämä filosofinen toive syntyi ja alkoi vahvistua sivistyneiden ja vilpittömästi usko vien mielessä, fysiikassa kaikki tuntui kallistuvan vahvista maan ja todentamaan sitä...

[114]... Tätä perinteellistä mekanistista fysiikkaa vastaan esiintyy uusi fysiikka, energeettinen fysiikka. — »Esiintyy vastaan» — onko se oikea sanonta? Hyvin moniin fyysikkoi hin nähden olisi kai oikeampaa sanoa: »käytetään yhdenteke västi» (tarpeen mukaan) mekanistisen menetelmän rinnalla.

[115—116] Energia ei itse asiassa ole mitään muuta kuin kykyä suorittaa työtä, se on mekaaninen käsite, joka voidaan laskea aina mekaanisesti, s.o. liikkeen ja liikettä koskevan tieteen avulla. Helmholtz, Gibbs ja monet muut eivät suin kaan katkaisseet suhteita mekanistiseen traditioon lisätessään mekaniikkaan uuden luvun, joka yleisti sitä sovellutuksissaan fyysillisiin realiteetteihin. He eivät halunneet mitään muuta eivätkä tosiasiallisesti tehneetkään mitään muuta kuin korjailivat ja kehittivät mekanistista konseptiota fysiikan saavutuksia vastaavasti, kuten on tapahtunut aina Galilein ja Descartesin ajoista lähtien. He asettivat mekaniikan periaatteiden rinnalle ja todellisuuden mekaanisen selityksen puitteissa voiman eli energian säilymisen periaatteen, Carnotin periaatteen ja vähimmän vaikutuksen periaatteen, jolla on ollut tärkeä merkitys jo Maupertuisin ajoista lähtien.

NB

NB

NB

Ilmaisulla »energetiikka» on siis ensinnäkin sellainen merkitys, jonka mukaan se muodostaa osan fysiikkaa sellaisena kuin kaikki tiedemiehet tämän tieteen tunnustavat. Lisättäköön, että Ranskassa tätä fysiikan osaa nimitetään useimmiten *termodynamiikaksi*, ja vaikkakin tämä sana on etymologiselta koostumukseltaan liian ahdas tarkoittamalleen sisällölle, sillä on etuna, että se poistaa mahdollisuuden kaikilta »energetiikka» sanan monimerkityksisyyden aiheuttamilta väärinkäsityksiltä.

Toinen merkitys, missä tätä sanaa käytetään, ei kuulu enää mihinkään erilliseen fysiikan alaan, vaan *kokonaisuutena otetun fysiikan yleisteoriaan*...

[117]... Tämä laki ei ollut yhteensovittamaton mekaanisen konseptin kanssa. Viimeksi mainittu saattoi täydellä syyllä väittää, että energian erilaiset paljastumat ovat oikeastaan vain yhden ja saman perusrealiteetin — liikkeen — aiheuttamia erilaisia ilmiöitä...

[120—122]... Mutta mikäli kaikki on johdettavissa klassillisen mekaniikan periaatteisiin, niin energetistien mielestä tätä voiman lisääntyvää arvonmenetystä, tätä käytettävän energian hupenemista ei voida selittää. Luonnon on silloin kyettävä ikään kuin palaamaan takaisin ja aloittamaan sama muutoskierron alati uudelleen; sillä klassillinen mekaniikka on jo olemukseltaan tiede palautuvista muutoksista, joille aika on samantekevää ja jotka onnellisten kansojen tavoin eivät tunne historiaa. Todellisuudessa järjestelmät eivät ole kuitenkaan onnellisempia kuin kansatkaan. Niillä on sittenkin historia. Ja sen tähden eräät fyysikot kieltäytyivät pitämästä fysiikkaa pelkkänä klassillisen mekaniikan jatkona. He halusivat heittää harteiltaan perinteen ikeen pitäen sitä, kuten kaikki todelliset vallankumoukselliset, liian ahtaana ja liian tyrannimaisena. Siitä mekaniikan perusperiaatteiden pikkumainen arvostelu ja sittemmin niiden tarkistus. Näistä ponnisteluista lähti alulle fysiikan ymmärtäminen uudella tavalla — joka ei ehkä ole niin vastakkainen aikaisemmalle kuin toisinaan on väitetty, mutta joka kuitenkin aiheuttaa siihen syvällisiä muutoksia.

Yleensä voidaan sanoa, että havaittuaan klassillisen mekaniikan olevan riittämättömän fysiikan perustaksi se [fysiikka] herkesi näkemästä fysikaalisissa ilmiöissä sitä, mitä niissä oli nähty aina siihen asti: erilaisia liikkeen muotoja, jotka juuri muodostavatkin klassillisen mekaniikan tutkimuskohteen. Fysikaalisen ilmiön selittäminen, sen tutkiminen, oli niihin saakka merkinnyt sen johtamista liikkeen mudoiksi: ainemassojen, atomien liikkeiksi tai universaalisen väliaineen — eetterin — värähtelyiksi. Näin ollen mikä tahansa fysikaalinen selitys voitiin esittää kaavallisesti liikkeen geometriaa käyttäen.

Uusi konseptio, jolla entinen tahdottiin nyt korvata, merkitsi ennen kaikkea täydellistä kieltäytymistä kaikista kuvaanollisista käsityksistä, niistä »mekaanisista malleista», kuten

englantilaiset sanovat, joita ilman todellista fysiikkaa ei ollut aikoinaan olemassa. Mach sanoo niitä tuimasti pelkäksi »mytologiaksi». Kuten kaikenlainen muukin mytologia se on lapselista; se saattoi olla hyödyksi silloin, kun emme osanneet katsella asioita suoraan; mutta joka taitaa kävellä omin jaloin, hän ei ryhdy käyttämään kainalosauvoja. Heittäkäämme sivuun atomismin kainalosauvat ja eetteripyörteet. Kypsyys- ikänsä saavutettuaan fysiikka ei tarvitse enää tökeröitä kuvia kumartaakseen jumaliaan. Matematiikan abstraktinen kieli yksin kykenee kunnolla ilmentämään kokemuksen tuloksia. Se yksistään osaa kertoa meille siitä, mitä on, mitään lisäämättä tai salaamatta, mitä tunnollisimmalla täsmällisyydellä. Suureita, jotka määritetään algebrallisesti eikä geometrisesti eikä olletikaan mekaanisesti; sovitun kaavan avulla mitattavaa lukumerkitysten muuntelua eikä aistein havaittavia muutoksia, joita mitataan siirtymisinä avaruudessa johonkin alkupisteseen nähden — sellaisia ovat uuden fysiikan ainekset: se on käsitteiden fysiikkaa vastakohtana mekanistiselle tai kuvaannolliselle fysiikalle...

[123]... Tätä fysiikan uutta yleisteoraa, jota jo Rankine tarkoitti v. 1855, ovat kehittäneet varsinkin Mach, Ostwald ja Duhem. »Kaiken tieteen tarkoituksena on korvata kokemus mahdollisimman lyhyillä älyllisillä toimituksilla», sanoo Mach; tämä sanonta voidaan asettaa Tieteellisen energetiikan motoksi...

3. § ENERGETIIKAN FILOSOFINEN TULKINTA

[127]... On selvää, kuinka tätä nokkelaa tulkintaa voisikaan käyttää filosofia, joka haluaa mitätöidä tieteestä ammennetut todisteet eräitä määrättyjä dogmeja ja yleensä uskonnollista asennoitumista vastaan. Esitättkö tunnettuja fysiikaalisia totuuksia tunnettuja uskomuksia vastaan? Mutta uusi fysiikkahan pyrkii ainoastaan yhteen — se haluaa palata uskon suuren aikakauden käsityksiin. Kolmen vuosisadan myrskyisän rynnistyksen jälkeen se palaa tuhlaajapojan tavoin mitä ortodoksisimman tomismin helmaan.

Ja vielä pahempaa on, että huomattu oppinut, joka tunnetaan matemaattisesta tarkkuudesta ja tutkielmiensa matemaattisesta siroudesta sekä erikoisesti uuden fysiikan aatteiden aktiivisesta propagandasta ja niiden esityksen ihmeen selvästä, aito ranskalaisesta muotoasusta, samoin kuin erinomaista yleistyksistä energeettisen mekaniikan alalla, — että tämä oppinut on itse katsonut voivansa yhtyä tuohon uusien tieteellisten teorioiden filosofiseen tulkintaan. Puhomme Duhemista. Hän

on tietenkin yrittänyt tällöin tarkoin erottaa tieteelliset katso-
muksensa metafyyysisistä käsityksistään...

NB ||| [130]... Tätä näkökantaa kehitellen uusi filosofia on melkein
heti saattanut johtaa fysiikan nykyisistä reformiyrityksistä tuon
fysiikan puhtaasti kuvailevan, mitään selityksiä tavoittelemat-
toman luonteen. Juuri sitä »fideismi» tarvitseekin. Tiede ei
kykene ylittämään kvaliteettien puitteita; näin ollen sen on
rajoituttava kvaliteettien kuvailemiseen. Tieteen on oltava
aistimusten yksinkertaista erittelyä, käyttääksemme Machin
sanontaa, jota uusi filosofiamme kuitenkin pelkää lainata sen
varsinaisessa täysin »tieteenomaisessa» merkityksessä.

NB ||| [131—134]... Nykyisessä kirjallisuudessa tavataan aika
usein — laadullisesti varsin erilaisissa esityksissä — tämän-
tapaista järkeilyä: materiaa koskevat tieteet eivät sano meille
mitään reaalisesta, sillä materiaa, sellaisena kuin ne sen käsit-
tävät, varsinaista materiaa ei sanan vulgäärissa mielessä ole
olemassa. Jo tavallinen jokapäiväinen havainto vääristelee
ulkoista todellisuutta. Se rakentaa todellisuuden täysin toimin-
tamme tarpeiden mukaisesti. Tiede muokkaa sitten näitä
raaka-aineita edelleen. Se, mitä se näyttää meille materian
nimellä, on vain kärkeä kaava, missä reaalisena elävä rik-
kaus on siivilöity tieteellisten lakien sihdillä, tai kirjava sekoi-
tus abstraktisia aineksia, joita me itse mielivaltaisesti eriste-
lemme tai yhdistelemme ja jotka ovat kokonaan meidän keksi-
miämme. Tällä tavoin aurataan tietä idealismin mystillisimpien
muotojen puolustelulle...

NB ||| Pysähtymättä lähemmin näihin äärimmäisiin hairahduksiin
voimme kuitenkin huomata jopa vakavilla ja sivistyneilläkin
älyillä pyrkimystä lähestyä fysikaalisia tieteitä samantapaisin
arvosteluin kuin se, minkä Poincaré tarmokkaista vakuutteluis-
taan huolimatta kohdisti matemaattisiin tieteisiin. Tältä kan-
nalta katsottuna fysiikka on matematiikan tavoin symbolista
kieltä, jonka tarkoituksena on vain saada asiat ymmärrettä-
vämmiksi tekemällä ne yksinkertaisemmiksi ja selvemmiksi.
helppotajuisemmin ilmoitettaviksi ja, mikä tärkeintä, käytän-
töön soveltuvammiksi. Ymmärrettäväksi tekeminen merkitsee
siis todellisuudesta välittömästi saamiemme havainnollisten
käsitysten järjestelmällistä vääristelyä, jotta voisimme käyt-
tää tätä todellisuutta paremmin tarpeittemme tyydyttämiseen.

NB ||| Ymmärrettävyydellä, järjenmukaisuudella ei ole mitään
yhteistä olioiden luonnon kanssa; ne ovat vain toiminnan väli-
kappaleita. Ja siksi jokainen uusi löytö on ensi katsannolta
suoraan järkemme vastainen, koska se loukkaa vanhoja tottu-
muksiamme. Alyn on vielä sopeuduttava siihen (kuten ruumiin
on aluksi opeteltava ajamaan polkupyörällä), jotta uusi laki puo-

lestaan tuntuisi siitä järjenmukaiselta, näennäisestä ymmärryk-sentarpeestamme juontuvalta. Erehdymme pahasti ajatelles-samme tämän mielivaltaisen symbolismin tarjoavan meille jotain sellaista, mikä voi tyydyttää pelkkää tiedonhaluamme, pyyteettömän tietouden tarveitamme. Tiedon hankkimiseksi, tiedostamiseksi sanan täydessä mielessä, on turvauduttava toiseen lähteeseen...

4. § FYSIIKAN NYKYISEN ARVOSTELUN ARVOSTELUA

Filosofinen arvostelu ei voi jättää huomiotta tätä fysikaalisen tieteen tulkintaa, vaikkakin fyysikkojen suuri valtaosa on suhtautunut siihen vaiteliaasti halveksuen. Jos tiedemiehillä on oikeus sanoa: koira haukkuu, karavaani kulkee, niin filosofisen arvostelun, jota pakostakin kiinnostaa doktriinien sosiaalinen ja kasvatuksellinen merkitys, on pysähdyttävä tähän.

NB

[136—138]... Uuden filosofian useimmat kannattajat vetoavat yksinomaisesti niihin tiedemiehiin, jotka puolustavat energeettistä fysiikkaa ja torjuvat jyrkästi mekanistisen fysiikan. Energeettisen fysiikan äärimmäiset kannattajat muodostavat kuitenkin yleensä aika huomaamattoman vähemmistön fyysikkojen joukossa. Fyysikot ovat suurimmalta osaltaan pysyneet mekanisteina; he tietenkin muuttavat mekanistisia käsityksiään pitääkseen niitä sopusoinnussa uusien keksintöjen kanssa, sillä eiväthän he ole skolastikkoja. Mutta he yrittävät koko ajan kuvata ja selittää fysikaalisia ilmiöitä aistiittavien liikkeiden avulla.

NB

Toisaalta ei ole unohdettava, että vaikka energetiikka on antanut joukon hienoja teorioita ja esityksiä, niin melkein kaikista viime aikoina tehdyistä suurista keksinnöistä olemme kiittollisuuden velassa mekanistisille fyysikoille, kaikki nuo keksinnöt liittyvät yrityksiin saada käsitys ilmiöiden materiaalisesta rakenteesta. Tätä seikkaa on syytä ajatella.

Pyrkiessään antamaan teoreettiselle fysiikalle geometrisen täsmällisyyden energetiikka päätti yksinkertaisesti tehdä siitä kokeellisten tulosten tiiviimmän ja suppeamman esityksen, mutta voidaanko fysiikan teoriasta tehdä pelkästään suppean esittämisen välikappale? Voiko fysiikan teoria karkottaa tie-teestä kokonaan hypoteesin, joka on aina hedelmöittänyt tiedettä? Eikö fysiikan tule jatkuvasti suunnistua todellisen paljastamiseen sellaisten teoriain avulla, jotka, kuten näemme mekanististen teoriain esimerkistä, ovat aina kokemuksen ennakoijia, yrityksiä saada havainnollinen käsitys todellisesta?

Eikö tästä ole seurauksena, että fysiikanfilosofian rakentaminen yksistään pelkkien energieettisten fyysikkojen varaan merkitsee sen perustan käsittämätöntä kaventamista, jolle tuo filosofia pitäisi pystyttää? Uusi filosofia etsiikin aatteilleen vahvistusta itse asiassa vain sellaisilta, jotka voivat olla sille myötämielisiä, vaikka he muodostavat mitättömän vähemmistön. Se on tietysti ovela tempu, mutta vain tempu.

Ja ovatko hekään niin kovin myötämielisiä tuolle filosofialle kuin se kuvittelee?

Se on enemmän kuin epäilyksen alaista. Melkein kaikki tiedemiehet, joihin pragmatismi eli niin sanottu nominalismi vetoaa, ovat karsinoituneet siitä vakavin varauksin, siinä joukossa myös Poincaré. Luokaamme nyt katsaus näihin tiedemiehiin.

5. § MITÄ NYKYPAIVIEN FYSIKOT AJATTELEVAT

[138]... Fysiikka on näin ollen tiede, joka tutkii todellista, ja vaikkakin se pyrkii ilmaisemaan tuota todellista »mukavalla» tavalla, se ilmentää kuitenkin itseään todellista. »Mukavuus» sisältyy vain ilmaisukeinoihin. Mutta se, mitä kätkeytyy noiden keinojen taakse, joita äly voi muuttella mukavimpia etsiessään, on luonnon lakien »välttämättömyys». Tätä välttämättömyyttä ei säädä älyn vapaa tahto. Päinvastoin, välttämättömyys sitoo sitä, panee sen ilmaisukeinot tiukkoihin puitteisiin. Koetulosten poikkeamien ja pienten eroavuuksien tarkkuudella, joita eroja on aina yhden ja saman lain alaisten fysikaalisten ilmiöiden välillä, koska ne eivät ole milloinkaan identtisiä vaan ainoastaan samankaltaisia, tällä tarkkuudella itse oliotkin sanelevat meille luonnon lain ulkoakäsin: se ilmentää olioiden välillä vallitsevaa todellista suhdetta.

[139]... Duhem sanoo lisäksi, että fysiikon koetta ei saa pitää todellisuuden kalkiona. Jokainen fysikaalinen koe koostuu mittauksista ja mittaukset edellyttävät monia sopimuksia ja teorioita...

[140]... Duhem ei voi koskaan riistää fysikaalisilta teoreemoilta tätä totuudellisuutta: ne ovat todellisen kuvauksia. Enemmänkin, fysikaalinen teoria ei ainoastaan anna tarkkaa kuvausta todellisesta, vaan on sen järjestelmällistetty kuvaus, sillä se pyrkii aina fysikaalisten ilmiöiden luonnolliseen luokitteluun, s.o. sellaiseen luokitteluun, mikä toistaa luonnon järjestyksen. Ainoakaan dogmaatikko, olipa hän sitten Descartes, Newton tai Hegel, ei ole koskaan vaatinut enempää...

[141]... Muuten, jos tämä viimeksi mainittu (Duhem) uskookin metafysiikan ehdottomaan tarpeellisuuteen tieteen rinnalla, niin miksi hän liittyy nimenomaan tomistiseen metafysiikkaan? Koska se tuntuu hänestä olevan parhaiten sovitettavissa yhteen fysiikan johtopäätösten kanssa...

[142—143]... Ostwaldin »scientismi» on hyvin lähellä jopa filosofin nimestäkin tällä perusteella kieltäytyvän suuren Wieniläisen mekaanikon Machin asennetta.

Aistimus on absoluuttinen. Aistimustemme avulla me tiedostamme todellisuutta. Mutta tiede on aistimustemme eritte-

lyä. Aistimusten eritteleminen merkitsee niiden tarkkojen keskinäissuhteiden löytämistä, luonnon järjestyksen löytämistä käyttäen tätä ilmaisua sen objektiivisimmassa merkityksessä.

sillä luonnon järjestys ei ole mitään muuta kuin aistimustemme järjestystä...

[144]... Machia vastaan tähdätyissä rationalistien arvostelu-
kirjoituksissa Machia on syytetty toisinaan taipumuksesta
pragmatismiin. Häntä on syytetty skeptisestä relativismista.

Johtuneeko se siitä, että tämä mainio tieteen historioitsija näyttää meille usein esi-isiemme alkeellisissa taidoissa tieteen ensimmäisiä vaatimattomia oraita? Mutta nehan ovat vasta sovellutuksen ensimmäisiä yrityksiä. Niiden arvioimiseksi oikein on silmäistävä lopputulosta, tien päätekohtaa. Vai onko siihen syynä hänen biologinen tiedeteoriaansa, joka muuttaa totuuden *inhimilliseksi* totuudeksi? Mutta inhimillinen totuus pysyy kuitenkin totuutena, enemmänkin — se on ihmiselle ainoa totuus. Aistimus on ilmeisesti jotain inhimillistä. Siitä huolimatta se on absoluuttista, ja inhimillinen totuus on absoluuttinen totuus, sillä se on ihmiselle täydellinen ja ainoa totuus, välttämätön totuus. Ihmisen ja maailmankaikkeuden annettujen ominaisuuksien vuoksi se pohjautuu olioiden luontoon. Se sisältää ihmisten sanontoihin puettua tietoa kaikesta olevaisesta...

[147]... Mikrobien voidaan edellyttää olevan olemassa, vaikka niitä ei olisi nähtykään ennen sitä hetkeä, jolloin jokin reagenssi ne paljastaa. Miksi sitten emme olisi oikeutettuja oletamaan jotain sellaista materian rakennetta, jonka kokemus saattaa joskus paljastaa?

6. § MATERIA NYKYFYSIIKAN NÄKÖKULMASTA: YLEISKATSAUS

[148]... Mikä tarkoitus on siinä tapauksessa Brunetièren aloittamalla sotaretkellä, jota jatkavat uskonnollismieliset älyt — tosin vilpittömät, jotka kuitenkin pyrkivät hävittämään kaiken, mikä voisi koitua heille kompastuskiveksi —, mikä tarkoitus on tällä sotaretkellä, joka johtaa jollei pragmatismiin niin ainakin määrätynlaiseen pragmatismiin lajiin?...

[149—150]... Aivan samoin kuin matematiikassa merkitsemme järjestys-, luku- ja ulottuvuustermeillä tiettyjä suhderyhmiä, joista aistimuksemme riippuvat, ja aivan samoin kuin nämä suhteet ovat matemaattisten tieteiden kohteena —

NB ||| samoin merkitsemme edelleen varsin yleisluontoisella nimellä materia valtaisaa määrää muunlaisia, paljon mutkallisempia suhteita, joista aistimuksemme niin ikään riippuvat. Fysiikka tutkii kyseisiä suhteita. Vain sen haluammekin ilmaista sanoesamamme, että fysiikka on materiaa tutkiva tiede...

[152]... Monista saattaisi tuntua luonnolliselta, että fysiikan kohteena ovat noiden suhteiden piiriin kuuluvat ainekset, jotka antavat niille reaalisen sisällön ja ikään kuin täyttävät ne. Juuri tällainen oli Spencerin ajatus hänen luokitellessaan tieteitä. Tätä ajatusta ei kuitenkaan voida pitää onnistuneena. Me toteamme todellisuuden ainekset suoraan, välittömästi, jonain sellaisena, mikä ei voi olla olematta.

NB
Reyn
agnosti-
sismin
ydin

||| Niiden olemaisuus ei kaipaakaan puolustelua. Ei voida kysyä, saattaisivatko ne olla toisenlaisia kuin ovat. Tällaisen väittäminen merkitsisi vanhan metafysiisen olio-sinänsä-epäjumalan henkiinherättämistä, s.o. oikeastaan turhanaikaista verbalismia muodossa tai toisessa. Kokemus on yksinkertaisesti otettava varteen. Se oikeuttaa itse itsensä, sillä myönteiselle älylle se juuri on — tieteen alalla — kaiken väitännän oikeutus.

NB ||| [154—155]... Onko tieteen agnostinen arvostelu siis kuitenkin oikeaa? Ja onko olemassa jonkinlainen olio sinänsä, jota tiede ei voi tavoittaa? j.n.e. j.n.e. Metafysiikka väistämättömine sanaleikkeineen nousee jälleen eteemmelle Yrittäkäämme tehdä tämä asia mahdollisimman selväksi.

S
2 ||| Mikäli suhteellinen merkitsee sitä, että ollaan tekemisissä suhteiden kanssa, niin fysiikka on suhteellista. Mutta mikäli suhteellinen merkitsee kykenemättömyyttä tunkeutua olioiden perustaan, niin fysiikka sellaisena kuin me sen ymmärrämme ei ole enää suhteellista, vaan absoluuttista, koska olioiden perustan, sen, mihin analyysi väistämättä päätyy niitä selittäessään, muodostavat suhteet tai oikeammin niiden suhteiden järjestelmä, joista aistimuksemme riippuvat. Aistimuk-
silla, annetulla, on subjektiivisuuden leima: nuo hetkelliset leimahdukset ovat sitä, miksi ne tekee suhteiden järjestelmä, joka ei todennäköisesti toistu enää milloinkaan täsmälleen samassa muodossa ja josta määräytyy minun tilani ja ympäristön tila puheenalaisella hetkellä. Mutta silloin tulee tiedemies ja erottaa tämän yksilöllisen momentin koostumuksesta yleisen, ne lait, joiden komplisoitu ilmaisu se on, ne suhteet, jotka ovat tehneet sen siksi, mikä se on.

ha ha! ||| Kaikki tieteelliset lait kertovat meille oikeastaan siitä, miksi ja miten jokin on sellainen kuin on, miten se on määrätynyt ja syntynyt, sillä lait analysoivat suhteita, joista tämä jokin riippuu. Ja kun tämä analyysi on täydellinen, mikäli se yleensä voi olla sellainen, ne paljastavat meille absoluuttisen inhimillisen totuuden.

7. § NYKYFYSIIKAN KONKREETTINEN TIETOAINEISTO

[156—157]... Kaikki suhteet, joista energian muuntumiset, huonontuminen laadussaan, pirstoutuminen tai hajaantuminen ovat riippuvia, on ryhmitetty yleiseen fysikaaliseen teoriaan, jota nimitetään energetiikaksi.

Kyseinen teoria ei kerro meille mitään tarkasteltavien energioiden peruluonnosta eikä siis myöskään fysikaalis-kemiallisten ilmiöiden peruluonnosta. Se vain kuvailee, minkä ansiosta ja mihin suuntaan jonkin tietyn kappaleen tilassa tapahtuu fysikaalisia tai kemiallisia muutoksia.

Energeetikko-fysikot väittävät, ettei edemmäksi voida mennä, että energetiikka antaa meille materiaalistien ilmiöiden täydellisen, välttämättömän ja riittävän selityksen, s.o. kaikkien niihin vaikuttavien suhteiden kokonaisuuden. Antaakseen katso- mukselleen suuremman objektiivisuuden jotkut

korottavat energiankin eräänlaiseksi substanssiksi, joka muka onkin varsinainen materiaallinen substanssi, kaikkien aistimustemme reaalin aiheuttaja, se esikuva, jonka mukaan meidän on rakennettava käsityksemme luonnosta.

Energia on asetettu tässä atomististen teoriain korpuskelien tilalle. Se esittää samanlaista osaa ja sillä on samanlaatuinen olemisuus: se on olioiden perusta, niiden pohjimmaisin luonto, absoluuttinen. Niinpä Ostwaldin kuvaus energian muuntumisista antaa meille absoluuttista tietoa materiaalisesta maailmankaikkeudesta. »Kun teitä lyödään kepillä, mitä tunnette: kepin vaiko sen energian?» Energia on aineellisten ilmiöiden takana piilevä substantiaalinen todellisuus...

[158]... Mekanistit sitä vastoin väittävät olevan mahdollista mennä etemmäksi. Heidän mielestään energetiikka jää ikään kuin olioiden pinnalle ja sen lakien on joko huipennuttava muihin, syvällisempiin lakeihin tai ainakin täydennettävä niitä, pidettävä niitä pohjanaan.

Kuten tuli jo mainittua, mekanistiseen koulukuntaan kuuluu fyysikkojen valtaenemistä, eritoten kokeilevien fyysikkojen, joita fysiikan on kiittäminen uusimmista saavutuksistaan.

NB

hauska mies
tämä "positiivisti"

Mekanistit ver-
sus energetiikka.
NB. Plus loin *
kuin materialisti-
sesti tulkittu
(s. 157)
energetiikka!

* — edempänä. Toim.

Tämän koulukunnan kannattajat arvostelevat ennen kaikkea energia-käsitettä ja osoittavat, että sitä ei saa ylentää, kuten jotkut tekevät, miksikään fyysiseksi tai metafyyksiseksi olemukseksi.

Jonkin systeemin energia merkitsee ainoastaan tuon systeemin kykyä suorittaa työtä: se on potentiaalista silloin, kun suoritettava työ ei ole havaittavissa, vastakkaisessa tapauksessa se on aktuaalista eli kineettistä. Energia-käsite on näin ollen vaihtosuhteessa työ-käsitteeseen, ja jälkimmäinen puolestaan on mekaaninen käsite. Niin muodoin energiaa ei ilmeisestikään voida saada kokeellisesti turvautumatta mekaniikkaan ja liikkeeseen. Mutta eikö siinä tapauksessa energetiikkaa, mikäli sen avulla halutaan antaa ymmärrettävä selitys fysikaalis-kemiallisille ilmiöille, tule liittää mekaniikkaan, esittää perinteellisessä yhteydessä siihen ja näin ollen tarkastella yhdessä mekaanisten käsitysten kanssa?...

[159—161]... Mekaniikka, fysiikka ja kemia muodostavat tältä kanalta katsottuna laajan teoreettisen järjestelmän, ja mekaniikka muodostaa tämän järjestelmän peruspohjan, samoin kuin liike fysikaalis-kemiallisten ilmiöiden perimmäisen olemuksen.

Nykypäivien mekanistit eivät tietenkään enää väitä, että nykyinen mekaniikka, paremmin kuin energian muuntumisia ohjailevat laitkaan, olisi saavuttanut lopullisen muotonsa, että tiede olisi löytänyt järkkymättömät peruskivensä. Jouduttuaan kosketuksiin energeettisen kritiikin kanssa — tästä saavutuksesta uusin tiede on sille ehdottomasti kiitollisuudenvelassa — he ovat luopuneet vanhojen mekanististen ja atomististen katsomusten ahtaasta dogmaattisuudesta. He olettavat, että uusien keksintöjen täytyy avartaa tieteellistä näköpiiriä ja tehdä keskeytymättä muutoksia käsitykseen ulkoisesta maailmasta. Emmekö ole viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana saaneet nähdä klassillisen mekaniikan joutuneen uudistamisen, melkein pä kumoamisen kohteeksi? Ennen kaikkea energian säilymisen periaate (Helmholtzin) ja Carnot'n periaate ovat murtaantuneet vanhat puitteet. Suomalla meille mahdollisuuden tunkeutua syvemmälle atomin perusuuntoon radioaktiivisuuden ilmiöt ovat herättäneet ajatuksen materiaan sähköisen rakenteen mahdollisuudesta sekä klassillisen mekaniikan periaatteiden sähkömagnetismin periaatteilla täydentämisen välttämättömyydestä.

Ja mekanistinen katsomus pyrkii todellakin nykyisin pukeutumaan elektroniteorian muotoon.

Elektroni-
teoria =
"mekanismi"

Elektronit ovat kaiken fyysisen todellisuuden perimmäisiä aineksia. Nämä yksinkertaiset sähkövaraukset eli eetterimuunnelmat, jotka sijoittuvat symmetrisesti yhden pisteen ympärille, edustavat sähkömagneettisen kentän lakien vaikutuksesta täydellisesti inertiaa, s.o. materiaan perusominaisuutta. Materia ei ole näin ollen muuta kuin elektronien järjestelmä. Eetterimuunnelmien (toistai-

seksi vielä tuntemattomien muunnelmien) luonteesta riippuen elektronit ovat positiivisia tai negatiivisia; aineatomi koostuu molemmista yhtä suuressa määrin tai ainakin omaa suuruudeltaan yhtäläiset positiiviset ja negatiiviset varaukset ja positiivinen varaus on ilmeisesti järjestelmän keskiössä. Negatiiviset elektronit, tai ehkä eivät kaikki vaan ainoastaan osa niistä, kiertävät muita niin kuin planeetat aurinkoa. Molekyyli- ja atomivoimat ovat niin muodoin vain elektronien liikkeen ilmentymistä samaten kuin erilaiset energiainkin muodot (valo, sähkö, lämpö).

Tästä seuraa merkittävä päätelmä: massan (eli materian määrän) säilymisen käsite, joka yhdessä inertia-käsitteen kanssa on muodostanut mekaniikan perustan, ei todennäköisesti voi pitää paikkaansa sähkömagneettisessa mekaniikassa: viimeksi mainitussa painollinen massa pysyy vakiona ainoastaan keskinopeuksilla, pienemmillä kuin kymmenesosa valon nopeudesta; mutta ollen nopeuden funktio se lisääntyy yhdessä sen kanssa sitä kiivaammin, mitä enemmän lähestymme valon nopeutta. Tämä hypoteesi edellyttää joko erinimisten sähkövarausten ja eetterin olemassaoloa tai yksistään vain eetterin, jonka pelkkä muunnelma elektroni on.

Lisäksi vielä tohtori Le Bonin * ja eräiden englantilaisten fyysikkojen tutkimuksista voitaneen tehdä nyt johtopäätös, että materian enempää kuin energiankaan määrä ei pysy vakiona. Molemmat ovat vain eetterin tilasta ja sen liikkeestä riippuvia suhteita.**

[163—171]... Meidän päivinämme tuosta käsityksestä ei jää eikä saa jäädä jäljelle mitään. Olemme päätyneet suorastaan vastakkaiseen katsomukseen. Kaikki fyysikot ovat valmiit tarkistamaan tieteensä pääperiaatteet tai rajoittamaan niiden soveltamista heti kun se käy välttämättömäksi uusien kokeellisten tietojen vuoksi.

Kokeellinen metodi merkitsee nousua yksityisistä tosiasioista yleisiin lakeihin ja viimeksi mainituista vielä yleisempiin lakeihin, herkeämättömyyden syventymistä annetun perusluontoon tämän nousevan liikkeen kautta. Systematisoivissa teorioissaan se johtelee yleisistä laeista yksityisiä vain siinä määrin kuin se kohtaa tiellään näitä yleislakeja; ja se kohtaa niitä käyttämällä apunaan yksityisiä kokeita sekä hypoteeseja, joiden tarkistamiseen noita kokeita vaaditaan.

* Gustave Le Bon: *L'Évolution de la Matière.—L'Évolution des Forces.* (Flammarion, éditeur.)

** Ilmeisesti tapahtuu materian muuttumista energiaksi ja energian materiaksi. Materiailla on tietenkin ymmärrettävä ainoastaan painollista materiaa ja energialla ainoastaan kykyä suorittaa havaittavaa työtä.

Mikäli materiaalla käsitetään olioiden tuntemattonta pohjaa, josta kaikki syntyy ja johon kaikki palaa, esimerkiksi eetteriä tai jotain muuta alkuolemusta, silloin Le Bonin johtopäätökset eivät suinkaan kumoa sen ikuisuutta ja pysyvyyttä; ne eivät johda tyhjistä luomiseen eivätkä absoluuttiseen häviämiseen.

Onko tästä sitten tehtävä päätelmä, että fyysikot siten luopuvat pohjimmaisten periaatteiden tavoittelusta ja toiveista päästä käsiksi yhä syvempiin aineksiin, jotka selittäisivät ja käsittäisivät alati suuremman osan annettua? Tällainen päätelmä, vaikka onkin vanhojen mekanistien virheen vastainen, olisi ainakin yhtä vaarallinen virhe. Fysikaalis-kemiallisten tieteiden nykyinen henki, nykyaikaisen tieteen henki ei ole sellainen, että se perääntyisi tuntemattoman edessä. Se valloittaa tuntematonta yhä rohkeammin ja yhä luotettavammin ottein. Fysiikan periaatteiden kestävyys tulee turvatuksi vasta tehtävän lopussa. Siksi me olemme nähneet ja joudumme vielä monesti näkemään mullistuksia, joita jo tietä valaisseet tai sitä tulevaisuudessa valaisevat yllätykselliset löydöt aiheuttavat entisissä tai tulevissa ideoissa. Kuten olemme havainneet, edistyneimmät fyysikot eivät enää pelkää asettaa massan eli painollisen materian säilymisen periaatteita epäilyksen alaisiksi.

Agnostisismi = häpeilevää materialismia ¹⁶⁶

Totuutta ei ole annettu valmiina; se muodostuu päivä päivältä. Siinä johtopäätös, jota on jatkuvasti toistettava. Tieteellisen toiminnan ansiosta henkemme mukautuu päivä päivältä lähemmin kohteeseensa ja tunkeutuu siihen yhä syvemmälle.

Väittämät, joita otaksuimme voivamme esittää matemaattisten tieteiden tutkimisen tuloksena, nousevat tässäkin eteen miltei välttämättömästi ja joka tapauksessa varsin luonnollisesti. Tieteellinen edistys luo joka hetki olioiden ja meidän välille sekä kiinteämpää että samanaikaisesti syvällisempää vastaavuutta. Me tiedostamme paremmin ja enemmän. Ja me näemme alati, että jokin tieteellisen kokeen kautta, s.o. metodisesti, saatu tulos saattaa-kin uusien tulosten valossa jäädä vähemmän tärkeäksi, mutta siitä huolimatta jatkaa sinänsä olemassaoloaan koskemattomana ja häipymättömänä, ikuisena kuin totuus, sillä se on totuus. Se joka väittäisi, että tämä ponnistelu on hedelmätöntä tai että se on pysyvä iät kaiket vain ahtaasti rajoiteltuna, olisi hyvin uhkamielinen ja hänen väitteensä olisi jo ennalta tuomittu kumoutumaan kaiken sen edessä, minkä tieteen historia meille avaa.

Energetistien ja mekanistien välinen riita, toisin ajoin hyvinkin

vilkas, varsinkin energetistien puolelta, on olennaisesti vain eräs fysikaalis-kemiallisten tieteiden eteenpäinmenon momentti, ja välttämätön momentti. Rikkomatta lainkaan kaikkien historioitsijain näissä tieteissä toteaman kehityksen yhteyttä riita pikemminkin tuntuu luonnollisesti kuuluvan tuohon kehitykseen, kuten entisaikaiset väittelyt

kartesiolaisten ja atomistien, kartesiolaisten ja newtonilaisten eli leibniziläisten välillä, kinetiisten ja dynamisten välillä. Ja samalla tavoin kuin entisaikaiset teoreettiset kiistat myös meidän aikamme kahden suuren teorian yhteentörmäys tai paremmin sanoen niiden rinnakkainen kehitys on antanut pikemminkin hedelmällisiä tuloksia. Se on edistänyt tieteen eteenpäinmenoa.

Ennen muuta energetiikka on varoittanut käyttämästä väärin mekaanisia malleja, innostumasta pitämään näitä malleja objektiivisina realiteetteina. Sitten se on syventänyt termodynamiikkaa ja vakuuttavasti osoittanut perustavien lakiansa yleispätevyyden; rajoittumatta lämpötkimusten piiriin ne soveltuvat oikeutetusti ja välttämättömästi fysikaalis-kemiallisiin tieteisiin täydessä laajuudessaan. Laajentamalla näiden lakien merkitystä energetiikka on voimakkaasti edistänyt niiden käsitteen täsmentämistä. Enemmänkin: joskin energetiikka on keksintöjen kannalta osoittautunut vähemmän hedelmälliseksi kuin mekanismi, se on kuitenkin erinomainen esityksen välikappale — järjevä, siro ja looginen. Ja kuten lopuksi voidaan havaita erikoisesti kemistien, sellaisten kuin Van't Hoff, Van der Waals ja Nernst, mutta yhä

useammin myös fyysikkojen keskuudessa, molemmat teorit tunnustetaan halukkaasti, ja tällöin kussakin tapauksessa valitaan se, mikä on parhaiten tutkittavissa. Niitä sovelletaan yhdessä; lähtökohtana käytetään mekaniikan yleisiä yhtälöitä tai termodynamiikan yleisiä yhtälöitä sen mukaan, tuntuuko siten valittu tie yksinkertaisemmalta tai onnistuneemmalta. Kysymys on siitä, että fysikaaliset teorit ovat oleellisessa määrin hypoteeseja, tutkimuksen ja esityksen tai myös järjestelyn välikappaleita. Ne ovat muotoja, puitteita, jotka on täytettävä kokemuksen tuloksilla. Ja vain nämä viimeksi mainitut muodostavatkin fysikaalisten tieteiden oikean, todellisen sisällön.

Kaikki fyysikot ovat samaa mieltä näistä tuloksista, ja niiden herkeämättä kasvava, alati harmonisempi ja yhtäpitävämpi määrä luonnehtii tietenkin fysiikan eteenpäinmenoa, sen yhtenäisyyttä ja sen pitkäikäisyyttä. Ne ovat koetinkivi teorioille ja hypoteeseille, jotka ovat aiheuttaneet niiden keksimisen ja jotka pyrkivät järjestämään noita tuloksia kajoamatta niiden todelliseen sukulaisuuteen, jäljentämällä mahdollisimman tarkasti luonnon rakennetta. Ja vaikka nämä teorit

ovatkin aina hypoteettisia ja siten aina menettävät jotain — ja toisinaan paljonkin — sitä mukaa kuin kokemus tuo meille uusia löytöjä, ne eivät kuitenkaan koskaan kuole lopullisesti. Ne sulautuvat yhteen ja muuttuvat uusiksi, yleisluonteisemmiksi ja yhtäpitävämmiksi teorioiksi. Siten oli laita kartesiolaisen teorian ja atomistisen teorian, m. m. Newtonin teorian. Ilmeisesti samoin tulee käymään myös energetiikan ja vanhan mekanistisen teorian. Eivätköhän nykyiset kineettiset hypoteesit valmistelee tätä sulautumista ja tätä sovintoa?

»Kronikoitsijan on huomioitava se tosiasia, että suurin osa fysikaalisen kemian nykyisistä tuloksista on saavutettu yhdistämällä termodynaamiset metodit onnistuneesti molekyyliteorian katsomuksiin, aivan samalla tavalla kuin nykyaikaisen lämpöteorian luojatkin antoivat samaan aikaan parhaat voimansa atomistiiikan, eritoten kineettisen teorian kehittämiseen.

NB ||| »...Tämän viimeksi mainitun merkittävänä tuloksena on pidetävä atomistiikan ulottamista sähkötieteeseen... Täten ihmeellisesti laajentamalla näköpiiriään atomistiikka on tuonut kerrassaan uutta valoa moniin fysikaalisiin ja kemiallisiin prosesseihin...»*

8. § YHTEENVETO JA PÄATELMÄT

Jos tuntematon on ääretön, sitä olisi kuitenkin meidän päivinämmee väärin sanoa tiedostamattomaksi, kuten ilman muuta tehtiin muutamia vuosia sitten.

? Metafyysisten yritysten toistuneet ja korjaamattomat fiaskot pakottivat fysiikan konstituoitumaan tieteeksi jättämällä päättävästi syrjään materian ongelman. Siitä lähtien se alkoi etsiskellä ainoastaan yksityisten ilmiöiden lakeja. Se oli »fysiikkaa ilman materiaa». Mutta tämän uuden metodin ansiosta kasvavat menestykset suovat meille näköjään mahdollisuuden väittää tällä haavaa vastoin August Comten positivismin tapaista liian ahdasta positivismia, että fysiikka on muuttanut vain menetelmää, mutta ei kohdettaan eikä merkitystään. Ryhtymättä tutkimaan materia-kysymystä kokonaisuudessaan sekä sen vaikeimmilta ja syvällisimmiltä puolilta se lähestyi sitä pinnallisten yksityiskohtien tietä ja helpopääsisimmältä puolelta. Tämä merkitsi ylpeän uhkarohkeuden korvaamista terveellä järjellä. Terve järki sai palkkionsa, sillä toistuneiden yritysten tuloksena me alamme nyt tavoittaa ongelman kokonaisuudessaan ja kaikessa syvyydessään.

NB ||| Samoin kuin historia, jota ihmisjärki on lakkaamatta toistanut alettuaan kerran ponnistella olioiden tiedostamiseksi, tiede ottaa metafyysisten hourekuvien maailmasta uuden tutkimuskohteen. Kysymys materian olemuksesta ei ole enää metafyyssinen ongelma, sillä se on muodostumassa kokeellisen ja myönteisen luonteen omaavaksi ongelmaksi. Totta kyllä tätä ongelmaa ei ole tieteellisesti ratkaistu; siinä on vielä tilaa monille yllätyksille; yhtä seikkaa voidaan kuitenkin pitää nykyisin selvänä: sen on ratkaiseva tiede eikä metafysiikka.

NB ||| Otaksun muuten ja olen yrittänyt todistaa sen toisessa kohdin, että kineettiset käsitykset tulevat aina kiinteästi liittymään fysiikan eteenpäinmenoon, sillä ne tarjoavat erinomaisen hyödyllisen jollei välttämättömänkin välikappaleen oivalluksille ja soveltuvat paremmin tiedostuksemme etoihin. Sen vuoksi näen fysiikan tulevaisuuden mekanististen teorioiden jatkamisessa. Ja siksi sanoinkin juuri, että energeettinen teoria sulautuu todennäköisesti muinaisen mekanismin tavoin kinetisiin, hypoteesin kannalta joustavampaan ja tiukempaan. Mutta

* W. Nernst. Revue générale des Sciences, 15 mars 1908. [Yleiskatsaus tieteesiin, 15. maaliskuuta 1908]

mekanistiset hypoteesit tulevat todennäköisesti aina olemaan fysiikan kehitykselle välttämättömiä matemaattiseen tarkkuuteen ylettömästi viehättäneiden abstraktisten älyjen niitä kohtaan tuntemasta inhosta huolimatta, sillä ne ovat hypoteeseja, kun taas energeettisen teorian tahallisenä tarkoituksena on hypoteesin syrjäyttäminen. Eikä siinä kyllin: ne ovat hypoteeseja, jotka ennen muuta tuntuvat kelpaavan kokeilun kohteeksi, koska ne on ilmaistu objektiivisina termeinä — jollei todellisten niin ainakin mahdollisten havaintojen termeinä. Sanalla sanoen tiede ei voi tulla toimeen ilman suuntaavia hypoteeseja.

IV LUKU ELÄMÄN ONGELMA

1. § HISTORIAALLINEN JOHDATUS

[173—174] Elämän ongelman mukana lähestymme niitä peruserimielisyyksiä, jotka saattavat erottaa filosofian ja tieteen. Tähän saakka kiistan voidaan sanoa olleen pääasiallisesti teoreettisen. Useimmat filosofit, jotka ansaitsevat tuon nimityksen, pitävät mahdollisena, että käytännössä tieteelliset tulokset ovat päteviä materiaan nähden. Jos he älyperäisesti ovatkin saattaneet esittää määrättyjä väitteitä tätä pätevyyttä vastaan, he kuitenkin myöntävät kaiken tapahtuvan ikään kuin tieteen johtopäätökset — vaikka eivät olisikaan oikeudenmukaisesti perusteltuja — olisivat ainakin tosiasiallisesti sovellettavissa aineelliseen todellisuuteen. Tätä viimeksi mainittua voi-

||| NB

daan ilmaista tietyissä määrin matemaattisten, mekaanisten ja fysikaalis-kemiallisten suhteiden avulla. Geometrismi ja mekanismi pysyvät siis materian hyvänä tutkimuskeinona...

[177] *Animismi*, jota aikoinaan Platon ja Aristoteles osittain tukivat, on siinä käsityksessä, että kaikkien elämänilmiöiden edellytyksenä on järjellinen voima, toisin sanoen sielu. Vastoin Kreikan lääkäreitä, jotka etsivät havaintojen antamista tiedoista terveyden tai sairauden syitä (humoraali- eli neste-teoria), vastoin Descartesia, joka erottaa ajattelevan sielun täydellisesti orgaanisista ja materiaalisista seikoista, Leibniz ja eritoten Stahl väittävät, että vaikka sisäisillä elinprosesseilla ei olekaan mitään yhteistä tietoisten ja älyllisten toimintojen kanssa, ne ovat siitä huolimatta sielun ilmentymiä.

Barthez ja Montpellierin koulukunta, jotka ovat lujasti siinä uskossa, että elämänilmiöt saattavat johtua ainoastaan erityisestä syystä, selittävät ne aineellisista voimista ja sielusta erillisellä elämänvoimalla: siitä onkin peräisin kyseisen teorian saama nimi — vitalismi...

|||

3. § RAJALINJA MEKANISMIN JA UUSVITALISMIN
VALILLA

NB [189—190] Jos yrittäisimme jollain tavoin syntetisoida uusvitalismia tärkeimpien edustajiensa, tiedemiestensä tai filosofiansa mukaan, päätyisimme ilmeisesti seuraavaan: uusvitalistien biologiseen mekanismiin kohdistama arvostelu liittyy kiinteästi kritiikkiin, jonka pragmatistinen, anti-intellektuaalinen tai agnostinen filosofia on kohdistanut matemaattisia ja fysikaalis-kemiallisia tieteitä vastaan. Meistä tuntuu, että me vaihdamme ongelmaa siirtyessämme materiasta elämään. Itse asiassa olemme jälleen, kuten aivan alussa vihjasimme, saman perusongelman edessä, ja tämä ongelmakysymys on yhä se sama kysymys tieteen arvosta tietona. Muutokset koskevat vain yksityisiä termejä, joiden avulla se varsinaisesti asetetaan.

NB Todellakin, minkä moitteen uusi filosofia on esittänyt matemaattisille tai fysikaalis-kemiallisille tieteille? Sen että ne ovat mielivaltaista ja utilitaristista symbolismia, mikä on luotu älymme, järkemme käytännöllisiä tarpeita — toimintakykyä eikä tiedostamiskykyä — varten. Kun me siis siirrämme fysikaalis-kemiallisen metodin biologisiin tosiasioihin, me tietenkin siirrämme myös sen mahdollistamat tulokset ja ne seuraukset, joita se edellyttää näiden tulosten arvon osalta. Näin ollen fysikaalis-kemiallinen mekanismi on oivallinen kaava käytännöllisen otteen saamiseksi elollisista olioista; se on kerrassaan voimaton valistamaan meitä siitä, mitä on itse elämä. Samoin kuin fysikaalis-kemialliset tieteet materian alalla, samoin fysikaalis-kemiallinen mekanismi elämän alalla antaa mahdollisuuden toimia, mutta ei koskaan tietää...

[192—194]... Uustomistit herättävät materiassa henkiin voiman, pyrkimyksen, halun, puhaltavat siihen jälleen hylotsoismin kylläkin pakkanaallista henkeä, josta kreikkalaiset ja erikoisesti Aristoteles eivät kai hennoneet koskaan täysin luopua. He muutoin vääristelevät helleenistä doktriinia. Materiaalla ei ole heidän mielestään muuta aktiivisuutta kuin se voima, jonka luoja on siihen sijoittanut: eräänlaisena muistona luoduksi tulostaan ja lähtemättömänä syntymämerkinä, jota se kantaa. Näin ollen sen toiminta ei ole sille olennaista, se on luovaa vain toimeksiannosta. Mutta juuri sen tähden se ei pääsekään livahtamaan mekanismin täydeltä sileilyltä.

Ja nominalistitkin, jotka ovat varsin läheistä sukua tälle uusskolastiselle liikkeelle*, samoin kuin pragmatistit, jotka tuon tuosta keimai-

* Uuskolastit eli uustomistit yrittävät kaikin mokomin rehabilitoida aristoteelaisuuden skolastisia tulkintoja, toisin sanoen Pyhän Tuomaan filosofisia oppeja.— Nominalistit pitävät kiinni tieteen symbolisesta, keinotekoisesta ja abstraktisesta luonteesta, tavattomasta kuilusta, joka ammottaa todellisuuden ja sitä esittävien oppilauseiden välillä.— Pragmatistien oppi on samantapainen, mutta se perustuu yleisluontoisempaan metafysiikkaan. Kaikki tiedostaminen on tähdätty toimintaan; niin muodoin me tiedämme ainoastaan sen, mikä on kiinnostavaa toimintatapamme kannalta. Kaikki nämä filosofiat ovat

NB agnostisia siinä mielessä, että ne kieltävät mahdollisuutemme saavuttaa

levat näille uskomusfilosofioille (liiankin usein niitä joudutaan nimitämään pikemminkin uskovaisten filosofioiksi), ovat katsoneet oikeudekseen sanoa, että materiaa tutkivat tieteet eivät esitä tyhjentävästi kohteensa sisältöä. Jotta voitaisiin todella tietää, on »mentävä etemmäksi». Käyvätkö he sitäkin suuremmalla syyllä väittämään, että kun lähestymme elämää, niin tieteen puitteet suppenevat entisestäänkin? Fysikaalis-kemiallista mekanismia voidaan soveltaa ainoastaan elämän aineellisiin ehtoihin, mutta ei itse elämään.

Bergsonin puhtaiden seuraajien mukaan mekanismi voi yleensä päästä perille ainoastaan kaikista elämän aineellisista ehdoista, mutta nimenomaan kaikista. Toisten mukaan tämä ei koski edes kaikkia elämän aineellisia ehtoja, vaan — koska materia on jo tietystä määrin elävää ja tarkoituksenmukaisuuden sävyttämää — yksistään sitä mekaanista ja jäyhää, mitä me voimme siinä abstrahoida, mitä me voimme soveltaa siitä käytännöllisiin tarpeisiimme. Ja sitä esittävät oppilauseet voivat jo olla vastauksena asettamaamme kysymykseen ja täsmentää vitalismin osuutta mekanismissa.

Eikö olisi mahdollista löytää selvempää rajan määrittelyä? Vitalistin mielestä elämä on luova voima; mutta juuri siksi, koska se riippuu lisäksi aineellisista ehdoista, se ei suinkaan ole tyhjästä tullut luomus. Toimintansa tuloksena se tietysti antaa jotain uutta ja ennalta näkemätöntä, mutta siihen päästäkseen se vaikuttaa edeltäneisiin aineksiin, joita se yhdistelee alkaen varsinkin ennestään olleista aineksista, joihin se lisää omiaan. Mutaatiot, joita kasvitieteilijä De Vries on tarkkaillut (ja joka mekanistina itse selittää ne toisin), olisivat tällöin jopa noiden luovien lisäysten ilmaus ja todistus.

NB

4. § UUSVITALISMI JA MEKANISMI EROAVAT VAIN TIEDETTÄ TÄYDENTÄVIEN FILOSOFISTEN HYPOTEESIEN PUOLESTA

[204]... Entelekioidella ja dominanteilla ei ole vitalistisessa menetelmässä kuitenkaan mitään yhteistä kuvattavien vertauksellisten aineiden kanssa: tarkoituksetperät eivät ole kuvattavissa, koska niitä ei ole materiaalisesti olemassa — ainakaan vielä, sillä ne ovat tulemisen, vähittäisen toteutumisprosessin vaiheessa.

lipsahti kieleltä!

älyllisten kykyjemme avulla yhtäpitävää ja tarkkaa tietoa todellisuudesta.— Siitä huolimatta, että Bergson muotoili pragmatismia sivuavan

metafyysiikan — ja ennen sitä —, hän päätyi vähemmän agnostisiin johtopäätöksiin. Tiede, järki tavoittaa osan todellisesta, sen osan, mikä on johdettavissa täyden determinismin alaisuuteen ja mikä voidaan täysin ilmaista moniulotteisuuden muodossa, sanalla sanoen sen osan, joka muodostaa matemaattisten ja fysikaalis-kemiallisten tieteiden tutkimuskohteen. Vain muun osan suhteen järki ja tiede osoittautuvat riittämättömiksi ja niitä on täydennettävä intuitiolla ja filosofialla.— Kaikki nämä opit ovat muuten hyvin hataria ja niitä on hyvin vaikea selvästi määritellä.

Niiden vaikutus ei ole aistein huomattavissa. Siksi niihin on tie-teessä vaarallisempi turvautua kuin mekaanisiin malleihin — ja tämän seikan vahvistaa kaikkien tieteenalojen historia. Teleologiset hypoteesit liukuvat jo luonteensa vuoksi pois kokeellisen valvonnan piiristä ja ollessaan harhakuvitelmia ne saattavat koitua vain vahingoksi.

6. § MEKANISMIKIN ON VAIN HYPOTEESI

[216—218]... Olisi kuitenkin vastoin kaikkia kokemuksen opetuksia väittää, että elämänilmiöissä kaikki voitaisiin johtaa fysikaalis-kemialisiin lakeihin ja että mekanismi olisi kokeellisesti tarkastettu kaikessa laajuudessaan. Tiedämme päinvastoin hyvin vähän elämästä. Kokeellisella biologialla on tulopuolellaan jokin määrä huomattavia tuloksia, mikäli niitä tarkastellaan sellaisinaan, mutta ne ovat hyvin mitättömiä, jos niitä verrataan kaikkeen, mitä meidän on vielä saavutettava.

Herää kysymys, miksi siinä tapauksessa näpertelisimme mekanististen teoriain parissa. Eikö olisi karkotettava tieteestä nuo hyvin yleisluontoiset hypoteesit, joiden tarkastaminen edellyttää tieteen täydellistä perilleviemistä? Tämä on se sama mielipide, jota näimme monen fyysikon kannattavan fysiikan ja nimenomaisesti fysiikassa esiintyvien mekanististen teoriain suhteen. Palauttakaamme mieliin, että eräät energetistit halusivat karkottaa fysiikasta mekanistiset hypoteesit pitäen niitä tarkastamattomina, hyödyttöminä ja jopa vahingollisina yleistyksinä. Biologiain joukossa tapaamme eräitä oppineita, jotka ovat samalla kannalla ja suorastaan kuuluvat näihin energetistifysikkoihin. Heidän mielestään biologian on rajoitettava elämänilmiöiden kuvailuun menemättä pitemmälle kuin kokemus sallii meidän väittää. Etsiessään yleiskaavoja lakiensa systematisoimiseksi biologia energetististä kaavaa noudattaen rajoittuu mittaamaan elimistön ja sen ympäristön välisiä energianvaihtoja eri elintoimintojen aikana ja esittämään näiden vaihtojen lakeja.

Mutta eikö tämä merkitse jo sen tunnustamista, että fysikaalis-kemiallisten tieteiden ja biologian välillä on olemassa olennainen yhdenmukaisuus, ainakin tosiseikkojen esittämisen ja kokeellisen toteamisen kannalta? Biologiassa energetistinen koulukunta ei eroa mekanistisesta niin selvästi kuin fysiikassa. Pikemminkin se on vain mekanismin arka katsomus, sillä se asettuu vastustamaan teleologiaa sekä esittää elollisten ja epäorgaanisten ilmiöiden vastaavuuden postulaatin.

Ja tämä saattaa meidät jälleen entisiin johtopäätöksiimme: joka kerta kun osoittautuu mahdolliseksi suorittaa biologisen ilmiön tieteellinen analyysi, törmäämme yhä uudestaan biologisen toiminnan

* — mekanismin arka katsomus. *Toim.*

ja fysikaalis-kemiallisen toiminnan välisiin suhteisiin. Kaikki tapahtuu siis ikään kuin mekanistinen hypoteesi tai ainakin fysikaalis-kemiallinen elämän-teoria olisi näiden tosiseikkojen yhteydessä osittain tarkastettu...

7. § YLEISPÄATELMÄT: VIITTEET BIOLOGIAAN

[223—224]... Elollinen materia ilmentää selvästi ominaisuuksia, jotka ovat yhteydessä tottumukseen ja perinnöllisyyteen: kaikki tapahtuu ikään kuin se muistaisi kaikki edelläkäyneet tilansa. Kuitenkin sanotaan, että hengetön materia ei milloinkaan ilmennä tuollaista ominaisuutta. Olisi ristiriitaista kuvitellakin jotain sellaista. Kaikki aineelliset ilmiöt ovat peruuttavia. Kaikki biologiset ilmiöt ovat peruuttamattomia.

Näissä päätelmissä on unohdettu, että termodynamiikan toista pääsääntöä voitaisiin kutsua evoluution tai perinnöllisyyden periaatteeksi.* Unohdetaan kaikki »jäännös»-sähköä ja hystereesiä koskevat ilmiöt. Unohdetaan, että fysiikka ei peräänny tällaiseen johtopäätöksen edessä: mikään todellisuuden ilmiö ei ole absoluuttisen peruuttava, tämä ei kuitenkaan ehkäise sitä, etteikö tämä erillisten systeemien peruuttamattomuus siirrettynä ajan ja avaruuden loputtomuuteen, s.o. maailmankaikkeuteen, olisi peruuttavien ilmiöiden ehdollistama, aivan kuten sattuma ja yhteensattuma ovat ilmeisesti vain merkinä siitä, ettemme tunne välttämättömiä hyvin mutkikkaita lakeja. Olipa asia miten tahansa ja katseltiinpa peruuttamattomuutta miltä taholta hyvänsä, perinnöllisyys ei voi olla mekanistibiologeille mikään voittamaton este...

[227]... Tieteenharjoitus pyrkii ensiksi paljastamaan esineiden ja elollisten olentojen välittömän aistihavainnon meille antamien näennäisyyksien takaa suhteita, jotka yhdistävät niitä toisiinsa, riippuvuuden siteitä, jotka selittävät niiden ilmaantumisen tai niiden häviämisen tai niiden muuttumisen. Mekanistinen kehitysteoria ei ole mitään muuta kuin pyrkimystä määrittää näitä riippuvuussuhteita yhteydessä ulkonäköön, muotoihin, tunnusmerkkeihin, joissa elämä ja elolliset olennot meille ilmenevät.

Sitten tieteenharjoitus yrittää yhdistää jokaisen tutkimansa erikoisalan muihin tutkimiinsa aloihin. Tiede ei rohkene pitää tosiasioiden eri lajeja, joiden vuoksi se on jakautunut erikoistuneiksi tieteiksi, ikiajoiksi toisistaan eristyneinä. Tällä jakautumisella on täysin subjektiiviset ja antropomorfistiset syynsä. Se juontuu yksinomaisesti tutkimustarpeista, jotka panevat sijoittamaan kysymykset rivittäin, keskittämään huomion erikseen jokaiseen niistä, aloittamaan yksityisestä, jotta päästäisiin yleiseen. Luonto sellaisenaan on kokonaisuus.

Lähestytään
dialektista
materialismia

|| NB

* Clausius sanoi sitä *entropiaksi*, mikä tarkalleen vastaa sanaa evoluutio, mutta se on otettu kreikan eikä latinan kielestä.

V LUKU HENGEN ONGELMA

2. § MUINAINEN EMPIRISMI JA MUINAISET ANTIMETAFYYSISET KONSEPTIOT: PSYKOFYSIOLOGINEN PARALLELISMI

[242—243] Vaikka metafyyminen rationalismi muodostaakin suuren filosofisen perinteen, sen muinaiset aprioriset väitteet eivät ole voineet olla herättämättä vastaväitteitä kriittisten älyjen taholta. Ja olemmehan kaikkina aikoina tavanneet filosofi-ja, jotka ovat yrittäneet vastustaa rationalistisia ja metafyymsisiä virtauksia. Heitä ovat ennen kaikkea sensualistit ja materialistit, sitten assosiationistit ja fenomenalistit. Yleisesti otettuna heitä voitaisiin nimittää empiirikoiksi.

Sen sijaan että he asettaisivat hengen luonnon vastakohtaksi he yrittävät sisällyttää hengen jälleen luontoon. Mutta he vain käsittävät hengen edelleenkin yhtä yksinkertaistetusti ja intellektualistisesti kuin ne, joita he arvostelevat...

[244]... Empiirinen teoria on käsittänyt hengen suunnilleen samalla tavoin kuin atomismi esittää materian. Se on psykologista atomismia, missä atomit on korvattu tajunnan tiloilla: aistimuksilla, mielteillä, tunteilla, emootioilla, mielihyvän ja kärsimyksen tunnoilla, liikunnoilla, tahdon tiloilla j.n.e....

[245—246]... Mielentilamme ovat niin ollen ainoastaan yhdistelmä alkeistajua, jotka vastaavat niitä atomeja, joista hermokeskuksemme koostuvat. Henki on yhdensuuntainen materian kanssa. Henki ilmaisee sille ominaisessa muodossa, omalla kielellään sitä, mitä materia puolestaan ilmaisee sille ominaisessa muodossa ja toisella kielellä. Henki toisaalta ja materia toisaalta ovat kaksi päinvastaista käännöstä samasta tekstistä.

Idealisteille alkutekstinä on henki; materialisteille sinä on materia; dualisti-spiritualisteille molemmat tekstit ovat yhtä alkuperäisiä, koska luontoa kirjoitetaan samanaikaisesti kummallakin kielellä; puhtaita monisteja varten meidän täytyy tehdä kaksi käännöstä alkutekstistä, joka liukuu pois käsistämme...

3. § PARALLELISMIN NYKYAIKAINEN ARVOSTELU

[248—249]... Kun sanotaan, että tajunta on yksi ja keskeytymätön, niin on kartettava ajattelemasta, että täten herätettäisiin henkiin "minän" ykseyden ja samuuden teoria, mikä muodosti vanhan rationalismin kulmakiven. Tajunta on *yksi*, mutta se ei pysy aina samana, kuten muuten mikään elävä olentokaan. Se muuttuu alituisesti, ei kuten kertakaikkisesti luotu ja sellaisena pysyvä olio, vaan kuten alituisen luotava olento: evoluutio on luovaa. Samuuden ja muuttumattomuuden käsitettä tarvittaisiin vain silloin, kun reaalisten näennäisyyksien tavoittamiseksi olisi saatava synteessin ja ykseyden yhdyside niihin moninaiisiin tiloihin, jotka tuntuvat paljastuvan noiden näennäi-

syyksien takaa. Mutta jos todellisuuden oletetaan tosiaan olevan keskeytymättömän ja siinä löydettävien aukkojen keinotekoisia, niin yhtenäisyyden ja muuttumattomuuden periaatteeseen vetoamisen tarve katoaa.

Englantilais-amerikkalaisen pragmatismien teorit ovat aivan samansukuisia kuin nämä ylläkuvatut. Kyseiset teorit, etenkin moraaliset ja loogiset sovellutukset, joita niistä on yritetty johtaa, ovat varsin erilaatuisia. Mutta se mikä niille on yhteistä ja mahdollistaa niiden ryhmittämisen yhteen, piilee nimenomaan niiden tajuntaongelmalle antaman ratkaisun yhteisissä piirteissä. Pragmatismien suuri psykologi W. James muotoili tämän ratkaisun selvimmin ja viimeistelyimm. Hänen konseptionsa on samanaikaisesti ja miltei samanlaisin perustein vastakkainen niin metafyyssisen rationalismin kuin myös empirismin konseptiolle.

[251—252]... W. James väittää vielä päätyneensä tähän teoriaan vain siksi, että hän on äärimmäisen tiukasti noudattanut kokemuksen sääntöjä: ja hän nimittää sitä »radikaalisen empirismin» eli »puh-
taan kokemuksen teoriaksi». Hänen mielestään

Jamesin
"kokemus-
teoria"

vanha empirismi on pysynyt metafyyssisten ja rationalististen illuusoiden kyllästäjänä. Hän on yrittänyt vapauttaa sen täydellisesti niistä.

Nämä uudet tajuntateorit ovat kiistattomasti löytäneet hyvin nopeasti varsin suurta suosiota: englantilaiset Schiller, Peirce, amerikkalaiset Dewey ja Royce, Ranskassa ja Saksassa sellaiset tiedemiehet kuin Poincaré, Hertz, Mach, Ostwald ja toisaalta melkein kaikki, jotka tahtovat uudistaa katolisuuden ja pysyä sille uskollisena, voidaan assosoida sen aatteellisen virtauksen kanssa, jonka ovat systemaattisimmin esittäneet Bergson ja James. Lisäksi on kiistatonta, että tämä suosio tuntuu suuressa määrin ansaitulta...

NB
James, Mach
ja papit

[254—255]... Tosin rationalismi väitti, että empirismi, s.o. hengen edistykseen selittäminen pelkällä kokemuksella, luhistaa kaiken tieteen tai sanoisinko kaiken totuuden. Synnynnäisen eli apriorisen järjen teoria on erikoisesti laillistanut tieteen oikeudet. Tiedon ja totuuden ongelman yhteydessä havaitsemme, että pragmatismi on todellakin usein johtanut skeptisiin päätelmiin, mutta nämä päätelmät eivät ole läheskään välttämättömiä. Itse James, joka toisin ajoin tuntuu olevan varsin lähellä skeptistä irrationalismia, on eräässä yhteydessä huomauttanut, että kokemusta tarkoin tulkittaessa ei ole katsottava sen antavan meille käsitystä ainoastaan erillisistä tosiseikoista, vaan myös ja erityisesti tosiseikkojen välillä vallitsevista suhteista.

Mutta emmekö siinä tapauksessa menetä mahdollisuutta sanoa yhdessä rationalistien kanssa, että mikään ei anna empirikoille taetta huomisen kokemuksen samastumisesta eilisen kanssa, toisin sanoen siitä, että ilmiöt seuraavat aina toisiaan samassa järjestyksessä, koska nimenomaan ilmiöiden järjestys muodostaa kokemuksen kohteen? Kun tulemme kosketuksiin luonnon kanssa, niin todellisuudessa älymme ei ota vastaan erillisiä ilmiöitä, jäseniä, joiden välillä se sittemmin toteaisi jonkin suhteen, vaan itseään näitä suhteita, määrättyä yhtäjaksoisuutta, jossa me sitten mielivaltaisesti erotamme itse jäsenet, likimain samoin kuin merkitsemme pisteitä viivassa.

Näin ollen uusi suuntaus, joka on ilmaantunut filosofiaan ja saanut nimekseen pragmatismi, merkitsee todennäköisesti kiistatonta edistystä hengen tieteellisissä ja filosofisissa konseptioissa.

4. § PSYKOLOGISEN TOIMINNAN YLEISKONSEPTIO

[256—258]... Nyt olisi täsmennettävä, mitä ovat ne suhteet, jotka muodostavat psykologisen maailman, ja miten ne eroavat niistä, jotka muodostavat muun luonnon ja kokemuksen. Wieniläinen fyysikko Mach lienee antanut tästä asiasta selvimmät viitteet.* Se mitä on annettu missä tahansa kokemuksessa riippuu lukuisista suhteista, jotka jakautuvat ennen kaikkea kahteen ryhmään: sellaisiin, jotka ovat kaikkien elimistämme kanssa ulkoisesti yhtäläisten elimistöjen, s.o. kaikkien todistajien yhtäpitävästi tarkastamia; ja sellaisiin, jotka todistajasta riippuen eroavat. Psykologian tutkimuskohteena ovat kaikki nämä viimeksi mainitut, ja niiden kokonaisuus muodostaa sen, mitä kutsumme psykologiseksi toiminnaksi. Tarkemmin puhuen — edelliset eivät riipu elimistöstämme ja biologisesta toiminnastamme. Jälkimmäiset riippuvat niistä läheisesti ja väistämättömästi.

Jos kysymyksessä on kappale rikkiä, niin geometriset, mekaaniset, fysikaaliset ja kemialliset ominaisuudet ovat elimistöstämme riippumattomia suhteita. Psykologialla ei ole siinä mitään tekemistä. Jos kysymyksessä on elollinen olento, edellä mainittuihin suhteisiin tulee lisäksi uusia: biologisia ominaisuuksia, jotka puolestaan ovat riippumattomia elimistöstämme. Jos kysymyksessä olisi oma elimistöme, niin silläkin on ominaisuuksia, jotka ovat tietystä määrin riippumattomia ehdoista, joissa se on *meille* annettu kokemuksessa; ne ovat fysikaalis-kemiallisia ja biologisia ominaisuuksia. Matematiikka, mekaniikka, fysiikka, kemia ja biologia ovat kaikki tieteitä, joista kukin erottaa annettuun sisältyvien suhteiden kokonaisuudesta ryhmän suhteita, jotka ovat riippumattomia ja joita tulee tarkastella organisatiostamme riippumattomina. Ne ovat objekttiivisia suhteita, luonnontieteen kohde, tieteen, jonka ihanteena on kaikkien sellaisten suhteiden eliminoiminen annetusta, jotka tekevät tämän annetun elimistöstämme riippuvaksi...

[259—261] Kokemus näyttää meille biologisen ja psykologisen keskinäisen vaikutuksen, niiden välisten suhteiden järjestelmän. Miksipä emme tarkastelisi näitä kahta tosiseikkojen järjestystä kahtena luon-

* *Année psychologique* 1906, XIIe année. (Paris, Schleicher.)

nossa esiintyvien tosiseikkojen järjestyksenä, jotka vaikuttavat ja suhtautuvat toisiinsa kuten kaikki muutkin luonnossa esiintyvien tosiseikkojen järjestykset: lämpö- ja sähköilmiöt, optiset, kemialliset y.m. ilmiöt? Kaikkien näiden järjestysten välinen ero ei ole suurempi eikä pienempi kuin biologisen ja psykologisen järjestyksen ero. Kaikkia ilmiöitä on tarkasteltava samalta kannalta ja katsottava niiden voivan olla toistensa ehtona.

Tätä konseptiota vastaan esitetään varmaan väite, että se ei selitä, miksi on olemassa kokemus ja elimistön tietoisuus tuosta kokemuksesta. Eikö kuitenkin tunnu siltä, että tällöin voitaisiin ja täytyisi vastata, että mainittu kysymys, kuten kaikki metafysiset kysymykset, on hullusti asetettu, olematon? Se johtuu antropomorfisesta illuusiosta, joka asettaa aina hengen maailmanrakennelman vastakohdaksi. Ei voida puhua, miksi kokemus on olemassa, sillä kokemus on tosiseikka ja sellaisena esille pakottautuva.

”kokemus on tosiseikka”

Irtautuaksemme abstraktioista ja yleisluontoisuudesta koetamme kehittää tätä juuri hahmottelemaamme — ja meistä mitä yksinkertaisimmalta ja tieteellisimmältä tuntuva — psykologian määritelmää konkreettisemmassa muodossa. — Yritämme kuvitella sitä psykologisen toiminnan yleiskonseptiota, johon se meidät tuo.

Kokemus, tai jos otamme vähemmän kaksimielisen sanonnan, annettu, on meistä näihin asti tuntunut matemaattisista, mekaanisista,

fysikaalisista ynnä muista suhteista riippuvalla. Kun erittelemme näitä ehtoja, se tuntuu riippuvan vielä eräistä suhteista, joiden ylipäänsä voidaan sanoa vääristelevän sitä — riippuen yksilöstä, jolle se on annettua: nämä vääristelyt muodostavat subjektiivisen, psykologisen. Voimmeko saada selville — tietenkin yhä vielä hyvin karkeasti ja etäisesti — näiden uusien suhteiden, näiden vääristelyjen yleissäällön, s.o. suunnan, mihin tieteellinen analyysi vuosisatoja jatkuneessa edistytessään ponnistelee löytääkseen yleisimmät (periaatteet), jotka niitä aiheuttavat?

Toisin sanoen, miksi annettu subjektiivisesti vääristyy sen sijaan että olisi yhtäläinen kaikille yksilöille, sen sijaan että olisi välittömästi annettu ja muodostaisi vain yhden kokonaisuuden siitä saadun tiedon kanssa? Vääristyy jopa siinä määrin, että kokonainen joukko filosofeja ja terve järki ovat jopa rikkoneet kokemuksen yhtenäisyyden ja päätyneet olioiden ja hengen ylipääsemättömään dualismiin, mikä ei ole mitään muuta kuin kokemuksen dualismia — kokemuksen, joka esiintyy kaikilla sitä mukaa kuin tieteet sitä oikovat — ja kokemuksen, joka vääristyy yksilön tajunnassa...

sosiaalisesti järjestyneiden yksilöiden kokemus

[271—272]... Mielikuvat eivät ole identtisiä aistimusten kanssa, kuten subjektivismi on väittänyt, mikäli tälle merkityksensä laajuudessa

kaksimieliselle sanalle annetaan välittömien elämysten merkitys.
Tässä kohdin Bergsonin analyysi ei ollut läheskään hedelmätön.
 Mielikuva on tulosta useammista jo välittömään kokemukseen, s.o. aistimukseen, sisältyvistä suhteista. Tämä viimeksi mainittu kylläkin sisältää paljon muitakin. Pidettäköön annettuina ainoastaan niitä suhteita, jotka muodostavat "mielikuvan" järjestelmän (se on osittainen järjestelmä, jos sitä verrataan aistimusten ja välittömän kokemuksen koko järjestelmään), tarkemmin sanoen, pidettäköön koko järjestelmän suhteista annettuina ainoastaan niitä, jotka aiheuttavat annetun riippuvuuden elimistöstä, ja silloin saadaan nimenomaisesti mielikuva, muistikuva.

Määritellessämme muistikuvan täten me vain heijastimme kokeellisen sielutieteen uusimpia tuloksia sekä terveen järjen vanhimpia ajatuksia: muistikuva on elimellinen tottumus. Muistikuvalle ja alkeelliselle aistimukselle ovat yhteisiä ainoastaan elimelliset ehdot. Siltä puuttuvat kaikki aistimukseen sisältyvät epäelimelliset suhteet siihen, mitä me nimitämme ympäristöksi.

NB (Tämä mielikuvan täydellinen ja tämä aistimuksen osittainen riippuvuus elimellisistä ehdoista tekee ymmärrettäväksi myös illuusion, aistiharhan, unennäön ja hallusinaation, jolloin suhteet ulkoiseen ympäristöön ovat jossain määrin epänormaalisti keskeytyksissä ja kokemus yksilön osalta supistuu siihen, mitä NB (tapahtuu hänen elimistössään, t.s. suhteisiin, jotka riippuvat viimeksi mainitusta, siis puhtaasti psykologiseen, puhtaasti sub- NB (jektiiiviseen...

5. § ALITAJUISEN ONGELMA

[280]... Täysin tajuinen elämämme muodostaa vain varsin rajoitetun osan sielullisen toimintamme kokonaisuudesta. Se on ikään kuin valokeilan keskiö, jonka ympärille sijoittuu laajempi puolivarjon alue, mikä vähitellen tummenee täydelliseksi pimeydeksi. Antiikin psykologia teki hyvin suuren virheen pitäessään ainoastaan täysin tajuista toimintaa sielullisena toimintana.

Mutta joskin on vaikea suurennella alitajuisen tilaa organisaatiossamme, niin ei tulisi liioitella myöskään tämän tajuttoman laadullista merkitystä, kuten tietty pragmatistinen psykologia on tehnyt hyvin usein.

Eräiden pragmatistien mukaan selvä tajunta, älyllinen ja järkevä tajunta on toimintamme pinnallisin ja mitättömin osa...

6. § PSYKOLOGIA JA TARCOITUSPERÄISYYS-KASITE

[285—286]... Korkein sieluelämä tuntuu tietenkin välittömästi ja pinnallisesti tarkasteltaessa kauttaaltaan tarkoituseräisyyden sävyttämältä. Määrätyllä tavalla yleistäen tunnetusta tuntemattomaan havaitsemme ammoisista ajoista tehdyn yrityksiä tulkita koko alempaa sieluelämää myös teleologisesti. Yksinkertaisin refleksi, kuten silmän

siristyminen liian kirkkaassa valossa, yksinkertaisimmat ruumiilliset tyydytykset ja kärsimykset, alkeelliset mielenliikutukset — eivätkö kaikki nuo tosiasiat tunnu lajin säilymisen ja edistymisen edun tai yksilön säilymisen ja edistymisen sanelemilta? Eikö kaikki toiminta, jota katsotaan mahdolliseksi nimittää tajuiiseksi, alkaen ameebasta, tuosta alkulimahiukkasesta, joka pyrkii tiettyjä valonsäteitä kohden ja yrittää väistää toisia — eikö se kuulu aina taipumuksen kategoriaan ja eikö taipumus ole toiminnon tarkoituseräisyyttä.

Ei ole myöskään ihmeteltävää, että James, Tarde ja monet muut tekevät näistä tosiasioista sen johtopäätöksen, että psykologiset lait ovat luonteeltaan kokonaan toisenlaisia kuin muut luonnonlait. Ne ovat teleologisia lakeja...

NB

Psykologisen lain teleologinen konseptio ei itse asiassa ole mitään muuta kuin tieteellinen pintasilaus metafysisille konseptioille, jotka tekevät taipumuksesta, elämänhalusta, vaitosta, tahdosta ja toiminnasta kaiken olevaisen perustan. Sen ovat lisäksi omaksuneet, sitä ovat selitelleet ja kehitelleet pragmatistit, toiminnan ensisijaisuuden kannattajat. Funktioonaalinen psykologia ja finalistinen psykologia ovat heille samaa merkitseviä termejä...

NB

7. § KUOLEMATTOMUUDEN ONGELMA

[294—296]... Vastakohtaisuus analyysiin alistumattoman toiminnan, todellisuuden sekä suhteen välillä häviää olemattomiin ja on niin hengen kuin materiainkin osalta katsottava kuuluvaksi vanhentuneen metafysiikan romun kategoriaan. Kaikki annettu on ainoastaan synteesiä, jota tiede analysoi entistään sitä sen omissa ehdoissa ja sitten edelleen hajottaen sen suhteisiin.

Mutta miten siinä tapauksessa käy hengen kuolemattomuuden, eritoten sen yksilöllisen kuolemattomuuden, sillä sehän on jo kaksi tuhatta vuotta ollut meille kaikkein tärkeintä. Ei ole noudatettava olioiden lakia, ei ole seurattava kaikkien elävien olentojen lakia, ei ole kadottava eikä hävittävä muuhun! On antauduttava tuohon suurenmoiseen riskiin, jonka sellainen huono peluri kuin ihminen on myöhästyneesti keksinyt, huono peluri, joka haluaa voittaa kaunottaren ja vaatii arpanappuloiden väärentämistä edukseen!

On eittämätöntä, että suhteiden järjestelmä tuskin näyttää ikuiselta tai kuolemattonalta. Siinä ei kuitenkaan ole mitään, mikä olisi absoluuttisen mahdotonta. Uskomatonta — kyllä! Mahdotonta — ei! Mutta tarvitaan vain — pysyäksemme sillä pohjalla, jolla tässä olemme —, että kokemus kumoaisi epätodennäköisyyden tai ainakin muuttaisi sen todennäköisyydeksi.

Olisi tarpeen, että se panisi meidät löytämään subjektiivisen takaa ehtoja, jotka jäisivät olemaan elimistön häviämisen jälkeen, suhteita, jotka tekisivät sen osittain riippuvaksi jostain muusta kuin tästä elimistöstä. Kokemuksen on se ratkaistava. Se yksin pystyy poistamaan epäilykset. *Apriorisesti* puhuen mikään ei ole estämässä sitä, että

löydetäisiin joitakin ehtoja, joitakin suhteita, jotka toisivat mukanaan annetun yhden osan, esimerkiksi tajunnan, häviämättömyyden — ainakin osittaisesti.

Mutta tarvitseeko tästä puhua? Kokemus ei ole vielä koskaan osoittanut meille sellaista. Tiedän, että spiritistit väittävät päinvastaista.

Mutta se on vain väite. Heidän kokeensa — ainakin trikkeihin ja petkutukseen perustumattomat (ja eiköhän sellaiset ole vähemmistönä?) — voivat nykyisellään korkeintaan panna ajattelemaan, että on olemassa joitakin luonnonvoimia, joitakin mekaanisia liikkeitä, joiden ilmentymistä olemme selvillä hyvin vähän ja ehdoista ja laeista vielä vähemmän. Tuntuu jopa todennäköiseltä, että ne ovat riippuvia ihmisen elimistöstä ja kuuluvat yksinkertaisesti elimistön alitajuiseen psykologiseen ja biologiseen toimintaan.

kuolemat-
tomuus ja
Reyn
agnosti-
sismi

Ja haudantakaisen elämän väitettyjen kokeellisten todennusten mitättömyyden vuoksi sielun kuolematomuuden teoria voi säilyttää vain muodon, jonka sille antoivat jo Sokrates ja Platon: se on riski, johon on antauduttava, se on vetoomus tuntemattomaan, ja se on sellainen vetoomus, johon tuskin saataneen koskaan vastausta...

VI LUKU

MORAALIN ONGELMA

1. § IRRATIONAALINEN MORAALI: MYSTISISMI JA TRADITIONALISMI

[301—302]... Uudet filosofiat ovat siis ennen kaikkea moraalioppeja. Ja nämä opit voitaneen määritellä täten: toiminnan mystisismiä. Tämä asenne ei ole uusi. Siten asennoituivat sofistit, joille ei myöskään ollut olemassa totuutta eikä erehdystä, vaan pelkästään menestys. Siten asennoituivat Aristoteleen jälkeen probabilistit ja skeptikot, eräät skolastiikan aikaiset nominalistit sekä XVIII vuosisadan subjektivistit ja nimenomaan Berkeley.

Samoihin edellytyksiin nojaavat intellektuaalisten anarkistien, sellaisten kuin Stirnerin ja Nietzschen opit.

Nykyisen nominalismin ja pragmatismmin rekvisiitassa sanat ovat siis asioita nuoremmat...

[303]... Kun eräät modernistit, kuten Le Roy, löytävät pragmatismista puolustuksen katolilaisuudelle, he eivät ilmeisestikään näe siinä sitä, mitä eräät pragmatismmin perustajiin kuuluneet filosofit halusivat siitä ammentaa. He ammentavat siitä johtopäätöksiä, jotka voidaan tehdä oikeutetusti ja joita muutoin siitä tekivätkin tai melkein tekivät

huomatut pragmatistit, kuten W. James ja chicagolaisen koulukunnan filosofit. Luulenpa voivani sanoa enemmänkin. Le Roy tekee nähdäkseen ainoat johtopäätökset, jotka tuosta ajattelutavasta lainmukaisesti pitäisikin tehdä...

[304]... Pragmatismille on tyypillistä se, että totuudellista on kaikki, mikä onnistuu ja mikä tavalla tai toisella soveltuu ajankohtaan: tie, uskonto, moraalit, perinteet, tavat, rutiini. Kaikki on otettava vakavasti ja vakavasti on otettava se, mikä toteuttaa tarkoituserää ja mahdollistaa toiminnan...

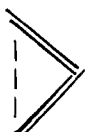
[305—306]... Mikä on näihin asti kaatanut perinteitä ja dogmeja? Tiede, eli jos asetetaan työväline tuotteen edelle, järki. Tiede elää vapaudesta; järki ei ole loppujen lopuksi mitään muuta kuin pohdinnan vapautta. Sitä paitsi tie ja järki ovat ennen kaikkea vallankumouksellisia, ja niille rakentuva kreikkalais-länsimainen sivilisaatio on ollut, on ja tulee olemaan kapinoitsijain sivilisaatiota. Kapinointi on näihin asti ollut ainoa vapautumisemme keino ja myös ainoa muoto, missä olemme voineet tiedostaa vapauden. Tarkoitan itseään hallitsevan järjen henkistä kapinaa, enkä brutaalia kapinaa, joka on ollut vain ulko-kuorena — usein hyödyllisenä, toisinaan välttämättömänä — sille jalometallille, jollaista ensin mainittu on.

Tieteen arvottomaksi tekeminen on siis suurin apu, mikä voidaan antaa perinteille, muinaisten *moraaliarvojen* — muotisannonaa käyttäöksemme — säilyttämiselle. Juuri sen vuoksi pragmatismia, nominalismia täytyykin loogisesti johtaa — kuten enemmistö siihen liittyneistä mainiosti näki asiaa järkevästi ajateltuaan — eräiden uskonnollisten, sentimentaalisten, vaistonvaraisten, perinnäisten toimintamotiivien oikeuttamiseen. Samalla tasolla kuin tieteellisestä tiedosta ammennettujen toimintamotiivien — tai vielä loogisemmin, korkeammalla tasolla, sillä tieteen näköpiirissä on vain teollinen toiminta — uuden filosofian piti laillistaa irrationaalinen moraalit: sydämen innostuksen puuska tai auktoriteetti-usko, mystisismi tai traditionalismi. Toisinaan traditionalismi menee niinkin pitkälle, että jotkut (esimerkiksi W. James) palaavat moraalissa epäroimattä rationalististen moraaliteoriain absoluuttiseen...

NB

4. § TAPOJA TUTKIVA TIEDE

[314]... Jotta tämä käsitys moraalista rationaalisenä taitona olisi mahdollinen, on ilmeisen välttämätöntä, että tapoja tutkiva tie, eli tieteellinen, on mahdollinen. Siinä metafysiikka saa jälleen siivet toiveilleen. Todellisuudessa sosiologia, josta tapoja tutkiva tie muodostaa vain osan, on tuskin juuri syntynyt. Kuten psykologiakin, vaikkakin paljon vähemmän edenneenä, se on yhä vielä vaiheessa, jolloin on kiisteltävä metafysiikoiden kanssa tieteen menetelmästä, kohteesta ja tuon tieteen oikeudesta elämään. Tosin tuntuu, että tässä kuten muissakin kohdissa kysymys ratkeaa loppujen lopulta tieteellisten

 ponnistelujen hyväksi. Metafyysikkojen jaarittelua ei voida estää, mutta voidaan suoda vapaus sanoille ja teoille. Ja Durkheimin ja hänen koulukuntansa tutkimusten ansiosta sosiologia on toiminut ja vaikuttanut...

VII LUKU

TIEDON JA TOTUUDEN ONGELMA

1. § PERINTEELLISIÄ RATKAISUJA

NB ||| [325—326]... Pelkästään tiedettä harjoittavat oppineet käsittelevät suoraan sanoen vähän tätä kysymystä totuudesta. Heille riittää, kun he päätyvät väittämiin, joihin yleisesti yhdytään ja jotka niin muodoin tuntuvat välttämättömiltä. Jokainen järjestelmällisesti suoritettu ja asianmukaisesti valvottu koe on heille totuudellinen. Kokeellinen tarkastus — siinä totuuden kriteeri, sanotaan. Ja oppineet ovat aivan oikeassa, sillä käytäntö on aina vahvistanut tämän asenteen. Oletamus, että se ei tulisi aina niin tekemään, olisi typerää kuvittelua, epäilystä epäilyn vuoksi...

NB ||| [328—332]... Nykyiset rationalistit ovat tarmokkaasti puolustautuneet pragmatismiin hyökkäyksiltä sen väittäessä, että rationalistien järki on lopulta turvannut hengellemme oikean kopion todellisuudesta. Ja pragmatismi tosiaan moitti rationalismia siitä, että tämä jakaa tiedostuksen kahteen synkroniseen osaan: esineet tai oliot sinänsä ja mielteet, joita henki niistä muodostaa itselleen...

2. § PRAGMATISTIEN ARVOSTELU

XIX vuosisadan rationalismissa samoin kuin evolutionistisessa empirismissä, kuten myös nykyisillä rationalisteilla me tietenkin tapaamme jo sen ajatuksen, että henki ei ole kuvastin ja että totuus ei ole oikea kuva olioista. Tavallisesti väitetään, että totuus on tulosta älyn työstä olioiden ymmärtämiseksi. Mutta tämä taas on olioiden asettamista älyä vastaan. Pragmatismi menee kauemmaksi.

Kaikenlainen kokemus, kaikenlainen tiedostaminen on samanaikaisesti myös toimintaa: eläminen merkitsee toimintaa ja vain toimintaa. Siitä seuraa — ja se onkin pannut antamaan tälle järjestelmälle pragmatismien nimen, mikä olennaisesti määrittelee sen yleisessä mieliteessä —, että totuuden määrää toiminnan tarkoitus, s.o. sen käytännöllisten tulosten tarkoitus. Se on menestys. Jokainen koe, joka onnistuu, s.o. jonka avulla päästään odotettuun tulokseen, määrää totuuden. Päästäksemme irti filosofisista abstraktioista huomautamme, että tämä johtopäätös on loppukädessä vain yleistetty käänös tiedemiesten

uskosta kokeiluun. Millä hetkellä tiedemies sanoo, että hänen lausumansa teesi on totuudellinen? Sillä hetkellä, jolloin hänen operaatiolta odottamansa tulos todellistuu. Koska kyseinen operaatio vastaa arvostelmaa tai oikeammin hänen mielessään kyteneiden arvostelmien ketjua ja saatu tulos vastaa tästä arvostelmien ketjusta seuraavaa johtopäätöstä, niin hänen ajatuksensa on onnistunut: se on kokeellisesti tarkastettu.

On eittämätöntä, että mikäli menestys samastetaan kokeellisen tarkastuksen kanssa, niin pragmatistinen arvostelma osoittautuu oikeaksi: se vain ilmaisee kokeellisen menetelmän olemuksen. Mutta pulma on siinä, että tapauksesta ja filosofista riippuen sana menestys otetaan milloin tässä rajoitetussa mielessä, milloin taas laajassa ja arkisessa merkityksessään. Tämä näkyy hyvin selvästi varsinkin W. Jamesilla. James väittää, että totuudellista on kaikki, minkä kokemus vahvistaa, ja toisina hetkinä kaikki, mikä turvaa jonkinkaan menestyksen toiminnallemme. Ja jos hyväksytään tämä viimeksi mainittu arvostelma, niin joudutaan miltei välttämättä päätelmään, että totuutta ei olekaan. Sillä se, mikä onnistuu tänään, voi epäonnistua huomenna: se ei ole harvinaisen tapaus käytännössä, kuten osoittavat lakien ja oikeuden, siveellisyysääntöjen ja uskonnollisten käsitysten sekä tiedemiesten mielipiteiden muutokset. Tämän päivän totuus on huomenna harhaa; Pyreneitten tällä puolella vallitseva totuus on tuolla puolella harhaa. Sehän on tuttu asia. Ja nämä johtopäätökset, jotka pragmatismien perustaja Peirce päättävästi sivuutti ja joita vastaan hän taisteli ja joista suuri pragmatistinen filosofia, erikoisesti James, on yrittänyt päästä eroon mitä hienoimmilla verukkeilla, ovat johtopäätöksiä, jotka useimmat jäljittelijät ovat yleispiirteisissään hyväksyneet. Lisäksi pragmatismi on totuuden ongelman yhteydessä muodostunut skeptisismien synonyymiksi, samoin kuin moraalin eli uskon osalta siitä on tullut irrationaalisen traditionalismin synonyymi.

Mutta kuten kaikessa arvostelussa pragmatismien rationalismiin kohdistamassakin on tietysti hiukkasen perää. Siitä voidaan sanoa samaa kuin usein joudutaan sanomaan arvostelevista teorioista: kumoava osa on mainio, mutta rakentavassa on paljon toivomisen varaa. Teoria olioiden henkikuvastimesta ja totuus-kopiosta on epäilemättä karkean pinnallinen. Tieteellisten totuuksien kehitys kaikkien sitä haitanneiden virheiden kautta todistaa sen.

Tarkastellessamme toisaalta itseämme elimistönä, joka toimii keskellä maailmankaikkeutta, emme tosiaan voi erottaa käytännön aluetta totuuden alueesta, sillä kaiken sen mukaan, mitä olemme sanoneet edellä, ja tieteen kaikkien opetusten jälkeen emme voi erottaa totuutta kokeellisesta tarkastuksesta. Tosia ovat vain sellaiset konseptiot, jotka saavuttavat menestystä. Mutta on vielä saatava selville, ovatko ne tosia siksi, että saavuttavat menestystä, vai saavuttavatko ne menestystä siksi, että ovat tosia. Pragmatismi on aina taipuvainen ratkaisemaan vaihtoehdon edellisessä mielessä. Terve järki voi ratkaista sen ilmeisesti vain jälkimmäisessä mielessä...

3. § VALILLINEN VIITE TOTUUDEN ONGELMAN RATKAISUUN

[332—334]... Annettu, kokemus on ilmeisesti sitä, mikä tunnetaan. Niin muodoin on lähdeittävä annettun ja sen tiedostamiskeinon täydestä ykseydestä, sanouduttava päättävästi irti kaikenlaisesta dualismista lähtökohdassa — mutta ainoastaan lähtökohdassa. Tämä on tärkeä rajoitus. Eikö se jo yksin sisällä avainta totuuden ongelman ratkaisemiseen?

Lähtökohdassa tiedostamisen ainoana mahdollisena metodina, s.o. ainoana löytämisen menetelmänä on kokeellinen metodi, kaiken apriorisen menettelyn, kaiken dialektisen pohdiskelun syrjäyttäminen.

Nykyinen tiede vahvistaa ehdottomasti tämän ajatuksen ja postuloi siten ensimmäisen väittämän, jonka juuri esitimme. Matemaattisillakin tieteillä on lähtökohdaksi kokemus, pohdiskelu tulee, kuten näimme, sittemmin ja pysyy aina tiettyssä määrin kokemuksen alaisuudessa.

Kokemus ei kuitenkaan ole annettun välitöntä kokemista; se käsittää myös, ja se on mielestämme Jamesin suuri filosofinen uutuus, suhteet, jotka sisältyvät annettuun ja muodostavat kiinteän kudoksen kaikenlaisen välittömän kokemuksen sekä menneen tai tulevan kokemuksen välillä. Jos kokemus koostuisi ainoastaan lähimmästä kokemuksesta, meillä olisi ainoastaan aistimuksia, mutta ei tiedettä, meillä ei olisi edes havaintoa tämän sanan täydessä mielessä. Tieteen ja aistimuksenkin kohteena on välittömän kokemuksen täsmällinen analysointi tarkoituksella saavuttaa kokemus, joka on sen pohjistanut tai joka sitä jatkaa. Tämän pitkällisen kokemuksen alkuna on aistiminen ja varsinkin havainnointi, tarkkaileminen ja mietiskely.

Tästä toisesta huomautuksesta voimme tehdä seuraavan johtopäätöksen: kaikki kokemuksen meille antamat tiedot ovat yhteydessä toisiinsa ja systematisoituvat. Ne eivät kuitenkaan systematisoidu kuten rationalismissa niiden yläpuolella olevan ja niille muotonsa sanelevan toiminnan vaikutuksesta. Halutessaan taata tieteen vakavuuden tämä käsityskanta johtaa päinvastoin skeptisismiin, sillä se tekee tiedostamisesta hengen asian, ja tämä dualismi asettaa väistämättömästi kysymyksen siitä, eikö tämä hengen tuote, tieto, vääristeletä annettua. Tässä sen sijaan tietomme systematisoituvat aivan samalla tavalla kuin ne meille annetaan, ja annettun suhteilla on samanlainen arvo kuin itse annettullakin. Välittömästi annettu ja siihen sisältyvät suhteet muodostavat todellisuudessa ykseyden eivätkä ole irrotettavissa. Kaikilla näillä tiedostamisakteilla on sama luonne ja yhtäläinen arvo...

4. § EREHDYKSEN ONGELMA

réalisme
absolu*
(= historiallinen materialismi)

[336—347]... [Absoluuttisessa realismissa], jossa tähän asti olemme liikkuneet, ei tunnu olevan tilaa erehdykselle. Mutta muistakaamme, että samastimme kokemuksen ja tiedon ainoastaan lähtökohdassa. On aika osoittaa, mitä tämä rajoitus merkitsee.

* — absoluuttinen realismi. Toim.

Kokemus todistaa, että eri yksilöiden saama tietous ei ole täsmälleen samanlaista. Tämä voidaan selittää kahdella tavalla: joko on olemassa yhtä paljon erilaisia todellisuuksia kuin on yksilöitäkin (mikä on järjetöntä: vajoaisimme subjektivismiin) tai — ja tähän vaihtoehtoon meidän on siis pakko turvautua — koska annettu on ainoa ja yksi ja sama kaikille, niin ero yksilöiden siitä hankkimissa tiedoissa johtuu olosuhteista, joissa he olivat ja ovat, toisin sanoen, eräistä yksilöllisistä suhteista, jotka ovat olemassa heidän ja annetun välillä ja jotka tieteellinen analyysi voi selvittää. Tämä on johtopäätös, johon muut näkökohdat ovat meidät johtaneet tajunnan ongelmaa pohtiesamme. Olemme nähneet annetun sisältävän suhteita, jotka eivät ole riippuvia tiedostavasta yksilöstä — objektiivisia suhteita —

ja suhteita, joiden vuoksi annettu on riippuvainen tiedostavasta elimistöstä — subjektiivisia suhteita.

Näin edellyttäessämme näemme, että kokemuksessa eikä enää lähtökohdassa tapahtuu sitä mukaa kuin sitä analysoimme kahtiajakautuminen tiedostamisen tekijän ja tiedostamisen kohteen välillä. Tällä suhteella on sanomamme mukaan sama arvo kuin itsellään annetulla. Se pakottautuu meille samanlaisella oikeudella kuin annettukin; siitä johtuukin, että hengen ja kohteen välistä eroa ei ole otettava minään alkuperäisenä, vaan analyysin aikaansaannoksena, kahtena hyvin yleisenä suhteena, jotka analyysi löytää annetussa (W. James); ja tämä ero ammentaa arvonsa siitä arvosta, mikä alun perin on annettu kokemukselle kokonaisuudessaan, yhtenäiselle ja jakamattomalle kokemukselle.

Mutta siinä tapauksessa hairahdus ja erehdys saavat mitä luonnollisimman selityksen: ne ovat tiedostamisen yksilöllisistä ja subjektiivisista ehdoista riippuvia muutoksia, vääristymiä. Kokemuksen ansiosta annettua yhä täydellisemmin analysoivan tieteen täytyy, niin pitkä ja raskas kuin tämä työ lieneekin, vähitellen eliminoida kaikki nuo »yksilölliset yhtälöt», jotka ovat paljon komplisoidumpia kuin ne, joita tähtitieteilijät suvaitsevat olettaa kunkin tarkkailijan näköhavaintojen kohdalla. Tieteen on suoritettava jako objektiivisten ja subjektiivisten suhteiden välillä. Sitä varten se on luotukin.

Eivätkö nämä näkökohdat johdatta meitä mukavaa ja käytännöllistä totuuden määritelmää kohteen? Totuus on objektiivinen. Objektiivinen on tarkkailijasta riippumattomien suhteiden kokonaisuus. Käytännöllisesti se on sitä, minkä kaikki tunnustavat, mikä muodostaa yleisen kokemuksen kohteen ja on yleisesti sovittua näiden sanojen tieteellisessä mielessä. Analysoimalla tämän yleisesti sovittujen ehtoja, etsimällä tämän tekijän takaa sen hakemaa oikeutta, sen pohjana olevaa syytä, tulemme seuraavanlaiseen johtopäätökseen: tieteen

Reyn tietoteoria
= häpeilevää materia-
lismia

harjoittamisen tarkoituksena on tehdä kokemus »subjektittomaksi», persoonattomaksi sitä järjestelmällisesti venyttämällä ja jatkamalla. Tieteellinen koe on siis brutaalin kokemuksen jatkamista. Ja tieteellisen tosiasian ja brutaalin tosiasian välillä ei ole luonne-eroa.

Toisinaan kuulee sanottavan, että tieteellinen totuus on vain abstraktio. Tietysti se on vain abstraktio, mikäli tarkastellaan brutaalia kokemusta, s.o. subjektiivista tai yksilöllistä, sillä sehän sulkee tämän kokemuksen ulkopuolelle kaiken, mikä riippuu ainoastaan yksilöstä, joka tiedostaa kokemuksen välityksellä. Mutta sitä vastoin tämän abstraktion tarkoituksena on löytää annettu jälleen sellaisena kuin se on sitä muuntelevista yksilöistä ja olosuhteista riippumatta, paljastaa objektiivinen,

NB

ensisijaisesti konkreettinen, todellinen.

Olisi kiintoisaa koettaa tarkastaa tätä yleisteoriana analysoimalla eräitä kuuluksi tulleita erehdyksiä. Esimerkiksi Ptolemaioksen järjestelmä esittää meille kokemuksen, johon on kasautunut maapallon oloissa tapahtuneista tähtitieteellisistä havainnoista riippuvia yksilöllisiä käsityksiä: se on tähtijärjestelmä sellaisena kuin se näkyy maasta. Kopernikuksen-Galilein järjestelmä on paljon objektiivisempi, koska se

eliminoi ehdot, jotka riippuvat siitä tosiasista, että tarkkailu tapahtuu maasta käsin. Yleisemmässä mielessä Painlevé on tehnyt huomautuksen, että renessanssikauden mekaniikassa ja tieteessä sekä meidän aikamme tieteessä syysuhde sulki piiriinsä fenomeenin ilmestymisehdot, jotka eivät riipu avaruudesta eivätkä ajasta. Asianlaita on kuitenkin siten, että avaruudessa ja ajassa sijaitsemisen ehdot koskevat varsinkin mekaniikassa melkein kaikkia subjektiivisia ehtoja, jotka eivät ole niin karkeita, että ne suljettaisiin pois alkeellisista syistä.

Tärkeä päätelmä: erehdys ei ole totuuden ehdo-

totuus ja
erehdys
(lähentymistä
dialektiseen
materia-
lismiin)

ton antiteesi. Kuten hyvin monet filosofit ovat väittäneet, erehdyksellä ei ole positiivista luonnetta, se on pikemminkin negatiivista ja osittaista, se on eräässä mielessä pienempi totuus. Kun kokemuksen avulla riisumme sen edellyttämästään subjektiivisesta tulemmme vähitellen totuuteen. Totuus taas, sanan täydessä merkityksessä, on kerran saavutettuna absoluuttinen ja ääriraja, sillä se on objektiivinen, välttämätön ja yleinen. Mutta tuo ääriraja on miltei kaikissa tapauksissa kaukana meistä. Se tuntuu meistä miltei matemaattiselta ääreltä, jota me yhä enemmän lähennymme voimatta sitä koskaan saavuttaa. Ja tieteen historiakin näyttää meille totuuden kehittymisprosessin;

totuus ei ole kehittynyt valmiiksi, vaan se kehittyy.

[[On mahdollista,]] että se ei kehity valmiiksi koskaan, mutta se tulee kehittymään yhä enemmän.

Lopuksi voidaan asettaa vielä kysymys, eikö meitä yhäkin riivaa sama iänikuinen metafyyminen illuusio — pyrkimys saada selville, miksi oliot ovat olemassa — sen sijaan että tyytyisimme siihen mitä on. Miksi kokemuksen ehdot ovat subjektiivisia? Miksi tieto siitä ei ole kaikille välittömästi yhtä ja identtistä? Meillä tuntuisi olevan oikeus kieltäytyä vastaamasta; mutta psykologian ansiosta tässä voitaisiin kai antaa myönteinen viite. Jos täysi kokemus omaksi jossain määrin tietoa omasta itsestään panteistien jumalan malliin, tämä tieto olisi todellakin välittömästi yhtä ja identtistä. Mutta kokemuksessa, sellaisena kuin se meille esiintyy, tieto

kokemuksesta annetaan katkonaisena, ja ainoastaan näille kokemuksen katkelmille me olemme oma itsemme.

Biologia ja psykologia opettavat, että me muovauduimme tai oikeammin olemme muovautuneet siksi, mitä olemme, mukautumalla ympäristöön, olemalla keskeytymättä tasapainossa sen kanssa. Tästä voidaan yleensä ottaen päätellä, että tietomme tulee ennen kaikkea vastata orgaanisen elämän tarpeita. Lisäksi se on alussa rajoitettua, hämärää, varsin subjektiivista kuten vaistoelämässä. Mutta tajunnan kerran ilmaannuttua maailmankaikkeuden energiain kisaleikkiin se säilyy ja vahvistuu käytännöllisen hyödyllisyytensä vuoksi. Kehittyy ja varttuu yhä komplisoidumpia olentoja. Tajunta tulee tarkemmaksi, määrätymmäksi. Se muodostuu älyksi ja järjeksi. Ja samalla enemmän täydelliseksi tulee sopeutuminen kokemukseen, yhtäpitäväksi sen

kanssa. Tiede on vain tämän prosessin korkein muoto. Sillä on *oikeus* toivoa sellaista tietoa — vaikka se ei koskaan sitä saavuttaisikaan —, joka muodostaisi enää vain yhden kokonaisuuden annetun kanssa, olisi ehdottoman yhtäpitävä kohteen kanssa: objektiivinen, välttämätön ja universaalinen.

Teoreettisesti sen tavoite on oikeutettu, sillä se vastaa tähänastisen kehityksen suuntaa. Käytännössä tämä tavoite ei todennäköisesti tule koskaan saavutettua, sillä se merkitsee kehityksen äärirajaa.

?

sanahaureutta
"kokemuksen"
parissa

"kokemus"

l'expérience =
le milieu? *

* — kokemus = ympäristö? Toim.

ja sen saavuttamiseksi tarvittaisiin nykyisestä ker-
rassaan eroava maailmanjärjestys sekä tämän
maailmanjärjestyksen ja tiedostamiskokemuksen
identifioimisen laji.

Joka tapauksessa esille pyrkii seuraava johtopäätös: tieteeseen
kohdistuva skeptisismi verhoaa täydellisintä ja puhtainta metafysisistä
illuusiota, mikä on koskaan huiputtanut filosofista ajattelua. Tuo skep-
tismi piilee olemattomien ongelmien asettamisessa, olemattoman
todellisuuden etsimisessä todellisuuden takaa viimeksi mainitun selit-
tämiseksi. Se on tulosta dualistisista abstraktioista, joihin filosofia on
aina liian alttiisti antautunut.

Eikö esimerkiksi Bergsonin, Le Royn ja eräiden pragmatistien tai-
pumus nähdä alkuperäinen ja todellinen kokemus alkioimisessa ja
vaistomaisessa, hämärässä, miltei täysin subjektiivisessa ja silmänrä-
päyksellisessä tiedossa merkitse koko kokemuksen kumoamista. Primi-
tiivinen kokemus on kokonaan subjektiivisuuden sävyttämää — niin on,
mutta se on myös kokonaan erheiden ja epätodellisuuden sävyttämää.
Tämä hatara ja hämärä kokemus on vain kokemuksen ulkokuorta.
Todellisen oikea kokeminen on päinvastoin alati valoisammaksi
tulevalla äärellä, jota kohden ihmishenki pyrkii, ja yhä rationaalisem-
massa muodossa, jonka se pyrkii omaksumaan, järjessä. Kaikista
abstraktioista keinotekoisin on se, joka syrjäyttää kokemuksesta jär-
jellisen työn tulokset ja kehityksen saavutukset.

Tätä kehitystä on eittämättä suunnannut käytäntö ja itseään käy-
töntöä silmälläpitäen, sillä se periytyy ja on seurauksena olioiden lak-
kaamattomasta sopeutumisesta ympäristöönsä. Kukapa rupeaisi kieltä-
mään sitä meidän päivinämme? Sehän on eräs pragmatismmin ratkaise-
vimpia voittoja nyt haudatusta rationalismista. Mutta se ei
merkitse, että hyödyn ja menestyksen tehtävä määritteli totuuden.
Päinvastoin se merkitsee, että hyöty ja menestys ovat totuuden omak-
sumisen seurauksia. Miksi ja miten tieto syntyi luonnossa? Siksi, että
eräät oliot eivät voineet toimia sokeasti. Niiden täytyi tuntea toimin-
tansa olosuhteet. Ja tässä kohden, otettuamme pragmatismilta kaiken
mikä sen vanhoihin metafysiikkoihin kohdistamassa arvostelussa on
mielestämme oivallista, käänänämme sille päättäväisesti selkämme abso-
luuttisen positivismin nimessä.

häpeilevää
materialismia

Jotta käytännön ja totuuden keskinäiset suhteet
voitaisiin ilmaista tajuttavasti ja täsmällisesti ei
siis ilmeisestikään pitäisi sanoa: totta on se, mikä
onnistuu, vaan — onnistuu se, mikä on totta, t.s. se,
mikä vastaa todellisuutta, mikäli kysymyksessä on
yritys toimia. Suoranainen toiminta on seurausta
niiden realiteettien tarkasta tuntemisesta, joiden
keskellä se tapahtuu. Menettelemme oikein sitä
mukaan kuin meillä on todellista tietoa.

5. § TIETOTEORIA

Oletan kaikkien myöntävän, että pidämme totuudellisenä ja objektiivisena sitä, mikä ei ole riippuvainen kunkin individuumin tiedostamistoiminnoissa esiintyvistä yksilöllisistä osatekijästä. Mutta eroavuuksien ilmetessä on sanottava, missä vaiheessa yksilöllinen osatekijä katoaa. Voinko minä jonkin kokeellisen väitteen yhteydessä tehdä jaon sen välillä, mitä on todettu yleisesti, ja sen välillä, mikä on ainoastaan minun toteamaani?

Yleisessä mielessä puhuen sanoimme, että tiede onkin kaikissa tapauksissa pyrkinyt tekemään tämän jaon. Itse asiassa tieteellä ei ole muuta tarkoitusta. Se voisi määrittää itsensä tämän tunnusmerkin mukaan. Käytännöllisesti meillä on jo ensimmäinen keino erottaaksemme sen, mikä on totuudellista ja objektiivista, siitä, mikä on subjektiivista ja kuvitteellista.

Totuudellista on se, mikä saadaan täsmällisten tieteellisten menetelmien avulla. Tiedemiesten tehtävänä on laatia, täsmäntää ja määrittellä näitä menetelmiä. Tämä ensimmäinen kriteeri on tarkempi tähän asti antamaamme liian hämärää sääntöä: yleisesti sovittu. Sillä yleisesti sovittu voi olla vain pelkkää yleistä ennakkoluuloakin. Ja mikään ei ole apriorisesti kieltämässä meitä olettamasta, että tuollaiset ennakkoluulot voivat jonkin ajanjakson kuluessa vallita todella yleisesti, vaikka emme voikaan luetella niitä monia. Mutta jos asetamme »yleisesti sovittun» tilalle sanonnan *tieteellisesti valvottu*, vastaväite raukeaa, sillä ennakkoluulosta puheenollen emme voi esittää sen aiheuttaneita syitä, kun taas tieteellinen valvonta vallitsee vain siinä tapauksessa, kun nämä syyt ovat ilmeiset. On ymmärrettävää, että tieteellisen valvonnan tapaamme vain siellä, mistä hypoteesit ovat poissuljettuja, ja oletamme, että se voi yhtä hyvin määrittää lähen-
tymisen puitteet kuin täsmällisen tarkka totuuskin.

sotkee

Eivätkä tiedemiehet oikeastaan ryhdykään etsiskelemään muuta kriteeriä. Ja käytännöllisesti katsoen he ovat siinä aivan oikeassa. Mutta spekulatiiviselta ja teoreettiselta kannalta voidaan havaita — ja sitä mieltä ovat kaikki metafysikot, jotka ovat työskennelleet tietoteorian luomiseksi —, että kyseinen kriteeri on riittämätön. Tehkäämme yleisimmässä muodossa yhteenveto kaikista vastaväitteistä, jotka voidaan esittää tästä uudesta näkökulmasta: eikö koko tiede, sen menetelmät ja sen valvonta ole puolestaan yleistä ennakkoluuloa ja, Baconin sanontaa käyttäksämme, idola tribus? * Voidaan tosiaan kuvitella, että ponnistelimme kuinka tahansa tehdäksemme jaon subjektiivisen ja objektiivisen välillä, jäämme iäti subjektiivisen sisään, ainakin tietyssä määrin. Tietomme tulisi aina riippumaan yksilöllisestä rakenteestamme ja niin muodoin myös aina vääristelemään kohdetaan. Jos otamme tajuntaa koskevan psykologisen hypoteesimme, niin emmekö voisi sanoa, että koska tieto on tulosta olemuksemme soveltautumisesta toimintoihin, joita sen on suoritettava ympäristössään,

* — suvun epäjumalia. *Toim.*

niin kaikkalainen tiedostaminen tulee aina olemaan — ja ilman että voisimme olla siitä selvillä — eräänlaista ympäristön vääristelyä ihmissuvun rakenteen mukaisesti ja tämän suvun tarpeita varten?

Tuntuu kuin voitaisiin selvästi vastata: kyllä. Mutta nimenomaan sen vuoksi, ettemme voi olla siitä selvillä, ongelma osoittautuu ratkaisemattomaksi ja turhanaikaiseksi. On sovittava, että totuus, minkä ihminen voi tavoittaa, on inhimillistä totuutta. Emme halua sanoa tällä, että se on rela-

relatiivista
skeptillisessä
mielessä!!!

tiivista sanan skeptillisessä mielessä. Mutta ha-
luamme sanoa, että se riippuu ihmislajin rakenteesta ja pätee vain kun on kysymyksessä tämä laji.

Tässä kohdin täytyy hiukan korjaten toistaa Gorgiaan kuuluja sanoja: emme tiedä mitään, mikä ei olisi inhimillistä. Jos sattumalta tietäisimme jotain sellaista, mikä ei ole yleensä ihmiselle ominaista, emme voisi päästä siitä selville; ja jos pääsisimme siitä selville — mikä on mahdottomuus — niin emme voisi ilmoittaa siitä toisille. Kun siis etsiskellään totuuden tunnusmerkkiä ja määritelmää, kysymys ei ole sellaisen tunnusmerkin tai määritelmän löytämisestä, jotka pätsivät muille kuin ihmisrodulle, vaan yksinkertaisesti tunnusmerkistä ja määritelmästä, jotka pätsivät absoluuttisesti ja yhtäläisesti ihmissuvun kaikille edustajille. Tässä mielessä kriteeri, johon vetoamme — tieteellinen valvonta —, on riittävä.

hal (Kesken kaiken, on tehtävä kertakaikkisesti loppu eräistä
sofismeista: koko ihmissuvulle pätevä totuus, inhimillinen
||| totuus, on ihmiselle absoluuttinen totuus, sillä jos yli-inhimillisen
||| absoluuttisen kannattajien tavoin oletetaan, että se ei ole todelli-
||| suuden jäljennös, se on ainakin ihmiselle sen ainoa mahdollinen
||| tarkka käänös, sen absoluuttinen ekvivalentti...

[351]... On mahdollista, että henkilöt, jotka pyrkivät löytämään aiheita epäilläkseen tieteen tuloksia, sanovat vielä: olemme valmiit edellyttämään, että asianmukaisesti valvottu koe osoittaa meille pätevällä ja täydellisellä tavalla synn muuttumisen tietyksi seuraukseksi ja niin muodoin edellytyksen eittämättömän suhteen edellytettyyn. Mutta mitä todistaa meille, jos tämä suhde tulee identtisenä toistamiseen esille kokeessa? Leibniz väitti, että kaikki tosiasiat eroavat, vaikkapa vain vähänkin, toisistaan, sillä voimme erottaa ne toisistaan (erottamattomien periaate: mistään maailman metsistä ei löydy kahta täysin samanlaista lehteä). Eräs aikamme tiedemies, Poincaré, on niin ikään väittänyt, että fysiikka ei ole koskaan tekemisissä täysin samanlaisten, vaan ainoastaan suuresti toisiaan muistuttavien tosiasioiden kanssa. Mitä teemme siinä tapauksessa tieteellä, sillä jos se haluaa olla ankaran täsmällistä, niin jokainen uusi tosiasia vaatii uutta lakia?

Tämä vastaväite on luonteeltaan samanlainen kuin seuraavakin: jokainen tosiasia sulkee piiriinsä äärettömän. Niin muodoin tarvitsimme täydellistä tiedettä saadaksemme vähimmästäkin esineestä vähimmässäkään määrässä tarkan tiedon. Se saa ratkaisunsa samalla tavalla ja miltei itsestään...

[352]... Lopputulokseksi saadaan, että annettu on tieteellinen kohde, sillä sitä voidaan analysoida, ja tämä analyysi paljastaa meille sen olemassaolon ehdot. Tiede on luotettavaa siksi, että jokainen sen suorittama analyysi johdattaa meidät vähitellen kokeellisiin intuitioihin, joilla on sama arvo kuin annettulla; niin että tieteen luotettavuusaste on sama kuin sen selittämän maailmankaikkeuden olemassaolo ja minun oma olemassaoloni, jonka minä myös tiedostan kokeellisen intuition kautta.

finaali = häpeilevää materialismia

VIII LUKU

YLEISPÄATELMÄ: KOKEMUSFILOSOFIA

[353—357]... Filosofia on ollut näihin asti, varsinkin jos käytetään muotisanontaa, *arvojärjestelmä*. Se on pyrkinyt hierarkisoimaan olioita ja tämän hierarkian nimessä säätämään lakeja hyvästä, todesta ja kauniista. Yleisessä mielessä voidaan sanoa, että se ei ole koskaan tarkastellut luonnonfaktoja *samalla* tasolla eikä myöskään puolueettomasti ja objektiivisesti; vaan päinvastoin, aivan subjektiivisten henkilökohtaisten sympatioiden tai kollektiivisten ennakkoluulojen — tietenkin inhimillisten, mutta siksi yhtä subjektiivisten ennakkoluulojen — vuoksi se on sijoittanut ne eri tasoille.

Kreikkalainen filosofia kokonaisuudessaan samoin kuin aristotelelaisuuden perijä, skolastiikka, tarjoaa meille niiden mittasuhteiden varsinaisen tyyppin, joilla olioiden arvoa mitataan. Ja renessanssijan filosofia ja koko nykyaikainen filosofia on kiteytynyt samaan muotoon huolimatta sanokaamme Spinozan erillisistä ponnisteluista. Siispä jättäessämme sivuun Spinozan järjestelmän, sillä sehän on oivallinen yritys tavoittaa oliot vähemmän inhimilliseltä ja mikäli mahdollista objektiiviselta näkökannalta, me helleenisen filosofisen ajattelun alusta lähtien tapaamme tuon tuosta samat kaksi tai kolme metafyyssisen hengen yleissuuntausta. Ne ovat suuntauksia, joiden mukaan kaikki oppikirjat tavallisesti yhäkin luokittavat filosofiset järjestelmät materialismiksi, spiritualismiksi ja idealismiksi.

Itse asiassa jos olioita tarkastellaan siltä hyvin yleiseltä kannalta, jolle me tässä asetumme, s.o. sen »erikoisen arvoasteikon» kannalta, jonka kukin näistä suuntauksista meille antaa — koska spiritualismi ja idealismi edustavat useasti mitä

NB ||| läheisintä analogiaa — voidaan sanoa, että metafysiikka on aina asettanut eteemme kaksi suurta arvoasteikkoa: materialistisen asteikon ja idealistis-spiritualistisen asteikon. Nämä kaksi asteikkoa ovat toisilleen vastakkaisia ja kumpikin on melkein pä ylösalainen kuva toisestaan.

arvostelma
idealismista
ja materia-
lismista

pöytä!

Idealistis-spiritualistisen asteikon ylimmällä askelmalla on henki; se antaa sisällön ja arvon kaikelle muulle, joko idealismin mukaan edustaen ainoaa realiteettia, koska materiaaliset näennäisyydet ovat hengen luomia eli ovat olemassa vain sitä varten, tai spiritualismin mukaan ilmentäen — yläpuolella aineellista todellisuutta, joka muodostaa vain hengen tuen eli sen ympäristön — korkeampaa todellisuutta, johon luonto päättyy ja jolla se selittyy.— Materialistisessa asteikossa sitä vastoin

||| kaikki on peräisin materiaista ja kaikki palaa siihen. Se on maailmankaikkeuden kaikkien näytelmien, siinä joukossa myös elämän ja tajunnan näytelmän ikuinen ja pysyvä luoja. Elämä on vain yksi erityinen muoto loputtoman monien muiden yhdistelmien joukossa, joita sokea sattuma vetää esille alkumateriaista. Tajunta ja ajatus ovat ainoastaan elämän ilmiötä; aivot erittävät niitä kuten maksa sappea. Itse asiassa kaikki ilmiöt, jotka voimme todeta: meripihkan sähköistyminen, raudan kuumeneminen, höyryn tiivistyminen, nesteen jäähmettyminen, valo ja ääni, elämä ja ajatus — kaikki ne ovat vain näennäisyyksiä, joita sävyttävät koko avaruuden täyttävän homogeenisen fluidumin eli äärettömässä tyhjyydessä toisiinsa törmäilevien atomien erilaiset pyörremuodostumat.

Luullakseni melkein samalla tavalla voidaan kuvitella myös spiritualismin ja idealismin ajattelu-tapaa: liike ei ole käsitettävissä ilman voimaa, joka elollistaa liikkuvan kappaleen. Voima ei ole ymmärrettävissä muutoin kuin suhteessa ponnistukseen, jonka tunnemme itessämme, lihasten liikkeessä, elämistendenssissä; ponnistus edellyttää siis elämän olemassaoloa. Mutta elämisponnistus tähtää puolestaan aina tarkoitusperään; tarkoitusperäisyyden sävyttämänä sen voi tavoittaa vain tajunta, joka sitä johtaa. Ajatus eli ainakin jonkinlainen aineeton ja vapaa henki on niin muodoin välttämätön sekä korkeimpana selityspeiraatteena että olemisen ja luomisen olennaisena alkuna. Edellyttäkää henki, ja kaikki luonnossa käy ymmärrettäväksi. Hävittäkää se, ja luonto käy käsittämättömäksi. Se haihtuu olemattomiin.

Materialismi sitä vastoin väittää — mikäli saan käyttää samaa yksinkertaistettua menetelmää —, että jokainen sielullista tapahtumista valaiseva kokemus palauttaa sen orgaaniseksi tapahtumiseksi. Orgaaninen materia palautuu vähitellen epäorgaaniseksi materiaksi. Voima ei ole muuta kuin systeemisen virike; se on muuhun yhteytyvää liikettä. Olioiden perustana havaitsemme siis olevan vain brutaalin ja sokean liikunnan.

Ja kohta lähes kolmen tuhat vuoden ajan on jokainen sukupolvi ottanut nämä arvojärjestelmät, kehittänyt niitä, toisinaan täsmentänyt ja hyvin usein hämähäntäkin niitä mutkistamalla ajatusta, joka ei mitenkään halua tunnustaa itseään voiteuksi. Ja me emme ole päässeet paljon alkua pitemmälle.

Eikö tämä siinä tapauksessa merkitse, että näiden ristiriitaisten järjestelmien käsittelemät kysymykset ovat tyhjänä aikaisia ja huonosti asetettuja? Eikö pyrkimys säätää olioiden välille selittävä hierarkia ole kerrassaan antropomorfinen ennakkoluulo? Ja eikö tämä ennakkoluulo kuulu enemmänkin yksilöllisten tunnepyrkimysten kuin järkipärisen keskustelun piiriin? Itse asiassa nämä järjestelmät esitetään ja asetetaan toistensa vastakohtiksi tarkoituksiin, jotka ovat varsin kaukana objektiivisesta tiedostamisesta ja joiden hoidamisella ei ole mitään tekemistä ennakkoluulottoman totuudenetsinnän kanssa. Ja koska niillä ei ole tekemistä positiivisen keskustelun kanssa, emme tule enempää kosketelemaan niiden käsittelyä.

Joko olen suuresti erehtynyt tai nykyaikainen filosofia sellaisissa elävissä ja väkevässä virtauksissaan kuin positivismi ja pragmatismi kallistuu tähän johtopäätökseen *...

[358—362]... Kaikki yllä esitetty tuntuu näin muodoin osoittavan paitsi sitä, että nykyaikainen filosofia lähenee yhä enemmän tiedettä ja muodostaa yhä viehättävämmän osan siitä, myös sitä, että on mahdollista päätyä filosofian tieteelliseen konseptioon: se olisi vain tieteen välttämätön täydennys. Jättämällä hyvästit yksilöllisen kuvittelun metafyyssille runoelmille se valautuisi tiedemiesten, historioitsijoiden ja kriitikkojen kollektiiviseksi yhteistyöksi.

Kaikki tosiasiat on tieteellisesti selitettävä; mitään niistä ei voida tiedostaa objektiivisella tavalla, s.o. totuudellisesti, muutoin kuin tie-

3 000 vuotta
idealismia ja
materialismia

ha!!

* W. James pitää pragmatismia määriteltessään kiinni ajatuksesta, että pragmatismi on järjestelmä, joka kääntää selkensä apriorisille selityksille, dialektiikalle ja metafyyssikalle vedotakseen jatkuvasti tosiasioihin ja kokemukseen.

W. James
pragmatismista

teellisten menetelmien avulla. Ilmeisesti tiede on vielä hyvin rajoitettua ja pinnallista, mutta jokainen tietoa haluava voi edistyä vain kehittämällä sitä; kaikki sen ulkopuolella tapahtuva järkeily on hedelmätöntä.

Onko filosofia siis tuomittu? Eikö se ole vain sana ilman ajatusta ja sisältöä? Muutama vuosi sitten monet oppineet olisivat väittäneet tällaista. Ja totta puhuen, jos filosofialla käsitetään niitä järkeilyjä, jotka etsivät kokemuksen tältä tai tuolta puolelta olioiden alkua, loppua ja perimmäisluontoa, tieteen tai toiminnan hyödyttämiä perusteita ja kuormittavat sitä, mikä on välittömästi tunnettua, tiedostamattomalla, minkä pitäisi sitä puolustella, sanalla sanoen, jos sillä käsitetään vanhoja dialektikkoja, olivatpa ne sitten rationalistisia tai skeptisiä, idealistisia tai materialistisia, individualistisia tai panteistisia, niin kyseiset oppineet tuntuvat saaneen voiton. Kaikilla noilla metafysiikoilla on enää vain esteettistä mielenkiintoa, joka muutoin saattaa temmata mukaansa niitä, jotka tuntevat vetoa sentapaiseen: ne ovat korkealentoisten ja epäkäytännöllisten älyjen yksilöllisiä kuvitelmia.

Mutta sitä mukaa kuin tämän filosofian kannatus hupeni, oppineet loivat siitä jossain mielessä toisen, ja muutaman viime vuoden aikana filosofisen tiedonalan merkittävimmäksi tapaukseksi onkin muodostunut monilukuisten filosofioiden ilmaantuminen tiedemiesten kaavaillessa niitä oman tieteensä mukaisesti, sen yhteydessä ja sitä varten. Aikaisemminkin on tietysti ollut tiedemiesfilosofia. Melkein kaikki suuret filosofiset järjestelmät ovat heidän luomiaan. Mutta kyseiset järjestelmät ovat jääneet menetelmiensä ja johtopäätöksiensä suhteen tuntuvasti jälkeen, loitonneet tekijöittensä tieteellisistä tutkimuksista. Nykyiset tiedemiehet sitä vastoin — sen sijaan että etsisivät maailman yleisselitystä — pyrkivät yksinkertaisesti täydentämään tai valottamaan tieteen kokemusta paljon täsmällisemmällä osittaihypoteeseilla, jotka punoutuvat kiinteämmin tuohon kokemukseen.

Täten toteutuu — toisella tavalla, mutta miltei samojen tulosten saavuttamiseksi — Comten ajatus sellaisen tieteellisen työlohkon kollektiivisesta luomisesta, jonka tarkoituksena on tieteellisten yleistysten tekeminen ja tieteiden synteesi.

Tieteellisen työn suoritus tapa valaisee ja täsmentää tätä filosofian konseptiota. Tieteet koostuvat yhtäaikaan erinäisten kokeellisten tulosten kokonaisuudesta ja tuota kokonaisuutta koskevista teorioista, jotka ovat aina joltain taholta olettamuksia. Mutta nuo olettamukset ovat tieteelle välttämättömiä, sillä tulevaa kokemusta ja tuntematonta enteilemällä ne juuri vievät tiedettä eteenpäin. Ne systematisoivat kaiken tunnetun valottaakseen siten tuntemattomuutta. Miksi filosofia ei voisi samoin olla kaikkien tieteellisten tietojen yleistä synteisiä, ponnistelua tuntemattoman kuvittelemiseksi tunnetun funktiona, tuntemattoman selvittämisen edistämiseksi ja tieteellisen hengen kannattamiseksi oikeassa suuntauksessaan? Filosofia eroaisi tieteestä vain olettamuksensa suuremmissa yleisyydessä; sen sijaan että filosofinen teoria olisi eristettyjen ja hyvin rajoitettujen tosiasioiden muodostaman ryhmän teoriaa, siitä tulisi luonnon meille antamien

suunsoit-
taja!

tosiasioiden kokonaisuuden teoria, luonnon systeemi, kuten puhuttiin XVIII vuosisadalla, tai ainakin suoranainen lisä tuonkaltaiseen teoriaan.

Filosofinen näkökanta ei ole tieteellisen näkökannan vastakohta; se on sen kanssa rinnakkainen. Silloinkin kun tiedemies ponnistaa kaikki voimansa saavuttaakseen myönteistä, hän on filosofi, sillä itse myönteisyys on filosofiaa...

Tieteen ei ole erottava filosofiasta kohteensa puolesta (se on yksi ja sama: selon saaminen kokemuksesta) eikä metodinsa puolesta (sen on oltava myös samanlainen, sillä tieteellinen menetelmä on itse määritelmänsä puolesta ainoa menetelmä, joka voi tyydyttää järkeämme). Ei, niiden välillä on ero vain näkökohdissa, ja ainoa mikä erottaa ja minkä tulee erottaa tieteellinen näkökohta filosofisesta on se, että viimeksi mainittu on paljon yleisempi ja aina hiukan seikkailunomainen...

[364—369]... Historia todistaa, että kun tiede liiaksi loittonee yleisimmistä inhimillisistä huolista, jotka muodostavat useimpien filosofisten ongelmien olmuksen, kun se välttämättömyyden pakosta tai liiassa varovaisuudessaan jättää noihin asioihin vastaamisen muiden järkeilyjen tai perinteellisten uskomusten tehtäväksi, se alkaa näivettyä ja joutuu rappiolle. On siis tarpeen, on välttämättä tarpeen, että tieteen ja tieteellisen hengen saavutukset suojattaisiin asian sitä

vaatiessa niiden itsensä uhallakin ylettömältä itsevarmuudelta tai seikkailulta niiden ylittäessä oikeutensa. Sillä terveiden ja vilpittömien älyjen yltön rohkeus — jollaista osoittavat esimerkiksi eräät materialistiset yleistyks — on tieteelle ainakin yhtä vaarallista kuin

rahvaalle sen pelokkuus ja arkamielisyys. Tästä seuraa, että eräs filosofian olennaisia tehtäviä on sellaisen yleisilmapiirin ylläpitäminen, joka on välttämätön tieteen kehitykselle, tieteellisen hengen normaalille tukemiselle ja leviämislle...

Mutta filosofia voi tietenkin täyttää kaksinaista tehtävää, mikä mielestämme onkin sen kutsumus: toisaalta koordinoida oppineiden ponnisteluja ja edistää innoittavilla hypoteeseilla oivalluksia, toisaalta luoda tieteen eteenpäinmenolle välttämätöntä ilmapiiriä — vain siinä tapauksessa, jos se pyrkii olemaan ainoastaan organisoiva synteesi tieteistä, jotka otetaan ja ymmärretään sellaisina kuin tiedemiehet ne näkevät ja ymmärtävät, sanalla sanoen yksinomaan tieteellisessä hengessä suoritettava synteesi.

On kuitenkin miellyttävää nähdä — pragmatismissa tietenkin vähemmässä määrin, mutta kuitenkin sentään kyllin suuressa määrin —, että nykyiset filosofiset etsiskelyt, tehtyään päättävästi eron

typerys!

pim, pom!

huh!

|| suojaudutaan materialismilta

(edeltäneen ajan metafyyssistä harhailuista, osoittavat varsin tunnollista perehymistä tieteellisiin tutkimuksiin, pyrkivät mukautumaan niihin ja ammentavat niistä itselleen innoitusta.

On kiistatonta, että nykyisin on muotoutumassa hyvin elävä ja hyvin selväpiirteinen tieteellinen taju, joka toisilla kehittyy yhden-suuntaisesti uskonnollisen tai moraalisen tajun kanssa ja ikään kuin eri tasolla, missä yhteentörmäys on mahdoton, ja joka on toisilla korvannut tuon uskonnollisen tajun ja täysin tyydyttää heidän tarpeensa. Täten tiede on Renanin oivallisen sanonnan mukaan antanut symbolin ja lain. He ovat ottaneet todella myönteisen asenteen, joka on säilyttänyt antiikin rationalismista sen horjumattoman uskon ihmisjärkeen ja samalla ottanut kokeellisen menetelmän kiistattomasta voittokulusta sen kiistattoman tuloksen, että järki on vain hengen alinomaista ponnistelu kokemukseen sopeutumiseksi ja sen yhä syvempää tiedostamista varten, objektiivisen todellisuuden ja subjektiivisen ajattelun tunkeutumista toisiinsa.

Minusta tuntuu, että filosofian tulevaisuus on tällä taholla, koska tällä taholla on totuus. Kuten kaikki ennusteet, tämä on vain uskon asia. Tulevaisuus on näytävä, toteutuuko se. Ja koska se on uskon asia, pidän oikeutettuna kaikkia muitakin uskon asioita, edellyttäen, että niiden suorittajat menettelevät samoin minun suhteeni. Pidän jopa onnena, että jokin aatteellinen virtaus on tekemisissä lukuisien päinvastaisten aatteiden kanssa; vastustajien suorittaman arvostelun ansiosta se hienostuu, kehittyä, oikaistuu ja tarkistuu.

!!
positivismi,
eksperimen-
talismi, real-
lismi = "absoluuttinen tai
rationalisti-
nen positi-
vismi"

kokemus =
aistimusten
 Σ^*

Tässä lyhyessä esityksessä hahmoteltua filosofista asennetta voitaisiin nimittää rationalistiseksi positivismiksi, absoluuttiseksi positivismiksi tai scientismiksi. Kaikenlaisen kaksimielisyyden välttämiseksi olisi ehkä parasta nimittää sitä eksperimentalismiksi, mikä viittaisi samalla siihen, että se nojaa kokonaisuudessaan kokemukseen — mutta, päinvastoin kuin vanha empirismi, tieteellisen kokeilun tuloksena olevaan valvonnalliseen kokemukseen — ja siihen, että se absoluuttisessa realismissaan ja kokeellisessa monismissaan kieltäytyy ylittämästä kokemuksen puitteita.

Kokemus on ennen kaikkea ja välittömästi aistimustemme yhdelmä, se, mitä kutsumme ilmiöiksi.

Mutta se alkaa oman itsensä analyysistä heti tultuaan huomion, mietiskelyn kohteeksi, sillä tämä aistimusten yhdelmä edustaa vain brutaalia ja hyvin pinnallista näkemystä annetusta. Siinä tai

* — summa. Toim.

sen takaa havaitaan melkein heti eräitä niistä suhteista, jotka sisältyvät siihen ja jotka muodostavat sen todellisen olemuksen. Tiede pyrkii vähitellen suorittamaan tätä analyysia, joka tunkeutuu yhä syvemmälle annetun luontoon. Jos välittömästi annettu tahdotaan esittää pisteenä, niin kuvan saamiseksi todella annetusta on kuviteltava, että tämä piste on vain sen takana jatkuvan suoran projektio.

”chose en soi”? *

Tämä suora saattaa jakautua useampaan janaan, joista jokainen tulee käsittämään, ilman että niiden välillä olisi läpipääsemättömiä väliseiniä, suhderyhmiä, joista välitön annettu riippuu. Jokainen näistä ryhmistä muodostuu tuloksena määräytyksestä, joka pohjautuu näitä suhteita keskenään yhdistäviin luonnollisiin sukulaisuuksiin. Ne ovat

luvun ja aseman suhteita, mekaanisia, fyysisiä y.m. suhteita ja vihdoin sielullisia suhteita, jotka määrää niiden riippuvuus elimistöä, mihin annettu kuuluu. Niin paljon kuin on olemassa tuollaisia suhderyhmiä, niin paljon on myös erillisiä tieteitä.

Filosofia sitä vastoin yrittää kuvitella suoran kaikessa pituudessa ja katkeamattomuudessa. Mutta viiva kokonaisuudessaan, samoin kuin piste, jonka avulla se projisioituu, niin välitön annettu kuin myös sitä analyysissa täydentävät suhteet, ovat luonteeltaan samoja.

Ne ovat kokemuksen antamia tietoja. Ja niiden kokonaisuus muodostaa yhden ja saman kokemuksen: inhimillisen kokemuksen. Sielullinen rakenteemme eikä olioiden luonto erottaa siis maailman havainnosta, kaikkeuden tieteestä; ja tämä ero on väliaikainen ja satunnainen.

Näin ollen kokemuksen on vain tultava selitetyksi. Sen selittäminen merkitsee yksinkertaisesti niiden suhteiden esittämistä, jotka se sisältää ja jotka se itsestään tuo tietoomme, mikäli osaamme ottaa vastaan sen opetukset. Ja tiede alkaa käsitellä niitä. Mutta koko todellisuutena kokemus ei tarvitse oikeutusta: se on olemassa.

Loppu

* — »olio sinänsä»? Toim.

SISÄLTÖ *

— 6. § Matematiikka Poincarén ideat. *Poincaré.*

Ss. 6—7; 28—9=kaksi linjaa
 33=totuus=? pragmatismiin kannalta ja 35
 49=tieteen objektiivinen arvo=keskiö
 Matematiikka ja pragmatismi — 62
 80: pragmatistit vetivät puolelleen Poincarén,
 ja Mach 90
 Rey=puhdas agnostikko 94 (93)
 98: Mach+objektiivisuus=Rey?!
 100: Käsitteet=todellisuuden kopioita
 Objektiivisuus 105
 113: vulgääri materialismi

Huomautukset kirjottettu v. 1909

Julkaistu ensi kerran v. 1933
 »*Filosofian viikkoissa*»

Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan

* V. I. Lenin on kirjoittanut tämän A. Reyn kirjan kanteen. *Toim.*

A. DEBORIN. »DIALEKTINEN MATERIALISMI»¹⁶⁷

[39]... Maailmankatsomuksena dialektinen materialismi antaa vastauksen — ei tietenkään absoluuttista — kysymykseen materian, maailman, raken- teesta; se on perustana historian loistavimmalle teorialle; dialektisen materialismin pohjalla poli- tiikka ja moraali muodostuvat tietyissä mielessä eksaktisiksi tieteiksi. *Vieraana kaikkinaiselle dog- maattisuudelle* dialektinen materialismi—oikein ym- märrettynä tietenkin—tuo kaikkialle tietoteoreetti- sen kritismin raikkaan tuulahduksen.

epätarkkaa

on tarpee-
tonta käyttää
"vieraita"
sanoja!

[40]... Tarkoituksemme on kiinnittää tässä artikkelissa lukijan huo- miota ainoastaan dialektisen materialismin tietoteoreettiseen puo- leen. Tässä tapauksessa — tutkimuksen menetelmänä, johtavana peri- aatteena — dialektinen materialismi ei anna ongelmien absoluuttisia ratkaisuja, vaan edistää ensi tilassa niiden oikeaa asetelua. Tietoteo- riana dialektinen materialismi jakautuu muodolliseen eli loogiseen ja
1) todelliseen eli materiaaliseen osaan.

Alkukantaisen, primitiivisen tiedostamisen kannalta *elämys* on identtinen elämyksen *kohteen* kanssa, ilmiö olemisen, olion sinänsä kanssa. Sisäisten elämysten maailma muodostaa alkuihmiselle myös olioiden maailman. Hän ei tunne eroa sisäisen ja ulkoisen maail- man välillä. Tämä primitiivinen tiedostusmuoto joutuu kulttuurin tie- tyllä kehitysasteella ristiriitään luonnonvoimia hallitsemaan pyrkivän yhteiskuntaihmissen päämäärien kanssa, uuden korkeamman kulttuuri- asteen kanssa. Ihmisen tarpeiden laajetessa, kokemus -aineiston lisääntyessä ja karttuessa, havaintojen ja ulkomaailman välisten yhteen törmäysten taajetessa tulee yhä enemmän esille havaintojen ja olioiden välinen vastakohtaisuus, sisäisten elämysten maailman ja olioiden maailman välinen vastakohtaisuus. Silloin kypsyykin uusien tiedostusmuotojen välttämättömyys. ...Välittömästi kiinnostustamme herättää se uudemmassa filosofiassa tapahtunut looginen prosessi, joka on johtanut dialektiseen materialismiin.— Humen, Berkeleyn
? ynnä muiden psykologismi operoi pääasiallisesti psyykillisesti —

aistimaailmalla. Aistikuvat ovat tiedostuksen kohteita. Tulos, mihin englantilaisen empirismin kehitys on johtanut, kuuluu: Esse=pericipi — olemassa on se, mikä on annettu havainnossa, ja kaikki mikä on annettu havainnossa omaa objektiivisen olevaisuuden, on olemassa.

[41]... Kant ymmärsi, että todella tieteellisen tiedon saaminen on mahdollista ainoastaan »matemaattisen tarkastelun» välityksellä. *Aistimellinen tarkastelu* ei sisällä ehtoja, jotka ovat välttämättömät yleispätevälle tiedostukselle. Aistikuvat eivät pysty sulkemaan piiriinsä tiedostettavien ilmiöiden kokonaisuutta. Ja Kant siirtyy psykologismista

? transsendentalismiin...

W [43]... Hegelin filosofia edustaa tämän ketjun viimeistä pääterengasta. Näimme, että Hume, Kant ja Fichte asettivat subjektin objektin yläpuolelle ja julistivat objektin joksikin subjektista erottamattomaksi...

W [48]... Kategoriat, s.o. puhtaat universaaliset käsitteet, kuten aika, avaruus, syysuhde, ovat dialektisen materialismin näkökulmasta toisaalta loogisia määrittämiä, toisaalta olioiden reaalisia muotoja...

katsos tuota! [49]... Transsendentalismin rajoittuneisuus on siinä, että se ei ulota oikeuksiaan olioiden reaaliseen piiriin ja pitää kategorioita pelkkinä tajunnan subjektiivisina ja lisäksi vielä apriorisina muotoina. Sensijaan fenomeenit transsendentalismi sulkee kategoriamuotoihin, s.o. loogisen universaalisiiin muotoihin, jotka suovat mahdollisuuden muotoilla tarkan matemaattisia luonnonlakeja, antaa niille yleisen luonteen. Mutta transsendentalismi, kuten sensualistinen fenomenalismikin, on tekemisissä ainoastaan ilmiöiden kanssa. Oleminen, oliot sinänsä eivät ole niiden tavoitettavissa...

[50]... Dialektinen materialismi saavuttaa tiedon »ehdottomuuden» ja yleisyyden julistamalla muodot universaalisiksi, objektiivisen reaaliksi »kontemplaatioiksi». Tähän perustuu todellisuuden matemaattisen tai sanoisinko »geometrisen», s.o. tarkan tiedostamisen mahdollisuus. »Geometrisen» avaruus ja »puhdas aika» ovat universaalisien reaalisten kontemplaatioita ja aistimaailman »matemaattisen» tiedostamisen edellytyksiä...

[51]... Samalla kuitenkin dialektinen tajunta osoittaa kykyä kohota »tarkastelemaan» luontoa »kokonaisuutena», tarkastelemaan yleisen luonnonjärjestyksen välttämättömyyttä, sisäistä riippuvuutta...

||| [52]... Ihminen tiedostaa siinä määrin kuin hän toimii ja itse joutuu ulkoisen maailman vaikutuksen alaiseksi. Dialektinen materialismi opettaa, että ihminen herää mietiskelemään pääasiallisesti niiden aistimusten tuloksena, joita hän kokee vaikuttaessaan ulkomaailmaan... Lähtien ajatuksesta, että luontoa voidaan hallita vain mukautumalla sen alaisuuteen, dialektinen materialismi opettaa meitä suhteuttamaan toimintamme yleismaailmallisiin luonnonlakeihin, asioiden välttämättömään järjestykseen, maailman yleisiin kehityslakeihin...

[53]... Parmenides näki siis olioiden tosiolemuksen (»ykseyden») siinä, mikä voidaan tiedostaa ajattelulla eli *järjellä* ja mikä on juoksevien ja muuttuvien ilmiöiden takana. Täten hän irrotti aistihavainnot alustastaan, fenomenaalisen maailman metafeno- uh!
menalistisesta...

[54]... Kun rationalisti-metafysikkojen mielestä todellinen reaaliuus on annettu käsitteessä, niin sensualistien mielestä se on annettu aistimuksellisessa havainnossa tai tarkastelussa. Aistien ulkopuolella oleva ei ole tiedostettavissa. Tiedostuksen kohteena ovat fenomenit, jotka ylennetään absoluuttiseksi todellisuudeksi. Empiirisen tajunnan sisältö muuttuu ja virtaa. Fenomenalismi hylkää laatu-
realisen substraatin. On annettu ilmiöiden erilaisuus, on annettu niiden moneus, mutta ei substantiaalista ykseyttä...

[55]... Kant oivalsi sovittaa yhteen fenomenalimin opin, jonka ♀
mukaan olioista sellaisenaan ei voida saada tietoa ja rationalisti-metafysikkojen opin ♀
absoluuttisen reaalisen olemisen, »olioiden sinänsä»
olemassaolosta.

[56]... ranskalaiset materialistit Holbach etunenässä asettivat vastakkain *luonnon* — olion metafyyssisen olemuksen — ja sen *ominaisuudet*. Tämä vastakkainasettelu on tiettyssä mielessä samaa dualismia kuin Kantilla esiintyvä »olion sinänsä» ja »ilmiöiden» välinen dualismi...

valhetta!

[57]... Tekisimme kuitenkin vääryyttä ranskalaiselle materialismille, jos samastaisimme sen kantilaisuuden kanssa. Kahdeksannentoista vuosisadan materialismi sentään tunnustaa jopa olioiden olemuksenkin suhteellisen tiedostettavuuden...

jopa nec plus ultra * kömpelöä!

Lähtien samasta näkökohdasta, että materia vaikuttaa ulkoisiin aistehimme, ranskalainen materialismi myöntää kuitenkin, että olioissa sellaisenaan on *eräitä tiedostettavia ominaisuuksia*. Mutta ranskalainen materialismi ei ole riittävän johdonmukainen, sillä se opettaa, että tiedostettavia ovat ainoastaan *eräät* olioiden ominaisuudet, samalla kun niiden varsinainen »olemus» eli »luonto» on meiltä salattu eikä ole täysin tiedostettavissa.

Tämä on seka-sotkua

[58]... Tämän olioiden *ominaisuuksien* asettamisen niiden »luonnon» vastakohdaksi Kant on lainannut agnostikoilta, fenomenalisti-sensualisteilta (välittömästi Humelta)...

X

X Päinvastoin kuin fenomenalismi ja sensualismi materialismi antaa *objektiivisen* merkityksen vaikutelmille, joita me saamme olioista sellaisenaan. Kun fenomenalismi (ja kantilaisuus) eivät nähneet vielä mitään kosketuskohtia olioiden ominaisuuksien ja niiden »luonnon»,

* — kerrassaan äärimmäisen. *Toim.*

s.o. ulkomaailman välillä, ranskalaiset materialistit korostivat jo selvästi, että oliot sellaisenaan ovat ainakin osittain tiedostettavissa nimenomaan meihin tekemiensä vaikutelmien pohjalla, että olioiden ominaisuudet ovat tiettyssä määrin objektiivisen todellisia...

[60]... Dialektinen materialismi laskee olemisen perustaksi aineellisen substanssin, reaalisen substraatin. Dialektinen materialismi alkoi tarkastella maailmaa »prosessina, aineena, joka on alituisessa kehitystilassa» (Engels). Metafyysikkojen muuttumaton ja ehdoton oleminen kääntyy muuttuvaksi olemiseksi. Substantiaalinen todellisuus tunnustetaan muuttuvaksi; muutokset ja liikunnat — olemisen todellisiksi muodoiksi. Dialektinen materialismi voittaa »olemisen» ja »olemattomuuden» dualismin, »immanentin» ja »transsendentin», olioiden ominaisuuksien ja itsensä olion metafyysis-absoluuttisen vastakkainasettelun. Dialektisen materialismin pohjalla käy mahdolliseksi tieteellisesti sitoa yhteen olio sinänsä ja fenomeenit, immanentti ja transsendentti sekä voittaa toisaalta olioiden sinänsä tiedostamattomuus ja toisaalta laatuja »subjektiivisuutta», koska »olion luonto, kuten Plehanov aivan oikein huomauttaa, tulee esille juuri sen ominaisuuksissa». Nimenomaan niiden vaikutelmien perusteella, joita me saamme olioista sellaisenaan, meillä on mahdollisuus päätellä viimeksi mainittujen ominaisuuksista, objektiivisen reaalista olemisesta...

[60—61]... »Immanentti» saa objektiivis-reaalisen luonteen; »transsendentti», joka on fenomeenien tuolla puolella »tiedostamattoman» piirissä, muuttuu aisteillemme saavuttamattomasta salaperäisestä olemuksesta tajuntamme »immanentiksi» sisällöksi, aistihavainnon kohteeksi. »Immanentti» muuttuu »transsendentiksi» sikäli kuin se saa objektiivis-reaalisen merkityksen, koska se suo mahdollisuuden päätellä vaikutelmien perusteella olioiden ominaisuuksista; »transsendentti» muuttuu »immanentiksi» sikäli kuin se julistetaan olevaksi tiedostettavan piirissä, vaikkakin subjektin tuolla puolella. Saman ajatuksen lausuu myös Beltov. »Tämän teorian mukaisesti», hän sanoo, »luonto on ennen kaikkea ilmiöiden kokonaisuus. Mutta koska oliot sinänsä muodostavat ilmiöiden välttämättömän edellytyksen, toisin sanoen, koska ilmiöt aiheutuvat objektin vaikutuksesta subjektiin, meidän on myönnettävä, että luonnonlaeilla on paitsi subjektiivista myös objektiivinen merkitys, s.o. että ideain keskinäinen suhde subjektissa vastaa, silloin kun ihminen ei erehdy, olioiden keskinäistä

NB
Oikeita
tutkimuksia
esitetty
hiton
mutkalli-
sessa,
abstrus *
muodossa.
Miksin
Engels ei
kirjoit-
anut täl-
laista
sian-
saksaa?

* — hämärässä. Toim.

suhdetta hänen ulkopuolellaan.* Se on ainoa oikea ja tieteellinen ratkaisu kysymykseen ilmiöiden ja olioiden sinänsä välillä vallitsevista suhteista — tähän tiedostuksen tärkeimpään kysymykseen, jonka kanssa Kant, metafyyssikot ja fenomenalistit ovat niin painiskelleet...

[62]... Olemisen ja olemattomuuden ykseys on tulemista — opettaa dialektiikka. Konkreettiselle materialistiselle kielelle käännettynä tämä väittämä merkitsee, että kaiken olevan perustana on aine, materia, joka on keskeytymättömän kehitysprosessin tilassa...

NB

[64]... Kappale ei siis ammennu tyhjiin aistittavuudellaan, kuten olettavat fenomenalisti-sensuaalistit, vaan on olemassa havainnoistamme täysin riippumatta, on olemassa

»itseään varten», »subjektina». Mutta jos kappale on olemassa havainnoistamme riippumatta, niin havainnot sen sijaan ovat

täysin riippuvia meihin vaikuttavasta kappaleesta. Ilman kappaletta ei ole havaintoja, mielteitä, käsitteitä eikä ideoita. Ajattelumme määrää olemisen, s.o. ulkomaailmasta saamamme vaikutelmat. Siitä johtuen myös aatteillamme ja käsitteillämme on objektiivis-reaalinen merkitys.

NB

[65]... Aisteihimme vaikuttavaa kappaletta pidetään sen tekemän vaikutuksen, s.o. havainnon syynä. Fenomenalistit kieltävät jo tuollaisen kysymyksenasettelun mahdollisuudenkin. Ulkoinen maailma, olettavat immanentikot, ei ole ainoastaan havaitsematon, vaan myös käsittämätön — jos sellainen maailma olisikin olemassa...

[67]... on myös todennäköistä, että kahden tekijän — ulkomaailman ja »aistillisuutemme» — vaikutuksen tuloksena havaintomme eivät ole sisällöllisestikään identtisiä ulkomaailman esineiden kanssa, joka ei ole meidän tavoitettavissamme välittömästi, intuitiivisesti **...

NB

?) [69]... Olio sinänsä muodostaa dialektisen materialismin kannalta objektin, joka on olemassa sellaisenaan, »itseään varten». Tässä mielessä Plehanov määrittelee materia: »yhdelmä olioita sinänsä, sikäli kuin nämä oliot ovat aistimustemme lähteenä»***. Tämä olio sinänsä eli materia ei ole abstraktinen käsite, joka olisi olioiden konkreettisten ominaisuuksien takana, vaan se on »konkreettinen» käsite. Materia olemisen ei erotu sen olemuksesta eli päinvastoin sen olemus ei erotu sen olemisesta...

* N. Beltov. »Arvostelijamme arvostelua», s. 199.

** Tämä merkki viittaa sanojen »välittömästi, intuitiivisesti» paikan vaihtamiseen. *Toim.*

*** »Das Bild dieses Seins außer dem Denken ist die *Materie*, das Substrat der Realität», L. Feuerbach. »Werke», Bd. 2, S. 289.

?? [70]... Esine, jolla ei olisi minkäänlaista laatua eli ominaisuuksia, ei ole edes ajateltavissamme, sellaista esinettä ei voi olla olemassa, se ei omaa minkäänlaista olevaisuutta. Me konstruoiimme ulkomaailman havainnoistamme niiden vaikutelmien pohjalla, joita ulkomaailma, esineet sellaisenaan aiheuttavat meissä... Ulkomaailman ja sisäisen maailman välillä on tietty ero, mutta samalla myös määrätty yhtäläisyys, niin että me tulemme tietoon ulkomaailmasta vaikutelmien pohjalla, mutta nimenomaan ulkomaailman esineiden aiheuttamien vaikutelmien pohjalla. Esineen meihin tekemän vaikutuksen aiheuttamien vaikutelmien perusteella me annamme esineelle määrättyjä ominaisuuksia. Vaikutelma on kahden tekijän resultantti ja sellaisena väistämättömästi riippuvainen kummankin tekijän perusluonnosta ja sisältää sellaista, mikä muodostaa kummankin tekijän perusluonnon, mikä on niille yhteistä...

[71]... Ainoastaan nojautumalla ulkomaailman tunnistavaan dialektiseen materialismiin käykin mahdolliseksi rakentaa puhtaasti tieteellinen tietoteoria. Ken hylkää ulkomaailman, hän hylkää myös aistimustemme syyn ja päätyy idealismiin. Mutta ulkomaailma muodostaa myös kömpe-
lö ja
tökerö
sanal
lainmukaisuus- periaatteen. Ja kun havainnoistamme kohtaamme niiden määrättyssä järjestyksessä olevan yhteyden, niin tämä johtuu vain siitä, että aistimustemme syy, s.o. ulkomaailma, muodostaa tämän lainmukaisen yhteyden perustan...

[72]... Luonnonilmiöitä ja inhimillistä elämää ei voida tiedostaa tieteellisesti ilman ennalta näkemisen mahdollisuutta. ...Mutta ulkomaailman esineet eivät ole syysuhteessa ainoastaan meihin, vaan myös toisiinsa, s.o. ulkomaailman esineiden välillä on tietty vuorovaikutus, jonka ehtojen tuntemus antaa puolestaan mahdollisuuden nähdä ennalta ja ennustaa ei ainoastaan esineiden vaikutusta meihin, vaan myös niiden objektiivisia, meistä riippumattomia suhteita ja vaikutuksia, s.o. olioiden objektiivisia ominaisuuksia...

Ahaa!
Plehanov
vaikenee
"uudesta

[73]... Dialektinen materialismi ei suinkaan ratkaise ennalta kysymystä materian rakenteesta atomi- tai korpuskeliteorian tai jonkin kolmannen hypoteesin ehdottoman tunnustamisen mielessä. Ja kun uudet opit atomien rakenteesta pääsevät voitolle, niin dialektinen materialismi ei suinkaan romahda, vaan päinvastoin saa mitä loistavimman vahvistuksensa. Mikä on itse asiassa olennaista uudelle luonnontieteelliselle virtaukselle? Ennen kaikkea se, että atomi, jonka fyy-

virtaukses-
ta”, ei
tunne sitä.

Deborin
kuvittelee
sen epä-
selvästi.

Oikein!

sikot olivat kuvitelleet muuttumattomaksi ja yksinker-
taisimmaksi, s.o. elementaariseksi ja jakamattomaksi
»kappaleeksi», osoittautuikin koostuvan vielä elemen-
taarisemmista yksiköistä eli hiukkasista. Oletetaan
elektronien edustavan olemisen viimeisiä aineksia.
Mutta väittääkö dialektinen materialismi, että atomi
on olemisen absoluuttinen raja?..

Typerä
termi!

[74]... Olisi virheellistä ajatella machilaistemme
tavoin, että elektroniteorian tunnustamisen mukana
materia todellisuutena romahtaisi ja että sen mukana
romahtaisi siis dialektinen materialismikin, joka pitää
materiaa ainoana todellisuutena ja ainoana kelvollisena

välikappaleena kokemuksen systematisointia
varten... Koostuvatko kaikki atomit elektroneista, on
ratkaisematon kysymys, se on hypoteesi, joka voi
jäädä vahvistumattakin. Mutta miten hyvänsä, syrjäyt-
tääkö sitten elektroniteoria atomin; se ainoastaan
todistaa, että atomi on suhteellisen pysyvä, jakamaton
ja muuttumaton... Mutta elektroniteoria ei syrjäytä ato-
mia reaalisena substraattina...

[75]... Tehkäämme yhteenvedot. Kuten näimme muodolliselta puo-
lelta dialektinen materialismi mahdollistaa yleispätevän ja objektiivisen
tiedostamisen siksi, että sen kannalta olemisen muodot ovat myös
ajattelun muotoja, että jokaista muutosta objektiivisessa maailmassa
vastaa muutos havaintojen piirissä. Mitä materiaaliseen momenttiin
tulee, niin dialektinen materialismi lähtee siitä, että tunnustaa oliot
sinänsä eli ulkomaailman eli materian. »Oliot sinänsä» ovat tiedostet-
tavissa. Dialektinen materialismi hylkää ehdottoman ja absoluuttisen.
Luonnossa on kaikki muutoksen ja liikunnan prosessissa, ja tämän
liikunnan ja muutoksen perustana ovat tietyt materiaiyhdistelmät. Dia-
lektiikan mukaisesti yksi olemisen »laji» muuttuu harppausten kautta
toiseksi. Uusimmat fysikaaliset teoriat eivät suinkaan kumoa, vaan
päinvastoin kaikkinaisesti vahvistavat dialektisen materialismin
oikeellisuutta.

Huomautukset kirjoitettu
aikaisintaan v. 1909

Julkaistu osittain v. 1930
XII Lenin-kokoelmassa

Julkaistaan ensi kerran
kokonaisuudessaan

Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan

V. SHULJATIKOV. »KAPITALISMIN PUOLUSTUS
LÄNSIEUROOPPALAISISSA FILOSOFIASSA.
DESCARTESISTA E. MACHIIN»

MOSKOVA 1908

sic! [5]*... Sivistyneistöpiireissä on vakiintunut perinteellinen suhde filosofiaan... Filosofiset aatteet käsitetään liian vähän ja liian heikosti mihinkään luokkaperustaan liittyviksi...

Samaa mieltä ovat hyvinkin monet marxilaiset. He ovat siinä vakauksessa, että proletaarisen etujoukon riveissä voidaan sallia monenkirjavia filosofisia katsomuksia, että ei ole suurtakaan väliä, harrastavatko proletariaatin ideologit materialismia vai energetiikkaa, uuskan-tilaisuutta vai machilaisuutta...

väärin √ [6]... Selostetun katsomuksen kannattaminen merkitsee lankeamista lapselliseen, mitä surkeimpaan virheeseen... Poikkeuksetta kaikki filosofiset termit ja sanonnat, joilla se ** operoi, ...ovat |sille| merkitsemässä yhteiskunnallisia luokkia, ryhmiä, soluja ja niiden keskinäissuhteita. Joutuessamme tekemisiin tämän tai tuon porvarillisen ajattelijan filosofisen järjestelmän kanssa olemme tekemisissä yhteiskunnan luokkarakenteesta

väärin! ||| ehdollisten merkkien avulla piirretyn kuvan kanssa, joka esittää tietyn porvarillisen ryhmän sosiaalista profession de foi...

[7]... Näitä kuvia ei pidä ottaa minään sellaisena, mitä voitaisiin käyttää hyödyksi tai sovittaa työväenluokan maailmankatsomukseen. Se merkitsisi lankeamista opportunistiin, yritystä sovittaa sovittamaton...

* V. Shuljatikovin kirjan sivunumerot. Toim.

** filosofia. Toim.

...tuonkaltaisen uudelleenarvioinnin ensimmäinen, loistava sic!
 kokeilu tapahtui jo muutamia vuosia sitten. Tov. A. Bogdanovin kirjoitus »Autoritäärinen ajattelu» * aloittaa epäilemättä uuden ajanjakson filosofian historiassa: kyseisen kirjoituksen ilmestyttyä spekulatiivinen filosofia menetti oikeuden operoida kahdella peruskäsitteellään — »henki» ja »ruumis»; viimeksi mainittujen todettiin syntyneen autoritääristen suhteiden taustalla, ja niiden välinen antiteesi kuvasti sosiaalista antiteesiä — järjestävien »huippukerrosten» ja toimeenpanevien »pohjakerrosten» antiteesiä. Ihmeteltävän johdonmukaisesti porvarillinen arvostelu vaikei venäläisen marxilaisen tutkielmasta... || mil-laista lorua!

[8]... Näissä oloissa filosofisten käsitteiden ja järjestelmien yhteiskunnallisen alkuperän erittely on paitsi toivottava, myös kerrassaan välttämätön. Tehtävä ei ole suinkaan mikään helppo ja mutkaton. ...Nykyiset muotijärjestelmät, esimerkiksi uuskan-tilaisuus tai machilaisuus... ||

[9—10]...Katsauksemme ei ole tarkoitettu rajoitettua asiantuntijapiiriä varten... Filosofiaan osoittaa kiinnostusta demos... esityksemme on luonteeltaan jonkin verran alkeellista... Puolustamamme katsomus... omaksuttaneen helpommin jollemme havainnollista sitä liian suurella vaan säästeliäästi valikoidulla aineistolla... X

I

JÄRJESTÄVÄT JA JÄRJESTETTÄVÄT
 »ALKUTEKIJÄT»

[11]... Ilmaantui taloudellinen eriarvoisuus: järjestäjät muuttuivat vähitellen yhteiskunnalle aikoinaan kuuluneen tuotantokaluston ** omistajiksi...

[11—12]... »Autoritäärisen» yhteiskunnan tuotantosuhteet... Alkukantainen villi-ihminen || nyt se loru selvisikin!!
alkaa nähdä kaikkialla järjestävän tahdon ilmausta.
 »...toimeenpanija on ulkoisin aistein havaittavissa — se on fysiologinen organismi, ruumis; järjestäjä ei

* Julkaistu hänen kirjoituskokoelmassaan »Yhteiskunnan mentaliteetista».
 ** Tässä tapauksessa poikkeamme hiukan tov. Bogdanovin ehdottamasta selityksestä: tov. Bogdanov ei anna jälkimmäiselle seikalle merkitystä, mikä sillä on epäilemättä ollut, hän ei edes esitä sitä. Tästä kysymyksestä meillä oli tilaisuus puhua toisessa paikassa: »luokkataistelun historiasta ja käytännöstä» (komentavien luokkien genesistä koskevilla luvuissa). Kust. S. Dorovatski ja A. Tsharushnikov. 168

ole niiden ulottuvilla, se edellytetään ruumiin sisällä olevaksi; se on henkinen yksilö...»

Helppohintaista luettavaa ja tyhjää sanahelinää.

Kovin ”yleistä”!!
Fraaseja.
Villi-ihminen ja alkukantainen kommunismi hämätty.
Kreikan materialismi ja idealismi samoin.

vain idealismi!

[13]... Hengen käsite saa yhä abstraktisemman luonteen.

[14]... Kun Kreikan filosofian historiassa asetet-

tiin kuuluisa kysymys: miten on mahdollista, että aineellisen maailman ohimenevien ilmiöiden moninaisuus on saanut alkunsa puhtaasta, muuttumattomasta, aineettomasta substanssista? minkälaisessa suhteessa »oleminen» on »tulemiseen»? — se ei ollut, vaikka kaikenkarvaiset filosofian historioitsijat niin väittävät, ylevän inhimillisen ajattelun

korkeinta lentoa, pyyteettömistä pyyteettömintä ponnistelua maailmankaikkeuden suurimman salaisuuden ratkaisemiseksi ja ihmissuvun siten onnellistamiseksi ikiajoiksi. Asia oli paljon yksinkertaisempi! Kysymyksen tuollainen asettaminen oli osoituksena ainoastaan siitä, että yhteiskunnallinen kerrostumisprosessi oli edistynyt Kreikan kaupungeissa pitkälle ja että yhteiskunnan »huippu-» ja »pohjakerrosten» välinen kulu oli syventynyt ja järjestäjien vanha ideologia, mikä vastasi vähemmän erilaistuneita yhteiskuntasuhteita, oli menettänyt oikeutensa olemassaoloon. Substanssin ja ilmiömaailman kaikesta eroavuudesta huolimatta niiden välitön yhteys ei aikaisemmin herättänyt epäilyjä. Nyt tämän yhteyden olemassaolo kielle-

niin, niin.
Ja Kreikan materialismi?

entä skeptikot??

tään. Substanssi ja ilmiömaailma julistetaan yhteismitattomiksi suureiksi. Niiden kanssakäyminen on mahdollista ainoastaan useiden välirenkaiden kautta. Tai käyttäkösemme filosofisempaa kieltä, niiden keskinäissuhde ei ole todettavissa aistien eikä tavallisen ajattelun avulla: sitä varten tarvitaan jonkin erityisen »idean», erityisen intuition myötävaikutusta.

II

JÄRJESTÄVÄT JA JÄRJESTETTÄVÄT »ALKUTEKIJÄT»
MANUFAKTUURITUOTANNON KAUDELLA

[15]... Tämän saman kysymyksen, kysymyksen henkisen ja aineellisen »alkutekijän» yhteismitattomuudesta, suoranaisen yhteyden puuttumisen niiden väliltä olivat ottaneet esille ja ratkaistavaksi uuden filosofian oppi-isät...

[16]... Renessanssikauden ja sitä seuranneiden ajanjaksojen spirituaalisista sympatioista mainitaan tavallisesti ohimennen, vaikka ne ovat hyvin luonteenomaisia *...

[17]... Keskiajan käsityöläinen oli järjestäjä, joka samanaikaisesti suoritti myös toimeenpanotehtäviä—teki työtä yhdessä kisälliensä kanssa. Manufaktuuri-porvari tuntee ainoastaan yhdenluontoisen tehtävän: hän on puhtasverinen järjestäjä. Edellisessä tapauksessa oli tosin olemassa perusta sille dualistiselle »tosiseikkojen mieltämistavalle», jonka tov. Bogdanov selvitti, mutta järjestäjän ja toimeenpanijan antiteesi oli kuitenkin hiukan verhottu, ja sen vuoksi sitä ideologian alalla vastaava antiteesi, henkisen ja ruumiillisen, aktiivisen ja passiivisen alkutekijän antiteesi, ei voinut valautua selvään muotoon...

[17]... Keskiajan käsityöläisen verstaassa ei ollut tilaa niin sanotuille opinkäymättömille, s.o. ammattitaitoa vaatimattoman työn edustajille. Manufaktuurissa heille löytyy työtä. He muodostavat »alimman kerrostuman». Heidän yläpuolelleen sijoittuvat muut kerrostumat, muut ammattipätevyys mukaan toisistaan eroavat työläisryhmät. Jo heidän keskuudessaan muodostuu erinäisiä järjestäviä väli-

millaista
lorua

esim. heillä
opissa olevat
ja olleet

raa-
si kerrostumia. Noustessamme edelleen ylös asteikko-

* Palautamme muistiin, että Marx »Pääoman» I osassa ja K. Kautsky toteavat abstraktisten uskonnollisten katsomusten ja tavaratuotannon kehityksen välisen riippuvuussuhteen.

ei siinä
hengessä
kuin sinulla

sivulle 19

porrasta tapaamme tuotantolaitoksen teknillisen puolen esimiesten ja toimitsijoiden ryhmiä. Tuotantolaitoksen omistaja on näin ollen »vapautettu» ei ainoastaan kaikesta ruumiillisesta työstä vaan myös monista puhtaasti organisatorisista velvollisuuksista...

[19]... päinvastoin kuin keskiaikaiset ajattelijat uuden filosofian »isät» kiinnittävät järjestelmissään hyvin paljon huomiota ohimenevien ilmiöiden maailmaan, tutkivat seikkaperäisesti sen rakennetta, kehitystä, sen osien keskinäisten suhteiden lakeja, luovat luonnonfilosofiaa. Manufaktuurilaitosten johtajien sama »ylevä» asenne, joka juurrutti uuden filosofian isiin järjestävän tahdon »puhtaan» idean, antoi heille vihjeen myös aineellisen todellisuuden prosessien mekaanisesta selityksestä, s.o. prosessien, joita tapahtuu järjestettävän massan keskuudessa.

Asiallisesti manufaktuurilaitoksen johtaja on vain viimeinen nivel järjestysrenkaiston varsin pitkässä ketjussa. Muut järjestäjät ovat häneen nähden alistettuja ja puolestaan järjestettävänä hänen vastakohtansa. ...Mutta koska heidän osuutensa eroaa ylimmän johtajan osuudesta, koska se rajoittuu teknilliseen työhön, jollaisesta ylin johtaja on »vapautunut», heidän »henkinen» luonteensa hämäytyy ja heidän toimintansa arvostetaan

»materian» toiminnaksi...

[21—22]... Porvarillinen järjestelmä on yleensä kaksikasvoinen Janus... Totta kyllä dualismin päättävän muotoilun tapaamme ainoastaan kartesianismissa — järjestelmässä, joka luotiin juuri uuden taloudellisen aikakauden sarastaessa; tosin seuraavat filosofiset järjestelmät spinozalaisesta alkaen julistavat jumalan ja maailman, hengen ja ruumiin kartesianolaisen vastakkainasettelun ristiriitaiseksi. ...Porvarillisen filosofian materialistiset ja positiiviset järjestelmät eivät vuorostaan ole osoituksena

dualistisen näkökannan voittamisesta. Ero porvarillisen metafysiikan ja porvarillisen »positiivisen maailmankatsomuksen» välillä ei ole niin suuri kuin ensi katsannolta näyttäisi. ...Materialismin hyökkäys ei ole tähdätty metafysiikan esittämää perusedellytystä vastaan: materialismi ei vedä viivaa järjestävä tahto -käsitteen ylitse. Se esiintyy vain muilla nimillä: »henki» korvataan esimerkiksi »voimalla»...

ketkä?
Ks. s. 17

lorua!

NB

[22—23]... XVII vuosisadalla »kiihkomielisyytensä» päivinä Englannin porvaristo saarnasi oppia, jonka mukaisesti kaikki maailmassa selittää materiahiukkasten liikkeeksi, joka tapahtuu mekaanisen välttämättömyyden pakosta. Englannin porvaristo laski silloin suurkapitalistisen talouden perustaa... He esittivät koko maailman immanenttien lakien mukaisesti yhdistyvien materiahiukkasten organisaatioksi...

Tässä filosofian historian madalluksessa on kerrassaan unohdettu porvariston taistelu feodalismia vastaan.

[23—24]... Samantapaisilla traktaateilla täytti Ranskan porvaristo kirjamarkkinat XVIII vuosisadan toisella puoliskolla. ...Ja mitä on tuotantolaitosten sisäinen rakenne, me tiedämme: se on materian ja mekaanisten prosessien valtakuntaa. Tästä yleistys: ihminen on kone, luonto on kone...

ei tästä

...Materian liike määräytyy siitä itsestään, tarkemmin sanottuna sen omasta voimasta (Holbach). Järjestävä tahto taas on, kuten näette, aika lailla muuttunut, mutta sen olemassaolo todetaan ja tunnustetaan ehdottoman välttämättömäksi.

? ...Manufakturistit |eivät| esiintyneet vallankumouksellisina »sturm-und-drangereina»...

entä heidän taistelunsa pappishapattusta vastaan? Shuljatikov on vääristellyt historiaa!

III

KARTESIANISMI

[25]... Järjestettävät tarvitsevat järjestäjää...

[26]... Järjestävät välirenkaat — »yksilölliset sicut» voivat täyttää järjestäjänosansa ainoastaan jos on olemassa korkein järjestävä keskus. Vain viimeksi mainittu saattaa ne kosketukseen proletariatin — materian — kanssa järjestetyn kokonaisuuden, manufaktuuripajan puitteissa...

NB
millaista lorua!
proletariaatti = materia

lorua

[27]... Descartesin käsitys ihmisestä ei ole mitään muuta kuin tietyn ajattelumuodon, »tosiseikkojen tietyn mieltämistavan, niiden tietyn sieluperäisen yhdistelytyypin» ulottamista laajemmalle. Olemme nähneet, että Descartesin järjestelmässä maailma on järjestetty manufaktuurilaitoksen malliin...

...Olemme tekemisissä älyllisen työn palvomisen kanssa...

[28]... Minä olen järjestäjä ja saatan sellaisena olla olemassa ainoastaan täyttämällä järjestely- eikä toimeenpanotehtäviä: sitä merkitsee Descartesin väite luokkasuhteiden kielelle käännettynä...

...Tavanomainen, naiivi katsanto kuvittelee ulkomaailman sellaiseksi, millaiseksi se piiryy aistien prisman lävitse...

[29]... Käsitys työläisestä pelkkänä satulaseppänä tai pelkkänä verhoilijana antaa tilaa käsitteelle työläisestä yleensä. Ammatti ei enää muodosta työvoiman »olemusta»...

entä Platonin "ideat"

[31]... Descartes selittää, että aikaa ei ole pidettävä materian ominaisuutena: se on »ajattelun modus», ajattelun luoma sukukäsite...

[32—33] Filosofia on tästä lähtien pääoman uskollinen palvelija. ...Filosofisten arvojen uudesti-arviointi johtui järjestävissä huippukerroksissa ja järjestettävissä alakerroksissa tapahtuneista siirtymisistä. Uudet järjestäjät ja uudet järjestettävät — uudet käsitykset jumalasta ja sielusta, uudet käsitykset materiasta...

IV

SPINOZA

[37]... Sielun ja ruumiin kaikkalainen kanssakäyminen tapahtuu ainoastaan jumalan kautta. Järjestävien välirenkaiden kaikkalainen kanssakäyminen järjestettävän massan kanssa tapahtuu ainoastaan ylimmän järjestäjän luvalla!...

...Materian liike ja sielun toiminta ovat vain saman prosessin kaksi eri puolta. Sielun ja materian välillä ei voi olla puhuttakaan minkäänlaisesta vuorovaikutuksesta.

[41]... Kokemus, aistihavainto on hänen mielestään olioiden tiedostamisen välttämätön ehto...

[42]... Mutta... kun Spinoza kuoli, niin kuten tunnettua hänen jäännöksensä kuljettanutta ruumisvaunua saattoi suurella prameudella Hollannin porvariston fine fleur. Ja tutustuessamme lähemmin hänen tuttava- ja kirjeenvaihtajapiiriinsä tapaamme jälleen sekä hollantilaisen että yleismaailmallisen porvariston fine fleuria. ...Porvaristo kunnioitti Spinozaa bardinaan.

Spinozan maailmankäsitys oli voittoisan pääoman ylistyslaulu, pääoman, joka nielee ja keskittää kaiken. Yhtenäisen substanssin ulkopuolella ei ole olemista eikä olioita: suuren manufaktuurilaitoksen ulkopuolella ei voi olla olemassa tuottajia... ||||| apsellista

V

LEIBNIZ

[45] Leibnizin jumala on mallikelpoisesti järjestetyn tuotantolaitoksen omistaja ja itse mallikelpoinen järjestäjä...

sanahelinää

VI

BERKELEY

[51]... Englannin kapitalistisen porvariston Sturm und Drang -kautta vastasi Hobbesin materialismi.

- 1) Maaperä manufaktuuria varten on raivattu, manufaktuuritehtailijalle koittavat levollisemmat ajat:
- 2) Hobbesin materialismin tilalle tulee Locken puolinainen järjestelmä. Manufaktuurin asemien jatkuva lujittuminen on edellytyksenä antimaterialistisille esiintymisille.
- 3)

selitys sekin!
primitiivinen
materialismi
à la Loria

[56]... »Veto- ja poistovoiman tulee vaikuttaa työläisiin ilman mitään esteitä»: havaittavissa komplekseissa ei ole kerrassaan minkäänlaisia absoluuttisia aineksia. Kaikki on suhteellista.

entä kreikkalaisten relativismi

VII

HUME

onttoa ja epätarkkaa

Kaikki yhteen kasaan! idealismi ja skeptisismi, kaikki "vastaa" manufaktuuria! Yksinkertaisen, kerrassaan yksinkertainen on tov. Shuljattikov.

[61]... Hänen sukulaisuutensa kaikkiin edellisissä luvuissa esiintyneisiin ajattelijoihin on eittämätön...

Filosofisen skeptisismien näkökanta, jolle Hume asettui, vastaa nimenomaisesti tuollaista käsitystä kapitalistisesta elimistöstä.

IX

FICHTE, SCHELLING, HEGEL

? entä

Fichte?

Fichtekö?

lorua

entä "liikkeen" käsite?

millaista

lorua

Fichte —
objektiivinen
idealisti!!!

[81]... Ilmaantuu niin sanotun objektiivisen idealismin järjestelmiä...

× [88]... objektiivisiä idealisteja...

[94]... Mutta tiedämmehän, että porvarillisen maailmankäsityksen kaikissa järjestelmissä »materialia» pidetään alistettuna alkutekijänä (jopa materialisteillakin, jotka, toistamme, toteavat sen alistetun aseman ottamalla käytäntöön »voiman» käsitteen)...

[98]... Fichten antiteettisestä metodista ja Schellingin potensoimisopista on yksi askel Hegelin dialektiikkaan. Ja sen johdosta, kaiken sen jälkeen, mitä tässä luvussa on sanottu antiteettisestä metodista, on tehtävä muutamia lisähuomautuksia. Dialektiikan »todellisen taustan» olemme jo selvittäneet.

Hegel vain perusteli täydellisemmin kahden muun objektiivisen idealistin hahmottelemaa teoriaa »vastakohtien» kautta tapahtuvasta kehityksestä...

[98—99]... Hegelin tekemä uudistus korostaa seuraavaa tosiasiaa »reaalisten» suhteiden alalta. Tehtävien ja osien differentioituminen manufaktuurissa saavuttaa enimmäisasteensa. On käynnissä kunkin erillisen toimeenpanevan ja kunkin erillisen järjestävän ryhmän kerrostuminen. Jollekin määrätyle ryhmälle kuuluneet tehtävät jakautuvat erilaisten vasta muodostuneiden ryhmien kesken. Jokainen ryhmä pirstoutuu ja nostaa keskuudestaan uusia ryhmiä. Ja manufaktuuri-ideologi huomioi kyseisen pirstoutumisprosessin tämän tai tuon »alkutekijän» sisäisen kehityksen prosessina...

millaista
lorua!

X

»MANUFAKTUURI»-FILOSOFIAN ELPYMINEN

[100]... Järkeisjohtoinen filosofia kadottaa luotonsa porvarillisessa yhteiskunnassa. Tosin tämä ei tapahdu heti. Mutta konekaan ei tehnyt heti aluevaltausta teollisuudessa...

#

millaista
lorua!

[101]... Millä on selitettävissä uusien ideologisten järjestelmien positiivinen luonne? yksinkertaisella vastakohtaisuuksien laillako, yksinker-

taisella pyrkimykselläkö »tehdä päinvaltaista» kuin eilispäivän »uskonkappale» edellytti?..

Yksilöllistetyt »kompleksit» — Jussi, Pekka, Jaakko katoavat. Niiden tilalle työpajoihin ilmaantuu työläinen yleensä. »Materia» saa takaisin siltä pakkolunastetut »ominaisuudet»...

[102]... Materia palautetaan entiseen arvoonsa. Porvarillinen yhteiskunta ottaa palvottavaksi uuden epäjumalan — »ympäristön»... Tosin tällöin muistetaan, että materia pysyy sentään materiana, s.o. järjestettävänä massana, eikä sellaisena voi olla olemassa ilman »johtajaa». Ja materia luokse komennetaan järjestelyspesialistiksi »voima». Kirjoitetaan tutkielmia aiheesta Stoff und Kraft (»aine ja voima»)...

millaista
lorua!

millaista
lorua

[104] Uusimman tehdasorganisaation vertaaminen manufaktuurin sisäiseen rakenteeseen sanelee jo a priori vastauksen: porvarillisen maailmankäsityksen uuden muunnoksen on toisinnettava manufaktuurikauden maailmankäsityksen oleelliset piirteet...

[106] Uuskantilaisuuden tilalle tuli »kääntymys» »esikantilaisen» ajattelun järjestelmiin.

XI

W. WUNDT

NB

[108] »...objektia ei koskaan voida erottaa mielteestä eikä miellettä objektista...»

[113]... Esitetyt järkeilyt luonnehtivat jo riittävän selvästi Wundtia filosofina, joka pitää tehtävänä taistella materialismia vastaan — tai muotitermiä käyttäeksemme »Überwindung des Materialismus», »materialismin voittamista» — julistautumatta tällöin sen koulukunnan puoltajaksi, jota pidetään materialismin perinteellisenä vastustajana...

lorua

[114]... Järjestävien välirenkaiden ja »ruumiillisen» työn edustajien, »alimpien toimeenpanijoiden» tuonkaltaisesta yhtäläistämisestä filosofian alalla puhuu nimenomaan pyrkimys luonnehtia »subjekti» ja »objekti», »psykyllinen» ja »fyysillinen» jonkinlaiseksi »jakamattoman» kokonaisuuden muodostavaksi, pyrkimys pelkistää mainittujen ilmiöiden välinen antiteesi tiedostusfiktioksi. Avenariuksen oppi alkuperuste-koordinaatiosta, Ernst Machin oppi psykyllisen suhteesta fyysilliseen, Wundtin oppi mielle-objekteista — kaikki ne ovat samantapaisia oppeja...

se on oikein,
mutta huomosti sanottu

ha ha!
eklektikko
ei ole totta

[116]... Wundtin monistisilla katsomuksilla ei voida kieltää olevan tähän saakka tiettyä johdonmukaisuutta. Häntä ei myöskään voida epäillä idealistisista sympatioista...

[118]... Juuri tuontapaisen harppauksen Wundt tekee esittäessään »mielle-objekteja» koskevan oppinsa perään mietteensä »psykofyysisestä parallelismista»...

[121]... »Attribuutit» muutetaan »riveiksi», mutta tämä uudistus on itse asiassa enemmän sanallista laatua...

[123]... Henkinen alkutekijä vahvistetaan ensisijaiseksi...

oikein

[123—124]... Kaikella ruumiillisella on ehdottomasti psyykillinen korrelaattinsa. Yksikään työläinen, suorittipa hän miten yksinkertaista tehtävää hyvänsä, ei voi valmistaa mitään tuotteita, ei löytää sovellutusta työvoimalleen eikä tulla toimeen olematta tietyn järjestäjän välittömän ja yksityiskohtaisen »johdon» alaisuudessa...

...Mutta psyykillinen rivi tarkoittaa »järjestäjiä», ja näiden »seuralaisuus» merkitsee »fyysilliselle riville» — se on työläisille — ainoastaan riippuvuutta...

[128]... Filosofian tulee siis Wundtin mielestä ylittää kokemuksen rajat, »täydentää» kokemusta. Filosofista erittelyä on jatkettava kunnes saamme ykseyden idean, joka käsittää molemmat toisistaan riippumattomat rivit. Lausuttuaan tuontapaisen ajatuksen Wundt kiiruhtaa kohta tekemään sille tärkeän varauksen: hän sanoo, että me voimme ajatella maailman ykseyden joko materiaaliseksi ykseydeksi tai henkiseksi ykseydeksi: kolmatta ratkaisua ongelmalle ei ole...

[129]... Yleisen ykseyden ideansa Wundt kieltäytyy nimittämästä substanssiksi. Hän määrittelee sen puhtaan järjen ideaksi, t.s. kantilaisessa hengessä. Kuten Kantin jumala on korkeimman »muotoilevan», epäsubstantiaalisen alkutekijän idea, samoin Wundtin kaikki-ykseys on epäsubstantiaalisen kokonaisuuden idea, kokonaisuuden, jonka ansiosta kaikki ilmiöt saavat elämässä tarkoituksen, eittämättömän arvon. Tämän idean valossa häviää »tyhjä ja lohduton» maailmankatsomus, joka näkee ilmiöiden todellisen olemuksen niiden ulkoisessa järjestyksessä, niiden mekaanisessa yhteydessä. Sen asemesta me omaksumme kosmisesta mekanismista käsityksen, että se on henkisen toiminnan ja luomisen ulkokuori...

[130]... Wundt korostaa tällöin tehostetusti aktuaalisuuden ainesta. Yleisen ykseyden, »maailmanperustan» idean hän huipentaa yleisen tahdon ideaksi...

[131]... Emme ryhdy lähemmin erittelemään hänen ehdottamaansa muotoilua emmekä selvittämään hänen »voluntarismi»-teoriaansa...

...Kapitalistisen porvariston nykyisen etujoukon ideologit eivät siis voi puhua mistään »vakinaisista» järjestettävistä alkutekijöistä, vaan päinvastoin heidän täytyy luonnehtia ne joksikin korkeimmassa määrin muuttuvaksi, ikuisessa liiketilassa olevaksi...

pötyä!
Entä
Schopenhauer?

XII

EMPIRIOKRITISISMI

epätarkkaa \sqrt [133]... Wundtin harjoittamalla arvostelulla ei
 totta! ollut musertavaa voimaa, se iski kuviteltuun maa-
 liin. Wundtin esiintyminen ja sitä seurannut vas-
 taus Avenariuksen oppilaiden * leiristä eivät mer-
kinneet kahden eri luokan tai saman luokan kahden
 suuren ryhmittymän maailmankäsitysten yhteentör-
 mäystä. Mainitun filosofisen kilvoittelun yhteis-
 kunnallis-taloudellisena taustana oli tässä tapauk-
 sessa verraten vähäinen ero uusimpien kapitalistis-
 ten organisaatioiden etumaisten ja hiukan vähem-
 män etumaisten tyyppien välillä...

oikein [134]... Meidän on sanottava enemmänkin: empi-
 riokritisistinen filosofia on ymmärrettävä ennen
 niin se on \equiv kaikkea mainitun idean apologiaksi. Funktionaalisen
 niinköhän?? riippuvuuden käsite on syysuhteellisen riippuvuuden
kieltämistä...

Tietysti, mutta [135—136]... Höfdingin johtopäätös on yleensä
 siitä ei seuraa, ottaen myönnettävä oikeaksi. Epäonnistunut on
 että funktionaali- ainoastaan hänen viittauksensa »tarkoituksenmu-
 suus ei voi olla kaisuussyihin»: kyseiset syyt ovat hämäriä ja epä-
 syysuhteen laji. määräisiä.

totta? || Avenarius teki tässä tapauksessa vain myönny-
 || tyksen materialistiselle fraseologialle, sosiaalisesta
 || asenteestaan johtuvan myönnytyksen. ...Vulgääriin
 || spiritualismiin verrattuina »parallelistien» katso-
 || mukset saattoivat näyttää monista materialistisilla.
 Sama koskee myös empiriokritisismien katsomuksia.
 hm? Niiden lähentyminen materialismiin on varsin mah-
 dollista. ...Ja lukevan yleisön laajoissa kerroksissa
 valhetta! empiriokritisismia pidetään materialistisena koulu-
 kuntana. Ja jopa filosofian erikoistuntijatkin päätte-
 levät siitä väärin: itse uusimman filosofian patri-
 arkkia, Wilhelm Wundt, on hänkin nimittänyt sitä
 miksi? »materialismiksi». Ja kaikista kiintoisinta on
 sitä et ole ymmärtänyt! lopuksi, että sanoutuessaan irti materialismista
 aha!

Sitten Willy,
 Petzoldt
 (kahdesti)
 Kleinpeter.

* Ensimmäisenä vastasi Carstanjen.

empiriokritisistit samaan aikaan käyttävät itse toisinaan sen terminologiaa ja toisinaan jopa alkavat osoittaa horjumisen merkkejä materialisminvastaisissa katsomuksissaan...

[137]... Sellainen on se tosiasiallinen tausta, mikä on vihjaissut empiriokritisismille ajatuksen inhimillisen tiedon luokittelusta »biologisen» luokitteluperiaatteen pohjalla. Mutta toistamme, että tuonkaltaisella »biologialla» ei ole mitään tekemistä materialismin kanssa...

[138—139]... Avenarius opettaa, että dualismi on abstrahoivan ajattelumme tietyn prosessin — »introjektion» — hedelmä...

Mutta »ulkoisen» ja »sisäisen» maailman antiteesi on mitä puhtain fiktio.

Tämän antiteesin analyysi on erittäin tärkeä, sen on johdettava monistisen maailmankatsomuksen perusteluun. Avenariuksen filosofisen järjestelmän kommentoijat korostavat tehostetusti tätä seikkaa. »Introjektion luvattomuuden osoittamisen kautta, lausuvat eräät heistä*, saavutetaan kaksi tavoitetta...»

[140] ...alistettu järjestäjä, mikäli asetetaan hänen absoluuttiselle näkökannalleen, s.o. mikäli häntä pidetään häntä ohjaavasta »tahdosta» riippumattomana järjestäjänä, näkee työläisissä niin ikään ainoastaan »olion» tai »kappaleen». Mutta ottakaamme toinen tapaus: alistettu järjestäjä on ylimmälle »tahdolle» ei ainoastaan järjestettävä vaan myös järjestävä... Nyt »subjektiksi» muutettuna entinen »objekti» »järjestää» materiaa: ihminen sisällyttää itseensä puun, mutta muunnetun puun, »mielikuvan» puusta...

[141—142] ...»inhimillisen kokemuksen täydellisyyden» todistaa myös Avenariuksen oppi alkuperuste-koordinaatiosta...

...Avenariuksella, kuten Wundtillakin, »rivit» osoittautuvat itse asiassa »yhteismitatomiksi». Ja materialistisen maailmankäsityksen asemesta, jota käsitystä voisi odottaa ottaen huomioon kategoriset lausunnot »kokemuksen täydellisyydestä», näyttämölle marssitetaan katsomuksia, jotka ovat todistuksena empiriokritisismiin idealistisista syn-
patioista...

Muuta idealististen rakennelmien tiellä Wundt ja Avenarius eroavat. »Filosofian järjestelmän» kirjoittaja osoittaa lukkarinrakkautta »kantilaisia» sävelmiä kohtaan. »Inhimillisen maailmankäsityksen» kirjoittaja ilmaisee katsomuksia, jotka lähentävät häntä Berkeleyyn aikoinaan edustamaan asenteeseen.

Kiiruhdamme esittämään varauksen. Emme suinkaan aio väittää, että Cloynen piispan teokset olisivat määränneet Avenariuksen näkökannan, että ne olisivat välittömästi vaikuttaneet jälkimmäiseen. Mutta molempien filosofien idealististen asenteiden

oi, epäilyt-
tävä! Hal-
pahintaisia
selittelyjä
ilman oleel-
lisen eritte-
lemistä!

totta!

* Rudolf Wlassak; lainaus Machin kirjassa »Aistimusten analyysi», s. 52

- yhdenkaltaisuus on eittämätön. Tästä yhdenkaltaisuudesta puhuu jo mainitsemamme oppi alkupe-
ruste-koordinaatiosta kokonaisuudessaan.
- totta!
Tässä on
Shuljatiko-
villa väärin-
käsitys.
- bien! *
- hm? hm?
- väärin-
käsitys
- NB
- väärin-
käsitys
ahal
- Berkeleylle ominaisella suoraviivaisuudella Avenarius esittää teesin: subjektin ulkopuolella ei ole objekteja. Jokaisen »olion» on välttämättä »oltava suhteessa» keskushermostoon, joka esittää toiminnallisen keskuksen osaa...
- [144]... Ylimmäinen »ohjaaja» ei esiinny sen paremmin kantilaisen järki-idean asussa, kantilaisen »muodon» asussa kuin wundtilaisen »yleisen ykseyden» asussakaan. Mutta se on kuitenkin olemassa, on kuitenkin tärkein aines filosofisessa järjestelmässä. Kaikkia ilmiöitä tarkastellaan nimenomaisesti sen näkökannalta. Sen »näkömätön» läsnäolo postuloidaan järjestävän alkutekijän tavattoman suurella arvostamisella, mikä tapahtuu järjestettäviä järjestäjiä koskevan käsityksen esittämisen rinnalla. Ja tässä Avenariuksen filosofisten järkeilyjen luomassa maailman yleiskuvassa astuu etutilalle juuri järjestävien tekijäin järjestävä luonne...
- Maailma on Avenariuksella keskushermostojen agglomeraatti. »Materia» on ehdottomasti ilman kaikkia »laatuja», niin »ensisijaisia» kuin »toissijaisiakin», joita on joskus pidetty sille erottamattomasti kuuluvina. Aivan kaiken materiassa määrittää »henki» eli »Puhtaan kokemuksen kritiikin» kirjoittajan sanontaa käyttääksemme keskushermosto...
- [145] »Puhtaan kokemuksen kritiikin» tekijä esittää idealismiin näkökannan Berkeleyyn tyyliin erittäin johdonmukaisesti...
- [146]... Machin oppi »minästä» loogisena symbolina...
- Avenariuksen tavoin Mach tuntee kaksi »riviä» — psyykillisen ja fyysillisen (kaksi alkutekijäin yhdistelmäajia). Kuten Avenariuksellakin nämä rivit ovat yhteismitattomia ja samalla ne ovat pelkkä ajattelumme fiktio. Esille tuodaan vuorottain monistinen ja dualistinen näkökanta; järjestävät välirenkaat luonnehditaan vuorottain järjestettäväksi ja järjestäväksi alkutekijäksi. Ja kuten Avenariuksellakin lopputuloksena on »järjestävän tahdon» diktatuurin julistaminen. Syntyy idealistinen maailmankuva: maailma on »aistimusten» kompleksi.

[147]... Machin vastaväitettä ei voida pitää onnistuneena. Hänen filosofisen järjestelmänsä keskeinen käsite, kuuluissa »aistimus» ei suinkaan ole sen paremmin järjestävän kuin ylimmäkään järjestävän alkutekijän kieltämistä... »Minä» käsityksen arvostelu aiheutuu Machilla alistettujen järjestäjien pitämisestä järjestettävänä »massana»...

väärinkäsitys

pötyäl

[148—149]... Wundtin, Avenariuksen ja Machin järkeysjohtoisten rakennelmien ohella voisimme käydä erittelemään esimerkiksi uusimman länsieurooppalaisen filosofian sellaisten huomattujen edustajien kuin Renouvierin, Bradleyn tai Bergsonin katsomuksia.

NB

Filosofian alue on porvarillisen ideologian todellinen »Bastilji»... On otettava huomioon, että porvarilliset ideologit eivät puolestaan torku, vaan lujittavat asemiaan. He ovat tätä nykyä jopa varmoja siitä, että heidän asemansa ovat kerrassaan luoksepääsemättömät. Eräiden marxilaisuuden lipun alla esiintyvien kynäilijöiden »idealistiset» sympatiat luovat vuorostaan erittäin otollista maaperää tuonkaltaiselle varmuudelle...

X

SISÄLLYSLUETTELO

XI. Wundt. | Ostwald | 107 | ei ole kirjassa |

Koko kirja on esimerkki materialismin tavattomasta madaltamisesta. Aikakausien, yhteiskuntamuodostumien, ideologiain konkreettisen erittelyn asemesta *pelkkää sanahelinää* ”järjestäjistä” ja naurettavuuteen saakka mielivaltaisia sekä typeryyteen saakka vääriä rinnastuksia.

Irvikuva materialismista *historiassa*.

Ja se on sääli, sillä on havaittavissa pyrkimystä materialismiin.

Huomautukset kirjoitettu aikaisintaan v. 1908

Julkaistu ensi kerran v. 1937
»Proletarshaja revoljutsija»
aikakauslehden 8. numerossa

Julkaistaan alkuperäiskappaleen mukaan

G. V. PLEHANOV. »N. G. TSHERNYSHEVSKI»

KUSTANTAMO »SHIPOVNIK». PIETARI 1910¹⁰⁰

JOHDANTO

NB *

[51]... Krimin sodan onneton lopputulos [52] pakotti hallituksen tekemään muutamia myönnytyksiä sivistyneelle yhteiskunnalle ja suorittamaan edes polttavimmat, jo ajat sitten välttämättömiksi käyneet uudistukset. Päiväjärjestykseen asetettiin kohta kysymys talonpoikien vapauttamisesta, joka koski mitä suoranaisimmalla tavalla kaikkien säätyjen etuja. Lieneekö tarpeen mainita, että Nikolai Gavrilovitsh ryhtyi innolla muokkaamaan tätä kysymystä? Hänen erinomaiset artikkelinsa talonpoikaisasiasta ovat peräisin vuosilta 1857—1858. Maaorjuuden hävittämisen kaudella vallinnut yhteiskunnallinen voima-
suhde on nykyisin jo varsin hyvin tunnettu. Siksi tulemme
puhumaan siitä ainoastaan ohimennen, vain sikäli kuin on

tarpeen sen tehtävän selvittämiseksi, minkä tässä asiassa otti täyttääkseen edistyksellinen journalistiikkamme, jonka kärjessä oli silloin N. G. Tshernyshevski. Kaikki tietävät tämän journalistiikan puolustaneen lämpimästi talonpoikien etuja. Tshernyshevski kirjoitti artikkelin toisensa jälkeen puolustaan niissä talonpoikien vapauttamista maapalstoinen ja väittäen, että talonpojille siirtyvien maiden lunastaminen ei voi aiheuttaa hallitukselle mitään vaikeuksia. Hän todisteli tätä väitöstä sekä yleisillä teoreettisilla näkökohdilla että mitä seikkaperäisimmillä havainnollisilla laskelmilla. »Millä tavalla maanlunastus saattaisi tosiaan käydä pulmalliseksi? Miten se voisi ylittää kansan kantokyvyn? Se on epätodennäköistä», hän kirjoitti artikkelissa »Onko maanlunastus pulma?». »Se on ristiriidassa kansantalouden peruskäsitteiden kanssa.

* Tässä ja muissa kohdin NB vinoin polkkiiviivauksin merkitsee sitä, että V. I. Lenin on tehnyt NB merkin sivun kulmaan ilmeisesti tarkoittaen koko sivua. Siksi tällaisissa tapauksissa julkaistaan k.o. sivun koko teksti. *Toim.*

Kansantaloustiede sanoo suoraan, että kaikki ne aineelliset pääomat, jotka tietty sukupolvi saa perinnöksi edeltäviltä sukupolvilta, eivät muodosta kovinkaan suurta arvomäärää verrattuna siihen arvojen massaan, minkä kyseisen sukupolven työ tuottaa. Esimerkiksi koko Ranskan kansalle kuuluva maa kaikkine rakennuksineen ja kaikkine niissä olevine kalustoineen, kaikkine laivoineen ja lasteineen, kaikkine karjoineen ja rahoineen sekä muine tälle maalle kuuluvine rikkauksineen nousee arvoltaan tuskin sataan miljardiin frangiin, kun taas Ranskan kansan työ tuottaa joka vuosi arvoja viidentoista miljaridin frangin tai enemmänkin edestä, s.o. Ranskan kansalta ei mene kuin seitsemän vuotta sellaisen arvopaljouden tuottamiseen, mikä vastaa koko Ranskaa sellaisena kuin se on Englannin kanaalin ja Pyreneitten välillä. Jos siis ranskalaisten pitäisi lunastaa joltakulta koko Ranska, he voisivat tehdä sen yhden [53] sukupolven aikana käyttämällä lunastukseen ainoastaan viidenneksen tuloistaan. Entä mistä meillä on kysymys? Pitäisikö meidän lunastaa koko Venäjä kaikkine rikkauksineen? Ei, ainoastaan maa. Ja koko Venäjänkö maa? Ei, lunastus koskee ainoastaan Euroopan-puoleisen Venäjän niitä kuvernementteja, joihin on juurtunut maaorjuus» j.n.e. * Osoitettuaan sitten, että lunastettavat maat muodostaisivat korkeintaan kuudenneksen Euroopan-puoleisen Venäjän alueesta, hän esittää lunastustoimitusta varten kokonaista kahdeksan suunnitelmaa. Hänen sanojensa mukaan hallitus voisi, hyväksymällä yhden kyseisistä suunnitelmista, lunastaa osuusmaat rasittamatta talonpoikia ja samalla suureksi eduksi valtion kassalle. Tshernyshevskin kaikkien suunnitelmien perustana oli ajatus »että on noudatettava mahdollisimman suurta kohtuullisuutta lunastussumman määrittelyssä». Tiedämme nyt, missä määrin hallituksemme piti silmällä talonpoikaiston etuja maaorjuutta hävitettäessä ja missä määrin se seurasi Tshernyshevskin kehoituksia kohtuullisuuteen lunastusmaksuja määriteltäessä. Pitäen talonpoikien vapautuksen yhteydessä herkeämättä silmällä valtion raha-asioita hallituksemme sen sijaan ajatteli hyvin vähän talonpoikien etuja. Lunastustoimitusta suorittaessa pidettiin silmämääränä yksinomaisesti valtionrahaston ja tilanherrojen etuja.

...[57] Tshernyshevski joutui käymään kovaa polemiikkia muistakin kuin taloudellisista kysymyksistä. Eivätkä hänen vastustajinaan olleet ainoastaan liberaalit taloustieteilijät. Kuta suuremman vaikutuksen »Sovremennikin»¹⁷¹ kerho sai Venäjän kirjallisuudessa, sitä enemmän hyökkäilyjä sateli mitä erilaisimmilta [58] tahoilta tätä kerhoa

Sotsial-Demokrat
n:o 1,
s. 152

* Teokset, IV osa, ss. 335—336. ¹⁷⁰

- NB // vastaan yleensä ja Tshernyshevskiä vastaan erikoi-
sesti. »Sovremennikin» avustajia pidettiin vaaralli-
sina miehinä, jotka ovat valmiit kumoamaan kaikki
surullisen kuuluisat »perusteet». Eräät »Belinskin
ystävät», jotka olivat aluksi katsoneet voivansa
kulkea Tshernyshevskin ja hänen hengenheimolais-
tensa rinnalla, hylkäsivät »Sovremennikin» »nihilis-
tien» äänenkannattajana ja alkoivat kirkua, että
Belinski ei olisi koskaan hyväksynyt sen ottamaa
suuntaa. Siten menetteli I. S. Turgenev *. Jopa
Herzenkin »Kolokolissaan»¹⁷² murahteli »pajat-
soille». Hän varoitteli heitä siitä, että »haaskates-
saan nauruaan paljastuskirjallisuuteen rakkaat pa-
jatsomme unohtavat, että tätä liukasta 'vihellys'-
tietä kulkien voidaan päätyä ei ainoastaan Bulga-
riniin ja Gretshiin, vaan myös Stanislauksen ritari-
tähdän ansaitsemiseen». Herzen väitti, että »pajat-
sojen» ivaamassa »paljastuskirjallisuudessa» oli
erinomaisia teoksia. »Kuvitteletteko, että kaikki
Shtshedrinin kertomukset ja eräät muut voidaan
nyt heittää niin vain summamutikassa ja Oblo-
mov¹⁷³ kaulassa veteen? Olette liian tuhlaavaisia,
hyvät herrat!» ** Viittaus Shtshedriniin oli varsin
epäonnistunut, koska Tshernyshevski osasi itsekin
hyvin arvostaa hänen tuotteitaan. Yleensä kaikesta
näky, että Herzenin liberaaliystävät, sellaiset kuin
NB // Kavelin, johtivat häntä harhaan. »Pajatsot» eli
»alavieheltäjät», kuten heitä Venäjällä nimitettiin,
eivät ivanneet paljastuksia, vaan niitä naiiveja ihmi-
siä, jotka eivät voineet eivätkä halunneet mennä
viattomia paljastuksia pitemmälle ja unohtivat
Krylovin eläintarinan »Kissa ja Kokki» *** ope-
tuksen.
- Herzen joutui itse hyvin pian näkemään,
miten kehoja olivat poliittisessa mielessä ne libe-
raaliystävät, jotka penkoivat hänen suhteitaan
NB // Tshernyshevskiin. Joutuessaan tekemään pesäeron
K. D. Kavelinista hän ehkä itsekin sanoi mieles-
sään, että »sapekkaat» eivät olleetkaan aivan väi-
rässä. **** [59]

* Tshernyshevski kertoo, että Turgenev saattoi vielä jossain määrin sietää häntä, mutta sen sijaan ei lainkaan Dobroljubovia. »Te olette tavallinen käärme, mutta Dobroljubov on silmälasikäärme» — hän oli sanonut Tshernyshevskille. (Ks. jo lainattua kirjettä »Kiitollisuuden ilmaukseksi». Teokset, IX osa, s. 103.)

** Artikkelit »Very dangerous!», »Kolokol», n:o 44.

*** Artikkelista »Very dangerous» ja sen enemmän tai vähemmän arvoituksellista seurauksista ks. muun muassa hra Vetrinskin kirjaa »Herzen». Pietari 1908, s. 354.

**** Tämän pesäeron vaiheita voi seurata K. D. Kavelinin ja I. S. Turgenevin A. I. Herzenille lähettämistä kirjeistä; M. Dragomanov julkaisi ne Genèvessä v. 1892.

Hyvin kasvatetuissa liberaaleissa erikoista tyytymättömyyttä herättäneen »Svistokin» kirjoitukset eivät muuten suurimmalta osaltaan olleet lähtöisin N. G. Tshernyshevskin kynästä. Muiden töiden kuormittamana hän osallistui siihen ainoastaan silloin tällöin. Kirjallisen toimintansa viimeisinä vuosina hän kirjoitti säännöllisesti »Sovremennikin» jokaiseen niteeseen, ja useimmiten joka numerossa oli häneltä muutamia artikkeleja. Lehden eri osastojen kesken hänen kirjoituksensa jakautuivat tavalisesti seuraavasti: hän kirjoitti ensiksikin artikkelin jostain yleisteoreettisesta kysymyksestä, sitten laati poliittisen katsauksen, käsittelee muutamia uusia kirjoja ja lopuksi ikään kuin levoksi ja huviksi teki vielä poleemisia hyökkäilyjä vastustajiaan vastaan. Vuoden 1861 »Sovremennikissa» on erikoisen runsaasti hänen väittelykirjoituksiaan. Mainitulta vuodelta ovat peräisin hänen tunnetut »Poleemisia ihanouksia», »Kansallista tahdittomuutta» (Ivovilaista »Slovoa» vastaan), »Kansan tolkkutomuus» (aksakovilaista »Den» lehteä vastaan; tästä kirjoituksesta tulee puhe alempana) ja monet poleemiset kirjoitukset venäläisen ja ulkomaisen kirjallisuuden osastossa.

»Poleemisissa ihanouksissa» erikoisen mielenkiintoinen on nyt Tshernyshevskin näkemys omasta kirjallisesta toiminnastaan. Esitämme sen tässä. Tshernyshevski tietää mainiosti ottaneensa huomattavan paikan Venäjän kirjallisuudessa. Hänen vastustajansa pelkäävät häntä kovasti ja ajoin rupeavat jopa latelemaan hänelle kohteliaisuuksia. Kasvava kuuluisuus ei kuitenkaan vähääkään ilahduta häntä. Hän antaa liian vähän arvoa Venäjän kirjallisuudelle pitääkseen huomattavaa asemaansa siinä minään kunniana. Hän on »täysin välinpitämätön kirjallisen maineensa suhteen». Häntä kiinnostaa ainoastaan yksi kysymys: pystyykö hän säilyttämään ajatuksen ja tunteen tuoreuden siihen parempaan aikaan asti, jolloin kirjallisuudestamme tulee todella yhteiskunnalle hyödyllinen. »Tiedän, että kirjalliselle toiminnalle koittavat paremmat ajat, jolloin se tulee tuottamaan yhteiskunnalle todellista hyötyä, ja kenellä on voimia, hän tulee todella ansaitsemaan hyvän nimen. Ja siksi pä ajattelenkin: kykenenkö minä vielä sen ajan tullessa palvelemaan yhteiskuntaa kuten kuuluu? Sitä varten tarvitaan voimien ja vakaumuksen virkeyttä. Havaitsen kuitenkin alkavani jo kuulua 'arvossapidettyihin' kirjailijoihin, se on nuutuneisiin kirjailijoihin, jotka jäävät jälkeen yhteiskunnallisten tarpeiden liikunnasta. Se on katkeraa. Mutta mitä tehdä? Vuodet ottavat omansa. Kahdesti ei voi olla

NB

nuori. [60] Voin vain kadehtia niitä, jotka ovat minua nuorempia ja virkeämpiä...»*

[61] Sillä välin mieliala kohosi ainakin eräässä osassa venäläistä »yhteiskuntaa». Opiskeleva nuoriso oli levoton, syntyi salaisia vallankumouksellisia järjestöjä, jotka painattivat julistuksiaan ja ohjelmiaan ja odottivat talonpoikaiston kohta noussevan kapinaan. Tiedämme jo Tshernyshevskin

täysin tunnustaneen »vakavien aikojen» koittamisen mahdollisuuden¹⁷⁴ Venäjällä, ja tulemme vielä

NB

|| näkemään miten voimakkaasti yhteiskunnallisen mielialan nousu kuvastui hänen kirjallisessa toiminnassaan. Mutta oliko hänellä minkäänlaisia suhteita salaisiin yhdistyksiin? Tähän kysymykseen ei toistaiseksi voida varmasti vastata, ja kukapa tietää, saammeko milloinkaan tietoja sen ratkaisemiseksi. N. G. Tshernyshevskin oikeusjuttuun erinomaisesti perehtyneen hra M. Lemken mielestä »voidaan olettaa (kursivointi Lemken), että Tshernyshevski oli kirjoittanut 'julistuksen herraskartanoiden talonpojille', jonka laatimiseen oikeus katsoi hänen syyllistyneen». Hra M. Lemke vahvistaa tätä arveluaan viittaamalla kyseisen julistuksen kieliasuun ja sisältöön. Emme pidä noita viittauksia perustelemattomina. Mutta kiiruhdamme toistamaan hra Lemken kanssa, että »kaikki nämä ovat ainoastaan enemmän tai vähemmän todennäköisiä arveluita ja vain sellaisia»**. Verrattain perusteltuna pidämme myös sitä hra Lemken käsitystä, että kuulu lehtinen »Velikoruss» oli osittain Tshernyshevskin käten työtä. Hra Lemke esittää olettamuksensa vahvistukseksi Siperiassa muutamia vuosia yhdessä Tshernyshevskin kanssa asuneen hra Stahevitshin kirjoittamat sanat: »Huomasin Tshernyshevskin suhtautuvan ilmeisen myötätuntoisesti lehtisiin, joita epämääräisin väliajoin ilmestyi nimellä 'Velikoruss'; muistaakseni niitä ilmestyi kolme numeroa. Nikolai Gavrilovitshin puheita kuunnellessani panin toisinaan merkille, että niin ajatusten sisältö kuin niiden ilmaisutapakin [62] muistuttivat hyvin suuresti 'Velikoruss' lehtistä, ja päättelinkin itse mielessäni, että hän joko oli kyseisten perustuslaillisia uudistuksia vaatineiden lehtisten tekijä tai ainakin oli osallistunut niiden kirjoittamiseen»***. Yhdymme täysin hra Stahevi-

* Teokset, VIII osa, s. 231.

** M. K. Lemke. »N. G. Tshernyshevskin juttu». Byloje, 1906, n:o 4, s. 179.

*** M. K. Lemke. »Velikorussilaisten juttu». Byloje, 1906, n:o 7, s. 92.

Hra Stahevitshin kirjoitus julkaistiin lehdessä »Zakaspijskoje Obozrenije», 1905, n:o 143.

tshiin: »Velikoruss» muistuttaa tosiaan kielellisesti ja sisällöllisesti suuressa määrin Tshernyshevskin yhteiskuntapolittisia kirjoituksia. Ja jos Tshernyshevski tosiaan oli sen kirjoittaja, niin sillä luonnollisesti selittyikin, että »Velikoruss» oli muita kaltaisiaan tuon ajan »lehtisiä» paljon älykkäämpi ja tahdikkaampi.

Samaan aikaan kuin Venäjälle ilmaantui äärimäisyyspuolue, vallankumouksellinen liike kasvoi myös Puolassa. Oliko Tshernyshevski jonkinlaisissa asiallisissa suhteissa puolalaisiin vallankumouksellisiin, joita oli silloin runsaasti Pietarissa? Siitäkään ei ole minkäänlaisia viitteitä. Haluamatta lähteä arvailemaan rajoitumme Tshernyshevskin Puolan asiaa kohtaan tuntemaan yleisen myötätunnon selvittämisessä pelkästään niihin tietoihin, joita voidaan saada hänen teoksistaan, mutta sellaisiakaan tietoja ei ole paljon.

Tiedetään, että slavofiilit¹⁷⁵ suhtautuivat erittäin hyväksyvästi Galitsian rusiinien taisteluun puolalaisia vastaan. Tshernyshevski oli aina myötätuntoinen vähävenäläisille. Hän piti Belinskin kielteistä suhtautumista syntymässä olleeseen vähävenäläiseen kirjallisuuteen suurena virheenä. Vuoden 1861 »Sovremennikin» tammikuun vihkossa hän julkaisi erittäin myötätuntoisen kirjoituksen vähävenäläisten äänenkannattajan »Osnovan» ilmestymisen johdosta. Mutta Galitsian rusiinien taisteluun puolalaisia vastaan hän ei voinut suhtautua varauksettoman hyväksyvästi. Häntä ei miellyttänyt ensiksikään se, että rusiinit etsivät tukea Wienin hallitukselta. Häntä ei miellyttänyt myöskään papiston vaikuttava osuus Galitsian rusiinien liikkeessä. »Maallisista asioista olisi huolehdittava maallikkojen», hän kirjoitti. Sitä paitsi Tshernyshevskiä ei miellyttänyt kysymyksen asettaminen yksinomaan kansalliselta kannalta, sillä hän näki siinä ennen kaikkea taloudellisen kysymyksen. Kirjoituksessaan »Kansallista tahdittomuutta» (»Sovremennik», heinäkuu 1861), joka oli suunnattu Lvovissa ilmestynyttä »Slovoa» vastaan, Tshernyshevski [63] ruoski ankarasti kyseisen lehden liiallista kansalliskiihkoa. »Saattaa hyvinkin olla, että tarkastelemalla täsmällisemmin eläviä suhteita», hän kirjoitti, »lvovilainen 'Slovo' näkisi asian ytimenä kysymyksen, joka on kerrassaan vieras heimokysymykselle, nimittäin säätykysymyksen. Saattaa hyvinkin olla, että se näkisi kummallakin puolella sekä rusiineja että puolalaisia — eri heimoon kuuluvia mutta samanlaisessa yhteiskunnallisessa asemassa olevia ihmisiä. Emme

NB

Sotsial-Demokrat
n:o 1,
s. 157

oleta, että puolalainen talonpoika suhtautuisi vihamielisesti rusiinitalonpoikien rasitusten ja yleensä elinehtojen helpottamiseen. Emmekä oletta, että rusiiniheimoisten maanviljelijäin tunteet tässä asiassa suurestikaan eroaisivat puolalaisten maanviljelijäin vastaavista tunteista. Jollemme erehdy, niin Galitsian kysymyksen alkujuuri on sääty- eikä heimosuhteissa.»

Itävaltaan kuuluvien kansallisuuksien keskinäisen vihamielisyyden täytyi tuntua Tshernyshevskistä sitäkin tahdittomammalta, koska Wienin hallitus silloin kuten ennenkin hyötyi siitä suuresti. »Kun oikein ajattelee, niin ei ihmettelekään Itävallan keisarikunnan pitkäikäisyyttä», hän kirjoitti poliittisessa tilannekatsauksessaan »Sovremennikin» samassa vihkossa, missä julkaistiin artikkeli »Kansallista tahdittomuutta», »kuinka se voisikaan olla pysymättä pystyssä, kun sen rajojen sitomat kansallisuudet osoittavat näin mainiota poliittista tahdikkautta.» Itävallan saksalaiset, tshekit, kroaattit ja kuten näimme myös rusiinit vaikuttivat Tshernyshevskistä yhtäläisen »jäykkä-älyisiltä». Hän pelkäsi, että slaavilainen »jäykkä-älyisyys», jota saatiin kokea eritoten vv. 1848—1849, menisi jälleen hyvin pitkälle. Unkari kävi 60-luvun alussa sitkeää taistelua Wienin taantumuksellisia sentralisteja vastaan. Unkarilaisten tyytymättömyys saavutti sellaisen asteen, että yhteen aikaan heidän maassaan voitiin odottaa vallankumouksellista purkausta. Kirjoittajamme ilmaisi poliittisissa katsauksissaan useamman kerran pelkonsa, että vallankumouksellisen liikkeen puhjetessa Unkarissa Itävallan slaavilaisista saattoi taasen tulla taantumuksen kuuliaisista välikappaleita. Itävallan monien slaavilaisheimojen silloinen taktiikka saattoi vain lisätä tuonkaltaista pelkoa, sillä Itävallan slaavilaiset suvaisivat ylvästellä sillä häpeällisellä osuudella, jota he olivat esittäneet vuosien 1848—1849 tapahtumissa. Tuomiten ankarasti tuollaisen taktiikan Tshernyshevski todisteli, että heille olisi päinvastoin edullisempaa tukea Wienin hallituksen vihoilisia, joilta he voisivat saada hyvin oleellisia myönnytyksiä. Hän puhui siitä kosketellessaan kroaattien suhdetta unkarilaisiin, [64] ja hän toisti samaa rusiineille. »Rusiineille vihamielinen säätypuolue», voimme lukea artikkelista »Kansallista tahdittomuutta», »on nyt valmis myönnytyksiin... Sitä lvovilaisen 'Slovon' sietäisikin ajatella; ehkäpä myönnytykset, joihin siitä vihollisilta näyttävät ihmiset ovat vilpittömästi valmiita, ehkäpä nuo myönnytykset ovatkin niin suuria, että ne kerras-

saan tyydyttäisivät rusiinitalonpojat, ja joka tapauksessa on epäilemätöntä, että nuo myönnytykset ovat paljon enemmän ja paljon tärkeämpää kuin kaikki se, mitä rusiinitalonpojat voivat saada itävaltalaisilta...»

Tähän saakka
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 158

[65]... Vielä mainittakoon, että »Prologi» romaanin¹⁷⁶ ensimmäisessä osassa kuvataan Volginin ystävyyssuhdetta Sokolovskiin (Sierakowskiin?). Volginia miellyttää Sokolovskin tinkimätön uskollisuus [66] vakaumuksilleen, itserakkaan pikkumaisuuden puuttuminen sekä itsehallinta yhdistyneenä todellisen agitaattorin tuliseen intoon. Volgin sanoo häntä todelliseksi ihmiseksi ja ajattelee, että liberaalimme voisivat oppia hänestä paljon. Se on kaikki hyvin kiinnostavaa*, mutta sekään ei missään määrin selvitä Tshernyshevskin käytännöllisiä suhteita Puolan asiaan.¹⁷⁷

NB

NB

Tshernyshevski oli silloin suunnilleen 34-vuotias. Hänen älylliset voimansa olivat täydessä kukoistuksessaan, ja kuka tietääkään, miten pitkälle hän olisi voinut päästä kehityksessään! Mutta hän ei saanut olla enää kauan vapaana. Hän oli äärimmäisyyspuolueen tunnettu johtaja, tavattoman vaikutusvaltainen materialismin ja sosialismin julistaja. Häntä pidettiin vallankumouksellisen nuorison »pääpukarina», häntä syytettiin sen kaikista mielenpurskauksista ja levottomuuksista. Kuten aina tuollaisissa tapauksissa kulkupuheet paisuttelivat asioita ja panivat Tshernyshevskin tilille sellaisiakin aikeita ja tekoja, joita hänellä ei ollut koskaan ollutkaan. »Prologin prologissa»¹⁷⁸ Tshernyshevski itse kuvailee niitä myötätuntoisen vapaamielisiä

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
ss. 165—166

juoruja, joita Pietarissa kierteli Volginin (s.o. hänen itsensä) oletetuista suhteista venäläisten maanpakolaisten Lontoon kerhoon.¹⁷⁹ Nuo juorut lähtivät liikkeelle aivan mitättömistä aiheista, joilla ei ollut kerrassaan mitään tekemistä politiikan kanssa. Ja kuten kuuluu, asia ei rajoittunut juoruihin. »Suojelushenkilinen» lehdistö oli jo kauan harjoittanut Tshernyshevskiä koskevaa kirjallista ohraoimtia. Vuonna 1862 »Sovremennik» väliaikaisesti lakkautettiin. Sitten alkoi ilmaantua myös kanteluja, jotka eivät koskeneet kirjallisuutta.

* Volgin arvosti erityisesti Sokolovskin »h a r k i n t a k y k y ä», mikä ilmeni siinä, että hän yksin säilytti v. 1848 malttinsa Volyniassa hengenhelmolaistensa keskellä ja punnitsi kylmäverisesti aseellisen kapinan mahdollisuudet, jotka osoittautuivat melkein nollan arvoisiksi.

»H. K. M. erikoiskanslian Kolmannen Osaston päällikkö», sanotaan Tshernyshevskin syytekirjelmässä, »on saanut nimettömän kirjeen, missä hallitusta varoitetaan Tshernyshevskistä, 'tuosta nuorukaisten pääpukarista, viekkaasta sosialistista'; hän on itse sanonut, että häntä ei saada koskaan kiinni'; häntä nimitetään vahingolliseksi kiihottajaksi ja viranomaisia pyydetään pelastamaan tuollaiselta mieheltä; kaikki Tshernyshevskin entiset ystävät, vapaamieliset ihmiset, ovat loitonneet hänestä nähtyään hänen pyrkimyksensä teoissa eikä enää vain sanoissa. Jollette karkota Tshernyshevskiä, sanoo [67] kirjeen lähettäjä, tapahtuu pahoja, veri tulee vuotamaan; se raivotautinen villitsijäkopla on yltiöpäistä väkeä... Heidät ehkä lyödään, mutta miten paljon viatonta verta vuotakaan heidän tähtensä... Voronezhissa, Saratovissa, Tambovissa — kaikkialla on tuonkaltaisista sosiaalisista muodostuvia toimikuntia, kaikkialla he kiihottavat nuorisoa... Toimittakaa Tshernyshevski minne haluate, mutta riistäkää pikemmin häneltä toimintamahdollisuus... Vapauttakaa meidät Tshernyshevskistä yleisen rauhallisuuden vuoksi...»

[71]... Missä piili romaanin »Mitä on tehtävä?»¹⁸⁰ tavattoman menestyksen salaisuus? Samassa missä yleensä kirjallisten tuotteiden menestyksen salaisuus, siinä, että tämä romaani antoi elävän ja yleisesti ymmärrettävän vastauksen kysymyksiin, jotka askarruttivat voimakkaasti lukevan yleisön huomattavaa osaa. Siinä lausutut ajatukset eivät olleet sinänsä uusia; Tshernyshevski otti ne kokonaan länsieurooppalaisesta kirjallisuudesta. George Sand Ranskassa oli häntä paljon aikaisemmin julistanut miehen ja naisen vapaita sekä ennen kaikkea vilpittömiä rehellisiä rakkaussuhteita.* Lucretia Floriani ei rakkaudelle esittämiensä siveysvaatimusten puolesta eronnut mitenkään Vera Pavlovna Lopuhova-Kirsanovasta. Ja mitä tulee romaaniin »Jacques», niin olisi helppo [72] lainata siitä kokonainen sarja otteita, jotka osoittavat, että romaanissa »Mitä on tehtävä?» toistetaan useinkin miltei täydellisesti George Sandin vapaudentahtoisien ja uhrautuvaisen sankarin ajatukset ja mieli-

* Huomautettakoon muuten, että Goethen Wahlverwandschaften ovat myös sana sellaisten suhteiden puolesta. Tämän ymmärtävät hyvin eräät Saksan kirjallisuuden saksalaiset historioitsijat, jotka rohkenematta haukkua niin arvovaltaista kirjailijaa ja samanaikaisesti rohkenematta pikkuporvarillisen säädyllisyytensä tähden yhtyäkään häneen, lepertelevät tavallisesti jotain kerrassaan käsittämätöntä saksalaisen suurmiehen muka kummallisista paradokseista.

piteet*. Eikä tämántapaisten suhteiden vapautta ole julistanut yksistään George Sand. Niiden julistajia olivat tunnetusti myös Robert Owen ja Fourier, joilla oli ratkaiseva vaikutus Tshernyshevskin maailmankatsomukseen.** Ja kaikki nämä aatteet saivat meillä jo 40-luvulla lämmintä myötätuntoa. Belinski kannatti kirjoituksissaan moneen otteeseen innokkaasti rakkaussuhteiden vapautta ja vilpittömyyttä. Lukija muistaa tietenkin, miten katkerasti »vihainen Vissarion» moitti Pushkinin Tatjanaa siitä, että tämä — vaikka rakastikin Oneginia — ei »toiselle» annettuna seurannut sydämensä kutsua, vaan jatkoi avioelämäänsä vanhan miehen kanssa, jota ei rakastanut. »40-luvun» parhaimmisto noudatti suhteissaan naiseen samoja periaatteita kuin Lopuhov ja Kirsanov. Mutta ennen romaanin »Mitä on tehtävä?» ilmestymistä kyseisiä periaatteita kannatti vain kourallinen »valioita»; lukevan yleisön enemmistö ei niitä lainkaan käsittänyt. Ei edes Herzen rohjennut lausua niitä täydellisesti ja selvästi julki [73] romaanissaan »Kuka on syyppä?». A. Druzhinin ratkaisee tämän kysymyksen selvemmin novellissaan »Polenka Saks»***. Kyseinen novelli on kuitenkin liian väritön ja sen henkilöt, jotka kuuluvat niin sanottuun ylhäiseen, s.o. virka-

NB

- 21* * Tshernyshevski kirjoitti 26. maaliskuuta 1853 päiväkirjaansa seuraavan keskustelun, joka hänellä oli ollut morsiamensa kanssa: »Ajatteletteko todella, että pettäisin teitä?» — »En ajattele siten, en odota sitä, mutta olen harkinut sellaistaikin tapausta.» — »Mitä tekisitte silloin?» — Kerroin hänelle George Sandin Jacquesista. »Ampuisitteko tekin sitten itsenne?» — »Enpä luule» — ja sanoin yrittäväni hankkia hänelle George Sandin (hän ei ole lukenut sitä tai ei ainakaan muista sen perusajatusta)» (Teokset, X nidos, 2. osa, 3. osasto, s. 78). Katsomme sopivaksi mainita vielä erään kohdan Tshernyshevskin keskusteluista morsiamensa kanssa: »Hän sanoi toissa päivänä, millaisia nämä suhteet tulevat olemaan: meillä tulee olemaan omat puolemmet, ja teidän ei pidä tulla minun puolelleni ilman lupaa; haluaisin itsekini järjestää siten, ja ajattelen sitä ehkä vakavammin kuin hän; — hän nähtävästi ymmärtää vain sen, ettei halua minun kyllästyttävän häntä, mutta minä ymmärrän tällä sitä, että jokaisen miehen on yleensä oltava hyvin hienotunteinen aviosuhteissaan vaimoon» (sama, s. 82). Miltei kirjaimelleen samanlainen keskustelu on Vera Pavlovnalla ja Lopuhovilla romaanissa »Mitä on tehtävä?».
- 40 ** Tuskin tarvinnee muistuttaa, miten tarmokkaasti Robert Owen puhui tähän suuntaan. Mitä tulee Fourieriin, niin lainaamme tähän hänen seuraavat syvämieliset sanansa: »les coutumes en amour... ne sont que formes temporaires et variables, et non pas fond immuable» (Oeuvres complètes de Ch. Fourier, t. IV, p. 84).
- 41 *** »Sovremennik», 1847, n:o 12.

* Nämä V. I. Leninin kirjoittamat numerot vastaavat rivien järjestysnumeroita Plehanovin kirjan 72. sivulla. Toim.

NB

kuntaiseen ja tituloituun seurapiiriin, eivät olleet lainkaan kiinnostavia »raznotshinetsille»*, jotka Nikolain aikaisen komennon kukistuttua muodostivat lukevan yleisön vasemmistolaisen siiven. Kun »Mitä on tehtävä?» oli ilmestynyt, kaikki muuttui, kaikki kävi selväksi, ilmeiseksi ja määritetyksi. Ei ollut enää tilaa millekään epäilyksille. Ajattelevien ihmisten valittavaksi jäi: joko noudattaa Lopuhovin ja Kirsanovin periaatteita rakkaudessa tai taipua avioliiton pyhyyden edessä ja turvautua uuden tunteen ilmetessä salaisten rakkausseikkailujen vanhaan koeteltuun keinoon tai sitten kerrassaan tukahduttaa kaikki rakkauden tunteet *kuulumisen* vuoksi toiselle, jota ei enää rakasta. Ja valinta oli tehtävä täysin tietoisesti. Tshernyshevski selitti tämän kysymyksen siten, että rakkaussuhteissa aikaisemmin luonnollisena vallinnut harkitsemattomuus ja välittömyys kävivät kerrassaan mahdottomiksi. Tajunnan valvonta levittäytyi rakkauteen, tietoinen näkemys miehen ja naisen suhteista valtasi laajan yleisön. Ja se oli erityisen tärkeää meillä 60-luvun kaudella. Venäjän kokemat uudistukset mullistivat paitsi yhteiskunnallisia myös perhesuhteitamme. Valonsäteet tunkeutuivat sellaisiin sopukoihin, jotka olivat niihin asti olleet aivan pimennossa. Venäläisten oli pakko silmäistä itseään, selkein silmin tarkastella suhteitaan lähimmäisiinsä, yhteiskuntaan ja perheeseen. Perhe-, rakkaus- ja ystävyysuhteissa astui entistä enemmän etualalle uusi tekijä: *vakaumukset*, joita oli aikaisemmin ollut ainoastaan aniharvoilla »idealisteilla». Vakaumuseroavuudet muodostuivat aiheiksi aivan odottamattomille välikoille. Jollekin nimekkäälle henkilölle »annettu» nainen saattoi useinkin kauhukseen havaita, että hänen laillinen »omistajansa» onkin valistumaton, lahjustenottaja ja päällystää kumarteleva makeilija. Aviomies, joka oli nauttinut ennen kaunottarena pitämänsä vaimon »omistamisesta», saattoi uusien aatteiden virran koskettamana yllätyksekseen ja usein jopa epätoivokseen havaita, että hänen kaunis leikkikalunsa ei ollut lainkaan kiinnostunut »uusista ihmisistä» eikä »uusista aatteista», vaan ainoastaan uusista hepeneistä ja tanssiaisista sekä vielä [74] miehensä virka-arvosta ja palkasta...

[75]... Vera Pavlovan unikuivissa esitetyistä Tshernyshevskin sosialistisista katsomuksista löy-

* — Venäjän yhteiskuntapiirien sivistyneitä edustajia, jotka eivät olleet lähtöisin aatelistosta, vaan pikkuporvaristosta, papistosta, kauppiaista tai talonpoikaistosta. *Toim.*

dämme piirteen, johon venäläiset sosialistit eivät valitettavasti ole näihin asti kiinnittäneet riittävää huomiota. Noissa unikuissa meitä viiehtää Tshernyshevskin täysin omaksuma tietoisuus, että sosialistinen järjestelmä voi pohjautua ainoastaan porvarillisella aikakaudella kehitettyjen teknillisten voimien laajaan soveltamiseen tuotantoon. Vera Pavlovnan unikuissa valtaiset työn armeijat harjoittavat tuotantoa yhdessä siirtyen Keski-Aasiasta Venäjälle, kuuman ilmanalan maista viileisiin maihin. Kaikki tämä olisi tietysti voitu kuvitella myös Fourierin avulla, mutta Venäjän lukeva yleisö ei tiennyt sitä, kuten niin sanotun venäläisen sosialismin myöhempikin historia osoittaa. Sosialistista yhteiskuntaa koskevissa käsityksissään vallankumouksellisemme päätyivät useinkin kuvittelemaan sitä talonpoikaisyhteisöjen liitoksi, yhteisöjen, jotka muokkaavat peltojaan samalla aataminaikaisella aatralla, jolla he olivat tonkineet maata jo Vasili Tjomnyin (Sokean) aikoina. Mutta on itsestään selvää, että sellaista »socialismia» ei mitenkään voida tunnustaa socialismiksi. Proletariaatin vapautuminen voi tapahtua ainoastaan siten, että ihminen vapautuu »maan vallasta» ja yleensä luonnon vallasta. Ja tätä jälkimmäistä vapautusta varten ovat ehdottoman välttämättömiä ne [76] työn armeijat ja se nykyaikaisten tuotantovoimien laaja soveltaminen tuotantoon, mistä Tshernyshevski puhui Vera Pavlovnan unikuissa ja minkä me »käytännöllisyys»-pyrkimyksessämme olemme kerrassaan unohtaneet.

Tshernyshevski oli näkemässä, kun meillä syntyi

1

»uusien ihmisten» uusi tyyppi. Hän on hahmotellut tämän tyyppin Rahmetovin persoonassa. Tshernyshevski tervehti ilolla tämän uuden tyyppin ilmestymistä eikä voinut kieltäytyä nautinnosta piirtää vaikkapa epäselvästikin sen profiili. Samanaikaisesti hän ikäväkseen näki jo etukäteen, miten paljon tuskia ja kärsimyksiä onkaan koettava venäläisen vallankumousmiehen, jonka elämä on oleva täynnä ankaraa taistelua ja vaikeaa uhrautumista. Ja Rahmetovin hahmossa Tshernyshevski tuo etemme todellisen askeetin. Rahmetov suorastaan kiduttaa itseään. Asuntoemäntänsä lausuman mukaan Rahmetov on aivan »säälimätön itseään kohtaan». Hän päättää jopa kokeilla, voiko hän kestää kidutusta, ja siinä tarkoituksessa makaa koko yön huovalla, jonka lävitse on pistelty nauvoja. Monet, muun

NB
vrt. Sotsial-
Demokrat-
tin I. nu-
meroa

1 — "vallan-
kumous-
miehen",
Sotsial-
Demokrat
(n:o 1,
s. 173)¹⁸¹

muassa Pisarev, pitivät sitä pelkkänä hupsuutena. Myönnämme, että eräät yksityiset piirteet Rahmetovin luonteessa olisi voitu kuvata toisin. Mutta hänen luonteensa koko yleiskuva vastaa kuitenkin täysin todellisuutta: melkein jokaisessa huomatta-

2 — ”venäläisessä vallankumousmiehessä”

3 — ”tavanon” (Sotsial-Demokrat n:o 1, s. 174)

2

vassa 60- ja 70-luvun sosialistissamme oli

3

melkoinen annos rahmetovilaisuutta.

NB

Johdantomme päätteeksi sanomme, että Tshernyshevskin merkitys Venäjän kirjallisuudessa ei ole tähän mennessä saanut vielä sille kuuluvaa arvostusta. Niinpä V. G. Korolenkon muistelmia Tshernyshevskistä osoittaa miten huomosti häntä ymmärtävät meillä monet sellaisetkin, jotka suhtautuvat häneen varsin suopeasti. Tämä lahjakas ja älykäs kirjailija on kuvannut hänet jonkinlaiseksi »rationalistiseksi ekonomistiksi», joka uskoo samalla »järjestävän järjen voimaan Comten tapaan»*. Jos sanoilla »järjestävästä järjestä» on jotain sisältöä, niin ne merkitsevät, että Tshernyshevski tarkasteli yhteiskunnallisia ilmiöitä idealistisesta näkökulmasta kuten itse Comtekin. Mutta henkilöä, joka tarkastelee yhteiskunnallisia ilmiöitä idealismin näkökulmasta, ei voida nimittää ekonomistiksi siitä yksinkertaisesta syystä, että tätä nimitystä käytetään — vaikka ei tällöinkään aivan oikein — henkilöistä, jotka uskomatta [77] järjestävän järjen voimaan uskovat talouden järjestävään voimaan. Järjestävän järjen voimaan uskova »ekonomisti» muistuttaisi Moosexen kosmogoniaa kannattavaa darvinistia. Tämä ei kuitenkaan ole tärkeintä. Tärkeintä tässä on se, että hra Korolenko asettaa Tshernyshevskin »ekonomismin» vastakohtaksi »subjektivistiemme»¹⁸² sosiologiset katsomukset. »Lakattuamme olemasta 'rationalistisia ekonomisteja' mekään emme ole pysähtyneet paikoillemme. Kirjallinen suuntaus, jonka tärkein edustaja on N. K. Mihailovski, levitti puhtaasti taloudellisten kaavojen asemesta etemme luonteeltaan biologisten lakien ja rinnakkaisuusien kokonaisperspektiivin, kun taas taloudellisten etupyrkimysten leikille varattiin alistettu asema.»**

* Korolenko. »Edesmenneitä». S. 78.

** Sama, ss. 79—80.

Tosiaankaan »emme ole pysähtyneet paikoillemme!» Mihailovskin löytämä »luonteeltaan biologisten lakien ja rinnakkaisuuksien perspektiivi» oli tavaton takaa-askel verrattuna Tshernyshevskin yhteiskunnallisiin katsomuksiin. * N. K. Mihailovski oli P. L. Lavrovin oppilas, ja tämä puolestaan — kuten olemme osoittaneet kirjassa »Monistisen historiankäsitteiden kehityksestä» — oli yhteiskunnallisen kehityksen kulkua koskevilta katsomuksiltaan Bruno Bauerin seuraaja. Joka tahtoo päästä selville, miten N. G. Tshernyshevskin maailmankatsomus suhtautuu »subjektivistiemme» maailmankatsomukseen, hänen täytyy sen vuoksi ennen muuta koettaa päästä selville, miten Tshernyshevskin kannattama Feuerbachin filosofia suhtautuu Bruno Bauerin katsomuksiin. Ja se asia on selvä ja yksinkertainen: Feuerbach oli pitkästi edellä Bruno Bauerista.

Ensimmäisen Tshernyshevskiä käsittelevän, hänen kuolinsanomansa välittömän vaikutuksen alaisena kirjoittamamme ja tähän painokseen täydellisesti uudestimuoikkaamamme artikkelin mottona olivat seuraavat sanat hänen kirjeestään vaimolleen: »Meidän molempien elämä kuuluu historiaan, on menevä satoja vuosia mutta nimemme tulevat pysymään rakkaina ihmisille, ja niitä tullaan muistamaan kiitollisuudella silloinkin, kun ei enää tule olemaan niitä, jotka elivät kanssamme.» Tämä kirje on päivätty 5. lokakuuta 1862, s.o. aikana, jolloin sen kirjoittaja oli jo vangittuna.

NB

* Ei ole ihme, että Tshernyshevski samaisen hra Korolenkon todistaman mukaan suhtautui kerrassaan kieltäen mainittuihin »lakeihin ja rinnakkaisuuksiin».

ENSIMMÄINEN OSA
N. G. TSHERNYSHEVSKIN
FILOSOFISET, HISTORIALLISET JA KIRJALLISET
KATSOMUKSET

ENSIMMÄINEN JAKSO
N. G. TSHERNYSHEVSKIN FILOSOFISET KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku
TSHERNYSHEVSKI JA FEUERBACH

[8] [81]... Tämän teoksen ensimmäisessä painoksessa — sen ensimmäinen kirjoitus, jossa kosketeltiin muun muassa Tshernyshevskin filosofisia katsomuksia, oli kirjoitettu vuoden 18[9]9 lopulla — lausuimme vakaumuksen, että käsittelemämme tekijä oli filosofisilta katsomuksiltaan Feuerbachin seuraaja. Tämä vakaumuksemme nojautui luonnollisestikin ennen kaikkea filosofiaa enemmän tai vähemmän sivuavien Tshernyshevskin ajatusten vertailuun Feuerbachin ajatuksiin...

Kolmas luku
POLEMIIKKI JURKEVITSHIA YNNÄ MUITA VASTAAN

...[101] Jurkevitch panee Tshernyshevskin tilille ajatuksen, että aineellisten ja sielullisten ilmiöiden välillä ei ole mitään eroa, ja kysyy voittoa ilme in, millä tavoin aistimukset syntyvät hermon liikunnan tuloksena. Se on vanhaa höpötystä, jolla on jo kauan kiusattu materialisteja ja josta ilmenee ainoastaan, että materialismia »arvostelemaan» pyrkivät henkilöt eivät tunne edes sen aakkosia. Tshernyshevski ei sano artikkelissaan missään, etteikö niin sanottujen [102] fyysillisten ja psyykillisten ilmiöiden välillä olisi mitään eroa. Päinvastoin hän tunnustaa varauksetta tämän eron; mutta hän ajattelee, että se ei lainkaan oikeuta panemaan sielullisia ilmiöitä erikoisen aineettoman tekijän tilille. Tunnumme jo hänen huomautuksensa, jonka mukaisesti jokaisella esineellä on hyvin paljon erilaisia ominaisuuksia. Nyt selostamme sitä yksityiskohtaisemmin. »Esimerkiksi», Tshernyshevski sanoo, »puu kasvaa, palaa; me sanomme että sillä on kaksi ominaisuutta: kasvuvoima ja palavuus. Missä on noiden ominaisuuksien välinen yhtäläisyys? Ne ovat kerrassaan erilaisia; ei ole sel-

laista käsitettä, johon nuo molemmat ominaisuudet voitaisiin sisällyttää, paitsi yleiskäsitettä ominaisuus; eikä ole sellaista käsitettä, johon voitaisiin sisällyttää molemmat kyseisiä ominaisuuksia vastaavat ilmiösarjat, paitsi käsitettä ilmiö. Tai esimerkiksi jää on lujaa ja kiiltävää; mitä yhteistä on lujudella ja kiillolla? Looginen välimatka toisesta ominaisuudesta toiseen on mittaamattoman pitkä tai oikeammin sanoen niiden välillä ei ole mitään loogista välimatkaa, ei läheistä eikä kaukaista, sillä niiden välillä ei ole mitään loogista suhdetta. Tästä näemme, että kerrassaan erilaatuisten ominaisuuksien yhtyminen samassa esineessä on olioiden yleinen laki.» Sama koskee sitä ominaisuutta, jota me nimitämme aistimis- ja ajatuskyvyksi. Sen välimatka elollisen elimistön niin sanottuihin fyysillisiin ominaisuuksiin on mittaamattoman pitkä. Se ei kuitenkaan estä sitä kuulumasta ominaisuutena samalle elimistölle, jolla on myös ulottuvuus ja liikuntakyky...

ei mittaamattoman (vaikka emme vielä tunne tuota "mittaa")

NB

[103]... Jo J. Priestley sanoi tutkielmissaan »Disquisitions», että olisi materialistisen opin hyvin suurta väärinkäyttöä ajatella, että aivovärähtelyt olisivat samaa kuin aistihavainto. Hän sanoi: »On helppo kuvitella värähtelyjä, joihin ei liity aistihavaintoa. Mutta oletamme (it is supposed), että aivoilla on värähtelykykynsä ohella myös havainto- eli tuntokyky; emme kerta kaikkiaan tiedä, miksi sillä ei voisi olla sellaista kykyä.» * Tämä onkin uuden ajan kaikkien etevimpien materialistien näkökanta mukaan luettuna tietysti myös Feuerbach ja Tshernyshevski. Materialistien vastustajien — johdonmukaisten ja epäjohdonmukaisten, tietoisten ja epätietoisten idealistien — tulisi tätä oppia arvostellessaan saada meidät ennen muuta vakuuttumaan siitä, että he tietävät tästä asiasta enemmän kuin Priestley, ja osoittaa meille, mitkä nimenomaiset perusteet estävät heitä tunnustamasta yhdessä Priestleyn kanssa, että aivoilla saattaa värähtelykyvyn lisäksi olla myös aistihavainnon vastaanottokyky. Tällaisia perusteita heillä epäilemättä on. Ne rajoittuvat kuitenkin siihen spiritualistiseen ennakkoluuloon, että materia sellaisenaan, s.o. ilman hengen elävöittävää vaikutusta, on kuollutta ja kykenemätöntä paitsi vaikutusten vastaanottoon jopa liikuntaankin. Vetoami-

* Disquisitions relating to Matter and Spirit. By Joseph Priestley. Vol. I. The second edition. Birmingham, MDCCLXXX, II, p. 121.

nen tuonkaltaisiin perusteluihin kiistassa materialisteja vastaan merkitsee selvää petitio principii, s.o. nojautumista sellaiseen väittämään, mikä juuri onkin todistettava. Materialismin vastustajat tuntevat tämän itsekkin enemmän tai vähemmän hämärästi. Sen tähden he tavallisesti tarkoin varovat nostamasta esille perusteluja, jotka estävät heitä tunnustamasta vaikutusten havaintokykyä erääksi materian ominaisuudeksi ja katsovat paremmaksi kumota sellaista, mitä yksikään huomattava materialisti ei ole sanonut ainakaan uudella ajalla, s.o. että havainto on samaa kuin liikunta *. Jätämme lukijan tehtäväksi langettaa arvio tuollaisesta arvostelusta, joka on meillä nykyisin muodissa enemmän kuin missään on milloinkaan ollut...

[105]... »On luonnollista», myöntää Tshernyshevski, »että kun puhumme kappaleiden olotilan erilaisuudesta kemiallisen prosessin aikana ja sellaisena aikana, jolloin ne eivät ole prosessissa, me puhumme ainoastaan määrällisestä erosta prosessin voimakkaan, nopean kulun ja sen hyvin hitaan, heikon kulun välillä. Itse asiassa jokaisessa kappaleessa on alituisesti käynnissä kemiallinen prosessi; esim. hirsi, vaikka sitä ei sytytetä eikä polteta pesässä, vaan se makaa rauhallisesti ja ikään kuin ilman mitään muutoksia talon seinässä, päätyy kuitenkin lopulta samaan, mihin johtaa sen palaminen: se lahoaa vähitellen ja siitä jää jäljelle myös vain tuhkaa (lahopölyä, josta jää entiselle paikalle ainoastaan tuhkan kivennäishiukkasia). Tämän prosessin tapahtuessa hyvin hitaasti ja heikosti, kuten on laita esimerkiksi seinähirren tavallisessa lahoamisessa, myös prosessissa olevalle kappaleelle ominaiset kvaliteetit ilmentyvät mikroskooppisen heikosti, niin että sitä ei tavallisessa elämässä voida lainkaan havaita. Esimerkiksi seinähirren hitaasti lahotessa syntyy myös lämpöä; mutta sama lämpömäärä, joka palaessa keskittyisi muutamien tuntien aikajaksoon, tässä tapauksessa venyy (mikäli niin voidaan sanoa) useiksi vuosikymmeniksi, niin että se ei saavuta mitään käytännöllisesti havaittavaa tulosta: kyseisen lämmön esiintyminen on käytännöllisesti katsoen mitätön. Se on yhtä kuin viininmaku kokonaisessa vesilammikossa, johon on tipautettu yksi pisara viiniä: tieteelliseltä kannalta tämä lammikko sisältää veden ja viinin sekoitusta; mutta käytännöllisesti katsoen siinä ei ole lainkaan viiniä.»

[106] Nämä mainiot rivit suovat mahdollisuuden ajatella, että Tshernyshevski ei tältäkään puolelta nähnyt mitään kuilua järjestyneen ja järjestymättömän materian välillä. Eläimen elimistö — erittäinkin eläintieteellisen portaikon korkeimmalla askelmalla seisovan eläimen, ihmisen, elimistö — ilmentää tietenkin meitä kiinnostavassa suhteessa sellaisia ominaisuuksia,

* Pidämme mahdollisena, että antiikin materialisteilla, esimerkiksi Demokritoksella ja Epikuroksella, saattoi olla tiettyä eneselvyyttä lässä suhteessa, vaikka se ei ole vielä läheskään todistettua: onhan muistettava, että noiden ajattelijain katsomukset ovat säilyneet meidän päiviimme epätäydellisinä

jotka ovat kerrassaan vieraita järjestymättömälle materiaalille. Mutta puun palamisprosessiakin säästävät monet ilmiöt, jotka eivät ole ominaisia sen hitaalle lahoamisprosessille. Näiden kahden prosessin välillä ei kuitenkaan ole olennaista eroa. Päinvastoin se on itse asiassa yhtä ja samaa prosessia; edellisessä tapauksessa se vain tapahtuu hyvin nopeasti, jälkimmäisessä taas tavattoman hitaasti. Sen tähden tässä prosessissa olevalle kappaleelle ominaiset kvaliteetit omaavat edellisessä tapauksessa isomman voiman ja jälkimmäisessä tapauksessa esiintyvät »mikroskooppisen heikosti, niin että sitä ei tavallisessa elämässä voida lainkaan havaita». Psykyllisiin ilmiöihin sovellettuna se merkitsee, että materiaalta ei järjestymättömässäkään muodossa puutu sitä perusuuntoista »aistimis»-kykyä, mikä tuottaa niin runsaasti »henkisiä» hedelmiä korkeimmilla eläimillä. Mutta järjestymättömässä materiassa tämä kyky on äärimmäisen heikko. Siksi se on tutkijalle kerrassaan tavoittamaton, ja me voimme, pelkäämättä lankeavamme mitenkään huomattavampaan virheeseen, pitää sitä nollan arvoisena. Ei kuitenkaan ole unohdettava, että tämä kyky on yleensä ominaista materiaalille ja ettei sitä sen vuoksi ole syytä pitää minään ihmeellisenä siellä, missä se ilmenee erityisen voimakkaana, kuten havaitsemme esimerkiksi korkeimmilla eläimillä yleensä ja ennen kaikkea ihmisellä. Lauseussaan tuollaisen ajatuksen — lehdistömme silloisille olosuhteille välttämättömällä varovaisuudella — Tshernyshevski tuli lähelle sellaisia materialisteja kuin La Mettrie ja Diderot, jotka puolestaan olivat tarpeettomista teologisista lisäkkeistä vapautetun spinozalaisuuden kannalla...

NB

[107]... Jurkevitch väitti myös, että määrällisten erojen muuttuminen laadullisiksi ei tapahdu itsessään objektissa, vaan objektin suhteessa aistivaan subjektiin. Se on kuitenkin hyvin karkea looginen virhe. Muuttuakseen suhteessaan aistivaan subjektiin objektin on sitä ennen muututtava

ei looginen,
 vaan gnoseo-
 looginen

itsessään.

Kun jäällä ei ole samoja ominaisuuksia kuin vesihöyryllä, niin se selittyy sillä, että vesihuikkasten keskinäiset suhteet eivät edellisessä tapauksessa ole lainkaan samanlaiset kuin jälkimmäisessä. Mutta riittääköön tästä asiasta...

Tiedetään, miten halveksuvasti Tshernyshevski suhtautui Jurkevitchin perusteluihin. Hän ei ryhtynyt — eikä sensuuriolojen vuoksi voinutkaan ryhtyä — erittelemään kyseisiä perusteluja, vaan julisti ne yksinkertaisesti vanhentuneiksi ja kaikkea vakuuttavuutta vailla oleviksi.

»Olen itse seminaarilainen», hän kirjoitti »Poolemissa ihanuuksissaan». »Tiedän kokemuksesta sen, millainen on Jurkevitchin tavoin kasvatettujen henkilöiden asema. Olen nähnyt samanlaisessa ase-

massa olevia ihmisiä. Siksi minun on vaikea ilkkua hänelle: se merkitsisi ilkkumista mahdottomuudelle saada käsiinsä kunnan kirjoja, ilkkumista täydelliselle avuttomuudelle saada kehittää itseään, ilkkumista kaikissa mahdollisissa suhteissa tavattoman tukalalle asemalle.

En tiedä, minkä ikäinen on hra Jurkevitch; jollei hän ole enää mikään nuori mies, hänestä on myöhäistä huolehtia. Mutta jos hän on vielä nuori, ehdotan mielihyvin hänelle pientä kirjavarastoa, joka on käytettävissäni.»

Hra Volynski pitää vieläkin tuota vastausta mitä suurimmassa [108] määrin epätydyttävänä. Hänestä tuntuu, että Tshernyshevski vastasi siten vain siksi, koska ei pystynyt kumoamaan perustelusti Jurkevitchia. Kuten saattaa havaita, samoin arvelivat myös eräät 60-luvun alkuvuosien lehtimiehet. Niinpä Dudyshkin »Otetshestvennyje Zapiskin» palstoilla luetteli kohta kohdalta Jurkevitchin muka kumoamattomat perustelut ja kirjoitti Tshernyshevskin puoleen kääntyen:

»Tuntuu olevan selvää; puhe ei ole enää mistään muusta kuin teistä, ei filosofiasta eikä fysiologiasta yleensä, vaan siitä, että te ette tunne näitä tieteitä. Mitä tekemistä siinä on seminaarilaisfilosofiaa koskevalla ukkosenjohdattimella? Miksi pitää sekoittaa kerrassaan erilaisia asioita ja sanoa, että tiesitte tuon kaiken jo seminaarissa ja että muistatte sen nytkin ulkoa?»

Tähän Tshernyshevski vastasi, että Dudyshkinin perehtymättömyys seminaarilaisten vihkoihin esti tätä käsittämästä, mistä on kysymys. »Jos vaivautuisitte käymään lävitse nuo vihkot», hän jatkaa, »näkisitte, että kaikki puutteet, jotka hra Jurkevitch löytää minussa, kyseiset vihkot löytävät Aristote-

NB

leessa, Baconissa, Gassendissa, Lockessa j.n.e j.n.e.,
kaikissa filosofeissa, jotka eivät ole olleet idealis-
teja. Nämä moitteet eivät siis suinkaan koske mi-
nua yksityisenä kirjailijana; ne koskevat itse asiassa
teoriaa, jonka tunnetuksi tekeminen on mielestäni
hyödyllistä työtä. Jollette usko, silmäiskää hra
Jurkevitchin edustamaan suuntaan kuuluvaa 'Filo-
sofian sanastoa', jota julkaisee hra S. G., ja näette,
että siinä sanotaan samaa jokaisesta ei-idealistista:
että hän ei tunne muka psykologiaa, että luonnon-
tieteetkin ovat hänelle hepreaa, että hän muka hyl-
kää ihmisen sisäisen kokemuksen, että hän lankeaa
tomuun tosiseikkojen edessä, että hän sekoittaa
keskenään metafysiikan ja luonnontieteet, että hän
alentaa ihmistä j.n.e. j.n.e...

Neljäs luku

SIVEYSOPPI

[11]... Tshernyshevskin mielipiteessä järkevistä egoisista saattaa yleensä ottaen hyvin havaita kaikille »valistuskauksille» (Aufklärungsperioden) ominaisen pyrkimyksen etsiä järjestä tukea moraalille ja erillisen ihmisen enemmän tai vähemmän perusteellisesta laskelmallisuudesta selitystä hänen luonteelleen ja teoilleen. Toisinaan Tshernyshevskin ajatukset sekä Helvétiusen ja tämän hengenheimolaisten katsomukset tästä asiasta muistuttavat toisiaan kuin vesipisarot. Melkein yhtä suuresti ne muistuttavat muinaisen Kreikan valistuskauten tyyppillisen edustajan Sokrateen mietteitä tämän esiintyessä ystävyiden puolustajana ja todistellessa, että on edullista omistaa ystäviä, koska he voivat olla hyödyksi [12] onnettomuuden hetkellä. Tuollainen järjellisyys-den äärimmäinen korostaminen selittyy siitä, että valistajat eivät tavallisesti osanneet asettua kehityksen näkökannalle.*

NB

Me tiedämme, että Tshernyshevskin teorian mukaan ihminen ei ole luonnostaan hyvä eikä paha, vaan tulee hyväksi tai pahaksi olosuhteiden mukaan.** Jos myöntäisimme ihmisen menettelyn johtuvan aina laskelmoinnista, niin meidän olisi muotoiltava toisin Tshernyshevskin ajatus ihmisen peruluonnosta: meidän olisi sanottava, että ihminen ei ole luonnostaan hyvä eikä paha, vaan ainoastaan laskelmoiva, ja tämä ominaisuus saavuttaa suuremman tai pienemmän voiman olosuhteista riippuen. Muuta tuonkaltainen muotoilu tuskin miellyttäisi käsittelemäämme kirjoittajaa.

Mitä on hyvä ja mitä on paha hänen teoriansa mukaan? Tähän kysymykseen vastaa sama, kuten lukija saattaa havaita, varsin sisällökkäs kirjoitus »Antropologinen periaate filosofiassa». Siinä Tshernyshevski kirjoittaa: »Yksityinen ihminen sanoo hyväksi teoiksi toisten ihmisten sellaisia tekoja, jotka ovat hänelle hyödyksi; yhteiskunnan mielestä hyvää on se, mikä on hyödyksi koko yhteiskunnalle tai sen jäsenten enemmistölle; vihdoin

* Yksityiskohtaisemmin tätä asiaa ks. kirjastamme: »Belträge zur Geschichte des Materialismus — Holbach, Helvétius und Karl Marx». Stuttgart, 1896.

** Ei muutoin ole pahitteeksi huomauttaa, että kirjoittajamme on esittänyt aikaisemmin toisenlaisen katsomuksen ihmisen peruluonnosta. Sen mukaan ihminen on »olento, joka on luonnostaan taipuvainen kunnioittamaan ja rakastamaan totuutta ja hyvää sekä inhoamaan kaikkea pahaa, olento, joka saattaa rikkoo hyvyiden ja totuuden lakeja ainoastaan tietämättömyyden, erehdyksen tai sellaisten seikkojen vaikutuksesta, jotka ovat voimakkaampia kuin hänen luonteensa ja järkensä, mutta hän ei voi koskaan vapaaehtoisesti ja vapaasti asettaa pahaa hyvän edelle» (ks. artikkella, joka koskee Shchedrinin teosta »Kuvauksia maaseudulta», Sovremennik, 1857, n:o 6, julkaistu »Kootujen teosten» III osassa. Lainatut rivit ovat mainitun osan ss. 221—222). Se on lähempänä Sokratesta kuin nykyistä kehitysoppia.

ihmiset yleensä kansallisuus- ja säätyeroista riippumatta sanovat hyväksi sitä, mikä on hyödyksi ihmiselle yleensä.» Useasti sattuu, että eri kansakuntien ja säätyjen edut ovat vastakkaisia toisilleen tai yleisinhimillisille eduille; yhtä useasti sattuu, että yhden säädyn edut ovat vastakkaisia koko kansakunnan eduille. Miten tässä tapauksessa on ratkaistava, mikä on hyvä ja mikä paha?

II JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISET KATSOMUKSET

Toinen luku

MATERIALISMIN ILMENEMINEN TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISSA KATSOMUKSISSA

[159]... Tshernyshevski sovelsi Feuerbachin katsomuksia estetiikkaan ja kuten jäljempänä näemme hän saavutti siinä määrättyssä mielessä varsin mainioita tuloksia. Mutta hänen johtopäätöksensä eivät olleet tässäkään täysin tyydyttäviä, sillä kerrassaan oikea käsitys ihmiskunnan esteettisestä kehityksestä edellyttää yleisen historiankäsitteksen alustavaa kehittelyä. Mitä tulee tähän yleiseen historiankäsitteeseen, niin Tshernyshevskin onnistui ottaa sen kehittelyn suuntaan ainoastaan muutamia askelia — tosin aivan oikeita. Esimerkiksi tuollaisista askelista kelpaavat juuri esittämämme [160] pitkät otteet hänen teoksistaan...

Kolmas luku

IDEALISMIN ILMENEMINEN TSHERNYSHEVSKIN HISTORIALLISSA KATSOMUKSISSA

V. P. Botkinin tunnettua kirjaa »Kirjeitä Espanjasta» käsittelevästä Tshernyshevskin artikkelista (Sovremennik, 1857, 2. vihko) saamme lukea seuraavaa:

»Kansan jakautuminen vihamielisiin kasteihin on usein eräs sen tulevaisuudenehtojen parantumisen suurimpia esteitä. Espanjassa ei ole tätä turmiollista jakautumista, siellä ei ole sovittamatonta vihaa säätyjen välillä, joista kukin olisi valmis uhraamaan kalleimmatkin historialliset saavutukset vain vahingoittaakseen toista säätyä; Espanjassa koko kansakunta tuntee itsensä yhdeksi kokonaisuudeksi. Tämä erikoinisuus on niin harvinainen Länsi-Euroopan kansojen keskuudessa, että se ansaitsee mitä suurinta huomiota ja voidaan jo sinänsä katsoa maan onnellisen tulevaisuuden takeeksi.»*

Tämä ei ole lapsus, sillä samassa artikkelissaan muutamia sivuja jäljempänä Tshernyshevski sanoo: »Sivistyskansojen enemmistöön verrattuna Espanjan kansalla on kiistaton etu eräässä tavattoman tärkeässä suhteessa: Espanjan [161] säätyjä ei erota toisistaan syvälle

* Teokset, III osa, s. 38

juurtunut viha eivätkä oleelliset etuvastakohdat; ne eivät muodosta toisilleen vihamielisiä kasteja, kuten saatamme havaita monissa muissa länsieurooppalaisissa maissa; päinvastoin, Espanjassa kaikki säädetyt voivat yksissä tuumin pyrkiä samaan päämäärään...» *

[163]... Utopistisocialistit katselivat aikansa yhteiskunnan koko tulevaa kohtaloa idealistiselta kannalta. He olivat varmoja siitä, että tuon yhteiskunnan kohtalon tulisi ratkaisemaan »mielipide», s.o. sen jäsenen asenne tämän tai tuon reformaattorin ehdottamaan yhteiskunnalliseen uudistussuunnitelmaan. He eivät kysyneet itseltään, mistä johtuu, että asianomaisessa yhteiskunnassa ovat vallitsevina juuri ne eivätkä toisenlaiset katsomukset. Siksi heillä ei myöskään ollut halua muokata pitemmälle niitä materialistisen historianselityksen aineksia, joita heidän opeissaan oli epäilemättä suuressa määrässä. Päinvastoin he olivat taipuvaisia tarkastelemaan idealistiselta kannalta myös ihmiskunnan mennyttä historiaa. Siitä johtuu, että heidän järkeilyissään, jotka koskevat tätä historiaa, tavataan hyvin usein mitä selvimpiä ja näköjään mitä ilmeisimpiä ristiriitoja: näköjään aivan materialistisessa mielessä tulkitut tosiasiat saavat yhtäkkiä kerrassaan idealistisen selityksen; ja päinvastoin — idealistisiin selityksiin tuppautuu tuon tuosta täysin materialistisia kohtia. Tämä epävakaisuus, tämä nykyiselle lukijalle havaittava mutta tekijälle huomaamaton alituinen hyppelehtiminen materialismista idealismiin ja idealismista materialismiin tuntuu myös Tshernyshevskin historiallisissa mietteissä; tässä suhteessa hän muistuttaa hyvin paljon länsimaiden suuria utopisteja. Samoin kuin he, toistamme tämän, hän kallistuu viime kädessä idealismiin.

Se näkyy hyvin Tshernyshevskin mielenkiintoisesta kirjoituksesta »Rooman kukistumisen syistä (Montesquieun jäljittelyä)», joka painettiin v. 1861 »Sovremennikissa» (5. vihko). Siinä hän vastustaa tarmokkaasti sitä hyvin laajalle levinnyttä mielipidettä, että Länsi- [164] Rooman valtakunnan tuhoutuminen oli seurausta sen sisäisestä kyvyttömyydestä kehittyä eteenpäin, samaan aikaan kun sen olemassaolon lopettaneet barbaarit toivat tullessaan usia edistyksen siemeniä...

Tässä ei ole puhuttakaan Rooman sisäisistä sosiaalisista suhteista, jotka aiheuttivat sen heikkouden ja jotka jo samainen Guizot osoitti kirjansa »Essais sur l'histoire de France» ensimmäisessä artikkelissa, eikä niistä yhteiselon muodoista, jotka määräisivät germaanisten barbaarien voiman Länsi-Rooman valtakunnan kukistumisen kaudella. Tshernyshevski on unohtanut jopa Pliniuksen kuuluisat sanat, joita hän oli itse lainannut toisessa yhteydessä: latifundia perdidere Italiam (latifundiumit tuhosivat Italian). Hänen »edistyksen kaavassaan» — kuten meillä on nyttemmin alettu sanoa — [165] ei osoitaudu olevan tilaa kyseisen maan sisäisille suhteille. Koko asia pelkistetään älylliseen kehitykseen. Tshernyshevski lausuu päättävästi, että edistys nojautuu älylliseen kehitykseen ja että »sen peruspuolena onkin suoraan naisesti tietouden menestys ja kehitys». Hänen päähänsäkään ei juolahda, että »tietouden menestys ja kehitys» saattavat riippua yhteiskunnallisista suhteista, jotka toisissa tapauksissa edistävät tuota menestystä ja tuota kehitystä, mutta toisissa tapauksissa häiritsevät sitä. Hän esittää sosiaaliset suhteet tiettyjen mieloitteiden levinneisyyden yksinkertaiseksi seuraukseksi. Me juuri luimme tämän: »muokkautuu

* Teokset, III osa. s. 44.

historiallinen tietous; se vähentää ihmisten yhteiskunnallisen elämän järjestämistä häiritseviä vääriä käsityksiä, ja tuo elämä alkaa järjestyä entistä menestyksellisemmin». Tämä eroaa suuresti siitä, mitä Tshernyshevski sanoi kirjoittaessaan Roscherin teoksesta. Siellä hänen ajatuksenjuoksustaan seurasi, että on mahdotonta ja naurettavaakin pääteellä tiedemiehistä kuten koulupojista: ettei tämä muka tuntenut sitä ja sitä tiedettä ja muodosti sen vuoksi itselleen virheellisen katsomuksen. Siellä hänen mukaan kysymys ei ole asianomaisen tiedemiehen tietouden määrästä, vaan siitä, millaiset ovat hänen edustamansa ryhmän etupyrkimykset. Sanalla sanoen, siellä hänen ajatuksensa mukaan seurasi, että yhteiskunnalliset edut määräävät yhteiskunnalliset katsomukset, yhteiskunnallinen elämä yhteiskunnallisen ajattelun. Nyt ilmeneekin, että asia on päinvastoin. Nyt ilmenee, että yhteiskunnallisen elämän määrää yhteiskunnallinen ajattelu ja että jos yhteiskuntarakenteessa on tiettyjä puutteita, niin se johtuu siitä, että yhteiskunta on koulupojan tavoin huonosti ja vähän lukenut läksyjään ja sen tähden muodostanut itselleen virheellisiä käsityksiä. Hämmästyttävämpää ristiriitaa on mahdoton kuvitella...

[170]... Herzenin mielipide Venäjän suhteesta »vanhaan maailmaan» muodostui slavofiilien voimakkaan vaikutuksen alaisena ja oli virheellinen. Mutta virheelliseen katsomukseen voidaan päätyä vaikka noudatetaan jotakuinkin oikeaa menetelmää, aivan samoin kuin oikea katse voi syntyä vaikka käytetäänkin enemmän tai vähemmän virheellistä menetelmää. Siksi sallittaneen kysyä, miten se menetelmä, jonka avulla Herzen kehitti virheellisen katsomuksensa, suhtautuu siihen menetelmään, joka johdatti Tshernyshevskin kyseisen katsomuksen ansaittuun kieltämiseen ja ivaamiseen...

Viides luku

TSHERNYSHEVSKI JA MARX

[188]...Meille voidaan muistuttaa, että — kuten itse huomautimme — käsittelemämme Tshernyshevskin kirja-arvostelut ilmestyivät vasta sen jälkeen, kun Marxin ja Engelsin historialliset katsomukset olivat jo muovautuneet johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Emme unohtakaan sitä. Mutta arvelemme, että asiaa ei ratkaista tässä tapauksessa pelkillä kronologisilla todistuksilla. Lassallen pääteokset ilmestyivät nekin vasta sen jälkeen, kun Marxin ja Engelsin historialliset katsomukset olivat saaneet johdonmukaisen asun, mutta kuitenkin kyseiset teokset kuuluvat aatteelliselta sisällöltään niin ikään ajanjaksoon, jolloin siirryttiin historiallisesta idealismista historialliseen materialismiin. Kysymys ei ole siitä, milloin jokin teos ilmestyi, vaan siitä, millainen oli sen sisältö.

Jos kerran edeltäneinä historiallisina kausina tiedon kehityksen määräsi taloudellisten suhteiden rakenne, niin meidän aikakauteemme siirtyessään Tshernyshevskin olisi pitänyt kysyä itseltään, mitkä tämän aikakauden taloudelliset erikoisuudet ovat johtaneet sosiaalisen totuuden oivaltamiseen ja turvanneet sen tulevan toteutumisen elä-

mässä. Mutta tämän kysymyksen asettamiseksi olisi pitänyt tehdä päättävä pesäero idealismista ja asettua molemmiin jaloin materialistisen historianselityksen maaperälle. Emme käy toistamaan, että Tshernyshevskillä oli vielä pitkä matka pesäeroon idealismista ja että hänen käsityksensä yhteiskunnallisen kehityksen tulevasta kulta oli kerrassaan idealistinen. Pyydämme vain lukijaa panemaan merkille, että historiallinen idealismi pakotti Tshernyshevskin varaamaan tulevaisuudenkuvitelmissaan ensimmäisen tilan »eturivin» ihmisille — i n t e l l e k t u e l l e i l l e , kuten meillä nykyisin [189] sanotaan —, joiden tulee levittää joukkoihin lopultakin oivallettua yhteiskunnallista totuutta. Joukoille hän jättää eteenpäin menevän armeijan jälkeenjääneiden sotamiesten osuuden. Yksikään ymmärtävä materialisti ei tietenkään käy väittämään, että keskinkertainen »rahvaanmies» tietää jo ainoastaan sen tähden, että hän on rahvaanmies, s.o. »massaihminen», ainakin yhtä paljon kuin keskinkertainen »intellektuelli». Hän tietää luonnollisesti tätä vähemmän. Mutta kysymys hän ei ole »rahvaanmiehen» tiedoista, vaan hänen teoistaan. Ihmisten teot eivät aina määräydy heidän tiedoistaan, mutta määräytyvät aina ei ainoastaan tiedoista, vaan myös — ja pääasiallisesti — heidän asemastaan, jota heille ominaiset tiedot vain valottavat ja tekevät ymmärrettäväksi. Tässä on jälleen muistettava materialismin perusteesiä yleensä ja materialistisen historianselityksen perusteesiä erityisesti: ei tajunta määrää olemista, vaan oleminen tajunnan. »Älymystöstä» peräisin olevan ihmisen »tajunta» on kehittyneempi kuin »massaihminen» tajunta. Mutta massaihminen »oleminen» sanelee hänelle paljon määrätymmän toimintatavan kuin se, minkä intellektuellille sanelee hänen yhteiskunnallinen asemansa. Sen vuoksi materialistinen historianselitys suo ainoastaan tietystä ja hyvin rajoitetussa mielessä mahdollisuuden puhua »massaihminen» jäämisestä jälkeen älymystöihmiseen verrattuna: tietystä mielessä »rahvaanmies» jää eittämättä jälkeen »intellektuellista», mutta toisessa mielessä hän eittämättä ohittaa tämän. Ja juuri koska näin on, materialistisen historianselityksen kannattaja — lainkaan toistamatta mustasotnialaisen ja syndikalistisen leirin typeriä hyökkäilyjä älymystöä vastaan — ei koskaan suostu suomaan älymystölle sitä historian demiuurigin osaa, jonka idealistit sille tavallisesti antavat. Aristokratismia on erilaatuista. Historiallinen idealismi tekee »tiedon aristokratismia» syntiä.

Se, mikä Tshernyshevskin historiallisissa katsomuksissa oli Feuerbachin materialismin keskeneräisyyden aiheuttamaa puutteellisuutta, muodostui myöhemmin perustaksi subjektivismillemme, jolla ei ole mitään yhteistä materialismin kanssa ja joka nousee päättävästi sitä

NB

NB

NB

vastaan ei ainoastaan historian vaan myös filosofian alalla. Subjektivistit kehuiivat olevansa 60-luvun parhaiden perinteiden jatkajia. Itse asiassa he jatkoivat ainoastaan tälle kaudelle ominaisen maailmankatsomuksen heikkoja puolia [190]...

Kuudes luku

TSHERNYSHEVSKIN

VIIMEISET HISTORIALLISET TEOKSET

[199]... Jos Tshernyshevski olisi johdonmukaisesti kehitellyt tässä lausuttua ajatusta, niin hänen olisi täytynyt kerrassaan luopua siitä idealistisesta katsomuksesta, jonka hän ilmaisi jo tuntemasamme Rooman kukistumisen syytä koskevassa kirjoituksessa. Mutta asia onkin juuri siinä, että hän esittää tuonkaltaisia ajatuksia vain ohimennen eikä kehittle niitä pitemmälle. Niitä esittäessään hän ei näe lainkaan tarvetta kieltäytyä historiallisesta idealismista eikä tämä aiheudu kiintymyksestä idealismiin filosofisena teoriana. Kyseiseen teoriaan Tshernyshevski suhtautuu yleensä hyvin kielteisesti. Esittäessään idealistisen käsityksen historian kehityskulusta hän pitää itseään edelleen johdonmukaisena materialistina. Hän erehtyy. Mutta hänen virheensä juuret ovat Feuerbachin materialistisen järjestelmän eräässä pääpuutteessa. Marx huomautti erittäin osuvasti: »Feuerbach haluaa olla tekemisissä konkreettisten objektien kanssa, jotka todella eroavat pelkästään ajatuksissamme olevista objekteista. Mutta hän ei pääse niin pitkälle, että näkisi inhimillisen toiminnan esineellisenä toimintana. Juuri siksi hän 'Kristinuskon olemuksessa' pitää todella inhimillisenä toimintana ainoastaan teoreettista toimintaa...» * Opettajansa tavoin Tshernyshevskikin keskittää huomionsa miltei yksinomaisesti ihmiskunnan »teoreettiseen» toimintaan. mistä sekasta johtuen älyllinen kehitys muuttuikin hänen silmissään historiallisen liikunnan syvimmäksi syyksi.

Sama puute on Tshernyshevskiä käsittelevällä Plehanovin kirjalla

[205]... Tshernyshevskin ajatuksenjuoksusta seuraa, että pahe saa historiassa aina ansaitsemansa rangaistuksen. Todellisuudessaahan tuntemamme historialliset tosiasiat eivät anna minkäänlaista perustetta tälle ehkä lohdulliselle mutta vähintään naiiville katsomukselle. Meitä saattaa kiinnostaa ainoastaan kysymys, miten se on voinut syntyä käsittelemällämme kirjoittajalla. Ja tähän kysymyksen voidaan vastata viittaamalla siihen aikakauteen, jolloin Tshernyshevski eli. Se oli yhteiskunnallisen nousun kautta, minkä voidaan sanoa moraalisesti tarvinneen sellaisia katsomuksia, jotka vahvistaisivat uskoa pahan väistämättömään tappioon...

* Ks. hänen jo keväällä 1845 kirjoittamiaan teesejä Feuerbachista.

KOLMAS JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN KIRJALLISUUTTA
KOSKEVAT KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku

KIRJALLISUUDEN JA TAITEEN MERKITYS

[221]... Käsitys, että taide on leikkiä, täydennettynä käsityksellä, että leikki on »työn lapsi», valottaa tavattoman kirkkaasti taiteen olemusta ja historiaa. Se tekee ensimmäisen kerran mahdolliseksi tarkastella niitä materialistiselta kannalta. Tiedämme, että aivan kirjallisen toimintansa alussa Tshernyshevski teki tavallaan hyvin onnistuneen yrityksen soveltaa Feuerbachin materialistista filosofiaa estetiikkaan. Tätä hänen yritystään olemme käsitelleet erityisessä tutkielmassa*. Siksi sanomme fässä yhteydessä ainoastaan, että vaikka tuo yritys tavallaan onnistuikin erinomaisesti, siinä kuvastui — aivan samoin kuin Tshernyshevskin historiallisissakin katsomuksissa — Feuerbachin filosofian peruspuute: sen historiallisen eli tarkemmin sanoen dialektisen puolen keskeneräisyys. Ja ainoastaan siksi, että tämä puoli hänen omaksumassaan filosofiassa oli keskeneräinen, Tshernyshevski saattoi jättää huomiotta sen, miten tärkeä on leikin käsite taiteen materialistiselle selitykselle...

Toinen luku

BELINSKI, TSHERNYSHEVSKI, PISAREV

[236]... »Pysyvää nautintoa ihmiselle antaa ainoastaan todellisuus; vakava merkitys on vain niillä mielihaluilla, jotka pohjautuvat todellisuuteen; menestystä voidaan [237] odottaa ainoastaan niille toiveille, joita herättää todellisuus, ja vain niille toimille, jotka tapahtuvat sitä edustavien voimien ja seikkojen avulla.»**

Sellainen oli uusi käsitys »todellisuudesta». Sanoessaan nykyaikaisen ajattelijain kehittäneen sen transsendentaalisen filosofian hämäristä viitteistä Tshernyshevski tarkoitti Feuerbachia. Ja hän esitti täysin oikein Feuerbachin käsityksen todellisuudesta. Feuerbach sanoi, että aistimellisuus eli todellisuus on identtistä totuuden kanssa, s. o. että totuudellisessa mielessä esine tavoitetaan ainoastaan aistimuksessa. Spekulaatiivinen filosofia oletti, että pelkkään aistimelliseen kokemukseen nojautuvat käsitykset esineistä eivät vastaa näiden todellista luontoa, vaan ne on tarkistettava puhtaan ajattelun avulla, s. o. aistimelliseen

NB

* Ks. kirjoitusta »Tshernyshevskin esteettinen teoria» kokoelmassa »Kahdenkymmenen vuoden ajalta».

** N. G. Tshernyshevskin teokset, II osa, s. 206.

2 kokemukseen perustumattoman ajattelun avulla. Feuerbach nousi päättävästi vastustamaan tätä idealistista katsomusta. Hän väitti, että aistimelliseen kokemukseemme perustuvat käsitykset esineistä vastaavat täysin näiden luontoa. On vain paha, että mielikuvituksemme usein väärentää näitä käsityksiä, jotka joutuvat sen vuoksi ristiriitaan aistimellisen kokemuksemme kanssa. Filosofian on kar-
kotettava käsityksistämme niitä väärentävä mieli-
kuvituksellinen aines; sen on saatettava ne sopu-
sointuun aistimellisen kokemuksen kanssa. Sen on
 palautettava ihmiskunta sellaiseen todellisten esineiden tarkasteluun, mitä mielikuvitus ei väärennä ja mikä oli vallitsevana muinaisessa Kreikassa. Ja sikäli kuin ihmiskunta siirtyy tuollaiseen tarkasteluun, se palaa omaan itseensä, sillä kuvitelmia totelevat ihmiset voivat itsekin olla ainoastaan kuvitteellisia eivätkä todellisia olentoja. Feuerbachin
sanojen mukaan ihmisen olemuksena on aistimelli-
suus, s.o. todellisuus, eikä kuvitelma tai abstrak-
tio. Filosofian ja yleensä tieteen tehtävänä on pa-
 lauttaa todellisuus arvoonsa. Mutta jos asia on siten, niin siitä seuraa itsestään, että tieteen eräänä alana estetiikankin on palautettava todellisuus arvoonsa ja taisteltava inhimillisten käsitysten kuvitteellista ainesta vastaan. Tälle Feuerbachin filosofiasta seuraavalle päätelmälle rakentuivatkin Tshernyshevskin esteettiset katsomukset; se muodosti hänen väitöskirjansa perusajatuksen. Ja epäilemättä samaa päätelmää tarkoitti Belinski nimitäessään [238] viimeisen edellisessä kirjallisuuden vuosikatsauksessaan käsitystä »todellisuudesta» uudeksi käsitykseksi...

[242]... Kaikki tietävät, että 60-luvun kirjallisuusarvostelu, esimerkiksi Dobroljubovin harjoittama, muuttui useastikin yhteiskuntapoliittiseksi kirjoitteluksi. Siksi puhuessamme Tshernyshevskistä emme käykään niin paljon esittämään todisteita tälle ajatukselle kuin valaisemaan sitä esimerkein. Vuonna 1858 »Athenain» 3. numeron arvosteluosastossa julkaistiin Tshernyshevskin kirjoitus: »Venäläisen rendez-vous. Mietteitä Turgenevin pienoisromaanista 'Asja'». Kyseinen kirjoitus on selvimpiä esimerkkejä yhteiskuntapoliittisesta kirjallisuusarvostelusta. Itsestään Turgenevin teoksesta, jota Tshernyshevski sanoo »milteiä ainoaksi hyväksi uudeksi pienoisromaaniksi», kirjoituksessa puhutaan hyvin vähän, tuskin mitään. Arvostelija kiinnittää huomiota ainoastaan kohtaukseen, missä tarinan sankari tunnustaa rakkautensa Asjalle, ja

ryhtyy »mietiskelemään» mainitun kohtauksen johdosta. Lukijat tietysti muistavat, että ratkaisevalla hetkellä Turgenevin sankari pelästyi ja luopui aikomuksestaan. Ja juuri tämä seikka saa Tshernyshevskin »mietiskelemään». Hän huomauttaa, että päättämättömyys ja pelkuruus ei ole tunnusmerkillistä ainoastaan tälle sankarille, vaan parhaiden kaunokirjallisten teostemme useimmille sankareille. Hän muistuttaa Rudinista, Beltovista, Nekrasovin Sashan opastajasta ja näkee kaikissa saman ominaisuuden. Hän ei syytä siitä kirjailijoita, koska nämä olivat panneet merkille ainoastaan sen, mitä tavataan joka askeleella todellisuudessa. Venäläisissä ei ole miehuutta, ja siksi sitä ei ole myöskään kaunokirjallisten tuotteiden henkilöissä. Ja venäläisissä ei ole miehuutta sen tähden, että he eivät ole tottuneet osallistumaan yhteiskunnallisiin rientoihin. »Kun tulemme seuraan, näemme ympärillämme virkapukuisia ja virkapuvuttomia tai hännystakkeisia miehiä; he ovat viiden ja puolen tai kuuden jalan pituisia ja toiset pitempiäkin; he kasvattavat tai ajelevat poskipartaa, huulipartaa ja [243] leukapartaa; ja kuvittelemme näkevämme edessämme miehiä. Se on täysi erehdys, harhanäky, hallusinaatio, ei enempää. Ilman omintakeista osallistumista kansalaisrientoihin, ilman kansalaistuntoa miespuolinen lapsukainen muuttuu kasvaessaan keski-ikäiseksi ja sitten iäkkääksi miespuoliseksi olennoiksi, mutta miestä hänestä ei tule koskaan, ei ainakaan jaloluontoista miestä.»* Humaanisilla ja sivistyneillä ihmisillä tämä jalon miehuuden puuttuminen pistää silmään vielä enemmän kuin sivistymättömillä, sillä humaninen ja sivistynyt ihminen puhuu mielellään tärkeistä aiheista. Hän puhuu viehättyneesti ja kaunopuheisesti, mutta ainoastaan niin kauan kuin olisi aika siirtyä sanoista tekoihin. »Niin kauan kuin ei ole puhetta teoista, vaan on ainoastaan kulutettava joutilasta aikaa, viihdyttävä joutilasta päätä tai joutilasta sydäntä puheilla ja haaveilla, sankari on hyvin rohkea; kun tullaan siihen, että olisi suoraan ja tarkalleen ilmaistava tunteensa, enemmistö sankareista alkaa jo horjua ja tuntee jo eräänlaista kankeutta kielessä. Muuttamat, kaikkein rohkeimmat, ehtivät vielä joten kuten kerätä kaikki voimansa ja ilmaista kangertelulla kielellä jotain, mikä antaa hämärän aavistuksen heidän ajatuksistaan. Mutta jos joku aikoisivat ottaa todesta heidän mielitekonsa ja sanoa: te tah-

Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 143

* Teokset, I osa, ss. 97—98.

Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 144 —
"pureva ja
osuva luonne-
kuva venäläi-
sestä libera-
lismista" 183

NB

dotte siis sitä; olemme kovasti hyvillämme; käykää-
hän toimeen, me puolestamme tuemme teitä — tuol-
laisen kehotuksen kuullessaan puolet rohkeimmista
sankareista pyörtyy, toiset ryhtyvät hyvin karkeasti
morkkaamaan teitä siitä, että asetitte heidät epä-
mukavaan asemaan, he alkavat puhua, että he eivät
olleet odottaneet teiltä sellaisia ehdotuksia, että
heidän päänsä on aivan pyörällä, että he eivät voi
mitään käsittää, sillä kuinka voidaankaan näin
pian, ja lisäksi hehän ovat rehellisiä miehiä, eikä
vain rehellisiä, vaan myös hyvin vakavia eivätkä he
halua tuottaa teille ikävyyksiä, ja yleensä voi-
daanko tosiaan tehdä kaikkea sitä, mistä ajan
kuluksi puhutaan ja että parasta on olla ryhtymättä
mihinkään, sillä kaikki aiheuttaa huolia ja ikävyyk-
siä, eikä mitään hyvää voi toistaiseksi ollakaan,
koska, kuten tuli jo sanottua, he eivät olleet miten-
kään odottaneet eivätkä uskoneet y.m.s.» *

Voidaan sanoa, että tämä on mestarin kädellä
piirretty muutokuva. Mutta sen piirtänyt mestari ei
ollut kriitikko, vaan yhteiskuntapoliittinen kirjailija.

[245]... Ajan vaatimuksena taas oli hänen mie-
lestään [246] myönnytysten tekeminen talonpoikaishu-
tilanherrojen omaatuntoa evankeliumin sanoin: »Ole
taipuvainen pian sopimaan riitapuolesi kanssa, niin
kauan kuin vielä olet hänen kanssaan matkalla, ettei
riitapuolesi vetäisi sinua tuomarin eteen ja tuomari
antaisi sinua oikeudenpalvelijalle, ja ettei sinua
pantaisi vankilaan. Totisesti minä sanon sinulle:
et pääse sieltä, ennen kuin maksat viimeisenkin
rovon.» (Matt., V luku, säkeet 25 ja 26.) **

On selityksittäkin selvää, että jokainen teoreettinen
johtopäätös jonkin yhteiskuntaluokan tai -kerroksen
kykenevyydestä määrättyyn käytännölliseen toimintoon
kaipaa aina tietyissä määrin kokemukseen perustuva
todennusta ja että sen vuoksi sitä voidaan pitää luotetta-
vana a priori ainoastaan tietyissä enemmän tai vähemmän
laajoissa puitteissa. Niinpä voitiin aivan varmasti
ennustaa, että aateliston sivistyneinkään osa ei olisi suos-
tunut uhraamaan etujaan talonpoikaiston hyväksi. Tuol-
lainen ennustus ei kaivannut lainkaan käytännöllistä to-
dennusta. Mutta kun piti selvittää, missä määrin sivistynyt
aatelisto on kykenevä tekemään talonpojille myönnytyksiä
o m i e n etujensa mukaisesti, silloin kukaan ei enää voi-
nut aivan varmasti ennakoita sanoa: se ei mene sii-

NB ×

* Teokset, I osa, ss. 90—91.

** Sama, s. 102.

hen suuntaan sitä ja sitä rajaa pitemmälle. Tällöin voitiin aina olettaa, että tietyissä olosuhteissa se menee sitä hiukan pitemmällekin osoittaen hiukan oikeampaa oman hyötynsä ymmärtämistä. Käytännön miehenä, jollainen Tshernyshevski oli meitä nyt kiinnostavassa tapauksessa, hän ei ainoastaan saattanut, vaan hänen täytyikin yrittää saada aateliset vakuuttuneiksi, että heidän omat etunsa vaativat tekemään vapautettaville talonpojille erinäisiä myönnytyksiä. Näin ollen se, mikä hänen kirjoituksessaan saattoi vaikuttaa ristiriidalta — järkevän ja päättävän askeleen vaatiminen ihmisiltä, joiden kyvyttömyys päättävyyteen ja järkevyyteen samassa yhteydessä myönnetään ja selitetään olosuhteiden välttämättömäksi tuoteksi —, ei itse asiassa sisältänyt ristiriitaa. Tuollaisia näennäisiä ristiriitoja voidaan löytää sellaistenkin henkilöiden poliittisessa toiminnassa, jotka nojaavat materialistisen historiankäsityksen vankkaan perustaan. Mutta samalla on tehtävä eräs varsin oleellinen varaus. Kun materialisti tietyllä varovuudella soveltaa teoreettisia johtopäätöksiään [247] käytäntöön, hän voi sentään taata, että näissä hänen johtopäätöksissään on jokin määrä mitä kiistattominta todenmukaisuutta. Ja näin on siksi, että sanoessaan »kaikki riippuu olosuhteista» hän tietää, miltä taholta hänen on odotettava niiden uusien olosuhteiden ilmaantumista, jotka muuttavat ihmisten tahtoa hänen toivomaansa suuntaan; hän tietää vallan hyvin, että niitä on viime kädessä odotettava »ekonomian» taholta ja että kuta oikeampi on hänen analyysinsä yhteiskunnan sosiaalitaloudellisesta elämästä, sitä luotettavampi on hänen ennakoarvionsa yhteiskunnan tulevasta kehityksestä. Toisin on idealistin, joka on vakuuttunut siitä, että »mielipiteet hallitsevat maailmaa». Jos »mielipiteet» ovat yhteiskunnallisen liikunnan syvin syy, niin olosuhteet, joista yhteiskunnan jatkuva kehitys riippuu, yhdistetään pääasiallisesti ihmisten tietoiseen toimintaan, ja mahdollisuus vaikuttaa käytännöllisesti tuohon toimintaan riippuu ihmisten suuremmasta tai pienemmästä kyvystä loogiseen ajatteluun ja filosofian tai tieteen löytämien uusien totuuksien omaksumiseen. Mutta itse tämä kyky riippuu olosuhteista. Näin ollen idealisti, joka myöntää sen materialistisen totuuden, että ihmisen luonne sekä tietenkin myös hänen katsomuksensa riippuvat olosuhteista, joutuu noidankehään: katsomukset riippuvat olosuhteista, olosuhteet katsomuksista. Tästä noidankehästä ei teorian alalla toimivan »valistajan» ajatus ole päässyt koskaan ulos. Käytännössä sen sijaan ristiriita on tavallisesti ratkaistu vetoamalla pontevasti kaikkiin ajatteleviin ihmisiin riippumatta siitä, millaisissa olosuhteissa nuo ihmiset ovat eläneet ja toimineet. Se, mitä nyt puhumme, saattaa tuntua tarpeettomalta ja sen vuoksi ikävältä sivuharppaukselta. Itse asiassa tämä sivuharppaus on kuitenkin meille välttä-

NB

NB

NB

mätön. Se suo mahdollisuuden ymmärtää 60-luvun yhteis-
kuntapoliittista kirjallisuusarvostelua.

Jos »valistajan» käytännölliset toiveet yhdistetään ajattelevien ihmisten, s.o. itse asiassa samaisten »valistajien» älyyn ja hyvään tahtoon, niin on ilmeistä, että kyseisiä ihmisiä tukemaan pyrkivä arvostelu vaatii kaunokirjallisuudelta ennen kaikkea yhteiskunnan elämän tarkka kuvaamista kaikkein etuineen ja puutteineen, »myönteisine» ja »kielteisine» ilmiöineen. Ainoastaan elämän kaikkien puolten täsmällinen kuvaaminen voi antaa »valistajalle» tarpeellisen tosiasia-aineiston, jotta hän voisi langettaa tuomionsa tuolle elämälle...

[253]... N. Uspenski tuli esittäneeksi ajatuksensa vielä päättävämmin. Niinpä hän kirjoitti: »Nykyisiltä talonpojilta, maaorjuuden askeisiltä uhreilta, ei ole mitään odotettavissa: — he eivät virkoa uuteen elämään!... lääketiede tulee tuskin koskaan parantamaan atrofiaa, sillä kyseinen tauti perustuu elimelliseen surkastumiseen...»* »70-luvun ihmisten» oli kovin vaikea yhtyä tähän. Siitä etupäässä joutuikin tämän aikakauden kirjallisuusarvostelun epäsuopea suhde N. V. Uspenskiin.

NB

Lukija saattanee kysyä: oliko sitten itsensä Tshernyshevskin, joka ilmeisesti piti silloin mahdollisena laajaa liikehtimistä maaorjuuden poistamiseksi tyytymättömän kansan keskuudessa, helppo suostua N. V. Uspenskin kerrassaan toivottomiin ajatuksiin »nykyisistä talonpojista». Vastaamme tähän, että se ei tietysti olisi ollut hänelle helppoa, jos hän olisi pitänyt velvollisuutenaan olla ehdottomasti yhtä mieltä N. V. Uspenskin kanssa. Mutta kysymys onkin siitä, että hän ei yhtynyt Uspenskiin varauksettomasti. Hän piti N. V. Uspenskin kertomuksia täysin totuudellisina, mutta ei tehnyt niistä toivotonta johtopäätöstä. Hän sanoi: »Rutiini hallitsee tusinaihmisten tavanomaista elämänkulkua niin rahvaan keskuudessa kuin kaikissa muissakin säädyissä, rahvaan rutiini on yhtä tylsää ja ällöttävää kuin kaikkien muidenkin säätyjen. Hra Uspenskin ansiona on, että hän on rohjennut salailematta ja kaunistelematta kuvata meille rahvaanmiesten rutiiniluontoisia ajatuksia ja tekoja, tunteita ja tapoja. Se ei ole suinkaan mikään viehättävä kuva: joka askeleella pötyä ja likaa, pikkumaisuutta ja tylsyyttä.

Mutta älkää kiiruhtako johtamaan tästä mitään päätelmiä toiveittenne kestävyydestä tai kestävämmyydestä, mikäli haluatte kansan kohtalon kohentumista, paremmin kuin epäilystenne aiheellisuudesta tai aiheettomuudesta, mikäli kiinnostuksenne on näihin asti kohdistunut kansan tylsyyteen ja veltouteen. Ottakaa keskinkertaisin, värittömin, heikkoluonteisin ja tylsin ihminen: olipa hänen elämänsä miten apaattista ja joutavaa tahansa, siinäkin sat-

* N. V. Uspenskin teokset, II osa, 1883, s. 202.

tuu kerrassaan toisensävyyisiä hetkiä [254], tarmokkaiden ponnistelujen ja rohkeiden ratkaisujen hetkiä. Samanlaista tapaa myös jokaisen tarkasteltavaksi otetun kansan historiassa.»*

NB

NB

Olosuhteet, joista kaikki loppukädessä riippuu, voivat muodostua sellaisiksi, että apaattinenkin joukko tulee kykeneväksi tarmokkaiisiin ponnistuksiin ja rohkeisiin ratkaisuihin. Ja odoteltaessa hetkeä, jolloin nämä olosuhteet saavat suotuisan käänteen, on tarkkaavaisesti tutkittava takapajuista joukkoa. Rohkeiden ratkaisujen aloite ei tule koskaan kuulumaan rahvaan joukalle; mutta on välttämätöntä tuntea tuon joukon muodostavien ihmisten ominaisuudet »jotta tiedettäisiin, minkälaisin herättein aloite voi vaikuttaa heihin.»** Ja kuta tarkemmin kau nokirjallisuus tulee kuvastamaan kansanjoukkojen ominaisuuksia, sitä enemmän se helpottaa niiden ihmisten työtä, joiden on suotuisten olosuhteiden koittaessa otettava vastuulleen suurten ratkaisujen aloite.

Nyt pyydämme lukijaa muistamaan, että eräässä väitöskirjansa teessissä Tshernyshevski, mainittuaan taiteen päätuntemerkiksi elämän kuvastamisen, lisää: »useasti taidetuotteilla on toinenkin merkitys — elämän selittäminen; niillä on useasti myös elämän ilmiöille langetetun tuomion merkitys». Se mitä olemme esittäneet yksistään artikkelista »Muutoksen alkuko», osoittaa selvästi, missä määrin Tshernyshevskin kirjallisuusarvostelu oli taipuvaista huolehtimaan elämän kuvastamisesta pääasiallisesti aineistona elämän selittämiseksi ja arvostelminen tekemiseksi siitä (tuomion langettamiseksi elämän ilmiöistä). Ja samaa taipumusta Tshernyshevski osoittaa aivan kaikissa muissakin kirjallisuutta koskevilla artikkeleillaan. Niinpä hän arvostelee esimerkiksi A. N. Pleshtshejevin runokokoelmaa seuraavaan tapaan (Sovremennik, 1861, n:o 3).

Hän muistelee tyytymättömänä aikaa, jolloin arvostelumme suhtautui Pleshtshejeviin ylenkatsovasti vieläpä pahansuovasti. »Sitä on nyt surkea muistellakin», hän sanoo. »Olivatko ne jalot tunteet ja ylevät ajatukset, jotka uhkuivat hra Pleshtshejevin pienen kirjasen jokaiselta sivulta, tosiaan niin jokapäiväinen ilmiö Venäjän silloisessa runoudessa, että niille voitiin halveksuvasti kääntää seikä? Ja onko sellainen yleensä koskaan mahdollista ja sallittua?» Tshernyshevskin sanojen mukaan Pleshtshejevillä ei ollut suurta runollista voimaa ja hänen pyrkimyksensä [255] ja toiveensakin olivat aika tavalla epämääräisiä. Mutta Pleshtshejevissä oli paljon vilpittömyyttä, ja hänestä riippumattomista seikoista johtui, ettei hän voinut ilmaista toiveitaan täsmällisemmin.

[262]... Pisarevilla oli tavattomat kirjalliset lahjat. Mutta niin suurta nautintoa kuin ennakkoluuloton lukija saakin hänen artikkeleittensa kirjallisesta loistosta, on kuitenkin tunnustettava, että »pisarevilaisuus» oli eräänlaista »valistajiemme» idealismin huipentamista järjettömyyksiin...

[266]... Eräitä Mihailovskin sosiologisia kirjoituksia on nyttemmin käännetty ranskaksi ja jollemme erehdy myös saksaksi. On uskottavaa, että ne eivät tuota koskaan hänen nimelleen suurtakaan kuuluisuutta Euroopassa. Mutta on hyvin mahdollis-

* N. G. Tshernyshevskin teokset, VIII osa, s. 357.

** Sama, s. 346.

NB

ta, että ne saavat kiitosta yhdeltä ja toiselta sellaiselta eurooppalaiselta ajattelijalta, jotka vihasta marxilaisuutta kohtaan perääntyvät »takaisin Kantiin!». Tuollaisissa kiitoslauseissa ei voi olla mitään imartelevaa vastoin uudemman kirjallisuuden historioitsijamme luuloa. Mutta varsin huomionarvoista on se historian ironia, joka muuttaa taantumuksen aseeksi sen, mikä oli jotakuinkin edistyksellisen utopismin viaton teoreettinen erehdys.

TOINEN OSA

N. G. TSHERNYSHEVSKIN POLIITTISET JA
TALOUSTIETEELLISET KATSOMUKSET

ENSIMMÄINEN JAKSO

N. G. TSHERNYSHEVSKIN POLIITTISET KATSOMUKSET

Ensimmäinen luku

UTOOPPINEN SOSIALISMI

[280]... Sitten hänen artikkelissaan kerrotaan, millaisiin omituisuuksiin ja usein naurettavuuksiinkin saint-simonistit päätyivät äärimmäisessä hurmiossaan. Hän nimittää heitä filantropismikohtauksen saaneiksi salonkisankareiksi. Mutta langettaessaan heille tämän ankaran tuomion, hän esittää samalla varauksen. Saint-simonistinen liike oli yhteiskunnan uudistamisajatuksen ensimmäinen ilmaus, ja tällä sen ensimmäisellä ilmauksella on suuri [281] historiallinen merkitys. Se osoittaa, että yhteiskunnan on jo aika käydä käsiksi niihin uudistusaatteisiin, jotka ensimmäisen kerran pulpahtivat esille saint-simonismin epätydyttävässä muodossa.

NB

Lopuksi Tshernyshevski puhuu uudistusaatteista: »Näemme kohta, että ne alkoivat ilmetä järkevämmissä muodoissa ja tavoittaa ihmisiä, joille ne eivät ole enää haltioittavaa ajavietettä, vaan oman tarpeen sanelema asia, ja kun se luokka,

jolla saint-simonistit halusivat leikkiä nukketeatteria, alkaa harkiten huolehtia hyvinvoinnistaan, silloin todennäköisesti sen tulee parempi elää maailmassa kuin nykyisin.» * Tämä on

NB

mitä tärkein huomautus. Se osoittaa, että länsieurooppalaisen sosialismin tulevaisuutta koskevissa mietteissään Tshernyshevski tuli hyvin lähelle luokkataisteluteoriaa. Me tiedämme jo kuitenkin, mikä osuus tällä teorialla oli hänen historiallisissa katsomuksissaan. Toisinaan se auttoi häntä hyvin onnistuneesti selittämään eräitä yksityisiä historiallisia ilmiöitä; mutta hän piti sitä pikemminkin merkittävänä haittana edistykselle kuin edistyksen välttämättömänä edellytyksenä luokkiin jakautuneessa yhteiskunnassa. Lukija

* N. G. Tshernyshevskin teokset, VI osa, s. 150.

muistaa, että Espanjan luokkataistelun heikossa kehityksessä Tshernyshevski näki eräänlaisen takeen tuon maan tulevalle edistykselliselle kehitykselle. Vuoden 1848 Ranskan tapahtumia koskeissa mietteissään, samoin kuin juuri esittämässämme lainauksessa hän tuntuu kallistuvan ajatukseen, että proletariaatin vapautusliike on nyt muuttumassa yhteiskunnallisen kehityksen tärkeimmäksi liikkeellepanijaksi Länsi-Euroopassa. Mutta tämä ajatus jää hänellä erääksi niistä materialistisen historianselityksen oraista, joihin olemme useampaan otteeseen kiinnittäneet lukijan huomiota puhuesamme Tshernyshevskin historiallisista katsomuksista...

[282]... Eurooppalaisen »rahvaan» takapajuisuus selittyy hänen mukaan sillä, että määrättyt tieteelliset käsitukset eivät ole vielä tavoittaneet kansaa. Kun ne tavoittavat sen; kun »rahvas» tutustuu filosofisiin katsomuksiin, »jotka vastaavat sen tarpeita», silloin uusien alkuperusteiden voittoon länsimaiden yhteiskunnallisessa elämässä ei ole enää pitkälti.* Tshernyshevski ei aseta vastattavakseen kysymystä, onko tuossa elämässä sellaisia ilmiöitä, jotka takaisivat objektiivisesti, että uudet filosofiset aatteet todellakin lopulta tavoittavat »rahvaan». Hän ei tarvitse tuollaista taetta, koska uusien alkuperusteiden voiton riittävänä takeena hänen mielestään on kyseisten perusteiden sisin luonto, myös ihmisen perusluonto...

NB

Toinen luku

UTOOPPINEN SOSIALISMI

(Jatkoa)

[289]... Tshernyshevski tarkastelee kysymystä sosialismista, kuten kaikkia muitakin historiallisen kehityksen yleisiä kysymyksiä, idealismin näkökulmasta. Ja tämä idealistinen suhtautuminen mitä tärkeimpiin historiallisiin ilmiöihin oli ominaista kaikkien maiden sosialismille sen utooppisella kehityskaudella. Tämä utooppisen sosialismin piirre on niin tavattoman tärkeä, että siihen on pysähdyttävä pelkäämättä eräitä tässä tapauksessa täysin mahdollisia toistoja.

liikaa!

Kolmas luku

TSHERNYSHEVSKIN »OMA» SUUNNITELMA JA KYSYMYS MAAYHTEISOSTA

[313]... »Olettakaamme», hän sanoo turvautuen mielimenetelmänsä, selittämiseen »paraabelien» avulla, »olettakaamme, että olisin kiinnostunut toimenpiteistä sen muonavaraston säilyttämiseksi, josta päivälli-

* Teokset, VI osa, ss. 205—206.

senne valmistetaan. On itsestään selvää, että jos tekisin tämän nimenomaan myötätunnosta teitä kohtaan, niin virkaintoni pohjautuisi olettamukseen, että muona kuuluu teille ja että siitä valmistettava päivällinen on terveellinen ja edullinen teille. Kuvitelkaa sitten tunteitani, kun saankin tietää, että muona ei yleensä kuulukaan teille ja että jokaisesta siitä valmistettavasta päivällisestä teiltä peritään sellainen hinta, jota ateria ei läheskään maksa ja jota ette kykene suorittamaan ilman äärimmäisiä vaikeuksia. Mitä ajatuksia päähäni tuleekaan tällaisista kummallisuuksista havaitessani?.. Miten typerä olinkaan touhutessani asiassa, jonka hyödyllisyydellä ei ollut taattuakaan edellytyksiä! Kuka muu kuin typerys voi touhuta säilyttääkseen omaisuuden tietyissä käsissä varmistumatta ennalta siitä, että kyseinen omaisuus todellakin joutuu noihin käsiin ja joutuu niihin edullisilla ehdoilla?.. Menköön mieluummin hukkaan koko muona, josta on rakastamalleni ihmiselle ainoastaan vahinkoa! Menköön mieluummin hukkaan koko asia, joka tuottaa teille vain häviötä! Harmi teidän vuoksenne ja häpeä oman typeryyteni vuoksi — siinä tunteeni.» *

[315]... Tshernyshevskille on annettava tunnustus siitä, että hän jo aivan kirjallisen toimintansa alussa osoitti yhteisöä koskeissa mielteissänsä paljon enemmän harkintaa kuin monen monituiset »venäläiset sosialistit» vielä 90-luvun puolivälissä, jolloin vain sokea saattoi enää olla näkemättä, että surullisen kuuluisat »ikuiset perusteet» ovat hajoamisillaan. Hän kirjoitti jo huhtikuussa 1857: mutta »ei ole salattava itseltään, että taloudelliseen liikkeeseen näihin asti vähäisessä määrin osallistunut Venäjä joutuu siihen nopeasti mukaan ja että elämänmenomme, joka on tähän saakka pysynyt miltei vieraana niiden taloudellisten lakien vaikutukselle, joiden mahti pääsee ilmenemään ainoastaan taloudellisen ja kaupallisen toiminnan voimistuessa, alkaa nopeasti alistua niiden valtaan. Pian mekin ehkä joudumme kilpailun lain täyden vaikutuksen piiriin.» **

Tämä on juuri se, mitä narodnikkilaisuutemme teoreetikot ovat hänen jälkeensä niin kauan ja huolellisesti salanneet itseltään ja lukijoiltaan. On totta, mitä Sanassa sanotaan: tähti tähdestä eroaa kirkkaudessa... Vakuututtuaan siitä, että meillä ei ole olemassa sellaisia edellytyksiä, jotka tekisivät yhteisöllisen maanomistuksen kansan hyvinvoinnin lähteeksi, Tshernyshevskin täytyi havaita, että hänen myötämielisyytensä yhteisöä kohtaan todellisuudessa hyvin vähän muistuttaa slavofiilien myötätuntoa sitä kohtaan. Artikkelissaan »Rooman kukistumisen syistä» hän sanoo, että vaikkakin yhteisö voisi tuottaa tiettyä osahyötyä Venäjän tulevassa kehityksessä, sillä olisi kuitenkin naurettavaa ylpeillä, koska se [316] on sitteinkin taloudellisen takapajuaisuutemme merkki. Hän ottaa esimerkin: eurooppalaiset insinöörit, hän sanoo, käyttävät nykyisin riippusiltojen rakentamisessa sovellettua mekaniikkaa. Mutta jossain takapajuudessa Aasian maassa, hän ei oikein itsekään muista missä, maakalaiset insinöörit ovat kuulemma jo kauan rakennelleet sopiville paikoille riippusiltoja. Merkitseekö tämä, että aasialaisen sovelletun mekaniikan voi asettaa samalle tasolle eurooppalaisen kanssa? On ero sillalla ja sillalla, ja aasialaisten insinöörien

* Teokset, IV osa, s. 307.

** Teokset, III osa, s. 185.

riippusilta on loputtoman kaukana eurooppalaisesta riippusillasta. On tietenkin ymmärrettävää, että kun riippusiltoihin vanhastaan tottuneeseen aasialaiseen maahan saapuu eurooppalaisia teknikkoja, niin heidän on helpompi saada jokin mandariini uskoinaan, että uusimmat riippusillat eivät ole mikään jumalaton elje. Ja siinä kaikki. Riippusilloistaan huolimatta aasialainen maa on kuitenkin edelleen takapajuinen maa, ja Eurooppa tulee kuin tuleekin opettamaan sitä. Samoin on laita venäläisen yhteisön. Se voi mahdollisesti helpottaa kotimaamme kehitystä; mutta pääasiallisen sysäyksen se saa sittenkin Lännestä, ja ihmiskunnan uudistaminen, yhteisönsäkään avulla, ei toki ole meidän osamme...

Neljäs luku

SOSIALISMI JA POLITIIKKA

[317]... Se joka yrittää Tshernyshevskin teosten pohjalla saada käsitystä hänen poliittisista mielipiteistään, joutuu ensi alussa hiukan hämilleen, mikäli ei itse ole välinpitämätön [318] politiikkaa kohtaan. Sillä mies, joka oli Belinskiin jälkeen edistyksellisten pyrkimysten selväpiirteisin edustaja kirjallisuudessamme, tuntuu alussa poliittisesti indifferentiltä. Ei suinkaan siksi, että hänen kynästään on lähtenyt eräitä epäonnistuneita sanontoja; eikä minkään kirjoitusvirheen seurauksena, vaan niistä yleisperiaatteista johtuen, joiden perusteella hän tekee toisinaan päätelmiä Länsi-Euroopan elämän tärkeimmistä ilmiöistä. Todistukseksi viittaamme kirjoitukseen »Puolueiden taistelu Ranskassa Ludvig XVIII ja Kaarle X aikana» (»Sovremennik», 1858, n:ot 8 ja 9). Siinä sanotaan:

»Liberaalien ja demokraattien peruspyrkimykset, syvimmat herätteet, eroavat olennaisesti. Demokraatit pyrkivät mikäli mahdollista hävittämään valtiojärjestelmästä ylempien luokkien valta-aseman alempiin nähden, vähentämään toisaalta ylempien säätyjen voimaa ja rikkautta sekä antamaan toisaalta enemmän painoa ja hyvinvointia alemmille säädyille. Heille on melkein samantekevää, millä tavoin lakeja olisi tässä mielessä muutettava ja uutta yhteiskuntajärjestystä ylläpidettävä. Liberaalit sitä vastoin eivät mitenkään suostu myöntämään ylivaltaa yhteiskunnassa alemmille säädyille, koska nämä säädyt ovat sivistymättömyytensä ja aineellisen ahdinkonsa vuoksi välinpitämättömiä liberaalipuolueen eniten arvostamille eduille, nimittäin sananvapaudelle ja perustuslailliselle järjestykselle. Demokraatti arvostaa paljon korkeammalle meidän Siperiamme, missä rahvas on hyvinvoinpaa, kuin Englannin, missä kansan enemmistö kärsii kovaa puutetta. Kaikkien poliittisten laitosten joukosta demokraatti vihaa leppymättömästi ainoastaan yhti—aristokratiaa; liberaali on miltei aina sitä mieltä, että yhteiskunta voi saavuttaa vapaamielisen järjestyksen vain omaamalla tietyn määrän aristokratismia. Sen tähden

vrt.
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 124

liberaalit tavallisesti aivan kuolemakseen vihaavat demokraatteja ja sanovat, että demokratismi vie despotismiin ja vapauden perikatoon...»*

[319]...Sen jälkeen Tshernyshevski selittää ajatustaan sellaisin perusteluin, jotka entistä enemmän vahvistavat olettamustamme, että demokraateilla hän tarkoittaa sosialisteja. Hän sanoo: »Teoreettiselta kannalta liberalismi saattaa viehättää ihmistä, jonka onnellinen kohtalo on vapauttanut aineellisesta puutteesta: vapaus on hyvin miellyttävä asia. Mutta liberalismi ymmärtää vapauden hyvin ahtaalla, puhtaasti muodollisella tavalla. Se merkitsee hänelle abstraktista oikeutta, paperille pantua lupaa, juridisen kiellon puuttumista. Hän ei halua käsittää, että juridisella luvalla on arvoa ainoastaan silloin, kun ihmisellä on aineelliset mahdollisuudet käyttää tätä lupaa.** Kansalla ei ole aineellista mahdollisuutta käyttää poliittista vapautta. Melkein kaikissa maissa kansan enemmistö on lukutaidotonta. Miksi se rupeaisi vaalimaan sananvapautta? Puute ja takapajuisuus tuomitsevat sen täydelliseen [320] tietämättömyyteen valtiollisista asioista. Miksi se kiinnostuisi parlamenttikeskusteluista?» Tshernyshevski lausuu varauksettomasti, että »Euroopassa ei ole sellaista maata, missä kansan valtaenemmistö vähääkään välittäisi niistä säännöksistä, jotka ovat liberalismin toiveiden ja puuhien kohteena...»***

[329]... Ilmoittaessaan vuoden 1859 »Sovremennikin» 6. vihkon poliittisessa katsauksessa, että Saksassa voimistuu liikehtiminen, joka vaatii Saksan [330] Liiton puuttumista asioihin Itävallan hyväksi, hän huomauttaa: »emme puhuneet rahvaasta, vaan varsinaisesti niistä luokista, joihin yleinen mielipide on keskittynyt, jotka harrastavat poliittisia asioita, lukevat lehtiä ja pyrkivät vaikuttamaan asiaan kulkuun, se on joukkoa, jota käytetään kaikkialla omanvoitonpyynnön ja juonittelun leikkikaluna.»****

»Rahvas» ei lue lehtiä, ei harrasta poliittisia asioita eikä vaikuta niiden kulkuun. Näin on asia nykyisin, niin kauan kuin sen tajunta on vielä syvässä unessa. Mutta kun se herää nykytieteen johtopäätökset omaksuneesta »parhaimmistosta» muodostuvan historiallisen toiminta-armeijan etujoukon vaikutuksesta, silloin »rahvas» ymmärtää, että sen tehtävänä on yhteiskunnan perusteellinen uudelleenjärjestäminen, ja silloin se käy käsiksi tuohon uudistustyöhön, jolla ei ole välitöntä suhdetta poliittisen rakenteen muotoja koskeviin kysymyksiin. Sellainen oli Tshernyshevskin hallitseva mielipide, joka tulee esille hänen lukuisten poliittisten katsaustensa suurimmasta osasta ***** . Jos tämä olennaisesti idealistinen näkemys

* Teokset, IV osa, ss. 156—157.

** Sama, s. 157.

*** Sama, s. 158.

**** Teokset, V osa, s. 249.

***** Kyseisiä katsauksia kertyy ainakin kaksi osaa hänen koottujen teostensa joukossa.

NB

NB

Idealistisen ja materialistisen historiנקäsityksen teoreettisen eron takia Plehanovilta on jäänyt huomaamatta liberaalin ja demokraatin välinen käytännöllis-poliittinen ja luokkaero

politiikasta tekeekin toisinaan tilaa toiselle, materialistisen käsityksen jonkinlaisena ituna esiintyvälle näkemykselle, niin se on vain poikkeustapaus, aivan kuten se minkä kohtasimme tutkiessamme Tshernyshevskin historiallisia mielipiteitä: lukija muistaa, että

noissa niin ikään olennaisesti idealistisissa katsoimuksissa tavattiin myös materialistisen historiנקäsityksen ituja. Selittäkäämme nyt parilla esimerkillä, millaisen luonteen Tshernyshevskin poliittiset katsaukset pakostakin saivat tuloksena juuri mainitsemastamme mielipiteestä, mikä hänellä oli hallitsevana kysymyksen ollessa politiikan suhteesta työväenluokan päätehtäviin.

Ensimmäinen esimerkki. Vuoden 1862 tammi-kuussa hän ryhtyy poliittisessa katsauksessaan väittelemään Preussin liberaalien äänenkannattajan »National Zeitungin» kanssa Itävallan sisäpolitiikasta. »National Zeitung» oli kirjoittanut: »olkoon Itävallan esimerkki opetuksena muille valtioille, jotteivät ne antaisi menojaan ylittää rahallista kantokykyään. Itävallan köyhtymisen syynä ovat sen ylettömät sotilasmenot.» Tämä »National Zeitungin» järkeily ei miellyttänyt Tshernyshevskiä.

[331]..Tuontapaisten ajatusten, jotka johtavat päätelmään, että Itävallan despoottinen hallitus menettelee kerrassaan oikein, olisi luullut hämmästyttävän ja ne todella hämmästyttivätkin hyvin monia »Sovremennikin» lukijoita. Ne eivät vaikuttaneet [332] enää välinpitämättömyydeltä poliittisen vapauden kysymyksiä kohtaan, vaan suoranaishelta myötätunnolta valistuksen vihollisia kohtaan. Vastustajat syyttivät Tshernyshevskiä useamman kerran tuollaisesta myötätunnosta. Juuri tuonkaltaisten syytösten vuoksi hän tekee vuoden 1862 maaliskuun poliittisen katsauksensa lopussa ironisen tunnustuksen: »meillä ei ole parempaa huvia kuin liberalismi —

mielemme tekee niin kovin lövtää jostain liberaaleja hauskutellaksemme heidän kustannuksellaan» Mutta itse asiassa hän kirjoitti paradoksaalisia katsauksiaan tietenkin kaikkea muuta kuin »hauskutellakseen» liberaalien kustannuksella tai puolustellakseen despoottisia hallituksia. Niiden perustana oli ajatus, että tiettyjen yhteiskunnallisten suhteiden vallitessa asiat eivät voi mennä toisin kuin ne menevät ja että sen, joka haluaa niiden menevän

NB
NB
NB

VRT.
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 144¹⁸⁴

muutettu!!

М

Союза во пользу Австрии, замечает: „мы говорили не о простолюдниках, а собственно о классах, в которых сосредоточивается общественное мнение, которые заняты политическими делами, читают газеты и обнаруживают влияние на ходъ дела,—это тогда, покуда служащая игрушкой своекорыстия и интриги“ *).

„Простолюдник“ не читает газетъ, не занимается политическими делами и не имѣютъ влияния на ихъ ходъ. Такъ обстоитъ дело теперь, пока еще глубоко спитъ ихъ сознание. А когда оно пробудится подъ влияніемъ передового отряда дѣйствующей исторической арміи, состоящаго изъ „лучшихъ людей“, усвоившихъ себѣ выводы современной науки, тогда „простолюдник“ поймуть, что ихъ задача состоитъ въ коренномъ переустройствѣ общества, и тогда они возьмутся за дѣло этого переустройства, не имѣющее прямого отношенія къ вопросамъ о формахъ политическаго устройства. Таковъ былъ преобладавшій взглядъ Чернышевскаго, который и обнаруживается въ большинствѣ его многочисленныхъ политическѣхъ обзорѣхъ **) . Если иногда этотъ, по существу своему идеалистическій, взглядъ на политику уступаетъ мѣсто другому взгляду, являющемуся какъ бы зачаткомъ материалистическаго пониманія, то это есть лишь исключеніе, совершенно подобное тому, съ которыми мы встрѣчались при изученіи историческихъ взглядовъ Чернышевскаго: читатель понимаетъ, что въ этихъ взглядахъ, тоже идеалистическихъ по своему существу, тоже встрѣчались зачатки материалистическаго взгляда на исторію. Пояснимъ же теперь двумя примѣрами, какой характеръ должны были принимать политическія обзорѣнія Чернышевскаго подъ влияніемъ только что указаннаго нами и преобладавшаго у него взгляда въ отношеніе политики къ главнымъ задачамъ рабочаго класса.

Первый примѣръ. Въ январѣ 1862 года онъ въ своемъ политическомъ обзорѣнии вступаетъ въ споръ съ прусскою либеральною „National Zeitung“ по поводу внутренней политики Австріи. „National Zeitung“ писала: „судьба Австріи да послужитъ для другихъ государствъ урокомъ, чтобы они не дѣлали расходовъ, превышающихъ финансовую ихъ силу. Причиною разоренія Австріи служатъ безцѣльность расходовъ ея на войско“. Чернышевскому не нравится это размышленіе „National Zeitung“. Онъ

*) Сочиненія, т. V, стр. 249.

**) Эти обзорѣнія составляютъ по объему, по крайней мѣрѣ два тома большого собранія его сочиненія.

ч. 3
2

330
Изъ за революц. работъ и др. и мат. работы на американ
Томасъ Гунтеръ: универс.-мат. и математ. работы
Вибера и Генриетты.

toisin, on suunnattava ponnistelunsa yhteiskunnallisten suhteiden perinpohjaiseen muuttamiseen. Muunlainen menettely merkitsee vain turhaa ajanhukkaa. Tshernyshevski teki pilkkaa liberaaleista nimenomaan siksi, että he ehdottivat lievennyshoitoa siinä, missä olisi tarvittu radikaalista parannusta.*

Toinen esimerkki. Selostaessaan saman vuoden huhtikuussa Preussin hallituksen ja Preussin edustajakamarin välistä selkkausta Tshernyshevski on jälleen asettuvinaan absolutismin puolelle sen taistellessa liberalismia vastaan. Hänen sanojensa mukaan liberaalit suotta ihmettelivät, ettei Preussin hallitus tehnyt heille vapaaehtoisesti myönnytystä, vaan piti parempana kuohuttaa maata hajottamalla edustajakamarin. »Olemme sitä mieltä», hän sanoo, »että Preussin hallituksen tulikin menetellä siten.»** Tämän piti jälleen järkyttää naiivia lukijaa ja tuntua hänestä vapauden asian peittämiseltä. On kuitenkin itsestään selvää, että kirjoittajamme ei tässä lainkaan lyöttäytynyt puolustamaan despotismia, vaan halusi ainoastaan [333] käyttää Preussin tapahtumia antaakseen huomiokykyisimmille lukijoilleen oikean käsityksen siitä pääedellytyksestä, mistä kaikkien suurten yhteiskunnallisten yhtenörmäysten lopputulos viime kädessä riippuu. Ja niinpä hän sanoo tästä asiasta seuraavaa:

»Samoin kuin eri valtioiden väliset riidat tapahtuvat alussa diplomaattista tietä, aivan samoin periaatteista käytävä taistelu itse valtion sisälläkin tapahtuu aluksi kansalaisvaikutuksen kautta eli niin sanottua laillista tietä. Mutta aivan samoin kuin valtioiden välinen riita ollessaan kyllin tärkeä johtaa aina sotilaallisiin uhkailuihin, aivan samoin on laita valtioiden sisäisissä asioissakin, kun kysymys on kyllin tärkeä. Jos riitaantuneet valtiot ovat kovin erivoimaisia, asian ratkaisevat tavallisesti jo pelkät sotilaalliset uhkailut: heikko valtio täyttää voimakkaamman tahdon, ja täten vältetään varsinaiselta sodalta. Aivan samalla tavalla myös tärkeissä sisäisissä asioissa sodalta vältetään

Vrt. Sotsial-Demokrat
n:o 1, s. 144,
sävy!

NB

NB

* Puhuessaan »Kansantaloustieteellisissä esseissään» vallitsevan taloudellisen järjestyksen ja »terveen teorian vaatimusten» välisestä epäsuhteesta Tshernyshevski keskeyttää toisinaan esityksensä kysymällä: »tuleeko sellaisen elämäntavan säilyä, jonka vallitessa tuollainen epäsuhte on mahdollinen?» (Ks. esim. Teokset, VII osa, s. 513.) Tämänkaltaisiin kysymyksiin lukijoita tuli johdattaa myös hänen poliittisten katsaustensa — erikoisesti niiden, joista seurasi se »järjelijön» päätelmä, että oikeassa olivat despotismin puolustajat eivätkä sen viholliset. Tällainen päätelmä oli Tshernyshevskille vain liiemman kerran esitetty perustelu nykyistä »elintapaa» vastaan. Mutta liberaalit eivät sitä useinkaan ymmärtäneet.

** Teokset, IX osa, s. 236.

ainoastaan silloin, kun toinen riitapuolista tuntee itsensä liian heikoksi toiseen verrattuna: se antaa heti periksi, kun vain havaitsee vastapuolen todella päättäneen turvautua sotilaallisiin toimenpiteisiin. Mutta jos kaksi riitaantunutta valtiota ovat siinä määrin tasavoimaisia, että heikommalla on toiveita hyökkäyksen torjumisesta, niin uhkailuista joudutaan sotaankin. Puolustautuvalla on puolellaan hyvin suuri etu, ja jos se ei ole aivan liian heikko, se ei masennukaan voimakkaamman vastustajan päätöksestä hyökätä sen kimppuun.»*

Tältä kannalta hän tarkasteli myös sitä, mitä niihin aikoihin tapahtui Preussissa. Hän puolusti ja kehui Preussin hallitusta — tästä on huomautettava — ainoastaan siksi, että se »toimi parhaalla mahdollisella tavalla kansallisen edistyksen hyväksi» musertaessaan niiden naiivien preussilaisten poliittisia illuusioita, jotka olivat ties millä perusteella kuvitelleet, että todella perustuslaillinen hallinto kotiutuu heille itsestään, ilman taistelua vastaan järjestelmää vastaan. Ja se, ettei hän osoittanut vähäisintäkään myötätuntoa preussilaisia liberaaleja kohtaan, vaan jopa pilkkasi heitä, selittyy sillä, että hänen aivan oikean mielipiteensä mukaan nämä halusivat saavuttaa tavoitteensa [334] ilman päättävistä taistelua poliittisia vihollisiaan vastaan. Puhuessaan edustajakamarin ja hallituksen välisen selkkauksen mahdollisesta lopputuloksesta hän huomautti erittäin tarkkanäköisesti, että »Preussin yleisen mielipiteen nykyisestä vireestä päätellen on luultavaa, että nykyisen järjestelmän vastustajat pitävät itseään liian heikkoina sotilaallista taistelua varten ja ovat valmiit alistumaan heti kun hallitus päättävästi uhkaa turvautua sotilaallisiin toimenpiteisiin.»** Niin kävikin. Tshernyshevski oli oikeassa halveksuessaan Preussin liberaaleja. Nämä halusivat todellakin, että perustuslaillinen järjestys olisi vakiintunut Preussiin itsestään. He eivät ainoastaan pidättyneet päättävistä toimenpiteistä — mistä heitä ei olisi voitu kaan syyttää, sillä silloisten yhteiskunnallisten voimasuhteiden vallitessa se oli mahdotonta —, vaan he periaatteessa tuomitsivat jokaisen tuollaisia toimenpiteitä koskevan ajatuksenkin, s.o. häiritsivät vointinsa mukaan yhteiskunnallisen

* Teokset, IX osa, s. 241.

** Sama.

voimasuhteen muuttumista suuntaan, mikä olisi mahdollistanut ryhtymisen tuollaisiin toimenpiteisiin vastaisuudessa. Tshernyshevski ei voinut antaa sitä heille anteeksi, kuten sitä ei antanut anteeksi Lassallekaan. On merkittävää, että juuri samaan aikaan kun Tshernyshevski pilkkasi Preussin liberaaleja poliittisissa katsauksissaan, Lassalle ruoski heitä puheissaan. Ja vielä merkittävämpää on, että käyttäen näissä puheissaan toisinaan samoja sanoja kuin Tshernyshevski saksalainen agitaattori puhui yhteiskunnallisista voimasuhteista kunkin annetun maan poliittisen järjestelmän perustana. Lassallella oli monissa suhteissa samat opettajat kuin Tshernyshevskillä. On luonnollista, että kummankin poliittinen ajatuksenjuoksu kulki samaan suuntaan ja johti osittain yhteen käyviin tuloksiin. Käytämme sanaa »*osittain*» sen tähden, että todetessamme suuren yhtäläisyyden Lassallen ja Tshernyshevskin mielipiteiden välillä emme kuitenkaan saa ummistaa silmiä myöskään niiden väliseltä erolta. Lassalle ei rajoitu päätelmään, että kunkin annetun maan perustuslaki on juridinen ilmaus siinä vallitsevasta yhteiskunnallisesta voimasuhteesta. Hän koettaa löytää ne syyt, jotka määräävät tämän voimasuhteen, ja löytää ne yhteiskunnan talouselämästä. Tätä kysymystä koskevia Lassallen puheita sävyttää materialistinen henki, mitä ei suinkaan voida sanoa esimerkiksi hänen puheestaan [335] Fichten filosofiasta tai hänen »*Hankittujen oikeuksien järjestelmästä*» n». Tshernyshevskikään ei sivuuta kysymystä syistä, joista yhteiskunnallinen voimasuhde riippuu, mutta tultuaan yhteiskunnalliseen itsetajuntaan hän pysähtyy erittelyssään, s. o. hän ei ylitä sitä rajaa, mikä erottaa historiallisen idealismin historiallisesta materialismista. Päinvastoin kuin Lassalle hän esiintyy Preussin asioita koskeissa järkeilyissään paljon johdonmukaisempana idealistina kuin monissa muissa sisällöltään poliittisissa tai historiallisissa artikkeleissaan. Tämä eroakin on pantava kokonaan »yhteiskunnallisen voimasuhteen» tilille. Niin heikko kuin kapitalismi Preussissa olikin nykyiseen verrattuna, siellä oli kuitenkin päässyt jo alulle työväenliike tämän sanan uusimmassa mielessä; Venäjällä taas alkoi vasta kukoistaa se *raznotshinetsien** liike,

NB

s.o. demokraattinen

jota sanotaan tavallisesti sivistyneistön liikkeeksi. Työväenliikkeen tarpeiden vaikutuksesta idealistienkin on usein pakko ajatella materialistisesti. Esimerkkejä työväenliik-

* Ks. tätä osaa. s. 444, alavilite. *Toim.*

keen tarpeiden tämänkaltaisesta vaikutuksesta voidaan luetella paljon nykypäivien Ranskasta. Sivistyneistön liike sitä vastoin työntää materialiste ja kin toisinaan puhtaasti idealististen järkeilyjen tielle. Tämän havaitsee erityisen hyvin nykyisellä Venäjällä.

Tshernyshevskin poliittiset katsaukset oli tarkoitettu »parhaimmistolle», jonka tuli tietää, mitä sen oli opetettava takapajuiselle massalle. »Parhaimmiston» työ rajoittui pääasiallisesti propagandaan. Ei kuitenkaan yksinomaan siihen. »Rahvas» ei yleensä puhuen esiinny poliittisella näyttämöllä. Ja se, mitä tuolla näyttämöllä tapahtuu, niin ikään yleisesti puhuen ei suurestikaan koske sen etuja. Sattuu kuitenkin poikkeuksellisia ajanjaksoja, joiden kuluessa kansanjoukot heräävät tavanomaisesta horrostilastaan ja tekevät tarmokkaita, vaikkakin usein miltei tiedottomia yrityksiä kohtalonsa parantamiseksi. Tällaisina poikkeuksellisina ajanjaksoina »parhaimmiston» toiminta kadottaa enemmän tai vähemmän propagandavoittoisen luonteensa ja muuttuu agitatoriseksi. Tuollaisista aikakausista Tshernyshevski sanoo seuraavaa:

»Historiallinen edistys tapahtuu hitaasti ja vaikeasti... [336] niin hitaasti, että jos rajoitumme liian lyhyisiin ajanjaksoihin, niin satunnaisista seikoista aiheutuvat heilahtelut historian etenevässä liikkeessä voivat hämätä katseeltamme yleisen lain vaikutuksen. Jotta sen vääjäämättömyydestä voitaisiin vakuuttua, on tarkasteltava tapahtumien kulkua pitemmältä ajalta... Verratkaa Ranskan yhteiskuntalaitoksen ja lakien tilaa vuonna 1700 ja nyt — ero on tavaton ja kokonaisuudessaan nykyisen eduksi; kuitenkin melkein koko tämä puolitoista vuosisataa on ollut hyvin raskasta ja synkkää aikaa. Sama koskee Englantia. Mistä on peräisin tämä ero? Sitä on koko ajan pohjustanut se, että kunkin sukupolven parhaimmisto on havainnut aikansa elämän tavattoman raskaaksi; sen toiveet, ainakin muutamat niistä, ovat saavuttaneet vähitellen yleistä kannatusta, ja sitten, joskus, monen vuoden kuluttua, yhteiskunta on työskennellyt onnellisten olosuhteiden vallitessa puoli vuotta, vuoden, jopa kolme tai neljäkin vuotta toteuttaakseen vaikkapa eräitä niistä harvoista toiveista, jotka parhaimmiston ansiosta ovat juurtuneet sen tietoisuuteen. Työ ei ole ollut koskaan menestyksellistä: into on laimennut jo puolivälissä, yhteiskunnan voima on ehtynyt ja sen käytännöllinen elämä jälleen joutunut pitkälliseen pysähdystilaan, ja parhaimmistoon kuuluvat, mikäli he ovat eläneet kauemmin kuin virittämänsä työ, ovat nähneet toiveensa kaukana toteutumisestaan, ja heidän on entiseen tapaan täytynyt murehtia elämän raskautta. Mutta lyhyen jaloudenpuuskan aikana ehdittiin muuttaa paljon. Muutokset suoritettiin tietysti nopeasti, ei ollut aikaa ajatella uusien lisärakennelmien siroutta, ne jäivät siloittelematta, ei ehditty huolehtia uusien osien ja säilyneiden jäännösten rakennustaitteellisen sopusoinnun hienouksista, ja pysähdyskausi sai ottaa uudistetun rakennuksen vastaan lukuisien pienten muodottomuuksien ja rumennusten sävyttämänä. Mutta tuolla veltoilla ajalla riitti joutohetkiä katsella tarkoin

jokaista pikkuseikkaa, ja koska sille epämieluisien pikkuseikkojen paik-kailu ei vaatinut erikoisia ponnisteluja, niin ne korjattiin vähitellen; ja sillä aikaa kun uupunut yhteiskunta näperteli pikkuseikkojen parissa, parhaimmisto puhui, että uudistustyö ei ole lopussa, todisteli, että rakennuksen vanhat osat ränsistymistään ränsistyvät, todisteli, että on tartuttava jälleen toimeen laajassa mitassa. Uupunut yhteiskunta torjui aluksi sen äänen pitäen sitä kiusallisena lepoa häiritsevänä huutona; sitten jälleen voimistuttuaan yhteiskunta alkoi yhä enemmän kallistaa korvaansa mielipiteelle, jota oli ennen paheksunut [337] vakuuttuen vähitellen, että siinä oli osin perää ja vuosi vuodelta tunnustaen tuon osan yhä suuremmassa määrin sekä ollen lopulta valmis yhtymään eturivin ihmisten ajatuksen uuden uudistuksen välttämättömyydestä ja ensimmäisessä suotuisassa tilaisuudessa tarttuen uudella innolla työhön ja jättäen sen jälleen kesken ja jälleen torkkuen ja sitten taas tehden työtä.*

Tshernyshevskin poliittisten katsausten tarkoi-tuksena oli nimenomaisesti näyttää »parhaimmis-tole», että silloisen yhteiskuntajärjestyksen vanha rakennus ränsistyy ränsistymistään ja että on »tar-tuttava jälleen toimeen laajassa mitassa». Ja kuten kaikesta näkyy, kirjallisen toimintansa ensimmäi-sen, s.o. Siperiaa edeltäneen vaiheen lopulla hänestä alkoi tuntua, että yhteiskunta yhä suurem-massa määrin kallistaa korvaansa hänen ajatuksil-leen ja yhä suuremmassa määrin yhtyy niihin. Toisin sanoen, hän rupesi ajattelemaan, että Venäjänkin historiassa on lähestymässä eräs niitä siunauksellisia harppauksia, joita historiassa tapah-tuu harvoin, mutta jotka siitä hyvästä vievät pit-kästi eteenpäin yhteiskunnallisen kehityksen proses-sia. Venäläisen yhteiskunnan edistyksellisten ker-rostien mieliala oli todella nopeassa nousussa ja sitä mukaa nousi myös Tshernyshevskin mieliala. Hän, joka oli aikoinaan pitänyt mahdollisena ja hyödyli-senä selittää hallitukselle, mitä sen omat edut vaativat talonpoikaiston vapauttamisasiassa, ei enää ajatellutkaan kääntyä hallituksen puoleen. Kaikki hallitukseen asetettavat toiveet tuntuivat hänestä vahingolliselta itsepetokselta. Artikkelissa »Venä-läinen uudistaja» (»Sovremennik», 1861, lokakuu), joka oli kirjoitettu M. Korfin kirjan »Kreivi Spe-ranskin elämä» ilmestymisen johdosta, Tsherny-shevski todistelee seikkaperäisesti, että yhdenkään uudistajan ei meidän oloissamme tule antautua sellaiseen toiveajatteluun. Viholliset nimittivät Speranskia vallankumoukselliseksi. Tuollainen arvio naurattaa Tshernyshevskiä. Speranskilla oli tosiaan hyvin laajoja uudistussuunnitelmia, mutta olisi

NB

Vrt. Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 161¹⁸⁵

naurettavaa sanoa häntä vallankumoukselliseksi niiden keinojen mittojen perusteella, joita hän aikoi käyttää tarkoitustensa toteuttamiseksi. Hän pysyi pystyssä ainoastaan siksi, että ehti hankkia keisari Aleksanteri I luottamuksen. Tähän luottamukseen nojautuen hän aikoikin toteuttaa noita suunnitelmia. Ja juuri siksi Tshernyshevski nimittää häntä haaveilijaksi...

Sotsial-
Demokrat,
s. 161
muutettu

[338]... Vahingollisilta viehtymyksiltä politiikassa säästyy vain se, joka pitää jatkuvasti mielessä että yhteiskuntaelämän kulun määrää yhteiskunnallinen voimasuhde. Se, joka haluaa toimia tämän perusmääritelmän mukaisesti, joutuu toisinaan käymään raskasta siveellistä taistelua. Tshernyshevski koettaa varoittaa tästä asiasta aikansa »parhaimmistoa», sillä hänestä näytti, että oltiin lähestymässä harppausta. Niinpä jo tammikuussa 1861 käsitellessään tunnetun amerikkalaisen taloustieteilijän Careyn erästä kirjaa — Careyn mitättömyyden hän muutoin paljastaa mitä oivallisimmin — Tshernyshevski siirtyy odottamatta tunnettuun juutalaissankarittareen Juudiin ja puolustaa kiivaasti tämän tekoa. Hän sanoo: »Historian kehitystie ei ole Nevskin prospektin jalkakäytävä; se kulkee kauttaaltaan halki peltöjen, milloin pölyisten, milloin mutaisten, milloin taas yli soiden tai läpi viidakoiden. Ken pelkää pölytyvänsä tai liikavansa saappaansa, hänen on parasta olla ryhtymättä yhteiskunnalliseen toimintaan: se on jaloa työtä ihmiselle silloin, kun ajattelee todella ihmisten parasta, mutta ei mitään siistiä työtä. Tosin siveellisestä puhtaudesta voi olla erilaisia käsityksiä: jostakusta saattaa ehkä tuntua, että esimerkiksi Juudit ei tahrannut itseään... Avartakaa mietteittenne piiriä ja silloin monista yksityisluontoisista kysymyksistä seuraa erilaisia velvoituksia kuin ne, jotka seuraisivat samojen kysymysten asettamisesta eristetyinä.»*

Vrt. poisjätö
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 162¹⁸⁶

60-luvun alussa hallituksella oli aikomus lievittää hiukan sensuurirajoituksia. Päätettiin kirjoittaa uusi sensuuriasetus, ja lehdistön sallittiin lausua mielipiteensä sen itsensä suitsimisesta. Tshernyshevski ilmaisi vitkastelematta oman kantansa asiasta, ja tavallisuuden mukaan se erosi suuresti tavanomaisesta liberaalisesta katsomuksesta. [339] Tosin Tshernyshevski itse nauraa myrkyllisesti ihmisille, jotka olettavat painokoneen omaavan jonkinlaisen erikoisvoiman kuten belladonna, rikkihappo, räjähdyshopea j.n.e. »Henkilökohtainen mielipiteemme ei kallistu epäluonnollisen vahin-

* Teokset, VIII osa, ss. 37—38.

gollisten seurauksien odottamiseen esineiltä ja toiminnoilta, joilla ei ole voimaa aiheuttaa tuollaisia onnettomuuksia. Arvelemme, että painokone on liian heikko aiheuttamaan yhteiskunnallisia onnettomuuksia. Eihän siinä ole sellaista mustepaljoutta, että se jotenkin tulvahtaessaan hukuttaisi koko maan, eikä siinä ole sellaisia jousia, että ne jotenkin irtaantuessaan lennättäisivät kirjakkeita ja ampuisivat niillä kuin kartessilla.» Tshernyshevski myöntää kuitenkin, että on aikoja, jolloin lehdistö voi olla jonkin maan hallitukselle ainakin yhtä vaarallinen kuin kartessi. Nimittäin sellaisina aikoina, jolloin hallituksen edut käyvät ristiin yhteiskunnan etujen kanssa ja on lähestymässä vallankumouksellinen purkaus. Tuollaisessa asemassa ollessaan hallituksella on täysi syy panna lehdistö ahtaalle, koska tämä muiden yhteiskunnallisten voimien mukana valmistele sen kukistamista. Tuollaisessa asemassa ovat alinomaan olleet melkein kaikki tämän vuosisadan Ranskan useasti vaihtuneet hallitukset. Tshernyshevski selostaa sitä hyvin yksityiskohtaisesti ja levollisesti. Venäjän hallituksesta artikkelissa ei puhuta lainkaan ennen kuin aivan lopussa. Mutta päätteeksi Tshernyshevski odottamatta kysyy lukijalta: entä jospa ilmenisikin, että painolainsäädäntö on meillä tosiaan tarpeen? »Silloin ansaitsimme jälleen valistuksen vastustajien, edistysten vihollisten, vapauden vihaajien, despotismin ylistäjien j.n.e. nimen, minkä moitteen kohteeksi olemme saattaneet itsemme jo monta kertaa.» Siksi hän ei haluakaan ryhtyä tutkimaan kysymystä erikoisen painolainsäädännön tarpeellisuudesta tai tarpeettomuudesta meillä. »Pelkäämme», hän sanoo, »että tunnontarkka tutkiminen johtaisi meidät vastaukseen: kyllä, se on tarpeen.» * Johtopäätös on selvä: se on tarpeen, koska Venäjälläkin on lähestymässä »harppauksen» aika.

NB

Samassa »Sovremennikin» maaliskuun numerossa, jossa juuri lainaamamme artikkeli oli julkaistu, ilmestyi myös poleeminen kirjoitus: »Onko opittu?», joka koski vuoden 1861 tunnettuja ylioppilaslasevottomuuksia. Tshernyshevski puolustaa siinä ylioppilaita »ohranoiden» esittämiltä moitteilta, että he eivät muka haluaisi opiskella [340], ja lausuu saman tien monta karvasta totuutta hallitukselle. Lähimpänä aiheena tähän polemiikkiin oli tuntemattoman tekijän aikakauslehdessä »S.-Peterburgskije Akademitsheskije Vedomosti» julkaisema kirjoitus »Opiskellako vai ei opiskella?» Tshernyshevski

* Teokset, IX osa, ss. 130, 156.

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
s. 163

vastaa, että ylioppilaisiin nähden tuollainen kysymys on mieleton, sillä he ovat aina halunneet opiskella, mutta yliopistolain ehdistavat säännökset ovat häirinneet heitä. Ne pyrkivät saattamaan ylioppilaat pikkulasten asemaan, vaikka he ovat siinä iässä, jolloin mies lakiemme mukaisesti saa mennä naimisiin, päästä valtion virkaan ja »olla joukko-osaston komentajana». Ei ole ihme, että he protestoivat. Heiltä oli kielletty jopa sellaisetkin kerrassaan viatomat järjestöt kuin keskinäisen avun yhdistykset, jotka ovat ehdottoman välttämättömiä, kun ottaa huomioon opiskelijain enemmistön varattomuuden. Ylioppilaat eivät voineet olla nousematta tuollaista järjestystä vastaan, sillä olihan kysymys »leipäpalasta ja mahdollisuudesta seurata luentoja. Tämä leipä, tämä mahdollisuus oli riistetty». Tshernyshevski lausuu suoraan, että yliopistolain laatijat tahtoivat nimenomaisesti riistää opiskelumahdollisuuden ylioppilaiden enemmistöltä. »Jos artikkelin kirjoittaja tai hänen hengenheimolaisensa pitävät tarpeellisena todistaa, ettei tuollaista tarkoitusta suinkaan ollut olemassa yliopistolakia laadittaessa, painattakoot asiakirjat niistä neuvotteluista, joiden pohjalta laki syntyi.» Artikkelin »Opiskellako vai ei opiskella?» nimettömän kirjoittajan moite haluttomuudesta opiskella kohdistui ei ainoastaan ylioppilaita vaan koko venäläistä yhteiskuntaa vastaan. Tätä seikkaa Tshernyshevski käyttikin siirtääkseen yliopistolevottomuuksia koskevan kiistan yleisemmälle pohjalle. Hänen vastustajansa oletti eräiden merkien viittaavan siihen, että venäläinen yhteiskunta olisi opinhaluista. Siitä olivat hänen mielestään todistuksena »sadat» meillä syntyvät uudet julkaisut, »kymmenet» sunnuntai-koulut. »Sadat uudet julkaisut, mistähän kirjoittaja on voinut laskea satoja?» Tshernyshevski huudahtaa. »Mutta tarvittaisiin todella satoja, ja haluaako kirjoittaja tietää, miksi ei perusteta satoja uusia julkaisuja, niin kovin kuin kaivataankin? Siksi, että vähänkään elävemmän aikakauslehden on sensuuriolojemme vuoksi mahdoton pysyä hengissä missään muualla kuin muutamissa suurkaupungeissa. Jokainen vaaras kauppakaupunki tarvitsisi [341] muutamia vaikkapa pienempiäkin sanomalehtiä; jokaisessa kuvernementissa pitäisi julkaista muutamia paikallisia lehtiä. Niitä ei ole, koska niitä ei saa olla... Kymmeniä sunnuntai-kouluja... Se ei ole liioittelua kuten puheet sadoista uusista julkaisuista: valtakunnassa, missä on yli 60 miljoonaa asukasta, lasketaan tosiaan olevan vain kymmeniä sunnuntai-kouluja. Vaikka niitä pitäisi olla kymmeniätuhansia, ja nopeasti voitaisiinkin järjestää tosiaan kymmeniä-

tuhansia, ja nytkin voisi olla toiminnassa ainakin monia tuhansia. Miksi sitten niitä on ainoastaan kymmeniä? Siksi, että niitä epäillään, ahdistellaan ja kapaloidaan niin, että opetustyölle uskollisimmiltakin ihmisiltä loppuu halu opettaa niissä.»

Viitattuaan »satojen» uusien aikakauslehtien ja »kymmenien» sunnuntaikoulujen olemassaoloon yhteiskunnan opinhalun näennäisinä tunnusmerkeinä Tshernyshevskin käsittelemän artikkelin kirjoittaja oli kiiruhtanut lisäämään, että kyseiset merkit ovat pettäviä. »Kun kuuntelet huutoja kaduilla, hän oli kertonut haikeana, »kun sanotaan, että siellä ja siellä on tapahtunut sitä ja sitä, niin pää painuu väkisinkin alas ja tunnet itsesi pettyneeksi...» »Sallittaneen kysyä, herra artikkelinkirjoittaja», Tshernyshevski vastaa, »mitä huutoja te kuulette kaduilla? Poliisimestareiden ja -konstaapelien huutoja, niitä huutoja mekin kuulemme. Niitäkö tarkoittatte? Sanotaan, että siellä ja siellä on tapahtunut sitä ja sitä... — mitä sellaista esimerkiksi? Siellä on tapahtunut kavallus, tuolla on ylitetty toimivaltaa, täällä on tehty vääryyttä heikolle, tuolla on myötäilty mahtavalle — siitä puhutaan lakkaamatta. Tällaisten kaikkialla kuuluvien huutojen johdosta, näiden jokapäiväisten puheiden johdosta pää painuu tosiaan tahtomattakin alas ja tunnet itsesi pettyneeksi.»

Ylioppilaitten syyttelijä oli paheksunut heidän mukamas suvaitsemattomuuttaan vieraita mielipiteitä kohtaan, sitä että he protestoidessaan turvautuvat vihellyspilleihin, liotettuihin omeniin ja muihin senkaltaisiin »katuaseisiin». Tshernyshevski vastaa hänelle, että »vihellyspillejä ja liotettuja omenia ei käytetä katuaseina: katuaseita ovat pistimet, kiväärinperät ja sapelit». Hän kehottaa vastustajaansa muistamaan »käyttivätkö ylioppilaat näitä aseita jotakuta vastaan vai käytettiinkö niitä ylioppilaita vastaan... ja oliko tarvetta käyttää niitä ylioppilaita vastaan».

On ymmärrettävää, minkä vaikutelman Tshernyshevskin tämänkaltaiset kirjoitukset tekivät Venäjän opiskelevaan nuorisoon. Kun [342] sitten ylioppilaslevottomuudet toistuivat 60-luvun lopulla, niin kirjoitusta »Onko opittu?» luettiin opiskelijain kokouksissa parhaana puolustuksena heidän vaatimuksilleen. Niin ikään on ymmärrettävää, mikä oli herrojen »ohranoiden» suhde tuollaisiin haastekirjoituksiin. Suuren kirjaillijan »vaarallinen» vaikutus opiskelevaan nuorisoon kävi heille yhä selvemmäksi.

Tiedämme jo, miten tuo vaikutus lopetettiin.

Utooppisen sosialismin kannalla olleesta Tshernyshevskistä tuntui, että ne suunnitelmat, joita hänen länsimaiset hengen-

idem
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
164

NB

Tähän asti
Sotsial-
Demokrat
n:o 1,
164

heimolaisensa pyrkivät toteuttamaan, saattoivat toteutua mitä erilaisimmissa poliittisissa muodoissa. Siten sanoi teoria. Ja niin kauan kuin Tshernyshevski pysyi teorian alalla, hän lausui tämän katsomuksensa epäröimättä julki. Hänen kirjallisen toimintansa alkuaikoina yhteiskuntaelämämme tuntui ikään kuin lupailevan jonkinlaista ainakin välillistä vahvistusta tälle mieliteelle: etumaisilla ihmisillä virisi silloin toive, että hallitus ottaisi käsiinsä talonpoikaiskysymyksen tasapuolisen ratkaisemisen aloitteen. Se oli toteutumaton toive, josta Tshernyshevski luopui melkein ennen kuin kukaan muu. Ja joskin hän teorian alalla myöhemminkin näki epäselvästi talouselämän ja politiikan välisen suhteen, niin käytännöllisessä toiminnassaan — näin sanoessamme tarkoitamme hänen toimintaansa yhteiskunnallis-poliittisena kirjailijana — hän esiintyi vanhan järjestyksemme tinkimättömänä vastustajana, vaikka hänen omalaatuinen ironiansa jatkuvasti johdattikin monia vapaamielisiä lukijoita siinä suhteessa harhaan. Tosiiasiallisesti — joskaan ei teoriassa — hänestä tuli tinkimättömän poliittisen taistelun mies, ja taistelun jano uhkuu hänen jokaisen vuodelta 1861 ja erityisesti hänelle kohtalokkaalta vuodelta 1862 peräisin olevan kirjoituksensa miltei jokaiselta riviltä.

NB

*Huomautukset kirjottettu
alkaisintaan lokakuussa 1909,
myöhäisintään huhtikuussa 1911*

*Julkaistu osittain v. 1933
XXV Lenin-kokoelmassa*

*Julkaistaan ensi kerran
kokonaisuudessaan*

*Julkaistaan alkuperäiskappaleen
mukaan*

HUOMAUTUKSIA

¹ *Muistiinpanot Marxin ja Engelsin teoksesta »Pyhä perhe»* V. I. Lenin teki v. 1895 oleskellessaan ensimmäistä kertaa ulkomailla, minne hän oli lähtenyt Venäjältä solmiakseen yhteyden »Työn vapautus» ryhmään.— 1.

² *»Pyhä perhe eli kriittillisen kritiikin kritiikkiä. Bruno Baueria ja kumppaneita vastaan»* on K. Marxin ja F. Engelsin ensimmäinen yhteinen tuote. Se kirjoitettiin syys—marraskuussa 1844 ja ilmestyi helmikuussa 1845 Frankfurt am Mainissa.

»Pyhä perhe» on leikillinen nimitys Bauerin veljeksistä ja heidän kannattajistaan, jotka olivat ryhmittyneet »Allgemeine Literatur-Zeitungin» (»Yleisen Kirjallisuuslehden») ympärille. Esiintyessään Bauereita ja muita nuorhegeliläisiä (eli vasemmistohegeliläisiä) vastaan Marx ja Engels arvostelevat samalla itsensä Hegelin idealistista filosofiaa.

Marxin ja nuorhegeliläisten välillä ilmeni syvällisiä erimielisyyksiä jo kesällä 1842, jolloin Berliinissä muodostui n.s. »Vapaiden» kerho. Tultuaan lokakuussa 1842 toimittajaksi »Rheinische Zeitungiin» (»Reinin Lehteen»), jota avustivat myös eräät Berliinin nuorhegeliläiset, Marx vastusti sellaisten sisällyksettömien, mahtipontisten artikkelien julkaisemista, jotka olivat peräisin todellisesta elämästä irtaantuneen ja abstraktisiin filosofisiin riitoihin vajonneen »Vapaiden» kerhon piiristä. Niiden kahden vuoden aikana, jotka olivat kuluneet Marxin katkaistua välinsä »Vapaiden» kanssa, teoreettiset ja poliittiset erimielisyydet yhtäältä Marxin ja Engelsin ja toisaalta nuorhegeliläisten välillä olivat syventyneet ja muuttuneet sovittamattomiksi. Tämä selittyi paitsi Marxin ja Engelsin siirtymisellä idealismista materialismiin ja vallankumouksellisesta demokratiasta kommunismiin myös sillä evoluutiolla, jonka Bauerin veljekset ja heidän hengenheimolaisensa olivat kokeneet tänä aikana. Bauer ja hänen ryhmänsä olivat »Allgemeine Literatur-Zeitungin» palstoilla sanoutuneet irti »vuoden 1842 radikalismista» ja »Rheinische Zeitungista» sen selvimpänä ilmituojana, he olivat ajautuneet mitä ällöttävimpään vulgääriin subjektiiviseen idealismiin: he julistivat »teoriaa», jonka mukaan ainoastaan valitut yksilöt, »hengen», »puhtaan kritiikin» edustajat luovat historiaa, kun

taas massa, kansa, on vain piintynyttä materiaalia, historiallisen prosessin painolastia.

Marx ja Engels päättivät omistaa ensimmäisen yhteisen teoksen näiden vahingollisten, taantumuksellisten aatteiden paljastamiselle sekä uusien, materialististen ja kommunististen katsomusten puolustamiselle.

Engelsin 10-päiväisen Pariisissa oleskelun aikana laadittiin kirjan suunnitelma, annettiin sille aluksi nimi »Kriittillisen kritiikin kritiikkiä. Bruno Baueria ja kumppaneita vastaan», jaettiin sen jaksot ja kirjoitettiin »Alkulause». Engels kirjoitti jaksonsa jo ennen lähtöään Pariisista. Marx, jonka tehtäväksi oli tullut laatia suurempi osa kirjaa, jatkoi työtään sen parissa marraskuun lopulle 1844; tällöin hän laajensi huomattavasti kirjan suunniteltua kokoa käyttäen laatimiinsa jaksoihin osan taloustieteellisiä ja filosofisia käsikirjoituksiaan, joita hän oli tehnyt keväällä ja kesällä 1844, sekä XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen historiaa koskevia tutkielmiaan ja useita muita kirjoitelmiaan ja muistiinpanojaan. Kirjan painatusvaiheessa Marx lisäsi otsikkoon sanat »Pyhä perhe». Se seikka, että kirja pienestä koostaan huolimatta käsitti yli 20 painoarkkia, vapautti sen eräissä Saksan valtioissa silloin vallinneiden säädösten mukaisesti ennakkosensuurista.—5.

³ »*Allgemeine Literatur-Zeitung*» (»Yleinen Kirjallisuuslehti») — saksankielinen kuukausijulkaisu, jota nuorhegeliläinen Bruno Bauer julkaisi Charlottenburgissa joulukuusta 1843 lokakuuhun 1844.—5.

⁴ »*Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie*» (»Kansantaloustieteen arvostelua. Hahmotelma») — F. Engelsin teos, joka ensimmäisen kerran julkaistiin vuoden 1844 alussa aikakauslehdessä »*Deutsch-Französische Jahrbücher*» (»Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat») (K. Marx und F. Engels Werke, Band 1, Dietz Verlag Berlin, 1958, S. 499—524).—6.

⁵ »*Deutsch-Französische Jahrbücher*» (»Saksalais-ranskalaiset vuosikirjat») — K. Marxin ja A. Rügen toimittamana Pariisissa julkaistu saksankielinen aikakauslehti. Ilmestyi ainoastaan ensimmäinen helmikuussa 1844 julkaistu kaksoisnumero. Lehdessä julkaistiin K. Marxin teokset »Hegelin oikeusfilosofian arvostelua. Johdanto», »Juutalaiskysymyksestä» sekä F. Engelsin »Kansantaloustieteen arvostelua. Hahmotelma» ja »Englannin tilanne. Thomas Carlyle. 'Entistä ja nykyistä'» (K. Marx und F. Engels Werke, Band 1, Dietz Verlag Berlin, 1958, S. 378—391, 347—377, 499—524, 525—549). Kyseiset tuotteet merkitsivät Marxin ja Engelsin lopullista siirtymistä materialismiin ja kommunismiin. Pääsyyinä lehden julkaisemisen lopettamiseen olivat periaatteelliset erimielisyydet Marxin ja porvarillisen radikaalin Rügen välillä.—6.

⁶ Tarkoitetaan 1840 ilmestynyttä Proudhonin teosta »*Qu'est-ce que la propriété? ou Recherches sur le principe du droit et du gouvernement*» (»Mitä on omistus? eli tutkielma oikeuden ja vallan periaatteesta»). Marx arvostelee tätä teosta tammikuun 24 p:nä 1865 Schweitzerille lähettämässään kirjeessä.—8.

- ⁷ Tarkoitetaan Eugène Suen romaania »*Les mystères de Paris*» (»Pariisin salaisuuksia»), joka on kirjoitettu poroporvarillisen sentimentaalisisessa ja filantrooppisessa hengessä; romaani ilmestyi Pariisissa 1842—1843 ja tuli laajasti tunnetuksi Ranskassa sekä muissa maissa; käännetty venäjäksi.—14.
- ⁸ Marx tarkoittaa J. Faucherin kirjoituksia otsikolla »*Englische Tagesfragen*» (»Englannin päivänkysymyksiä»), jotka ilmestyivät »*Allgemeine Literatur-Zeitung*» VII ja VIII vihkossa (kesä- ja heinäkuussa 1844).—14.
- ⁹ *Loustalotin lehti v. 1789*—viikkolehti »*Révolutions de Paris*» (»Pariisin vallankumoukset»), joka ilmestyi Pariisissa heinäkuusta 1789 helmikuuhun 1794. Syyskuuhun 1790 saakka lehteä toimitti vallankumouksellinen lehtimies, demokraatti Elysée Loustalot.—15.
- ¹⁰ G. W. F. Hegel. »*Phänomenologie des Geistes*» (»Hengen fenomenologia»). Teoksen ensimmäinen painos ilmestyi v. 1807. Kirjoittaessaan »*Pyhää perhettä*» Marx käytti Hegelin teosten toisen painoksen (Berliini 1841) II osaa. Tuota Hegelin ensimmäistä suurteosta, jossa tämä esittää filosofisen järjestelmänsä, Marx nimitti »*Hegelin filosofian lähteeksi ja salaisuudeksi*» (K. Marx »*Ökonomisch-philosophische Manuskripte aus dem Jahre 1844*». Marx—Engels Gesamtausgabe, Erste Abteilung, Band 3, Marx—Engels—Verlag G. M. B. H. Berlin, 1932, S. 153).—15.
- ¹¹ *Doktrinäärit*—ryhmä porvarillisia poliitikkoja restauraatiokauden Ranskassa (1815—1830); perustuslaillisina monarkisteina, demokraattisen ja vallankumouksellisen liikkeen vannoutuneina vihollisina doktrinäärit pyrkivät saamaan Ranskassa aikaan porvariston ja aateliston liiton englantilaiseen malliin. Doktrinääreistä tunnetuimpia olivat historikko F. Guizot ja filosofi P. Royer-Collard, jonka katsomukset olivat filosofian alalla reaktio XVIII vuosisadan ranskalaista materialismia sekä Ranskan porvarillisen vallankumouksen demokraattisia aatteita vastaan.—17.
- ¹² Br. Bauerin kirjassaan »*Die Judenfrage*» (»Juutalaiskysymys») *Braunschweig, 1843* esittämät katsomukset Marx kumosi artikkeleissa »*Zur Judenfrage*» (»Juutalaiskysymyksestä»), joka painettiin 1844 »*Deutsch-Französische Jahrbücher*issä» (K. Marx und F. Engels Werke, Band 1, Dietz Verlag Berlin, 1958, S. 347—377).—17.
- ¹³ »*Yleiset ihmisoikeudet*»—vuosien 1789—1793 Ranskan porvarillisen vallankumouksen kaudella »Ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistuksessa» esitetyt periaatteet.—21.
- ¹⁴ *Brumairekuun 18.* (9. marraskuuta 1799)—päivä, jona Napoleon Bonaparte suoritti valtiokaappauksen kukistamalla Direktorion ja pystyttämällä diktatuurinsa.—23.
- ¹⁵ *Kartesiolainen materialismi*—Descartesin fysiikan jatkajien materialismi (Descartesin nimen latinankielisen kirjoitustavan—

Cartesius — mukaan). Mainittu kirja P. J. G. Cabanis. »Rapports du physique et du moral de l'homme» (»Fyysillisen ja psyykkillisen suhde ihmisessä») ilmestyi Pariisissa 1802.—25.

- ¹⁶ *Nominalismi* — keskiaikainen filosofinen suuntaus, joka piti yleiskäsitteitä vain yksityisten esineiden niminä päinvastoin kuin keskiaikainen »realismi», joka tunnusti yleiskäsitteiden eli ideain olioista riippumattoman olemassaolon.
Nominalismi tunnusti esineen ensisijaisuuden ja käsitteen toissijaisuuden. Sen vuoksi nominalismi oli, kuten Marx sanoo »Pyhässä perheessä», materialismin ensimmäinen ilmentymä keskiajalla (K. Marx und F. Engels Werke, Band 2, Dietz Verlag Berlin, 1959, S. 135).— 26.
- ¹⁷ *Sensualismi* — filosofinen oppi, joka tunnustaa aistimukset ainoaksi tiedon lähteeksi.— 26.
- ¹⁸ *Babouvistit* — Ranskassa 1796 esiintyneen utooppisen kommunistisen »yhdenvertaisten» liikkeen johtajan Gracchus Babeufin kannattajat.— 27.
- ¹⁹ V. I. Lenin tarkoittaa Feuerbachin teosta »*Grundsätze der Philosophie der Zukunft*» (1843) (»Tulevaisuuden filosofian periaatteet»), joka on jatkoa Feuerbachin aforismeihin »*Vorläufige Thesen zu einer Reform der Philosophie*» (1842) (»Alustavia teesejä filosofian uudistusta varten»), joissa Feuerbach esittää materialistisen filosofiansa perusteet ja arvostelee Hegelin idealistista filosofiaa.—28
- ²⁰ *Fleur de Marie* on Eugène Suen romaanin »Pariisin salaisuuksia» naishahmo.— 29.
- ²¹ »*Anekdotä zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik von Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach, Friedrich Köppen, Karl Nauwerck, Arnold Ruge und einigen Ungenannten*» (»Julkaisemattomia kirjoituksia uusimman saksalaisen filosofian ja yhteiskuntapoliittisen kirjallisuuden alalta. Kirj. Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach, Friedrich Köppen, Karl Nauwerck, Arnold Ruge ja eräät nimeltä mainitsemattomat») oli kokoelma kirjoitelmia, joita sensuuri ei ollut sallinut julkaista saksalaisissa aikakauslehdissä ja jotka A. Ruge julkaisi 1843 Zürichissä. Kokoelman avustajien joukkoon kuului myös K. Marx.—31.
- ²² *Filantrooppi-toryiksi* kutsuttiin »Nuori Englanti» -nimiseen ryhmään kuuluneita englantilaisia poliitikkoja ja kirjailijoita.
Kyseinen ryhmä muodostui XIX vuosisadan 40-luvun alussa ja kuului konservatiiviseen puolueeseen. Ilmentäen maaylimystön tyytymättömyyttä porvariston taloudellisen ja poliittisen mahdin kasvun johdosta »Nuoren Englannin» johtajat turvautuivat demagogiaan saadakseen työväenluokan vaikutukseensa ja käyttääkseen sitä taistelussaan porvaristoa vastaan. Marx ja Engels kirjoittivat »Kommunistisen puolueen manifestissa»: »Herättääkseen myötätuntoa ylimystön täytyi näennäisesti jättää syrjään omat etunsa ja

laatia syytöskirjelmänsä porvaristoa vastaan vain riistetyn työväenluokan etujen nimessä.»

10 *tunnin bill*, laki 10-tuntisesta työpäivästä naisille ja alaikäisille, hyväksyttiin Englannin parlamentissa 1847.—34.

- 23 *Fr. Überwegin* kirjaa »*Grundriß der Geschichte der Philosophie*». (Bearbeitet von Max Heinze). 3 Vls. 1876—1880. Leipzig (»Läpileikkauksen filosofian historiasta», muokannut Max Heinze, 3 osaa. 1876—1880. Leipzig) koskeva merkintö on kirjoitettu samaan vihkoon kuin Paulsenin kirjaa »*Johdatus filosofiaan*» koskevat huomautukset. Merkintö on tehty Genèvessä 1903.—35.
- 24 *Fr. Paulsenin* kirjaa »*Einleitung in die Philosophie*». 1899 (»*Johdatus filosofiaan*». 1899) koskevat huomautukset on kirjoitettu Genèvessä 1903 samaan vihkoon kuin Überwegin kirjaa koskeva merkintö. Paulsenin kirjaa koskevien huomautusten jälkeen vihkoon on kirjoitettu »Huomautuksia uuden 'Iskran' asenteesta» (ks. V. I. Lenin, Teokset, 7. osa, ss. 117—118).—36.
- 25 *Merkintö* 15 p:nä joulukuuta 1904 »*Frankfurter Zeitungissa*» julkaisusta *alakertakirjoituksesta*, jossa annetaan lausunto kahdesta E. Haeckelin kirjasta »*Lebenswunder* (Gemeinverständliche Studien über biologische Philosophie)» (»*Elämän ihmeet* (Yleistajuisia tutkielmia biologianfilosofiasta)»). Stuttgart. (Alfred Kröner) ja »*Welträtsel*» (»*Maailmanarvotukset*») on tehty erilliselle liuskalle, jolle on pantu muistiin myös joukko maatalouskysymystä käsitteleviä ulkomaisia teoksia. Merkinnot on tehty vuoden 1904 lopulla. V. I. Lenin on antanut arvion E. Haeckelin kirjasta »*Maailmanarvotukset*» teoksessaan »*Materialismi ja empiriokritisismi*» (ks. V. I. Lenin, Teokset, 14. osa, ss. 344—351).—39.
- 26 *Merkinnot Sorbonnen kirjaston luonnontiedettä ja filosofiaa koskevista teoksista* on tehty erillisille liuskoille vuoden 1909 alkupuolisella.—41.
- 27 *Kymmenen filosofista virtausta* — luettelo L. Steinin kirjan »*Nykyajan filosofiset virtaukset*» ensimmäisen osan kymmenen luvun otsikoista.—43.
- 28 *Muistiinpanot Feuerbachin kirjasta »Vorlesungen über das Wesen der Religion*» (»*Luentoja uskonnon olemuksesta*») on kirjoitettu erilliseen vihkoon, jonka kansilehti ei ole säilynyt. Ensimmäiselle sivulle on kirjoitettu lyhennetyksi L. Feuerbach. *Sämtliche Werke*, Band 8. 1851 ja merkitty kirjastollinen hakemistoviite — 8°. R. 807. Ei ole tarkalleen tiedossa, koska V. I. Lenin on tehnyt muistiinpanot. V. Adoratski on lausunut olettamuksen, että muistiinpanot olisi kirjoitettu v. 1909 (ks. Ленинский сборник XII (XII Lenin-kokoelma), s. 14). Tämän olettamuksen puolesta puhuvat seuraavat seikat. Kuten on todettu, muistiinpanojen ensimmäiselle sivulle merkitty hakemistoviite viittaa Ranskan Kansalliskirjastoon (Pariisi). missä Lenin työskenteli tammikuun 13 päivästä kesäkuun 30 päivään 1909. Sisältönsä puolesta »*Luennot uskonnon olemuksesta*»

liittyvät niihin Feuerbachin teoksiin, joita Lenin käytti 1908 valmistellessaan kirjaansa »Materialismi ja empiriokritisismi», ja eräät Leninin muistiinpanoissaan tekemät huomautukset sointuvat yhteen hänen kirjassaan muotoiltujen määritelmien kanssa. Niinpä Lenin huomauttaa muistiinpanoissa: [[Feuerbach ja luonnontiede!! NB vertaa nykyisin Mach ja kumpp.] (tämä osa, s. 57) ja kirjassaan »Materialismi ja empiriokritisismi» Lenin kirjoittaa: »Luonnontieteilijä Machin filosofian suhde luonnontieteeseen on sama kuin kristitty Juudaksen suudelman suhde Kristukseen. Mach kavaltaa aivan samalla tavalla luonnontieteen fideismille siirtyen itse asiassa filosofisen idealismin puolelle» (V. I. Lenin, Teokset, 14. osa, s. 344). Eräät Leninin muistiinpanoihin sisältyvät huomautukset ovat yhteydessä myös Leninin toukokuussa 1909 kirjoittaman artikkelin »Työväenpuolueen suhteesta uskontoon» perusajatuksiin (ks. 15. osa, ss. 399—410).— 47.

- ²⁹ L. Feuerbachin kirja »*Das Wesen des Christentums*» (»Kristinuskon olemus») ilmestyi 1841. Kyseisessä teoksessaan Feuerbach asettui vankasti materialistiselle kannalle filosofiassa.— 50.
- ³⁰ Tarkoitetaan Marxin ja Engelsin teosta »Pyhä perhe», jossa he kirjoittivat, että Feuerbach »hahmotteli mestarillisesti *hegeliläisen spekulaation* ja samalla *yleensä kaikenlaisen metafysiikan arvoastelun peruspiirteet*» (K. Marx und F. Engels Werke, Band 2, Dietz Verlag Berlin, 1959, S. 147).— 51.
- ³¹ L. Feuerbachin teos »*Das Wesen der Religion*» (»Uskonnon olemus») ilmestyi 1846. »Grundsätze der Philosophie der Zukunft» (»Tulevaisuuden filosofian periaatteet») ilmestyi 1843.— 52.
- ³² Viittaus F. Engelsin kirjassa »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» olevaan tunnettuun kohtaan filosofian peruskysymyksestä (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, ss. 330—331).— 56.
- ³³ V. I. Lenin asettaa tässä vastakkain materialisti Feuerbachin ja subjektiivisen idealistin Machin suhtautumisen luonnontieteeseen. Machin suhdetta luonnontieteeseen V. I. Lenin on luonnehtinut kirjassa »Materialismi ja empiriokritisismi» (ks. V. I. Lenin, Teokset, 14. osa, s. 344).— 57.
- ³⁴ J. Dietzgen kehitti samantapaisia ajatuksia. Niinpä kirjassa »Ihmisen aivotyön olemus» (Moskova 1907) hän kirjoitti pykälässä »Henki ja materia»: »Jo kauan, etenkin kristinopin ajoista lähtien on totuttu halveksuvasti suhtautumaan aineellisiin, aistimellisiin, lihallisiin olioihin, joita koi syö ja ruoste raiskaa» (s. 87).— 57.
- ³⁵ J. Dietzgen kirjoitti kirjansa »Ihmisen aivotyön olemus» (Moskova 1907) luvussa »Puhdas järki eli ajatuskyky yleensä»: »Ajattelu on aivojen toiminto, samoin kuin kirjoittaminen on käden toiminto» (s. 44) ja edelleen »...lukija ymmärtää minua oikein, jos sanon ajatuskykyä aineelliseksi kyvyksi, aistimelliseksi ilmiöksi» (s. 46).— 58.

- ³⁶ Ks. V. I. Leninin reunahuomautuksia Plehanovin kirjassa »N. G. Tshernyshevski» (tämä osa, ss. 464—465, 467, 471—472, 477—479).—62.
- ³⁷ »*Neue Rheinische Zeitung*» (»Uusi Reinin lehti») ilmestyi Marxin toimittamana Kölnissä kesäkuun 1 päivästä 1848 toukokuun 19 päivään 1849.
Engelsin kirja »*Die Lage der arbeitenden Klasse in England*» (»Englannin työväenluokan asema») ilmestyi 1845 (K. Marx und F. Engels Werke, Band 2, Dietz Verlag Berlin, S. 225—506). Kirjan merkityksestä ks. V. I. Lenin, Teokset, 2. osa, ss. 8—9.—63.
- ³⁸ V. I. Lenin tarkoittaa seuraavaa kohtaa Feuerbachin kirjasta »*Vorlesungen über das Wesen der Religion*». Werke. Bd. 8, 1851, S. 411 (»Luentoja uskonnon olemuksesta». Teokset, 8. osa, 1851, s. 411): »...jumalolento koostuu niin sanoaksemme kahdesta yhdysosasta, joista toinen kuuluu ihmisen mielikuvitukselle, toinen luonnolle. Rukoile! sanoo toinen osa, se on luonnosta erillinen jumala; tee työtä! sanoo toinen osa, se on jumala, joka ei eroa luonnosta, vaan ainoastaan ilmentää sen olemusta; sillä luonto on työmehiläinen, jumalat sen sijaan kuhnureita».—63.
- ³⁹ *Antropologinen periaate* — Feuerbachin ajatus, että filosofisia kysymyksiä ratkaistaessa ihmistä on tarkasteltava luonnon osana, biologisena olentona.
Antropologinen periaate on tähdätty uskontoa ja idealismia vastaan. Mutta tarkastellessaan ihmistä irrallisena konkreettis-historiallisista yhteiskuntasuhteista antropologinen periaate vie idealismin historiallisen kehityksen lakien ymmärtämisen alalla.
Suuri venäläinen materialisti N. G. Tshernyshevski lähti taistelussaan idealismia vastaan niin ikään antropologisesta periaatteesta omistaen erikoisesti tälle kysymykselle teoksensa »*Антропологический принцип в философии*» (»Antropologinen periaate filosofiasa») (ks. Н. Г. Чернышевский. Полное собрание сочинений, т. VII. М., 1950, стр. 222—295 (N. G. Tshernyshevski. Kootut teokset, VII osa, Moskova 1950, ss. 222—295)).—68.
- ⁴⁰ Tarkoitetaan L. Feuerbachin kirjaa »*Theogonie nach den Quellen des classischen, hebräischen und christlichen Altertums*». Sämtliche Werke. Bd. 9, 1857 (»Teogonia klassillisten, juutalaisten ja kristillisten muinaislähteiden mukaan». Kootut teokset, 9. osa, 1857). S. 320 — alku 34. § »Kristillinen» luonnontiede; s. 344 kuuluu 36. §:ään, jonka nimenä on »Teismin teoreettinen perusta».—68.
- ⁴¹ *Muistiinpanot Hegelin kirjasta »Logiikan tiede»* on kirjoitettu kolmeen vihkoon, joilla on yhteinen sivunumerointi 1—115. Ensimmäisen vihkon kansilehteen on tehty otsikon »Hegel. Logiikka I» lisäksi merkintö: »Filosofian vihkot. Hegel, Feuerbach ja erilaista». Toisen vihkon kansilehteen on sivunumeroiden 49—88 jälkeen lisätty: NB s. 76 (s. 155 tässä osassa). Sivun 111 loppuun on kirjoitettu: »'Logiikan' loppu. 17.XII.1914». Muistiinpanojen teko alkoi luultavasti v. 1914 syyskuun alkupuoliskolla, jolloin Lenin muutti Poroninista Sveitsiin, Berniin.—69.

- ⁴² Hegelin teosten ensimmäinen saksankielinen painos käsittää 18 osaa (1832—1845) sekä lisäosan kahtena niteenä (1887). Hegelin teosten venäjänkielinen painos, osat I—II, V—XIII (1929—1940), III (1956) ja XIV (1958).—71.
- ⁴³ »*Wissenschaft der Logik*» (»Logiikan tiede») käsittää kaksi osaa (kolme kirjaa). »Logiikan tieteen» venäjännöstä ks. Hegelin teosten osista V (1937) ja VI (1939).—71.
- ⁴⁴ »*Parmenides*» on eräs Platonin dialogi, jossa tarkastellaan elealaiseen koulukuntaan kuuluneen muinaiskreikkalaisen filosofin Parmenideen katsomuksia.—80.
- ⁴⁵ V. I. Lenin tarkoittaa todennäköisesti Kantin tunnettua lausuntoa »Puhtaan järjen kritiikin» toisen painoksen esipuheessa: »Minun täytyi rajoittaa tiedon alaa jättääkseni tilaa uskolle».—82.
- ⁴⁶ Ks. F. Engels. »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, ss. 332—333).—84.
- ⁴⁷ Ks. F. Engels. »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, ss. 332—333).—88.
- ⁴⁸ Ks. F. Engels. »*Anti-Dühring*», Lahti 1951, ss. 57—58, 141.—95.
- ⁴⁹ Viittaus F. Schillerin »*Filosofit*» nimisen satiirisen runon säkeisiin »Oikeuksista», jotka käännettyinä kuuluvat näin:
»Nenäni jo kauan käyttänyt oon haisteluun,
Saanenko siis oikeuteni siihen todistaa?»—95.
- ⁵⁰ Ks. F. Engels. »*Anti-Dühring*», Lahti 1951, ss. 141, 143—144.—95.
- ⁵¹ Tarkoitetaan Feuerbachin huomautusta teoksessa »*Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie*» (»Alustavia teesejä filosofian uudistusta varten»), joka julkaistiin Feuerbachin teosten saksankielisen kokoelman II osassa v. 1846, s. 257.—99.
- ⁵² Kysymyksessä on Kantin teos »*Die Kritik der Urteilskraft*» (»Päätelykyvyn kritiikistä»).—106.
- ⁵³ V. I. Lenin tarkoittaa seuraavan kolmen teoksen ilmestymistä: Hegelin »*Logiikan tiede*» (kaksi ensimmäistä kirjaa ilmestyi v. 1812 ja v. 1813); Marxin ja Engelsin »*Kommunistisen puolueen manifesti*» (se kirjoitettiin v. 1847 lopulla ja ilmestyi painosta helmikuussa 1848); Darwinin »*Lajien synty*» (ilmestyi v. 1859).—112.
- ⁵⁴ Tarkoitetaan K. Pearsonin teosta »*The Grammar of Science*» (»Tieteen alkeisopas»). Lontoo 1892.—123.
- ⁵⁵ Kysymyksessä on »*Encyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*». Hegel. Werke. Bd. 6, Berlin, 1840 (»Filoso-

- fisten tieteiden suppea ensyklopedia». Hegel. Teokset, 6. osa, Berliini 1840), jossa »Logiikka» muodostaa I. osan. Ensyklopedian sisältämää »Logiikkaa» V. I. Lenin sanoo »pieneksi» erotukseksi kolmiosaisesta »isosta» »Logiikan tieteestä».—125.
- ⁵⁶ V. I. Lenin tarkoittaa Engelsin huomautuksia Hegelin »Ensyklopediasta». Ks. vuoden 1874 syyskuun 21:nä päivättyä Engelsin kirjettä Marxille. Ks. myös vuoden 1891 marraskuun 1:nä päivättyä Engelsin kirjettä Konrad Schmidtille.
Kuno Fischer — saksalainen porvarillinen filosofian historioitsija. Kirjoittanut »Uuden filosofian historian», jonka eräässä osassa (8. osa) tarkastellaan Hegeliä. (Ks. tätä osaa, s. 140).—125.
- ⁵⁷ Ks. G. V. Plehanov. «К шестидесятой годовщине смерти Гегеля» (»Kuusikymmentä vuotta Hegelin kuolemasta») (Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. I, 1956 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, 1. osa, 1956)).—127.
- ⁵⁸ Ks. F. Engels. »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, s. 332).—134.
- ⁵⁹ V. I. Lenin on arvostellut Machin kannattajan V. Tshernovin metafysisiä katsomuksia kirjassa »Materialismi ja empiriokritisismi» (ks. V. I. Lenin, Teokset, 14. osa).—163.
- ⁶⁰ Tämän yhtälön ratkaisun Gauss esittää teoksessa »Disquisitiones arithmeticae» (»Aritmeettisia tutkielmia») (1801).—170.
- ⁶¹ V. I. Lenin tarkoittaa »Teesejä Feuerbachista», jotka Marx kirjoitti 1845 ja Engels julkaisi 1888 liitteenä kirjaseen »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (ks. K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, ss. 360—362).—173.
- ⁶² Kysymyksessä on *Diogenes Sinopelainen*, kyynikkojen koulukunnan edustaja, joka sai liikanimen »koira» ilmeisesti kurjan elintapansa ja yhteiskuntamoraalin vaatimuksia kohtaan osoittamansa halveksunnan vuoksi.—184.
- ⁶³ Ks. F. Engels. »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, s. 333).—192.
- ⁶⁴ Ks. K. Marx. »Pääoma», 1. osa, Petroskoi 1957, viides luku, s. 191. Toisessa huomautuksessa Marx esittää lainauksen Hegelin »Ensyklopediasta»: »Ymmärrys on yhtä viekas kuin se on voimakas. Viekaus on yleensä välittävää toimintaa, joka, samalla kun se antaa objektien niiden oman luonteen mukaisesti vaikuttaa toisiinsa ja muokata toisiansa itse sekaantumatta suoranaisesti tähän prosessiin, kuitenkin toteuttaa vain omaa tarkoitustaan» (Hegel. »Encyklopädie». Erster Theil. »Die Logik». Berlin, 1840, S. 328).—193.

- ⁶⁵ *Merkinnöt Hegelin »Logiikkaa» koskevien teosten arvosteluista* on kirjoitettu Hegelin »Logiikan tieteestä» tehtyjen muistiinpanojen kolmannen vihkon loppuun, vuoden 1914 joulukuun 17 päivän jälkeen.— 197.
- ⁶⁶ »*Preußische Jahrbücher*» (»Preussin Vuosikirjat») — konservatiivinen kuukausijulkaisu; saksalaisten kapitalistien ja maanomistajien äänenkannattaja; ilmestyi Berliinissä vuodesta 1858 vuoteen 1935.— 197.
- ⁶⁷ Kysymyksessä on »*Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik*» (»Filosofian ja filosofisen arvostelun aikakauslehti»), jonka saksalainen idealistifilosofi Immanuel Hermann Fichte perusti v. 1837. Lehden nimenä oli alkujaan »*Zeitschrift für Philosophie und spekulative Theologie*» (»Filosofian ja spekulatiivisen teologian aikakauslehti»). Ilmestyi idealistista suuntausta edustaneiden saksalaisten filosofianprofessoreiden toimittamana. Lakkasi ilmestymästä v. 1918.— 197.
- ⁶⁸ »*Revue Philosophique*» (»Filosofinen Katsaus») — Pariisissa v. 1876 perustettu aikakausjulkaisu.— 199.
- ⁶⁹ »*Philosophy of Mind*» (»Hengenfilosofia») on englanninkielinen käännös viimeisestä osasta Hegelin »Filosofisten tieteiden ensyklopediaa», joka käsittää kolme osaa: »Logiikka», »Luonnonfilosofia» ja »Hengenfilosofia».— 201.
- ⁷⁰ Lainaus on otettu A. Chiapellin kirjaa »*Le pluralisme moderne et le monisme*» (»Nykyaikainen pluralismi ja monismi») koskevasta arvostelusta, joka julkaistiin aikakauslehdessä »*Revue Philosophique*», 1911, LXXII osa, s. 333.— 201.
- ⁷¹ *Muistiinpanot Hegelin kirjasta »Luentoja filosofian historiasta»* on tehty kahteen vihkoon, joiden kanteen on kirjoitettu: Hegel. Muistiinpanot tehty v. 1915 Bernissä.— 205.
- ⁷² *Joonialaista koulukuntaa* sanotaan myös miletolaiseksi koulukunnaksi (Vähän-Aasian rannikolla sijainneen antiikkisen kauppa- ja kulttuurikeskuksen Miletoksen mukaan). Se oli varhaisin spontaanin materialistinen koulukunta Kreikan filosofian historiassa (VI vuosisata e.a.) (K. Marx und F. Engels Werke, Band 20, Dietz Verlag Berlin, 1962, S. 458—459).— 209.
- ⁷³ *Pythagoralainen filosofia* (VI—IV vuosisata e.a.) — idealistista filosofiaa, joka piti kaikkien olioiden olemuksena lukua. Sai nimensä Pythagoraasta, joka perusti Krotonissa (Etelä-Italiassa) ylimystön herruutta puolustaneen filosofis-uskonnollis-poliittisen liiton.— 209.
- ⁷⁴ Aristoteleen »*De coelo*» (»Taivaasta») kuuluu hänen luonnonfilosofisten teostensa sarjaan ja käsittää neljä lukuihin jakautuvaa kirjaa. Uudemman ajan painoksissa nämä kirjat on merkitty roomalaisin ja sen luvut arabialaisin numeroin.— 210

- ⁷⁵ Pythagoralaiset pitivät lukua 10 pyhänä ja täydellisimpänä lukuna, joka käsittää lukujen koko luonnon.— 210.
- ⁷⁶ Aristoteleen »*De anima*» (»Sielusta») kuuluu hänen luonnonfilosofiisiin teoksiinsa ja käsittää kolme kirjaa.— 210.
- ⁷⁷ *Elealainen koulukunta* (VI vuosisadan loppu — V vuosisata e.a.) sai nimensä Etelä-Italiassa sijainneesta Elean kaupungista. Vastoin miletolaisen koulukunnan ja Herakleitoksen spontaanista dialektista oppia olioiden muuttuvaisesta alkuperusteesta elealainen koulukunta esitti opin yhtenäisestä, liikkumattomasta, muuttumattomasta, yhdenlaatusesta, keskeytymättömästä ikiolevasta. Samalla kuitenkin eräät elealaisen koulukunnan edustajien teesit ja varsinkin Zenonin esittämät todisteet liikunnan ristiriitaisuudesta näyttelivät johtopäätöksensä metafysisyydestä huolimatta myönteistä osaa antiikkisen dialektiikan kehityksessä asettamalla kysymyksen liikuntaprosessin ristiriitaisen luonteen ilmaisemisesta loogisten käsitteiden avulla.— 211.
- ⁷⁸ *Määritelmä* — kohteen laajennettu käsite, joka luonnehtii sen oleellisia puolia ja yhteyksiä ympäröivään maailmaan, sen sisäistä kehitystä. Definitio, tässä tapauksessa — abstraktinen, muodollis-looginen määritelmä, joka huomioi ainoastaan kohteen ulkoiset tunto-merkit.— 212.
- ⁷⁹ Ks. F. Engels. »*Anti-Dühring*», Lahti 1951, s. 21. Ks. myös tätä osaa, s. 221.— 212.
- ⁸⁰ Tarkoitetaan Diogenes Laërtioksen teosta »*Kuuluisien filosofien elämästä, käsityksistä ja opetuksista*», joka on julkaistu kymmenenä kirjana. Muinaiskreikan kielellä Laërtioksen teokset julkaisi G. Hübner, 1.—2. osa, Leipzig 1830—1833.— 215.
- ⁸¹ Tarkoitetaan Sextus Empiricuksen kolme kirjaa käsittävää teosta »*Pyrrhonilaisia peruspiirteitä*».— 215.
- ⁸² Kysymyksessä on *Pierre Baylen »Dictionnaire historique et critique*. 4 t. Amsterdam und Leyden, 1740 (»Historiallinen ja kriittinen sanakirja». 4 osaa. Amsterdam ja Leyden 1740).— 216.
- ⁸³ Tarkoitetaan *Theodor Gomperzin kirjaa »Les Penseurs de la Grèce»* (»Kreikkalaisia ajattelijoita»).— 217.
- ⁸⁴ Tarkoitetaan V. Tshernovin kirjan »*Философские и социологические этюды*». М., 1907 (»Filosofisia ja sosiologisia esseitä». Moskova 1907) ensimmäistä §.— 217.
- ⁸⁵ *Zenon Elealainen* syntyi noin v. 500 e.a., kuolinvuosi tuntematon. Herakleitos Efesolaisen elinaika n. 530—470 e.a.— 219.
- ⁸⁶ Aristoteleen koottujen teosten joukkoon liitetyn teoksen »*De mundo*» (»Maailmasta») on kirjoittanut tuntematon tekijä Aristote-

- leen kuoleman jälkeen I vuosisadan lopussa tai II vuosisadan alussa.— 220.
- ⁸⁷ »Symposion» (»Pidot») — Platonin dialogi.—220.
- ⁸⁸ Ks. F. Engels. »Anti-Dühring», Lahti 1951, s. 21.—221.
- ⁸⁹ Tarkoitetaan Sextus Empiricuksen teosta »Matemaatikoita vastaan», mikä käsittää II kirjaa, joista kuudessa arvostellaan grammatiikkaa, retoriikkaa, geometriaa, aritmetiikkaa, astronomiaa ja musiikkia sekä viidessä (»Dogmaattikkoja vastaan») logiikkaa, fysiikkaa ja etiikkaa.— 224.
- ⁹⁰ Machin subjektiivis-idealistista aistimusoppia koskeva V. I. Leninin arvostelu on esitetty kirjassa »Materialismi ja empiriokritisismi», I. luku, 1. § ja 2. § (Teokset, 14. osa, ss. 29—56).—224.
- ⁹¹ *Homoiomeria* on Aristoteleen käytäntöön ottama termi, joka tarkoittaa toisistaan laadullisesti eroavia loputtomasti jaollisia osasia. Anaksagoraan mukaan kaikki luonnonkappaleet muodostuvat tällaisista osasista.— 225.
- ⁹² *Sofistit* (kreikkalaisesta sanasta *sophistēs*—viisas) nimitystä käytettiin (alkaen V vuosisadan toiselta puoliskolta e.a.) ammattifilosofeista, filosofian ja puhetaidon opettajista. Sofistit eivät muodostaneet yhtenäistä koulukuntaa. Sofisteille luonteenomaisin yleispiirre oli vakaumus kaikkien inhimillisten käsitysten, eettisten normien ja arvioiden suhteellisuudesta, minkä Protagoras ilmaisi kuulussa väittämässään: »Ihminen on kaikkien asiain mitta, olevien asiain olemisen mitta ja olemattomien asiain olemattomuuden mitta.» IV vuosisadan alkupuolella e.a. sofistikka rappeutui ja madaltui hedelmättömäksi leikittelyksi loogisilla käsitteillä.— 227.
- ⁹³ *Fenomenologismi* — subjektiivisen idealismin muunnelma, jonka mukaan ilmiöllä on ymmärrettävä ainoastaan ihmisten aistimusten yhdelmää. Machilaiset olivat fenomenalisteja.— 228.
- ⁹⁴ Feuerbachin ajatuksia olemisesta ja olemuksesta ks. teoksesta »Grundsätze der Philosophie der Zukunft» (»Tulevaisuuden filosofian periaatteet»), 27. §.—230.
- ⁹⁵ Tarkoitetaan Feuerbachin seuraavaa väittämää: »Fenomenologian alussa törmäämme suoraan päätä ristiriitaan jotakin yleistä edustavan sanan ja aina yksilöllisen *olion* välillä» (ks. L. Feuerbach. »Grundsätze der Philosophie der Zukunft» (»Tulevaisuuden filosofian periaatteet»), 28. §.—230.
- ⁹⁶ »Menon» (lat. »Meno») — sofisteja vastaan kohdistettu Platonin dialogi. »Menonia» pidetään Platonin varhaisteoksiin kuuluvana.— 231.
- ⁹⁷ G. V. Plehanovin filosofiset teokset, joista V. I. Lenin mainitsee, ovat seuraavat: Н. Бельтов. «К вопросу о развитии монистического

vzгляда на историю» (N. Beltov. »Monistisen historiankäsityksen kehityksestä»), ilmestyi erillisenä kirjana v. 1895 Pietarissa (ks. Избранные философские произведения, т. I, 1956, стр. 507—772 (Valitut filosofiset teokset, I osa, 1956, ss. 507—772)); Bogdanovia vastaan tähdätyt kirjoitukset julkaistiin sosialidemokraattisessa aikakauskirjallisuudessa ja sisältyvät kokoelmaan «От обороны к нападению» (»Puolustuksesta hyökkäykseen») (1910) (ks. Сочинения, т. XVII, 1924 (Teokset, XVII osa, 1924)); kantilaisia E. Bernsteiniä, K. Schmidtiä y.m. vastaan tähdätyt kirjoitukset julkaistiin aikakauslehdessä »Die Neue Zeit» ja sisältyvät kokoelmaan Н. Бельтов. «Критика наших критиков», СПб., 1906 (N. Beltov. »Arvostelijaimme arvostelua», Pietari 1906); «Основные вопросы марксизма» (»Marxilaisuuden peruskysymykset») ilmestyi erillisenä kirjana 1908 Pietarissa (ks. Избранные философские произведения, т. II, 1956, стр. 504—633; т. III, 1957, стр. 124—196 (Valitut filosofiset teokset, II osa, 1956, ss. 504—633; III osa, 1957, ss. 124—196)).— 232.

⁹⁸ *Kyreneläiset* — muinaiskreikkalainen filosofinen koulukunta, jonka Aristippos perusti viidennellä vuosisadalla e.a. Kyrenessä (Pohj.-Afrikka). Tietoteoriassaan kyreneläiset lähtivät sensualismista. He väittivät, että objektiivista totuutta ei ole ja että luotettavasti voidaan puhua ainoastaan subjektiivisista aistimuksista. Kyreneläisten sensualistista tietoteoriaa täydensi heidän sensualistinen etiikkansa — oppi aistimellisesta mielihyvästä moraalin perusteena. Kyreneläinen koulukunta nosti keskuudestaan joukon antiikin ateismin edustajia.—234.

⁹⁹ Tarkoitetaan 38. §:ää »Aristippolainen ja kyreneläinen eli hedonistinen koulukunta» kirjassa Überweg, Fr. »Grundriß der Geschichte der Philosophie des Altertums». 10 Auflage, Berlin, 1909. (»Läpileikkaus vanhan ajan filosofian historiasta». 10. painos, Berliini 1909.)

Dialogissa »*Theaitetos*» Platon esittää mystillisen tietoteorian sanoen tietoa järjen ylenemiseksi ideain maailmaan; tämä yleneminen on kuin muistaminen, koska Platonin mielestä järki, sielu kuuluu alkuperänsä puolesta tuohon yliaistilliseen ideain maailmaan.— 234.

¹⁰⁰ Ks. L. Feuerbach. »Ruumiin ja sielun, lihan ja hengen dualismia vastaan».—240.

¹⁰¹ Ks. F. Engels. »Anti-Dühring», Lahti 1951, ss. 41—42.—240.

¹⁰² *Stoalaiset* edustivat filosofista suuntausta, joka syntyi muinaisessa Kreikassa noin III vuosisadalla e.a. ja vaikutti meidän ajanlaskumme VI vuosisadalle asti. Stoalaiset erottivat maailmassa kaksi alkuperustaa: muuttuvan alkuperustan — laaduttoman materian — ja vaikuttavan alkuperustan — järjen, logoksen, jumalan. Logiikassa stoalaisten lähtökohtana oli se, että kaiken tiedon lähteenä on aistihavainto ja että mielle voi olla totuudellinen vain silloin kun se on kohteen oikea ja täydellinen kopio. Stoalaisten opin mukai-

sesti havaintoarvostelma syntyy kuitenkin ainoastaan älyn sopu-
soinnusta totuudellisen mielteen kanssa; tätä viimeksi mainittua
stoalaiset sanoivat »kateleptiseksi» (»kiinni ottavaksi») ja he näki-
vät siinä totuudellisuuden kriteerin.— 245.

¹⁰³ Ks. L. Feuerbach. »Luentoja uskonnon olemuksesta», jossa sano-
taan: »Ihmisen jumala ei ole mitään muuta kuin jumalaksi kohotettu
ihmisolento.»— 252.

¹⁰⁴ *Skeptikot* — tässä tapauksessa Pyrrhonin (noin vv. 365—274 e.a.)
perustaman muinaiskreikkalaisen filosofisen koulukunnan edustajia.
Vanhan skeptismin tunnetuimpia edustajia olivat Ainesidemos ja
Sextus Empiricus (II vuosisata e.a.).

Troopit (kehät, todistelutavat) — siten nimitettiin antiikin skep-
tikkojen esittämiä argumentteja (kymmenen trooppia) ja Agrippan
myöhemmin lisäämiä trooppeja (viisi trooppia). Näiden argument-
tien avulla skeptikot yrittivät todistaa olioiden tiedostamisen mah-
dottomuutta ja kaikenlaisen aistihavainnon ehdotonta suhteellisuut-
ta.— 252.

¹⁰⁵ *Uusplatonikot* olivat Platonin idealismiin pohjautuneen mystillisen
filosofisen opin kannattajia. Tämä III—V vuosisadalla kehittynyt
uusplatonismi (koulukunnan päämies oli Plotinos) oli stoalaisen,
epikuroalaisen ja skeptillisen opin sekä Platonin ja Aristoteleen filo-
sofian yhdistelmä. (K. Marx und F. Engels Werke, Band 3, Dietz
Verlag Berlin, 1959, S. 126.) Uusplatonismin vaikutus oli voima-
kasta keskiajalla, se heijastui keskiajan suurimpien teologiain opeissa
ja esiintyy myös eräissä nykyisen porvarillisen filosofian virtauk-
sissa.— 257.

¹⁰⁶ *Kabbala* — keskiaikainen uskonnollis-mystillinen »oppi», joka levisi
judaismiin kiihkomielisimpien edustajien keskuuteen sekä kristin-
uskon ja islamin kannattajien joukkoon. Opin perusajatuksena on
»pyhän kirjan» vertauskuvallinen tulkitseminen, kabbalistit antoivat
sen joka sanalle ja luvulle erikoisen mystillisen merkityksen.— 257.

¹⁰⁷ *Gnostikot* olivat kristinuskon ensimmäisten vuosisatojen mystillis-
ten uskonnollis-filosofisten oppien kannattajia, jotka yrittivät yhdis-
tää kristillisen teologian platonilaisen, pythagoralaisen ja stoalai-
sen filosofian erillisiin väittämiin.— 257.

¹⁰⁸ *Aleksandrialainen filosofia* — useampia filosofisia koulukuntia ja
suuntauksia, jotka saivat alkunsa Aleksandriassa (Egytissä) kris-
tinuskon ensimmäisillä vuosisadoilla ja joiden erikoisuutena oli pyr-
kimys yhdistää Platonin ja Aristoteleen filosofia mystillisten itä-
maisten oppien kanssa.— 257.

¹⁰⁹ *Muistiinpanot Hegelin kirjasta »Luentoja historianfilosofiasta»*
on tehty erilliseen vihkoon, jonka kansilehteen on kirjoitettu: »He-
gel». Kansilehden toiselle puolelle on kirjoitettu lyijykynällä luettelo
Platonin dialogeista sivuviittauksin Hegelin XIV osaan, joka sisäl-
tää toisen kirjan »Luentoja filosofian historiasta».— 259.

- ¹¹⁰ Ks. F. Engels. »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu», IV luku (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, ss. 349—350).—263.
- ¹¹¹ Maantieteellisten olosuhteiden vaikutuksesta yhteiskunnan kehitykseen, ks. Г. В. Плеханов. «Основные вопросы марксизма», гл. VI и «Н. Г. Чернышевский», гл. II (G. V. Plehanov. »Marxilaisuuden peruskysymykset», VI luku ja »N. G. Tshernyshevski», II luku).—264.
- ¹¹² V. I. Lenin ilmeisesti rinnastaa Hegelin ja Feuerbachin sanamuotoja, joissa nämä käyvät käsiksi uskonnon alkuperää koskevaan kysymykseen vastakkaisista asenteista. Ks. esim. Feuerbachin teesiä: »Hän (ihminen) esineellistää jumalolennossa oman olentonsa» (Ludwig Feuerbach. »Vorlesungen über das Wesen der Religion», Sämtliche Werke, achter Band, Leipzig, 1851, S. 355).—265.
- ¹¹³ V. I. Lenin tarkoittanee seuraavaa kohtaa K. Marxin teoksesta »Kansalaissota Ranskassa»: »Sen sijaan että kerran kolmessa tai kuudessa vuodessa ratkaistaisiin, kuka hallitsevan luokan jäsen tulisi parlamentissa edustamaan ja sortamaan kansaa, yleisen ääni-oikeuden tuli palvella kommuuneiksi järjestynyttä kansaa...» (ks. K. Marx ja F. Engels, Valitut teokset kahdessa osassa, I osa, s. 458).—268.
- ¹¹⁴ Hegelin dialektiikan (Logiikan) jäsenitys on kirjoitettu vihkoon välittömästi G. Noëlin kirjasta »Hegelin logiikka» tehtyjen muistiinpanojen ja »hegeliläisyyttä koskevien teosten» luettelon jälkeen; tehty v. 1915.—270.
- ¹¹⁵ Muistiinpanot Georges Noëlin kirjasta »La logique de Hegel». Paris, 1897 (»Hegelin logiikka». Pariisi 1897) on tehty vihkoon, jonka kanteen V. I. Lenin on kirjoittanut: »Filosofia». Merkintö lienee tehty Genèvessä v. 1915.—273.
- ¹¹⁶ Noumenonit ja fenomeenit — Kantin tietoteoriassaan käyttämiä termejä. Noumenon on olio sinänsä, fenomeeni on ilmiö. Kantin mukaan fenomeenit muodostuvat jonkin tuntemattoman (olioiden sinänsä) vaikutuksesta ihmiseen. Noumenonit sijaitsevat muka ilmiöiden tuolla puolella ja ovat tiedostamattomia olemuksia.—276.
- ¹¹⁷ Merkintö arvostelusta, joka koskee J. Perrinin kirjaa »Traité de chimie physique. Les principes». Paris, 1903 (»Tutkielma fysikaalisesta kemiasta. Periaatteet». Pariisi 1903), on tehty vihkoon Hegelin »Logiikan tieteen» muistiinpanojen jälkeen ja on peräisin v. 1914 lopulta.—279.
- ¹¹⁸ Huomautukset, jotka koskevat Peter Genoffin kirjaa »Feuerbachs Erkenntnistheorie und Metaphysik». Zürich, 1911 (Bernern Dissertation) (S. 89) (»Feuerbachin tieto-oppi ja metafysiikka». Zürich 1911 (Berniläinen väitöskirja) (s. 89)), V. I. Lenin on kirjoittanut Bernissä joulukuun 29—30 pnä 1914.—281.

- ¹¹⁹ Sanoilla »Teesejä ja periaatteita» tarkoitetaan kahta Feuerbachin teosta: »Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie» (»Alustavia teesejä filosofian uudistusta varten») ja »Grundsätze der Philosophie der Zukunft» (»Tulevaisuuden filosofian periaatteet»), jotka on painettu Bolinin ja Jodlin julkaisemien Feuerbachin teosten II osassa. Samassa osassa on painettu tutkielma »Wider den Dualismus von Leib und Seele, Fleisch und Geist» (»Ruumiin ja sielun, lihan ja hengen dualismia vastaan»). Sanonnalla »erityisesti 'Spiritualismista ja materialismista'» tarkoitetaan X osassa julkaistua tutkielmaa »Über Spiritualismus und Materialismus in besonderer Beziehung auf die Willensfreiheit» (»Spiritualismista ja materialismista erityisesti niiden suhteessa tahdonvapauteen»).— 281.
- ¹²⁰ Tarkoitetaan *Fr. A. Langen* kirjaa »*Geschichte des Materialismus*» (»Materialismin historia»), jossa materialismin historia on esitetty vääristellyssä muodossa.— 283.
- ¹²¹ Tarkoitetaan *K. Grünin* kirjaa »*Ludwig Feuerbach's Briefwechsel und Nachlass*» (»Ludwig Feuerbachin kirjeenvaihto ja kirjallinen jäämistö»).— 283.
- ¹²² Merkintö, joka koskee *Paul Volkmannin* kirjaa »*Erkenntnistheoretische Grundzüge der Naturwissenschaften*» (*Wissenschaft und Hypothese. IX*) 2. Auflage (»Luonnontieteiden tieto-opilliset perusteet» (Tiede ja hypoteesi. IX) 2. painos). Leipzig, 1910, on tehty vihkoon Genoffin väitöskirjaa koskevien huomautusten jälkeen.— 284.
- ¹²³ Huomautukset *Max Verwornin* kirjasta »*Die Biogenhypothese*» *Jena, 1903* (»Biogeneettinen hypoteesi») on kirjoitettu vihkoon Volkmannin kirjaa koskevan merkinnön jälkeen.— 285.
- ¹²⁴ Kirjansa 9. sivulla *M. Verworn* antaa seuraavan määritelmän sanalle »Enzyme»: »Entsyymit ovat elävän substanssin tuotteita, joille on ominaista, että ne voivat hajottaa suuria määriä tiettyjä kemiallisia yhdisteitä hajoamatta tällöin itse».—285.
- ¹²⁵ Huomautukset, jotka koskevat *Fr. Dannemannin* kirjaa »*Wie unser Weltbild entstand*» (*Kosmos*). *Stuttgart, 1912* (»Miten maailmankuvamme on syntynyt» (*Kosmos*)), *V. I. Lenin* on kirjoittanut vihkoon ennen *G. Noëlin* kirjasta »Hegelin logiikka» tehtyjä muistiinpanoja.— 287.
- ¹²⁶ Otteet *Ludwig Darmstaedterin* kirjasta »*Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik*». *Berlin, 1908* (»Luonnontieteiden ja tekniikan historian käsikirja». Berliini 1908) on kirjoitettu vihkoon välittömästi ennen *G. Noëlin* kirjasta »Hegelin logiikka» tehtyjä muistiinpanoja.— 289.
- ¹²⁷ Otteet *Napoleonin* kirjasta »*Pensées*». *Paris, 1913, Bibliothèque miniature N° 14* (»Ajatuksia». Pariisi 1913, Pienois kirjasto n:o 14) on kirjoitettu Bernissä v. 1915. Ne on kirjoitettu ensimmäisen sivun loppuun vihkossa, joka sisältää muistiinpanot *G. Noëlin* kirjasta »Hegelin logiikka».— 290.

- ¹²⁸ Merkintö Arthur Erich Haasin kirjasta »*Der Geist des Hellenentums in der modernen Physik*». Leipzig, 1914 (32 SS.) (Veit & Co) (»Hellenismin henki nykyajan fysiikassa») on kirjoitettu vihkoon »Hegelin dialektiikan (Logiikan) jäsennyksen» jälkeen.— 291.
- ¹²⁹ Merkintö Th. Lippsin kirjasta »*Naturwissenschaft und Weltanschauung*» (»Luonnontiede ja maailmankatsomus») on kirjoitettu Haasin kirjaa »Hellenismin henki nykyajan fysiikassa» koskevan merkinnön jälkeen.— 292.
- ¹³⁰ Muistiinpanot Lassallen kirjasta »*Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos*». Berlin, 1858 (»Efesolaisen Herakleitos hämärän filosofia»). Berliini 1858) on kirjoitettu vihkoon Lippsin kirjaa »Luonnontiede ja maailmankatsomus» koskevan merkinnön jälkeen. Lassallen kirjan muistiinpanojen jälkeen vihkoon on kirjoitettu katkelma »*Dialektiikasta*».— 293.
- ¹³¹ V. I. Lenin tarkoittaa Marxin kirjettä Engelsille 1 pltä helmikuuta 1858.— 295.
- ¹³² *Ahriman* — muinaispersialaisen pimeyden jumalan kreikkalainen nimitys. Ahriman oli veljensä, valon jumalan Ormuzdin ikuinen ja sovittamaton vihollinen.— 300.
- ¹³³ *Zend-Avesta* eli *Avesta* — Zarathustran uskontoa esittävien muinaispersialaisten uskonnollisten kirjojen nimi.— 300.
- ¹³⁴ Tarkoitetaan K. Marxin v. 1845 kirjoittamia »*Teesejä Feuerbachista*» (ks. K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi, ss. 360—362).— 302.
- ¹³⁵ »*Kratylos*» — sofisteja vastaan kohdistetun Platonin dialogin nimi.— 303.
- ¹³⁶ Katkelma »*Dialektiikasta*» on kirjoitettu vihkoon Lassallen Herakleitos-kirjan muistiinpanojen sekä Aristoteleen »*Metafysiikan*» muistiinpanojen väliin. Kirjoitettu v. 1915 Bernissä.— 307.
- ¹³⁷ Tarkoitetaan J. Dietzgenin käyttämää sanontaa überschwenglich, joka merkitsee: ylenpalttinen, yletön, tavaton; esimerkiksi kirjassa »*Kleinere philosophische Schriften*» (»Pieniä filosofisia kirjoitelmia», Stuttgart, 1903) s. 204 Dietzgen käytti tätä sanontaa kirjoittaessaan: »absoluuttinen ja suhteellinen eivät ole ylettömästi erilisiä».— 315.
- ¹³⁸ Muistiinpanot Aristoteleen kirjasta »*Metafysiikka*», jonka Schwegler oli julkaissut kreikankielisenä ja saksankielisellä käännöksellä varustettuna, on kirjoitettu vihkoon välittömästi katkelman »*Dialektiikasta*» jälkeen.— 317.
- ¹³⁹ Lenin viittaa tunnetun venäläisen demokraattisen yhteiskuntaopihittisen kirjailijan ja kirjallisuusarvostelijan D. I. Pisarevin

artikkeliin «Промахи незрелой мысли» («Eräkypsän ajattelun komelluksia»)—323.

- ¹⁴⁰ *Muistiinpanot L. Feuerbachin kirjasta »Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie»*. Sämtliche Werke. Bd. IV, Stuttgart, 1910 («Leibnizin filosofian esittelyä, kehittelyä ja arvostelua». Kootut teokset, IV osa, Stuttgart 1910) on kirjoitettu erilliseen vihkkoon, jonka kanteen on merkitty: »Feuerbach». Muistiinpanot on tehty Bernissä v. 1914 lopussa tai v. 1915 alussa.—327.
- ¹⁴¹ Leninin mainitsemassa kohdassa Feuerbach kirjoittaa: »Spinozan filosofia on teleskooppi, joka tuo ihmissilmän ulottuville sille etäisyytensä vuoksi näkymättömiä kohteita; Leibnizin filosofia on mikroskooppi, jonka avulla voi nähdä pienen kokonsa ja hienoutensa vuoksi huomaamattomat kohteet» (ks. L. Feuerbach. Sämtliche Werke. Bd. IV, 1910, S. 34).—329.
- ¹⁴² Ks. Marxin kirjettä Engelsille toukokuun 10 pltä 1870.—330.
- ¹⁴³ *Entelekia* — idealistisen filosofian käyttämä termi. Aristoteleen mukaan se merkitsee oliolle sisäisesti ominaista tarkoituserää, joka toimintansa kautta muuttuu mahdollisesta todelliseksi. Leibnizin mukaan entelekia on monadin pyrkimystä sisältämänsä potentiaalisen täydellisyden toteuttamiseen.—331.
- ¹⁴⁴ Lenin tarkoittaa Feuerbachin seuraavaa lausuntoa: »Ennalta säädetty harmonia, vaikka se onkin hänen lempilapsensa, on Leibnizin filosofian heikko puoli... Ennalta säädetty harmonia, joka käsitetään puhtaasti ulkonaisessa mielessä monadin suhteen, on täysin vastakkainen Leibnizin filosofian hengelle» (ks. L. Feuerbach. Sämtliche Werke. Bd. IV, 1910, S. 95).—332.
- ¹⁴⁵ *Okkasionalismi* — XVII vuosisadan filosofiassa esiintynyt uskonnollis-idealistinen virtaus, joka pappishapatuksen ja mystiikan hengessä väaristeli R. Descartesin oppia. Okkasionalistit esittivät taantumuksellisen väittämän, että kaikki toiminnot, niin fyysiset kuin psyykkisetkin, samoin kuin niiden keskinäinen suhde, ovat jumalan toteuttamia.—332.
- ¹⁴⁶ »*Théodicée*» («Jumalanoikeutus») — G. W. Leibnizin kirjan »Essais de Théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal» («Teodisean tutkielmia jumalan hyvyydestä, ihmisen vapaudesta ja pahan synnystä») lyhennetty nimitys.—332.
- ¹⁴⁷ *Ontologisen todistuksen* jumalan olemassaolosta esitti ensimmäisenä keskiaikainen skolastikko, Canterburyn arkkipiispa Anselm. Ontologisen todistuksen kannattajien järjelyjen kulku on seuraavanlainen: jumala ajatellaan täydellisyyksien kokonaisuutena, täydellisyyksien kokonaisuuteen kuuluu myös olemassaolo; siitä tehdään johtopäätös jumalan olemassaolosta. »Ontologisen todistuksen» olemuksesta ks. F. Engels. »Anti-Dühring», ensimmäinen jakso, IV luku.—332.

- ¹⁴⁸ Leibnizin »*Nouveaux essais sur l'entendement humain*» (»Uusia esseitä ihmisjärjestä») (kirjoitettu 1700—1705, julkaistu 1765) oli tähdäty Locken sensuaalistisen tietoteorian materialistista tendenssiä vastaan.— 332.
- ¹⁴⁹ L. Feuerbachin kirjan »*Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnitz'schen Philosophie*» (»Leibnizin filosofian esittelyä, kehittelyä ja arvostelua») ensimmäinen painos ilmestyi v. 1837.—332.
- ¹⁵⁰ Tarkoitetaan saksalaisen kartesiolaisfilosofin Claubergin teosta »*Defensio Cartesiana*». Amsterdam, 1652 (»Kartesianismin puolustus». Amsterdam 1652).—334.
- ¹⁵¹ Feuerbachin latinankielinen väitöskirja, joka julkaistiin v. 1828 Erlangenissa nimellä: »*De Ratione una, universalis, infinita*», ilmestyi saksankielisenä käännöksenä nimellä: »Über die Vernunft; ihre Einheit, Allgemeinheit, Unbegrenztheit» (»Järjestä; sen ykseydestä, yleisyydestä, rajattomuudesta») Bolinin ja Jodlin julkaisemien saksankielisten teosten IV osassa. Stuttgart 1910.—336.
- ¹⁵² V. I. Lenin tarkoittaa Feuerbachin teosta »*Spinoza ja Herbart*» (1836), joka on painettu Bolinin ja Jodlin saksan kielellä julkaisemien Feuerbachin teosten IV osassa (1910).— 337.
- ¹⁵³ Tarkoitetaan Feuerbachin v. 1843 Marxille lähettämää kirjettä, jossa arvostellaan terävästi Schellingin filosofiaa (ks. L. Feuerbach. *Sämtliche Werke*, Bd. IV, 1910, S. 434—440 (Kootut teokset, IV osa, 1910, ss. 434—440)). Feuerbachin kirje on vastaus Marxin hänelle osoittamaan kirjeeseen 20 piltä lokakuuta 1843.—337.
- ¹⁵⁴ Huomautukset J. Plengen kirjasta »*Marx und Hegel*». Tübingen, 1911 (»Marx ja Hegel») on kirjoitettu toiseen imperialismi-vihkoon (»β» vihko).— 338.
- ¹⁵⁵ »*Imperialistiseksi ekonomisteiksi*» V. I. Lenin nimitti opportunistista ryhmää (Buharin, Pjatakov, Bosh), joka muodostui VSDTP(b):ssä ensimmäisen maailmansodan vuosina. »Imperialistiset ekonomistit» vaativat puoluetta kieltäytymään kansakuntien itsemääräämisoikeutta koskevasta ohjelmakohdasta sekä vastustivat VSDTP:n koko minimiohjelmaa, joka edellytti taistelua demokraattisten uudistusten puolesta tarkoituksenaan helpottaa valmistautumista ja siirtymistä sosialistiseen vallankumoukseen. Lenin paljasti Buharinin ja hänen hengenheimoilaistensa asenteen opportunistisen olemuksen, heidän sukulaisuutensa »ekonomismiin» — opportunistiseen virtaukseen, joka esiintyi Venäjän sosialidemokraattisessa liikkeessä XIX vuosisadan lopussa ja XX vuosisadan alussa. Kuten vanhat »ekonomistit», jotka eivät jaksaneet käsittää työväenluokan poliittisen taistelun välttämättömyyttä kapitalismin oloissa, »imperialistiset ekonomistit» eivät ymmärtäneet demokraattisten uudistusten puolesta imperialismin oloissa käytävän taistelun merkitystä.
- »Imperialististen ekonomistien» eräät ajatukset saivat kannatusta Hollannin, Amerikan, Puolan y.m. vasemmistososialidemokraa-

teilta. Sen tähden Lenin osoitti, että »imperialistinen ekonomismi» on »kansainvälinen tauti» (Teokset, 35. osa, s. 221, kirje Inessa Armandille marraskuun 30 piltä 1916).

V. I. Lenin arvostelee »imperialistista ekonomismia» useissa artikkeleissaan: »Syntymässä olevasta 'imperialistisen ekonomismin' suunnasta» (23. osa, ss. 1—10), »Vastaus P. Kijevskille (J. Pjatakoville)» (23. osa, ss. 11—17), »Marxilaisuuden irvikuvasta ja 'imperialistisesta ekonomismista'» (23. osa, ss. 18—69).—338.

- ¹⁵⁶ Tarkoitetaan »*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe*» (»Reinin politiikka-, kaupp- ja teollisuuslehti») — päivälehteä, joka ilmestyi Kölnissä tammikuun 1 päivästä 1842 maaliskuun 31 päivään 1843. Lehden perustajat olivat Preussin yksinvaltiuteen oppositiossa olleen reiniläisen porvariston edustajia. Huhtikuusta 1842 K. Marx tuli lehden avustajaksi ja saman vuoden lokakuusta yhdeksi sen toimittajista. Marxin toimituskaudella lehti sai yhä enemmän vallankumouksellisdemokraattisen luonteen. Preussin hallitus lakautti lehden.—340.
- ¹⁵⁷ Merkintö Raabin ja Perrinin kirjoista on tehty vihkoon »Itävallan maataloustilasto ynnä muuta» aikaisintaan 1912.—341.
- ¹⁵⁸ Kirjoja koskeva merkintö otsikolla *Zürichin kantoninkirjaston filosofisia teoksia* on tehty ensimmäiseen imperialismi-vihkoon (»a» vihko) v. 1915.—342.
- ¹⁵⁹ Merkintö otsikolla *Zürichin kantoninkirjasto* on tehty ensimmäiseen imperialismi-vihkoon (»a» vihko) v. 1915.—343.
- ¹⁶⁰ Merkintö yleisotsikolla *III osasto. (Yleissivistäviä ja tieteellisiä teoksia)*, joka käsittää maininnan Haeckelin, Uhdin, Zartin kirjoista, on tehty imperialismi-vihkoon (»ε» vihko) v. 1916.—344.
- ¹⁶¹ Merkintö *Joh. Plengen kirjaa »Marx ja Hegel»* koskevasta arvostelusta on kirjoitettu v. 1913 eri kysymyksiä koskevien bibliografisten merkintöjen väliin vihkoon »Itävallan maataloustilasto ynnä muuta».—346.
- ¹⁶² Huomautukset *R. B. Perryn kirjaa »Nykyiset filosofiset suuntaukset»* koskevasta arvostelusta on kirjoitettu v. 1913 huhtikuun jälkeeseen vihkoon »Itävallan maataloustilasto ynnä muuta».—347.
- ¹⁶³ Huomautukset *A. Aliottan kirjaa »Idealistinen taantumus tiedettä vastustamassa»* koskevasta arvostelusta on kirjoitettu v. 1913 vihkoon »Itävallan maataloustilasto ynnä muuta» loppuun.—348.
- ¹⁶⁴ Huomautukset *Machia* koskevista *Hilferdingin lausunnoista* (kirjassa »*Finanssipääoma*») on kirjoitettu imperialismi-vihkoon (»δ» vihko).—349.
- ¹⁶⁵ *Abel Reyn kirjaan »La Philosophie Moderne». Paris, 1908* (»Nykyaikainen filosofia». Pariisi 1908) tehdyt *V. I. Leninin huomautukset ja merkinnöt* ovat suoranaista jatkoa arvostelulle, joka teok-

nessa »Materialismi ja empiriokritisismi» on kohdistettu Reyn kirjassa »La théorie de la physique chez les physiciens contemporains». Paris, 1907 (»Nyky aikaisten fyysikkojen fysiikan teoria». Pariisi 1907) esitettyihin katsomuksiin.— 356.

- ¹⁶⁶ V. I. Lenin tarkoittaa agnostismin tunnettua luonnehdintaa, jonka Engels on esittänyt teoksessaan »Ludwig Feuerbach ja klassillisen saksalaisen filosofian loppu» (ks. K. Marx ja F. Engels. Valitut teokset kahdessa osassa, II osa, Petroskoi 1959, s. 332).—378.
- ¹⁶⁷ A. Deborinin kirjoitus »Dialektinen materialismi» ilmestyi kokoelmassa »На рубеже». СПб., 1909 (»Na rubezhe». Pietari 1909).—411.
- ¹⁶⁸ Tarkoitetaan V. Shuljatikovin kirjaa «Из истории и практики классовой борьбы» (»Luokkataistelun historiasta ja käytännöstä»).—419.
- ¹⁶⁹ V. I. Leninin reunahuomautukset kirjaan Г. В. Плеханов. «Н. Г. Чернышевский». СПб., 1910 (G. V. Plehanov. »N. G. Tshernyshevskii». Pietari 1910) on kirjoitettu aikaisintaan lokakuussa 1909 (kirjan tosiasiallinen ilmestymisaika) ja myöhäisintään huhtikuussa 1911. Ensimmäisen kerran huomautukset julkaistiin v. 1933 XXV Lenin-kokoelmassa.

Monissa reunahuomautuksissaan V. I. Lenin vertaa vuonna 1910 ilmestynyttä Plehanovin kirjaa tämän Tshernyshevskiä koskeviin artikkeleihin, jotka oli julkaistu vuosina 1890 ja 1892 kirjallis-poliittisessa katsauslehdessä »Sotsial-Demokrat» (ks. «Социал-Демократ». Книга 1, Лондон, 1890; книга 2, Женева, 1890; книга 3, Женева, 1890; книга 4, Женева, 1892 (»Sotsial-Demokrat». 1. nide, Lontoo 1890; 2. nide, Genève 1890; 3. nide, Genève 1890; 4. nide, Genève 1892)).

Nämä neljä artikkelia Plehanov yhdisti kirjaksi »N. G. Tshernyshevskii», joka ilmestyi 1894 Saksassa saksankielisenä. Plehanovin kirja, joka yleensä ottaen luonnehti oikein Tshernyshevskin katsumuksia ja oli tähdätty narodnikkeja vastaan, sai myönteisen arvion V. I. Leninin kirjoituksessa »Taannehtivaa suuntausta Venäjän sosialidemokratiassa» (ks. Teokset, 4. osa, ss. 251—252).

Vuonna 1910 ilmestynyt Plehanovin kirja »N. G. Tshernyshevskii» oli kirjoitettu aikana, jolloin Plehanov oli jo siirtynyt menshevismiin kannalle, ja kirja oli itse asiassa suunnattu bolshevismia vastaan. Tshernyshevskin, XIX vuosisadan vallankumouksellisten demokraattien maailmankatsomuksen ja toiminnan bolshevistista arviota vastaan. Tässä kirjassaan Plehanov perääntyy useissa mitä tärkeimmissä perusajatuksissa aikaisemmista arvioistaan Tshernyshevskin suhteen, hämää hänen vallankumouksellista demokratiismiaan, hänen leppymätöntä taisteluaan liberalismia vastaan, talonpoikaisvallankumouksen puolesta.

V. I. Lenin vertaa huolellisesti kirjan vuoden 1910 painoksen tekstiä Plehanovin »Sotsial-Demokratissa» julkaisemiin artikkeleihin huomioiden Plehanovin jokaisen tärkeän sanonnan, joka on jäänyt muuttamatta tai jota on jyrkästi muutettu »Sotsial-Demokratin» tekstiin verrattuna.

Plehanovin kirjaan tehdyt Leninin reuna huomautukset ja merkinnöt liittyvät kiinteästi Leninin lukuisiin lausuntoihin Tshernyshevskistä, joita hän oli tehnyt sekä ennen Plehanovin kirjaan tutustumista ilmestyneissä teoksissa («Mitä ovat 'kansan ystävät' ja miten he taistelevat sosialidemokraatteja vastaan?», «Minkälaisesta perinnöstä me kieltäydymme?», «Vehistä», «Materialismi ja empiriokritisismi») että tutustumisen jälkeenkin kirjoittamisissaan teoksissa («Talonpoikaisreformi» ja proletaaris-talonpoikainen valtakumous», «Herzenin muistolle», «Venäjän työväenlehdistön menneisyydestä» y.m.).— 434.

¹⁷⁰ Tässä ja alempana Plehanov viittaa N. G. Tshernyshevskin teosten ensimmäiseen painokseen, joka julkaistiin Pietarissa vv. 1905—1906.— 435.

¹⁷¹ »*Sovremennikin*» kerho — vallankumoukselliset demokraatit N. G. Tshernyshevski, N. A. Dobroljubov, N. A. Nekrasov, M. I. Mihailov y.m.

»*Sovremennik*» («Aikalainen») — A. S. Pushkinin v. 1836 perustama tieteellis-poliittinen ja kirjallinen kuukausijulkaisu. V. 1847 lehti siirtyi N. A. Nekrasovin käsiin. Alkaen 50-luvun toiselta puoliskolta »*Sovremennik*» muodostui talonpoikaisvallankumouksen ja tsarismien kukistamisen asiaa ajaneiden vallankumouksellisten demokraattien taistelulehdeksi. N. G. Tshernyshevski oli vuonna 1862 tapahtuneeseen vangitsemiseensa saakka lehden keskeisin avustaja. Vuonna 1866 tsaarihallitus lakkautti »*Sovremennikin*».

Vv. 1859—1862 »*Sovremennikin*» liitteenä julkaistiin pilalehteä »*Svistok*» («Vihellin»). Siinä ivattiin purevasti liberaalien katteettomia toiveita, että Venäjän poliittista tilannetta voitaisiin muuttaa pelkillä tsaarin virkamiehiä paljastavilla kirjallisilla tuotteilla, ilman vallankumouksellista taistelua.— 435.

¹⁷² »*Kolokol*» («Kello») — A. I. Herzenin Lontoossa perustama aikakauslehti, jota levitettiin salaisesti Venäjälle. »*Kolokol*» esiintyi itsevaltiutta ja maaorjuutta vastaan ja sillä oli suuri merkitys Venäjän vallankumouksellisen liikkeen kehityksessä. Ilmestyi vuosina 1857—1868.

»*Pajatsoiksi*» ja »*Alasviheltäjiksi*» nimittivät liberaalit »*Sovremennikin*» ja »*Svistokin*» avustajiin kuuluneita vallankumouksellisia demokraatteja.— 436.

¹⁷³ »*Oblomov*» — venäläisen kirjailijan I. A. Gontsharovin tunnettu romaani, jossa kuvaillaan maaorjuusjärjestelmän rappeutumista XIX vuosisadan Venäjällä.— 436.

¹⁷⁴ S.o. vallankumouksen mahdollisuuden.— 438.

¹⁷⁵ *Slavofiilit* edustivat XIX vuosisadan puolivälissä erästä Venäjän yhteiskunnallisen ajattelun suuntausta, joka syntyi maaorjuudellisen Venäjän kriisin oloissa ja kuvasti kehittyvän kapitalismin taloudellisen vaikutuksen kokeneiden tilanomistajien etupyrkimyksiä. Slavo-

fiilit kehittivät teorian Venäjän erikoisesta omintakeisesta kehitystiestä, joka eroaa Länsi-Euroopan vastaavasta. Tämä erikoinen kehitystie johtui slavofiilien mielestä ainoastaan slaaveille ominaisesta yhteisjärjestelmästä sekä ortodoksisuudesta. Slavofiilit suhtautuivat jyrkän vihamielisesti vallankumoukselliseen liikkeeseen länsimaissa ja Venäjällä.—439.

- ¹⁷⁶ Romaaninsa »Prologi» N. G. Tshernyshevski kirjoitti pakkotöissä vv. 1865—1870. Eri henkilöiden välityksellä Tshernyshevskin ystävät saivat suurella vaivalla kuljetettua käsikirjoituksen Pietariin ja sieltä Lontooseen, missä se julkaistiin v. 1877.

Romaanissa kuvataan 1850-luvun loppua, jolloin Venäjällä alkoi muodostua vallankumouksellinen tilanne, ja tsaarihallitus — pitäen parempana vapauttaa talonpojat »ylhäältä käsin» kuin odottaa vapautuksen tapahtumista »alhaalta» — valmisteli maaorjuuden lakkauttamista (n.s. talonpoikaisreformia). Romaanissa on näytetty eri luokkien ja ryhmien kireä taistelu uudistuksen suorittamisen yhteydessä, ja keksittyjen nimien varjolla on piirretty kuvia sen ajan todellisista toimihenkilöistä. Niinpä itse Tshernyshevski, vallankumouksellisen puolueen johtaja, on esitetty nimellä Volgin, liberaali Kavelin esiintyy romaanissa Rjazantsevina sekä Puolan vapausliikkeen johtomies Sierakowski Sokolovskina j.n.e.—441.

- ¹⁷⁷ S.o. vuosien 1863—1864 Puolan kapinan valmisteluun, jonka järjestäjiin Sigmund Sierakowski kuului. Kapina oli tähdätty itsevaltiutta vastaan ja asetti päämääräkseen Puolan vapauttamisen. Kapinaan osallistui Puolan väestön eri kerroksia: aatelissivistyneistöä, ylioppilasnuorisoa, papistoa, käsityöläisiä, tehdastyöläisiä ja osa talonpoikaista. Venäjän vallankumoukselliset demokraatit suhtautuivat kapinaan erittäin myötätuntoisesti. N. G. Tshernyshevskin kanssa yhteydessä olleen salaisen »Zemlja i Volja» (»Maa ja Vapaus») järjestön jäsenet yrittivät tukea kapinaa. A. I. Herzen julkaisi »Kolokolissa» sarjan kirjoituksia Puolan kansan taistelun tukemiseksi.

Tsaarin sotaväki tukahdutti kapinan äärimmäisen julmasti, ja kapinan johtajat, heidän joukossaan Sierakowski, teloitettiin.—441.

- ¹⁷⁸ »Prologin prologi» on »Prologi» romaanin ensimmäisen osan nimi.—441.
- ¹⁷⁹ S.o. A. I. Herzenin ja N. P. Ogarevin ympärille Lontoossa ryhmitteiden vallankumouksellisten emigranttien kerhoon.—441.

- ¹⁸⁰ Kysymyksessä on N. G. Tshernyshevskin romaani »Mitä on tehtävä?», jolla oli tavaton vaikutus vallankumouksellisen nuorison useihin sukupolviin. Tshernyshevski kirjoitti romaanin vv. 1862—1863 Pietarin-Paavalin linnoituksessa, mihin tsaarihallitus telki hänet kesällä 1862, ja se ilmestyi aikakauslehdessä »Sovremennik» v. 1863.

Plehanovin tekstissä jäljempänä useasti mainitut nimet Vera Pavlovna, Lopuhov, Kirsanov ja Rahmetov ovat romaanin »Mitä on tehtävä?» henkilöiden nimiä.—442.

- ¹⁸¹ Seuraavassa ole »Sotsial-Demokratista» (книга I, Лондон, 1890, стр. 173—174 (I. nide, Lontoo 1890, ss. 173—174)), jonka eri kohtiin V. I. Lenin viittaa:

»Tshernyshevski oli näkemässä, kun meillä syntyi 'uusien ihmisten' 'uusi tyyppi'—vallankumousmies. Hän tervehti ilolla tämän uuden tyyppin ilmestymistä eikä voinut kieltäytyä nautinnosta piirtää vaikkapa epäselvästikin sen profiili. Samanaikaisesti hän ikäväkseen näki jo etukäteen, miten paljon tuskia ja kärsimyksiä onkaan koettava venäläisen vallankumousmiehen, jonka elämä on oleva täynnä ankaraa taistelua ja vaikeaa uhrautumista. Ja Rahmetovin hahmossa Tshernyshevski tuo eteemme todellisen askeettin. Rahmetov suorastaan kiduttaa itseään. Asuntoemäntänsä lausuman mukaan Rahmetov on aivan 'säälimätön itseään kohtaan'. Hän päättää jopa kokeilla, voiko hän kestää kidutusta, ja siinä tarkoituksessa makaa koko yön huovalla, jonka lävitse on pistelty nauvoja. Monet, muun muassa Pisarev, pitivät sitä pelkkänä hupsuutena. Myönnämme, että eräät yksityiset piirteet Rahmetovin luonteessa olisi voitu kuvata toisin. Mutta hänen luonteensa koko yleiskuva vastaa kuitenkin täysin todellisuutta. Jokaisessa huomattavassa venäläisessä vallankumousmiehessä oli tavaton annos rahmetovilaisuutta.» (Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. IV, 1958, стр. 165—166 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, IV osa, 1958, ss. 165—166)).— 445.

- ¹⁸² »Subjektivistimme»—narodnikkilaisen maailmankatsomuksen kannattajat, jotka kielsivät yhteiskunnan objektiivisten kehityslakien olemassaolon ja ajattelivat, että historiaa luovat yksityiset merkkihenkilöt eivätkä kansanjoukot. Tämän maailmankatsomuksen tärkeimmät edustajat olivat P. L. Lavrov ja N. K. Mihailovski.— 446.

- ¹⁸³ V. I. Lenin tarkoittaa seuraavaa kohtaa »Sotsial-Demokratissa» julkaistusta Plehanovin kirjoituksesta: »Emme ole sattuneet koskaan lukemaan niin purevaa ja samalla siinä määrin osuvaa luonnekuvaa venäläisestä liberalismista» («Социал-Демократ», книга I, Лондон, 1890, стр. 144) (ks. Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. IV, 1958, стр. 132 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, IV osa, 1958, s. 132)).—462.

- ¹⁸⁴ V. I. Lenin tarkoittaa seuraavaa Plehanovin sittemmin jyrkästi muuttamaa kohtaa »Sotsial-Demokratissa» julkaistusta kirjoituksesta (книга I, Лондон, 1890, стр. 144 (I. nide, Lontoo 1890, s. 144)): »Tasapuolisuuden nimessä on kuitenkin lisättävä, että kirjoittajamme ei suhtautunut halveksuvasti ainoastaan venäläisiin liberaaleihin. Oivallisissa poliittisissa katsauksissaan, joita hän kirjoitti 'Sovremennikia' varten vapaalla jalalla olonsa viimeiseen hetkeen asti, tekijämme osoitti aina armottomasti halveksuvansa yleensä kaikkia Euroopan liberaaleja. Erikoisen paljon saivat osakseen Itävallan (s.o. Itävallan saksalaisten liberaalinen puolue), Preussin ja Italian liberaalit. Ranskan historiaa käsittelevissä kirjoituksissaan hän ei tunnetusti myöskään ilmaissut suurta kunnioitusta liberaalipuoluetta kohtaan. Tämä kaikki ei tietenkään voinut miellyttää venäläisen liberalismien edustajia, ja nämä käyttivät tais-

telussa häntä vastaan samaa menetelmää, mihin kaikkien maiden liberaalit niin usein turvautuvat yhteentörmäyksissään heitä pitämälle politiikassa menneiden ihmisten kanssa: he moittivat häntä siitä, ettei hän rakasta vapautta ja on jopa myötämielinen despotismia kohtaan. Tuollaiset liberaalien taholta tulleet moitteet saattoivat tietenkin ainoastaan huvittaa Tshernyshevskiä. Hän pelkäsi heitä niin vähän, että ajoittain ikään kuin haastoi vastustajaansa uusiin moitteisiin ollen myöntävinään ne täysin oikeiksi. 'Meillä ei ole parempaa huvia kuin liberalismi', hän sanoo eräässä viimeisiin kuuluvassa poliittisessa katsauksessaan, 'mielemme tekee niin kovin löytää jostain liberaaleja hauskutellaksemme heidän kustannuksellaan'. Ja hän alkaa nauraa Preussin liberaaleille, jotka hänen osuvan huomautuksensa mukaan vihoittelevat sen johdosta, että Preussissa poliittinen vapaus 'ei kotiutunut itsestään'.

Mutta tuonkaltainen 'hauskuttelu' ei estänyt tarkkaavaista lukijaa ymmärtämästä, että Tshernyshevskin halveksuva suhtautuminen liberalismiin ei johtunut riittämättömästä rakkaudesta vapautta kohtaan. Ei tarvinnut muuta kuin lukea joitakin hänen poliittisia tilannekatsauksiaan havaitakseen, miten lämpimästi myötätuntoinen hän oli kaikille vapausliikkeille, virisivätpä ne missä tahansa: Ranskassa tai Italiassa, Amerikassa tai Unkarissa. Hän ajatteli ainoastaan, että liberaalien osuus tuollaisissa liikkeissä on tavallisesti hyvin ruma. He tekevät itse hyvin vähän, usein jopa jarruttavat muiden ponnisteluja hyökkäilemällä heitä rohkeampien ja päättäväisempien ihmisten kimppuun.» (Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. IV, 1958, стр. 133 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, IV osa, 1958, s. 133)).— 472.

¹⁸⁵ Lenin tarkoittaa seuraavaa kohtaa »Sotsial-Demokratissa» julkaisusta Plehanovin kirjoituksesta (книга I, Лондон, 1890, стр. 161 (I. nide, Lontoo 1890, s. 161):

»Artikkelissa 'Venäläinen uudistaja', joka oli kirjoitettu parooni M. Korfin kirjan *'Kreivi Speranskin elämä'* ilmestymisen johdosta, Tshernyshevski todistelee seikkaperäisesti, että yksikään uudistaja ei voi kysymyksen ollessa vakavista yhteiskunnallisista uudistuksista perustaa meillä laskelmiaan hallitukseen. Vielä vähemmän siihen voivat perustaa laskelmia vallankumoukselliset. Vihoilliset nimittivät Speranskia vallankumoukselliseksi, mutta tuollainen arvio tuntuu Tshernyshevskistä naurettavalta. Speranskilla oli tosiaan hyvin laajoja uudistussuunnitelmia, mutta olisi 'naurettavaa sanoa häntä vallankumoukselliseksi niiden keinojen mittavuuden mukaan, joita hän aikoi käyttää suunnitelmiansa toteuttamiseksi'. Hän pysyi pystyssä ainoastaan siksi, että ehti hankkia keisari Aleksanterin luottamuksen. Tähän luottamukseen nojautuen hän aikoi toteuttaa uudistuksensa. Ja juuri siksi hän tuntui Tshernyshevskistä vaaralliselta haaveilijalta. Haaveilijat ovat usein suorastaan naurettavia ja heidän viehtymyksensä vähäpätöisiä, mutta he 'voivat olla yhteiskunnalle vahingollisia viehättyessään vakaviin asioihin. Intomielisessä touhuamisessaan väärällä tiellä he näyttävät saavuttavan jonkinlaista menestystä ja saattavat siten tolalta monia, jotka omaksuvat tuosta näennäisestä menestyksestä ajatuksen kulkea samaa väärää tietä. Tältä puolelta Speranskin toimintaa voidaan

sanoa vahingolliseksi'» (Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. IV, 1958, стр. 151—152 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, IV osa, 1958, ss. 151—152)).— 479.

- ¹⁸⁶ Lause Tshernyshevskiä koskevasta Plehanovin artikkelista, joka oli painettu »Sotsial-Demokratissa» (книга 1, Лондон, 1890, стр. 162 (1. nide, Lontoo 1890, s. 162)) ja jonka Plehanov oli jättänyt pois vuonna 1910 ilmestyneestä Tshernyshevskiä koskevasta kirjasta, oli seuraava: »Venäjän hallitukseen nähden Tshernyshevskin sävy tulee yhä uhmaavammaksi.» (Г. В. Плеханов. Избранные философские произведения, т. IV, 1958, стр. 152 (G. V. Plehanov. Valitut filosofiset teokset, IV osa, 1958, s. 152)).—480.
-

V. I. LENININ SITEERAAMAN JA MAINITSEMAN
KIRJALLISUUDEN HAKEMISTO

A

Aliotta, A. La reazione idealistica contro la scienza. Palermo, »Optima«, 1912, XVI, 526 p.—348.

Allgemeine Deutsche Biographie. Bd. VII. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1878, S. 66—67.—325.

»Allgemeine Literatur-Zeitung«. Charlottenburg, 1843—1844, Hft. I—VIII.—5—6, 8, 11, 19, 22, 28—30.

Anekdoten zur neuesten deutschen Philosophie und Publizistik von Bruno Bauer, Ludwig Feuerbach, Friedrich Köppen, Karl Nauwerck, Arnold Ruge und einigen Ungenannten. Hrsg. von A. Ruge. Bd. I—II. Zürich u. Winterthur, Literarisches Comptoir, 1843.—31.

»Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung«. In Verbindung mit einer Reihe namhafter Fachmänner aller Länder hrsg. von C. Grünberg. Bd. 3, Hft.

3. Leipzig, Hirschfeld, 1913, S. 528—530. — 346.

Archiv für systematische Philosophie in Gemeinschaft mit Wilhelm Dilthey, Benno Erdmann und Paul Natorp mitbegründet von Eduard Zeller. Hrsg. von L. Stein. Neue Folge der Philosophischen Monatshefte. Bd. XIV. Abt. 2. Berlin, 1908. 570 S.—40, 44.

Aristoteles. De anima.—210, 241, 243, 244, 245.

— De coelo.—210.

— De mundo.—220.

— Metaphysik.—211, 238.

— Die Metaphysik des Aristoteles. Grundtext, Übers. und Komment. nebst erläut. Abhandlungen von A. Schwegler... Bd. 1—4. Tübingen, Fues, 1847—1848.—311, 313, 319—324.

B

Baillie, J. B. The origin and significance of Hegel's Logic,

- a general introduction to Hegel's system. London, Macmillan, 1901. XVIII, 375 p.—198.
- Bauch, B.** Arvostelu kirjasta: **Haas, A. E.** Der Geist des Hellenentums in der modernen Physik. Antrittsvorlesung, gehalten am 17. Januar 1914 in der Aula der Universität Leipzig. Verlag von Veit und Comp., Leipzig, 1914 (32 S.).— In: »Kant-Studien«. Bd. XIX, Hft. 3. Berlin, 1914, S. 391—392.—291.
- Bauer, B.** Die Judenfrage. Braunschweig. Otto, 1843. 115 S. — 17, 19.
- Neueste Schriften über die Judenfrage.— In: »Allgemeine Literatur-Zeitung«. Charlottenburg, 1844, Hft. IV, März, S. 10—19. — 19—21.
- Von den neuesten Schriften über die Judenfrage.— In: »Allgemeine Literatur-Zeitung«. Charlottenburg, 1843, Hft. I, Dezember, S. 1—16.—17.
- Bauer, O.** Arvostelu kirjasta: **Dr. Johann Plenge, Marx und Hegel.** Tübingen, Laupp, 1911. 8°. 184 S. (4 M).— In: »Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung«. Bd. 3, Hft. 3. Leipzig, Hirschfeld, 1913, S. 528—530.—346.
- Bayle, P.** Dictionnaire historique et critique. 5-e ed., rev., corr. et augm. Avec la vie de l'auteur, par Mr. Des Maizeaux. T. 1—4. Amsterdam—Leiden, 1740.—216.
- Beaussire, E.** Antécédents de l'hégélianisme dans la philosophie française. Dom Deschamps, son système et son école. D'après un manuscrit et des correspondances inédites du XVIIIe siècle. Paris, Londres, ...Baillière, 1865.
- XVI, 233, 3 p. (Bibliothèque de philosophie contemporaine N° 3).—278.
- Boltzmann, L.** Wissenschaftliche Abhandlungen. Im Auftrage und mit Unterstützung der Akademien der Wissenschaften zu Berlin, Göttingen, Leipzig, München, Wien. Hrsg. von Dr. F. Hasenöhr. Bd. 1—3. Leipzig, Barth, 1909.—43.
- Busse, L.** Jahresbericht über die Erscheinungen der anglo-amerikanischen Literatur der Jahre 1893/94. (Falckenberg-Armstrong, Fullerton, Wallace, Flint, Ladd, Ormond).— In: »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik«. Bd. 111. Leipzig, 1898. S. 205—213.—200.
- Jahresbericht über die Erscheinungen der anglo-amerikanischen Literatur der Jahre 1896—1897. (Berenson—Caldwell — McTaggart—Carus — Fraser — Lindsay—Wenley — Seth).— In: »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik«. Bd. 119. Leipzig, 1902, S. 182—204. — 196, 198.

C

- Cabanis, P. I. G.** Rapports du physique et du moral de l'homme. T. 1—2. Paris, Crapart, 1802.—25.
- Carnot, C.** Réflexions sur la Métaphysique du calcul infinitésimal. Paris, Duprat, 1797. 380 p.—96.
- Clauberg, I.** Defensio Cartesiana. Amsterdam, Elzevirium, 1652. [12], 631 p.—334.
- Clemens, A.** Clementis Alexandrini. Opera. Ex rec. Gulielmi Dindorfii. Vol. 3. Oxonii, Clarendoniano, 1869. 694 p.—301.

D

- Dannemann, F. Die Naturwissenschaften in ihrer Entwicklung und in ihrem Zusammenhange. Dargest. von F. Dannemann. Bd. 1—4. Leipzig—Berlin, Engelmann, 1913.—287.
- Wie unser Weltbild entstand. Die Anschauungen vom Altertum bis zur Gegenwart über den Bau des Kosmos. Mit einem Titelbild nach der Rembrandtschen Radierung »Der Astrolog« und vielen Textbildern. Stuttgart, Francksche Verlagshandlung, [1912]. 98 S.—287—288.
- Darmstaedter, L. Handbuch zur Geschichte der Naturwissenschaften und der Technik. In chronologischer Darstellung. 2. umgearb. und vern. Aufl. Unter Mitwirk. von Dr. R. du Bois-Reymond und C. Schaefer. Hrsg. von Dr. L. Darmstaedter. Berlin, Springer, 1908. X, 1262 S.—289.
- Darwin, Ch. On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life. London, Murray, 1859. IX, 502 p.—112.
- »Deutsch-Französische Jahrbücher«. Hrsg. von A. Ruge u. K. Marx. 1. u. 2. Lfg. Paris, 1844, S. 86—144, 182—214.—6, 17, 19, 21.
- Dietzgen, J. Das Wesen der menschlichen Kopfarbeit. Eine abermalige Kritik der reinen und praktischen Vernunft von J. Dietzgen. Mit einer Einl. von A. Pannekoek. Stuttgart, Dietz, 1903. XXVII, 151 S.—57.
- Diogenes Laertius. De vitis dogmatibus et apophthegmatibus clarorum philosophorum. Libri VIII, X.—211, 215. 247, 251.

E

- Ebbinghaus, H. Über das Gedächtnis. Untersuchungen zur experimentellen Psychologie. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1885. IX, 169 S.—280.
- Engel, B. C. Arvostelu kirjasta: Hammacher, E. Die Bedeutung der Philosophie Hegels. VIII u. 92 S. Leipzig, 1911. Duncker und Humblot.—In: »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik«. Bd. 148. Leipzig, 1912, S. 95—97.—196.
- Engels, F. Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigener Anschauung und authentischen Quellen. Leipzig, Wigand, 1845. 358 S.—63.
- Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. Revidierter sonder. Abdr. aus der »Neuen Zeit«. Mit Anhang: Karl Marx über Feuerbach vom Jahre 1845. Stuttgart, Dietz, 1888. VII, 72 S.—56, 84, 88, 134, 192, 263.
- Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie. — In: Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. von F. Mehring. Bd. I. Gesammelte Schriften von Karl Marx und Friedrich Engels. Von März 1841 bis März 1844. Stuttgart, Dietz, 1902, S. 432—490. — 353.
- Umriss zu einer Kritik der Nationalökonomie. — In: »Deutsch-Französische Jahrbücher«. Hrsg. von A. Ruge u. K. Marx. 1. u. 2. Lfg. Paris, 1844, S. 86—144.—6.
- Engels, F. u. Marx, K.—ks. Marx, K. u. Engels, F.

F

- Faucher, J.** Englische Tagesfragen.—In: »Allgemeine Literatur-Zeitung«. Charlottenburg, 1844, Hft. VII, Juni, S. 1—8; Hft. VIII, Juli, S. 28—38.—14.
- Feuerbach, L.** Sämtliche Werke. Bd. 1—10. Leipzig, Wigand, 1846—1883.
- Bd. 4. Geschichte der neuern Philosophie von Bacon von Verulam bis Benedict Spinoza. 1847. 392 S.—50.
- Bd. 5. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. 1848. X, 290 S.—50.
- Bd. 6. Pierre Bayle. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie und Menschheit. 2. umgearb. und verm. Aufl. 1848. VIII, 308 S.—50.
- Bd. 8. Vorlesungen über das Wesen der Religion. Nebst Zusätzen und Anmerkungen. 1851. VIII, 463 S.—49—68.
- Bd. 9. Theogonie nach den Quellen des klassischen, hebräischen und christlichen Altertums. 1857. 446 S.—68.
- Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. 1—X. Stuttgart, Frommann, 1903—1911.
- Bd. I. Gedanken über Tod und Unsterblichkeit. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. 1903. XV, 374 S.—282, 326.
- Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. 1904. XI, 411 S.—280, 282, 326.
- Bd. III. Geschichte der Neueren Philosophie von Bacon von Verulam bis Benedict Spinoza. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. 1906. XI, 388 S.—326.
- Bd. IV. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. Zur neueren Philosophie und ihrer Geschichte. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. 1910. XII, 448 S.—280, 326, 329—337.
- Bd. V. Pierre Bayle. Ein Beitrag zur Geschichte der Philosophie und Menschheit. Mit einer Biogr. Bayles vom Hrsg. Neu hrsg. und biogr. eingeleitet von W. Bolin. 1905. X, 436 S.—326.
- Bd. VI. Das Wesen des Christentums. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. 1903. X, 411 S.—282, 326.
- Bd. VII. Erläuterungen und Ergänzungen zum Wesen des Christentums. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. 1903. XII, 520 S.—280, 326.
- Bd. VIII. Vorlesungen über das Wesen der Religion. Nebst Zusätzen und Anmerkungen. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. 1908. VIII, 459 S.—280, 282, 326.
- Bd. IX. Theogonie nach den Quellen des klassischen, hebräischen und christlichen Altertums. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. 1907. IX, 417 S.—326.
- Bd. X. Schriften zur Ethik und nachgelassene Aphorismen. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. 1911. X, 385 S.—280, 326.
- Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibniz'schen Philosophie. Ansbach, 1837. 295 S.—329—337.
- Grundsätze der Philosophie der Zukunft. Zürich u. Winterthur. Literarisches Comp. toir, 1843. IV, 84 S.—28, 52.

- **Grundsätze der Philosophie der Zukunft.** 1843. — In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1904, S. 245—320.— 280, 282.
- **Herr von Schelling.** 1843. Brief an K. Marx. (Nach dem Brouillon).— In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. IV. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. Zur neueren Philosophie und ihrer Geschichte. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1910, S. 434—440. — 337.
- **Kritik des »Antihegel«.** 1835. — In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1904, S. 17—80. — 282.
- **Der Schriftsteller und der Mensch.** Eine Reihe humoristischphilosophischer Aphorismen. 1834.— In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. I. Gedanken über Tod und Unsterblichkeit. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1903, S. 263—366. — 282.
- **Spinoza und Herbart.** 1836. — In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. IV. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. Zur neueren Philosophie und ihrer Geschichte. Durchges. u. neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1910, S. 400—416.—337.
- **Todesgedanken.** 1830. — In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. I. Gedanken über Tod und Unsterblichkeit. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1903, S. 1—90. — 282.
- **Über die Vernunft; ihre Einheit, Allgemeinheit, Unbegrenztheit.** Dissertation zur Erlangung des philosophischen Doktorates.— In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. IV. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. Zur neueren Philosophie und ihrer Geschichte. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1910, S. 299—356. — 337.
- **Über Spiritualismus und Materialismus, besonders in Beziehung auf die Willensfreiheit.** 1863—1866.— In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. X. Schriften zur Ethik und nachgelassene Aphorismen. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1911, S. 91—229. — 280.
- **Verhältnis zu Hegel.** 1840, mit späteren Zusätzen. — In: Feuerbach, L. *Sämtliche Werke.* Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. IV. Darstellung, Entwicklung und Kritik der Leibnizschen Philosophie. Zur neueren Philosophie und ihrer Geschichte. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1910, S. 417—424.— 337.
- **Vorläufige Thesen zur Reform der Philosophie.** 1842.— In:

- Feuerbach, L. Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1904, S. 222—244.—99, 280, 282.
- Das Wesen der Religion. Ergänzungen und Erläuterungen. 1845.—In: Feuerbach, L. Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. VII. Erläuterungen und Ergänzungen zum Wesen des Christentums. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. Stuttgart, Frommann, 1903, S. 390—520. — 280, 282.
- Das Wesen des Christentums... Leipzig, Wigand, 1841. XII, 450 S.— 50, 51, 280, 458.
- Wider den Dualismus von Leib und Seele, Fleisch und Geist.—In: Feuerbach, L. Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1904, S. 326—357.—240, 280.
- Zur Beurteilung der Schrift: »Das Wesen des Christentums«. 1842.—In: Feuerbach, L. Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. VII. Erläuterungen und Ergänzungen zum Wesen des Christentums. Durchges. und neu hrsg. von W. Bolin. Stuttgart, Frommann, 1903, S. 265—275.— 280.
- Zur Kritik der Hegelschen Philosophie. 1839.—In: Feuerbach, L. Sämtliche Werke. Neu hrsg. von W. Bolin u. F. Jodl. Bd. II. Philosophische Kritiken und Grundsätze. Durchges. und neu hrsg. von F. Jodl. Stuttgart, Frommann, 1904, S. 158—204.—282.
- Fischer, F. Die Metaphysik, von empirischem Standpunkte aus dargestellt. Zur Verwirklichung der Aristotelischen Metaphysik. Basel, Schweighausersche Buchh., 1847. VIII, 152 S.—324.
- Fischer, K. Hegels Leben, Werke und Lehre. T. 1. Mit dem Bildnis des Verfassers in Hellogravüre. Heidelberg, Winter, 1901. XX, 576 S. (Geschichte der neuern Philosophie von K. Fischer. Jubiläumsausg. Bd. 8).—125.
- Forel, A. Gehirn und Seele. Vortrag gehalten bei der 66. Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte in Wien am 26. September 1894. 10. Aufl. Stuttgart, Kröner, 1907. 45 S.—280.
- Fourier, Ch. Le nouveau monde industriel et sociétaire, ou invention du procédé d'industrie attravante et naturelle distribuée en séries passionnées.—33.
- Théorie de l'unité universelle.—33.
- Théorie des quatre mouvements et des destinées générales.—33.
- »Frankfurter Zeitung und Handelsblatt«. 1904, № 348. Erstes Morgenblatt, 15. Dezember, S. 1—3.—39.

G

Gauss, C. F. Disquisitiones arithmeticae. Lipsiae, 1801. 478 S.—170.

Genoff, P. Feuerbachs Erkenntnistheorie und Metaphysik. Inaugural—Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen philosophischen Fakultät der Universität Bern vorgelegt von P. Genoff aus

- Zarsko-Selo (Bulgarien). Zürich—Selnau, 1911, 89 S.—280, 282.
- Gomperz, Th. *Les penseurs de la Grèce. Histoire de la Philosophie antique.*—217.
- Grün, K. *Ludwig Feuerbach in seinem Briefwechsel und Nachlaß sowie in seiner Philosophischen Charakterentwicklung.* Bd. 1—2. Leipzig u. Heidelberg, Winter, 1874.—282.
- Guenther, K. *Vom Urtier zum Menschen. Ein Bilderatlas zur Abstammungs- und Entwicklungsgeschichte des Menschen.* Zugest. und erläutert von Dr. K. Guenther. Bd. 1—2. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1909.—42.

H

- Haas, A. E. *Der Geist des Hellenentums in der modernen Physik. Antrittsvorlesung, gehalten am 17. Januar 1914 in der Aula der Universität Leipzig.* Leipzig, Veit, 1914. 32 S.—291.
- Haeckel, E. *Gott-Natur. (Theophysis). Studien über monistische Religion.* Leipzig, Kröner, 1914. 72 S.—344.
- *Die Lebenswunder. Gemeinverständliche Studien über Biologische Philosophie. Ergänzungsband zu dem Buche über die Welträtsel.* Volks-Ausg. Stuttgart. Kröner, s. a. VIII. 200 S.—39.
- *Die Welträtsel. Gemeinverständliche Studien über Monistische Philosophie.* Volks-Ausg. ...Mit einem Nachworte: *Das Glaubensbekenntnis der Reinen Vernunft.* Stuttgart, Kröner, s. a. 176 S.—39.
- Hammacher, E. *Die Bedeutung der Philosophie Hegels für die Gegenwart.* Leipzig, Duncker u. Humblot, 1911. VIII, 92 S.—196.
- Handbuch der Klassischen Altertumswissenschaft in systematischer Darstellung mit besonderer Rücksicht auf Geschichte und Methodik der einzelnen Disziplinen.* Hrsg. von I. Müller. *Geschichte der antiken Naturwissenschaft und Philosophie.* Bearb. von S. Günther und W. Windelband. Bd. V. Abt. 1, Nördlingen. Beck'sche Buchh. 1888. VII, 337 S.—322.
- Hegel, G. W. F. *Werke. Vollst. Ausg. durch einen Verein von Freunden des Verewigten:* Ph. Marheineke u. a. Bd. I—XIX. Berlin, Leipzig, Duncker u. Humblot, 1832—1845, 1887.
- Bd. I. *Philosophische Abhandlungen.* Hrsg. von K. L. Michelet. 1832. XXXIV, 423 S.—70.
- Bd. II. *Phänomenologie des Geistes.* Hrsg. von J. Schulze. 1832. XII, 612 S.—70, 78, 122.
- Bd. III. *Wissenschaft der Logik.* Hrsg. von L. von Henning. T. 1. *Die objektive Logik.* Abt. 1. *Die Lehre vom Sein.* 1833. VIII, 468 S.—70, 71—82, 83—101, 144, 314, 326.
- Bd. IV. *Wissenschaft der Logik.* Hrsg. von L. von Henning. T. 1. *Die objektive Logik.* Abt. 2. *Die Lehre vom Wesen.* 1834. VIII, 243 S.—70, 102—125, 126—129, 130—131, 144, 314, 326.
- Bd. V. *Wissenschaft der Logik.* Hrsg. von L. von Henning. T. 2. *Die subjektive Logik, oder: die Lehre vom Begriff.* 1834. VIII,

- 353 S. — 70, 132—143, 148—159, 163—192, 195, 314, 326.
- Bd. VI. **Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse.** T. 1. Die Logik. Hrsg. von L. von Henning. 1840. XL, 414, 2 S. — 70, 125—126, 129—130, 139, 140—144, 147, 158, 160—163, 170, 192—195, 270—272.
- Bd. VII. Abt. I. **Vorlesungen über die Naturphilosophie, als der Enzyklopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse.** T. 2. Hrsg. von K. L. Michelet. 1842. XXX, 2, 696 S.—70.
- Bd. VIII. **Grundlinien der Philosophie des Rechts und Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse.** Hrsg. von E. Gans. 1833. XX, 440 S.—70.
- Bd. IX. **Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte.** Hrsg. von E. Gans. 1837. XXIV, 446, 1 S.—70, 261—269.
- Bd. X. **Vorlesungen über die Aesthetik.** Hrsg. von H. G. Hotho. Abt. 1. Bd. 1. 1835. XX, 547 S.; Abt. 2. Bd. 2. 1837. X, 465 S.; Abt. 3. Bd. 3. 1838. VIII, 581 S.—70.
- Bd. XI. **Vorlesungen über die Philosophie der Religion.** Nebst einer Schrift über die Beweise vom Dasein Gottes. Hrsg. Ph. Marheineke. Bd. 1. 1832. XVI, 376 S.—70.
- Bd. XII. Idem. Bd. 2. 1832. VI, 483 S.—70.
- Bd. XIII. **Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie.** Hrsg. von K. L. Michelet. Bd. 1. 1833. XX, 418 S.—70, 207, 226, 295.
- Bd. XIV. Idem. Bd. 2. 1833. VI, 586 S.—70, 226, 227—256.
- Bd. XV. Idem. Bd. 3. 1836. VIII, 692 S.—70, 257—258.
- Bd. XVI. **Vermischte Schriften.** Hrsg. von F. Förster u. L. Boumann. Bd. 1. 1834. VI, 506 S.—70.
- Bd. XVII. Idem. Bd. 2. 1835. VI, 634 S.—70.
- Bd. XVIII. **Philosophische Propädeutik.** Hrsg. von K. Rosenkranz. 1840. XXII, 2, 205 S.—70.
- Bd. XIX. **Briefe von und an Hegel.** Hrsg. von K. Hegel. T. 1. 1887. XII, 430 S.; T. 2. 1887. 399 S.—70, 326.
- **Werke.** Vollst. Ausg. durch einen Verein von Freunden des Verewigten: Ph. Marheineke u. a. 2. unveränd. Aufl. Bd. II. **Phänomenologie des Geistes.** Hrsg. von J. Schulze. Berlin, Duncker u. Humblot, 1841. XII, 591 S.—15, 28, 31—32.
- **Cours d'esthétique** Analyse et trad. en partie, par Ch. Bénard. T. 1.—3. Paris, 1840—1848.—277.
- **The logic of Hegel.** Transl. from the encyclopaedia of the philosophical sciences by W. Wallace. 2d. ed., rev. and augm. Oxford, Clarendon Press, 1892. XXVI, 2, 439 p.—198, 200.
- **Logique de Hegel.** Trad. pour la première fois et accompagnée d'une introd. et d'un comment. perpétuel par A. Véra. T. 1. Paris, Ladrance, 1859. VII, 354 p.—278.
- **Phänomenologie des Geistes.** Mit einer Einleitung und einigen erläuternden Anmerkungen am Fuße der Seiten für den akademischen Gebrauch. Hrsg. von G. Bolland. Leiden,

Adriani, 1907. XXXVIII,
751 S. —342.

- Philosophie de la nature. Trad. pour la première fois et accompagnée d'une introd. et d'un comment. perpétuel par A. Véra. T. 1. Paris, Ladrangé, 1863. XII, 628 p.—278.
- Philosophie de l'esprit. Trad. pour la première fois et accompagnée de deux introd. et d'un comment. perpétuel par A. Véra... Vols. 1—2. Paris, Baillière, 1867—1869.—278.
- Philosophie de la religion. Trad. pour la première fois et accompagnée de plusieurs introd. et d'un comment. perpétuel par A. Véra. Vols. 1—2. Paris, Baillière, 1876—1878.—278.
- Wissenschaft der Logik.—198, 200, 202.
- Wissenschaft der Logik. Bd. 1—2. Nürnberg, Schrag, 1812—1816.—112.
- Hibben, J. G. Hegel's logic, an essay in interpretation. New York, Scribner's Sons, 1902. 313 p.—200.
- Hilferding, R. Das Finanzkapital. Eine Studie über die jüngste Entwicklung des Kapitalismus. Wien, Brand, 1910. XII, 477 S. (Separatdruck aus den Marx-Studien. Bd. 3).—349.

J

- Janet, P. Études sur la dialectique dans Platon et dans Hégel. Paris, Ladrangé, 1861. LVI, 396 p.—278.
- Jodl, F. Lehrbuch der Psychologie. 2. Aufl. Bd. 1—2. Stuttgart u. Berlin, Cotta, 1903.—280.

K

- Kant, I. Kritik der reinen Vernunft. 2. hin und wieder verbesserte Aufl. Riga, 1787. XLIV, 884 S.—82, 137, 334.
- Kritik der Urteilskraft. 3. Aufl. Berlin, 1799.—106.
- »Kant-Studien«. Philosophische Zeitschrift. Unter Mitwirkung von E. Adickes, E. Boutroux u. a. und mit Unterstützung der »Kantgesellschaft«. Hrsg. von H. Vaihinger und B. Bauch. Bd. XIX, Hft. 3. Berlin, 1914, S. 391—392.—291.

L

- Lange, F. A. Geschichte des Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart. Iserlohn, Baedeker, 1866. XVI, 564 S.—280, 342.
- Lassalle, F. Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos. Nach einer neuen Sammlung seiner Bruchstücke und der Zeugnisse der Alten dargestellt. Bd. 1—2. Berlin, Duncker, 1858. — 295—305, 311.
- Leibniz, G. W. Essais de théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal.—332.
- Nouveaux essais sur l'entendement humain.—332, 334.
- Lipps, Th. Naturwissenschaft und Weltanschauung. Vortrag gehalten auf der 78. Versammlung deutscher Naturforscher und Ärzte in Stuttgart. Heidelberg, Winter's Universitätsbuchhandlung, 1906. 40 S. —292.
- Lucas, R. Bibliographie der radioaktiven Stoffe. Hamburg u. Leipzig, Voss, 1908. — 40.

M

- Mach, E.** Grundriß der Physik für die hohen Schulen des Deutschen Reiches. Bearb. von Harbordt und Fischer. T. 2. Ausführlicher Lehrgang. 2. Aufl. Leipzig, Freytag, Wien, Tempsky, 1908.—40.
- McTaggart, J. E.** Studies in the Hegelian Dialektik. Cambridge, 1896. XVI, 259 p.—196.
- Mariano, R.** La Philosophie contemporaine en Italie. Essai de philosophie hégélienne... Paris, Bailliére, 1868. VIII, 162, 12 p.—278.
- Marx, K. u. Engels, F.** Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik. Gegen Bruno Bauer und C^o. Frankfurt a. M., Literarische Anstalt (J. Rütten), 1845. VIII, 336 S. — 5—34, 51.
- Manifest der Kommunistischen Partei. Veröffentlicht im Februar 1848. London, Druck von Hirschfeld, 1848. 24 S. — 63, 112.
- Marx, K.** Marx über Feuerbach. (Niedergeschrieben in Brüssel im Frühjahr 1845).— In: Engels, F. Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie. Revidierter sonder. Abdr. aus der »Neuen Zeit«. Mit Anhang: Karl Marx über Feuerbach vom Jahre 1845. Stuttgart. Dietz, 1888, S. 69—72. —173, 302, 458.
- Zur Judenfrage. — In: »Deutsch-Französische Jahrbücher«, hrsg. von A. Ruge und K. Marx. 1. u. 2. Lfg. Paris, 1844. S. 182—214.—17, 19, 20—21.
- Marx-Studien.** Blätter für Theorie und Politik des wissenschaftlichen Sozialismus. Hrsg. von M. Adler u. R. Hilferding. Bd. 3. Wien, 1910, S. VII—XII, 1—477.—349.
- Michelet, K. L. und Haring, G. H.** Historisch-kritische Darstellung der dialektischen Methode Hegels. Nebst dem gutachtlichen Berichte über die der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin eingereichten Bewerbungsschriften und einer Geschichte der Preisbewerbung. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1888. XVI, 174 S.—198.
- »Mind«. A quarterly Review of psychology and philosophy. Edited by G. F. Stout. New series. Vol. XXII. London, 1913, № 86, april, p. 280—284.—347.
- N
- Napoléon** Pensées. Paris, 1913, 120 p. (Bibliothèque miniature. 14).—290.
- »Neue Rheinische Zeitung«. Köln, 1848, Juni—1849, Mai.—63.
- Noël, G.** La Logique de Hegel.— In: »Revue de Métaphysique et de Morales«. Paris, t. II, 1894, p. 36—57, 270—298, 644—675; t. III, 1895, p. 184—210, 503—526; t. IV, 1896, p. 62—85, 583—614. —273.
- La Logique de Hegel. Paris, Alcan, 1897. VIII, 188 p.—273, 274—278.
- Arvostelu kirjasta: William Wallace. Hegel's Philosophy of Mind. Translated from the encyclopaedia of the philosophical sciences with five introductory essays. Oxford. at the Clarendon Press, 1894; Henry Frowde, London.— In: »Revue philosophique de la France et de l'Étranger«. Paris, 1894. № 11, novembre, p. 540.—198—200.

- **Arvostelu kirjasta:** William Wallace. *Prolegomena to the study of Hegel's philosophy and especially of his logic.* Oxford, at the Clarendon Press, 1894; London, Henry Frowde.— In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1894, № 11, novembre, p. 538—540.— 198—200.
- Norström, V.** Naives und wissenschaftliches Weltbild.— In: *Archiv für systematische Philosophie.* Bd. XIV, Hft. 4. Berlin, 1908, S. 447—496.— 44.
- P
- Paulsen, F.** *Einleitung in die Philosophie.* 6. Aufl. Berlin, Herz, 1899. XVI, 444 S.— 36—38.
- Pearson, K.** *The Grammar of science.* London, Scott, 1892. XVI, 493 S.—123.
- Pelazza, A. R.** *Avenarius e l'empiricriticismo.* Torino, Bocca, 1909. 129 p.—42.
- Pérès, J.** *Rivista di Filosofia.* 1911, Janvier—Juin.— In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1911, № 9, septembre, p. 332—335.—200.
- Perrin, J.** *Les atomes.* Avec 13 figures. Paris, Alcan, 1913. XVI, 296 p.—341.
- *Traité de chimie physique.* Les principes. Paris, Gauthier-Villars, 1903. XXVI, 300 p.— 279.
- Perry, R. B.** *Present Philosophical Tendencies: a Critical Survey of Naturalism, Idealism, Pragmatism and Realism, together with a Synopsis of the Philosophy of William James.* London a. New York, Longmans, Green, 1912. XV. 383 p.— 347.
- Pflaum, Ch. D.** *Bericht über die italienische philosophische Literatur des Jahres 1905.*— In: »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik». Bd. 129. Leipzig, 1906, S. 94—105.—198.
- Planck, M.** *Das Prinzip der Erhaltung der Energie.* 2. Aufl. Leipzig u. Berlin, Teubner, 1908. XVI, 280 S. (Wissenschaft und Hypothese. VI).—40.
- Plato.**
- *Kratylos.*— 303, 304.
 - *Meno.*— 231.
 - *Parmenides.*— 80, 86, 258.
 - *Symposion.*— 220.
 - *Sophista.*— 236, 258.
 - *Theaetetes.*— 234, 300, 304.
 - *Timaeus.*— 258.
 - *Phaedo.*— 235.
 - *Philebus.*— 258.
- Plechanow, G.** *Bernstein und der Materialismus.* — In: »Die Neue Zeit», Stuttgart, XVI. Jg. 1897—1898. Bd. II. № 44. S. 545—555.—232.
- *Konrad Schmidt gegen Karl Marx und Friedrich Engels.*— In: »Die Neue Zeit», Stuttgart, XVII. Jg. 1898—1899. Bd. I. № 5, S. 133—145.—232.
- *Materialismus oder Kantianismus?*— In: »Die Neue Zeit», Stuttgart, XVII. Jg. 1898—1899. Bd. I. № 19, S. 589—596.—232.
- Plenge, J.** *Marx und Hegel.* Tübingen, Laupp, 1911. 184 S. —196, 338—340, 346.
- Prantl, K.** *Fischer Friedrich.*— In: *Allgemeine Deutsche Biographie.* Bd. VII. Leipzig, Duncker u. Humblot, 1878. S. 66—67.— 325.
- »*Preußische Jahrbücher.*» Bd. 151. Januar bis März 1913. Berlin, 1913, S. 415—436.— 196.

Proudhon, P. J. Qu'est-ce que la propriété? ou recherches sur le principe du droit et du gouvernement. 1-er mémoire. Paris, Brocard, 1840. 244 p.—8, 12—13.

R

Raab, F. Die Philosophie von Richard Avenarius. Systematische Darstellung und immanente Kritik. Leipzig, Meiner, 1912. IV, 164 S.—341.

Rau, A. Friedrich Paulsen über Ernst Haeckel. Eine kritische Untersuchung über Naturforschung und moderne Kathederphilosophie. 2. Aufl. Berlin, Brackwede, 1907. 48 S. (Flugschriften des Deutschen Monistenbundes. Hft. 3).—343.

Révolutions de Paris, dédiées à la Nation et au district des Petits-Augustins. N°s 1—160. Paris. 1789—1792. — 15.

»**Revue de Métaphysique et de Morale.** Paris, t. II, 1894, p. 36—57, 270—298, 644—675; t. III, 1895, p. 184—210, 503—526; t. IV, 1896, p. 62—85, 583—614.—273.

»**Revue Philosophique de la France et de l'Étranger.** Paris, 1894, N° 11, novembre, p. 538—540.—198—200.

— 1902, N° 9, septembre, p. 312—314.—192, 200.

— 1904, N° 4, avril, p. 393—409, 430—431.—200—202, 279.

— 1911, N° 9, septembre, p. 332—335.—200.

— 1912, N° 12, décembre, p. 644—646.—348.

Rey, A. La philosophie moderne. Paris, Flammarion, 1908. 372 S. (Bibliothèque de Philosophie scientifique). — 356—409, 411.

— Les principes philosophiques de la chimie physique.— In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1904, N° 4, avril, p. 393—409. — 279.

»**Rheinische Zeitung für Politik Handel und Gewerbe.** Köln, 1842—1843.—340.

Richter, R. Arvostelu kirjasta: Stein, Ludwig. Philosophische Strömungen der Gegenwart. Stuttgart, 1908, Verlag von Enke. XVI und 452 S.—In: »Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie». Hft. I. Leipzig, 1909, S. 105—110.—42.

Riecke, E. Lehrbuch der Physik zu eigenem Studium und zum Gebrauche bei Vorlesungen. Bd. 1—2. 4. Aufl. Leipzig, Veit, 1908.—40.

»**Rivista di Filosofia.** Organo della Società Filosofica Italiana. Anno III. Genova, 1911, p. 387—401.—200.

Rotta, P. La rinascita dell'Hegel e la filosofia perenne.— In: »Rivista di Filosofia». Anno III. Genova, 1911, p. 387—401.—200.

Ruttman, W. I. Die Hauptergebnisse der modernen Psychologie mit besonderer Berücksichtigung der Individualforschung. Leipzig, Wunderlich, 1914. XIII, 392 S.—345.

S

Salignac, F. Questions de physique générale et d'astronomie. Toulouse, Privat, 1908.—40.

Schiller, F. C. S. Arvostelu kirjasta: Present Philosophical Tendencies: a Critical Survey of Naturalism, Idealism, Pragmatism and Realism, together with a Synopsis of the Philo-

- sophy of William James. By Ralph Barton Perry. New York and London: Longmans, Green and Co, 1912. Pp. XV, 383.— In: »Mind». New series. Vol. XXII. London, 1913. № 86, april, p. 280—284.—347.
- Schinz, M. Die Wahrheit der Religion nach den neuesten Vertretern der Religionsphilosophie. Dargestellt und beurteilt von M. Schinz. Zürich, Leemann, 1908. XI, 307 S.—42.
- Schmidt, F. J. Hegel und Marx.— In: »Preußische Jahrbücher». Bd. 151. Januar bis März 1913. Berlin, Stilke, 1913, S. 415—436.—196.
- Schmitt, E. H. Das Geheimniss der Hegelschen Dialektik, beleuchtet vom konkretnennlichen Standpunkte. Halle a. S., Pfeffer, 1888. XIV, 144 S.—198.
- Segond, J. Arvostelu kirjasta: Antonio Aliotta. La reazione idealistica contro la scienza. I vol. grand in-8°, XVI-526 pp. Palerme, Casa editrice Optima, 1912.— In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1912, № 12, décembre, p. 644—646.—348.
- Arvostelu kirjasta: J. B. Baillie. The origin and significance of Hegel's Logic, a general introduction to Hegel's system. I vol. in-8° de XVIII-375 p., London, Macmillan and Co, 1901.— In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1902, № 9, septembre, p. 312—314.—198.
- Seth, A. The development from Kant to Hegel with chapters on the Philosophy of Religion. London, Williams a. Norgate, 1882. IV, 170 p.—198.
- Sextus Empiricus. Adversus Mathematicos.— 224, 230.
- Pyrronische Hypotyposen.— 215.
- Simon, T. C. Arvostelu kirjasta: Stirling, J. H. The secret of Hegel: being the hegelian system in origin, principle, form and matter.— »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik». Bd. 53. Halle, 1868, S. 268—270, in: Simon, T. C. Über den gegenwärtigen Zustand der metaphysischen Forschung in Britannien.—198.
- Spaventa, B. Da Socrate a Hegel. Bari, Laterza, 1905. XVI, 432 S. (Biblioteca di cultura moderna. № 17).— 198.
- La filosofia italiana nelle sue relazioni con la filosofia europea. Nuova edizione con note e appendice di documenti a cura di G. Gentile. Bari, Laterza, 1908. XXII, 317 p.—42.
- Spicker, G. Über das Verhältnis der Naturwissenschaft zur Philosophie. Mit besonderer Berücksichtigung der Kantischen Kritik der reinen Vernunft und der Geschichte des Materialismus von Albert Lange. Berlin, Duncker, 1874. 94 S. — 342.
- Stein, L. Philosophische Strömungen der Gegenwart. Stuttgart, Enke, 1908. XVI, 452 S.—42.
- Stirling, J. H. The secret of Hegel: being the hegelian system in origin, principle, form and matter.— 198.
- Strache, H. Die Einheit der Materie, des Weltäthers und der Naturkräfte. Wien, Deuticke, 1909.— 44.
- Sue, E. Les Mystères de Paris. 11-e éd., Paris, 1842.— 14, 29, 32—34.
- Suter, J. Die Philosophie von Richard Avenarius. Darstellung und erkenntniskritische

Würdigung. Inaugural-Disser-
tation zur Erlangung der
Doktorwürde der ersten Sek-
tion der hohen philosophi-
schen Fakultät der Univer-
sität Zürich vorgelegt von
J. Suter aus Madretsch. Be-
gutachtet von G. W. Störing,
Zürich, 1910. 167 S.—345.

T

Teichmann, E. Betrachtungen zu
einigen neuen biologischen
Werken.—In: »Fränkfurter
Zeitung und Handelsblatt».
1904, № 348. Erstes Morgen-
blatt, 15. Dezember, S. 1—
3.—39.

Thomson, J. J. Die Korpuskular-
theorie der Materie. Autoris.
Übers. von G. Siebert. Braun-
schweig, Vieweg, 1908. VII,
166 S. (Die Wissenschaft. Sam-
mlung naturwissenschaftlicher
und mathematischer
Monographien. Hft. 25).—40.

U

Ueberweg, F. Grundriß der Ge-
schichte der Philosophie.
T. 1—3. 5., mit einem
Philosophen- und Literato-
ren-Register versehene Aufl.,
bearb. und hrsg. von M. Heinze.
Berlin, Mittler, 1876.—35.

— Grundriß der Geschichte der
Philosophie fortgeführt von
M. Heinze. T. 1. Das Altertum.
10., mit Namen- und Sach-
verzeichnis versehene Aufl.,
bearb. und hrsg. von K. Prae-
chter. Berlin, Mittler, 1909.
XV, 362, 178 S.—217, 234.

Uhde-Bernays, H. Feuerbach.
Leipzig, Insel-Verlag, 1914.
77 S. mit Ill. — 344.

Ulrici, H. Arvostelu kirjasta:
The Development from Kant
to Hegel with Chapters on the
Philosophy of Religion. By
Andrew Seth. Published by
the Hibbert Trustees. London,
Williams a. Norgate, 1882.—
In: »Zeitschrift für Philosophie
und philosophische Kritik».
Bd. 83. Halle, 1883, S. 145—
150.—198.

V

Véra, A. Introduction à la philo-
sophie de Hegel. Paris, Franck,
1855. VII, 306 p.—278.

Verworn, M. Die Biogenhypothe-
se. Eine kritischexperimentelle
Studie über die Vorgänge
in der lebendigen Substanz.
Jena, Fischer, 1903. IV,
114 S. — 285—286.

»Vierteljahrsschrift für wissen-
schaftliche Philosophie und
Soziologie». Gegründet von
R. Avenarius, in Verbindung
mit F. Jodl und A. Riehl
hrsg. von P. Barth. 33. Jg.
Neue Folge VIII. Leipzig,
1909. Hft. 1, S. 105—110.—
40, 42.

Volkman, P. Erkenntnistheore-
tische Grundzüge der Natur-
wissenschaften und ihre Be-
ziehungen zum Geistesleben
der Gegenwart. Allgemein
wissenschaftliche Vorträge. 2.
vollst. umgearb. und erw.
Aufl. Leipzig u. Berlin, Teub-
ner, 1910. XXIII, 454 S.
(Wissenschaft und Hypothese.
IX).—284.

W

Wallace, W. Hegel's philosophy
of mind. Translated from the
encyclopaedia of the philo-
sophical sciences with five

introductory essays. Oxford, Clarendon Press, 1894. 320 p.—198—200.

- **Prolegomena to the study of Hegel's philosophy and especially of his logic.** 2d. ed., rev. and augm. Oxford, Clarendon Press, 1894. XVI, 365 p.—198—200.

Weber, L. Arvostelu kirjasta: J. Grier Hibben. Hegel's logic, an essay in interpretation. 313 p., Scribners's Sons, New York, 1902.—In: »Revue Philosophique de la France et de l'Étranger». Paris, 1904, № 4, avril, p. 430—431.—200, 202.

Windelband, W. Geschichte der antiken Naturwissenschaft und Philosophie. Bearb. von S. Günther und W. Windelband.—In: Handbuch der Klassischen Altertumswissenschaft in systematischer Darstellung mit besonderer Rücksicht auf Geschichte und Methodik der einzelnen Disziplinen, hrsg. von I. Müller. Bd. V. Abt. 1. Nördlingen, Beck'sche Buchhandlung, 1888. VII, 337 S.—322.

X

Xenophon. Xenophontis memorabilia.—232.

Z

Zart, A. Bausteine des Weltalls. Atome und Moleküle. Mit zahlreichen Abbildungen nach Originalaufnahmen und Zeichnungen von C. Schmauck, R. Oeffinger u. a. und einem Titelbild von W. Planck. Stuttgart, Kosmos, Gesellschaft der Naturfreunde, 1913. 100 S.—344.

»**Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik.**

Bd. 53. Halle, 1868, S. 248—272.—198.

— Bd. 83. Halle, 1883, S. 145—150.—198.

— Bd. 111. Leipzig, 1898, S. 205—213.—200.

— Bd. 119. Leipzig, 1902, S. 182—204.—196.

— Bd. 129. Leipzig, 1906, S. 94—105.—198.

— Bd. 148. Leipzig, 1912, S. 95—97.—196, 198.

А

Авенариус, Р. Критика чистого опыта.—432.

— **Человеческое понятие о мире.** Пер. И. Федорова, под ред. М. Филиппова. Спб., Сойкин, 1901, 91 с. — 431.

Б

Богданов, А. А. Авторитарное мышление. — Kirjassa: Богданов, А. А. Из психологии общества. Статьи 1901—1904 гг. Спб., Дороватовский и Чарушников, 1904, с. 95—156.—419.

— Из психологии общества. Статьи 1901—1904 гг. Спб., Дороватовский и Чуришиков, 1904, с. 95—156.—419.

К

«Колокол». Лондон, 1859, № 44, стр. 363—364.—436.

Г

Герцен, А. И. «Very dangerous!»— «Колокол». Лондон, 1859, № 44, стр. 363—364. — 436.

Гильфердинг, Р. Финансовый капитал. Новейшая фаза в развитии капитализма. Авт. пер. с нем. и вступит. статья И. Степанова. М., Знаменский, 1912. ХХІХ, 576, 8 с.— 349.

«Голос Социал - Демократа». Женева — Париж, 1908, № 6—7, май — июнь, с. 3—14; № 8—9, июль — сентябрь, с. 3—16.—232.

Д

Деборин, А. Диалектический материализм.— Kirjassa: На рубеже. (К характеристике современных исканий.) Критический сборник. Спб., «Наше Время», 1909, с. 38—75. — 411—417.

Е

Евангелие.—266—267.

З

«Заря». Штутгарт, 1901, № 2—3, декабрь, с. 204—225.—232. Зенд-Авеста.—300.

М

Маркс, К. Гражданская война во Франции. Воззвание Генерального Совета Международного Товарищества Рабочих о гражданской войне во Франции 1871 г. Ко всем членам Товарищества в Европе и Соединенных Штатах. Апрель — май 1871 г.— 268.

— Капитал. Критика политической экономии. Т. I—III. 1867—1894 гг.—81, 116, 142, 144, 193, 271, 312, 421.

— Письмо Ф. Энгельсу от 1 февраля 1858 г.— 295, 305.

— Письмо Ф. Энгельсу от 10 мая 1870 г.— 330.

Н

На рубеже. (К характеристике современных исканий.) Критический сборник. Спб., «Наше Время», 1909, с. 38—75.— 411—417.

П

Писарев, Д. И. Промахи незрелой мысли.— 323.

(Плеханов, Г. В.) Бельтов, Н. К вопросу о развитии монистического взгляда на историю. Ответ гг. Михайловскому, Карееву и комп. Спб., 1895, 288с. — 232.

— К шестидесятой годовщине смерти Гегеля.— 127.

- Сант против Канта или духовное завещание г. Бернштейна.— «Заря», Штутгарт, 1901, № 2—3, декабрь, с. 204—225. — 232.
- Критика наших критиков. Спб., 1906. VII, 400 с.—232.
- *Materialismus militans*. Ответ г. Богданову. Письмо первое и второе.— «Голос Социал-Демократа», Женева—Париж, 1908, № 6—7, май—июнь, с. 3—14; № 8—9, июль—сентябрь, с. 3—16. — 232.
- Н. Г. Чернышевский. Спб., «Шиповник», 1910. 537с. — 434—484.
- Н. Г. Чернышевский.— «Социал - Демократ», Лондон, 1890, кн. 1, февраль, с. 88—175. — 434—435, 439—441, 445—446, 461—462, 470—471, 472, 475, 479, 480, 482, 483.
- Основные вопросы марксизма. Спб., «Наша Жизнь», 1908. 107 с. — 232, 264, 353—355.
- Ответ г. Богданову. Письмо третье.— Kirjassa: Плеханов, Г. В. От обороны к нападению. Ответ г. А. Богданову, критика итальянского синдикализма и другие статьи. М., 1910, с. 70—111. — 232.
- От обороны к нападению. Ответ г. А. Богданову, критика итальянского синдикализма и другие статьи. М., 1910, с. 70—111. — 232.

С

- «Современник». Спб., 1861, № 5, с. 89—117. — 455.
- «Социал-Демократ». Лондон, 1890, кн. 1, февраль, с. 88—175. — 434—435, 439—441, 445—446, 461—462, 470—471, 472, 475, 479, 480, 482, 483.

Ч

- Чернов, В. Философские и социологические этюды. М., «Сотрудничество», 1907. 379 с.— 217.
- Чернышевский, Н. Г. Июльская монархия.— Kirjassa: Полное собрание сочинений в 10 томах. Т. VI. Спб., Чернышевский, 1906, с. 53—150. — 467.
- Политика. Июнь 1859.— Kirjassa: Полное собрание сочинений в 10 томах. Т. V. Спб., Чернышевский, 1906, стр. 209—250. — 471.
- Критика философских предубеждений против общинного владения.— Kirjassa: Полное собрание сочинений в 10 томах. Т. IV. Спб., Чернышевский, 1906, с. 304—333. — 468—469.
- О причинах падения Рима (подражание Монтестьё).— «Современник». Спб., 1861, № 5, с. 89—117. — 455.
- Очерки из политической экономики (по Миллю).— Kirjassa: Полное собрание сочинений в 10 томах. Т. VII. Спб., Чернышевский, 1906, с. 305—664. — 475.
- Письма об Испании. В. П. Боткина. Спб., 1857 г. — Kirjassa: Полное собрание сочинений в 10 томах. Т. III. Спб., Чернышевский, 1906, стр. 25—46. — 454—455.
- Пролог. — 441.
- Что делать? — 443, 444, 445.

III

- Шекспир, В. Все хорошо, что хорошо кончается, акт I, сцена третья. — 13.

Шулятиков, В. Из теории и практики классовой борьбы. Изд. С. Дороватского и А. Чарушникова, Москва, 1907. — 419.

— Оправдание капитализма в западноевропейской философии. От Декарта до Э. Маха. М., «Московское кн-во», 1908, 151 с. — 418—433.

Э

Энгельс, Ф. Анти-Дюринг. Переворот в науке, произведенный господином Евгением Дюрингом. 1876—1878 гг.—95, 212, 221, 240.

— Письмо К. Марксу от 24 сентября 1874 г.—125.

— Письмо К. Шмидту от 1 ноября 1891 г.— 125.

NIMIHAKEMISTO

A

Aksakov, I. S. (1823—1886) — venäläinen yhteiskunnallinen toimihenkilö, lehtimies, slavofii. — 437.

Aleksanteri I (1777—1825) — Venäjän keisari (1801—1825). — 480.

Aleksanteri Suuri (356—323 e.a.) — Makedonian kuningas, vanhan ajan kuulu sotapäällikkö ja valtiomies. — 238.

Aliotta, Antonio (s. 1881) — italialainen filosofi, kirjoittanut useita teoksia kokeellisen psykologian ja estetiikan alalta. Esiintynyt empiriokritisismiä ja pragmatismia vastaan. — 348.

Anaksagoras, kotoisin Klazomenaista (n. 500—428 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, epäjohdonmukainen materialisti. — 224—225.

Anaksimandros (n. 610—546 e.a.) — Miletoksessa elänyt muinaiskreikkalainen filosofi, vaistonvaraisen materialismin edustaja ja dialektikko. — 209.

Aristarkhos Samoslainen (IV vuosisadan loppu — III vuosisadan alku e.a.) — muinaiskreikkalainen tähtitieteilijä ja matemaatikko. — 288.

Aristoteles (384—322 e.a.) — vanhan ajan suuri ajattelija; filosofian alalla horjui materia-

lismin ja idealismin välillä. — 74, 138, 145, 164, 210, 211, 216—217, 218, 220, 225, 237—245, 250, 305, 311, 313, 317, 319—325, 381—382, 452.

Avenarius, Richard (1843—1896) — saksalainen taantumuksellinen filosofi, subjektiivinen idealisti, eräs empiriokritismin perustajia. — 43, 341, 345, 348, 428, 430, 431, 432—433.

B

Babeuf, Gracchus (oikea nimi François Noël) (1760—1797) — ranskalainen vallankumousmies, utopistisen tasanjakokommunismin huomattu edustaja, »tasa-arvoisten» salaliiton järjestäjä. — 22, 27.

Bacon, Francis, Verulamin parooni (1561—1626) — huomattava englantilainen filosofi, luonnontutkija, historikko ja valtiomies, englantilaisen materialismin kantaisä. — 26, 401, 452.

Baillie, James Black (1872—1940) — Leedsin yliopiston varapresidentti, laatinut kirjan Hegelin logiikasta; kääntänyt englanniksi Hegelin »Hengen fenomenologian». — 199.

Balfour, Arthur James (1848—1930) — englantilainen valtiomies, diplomaatti, eräs konser-

- vatiivien johtomiehiä. Filosofisissa teoksissaan arvosteli Hegelin katsomuksia.—197.
- Barthez, Paul Joseph** (1734—1806) — ranskalainen lääkäri ja fysiologi, kuului n.s. Montpellierin koulukuntaan, vitalisti.—381.
- Bauer, Bruno** (1809—1882) — saksalainen idealistifilosofi, eräs huomatuimpia nuorhegeliläisiä, porvarillinen radikaali; v. 1866 jälkeen kansallisliberaali.—5, 11, 14—15, 16, 17, 19—21, 22, 24, 27, 28, 32, 447.
- Bauer, Edgar** (1820—1886) — saksalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, nuorhegeliläinen; B. Bauerin veli.—8, 11, 13.
- Bauer, Otto** (1882—1938) — eräs Itävallan sosialidemokratian ja II Internationalen johtomiehiä, revisionismin ideologi.—346.
- Bayle, Pierre** (1647—1706) — ranskalainen skeptikkofilosofi, yksi ensimmäisiä valistusfilosofejia, kirjoitti tunnetun »Historiallisen ja kriittisen sanakirjan»; arvosteli uskonnollista dogmaattisuutta.—26, 50, 216, 217, 326.
- Beaussire, Emile Jacques Armand** (1824—1889) — filosofian professori, Ranskan Siveys- ja yhteiskuntapoliittisten tieteiden akatemian jäsen, useiden moraalikysymyksiä käsittelevien teosten laatija.—278.
- Belinski, V. G.** (1811—1848) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, kirjallisuusarvostelija ja lehtimies sekä materialistifilosofi.—436, 439, 443, 459, 460, 470.
- Beltov** — ks. Plehanov, G. V.
- Bénard, Charles** (1807—1898) — ranskalainen filosofi, ranskan- ja julkaisi useita Hegelin teoksia.—277.
- Bentham, Jeremy** (1748—1832) — englantilainen porvarillinen so-
- siologi, utilitarismin teoreetikko.—27.
- Bergson, Henri** (1859—1941) — ranskalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, joka piti intuitiota inhimillisen tiedostamisen perustana; imperialistisen porvariston ideologi.—348, 359, 383, 387, 390, 400, 433.
- Berkeley, George** (1685—1753) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, anglikaanisen kirkon piispa, subjektiivinen idealisti.—314, 392, 411, 425, 431, 432.
- Berzelius, Jöns Jacob** (1779—1848) — kuulu ruotsalainen kemisti ja mineralogi.—99.
- Bogdanov, A. (Malinovski, A. A.)** (1873—1928) — filosofi, sosiologi ja taloustieteilijä; vuoteen 1907 saakka bolshevikki, sitten loittoni puolueesta. Esiintyi marxilaisuuden revisojana vääristellen sitä machilaisuuden ja vulgäärin materialismin asenteista käsin. Loi empiriokritismin erään muunnelman — empiriomonismin.—232, 419, 421.
- Bolin, Andreas Wilhelm** (1835—1924) — ruotsalainen historikko ja filosofi, feuerbachilainen, Helsingin yliopiston professori. Feuerbachia koskevan tutkimuksen laatija. Yhdessä F. Jodlin kanssa julkaisi L. Feuerbachin Teokset.—326.
- Bolland, Gerardus** (1854—1922) — Leidenin yliopiston filosofian professori. Oli E. Hartmannin kannattaja, sittemmin hänestä tuli hegeliläinen, käänsi hollanniksi useita Hegelin teoksia.—342.
- Boltzmann, Ludwig** (1844—1906) — kuuluisa itävaltalainen fyysikko, vaistonvaraisen materialismin edustaja; arvosteli machilaisten subjektiivis-idealista tietopöppä.—43.

- Bonaparte** — ks. Napoleon I Bonaparte.
- Bourbon** — kuningassuku Ranskassa (1589—1792, 1814—1815 ja 1815—1830).— 266.
- Bradley, Francis Herbert** (1846—1924) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, absoluuttisen idealismin kannattaja.— 199, 201, 433.
- Brunetière, Ferdinand** (1849—1906) — ranskalainen kriitikko ja kirjallisuushistorioitsija, joka yritti soveltaa kirjallisuuden historiaan luonnontieteellistä menetelmää ja ennen kaikkea Darwinin kehitysooppia.— 373.
- Bruno** — ks. Bauer, Bruno.
- Buckle, Henry Thomas** (1821—1862) — englantilainen vapaa mielinen porvarillinen historiko sekä positivistinen sosiologi, kirjoittanut »Englannin sivistyshistorian».— 284.
- Bulgarin, F. V.** (1789—1859) — venäläinen taantumuksellinen kirjailija ja lehtimies, etumaisen venäläisten kirjailijain verivihollinen, joka teki heistä kanteluja poliisille.— 436.
- Büchner, Friedrich Karl Christian Ludwig** (1824—1899) — saksalainen fysiologi, vulgäärin materialismin julistaja; esiintyi tieteellisen sosialismin aatteita vastaan.— 38, 303.
- Böhme, Jakob** (1575—1624) — saksalainen filosofi, mystikko, jonka oppi sisälsi idealistisen dialektiikan aineksia.— 58.
- C**
- Cabanis, Pierre Jean Georges** (1757—1808) — ranskalainen lääkäri, filosofi, poliitikko; eräs vulgäärin materialismin edelläkävijöitä.— 25.
- Cabet, Etienne** (1788—1856) — ranskalainen yhteiskuntapoliitinen kirjailija, utopistisen kommunismin edustaja, kirjoitti teoksen »Matka Ikkariaan».— 27.
- Caesar, Gaius Julius** (n. 100—44 e.a.) — kuuluisa roomalainen sotapäällikkö ja valtiomies.— 266.
- Caird, Edward** (1835—1908) — englantilainen filosofi, hegeliläinen, kirjoitti teoksen »Hegel».— 199, 201.
- Carnot, Lazare Nicolas** (1753—1823) — ranskalainen matemaatikko, poliitikko ja sotilas, porvarillinen tasavaltalainen.— 96.
- Carnot, Léonard Sadi** (1796—1832) — ranskalainen fyysikko ja insinööri. Teki joukon tärkeitä keksintöjä lämpöopin alalla. Muotoili ensimmäisenä säännön, että työn suorittaminen lämpövaraston kustannuksella voi tapahtua ainoastaan sen tuloksena, että lämpö siirtyy kuumemmasta kylmempään kappaleeseen.— 367, 376.
- Carstanjen, Friedrich** — Avenariuksen oppilas, Zürichin yliopiston professori. Avenariuksen kuoltua toimitti aikakauslehteä »Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie».— 430.
- Chalcidius** (IV vuosisata) — uusplatonikko, käänsi latinaksi Platonin dialogin »Timaios» ja kirjoitti siihen selitykset.— 303.
- Chamberlain, Houston Stewart** (1855—1927) — taantumuksellinen uskantilainen filosofi, rotusosiologi, saksalaisten imperialistien maailmanheruusaatteiden saarnaaja, eräs fasistisen ideologian pääasiallisia edeltäjiä. Syntyperältään englantilainen, ensimmäisen maailmansodan aikana siirtyi Saksan puolelle.— 43.

- Chiapelli, Alessandro** (1857—1931) — italialainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, kirjoitti useita teoksia filosofian, kirjallisuuden, taiteen ja uskonnon historiasta; arvosteli tieteellistä sosialismia.—348.
- Cicero, Marcus Tullius** (106—43 e.a.) — etevä roomalainen puhuja ja valtiomies, eklektikkofilosofi.—300, 305.
- Clauberg, Johann** (1622—1665) — saksalainen filosofi, filosofian professori Duisburgissa, kartesiolainen; oli lähellä okkasionalismissa.—334.
- Clausius, Rudolf** (1822—1888) — etevä saksalainen fyysikko. Carnotin, Mayerin ja Joulen ohella eräs termodynamiikan perustajia.—385.
- Clemens Aleksandrialainen, Titus Flavius** (n. 150—215) — kristillinen jumaluusoppinut, idealistifilosofi.—301, 303.
- Cohen, Hermann** (1842—1918) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, Marburgin uskantilaisen koulukunnan johtaja.—348.
- Collins, Anthony** (1676—1729) — englantilainen filosofi, materialisti, Locken seuraaja.—26.
- Comte, Auguste** (1798—1857) — ranskalainen taantumuksellinen porvarillinen filosofi ja sosiologi, agnostikko, positivismin perustaja.—277, 358, 380, 406, 446.
- Condillac, Étienne Bonnot de** (1715—1780) — ranskalainen deistifilosofi, sensualisti, Locken seuraaja.—26.
- Cornu, Marie Alfred** (1841—1902) — ranskalainen fyysikko. tunnetaan optiikan alalla suorittamistaan töistä; täydensi Fizeaun kokeiluja valon nopeuden määrittämisen alalla.—289.
- Coward, William** (n. 1656—1725) — englantilainen lääkäri, materialistifilosofi.—26.
- Croce, Benedetto** (1866—1952) — italialainen porvarillinen filosofi, historikko, kirjallisuusuusostelija ja poliitikko; eräissä teoksissaan tulkitsi Hegelin dialektiikkaa subjektiivisen idealismin hengessä; vastusti marxilaisuutta.—348.

D

- Dannemann, Friedrich** (s. 1859) — saksalainen luonnontieteen historioitsija, Bonnin yliopiston professori.—287.
- Darmstaedter, Ludwig** (1846—1927) — saksalainen kemisti, tunnettu kemian historiaa koskevasta teoksistaan.—289.
- Darwin, Charles Robert** (1809—1882) — suuri englantilainen tiedemies, materialistisen biologian perustanlaskija, lajien syntyä koskevan kehitysopin luoja.—112.
- Deborin (Joffe), A. M.** (1881—1963) — neuvostoliittolainen filosofi, SNTL:n Tiedeakatemian varsinainen jäsen. Vuodesta 1903 bolshevikki, v. 1907 menshevikki, NKP:n jäsen vuodesta 1928; 30-luvulla oli menshevismiin kallistuvan idealismin kannalla; kirjoittanut useita teoksia filosofian historiasta sekä dialektisesta materialismista.—411, 417.
- Demokritos**, kotoisin Abderasta (n. 460—370 e.a.) — suuri muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, eräs atomiopin perustajia.—224, 237, 288, 299, 305, 314, 450.
- Descartes, René** (lat. Cartesius) (1596—1650) — etevä ranskalainen dualistifilosofi, matemaatikko ja luonnontieteilijä.—24, 25, 26, 275, 276, 314, 330, 367, 372, 381, 418, 423, 424.
- Destutt de Tracy, Antoine Louis Claude** (1754—1836) — rans-

- kalainen vulgääri taloustieteilijä, sensualistifilosofi; perustustalullisen monarkian kannattaja.—7.
- Dewey, John** (1859—1952) — amerikkalainen taantumuksellinen filosofi, sosiologi ja pedagogi, subjektiivinen idealisti, imperialistisen porvariston ideologi; kehitellessään pragmatismin aatteita Dewey loi sen erään muunnelman — instrumentalismin.—348, 387.
- Dézamy, Theodore** (1803—1850) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, utopistisen kommunismin vallankumouksellisen suuntauksen huomattu edustaja.—27.
- Diderot, Denis** (1713—1784) — etevä ranskalainen valistusfilosofi, materialismin edustaja, ateisti, eräs XVIII vuosisadan Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja, ensyklopedistien johtaja.—451.
- Dietzgen, Joseph** (1828—1888) — saksalainen työmies, sosialidemokraatti, filosofi, joka päätyi itsenäisesti dialektisen materialismin perusajatuksiin.—57, 58, 315, 353, 355.
- Dilthey, Wilhelm** (1833—1911) — saksalainen idealistifilosofi, Berliinin yliopiston professori, perusti »elämän filosofian» — taantumuksellisen irrationaalisen suuntauksen imperialismin kauden porvarillisessa filosofiassa. Hänen teoksistaan tunnetaan m.m. tutkielma nuoresta Hegelistä.—43, 197.
- Diogenes Laërtios** (III vuosisata) — muinaiskreikkalainen filosofian historioitsija, joka laati laajan teoksen vanhan ajan filosofiasta.—182, 215, 223, 247.
- Diogenes Sinopelainen** (n. 404—323 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, eräs kynnikköjen koulukunnan perustajia. Kyseinen koulukunta heijasti köyhimpien kansankerrosten passiivista protestia rikkaiden heruutta vastaan.—184, 215.
- Dobroljubov, N. A.** (1836—1861) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, kirjallisuusarvostelija ja materialistifilosofi.—436, 460.
- Dodwell, Henry** (k. 1784) — englantilainen filosofi, metafyyksisen materialismin edustaja.—26.
- Druzhinin, A. V.** (1824—1864) — venäläinen kirjailija ja kriitikko, edusti liberaalista suuntaa, julisti idealistista »taide taiteen vuoksi» -teoriaa.—443.
- Dudyshkin, S. S.** (1820—1866) — vapaamielinen venäläinen lehtimies ja kirjallisuusarvostelija.—452.
- Duhem, Pierre Maurice Marie** (1861—1916) — ranskalainen fysiikan teoreetikko, kirjoitti useita teoksia fysiikan historian alalta, tietoo-pissa machilainen.—348, 369, 372.
- Duns Scotus, Johannes** (n. 1265—1308) — keskiaikainen skotlantilainen filosofi, skolastikko, edusti nominalismia, joka oli materialismin ensimmäinen ilmaus keskiajalla; kirjoitti monumentaalisen kirjan »Oxfordin teos».—26.
- Durkheim, Emile** (1858—1917) — ranskalainen taantumuksellinen sosiologi, malthusilainen, rotusyrjinnän kannattaja.—394.

E

- Ebbinghaus, Hermann** (1850—1909) — saksalainen porvarillinen psykologi, idealisti, eräs kokeellisen psykologian tärkeimpiä edustajia. Tunnettu muistia koskevista tutkimustöistään.—281.
- Edgar** — ks. Bauer, Edgar.
- Engels, Friedrich** (1820—1895) — eräs tieteellisen kommunismin

- perustanlaskijoita, maailman proletariaatin johtaja, Karl Marxin ystävä ja työtoveri, joka yhdessä Marxin kanssa kehitti dialektisen ja historiallisen materialismin (elämäkerratietoja ks. V. I. Leninin kirjoituksesta »Friedrich Engels». Teokset, 2. osa, ss. 1—13).— 5—6, 18—19, 51, 53, 56, 63, 84, 88, 95, 112, 125, 134, 192, 212, 217, 221, 240, 263, 268, 295, 311, 353—354, 355, 414, 456.
- Epikuros** (n. 341—270 e.a.) — antiikkisen maailman suurimpia ajattelijoita, huomattu muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, ateisti.— 245—251, 299, 450.
- Eratosthenes** (n. 276—194 e.a.) — muinaiskreikkalainen matemaatikko, tähtitieteilijä ja maantieteilijä; määrittä ensimmäisenä likipitäisesti maapallon ympärysmittan.— 287.
- Euler, Leonhard** (1707—1783) — suuri matemaatikko, fyysikko ja tähtitieteilijä, Pietarin ja Berliinin tiedeakatemiaan jäsen; vietti suuren osan elämästään Venäjällä.— 96.
- F**
- Faidon** — muinaiskreikkalainen filosofi, Sokrateen oppilas.— 235.
- Faucher, Julius** (1820—1878) — saksalainen lehtimies, nuorhegeliläinen.— 14.
- Feuerbach, Ludwig Andreas** (1804—1872) — huomattu saksalainen materialistifilosofi ja ateisti. Huolimatta rajoittuneesta, spekulatiivisesta luonteestaan Feuerbachin materialismi oli marxilaisen filosofian eräänä teoreettisena lähteenä.— 11, 13, 18—19, 24, 28, 49—53, 56—63, 64, 68, 99, 123, 134, 173, 230, 240, 252, 265, 271, 281, 282, 283, 295—296, 299, 302, 314, 326, 327, 329, 332—334, 336, 343, 344, 353, 354, 355, 447, 448, 449, 454, 457, 458, 459, 460.
- Fichte, Johann Gottlieb** (1762—1814) — huomattu saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, klassillisen saksalaisen filosofian edustaja.— 78, 92, 194, 276, 336, 412, 426, 477.
- Filon Aleksandrialainen** (lat. Philo) — I vuosisadan alun juutalaisuuden filosofian pääedustaja, joka yritti yhdistää juutalaisuuden Platonin filosofiaan ja stoalaisuuteen. Filonin mystisismillä oli huomattava vaikutus kristilliseen jumaluusoppiin.— 257, 299, 302, 311.
- Fischer, Friedrich** (1801—1853) — filosofian professori Baselisassa.— 41, 324.
- Fischer, Kuno** (1824—1907) — saksalainen porvarillinen filosofian historioitsija, hegeliläinen, latinut perusteellisen »Uudemman filosofian historian», filosofian professori Jenessassa, sitten Heidelbergissa.— 125, 140.
- Fizeau, Hippolyte Louis** (1819—1896) — ranskalainen fyysikko, tunnettu tutkimuksistaan optiikan alalla; keksimänsä hammaspyörämenetelmän avulla mittasi valon nopeuden ilmassa.— 289.
- Forel, Auguste** (1848—1931) — sveitsiläinen hermo- ja mielitautilääkäri ja hyönteistieteilijä.— 281.
- Foucault, Jean Bernard Léon** (1819—1868) — ranskalainen fyysikko, tunnettu heilurikoikeistaan, jotka havainnollisesti osoittavat Maan vuorokautisen pyörimisliikkeen; määrittä valon etenemisnopeuden ilmassa ja vedessä nopeasti pyörivien peilien avulla.— 289.

- Fourier, Charles** (1772—1837)—suuri ranskalainen utopistisocialisti.—14, 16, 27, 30, 33, 443, 445.
- Förster, Friedrich Christoph** (1791—1868) — saksalainen kirjailija ja historikko, hegeliläinen; yhdessä Boumannin kanssa toimitti Hegelin postuumiteosten XVI ja XVII osan, joihin kuului kirjoituksia eri kysymyksistä.—71.

G

- Galilei, Galileo** (1564—1642) — suuri italialainen fyysikko ja tähtitieteilijä, eräs klassillisen mekaniikan perustanlaskijoi-
ta.—99, 288, 367, 398.
- Gans, Eduard** (n. 1798—1839)—roomalaisen oikeuden profes-
sori Berliinin yliopistossa, he-
geliläinen. Hegelin postuu-
miteosten painoksessa toimil-
ti »Oikeusfilosofian» sekä
»Luentoja historianfilosofias-
ta».—30, 71, 261, 269.
- Gassendi, Pierre** (1592—1655)—
huomattu ranskalainen mate-
rialistifilosofi, joka kehittäi
Epikuroksen atomiopin ja
etiikan aatteita; tunnetaan
myös teoksistaan tähtitieteen,
matematiikan, mekaniikan ja
tieteen historian alalta.—25,
67, 314, 452.
- Gauss, Carl Friedrich** (1777—
1855)—suuri saksalainen ma-
temaatikko, joka antoi perus-
tavaa laatua olevan panok-
sen myös tähtitieteen, maan-
mittausopin ja fysiikan kehi-
tykseen.—170.
- Gay, Jules** (1807—1876 jäl-
keen) — ranskalainen utopis-
ti-kommunisti.—27.
- Genoff, Peter** — bulgarialainen
filosofian historioitsija, laati-
nut väitöskirjan »Feuerbachin
tietoteoria ja metafysiikka».—
281, 283.
- Goethe, Johann Wolfgang** (1749—
1832)—suuri saksalainen ru-
noilija ja ajattelija.—442.
- Gomperz, Theodor** (1832—1912) —
saksalainen filosofian histo-
riooitsija ja kielitieteilijä, po-
sitivisti, kirjoitti kolmiosaisen
teoksen »Kreikkalaisia ajatte-
lijoita».—217.
- Gorgias** (n. 483—375 e.a.)—ko-
toisin Leontinoista, muinais-
kreikkalainen filosofi, sofisti,
orjanomistajademokratian kan-
nattaja.—228—230, 402.
- Gretsh, N. I.** (1787—1867)—ve-
näläinen taantumuksellinen
lehtimies ja ajanvietekirjojen
kirjoittaja, edistysmielisten
venäläisten kirjailijain verivi-
hollinen, teki heistä kanteluja
poliisille.—436.
- Grün, Karl** (1817—1887)—sak-
salainen pikkuporvarillinen yh-
teiskuntapoliittinen kirjailija,
eräs »todellisen sosialismin»
pääedustajia.—283.
- Guenther, Konrad** (1874—1955)—
saksalainen eläintieteilijä,
Freiburgin yliopiston profes-
sori, laati atlaksen »Alkueläi-
mestä ihmiseen».—42.
- Guizot, François Pierre Guillau-
me** (1787—1874)—ranskalai-
nen porvarillinen historikko ja
valtiomies.—455.

H

- Haas, Arthur Erich** (1884—1941)
—itävaltalainen fyysikko, ato-
mifysiikan erikoistuntija.—
291.
- Haeckel, Ernst Heinrich** (1834—
1919)—tunnettu saksalainen
luonnontutkija, Jenan yliopis-
ton eläintieteen professori, evo-
lutionisti, luonnonhistoriallisen
materialismin edustaja, Dar-
winin opin kannattaja ja tun-
netuuskiteijä.—39, 284, 343,
344.

- Hammacher, Emil** (1885—1916)—saksalainen taantumuksellinen filosofi, objektiivinen idealisti ja mystikko, marxilaisuuden vihollinen.—197.
- Harbordt**—saksalainen tiedemies, joka muokkasi E. Machin kirjan »Fysiikan ääriiviivat Saksan korkeakouluja varten».—40.
- Haring, G. H.**—saksalainen filosofi, kirjoitti yhdessä Micheletin kanssa kirjan »Hegelin dialektisen metodin historiallis-kriittillinen esitys».—198.
- Hartley, David** (1705—1757)—englantilainen porvarillinen psykologi ja materialistifilosofi, ammatiltaan lääkäri.—26.
- Hartmann, Eduard** (1842—1906)—saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi ja mystikko, junkkerilais-porvarillisen Saksan kiivas puolustaja.—42.
- Haym, Rudolf** (1821—1901)—saksalainen kirjallisuuden ja filosofian historioitsija, kirjoittanut joukon teoksia saksalaisen kirjallisuuden ja filosofian päävirtauksista.—336.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich** (1770—1831)—suuri saksalainen filosofi, objektiivinen idealisti ja dialektikko; klassillisen saksalaisen filosofian suurin edustaja. Hegelin historiallisena ansiona oli se, että hän kehittäi kaikinpuolisesti idealistista dialektiikkaa, mikä oli eräs dialektisen materialismin teoreettisia lähteitä.—9, 13, 15, 17, 21, 24, 27, 28, 30—32, 55, 67, 70, 71, 73, 75—76, 78—79, 83—84, 85—86, 89, 91—93, 94—96, 97, 99, 102, 106—107, 109, 116—117, 119—120, 122—123, 124—125, 127, 129, 133—134, 135—138, 141—144, 145, 148—150, 152—154, 155—156, 159, 165—171, 172, 173, 177, 184, 187—188, 190, 192—193, 197, 198, 199, 201, 203, 205, 207, 209, 211—212, 215—221, 222—226, 227—228, 230—231, 232—235, 237—252, 254—255, 259, 261, 263, 265—269, 270—272, 273—278, 283, 295—296, 297—300, 301, 302, 303, 305, 311, 313—314, 320, 323, 326, 336, 337, 338—339, 342, 346, 353—354, 355, 372, 426—427.
- Hegesias** (IV vuosisadan loppu—III vuosisadan alku e.a.)—kreikkalainen filosofi, kuului kyreneläiseen eli hedoniseen koulukuntaan, joka näki elämän ainoan autuuden mielihyvässä. Yhtyen tähän Hegesias piti mielihyvää kuitenkin saavuttamattomana ja kielsi sen tähden elämän tarkoituksen.—234.
- Heinze, Max** (1835—1909)—saksalainen filosofian historioitsija, muinaiskreikkalaisen filosofian erikoistuntija. Toimitti Überwegin filosofian historian kurssin 6:nnestä painoksesta lähtien.—35, 217, 234.
- Helmholtz, Hermann** (1821—1894)—eräs suurimpia saksalaisia luonnontutkijoita. Hänelä oli suuri osuus energian säilymisen ja muuttumisen lain perustelemisessä. Filosofisissa katsomuksissaan kallistui kantilaisuuteen.—367, 376.
- Helvétius, Claude Adrien** (1715—1771)—huomattu ranskalainen filosofi, materialismin edustaja, ateisti, XVIII vuosisadan Ranskan vallankumouksellisen porvariston ideologeja.—26, 27, 453.
- Henning, Leopold** (1791—1866)—Berliinin yliopiston filosofian professori, hegeliläinen. Toimitti Hegelin postuumiteosten painoksessa »Logiikan tieteen» sekä ensimmäisen osan »Filosofisten tieteiden ensyklopediaa» (»Logiikan»).—71.

- Herakleitos Efesolainen** (n. 530—470 e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen filosofi, dialektiikan perustaja, vaistonvaraisen materialismin edustaja.— 85, 219—220, 225, 291, 293, 295—305, 311, 314, 320.
- Herbart, Johann Friedrich** (1776—1841) — saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, psykologi ja pedagogi.— 337.
- Hertz, Heinrich Rudolph** (1857—1894) — huomattu saksalainen fyysikko, sähködynamiikan erikoistuntija; filosofisilta katsoimuksiltaan edusti epäjohdonmukaista materialismia.— 348, 387.
- Herzen, A. I.** (1812—1870) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, materialistifilosofi, kirjailija ja lehtimies.— 436, 443, 456.
- Hibben, John Grier** (1861—1933) — amerikkalainen loogikko, Princetonin yliopiston professori.— 201, 203.
- Hilferding, Rudolf** (1877—1941) — Saksan sosialidemokratian ja II Internationalen opportunistisia johtajia. Teoksessaan »Finanssipääoma» luonnehti marxilaisvastaisesti imperialismia hämäten sen perusrisiriidat.— 349.
- Hippokrates** (n. 460—377 e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen lääkäri ja luonnontutkija, eräs antiikkisen lääketieteen perustajia.— 304.
- Hobbes, Thomas** (1588—1679) — huomattu englantilainen filosofi, mekanistisen materialismin edustaja; Hobbesin yhteiskunnalliset ja poliittiset katsomukset olivat jyrkästi epädemokraattisia.— 25, 26, 425.
- van't Hoff, Jacobus Hendricus** (1852—1911) — kuuluisa hollantilainen kemisti, nykyisen fysikaalisen kemian ja stereokemian perustajia.— 379.
- Holbach, Paul Henri** (1723—1789) — huomattu ranskalainen filosofi, materialismin edustaja, ateisti, Ranskan XVIII vuosisadan vallankumouksellisen porvariston ideologeja.— 27, 314, 413, 423.
- Homeros** — puoliiksi tarunomainen muinaiskreikkalainen eepillinen runoilija, »Iliadin» ja »Odysseian» tekijä. Eli XII ja VIII vuosisadan välillä e.a.— 264, 287.
- Hotho, Heinrich Gustav** (1802—1873) — hegeliläiseen koulukuntaan kuulunut taidehistorioitsija ja esteetikko, Berliinin yliopiston professori. Toimitti Hegelin postuumiteosten painoksessa »Luentoja estetikasta».— 71.
- Hume, David** (1711—1776) — englantilainen porvarillinen filosofi, subjektiivinen idealisti, agnostikko; historikko ja taloustieteilijä.— 36, 106, 167, 314, 411, 412, 413, 426.
- Höfding, Harald** (1843—1931) — tanskalainen porvarillinen filosofi ja psykologi, positivist.— 430.

J

- Jacobi, Friedrich Heinrich** (1743—1819) — saksalainen filosofi, idealisti ja metafysikko, teisti; vastusti rationalismia ja puolusti uskoa sekä aistimellista intuitiota pitäen niitä luotettavimpina tiedostamisen keinä.—172.
- James, William** (1842—1910) — amerikkalainen filosofi ja psykologi, subjektiivinen idealisti, imperialistisen porvariston ideologi, eräs pragmatismien perustajia.— 42, 348, 387, 391, 393, 395, 396, 397, 405.
- Janet, Paul** (1823—1899) — ranskalainen porvarillinen eklek-

tikkofilosofi, kirjoitti useita filosofian historiaa, etiikkaa ja historiaa käsitteleviä teoksia, joissa esiintyi materialismia ja sosialismia vastaan.—278.

Jodl, Friedrich (1849—1914)—filosofian professori Prahassa ja Wienissä, positivist; julkaisi L. Feuerbachin Teoksia.—280.

Jurkevitch, P. D. (1827—1874)—filosofian professori, idealistinen mystikko. Väitteli Tshernyshevskin kanssa filosofian kysymyksistä.—448, 451, 452.

K

Kant, Immanuel (1724—1804)—huomattu saksalainen filosofi, klassillisen saksalaisen filosofian kantaisä, subjektiivinen idealisti ja agnostikko. Kantin tietoteorialle on luontenomaista ristiriita, materialismista aineiden yhdistäminen idealismin kanssa, mikä ilmenee objektiivisesti olemassaolevien »olioiden sinänsä» tunnustamisessa.—30, 36, 75, 79, 80, 82, 92, 94—95, 97, 106, 133—138, 142—143, 149, 155—156, 166—169, 170, 172, 182, 184, 190, 191, 194, 199, 218, 227—229, 231, 233, 238, 240, 273, 275—277, 314, 323, 332—333, 342, 358, 361, 362, 412, 413.

Kavelin, K. D. (1818—1885)—venäläinen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, historikko, lakimies. Aatelis-porvarillisen liberalismin edustaja. Vuoden 1861 uudistuksen — maorjuuden lakkauttamisen — valmistelun ja suorituksen aikana vastusti vallankumouksellista demokraattista liikettä, hyväk-

syi tsarismiin harjoittaman vainopoliitiikan.—436.

Kautsky, Karl (1854—1938)—Saksan sosialidemokratian ja II Internationalen opportunistisia johtomiehiä, keskustalaisuuden ja revisionismin oppisä. Viime vuosisadan 80—90-luvulla, jolloin Kautsky oli vielä marxilaisuuden kannalla, hän kirjoitti joukon teoksia, joissa teki tunnetuksi Marxin oppia.—421.

Kepler, Johannes (1571—1630)—huomattu saksalainen tähtitieteilijä, joka Kopernikuksen opin pohjalla keksi planeettojen liikunnan lainmukaisuudet.—99, 288.

Kleinpeter, Hans (1869—1916)—itävaltalainen filosofi, empiriokritismin tunnetusitekijä. Hänen venäjännetty pääteoksensa on »Nykyaikaisen luonnontieteen tieto-oppi».—430.

Kopernikus, Nikolaus (1473—1543)—suuri puolalainen tähtitieteilijä, aurinkokeskisen maailmanjärjestelmän keksijä.—228, 288, 398.

Korolenko, V. G. (1853—1921)—huomattu venäläinen kirjailija ja julkisuuden mies.—446.

Kratylos (V vuosisata e.a.)—muinaiskreikkalainen idealistifilosofi, Herakleitoksen oppilas ja Platonin opettaja; teki Herakleitoksen dialektiikasta äärimmäisen relativistisia päätelmiä, jotka johtivat hänet sofistiiikkaan.—298, 303, 304.

Krylov, I. A. (1769—1844)—suuri venäläinen saturunoilija. Ivaili faabeleissaan erilaisia yhteiskunnallisia puutteita: lahjontaa, mielistelyä, valheellisuutta, tekopyhyyttä, kerskailua y.m.—436.

Ksenofanes, kotoisin Kolofonista (n. 580—470 e.a.)—muinaiskreikkalainen filosofi ja runoilija, abstraktisen metafyyssisen

materialismin edustaja, eeläläisen koulukunnan perustaja.—213.

Ksenofon (lat. Xenophon) (noin 430—355/4 e.a.) — muinaiskreikkalainen historikko. Pohiittisilta vakaumuksiltaan hän oli Ateenan demokratian vastustaja, aristokraattisen Spartan kannattaja.—232.

L

Lagrange, Joseph Louis (1736—1813) — huomattu ranskalainen matemaatikko ja mekaniikan tutkija, Pariisin tiedakatemian jäsen.—96.

La Mettrie, Julien Offroy de (1709—1751) — ranskalainen lääkäri, filosofi, mekanistisen materialismin huomattu edustaja.—25, 27, 451.

Lange, Friedrich Albert (1828—1875) — saksalainen taantumuksellinen porvarillinen idealistifilosofi, uskantilaisuuden perustanlaskijoita; teoksissaan vääristeli materialismin historiaa.—282, 342.

Lassalle, Ferdinand (1825—1864) — saksalainen pikkuporvarillinen sosialisti, Saksan yleisen työväenliiton perustaja; opportunistisen suuntauksen alullepanija Saksan työväenliikkeessä; filosofisilta katsoimuksiltaan idealisti ja eklektikko.—293, 295—305, 311, 456, 477.

Lasson, Adolf (1832—1917) — saksalainen filosofi, Berliinin yliopiston professori, uushegeliläisyyden huomattu edustaja.—197.

Lavrov, P. L. (1823—1900) — venäläinen sosiologi ja yhteiskuntapoliittinen kirjailija, narodnikkilaisuuden ideologi, sosiologian alalla kannatti epätieteellistä idealistista subjektiivista menetelmää.—447.

Law, John (1671—1729) — englantilainen porvarillinen taloustieteilijä ja finanssimies, Ranskan raha-asiaain päättökastaja (1719—1720); tunnettu seteleiden liikkeellelaskun yhteydessä tapahtuneesta keinoittelusta, joka päättyi valtavaan romahdukseen.—25.

Le Bon, Gustave (1841—1931) — ranskalainen lääkäri, psykologi ja sosiologi, idealisti.—377.

Leibniz, Gottfried Wilhelm von (1646—1716) — suuri saksalainen matemaatikko, monipuolinen oppinut, huomattu rationalistifilosofi, objektiivinen idealisti. Dialektisia aatteita sisältänyt Leibnizin filosofia vaikutti huomattavalla tavalla klassillisen saksalaisen filosofian kehitykseen.—24, 25, 26, 50, 90, 93, 96, 104, 114, 124, 171, 275, 281, 326, 327, 329—336, 381, 402, 425.

Lemke M. K. (1872—1923) — venäläisen kirjallisuuden ja Venäjän vallankumouksellisen liikkeen historioitsija sekä historiaa ja kirjallisuutta koskevien asiapapereiden keräilijä.—438.

Léon, Xavier (1868—1935) — Ranskan filosofisen seuran puheenjohtaja, »Revue de Métaphysique et de Morale» aikakauslehden toimittaja, idealistifilosofi, kirjoitti useita teoksia Fichten filosofiasta.—273.

Le Roy, Edouard (1870—1954) — ranskalainen taantumuksellinen filosofi, matemaatikko, College de Francen professori, pragmatisti ja uuspositivistti, joka yritti saada aikaan filosofian, tieteen ja uskonnon »organisen synteessin»; katolisen modernismin johtomiehiä.—392, 393, 400.

Le Roy (hollanniksi De Roy, latinaksi Reg'us), Hendrik (1598—1679) — hollantilainen lää-

- käri ja filosofi, mekanistinen materialisti ja sensualisti, Descartesin materialististen seuraajien koulukunnan perustaja.—25.
- Leukippos** (V vuosisata e.a.) — huomattu muinaiskreikkalainen materialistifilosofi, atomiopin kantaisä.—218, 222—223, 238, 322.
- Liebig, Justus von** (1803—1873) — etevä saksalainen oppinut, maanviljelyskemian alullepanijoita, Baijerin tiedeakatemian presidentti.—57.
- Lipps, Theodor** (1851—1914) — saksalainen porvarillinen psykologi ja filosofi, subjekttiivinen idealisti, fenomenologian kannattaja, Münchenin psykologisen tutkimuslaitoksen perustaja.—292.
- Locke, John** (1632—1704) — huomattu englantilainen filosofi, metafyyssinen materialisti, kehitti sensualistisen tietoteorian.—25, 26, 27, 193, 249, 275, 332, 425, 452.
- Loria Achille** (1857—1943) — italialainen vulgääri sosiologi ja taloustieteilijä, marxilaisuuden väärentäjä. Piti yhteiskunnallisen kehityksen määräävänä perussyynä väestön kasvua.—425.
- Lotze, Rudolf Hermann** (1817—1881) — saksalainen porvarillinen idealistifilosofi. Luonnon-tutkijana esiintyi mekanistisen materialismin mukaisesti, filosofiassa kehitteli Leibnizin monadiopin ajatuksia; viimeisissä teoksissaan puolusti avoimesti uskontoa.—197.
- Loustalot, Elisée** (1762—1790) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, vallankumouksellinen demokraatti, XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen toimihenkilö.—15.
- Lucas, Richard** — »Radioaktiivisten aineiden bibliografian» laatija.—41.

M

- Mach, Ernst** (1838—1916) — itävaltalainen taantumuksellinen filosofi, subjekttiivinen idealisti, fyysikko. Yhdessä R. Avenariuksen kanssa empiriokritismin tärkein edustaja.—41, 45, 57, 224, 228, 234, 284, 348, 349, 359, 363, 365, 369, 370, 373, 387, 388, 410, 418, 428, 431, 432, 433.
- Malebranche, Nicolas** (1638—1715) — ranskalainen idealistifilosofi, metafyyssikko, eräs okkasionalismin edustajia.—24, 26.
- Marheineke, Philipp Konrad** (1780—1846) — saksalainen protestanttinen teologi ja kirkkohistorioitsija, Berliinin yliopiston professori, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Luentoja uskonnonfilosofiasta».—71.
- Mariano, Raffaele** (1840—1912) — italialainen filosofi ja yhteiskuntapoliittinen kirjailija, hegeliläinen, kirkkohistorian professori Napolissa.—199, 278.
- Marx, Karl** (1818—1883) — nerokas ajattelija ja maailman proletariaatin johtaja, tieteellisen kommunismin perustajalaskija; loi dialektisen ja historiallisen materialismin suorit-taen siten vallankumouksellisen mullistuksen filosofiassa (ks. V. I. Leninin artikkelia »Karl Marx (Lyhyt elämäkerrallinen katsaus ja marxilaisuuden esitys)», Teokset, 21. osa, ss. 29—77).—5—6, 8, 12—13, 15—17, 19—20, 22, 27—30, 32—34, 51, 63, 112, 116, 142, 144, 173, 193, 197, 239, 266, 268, 271—272, 295—296, 297, 302, 305.

312—314, 330, 337, 338—340, 346, 353, 354, 421, 456, 458.
Maupertuis, Pierre-Louis Moreau (1698—1759) — ranskalainen fyysikko, tähtitieteilijä, geodeetti. Ensimmäisenä muotoili pienimmän vaikutuksen periaatteen.— 367.

Maxwell, James Clerk (1831—1879) — huomattu englantilainen fyysikko. Tunnetaan teoreettisista tutkimuksistaan sähköopin alalla.— 348.

McTaggart, John Ellis (1866—1925) — englantilainen filosofi, uushegeliläinen, laati selitykset Hegelin »Logiikkaan».— 197, 203.

Michelet, Karl Ludwig (1801—1893) — Berliinin yliopiston filosofian professori, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Filosofisia kirjoituksia», toisen osan »Filosofisten tieteiden ensyklopediaa» (»Luonnontilosophia») sekä »Luentoja filosofian historiasta».— 71, 199.

Mihailovski, N. K. (1842—1904) — venäläinen sosiologi, lehtimies sekä kirjallisuusarvostelija, liberaalisen narodnikkilaisuuden ideologi; aikakauslehtien »Otetshestvennyje Zapiski» ja »Russkoje Bogatstvo» toimittaja.— 61, 447, 465.

Montesquieu, Charles Louis (1689—1755) — ranskalainen valistusfilosofi, perustuslaillisen monarkian ideologi, kirjoitti teoksen »Lakien henki».— 455.

Müller, Iwan (1830—1917) — Erlangenin yliopiston klassillisen filologian professori, hänen nimissään julkaistun »Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft in systematischer Darstellung» perustaja ja monivuotinen kustantaja.— 322.

Münsterberg, Hugo (1863—1916) — saksalainen psykologi, Harvardin yliopiston (USA) professori. Psykologiaa koskevissa teoksissaan puolusti voluntarismia.— 348.

N

Napoleon I Bonaparte (1769—1821) — Ranskan keisari (1804—1814 ja 1815).— 23, 266, 290.

Nauwerck, Karl (1810—1891) — saksalainen lehtimies, kuului Berliinin nuorhegeliläisten »Vapaiden» kerhoon.— 6.

Nemesios (n. IV vuosisata) Eme-san ja Foinikian piispa, teoksessaan »Ihmisen luonnosta» yritti yhdistää uusplatonilaisuuden kristilliseen oppiin sie-lun kuolemattomuudesta, tahdon vapaudesta, kaitsemuksesta j.n.e.— 299, 305.

Nernst, Walther Hermann (1864—1941) — saksalainen fyysikko ja fysikaalisen kemian tutkija.— 379, 380.

Newton, Isaac (1642—1727) — suuri englantilainen fyysikko, tähtitieteilijä ja matemaatikko, klassillisen mekaniikan perustanlaskija.— 96, 288, 331, 372.

Nietzsche, Friedrich (1844—1900) — saksalainen taantumuksellinen filosofi, voluntaristi ja irrationalisti, eräs fasismin ideologisia edelläkävijöitä.— 43, 392.

Nikolai Gavrilovitsh — ks. Tshernyshevski, Nikolai Gavrilovitsh.

Noël, Georges (1856—1916) — ranskalainen idealistifilosofi, filosofian professori. Kirjoitti teoksen »Hegelin logiikka».— 203, 273—277.

Norström, Vitalis (1856—1916) — ruotsalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, professori Göteborgissa.— 45.

O

- Ostwald, Wilhelm Friedrich** (1853—1932)—tunnettu saksalainen fysikaalisen kemian tutkija ja idealistifilosofi; hänen tärkeimmät tutkimuksensa koskevat elektrolyyttistä disosiaatioteoriaa. Kehitti »energeettisen» teorian, joka on eräs »fysikaalisen» idealismin muunnos.—43, 348, 369, 373, 375, 387, 433.
- Owen, Robert** (1771—1858)—suuri englantilainen utopistisocialisti.—16, 27, 443.

P

- Parmenides**, kotoisin Eleasta (VI vuosisadan loppu—V vuosisadan alku e.a.)—muinaiskreikkalainen filosofi, Ksenofaneen oppilas, elealaisen koulukunnan huomattu edustaja, abstraktisen metafyyssisen materialismin edustaja.—80, 85, 86, 258, 413.
- Pastore, Annibale** (1868—1956)—italialainen filosofi, Torinon tiedeakatemian jäsen; tutki matemaattista logiikkaa, avusti aikakauslehteä »Rivista di Filosofia».—348.
- Paulsen, Friedrich** (1846—1908)—saksalainen pedagogi ja uuskantilainen filosofi, kirjoitti teoksia siveysopista, kasvatuksesta sekä Saksan koululaitoksen historiasta.—36—38, 343.
- Pearson, Karl** (1857—1936)—Lontoon yliopiston professori, matemaatikko ja biologi; tietoteorian alalla kannatti machilaisuutta.—123.
- Peirce, Charles Santiago Sanders** (1839—1914)—amerikkalainen idealistifilosofi, loogikko ja psykologi. V. 1878 julisti pragmatismien pääperiaatteet.—387, 395.
- Pelazza, Aurelio** (k. 1915)—italialainen filosofi, kirjoitti teoksen »R. Avenarius ja empiriokritisismi».—43.
- Perrin, Jean Baptiste** (1870—1942)—ranskalainen fyysikko ja fysikaalisen kemian tutkija; hänen perusteoksensa käsittelevät Brownin liikkeen kokeellisia tutkimuksia.—279, 341.
- Perrotin, Henri Joseph Anastase** (1845—1904)—ranskalainen tähtitieteilijä, tunnettu Marsin »kanavia» sekä Saturnuksen renkaita koskevista havainnoistaan, löysi kuusi pientä kiertotähteä.—289.
- Perry, Ralph Barton** (1876—1957)—amerikkalainen idealistifilosofi, Harvardin yliopiston professori, uusrealisti.—347.
- Petzoldt, Joseph** (1862—1929)—saksalainen taantumuksellinen filosofi, subjektiivinen idealisti, Machin ja Avenariusin oppilas; vastusti tieteellistä sosialismia.—430.
- Pisarev, D. I.** (1840—1868)—huomattu venäläinen kirjallisuusarvostelija, materialistifilosofi ja vallankumouksellinen demokraatti.—323, 446, 465.
- Planck, Max Karl Ernst Ludwig** (1858—1947)—huomattu saksalainen fysiikan teoreetikko, Berliinin tiedeakatemian jäsen. Filosofisissa katsomuksissaan epäjohdonmukainen materialisti.—41.
- Platon** (oikea nimi Aristokles) (n. 427—347 e.a.)—kuuluva muinaiskreikkalainen filosofi, objektiivinen idealisti, orjanomistajaylimystön ideologi.—31, 74, 86, 116, 180, 182—183, 220, 230—232, 234—237, 238, 240, 257—258, 275, 276, 300, 303—304, 314, 319, 323, 366, 381, 392, 424.
- Plehanov, G. V.** (1856—1918)—marxilaisuuden huomattu tun-

- netuksitekijä ja materialistifilosofi, Venäjän ja kansainvälisen sosialistisen liikkeen näkyvä toimihenkilö; vuoden 1903 jälkeen siirtyi menshevistiselle, opportunistiselle kannalle; filosofiassa teki poikkeamia dialektisesta materialismista.—127, 143, 232, 264, 311, 314, 353, 414, 415, 416, 448—466, 467—484.
- Plenge, Johann** (s. 1874) — taantumuksellinen saksalainen sosiologi, taloustieteilijä ja idealistifilosofi, professorina Leipzigissä ja Münsterissä (Westfalen).—197, 338, 340, 346.
- Pleshtshejev, A. N.** (1825—1893) — venäläinen runoilija, jonka runot ilmensivät XIX vuosisadan 40—60-luvun valtakumouksellisten demokraattien aatteita.—465.
- Plinius vanhempi, Gaius Secundus** (23—79) — oppinut, kirjailija ja valtiomies Rooman valtakunnassa. Käsitteli teoksissaan luonnontiedettä, historiaa, sotataitoa, retoriikkaa ja filologiaa.—455.
- Plutarkhos** (n. 46—126) — muinaiskreikkalainen kirjailija, historikko ja idealistifilosofi; hänen kompiloidut teoksensa ovat eräs muinaisen Kreikan historiaa ja filosofiaa koskevien tietojen lähde.—296, 297.
- Poincaré, Henri** (1854—1912) — huomattu ranskalainen matemaatikko ja fyysikko, Ranskan tiedeakatemian jäsen; filosofiassa liittyi machilaisuuteen, konventionalisti. — 361, 362, 370, 372, 387, 402, 410.
- Prantl, Karl** (1820—1888) — filosofian professori Münchenin yliopistossa, idealisti, kirjoittanut joukon teoksia filosofian ja logiikan historian alalta.—325.
- Priestley, Joseph** (1733—1804) — tunnettu englantilainen tiedemies, kemisti, materialistifilosofi.—26, 449.
- Protagoras**, kotoisin Abderasta (n. 481—411 e.a.) — muinaiskreikkalainen sofistifilosofi, orjanomistajademokratian ideologi.—227—228, 232, 305.
- Proudhon, Pierre Joseph** (1809—1865) — ranskalainen yhteiskuntapoliittinen kirjailija, vulgääri taloustieteilijä ja sosiologi, pikkuporvariston ideologi, eräs anarkismin perustaja.—6, 7, 8, 11—12.
- Ptolemaios, Klaudios** (II vuosisata) — muinaiskreikkalainen matemaatikko, tähtitieteilijä ja maantieteilijä, maakeskistä maailmanjärjestelmää koskevan opin luoja.—288, 398.
- Pyrrhon** (n. 365—275 e.a.) — muinaiskreikkalainen filosofi, antiikin skeptismin kantaisä.—253.
- Pythagoras** (n. 580—500 e.a.) — muinaiskreikkalainen matemaatikko ja filosofi, objektiivinen idealisti, orjanomistajaylimystön ideologi.—95, 209—211, 288, 323.

R

- Raab, Friedrich** (s. 1890) — saksalainen taloustieteilijä ja filosofi, vuodesta 1926 kansantaloustieteen professori Frankfurtissa.—341.
- Rankine, William John Macquorn** (1820—1872) — skotlantilainen insinööri ja fyysikko, eräs teknillisen termodynamiikan luoja.—369.
- Rau, Albrecht** (1843—1920) — saksalainen filosofi ja luonnontieteilijä, L. Feuerbachin seuraaja.—343.
- Renan, Ernest Joseph** (1823—1892) — ranskalainen kielitieteilijä, idealistifilosofi, uskonnonhistorioitsija.—408.

- Renouvier, Charles Bernard** (1815—1903) — ranskalainen idealistifilosofi ja eklektikko, n.s. »neokritisistien» koulukunnan päämies, konventionalisti.— 277, 348, 433.
- Rey, Abel** (1873—1940)— ranskalainen positivistifilosofi, professori Pariisin yliopistossa, luennoi filosofian historiasta ja sen suhteesta luonnontieteeseen, tietoteorian alalla oli lähellä machilaisuutta.— 279, 356, 374, 375, 378—379, 385, 392, 397, 403, 410.
- Ribot, Théodule** (1839—1916) — ranskalainen filosofi ja psykologi, Collège de Francen professori, »Revue Philosophique» aikakauslehden perustaja ja toimittaja, kirjoitti useita teoksia psykologian historiasta; hänen katsomuksiinsa sisältyi mekanistisesti otettuja vaistonvaraisen materialismin aineksia.— 348.
- Ricardo, David** (1772—1823) — englantilainen taloustieteilijä, klassillisen porvarillisen taloustieteen suurimpia edustajia.— 7.
- Richter, Raoul Hermann** (1871—1912) — saksalainen filosofi, uskantilainen.— 43.
- Rickert, Heinrich** (1863—1936)— saksalainen porvarillinen filosofi ja sosiologi, subjektiivinen idealisti ja agnostikko, uskantilaisen Badenin koulukunnan tärkeimpiä edustajia.— 348.
- Riecke, Eduard** (1845—1915) — saksalainen fyysikko.— 41.
- Riehl, Aloys** (1844—1924) — saksalainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, oli lähellä Renouvierin neokritisismiä.— 197, 348.
- Ritter, Heinrich** (1791—1869) — saksalainen filosofian historioitsija, uskonnollis-idealisticen katsomusten kannattaja; »Vanhan ajan filosofian historian» kirjoittaja.— 299.
- Robespierre, Maximilien Marie Isidore de** (1758—1794) — XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattu toimihenkilö, jakobiinien johtaja, vallankumouksellisen hallituksen päämies vv. 1793—1794.— 23.
- Robinet, Jean Baptiste René** (1735—1820) — ranskalainen filosofi, metafyyminen materialisti, deismin kannattaja.— 27.
- Roscher, Wilhelm** (1817—1894) — saksalainen taantumuksellinen taloustieteilijä, n.s. historiallisen koulukunnan perustaja kansantaloustieteessä.— 456.
- Rotta, Paolo** (s. 1873) — italialainen filosofi, hegeliläinen, Milanon katolisen yliopiston professori, lähellä neoskolastiikka.— 201.
- Royce, Josiah** (1855—1916) — amerikkalainen taantumuksellinen filosofi, objektiivinen idealisti, amerikkalaisen uushegeliläisyyden edustaja.— 348, 387.
- Ruttman, Wilhelm Julius** (synt. 1884) — saksalainen psykologi, kirjoittanut »Nykyaikaisen sielutieteen perustulokset». — 345.
- Römer, Ole** (1644—1710) — tanskalainen tähtitieteilijä. Ensimmäisenä tieteen historiassa määrittä valon nopeuden, keksi useita tähtitieteellisiä välineitä.— 289.
- Rössler, Constantin** (1820—1896) — saksalainen lehtimies, valtiotieteen professori Jenassa, uushegeliläinen.— 197.

S

Saint-Just, Louis Antoine (1767—1794) — XVIII vuosisadan lopun Ranskan porvarillisen vallankumouksen huomattu toimi-

- henkilö, eräs jakobiinien johtajia.—23.
- Salignac, Fénelon** — ranskalainen oppinut, kirjoittanut »Yleisfysiikan ja astronomian kysymyksiä».—41.
- Sand, George** (1804—1876) — tunnettu ranskalainen kirjailijatar.—442, 443.
- Schaden, Emil August** (1814—1852) — Erlangenin yliopiston filosofian professori, mystikko, arvosteli Hegeliä ja Feuerbachia.—68.
- Schaller, Julius** (1807—1868) — Hallen yliopiston filosofian professori, hegeliläinen, arvosteli Feuerbachin materialismia.—68.
- Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von** (1775—1854) — huomattu saksalainen idealistifilosofi, klassillisen saksalaisen filosofian edustaja. Kehitteli Kantin ja Fichten ajatuksia, muokkasi objektiivis-idealistiin »identiteettifilosofian»; toimintansa viimeisellä kaudella julisti uskonnollis-mystillistä ilmentysfilosofiaa ja hänestä tuli kuninkaallisen Preussin virallinen ideologi.—193, 257, 337, 426—427.
- Schiller, Ferdinand Canning Scott** (1864—1937) — englantilainen taantumuksellinen filosofi, Oxfordin yliopiston professori, pragmatisti, pluralismin kannattaja.—347, 348, 387.
- Schinz, Max** (s. 1864) — yksityisdosentti, sittemmin Zürichin yliopiston filosofian professori.—43.
- Schleiermacher, Friedrich Ernst Daniel** (1768—1834) — saksalainen idealistifilosofi, protestanttinen saarnaaja, Berliinin yliopiston teologian professori, romantikko; tunnetaan raamatun tekstien arvostelua koskevista töistään.—299.
- Schmidt, Ferdinand Jakob** (1860—1939) — saksalainen taantumuksellinen filosofi ja pedagogi, Berliinin yliopiston professori, fideisti; tietoteoriassa lähellä uuskantilaisten Marburgin koulukuntaa sekä immanenssifilosofoja.—197.
- Schmitt, Eugen Heinrich** (1851—1916) — kirjoitti teoksen »Hegelin dialektiikan salaisuus konkreettis-aistimelliselta kannalta valotettuna», joka oli tarkoitettu Berliinin hegeliläisen Filosofisen seuran julistaman palkinnon saamiseksi Hegelin metodia koskevasta tulkielmasta. Teos tunnustettiin merkittäväksi, mutta se ei saanut palkintoa sisältämänsä »materialismin ja sensuaalismin» vuoksi. Myöhemmin Schmitt siirtyi mystismin ja gnostismin kannalle.—199, 348.
- Schopenhauer, Arthur** (1788—1860) — saksalainen taantumuksellinen idealistifilosofi, Preussin junkkeriston ideologi. Hänen voluntarisminsa ja ihmisvihansa olivat eräs Saksan fasismin ideologisia lähteitä.—429.
- Schulze (Ainesidemos), Gottlob Ernst** (1761—1833) — saksalainen idealistifilosofi, humelainen agnostikko, joka yritti herättää henkiin ja modernisoida antiikin skeptisismiä.—253.
- Schulze, Johannes** (1786—1869) — saksalainen pedagogi, hegeliläinen. Hegelin postuumiteosten painoksessa toimitti »Hengen fenomenologian».—71.
- Schuppe, Wilhelm** (1836—1913) — saksalainen filosofi, subjektivinen idealisti, n.s. immanenttisen koulukunnan johtaja.—348.
- Schwegler, Albert** (1819—1857) — saksalainen teologi, filosofi.

- kielitetiilijä ja historikko. — 313, 319, 322, 324.
- Segond, Jean** (1872—1954) — ranskalainen filosofi ja sielutieteilijä, idealisti, lyseon lehtori Toulonissa; »Revue Philosophique» aikakauslehden avustaja.— 348.
- Seneca, Lucius Annaeus** (noin vuonna 4 e.a.—65) — roomalainen filosofi, stoalaisuuden kannattaja, valtiomies ja kirjailija; Neron opettaja.— 63.
- Seth, Andrew** (1856—1931) — englantilainen filosofi, Edinburghin yliopiston professori, tunnettu useiden filosofisten tutkielmien kirjoittajana.— 197, 199, 201.
- Sextus Empiricus** (II vuosisata) — muinaiskreikkalainen lääkäri ja skeptikkofilosofi. Hänen tuotteistaan ovat säilyneet »Pyrrhonilaisia peruspiirteitä» sekä »Matemaatikoita vastaan», jotka sisältävät runsaasti historiallista ja filosofista aineistoa.— 211, 213, 215, 220, 224, 230, 253, 255—256.
- Shakespeare, William** (1564—1616) — suuri englantilainen kirjailija.— 13.
- Shtshedrin (Saltykov-Shtshedrin), M. J.** (1826—1889) — suuri venäläinen satiirikko, vallankumouksellinen demokraatti.— 436.
- Shuljaticov, V. M.** (1872—1912) — venäläinen kirjallisuusarvostelija, bolshevikki; esiintyi idealismia vastaan vulgäärin sosiologismien asemista vääriltellen siten marxilaisuutta.— 418—433.
- Sierakowski, Sigmund** (1826—1863) — huomattu puolalainen vallankumouksellinen demokraatti. Vuoden 1863 Puolan kapinan johtajia. Teloitettiin tsaarihallituksen toimesta keisäkuun 15. pñä 1863.— 441.
- Sismondi, Jean Charles Leonard Simonde de** (1773—1842) — sveitsiläinen taloustieteilijä, kapitalismin pikkuporvarillinen arvostelija.— 7.
- Smith, Adam** (1723—1790) — englantilainen taloustieteilijä, klassillisen porvarillisen taloustieteen suurimpia edustajia.— 7.
- Sokrates** (n. 469—399 e.a.) — muinaiskreikkalainen idealistifilosofi, orjanomistajaylimystön ideologi.— 116, 182, 230—232, 392, 453.
- Spaventa, Bertrando** (1817—1883) — italialainen idealistifilosofi, uushegeliläisyyden huomattu edustaja Italiassa, Napolin yliopiston professori.— 43, 199.
- Spencer, Herbert** (1820—1903) — englantilainen porvarillinen filosofi ja sosiologi, positivismin perustajia, orgaanisten koulukunnan huomattu edustaja sosiologiassa, tieteellisen sosialismin vastustaja.— 43, 374.
- Speranski, M. M.** (1772—1839) — venäläinen valtiomies. Aleksanteri I:n ensimmäisinä hallitusvuosina laati suunnitelman valtiollisista uudistuksista, joiden tarkoituksena oli ottaa Venäjällä maaorjuuden ja itsevaltiuden säilyessä käytäntöön perustuslaillisen monarkian aineksia. Speranskin luonnos hylättiin ja hänet itsensä karkotettiin.— 479—480.
- Spicker, Gideon** (1840—1912) — Münsterin yliopiston professori, kirjoitti useita teoksia filosofian historian alalta.— 342.
- Spinoza, Baruch (Benedictus)** (1632—1677) — huomattu hollantilainen materialistifilosofi, rationalisti, ateisti.— 24, 26, 50, 53, 79, 86, 87, 124, 132—133, 193, 275, 314, 329, 337, 403, 424—425.

- Stahevitch, S. G.** (1843—1918) — osallistui XIX vuosisadan 60-luvun vallankumousliikkeen Venäjällä. V. 1863 vangittiin, tuomittiin pakkotöihin ja elinikäiseen karkotukseen Siperiaan. Asui Siperiassa muutamia vuosia yhdessä Tshernyshevskin kanssa ja kirjoitti hänestä muistelmia. — 438—439.
- Stahl, Georg Ernst** (1660—1734) — saksalainen lääkäri ja kemisti. Muotoili flogiston-teorian. Oli fysiologiaa ja lääketiedettä koskeissa teoksissaan vitalismin kannattaja. — 381.
- Stein, Ludwig** (1859—1930) — saksalainen sosiologi ja filosofi, Berliinin ja Genèven tiedakatemiain jäsen. Toimitti aikakauslehteä »Archiv für Geschichte der Philosophie». Kirjoitti useita teoksia filosofian historian alalta. — 43.
- Stirling, James Hutchison** (1820—1909) — englantilainen filosofi, sivistykseltään lääkäri, käänsi englanniksi Kantin »Puhtaan järjen kritiikin»; kirjallaan »Hegelin salaisuus» kiinnitti Englannissa huomion Hegelin filosofiaan. — 199.
- Stirner, Max** (1806—1856) — saksalainen idealistifilosofi, nuorhegeliläinen, anarkismin ideologi. Stirnerin pääteos on »Yksilö ja hänen omaisuutensa». — 392.
- Stobaios** (lat. Stobaeus), **Johannes** (suunn. V vuosisata) — kreikkalainen kirjailija, laati laajan antologian muinaisten kirjailijain teoksista. — 299.
- Strache, Hugo** (1865—1925) — itävaltalainen kemisti ja insinööri, kirjoittanut teoksen »Materian, maailmancetterin ja luonnonvoimien ykseys». — 44.
- Strauß, David Friedrich** (1808—1874) — saksalainen juma-
- luusoppinut sekä idealistifilosofi, nuorhegeliläinen, kirjoittanut kirjan »Jeesuksen elämä», joka on omistettu kristillisten dogmien arvostelulle. — 27, 28.
- Sue, Eugène** (1804—1857) — ranskalainen kirjailija, kirjoitti sentimentaalisen pikkuporvarillisia romaaneja sosiaalisista aiheista. — 14, 29—30, 32, 33.
- Suter, Heinrich** (1848—1922) — sveitsiläinen matematiikan professori. — 345.
- Szeliga** — preussilaisen upseerin, B. Bauerin aikakausjulkaisujen avustajan nuorhegeliläisen Franz Zychlinckin (1816—1900) nimimerkki. — 13.

T

- Taggart** — ks. McTaggart.
- Taine, Hippolyte Adolphe** (1828—1893) — ranskalainen porvarillinen kirjallisuuden ja taiteen tutkija, positivistifilosofi, historioitsija. Yritti soveltaa luonnontieteellisiä menetelmiä kirjallisuuden ja yhteiskunnallisen elämän tutkimiseen. — 367.
- Tarde, Gabriel** (1843—1904) — ranskalainen sosiologi, kriminalisti ja psykologi, eräs psykologisen suuntauksen perustajia sosiologiassa, voluntaristi. — 391.
- Thales** (n. 624—547 e.a.) — synthyisin Miletoksesta, muinaiskreikkalainen filosofi, vaistonvaraisen materialistisen Miletoksen koulukunnan perustaja. — 182, 208.
- Thomson, Joseph John** (1856—1940) — englantilainen fyysikko, Lontoon Royal Institutionin jäsen, vv. 1915—1920 sen presidentti. Filosofisissa katsomuksissaan kannatti mekanistista materialismia. — 41, 291.

- Tiedemann, Dietrich** (1748—1803) — saksalainen filosofian historioitsija, Marburgin yliopiston professori; hänen kuusi-osainen teoksensa »Spekulatiivisen filosofian henki» oli Hegelillä eräänä lähde-teoksena hänen luennoidessaan filosofian historian kurssia.—228.
- Timaios** (lat. *Timaeus*) (IV—III vuosisata e.a.) — muinaiskreikkalainen historioitsija: Laatinut Sisilian ja Italian historiaa valaisevia teoksia, joista on säilynyt meille ainoastaan katkelmia. Ensimmäisenä otti käytäntöön kronologisen järjestelmän ryhtymällä pitämään lukua ajasta olympiadien mukaan.—258, 301, 303.
- Trendelenburg, Fr. Adolf** (1802—1872) — saksalainen filosofi ja loogikko, idealisti, Berliinin yliopiston professori; arvosteli Hegelin filosofiaa, varsinkin hänen dialektiikkaa.—197.
- Tshernov, V. M.** (1876—1952) — eserrien puolueen johtajia ja teoreetikkoja, marxilaisuuden vannoutunut vihollinen, filosofian alalla eklektikko ja agnostikko.—163, 217.
- Tshernyshevski, N. G.** (1828—1889) — suuri venäläinen vallankumouksellinen demokraatti, utopistinen sosialisti, materialistifilosofi, kirjailija ja kirjallisuusarvostelija, Venäjän 60-luvun vallankumouksellisdemokraattisen liikkeen johtaja. Filosofian alalla Tshernyshevski kehitti Feuerbachin materialismia; hän pyrki muokkaamaan Hegelin dialektiikkaa materialistisesti. Tshernyshevskin filosofiset katsomukset ovat Marxia edeltäneen materialistisen filosofian huippu. »Mutta Tshernyshevski ei kyennyt kohoamaan,
- oikeammin sanoen ei voinut kohota, Venäjän olojen takapajuisuuden vuoksi, Marxin ja Engelsin dialektiseen materialismiin saakka.» (*Lenin*).—62, 68, 434—447, 448—466, 467—484.
- Turgenev, I. S.** (1818—1883) — tunnettu venäläinen kirjailija, poliittisilta katsomuksiltaan liberaali.—436, 460.

U

- Uhde-Bernays, Hermann Hans** (s. 1873) — saksalainen kielitieteilijä, kirjoittanut joukon teoksia kirjallisuus- ja taidehistorian alalta.—344.
- Uspenski, N. V.** (1837—1889) — huomattu venäläinen kirjailija, vallankumouksellinen demokraatti.—464.

V

- Waal, Johannes Diderik van der** (1837—1923) — hollantilainen fyysikko, Amsterdamin yliopiston professori, tunnetaan tutkimuksistaan kineettisen kaasuteorian alalla.—379.
- Wallace, William** (1844—1897) — englantilaisen hegeliläisyyden suurimpia edustajia; käänsi englanniksi Hegelin »Filosofisten tieteiden ensyklopedian».—199, 201.
- Vasili Tjomnyl (Sokea)** (1415—1462) — Moskovan suuriruhtinas vuodesta 1425.—445.
- Véra, Augusto** (1813—1885) — italialainen filosofi, ensimmäisiä Hegelin filosofian seuraajia Italiassa; tunnetaan Hegelin teosten kääntäjänä italian ja ranskan kielille.—199, 277.
- Verworn, Max** (1863—1921) — tunnettu saksalainen fysiologi, perusti aikakauslehden »Zeitschrift für allgemeine Physiologie»; filosofian alalla machilaisuutta lähellä ollut eklektikko.—285—286.

Willy, Rudolf (s. 1855) — saksalainen filosofi, subjektiivinen idealisti, Avenariuksen oppilas.— 430.

Windelband, Wilhelm (1848—1915) — saksalainen porvarillinen filosofi, uskantilainen, huomattu filosofian historioitsija.— 197, 322.

Vissarion — ks. Belinski, V. G.

Wlassak, Rudolf (1865—1930) — itävaltalainen fysiologi.— 431.

Wolf, Christian (1679—1754) — saksalainen idealistifilosofi ja metafysiikko, Leibnizin filosofian tunnetuksi tekijä ja madaltaja, teleologian kannattaja.— 79, 172.

Volkman, Paul (1856 — noin 1938) — teoreettisen fysiikan professori Königsbergissä; kirjoittanut »Luonnontieteiden tietoteorian». Filosofian alalla idealisti ja eklektikko.— 284, 291, 314.

Voltaire, François Marie Arouet (1694—1778) — eräs porvarillisen valistuskauden suurimpia edustajia XVIII vuosisadan Ranskassa, huomattu kirjailija, historikko ja deistifilosofi, joka taisteli yksinvaltiutta ja katolilaisuutta vastaan.— 25.

Volynski, A. L. (1863—1926) — venäläinen taantumuksellinen taidehistorioitsija ja -arvostelija, dekadentti ja »taidetta taiteen vuoksi» -teorian julistaja.— 452.

Vries, Hugo de (1848—1935) — hollantilainen kasvitieteilijä, darvinismin vastustaja, taantumuksellisen pangenestiteorian ja mutaatioteorian luoja.— 383.

Wundt, Wilhelm Max (1832—1920) — saksalainen porvarillinen psykologi, fysiologi ja idealistifilosofi.— 275, 428—429, 430, 431, 433.

U

Überweg, Friedrich (1826—1871) — saksalainen porvarillinen filosofi ja psykologi, Königsbergin yliopiston professori, kirjoittanut laajan »Läpileikkauksen filosofian historiasta».— 35, 217, 234.

Z

Zart, A. — saksalainen fyysikko kirjoittanut »Maailmankaikkuiden rakennuskiviä: atomit, molekyyliit...».— 344.

Zenon Elealainen (V vuosisata e.a.) — elealaiseen koulukuntaan kuulunut muinaiskreikkalainen filosofi, Parmenideen oppilas, abstraktisen metafyyssisen materialismin sekä subjektiivisen dialektiikan edustaja.— 213, 215—219.

ASIAHAKEMISTO

A

- Absoluutti** — 84, 117, 124, 168, 195, 255, 315.
— ja olemus — 103.
- Absoluuttinen**
— ja konkreettinen — 188.
— ja suhteellinen — 116, 143, 312.
— ovat yhden ja saman maailman osia, askelmia — 86.
— ja äärellinen — 168, 169.
Ks. myös Relativismi, Totuus absoluuttinen ja suhteellinen.
- Abstraktinen (abstraktio)** — 31, 55, 88, 107, 111, 115, 134—135, 140, 157, 194, 219—220, 238, 251, 274, 298, 323.
— abstraktioiden muodostaminen — 53—54, 142—143, 145—146, 158, 167—168, 193.
— sisältää jo tietoisuuden maailman objektiivisen yhteyden lainmukaisuudesta — 142.
— abstraktioiden on vastattava maailmaa koskevan tietomme tosiasiallista syventymistä — 75—76.
— ja filosofia — 11, 207.
— ja idealismin (=uskonnon) mahdollisuus — 323.
— ja konkreettinen — 68, 75—76, 81—82, 87, 99, 118, 134—135, 144, 161—162, 164, 166—168, 170, 171, 188, 189—193, 203, 207, 235, 271—272, 321—322, 433.
— abstraktiot ja vastakohlien »konkreettinen ykseys» — 161.
— jokainen konkreettinen olio, jokainen konkreettinen jokin on oma itsensä ja toinen — 110.
— konkreettinen ja absoluuttinen — 188.
— rikkainta on konkreettisiin — 190.
— yleisten käsitteiden ääretön summa antaa konkreettisen täydellisenä — 235.
— tieteelliset abstraktiot kuvaavat luontoa syvemmin, oikeammin, täydellisemmin — 135.
— »tyhjä» — 14, 15—16, 67, 75, 82, 88, 119—120.
Ks. myös Kohoaminen.
- Agnostisismi** — 57, 122, 143, 257, 348.
— A. Reyn — 374, 392, 410.
— »häpeilevänä materialismina» — 378.
— ja positivismi — 277.
— Kantin — *ks.* Kant ja kantilaisuus.
— luonnontutkijain — 360.
— uuskantilaisten — 143, 197.
- Aihe** — *ks.* Syy ja aihe.
Aika — 54, 55—56, 218, 220, 300.
— ja avaruus — 54—56, 183, 187, 216—217, 332.
— liike on ajan ja avaruuden olemus — 216.

- on liikkeestä johdettu käsite — 56.
- on objektiivisen todellisuuden olomuoto — 187.
- Aistimellisuus (aistimellinen)** — 13, 27, 50, 52, 55, 61, 136, 257, 333—334, 460.
- aistimellinen ja rationaalinen — 271—272.
- aistimellinen varmuus — 181, 215, 221, 233.
- Aistimus**—224, 244—248, 364, 373—374, 389, 459.
- aistimuksen välittömyys — 236.
- ja ajattelu — 218, 241—244, 337, 449.
- Hegel korvaa aistimuksen idealistisuuden ajatuksen idealistisuudella — 242.
- siirtyminen aistimuksesta ajatukseen on dialektista — 239.
- ja käsite — 218, 236, 240, 246, 320.
- ja laatu — 271—272, 334.
- ja materia — 451.
- ja mielle — 245—247.
- kyreneläisillä — 234.
- tietoteorian periaatteena ja etiikan periaatteena — 234.
- Aistit (tunto)** — 133, 230, 334.
- ja ajattelu (tiedostus, järki) — 52, 57, 64—67, 113, 240, 319, 334—336.
- ja kieli — 336—337.
- Ks. *myös* Aistimus, Havainnointi, Havainto, Mielle.
- Aivot** — 39, 225.
- hengen korkeimman kehityksen edustajana — 37.
- luonnon heijastuminen ihmisen aivoissa — 145, 163; ks. *myös* Ajattelu, Heijastuminen.
- on materian korkein tuote — 132, 145.
- Ajattelu**—11, 68, 73—74, 82, 95, 116, 133, 135, 145—146, 156—158, 170, 187, 195, 218, 222, 271.
- ajattelun historia — 116, 138, 222, 271, 301.
- jokainen ajatusvivahde = kehä inhimillisen ajattelun kehityksen suuressa kehässä (spiraalissa) yleensä — 207.
- ajattelun kehitys — 77, 79, 207, 239.
- ajattelun muodot — 73—77, 78, 138—139, 145—146, 164.
- eklektikkojen ajattelun epäjohdonmukaisuus — 258.
- ihmisajatus syvennyy loputtomasti ilmiöstä olemukseen — 212.
- ja aistimus — ks. Aistimus ja ajattelu.
- ja aistit — ks. Aistit ja ajattelu.
- ja kieli — 73, 336—337.
- ja mielikuvitus — 59, 240.
- mahdollisuus mielikuvituksen irtautumiseen elämästä — 323.
- tieteellisen ajattelun itujen ja mielikuvituksen yhteys — 211.
- ja mielle (käsitys) — ks. Mielle ja ajattelu.
- ja oleminen — ks. Oleminen ja ajattelu.
- ja ristiriita — 88—89, 91, 108, 111—113, 157—158, 186—187.
- ja todellisuus — 67, 68, 267.
- maailman ja ajattelun liikkunnan yleiset lait — 139.
- muodollinen — ks. Logiikka muodollinen.
- sen aktiivisuus — 173—174, 267, 271—272.
- spekulatiivinen — 91, 256.
- sulkee ehdollisesti, likipitään, piiriinsä ikuisesti liikkuvan ja kehittyvän luonnon universaalisen lainmukaisuuden — 145.
- Ks. *myös* Heijastuminen, Järki, Kategoriat, Logiikka, Tajunta, Tiedostus, Ymmärrys.
- Aksiomi** — 153, 177.

- Alitajuinen** — 390.
Alku—83—84, 86, 123, 135—136, 168, 190, 246.
 — kansantaloustieteessä — 272, 313.
 — tiedostuksen — *ks.* Tiedostus.
- Analogia** — 143, 144, 146, 250, 304, 433.
 — ja induktio — 143.
- Analyyysi (erittely)** — 169, 189, 431, 433.
 — deduktiivinen ja induktiivinen, looginen ja historiallinen — 272.
 — tosiasioiden, käytännön pohjalla tapahtuvaa tarkastamista esiintyy erittelyn joka askeleella — 272.
 — kemiassa — 193.
 — käsitteiden — 89.
 — vaatii aina käsitteiden liikkeen, niiden yhteyden, niiden toisikseen muuttumisten tutkimista — 212.
 — ja synteesi — 171—172, 180—181, 189, 193, 195, 240.
 — »Pääomassa» — 193, 272, 312—313.
 — tiedostusprosessin — 166, 173; *ks.* *myös* Tiedostus.
- Annettu** — 104, 106, 151—152, 223, 389, 396, 409.
 — ja olemus — 106.
- Antagonismi** — 8—9.
- Antinomat** — 94—95, 142, 149, 172, 218.
- Antropologinen periaate filiosfiassa** — 68.
- Apperseptio** — *ks.* Transsendentaalinen apperseptio ykseys.
- Apriorismi** — 250, 333.
- Aristoteles** — 237—245, 319—324.
 — hänen horjumisensa idealismin ja materialismin välillä — 240—245, 321—322.
 — hänen merkityksensä logiikan kehittämissä — 138, 145, 320.
 — ja Herakleitos — 311, 320.
 — Platonin ideaopin arvostelua — 237—238, 319—321.
 — tieteellisen tiedostuksen alusta — 74.
- Arvo** — *ks.* Kansantaloustiede.
- Arvostelma** — *ks.* Logiikka muodollinen.
- Asteittaisuus** — 97—101.
 — asteittaisuuden keskeytyminen — *ks.* Muuttuminen, Harppaus.
- Astronomia** — 41, 287—288, 298.
- Ataraxie (mielenrauha)** — 253.
- Ateismi** — 26, 57.
 — Feuerbachin »valistushenkien» — 61—62.
 — ja uskonto — 36—37, 59, 63—64.
- Atomi** — 330, 341, 376, 417.
 — Demokritoksella — 288.
 — Epikuroksella — 248—249, 251.
 — ja tyhjyys — 92, 224.
 — ja äärellisen ja äärettömän ykseys — 91.
 — Leukippoksella — 222—224.
 — pythagoralaisilla — 210.
- Atomistiikka (atomismi)** — 41, 223—224, 380, 386.
- Attribuutti** — *ks.* Substanssi ja attribuutti.
- Avaruus** — 175—176, 211, 331.
 — ja aika — 54—56, 183, 187, 216—217, 332.
 — liike on ajan ja avaruuden olemus — 216.
 — ja piste — 256.

B

- Babouvismi** — 22, 27.
Biologia — 39, 43, 112, 298, 384—385; *ks.* *myös* Darwinismi.

D

- Darvinismi** — 112.
Deduktio — *ks.* Induktio ja deduktio.
Definitio — *ks.* Määre (määritys, määritelmä).
Demokratia (porvarillinen) — 61.
Dialektiikan ainekset — *ks.* Dialektiikka.

- Dialektiikka** — 94, 155, 180—189, 271, 311—313, 314—315, 337, 338.
- dialektiikan ainekset — 180—182, 313—314.
 - dialektiikan henki ja ydin: ei abstraktinen vaan konkreettinen — 82.
 - dialektiikan historia — 182—184, 187, 209, 211—222, 228, 256, 297—299, 311, 313, 314, 320—321.
 - dialektiikan »kolminaisuus» on sen ulkoinen, pinnallinen puoli — 188.
 - dialektiikan kriteeri — 123, 311.
 - dialektiikan määreet (määri-tykset) — 80, 180—183, 189, 209, 211—213, 219, 229, 232, 256, 354.
 - dialektiikka on varsinaisessa mielessä esineiden olemuksessa esiintyvän ristiriidan tutkimista — 213.
 - dialektiikka on maailman ikuisen kehityksen oikeaa heijastusta — 89.
 - dialektiikka on oppi siitä, miten vastakohtat muodostuvat identtisisi — 88.
 - dialektiikka on oppi vasta-kohtien ykseydestä — 182.
 - Hegelin dialektiikka ajattelun historian yleistyksenä — 271.
 - idealistinen — 18, 150—152, 159—160, 188—189, 201—203, 218, 275, 295, 329—330, 332.
 - Kantin filosofiassa — 80, 172, 182—183, 184, 218.
 - ja antidialektiikka — 187, 217.
 - ja evoluutio — 214—215, 311—312.
 - ja kansantaloustiede — *ks.* Kansantaloustiede.
 - ja luonnontiede — *ks.* Luonnontiede.
 - ja metafysiikka (antidialektiikka) — 187, 232, 239, 312, 314—315.
 - ja sofistiiikka — 87, 214, 230, 298, 305, 312.
 - subjektivismiin (skeplismin ja sofistiiikan) ja dialektiikan ero — 312.
 - ja tieteen historia — 311.
 - käsitteiden dialektiikka — 250.
 - ja sen materialistiset juuret — 161—162; *ks. myös* Käsite.
 - logiikkana ja tietoteorianä — 72, 116, 155, 182—183, 192, 271—272, 304, 311—313, 314—315, 322—323.
 - dialektiikka onkin (Hegelin ja) marxilaisuuden tietoppi — 314.
 - »Pääomassa» on sovellettu yhteen tieteeseen logiikkaa, dialektiikkaa ja materialismin tietoppiä [ei kaivata kolmea sanaa: se on yhtä ja samaa] — 272.
 - materialistinen — 123, 150—152, 159—160, 161—162, 214—215, 239, 249, 271—272, 273, 295, 311—315.
 - Hegelin ja Marxin työn jatkamisen tulee olla ihmillisen ajattelun, tieteen ja tekniikan historian dialektista muokkausta — 116.
 - objektiivinen ja subjektiivinen — 79, 90—91, 158—160, 161—162, 168—170, 182, 186, 214—215, 219, 229, 235—236, 239, 312.
 - olioiden dialektiikka luo ideain dialektiikan, eikä päinvastoin — 159.
 - tiedostuksen dialektiikka — *ks.* Tiedostus.
 - Ks. myös* Abstraktinen ja konkreettinen, kehitys, Kiel-
tämisen kieltäminen, Laatu ja määrä, Liikunta, Ristiriita, Vastakohtaisuus, Yksityinen, erikoinen ja yleinen.
- Dialektinen materialismi** — *ks.* Materialismi dialektinen.

- Dialektinen metodi** — *ks.* Dialektiikka, Metodi.
- Differentiaalilaskenta** — *ks.* Matematiikka.
- Dogmatismi** — 36, 255—256.
— ihmisymmärryksen — 255.
— Kantin — 255, 276—278.
- Dualismi** — 38, 92.
- E**
- Edistys** — 91.
— ja taantuminen historiassa — 15—17.
- Eetteri** — 45, 115, 368—369, 376.
— eetteriä koskeva arvelu on ollut olemassa tuhansia vuosia pysyen yhä vielä arveluna — 211.
— Epikuroksen filosofiassa — 250.
— pythagoralaisilla — 211.
- Egoismi** — 62—63, 262.
— luonnonmukaisuuden, ihmisjärjen mukaisuuden filosofiensa periaatteena (Feuerbachin mukaan) — 51.
- Ehto** — 116—117.
- Ei mikään** — 77, 84, 87—88, 112.
- Eklektiikka** — 185, 238, 258, 277, 284, 314.
— ja sofistiiikka — 89.
- Elealaiset** — 85, 183, 211—218.
- Elektroni** — 91, 249, 330, 377.
- Elektroniteoria** — 376, 417.
- Elimistö ja ympäristö** — 347.
- Elämä** — 88, 106, 163—165, 181, 285—286, 324.
— ja abstraktinen samuus — 111.
— ja aivot — 163.
— ja dialektiikka — 162.
— ja itseliikunta — 187.
— ja käsite (Hegelin logiikassa) — 134.
— ja logiikka ja tietoteoria — 72, 163—165, 262.
— ajatus elämän ottamisesta logiikkaan on ymmärrettävä ja nerokas — 164.
— ja ristiriita — 110, 113—114, 187—188.
— ja universaalisen liikunnan ajatus — 112.
— totuuden kehitysasteena — 162—163.
- Empirismi (empiria)** — 98, 134, 155, 167, 193, 249, 332.
— käsitteiden yhteellisyys empirian »synteesin», summan, yhteenvedon kanssa — 240.
— uusempirismi — 129.
- Energetiikka** — 43, 292, 348, 375.
- Energia** — 51—52, 201, 279, 360, 367, 376.
— ja liikunta — 51—52.
- Ennalta säädetty harmonia** — 15, 332.
- Entelekia** — 111, 331.
- Epikuroso ja epikuroalaisuus** — 245—252.
— atomista — 248, 251.
— Epikuroksen oivalluksen nerokkuus valon nopeuden suhteen — 247.
— Epikuroksen tietoteoria — 245—248.
- Erikoinen** — *ks.* Yksityinen, erikoinen ja yleinen.
- Erilaisuus (eroavuus)** — 80—81, 106—107, 271—272.
— eroavuuksien taistelu, polaarisuudet — 80.
— ja ristiriita — 110.
— vasta ristiriidan huipulle kohotettuna eroavuudet tulevat liikkuviksi — 114.
— tieteellinen käsittely vaatii eroavuuden, yhteyden, muuttumisen osoittamista — 186.
- Erillinen ja yleinen** — 67, 144, 167, 225—226, 230, 232—233, 333—334.
— Aristoteleen filosofiassa — 164, 313, 319—324.
— historiassa — 261—262, 263—265.
— kansantaloustieteessä — 7—8.
— vastakohtina — 313—314.
— niiden keskinäinen riippuvuus — 313.
- Ks. myös* Yksityinen, erikoinen ja yleinen.

Etiikka — 234; *ks. myös* Hyvä, Moraali.

Etu (etupyrkimys, kiinnostus)

— ja idea — 14, 234.

— historiassa — 234, 262—263, 268—269.

Evoluutio — 90, 354, 385.

— eroavuuksien evoluution ja taistelun sisäinen objektiivinen logiikka, polaarisuudet — 80.

— ja dialektiikka — 214—215, 311—312.

F

Fenomenologismi (fenomenalismi) — 228, 234, 277, 292, 414—415.

Feuerbach, L. A. — 240, 281—283, 459—460.

— Feuerbachin filosofian antropologinen periaate — 68.

— Feuerbachin materialismin rajoittuneisuus — 49, 53, 62—63, 457.

— Feuerbachin »sosialismi» — 61—63.

— historiallisen materialismin ituja Feuerbachilla — 58, 62.

— hänen filosofiansa historiallinen merkitys — 11, 18, 28.

— hänen »valistushenkinen» ateisminsä — 61—62.

— idealismin arvostelua hänen taholtaan — 24, 28, 49, 56, 61, 63—67, 68, 99—100, 332—334, 336.

— ja vuoden 1848 vallankumous — 49.

— jumalasta — *ks.* Jumala.

— katsomusten kehitys — 123, 283, 329, 332—333, 337.

Fichteläisyys — 27—28, 78, 92, 104—105, 194, 426—427.

Filantropia — 13, 32.

Filosofia — 71—72, 84, 135—136, 160, 168, 222, 233, 406—407, 409, 411, 424, 433.

— dialektiikka filosofisena tieteenä — 232.

— filosofian peruskysymys — 51, 53—54, 56, 240, 244, 248, 284.

— filosofian tulee kaikki todistaa ja johtaa eikä rajoittua määritelmiin — 193.

— filosofisen järjestelmän kumoaminen ei yleensä merkitse sen heittämistä sivuun. vaan sen kehittämistä edelleen — 132.

— ja abstraktinen — 11, 207.

— ja luonnontiede — *ks.* Luonnontiede ja filosofia.

— ja sen historia — *ks.* Filosofian historia, Looginen ja historiallinen.

— ja uskonto — 36, 208, 315, 320, 323.

— on tiede ajattelusta — 233.

— sen metodi — 71, 79, 188, 195; *ks. myös* Metodi.

— sen tehtävät — 116, 129, 142. *Ks. myös* Dialektiikka, Idealismi, Materialismi.

Filosofian historia — 24—27, 126, 227, 296—299, 304, 314—315, 319—320, 366—367, 405, 412, 418—433.

— dialektiikka filosofian historiassa — *ks.* Dialektiikka.

— ja filosofian peruskysymys — 56.

— ja kategorioiden kehitys — 93, 141, 207—208.

— ja logiikka — 93, 207—208, 221—222; *ks. myös* Looginen ja historiallinen.

— materialismin ja idealismin taistelu filosofian historiassa — 237; *ks. myös* Materialismi ja idealismi.

— skeptismin osuus filosofian historiassa — 94.

— tieteenä — 25—26, 36, 140, 143, 207—208, 209, 218, 237, 281—283, 295—297, 301, 314—315, 319, 333—334, 418—433.

— tiukan historismin puolesta filosofian historiassa — 208.

Filosofian peruskysymys — *ks.* Filosofia.

Fysiikka — 25, 41, 45, 73, 100, 115, 120, 171, 289, 311, 333, 366—372, 375—381, 384—385, 416—417; *ks. myös* Atomi, Atomistiikka, Elektroni, Elektroniteoria, Sähkö.
»Fysikaalinen idealismi» — 129, 285—286.
Fysiologia — 37—38, 303—304.
Fyysillinen — 61.
 — ja psyykillinen — 53.

G

Gnoseologia — *ks.* Tieto-oppi.
Gnostisismi — 257.

H

Harmonia — 220.
 — maailman harmonia (pythagoralaisilla) — 209—210.
Harppaus — 354, 479, 481.
 — asteittaisuuden keskeytyminen — 99—100, 239, 312.
 — yleisestä luonnossa sieluun, objektiivisesta subjektiiviseen, materialismista idealismiin — 225.
Ks. myös Muuttuminen.
Havainnointi — 137, 334.
 — elävästä havainnoinnista abstraktiseen ajatteluun ja siitä käytäntöön — sellainen on tiedostamisen dialektinen tie — 135.
 — havainnoinnista objektiivisen todellisuuden tiedostamiseen — 133.
Havainto — 133, 143, 246, 334, 450.
Hegel, G. W. F.
 — Hegelin dialektiikka — *ks.* Dialektiikka idealistinen.
 — Hegelin historiankäsitys — 17, 21, 30, 261—269.
 — hänen filosofiansa idealismi ja mystiikka — 13, 17—18, 24, 27—28, 30, 31—32, 67, 72, 75—76, 79, 84, 92—93, 99, 101, 102, 117, 122—123, 124,

133—139, 140—141, 148—149, 165, 166, 177, 187, 208, 223—224, 237—246, 248—249, 257, 262—263, 265, 266—267, 268, 271, 275, 323.

— »abstraktista ja hämärää hegelöimistä» (Engels) — 88, 112.

— Hegel ei kyennyt ymmärtämään dialektista siirtymistä materiasta liikuntaan ja tajuntaan — 239.

— Hegelin myönnetyt muodolliselle logiikalle — 141.

— Hegelin logiikkaa ei voida soveltaa annetussa muodossa — 223.

— Hegel ylistää ja vatvoo mystiikkaa, idealismia filosofian historiassa — 237.

— jumala Hegelin filosofiasa — *ks.* Jumala.

— ja materialismi — 81, 84, 86, 120—121, 125—126, 134, 165, 169—170, 176, 192, 223—224, 232, 237, 240, 243—244, 248—251.

— dialektisen materialismin itu Hegelillä — 255.

— historiallisen materialismin ituja Hegelillä — 74, 97, 127—128, 152—153, 265—266.

— kantilaisuuden arvostelu — 75, 78—79, 82, 94—95, 97, 106, 119—120, 133—136, 137—141, 148—149, 155—156, 166—169, 170—172, 184, 190—191, 194, 218, 227—229, 231, 238, 255, 274—275, 277.

— Hegel kumoaa Kantia nimenomaan tieto-opillisesti — 134.

— rationaalinen Hegelin filosofiasa — 13, 21, 24, 30, 31—32, 75—76, 92—93, 117, 127, 137, 142—144, 154, 155, 161—162, 164—165, 171—173, 177, 182—183, 192—195, 223, 225, 234, 251, 261—262, 264—265, 266, 268, 271—272, 275, 277, 314.

- ei voida täysin ymmärtää Marxin »Pääomaa» käsit-
tämättä Hegelin koko Lo-
giikkaa — 144.
 - filosofian historiassa He-
gel seurailee ensisijaisesti
dialektista — 209.
 - Hegel arvasi nerokkaasti
olioiden dialektiikan kä-
sitteiden dialektiikassa —
159.
 - Hegel liittää ajatuksensa
käsitteiden, kategorioiden
itsekehityksestä koko filo-
sofian historiaan — 93.
 - Hegel oivalsi nerokkaasti,
että loogiset muodot, lait
ovat objektiivisen maail-
man heijastusta — 144.
 - mystillisen hegeliläiskuo-
ren alla piilevän syvälli-
sen totuuden jyvä — 112,
123.
 - Ks. myös Uushegeliläisyys.*
 - Heijastus** — 55, 106, 144, 145—
146, 151, 157—159, 173, 187,
394—395, 410.
 - heijastusprosessin dialektinen
luonne — 89, 116, 142, 158,
314—315, 323.
 - ihmisen käsitteissä luonto
heijastuu omalaatuisesti
ja dialektisesti — 240.
 - maailman ikuisen kehityk-
sen oikea heijastus on
dialektiikkaa — 89.
 - muotona, missä luonto heijas-
tuu ihmisen tiedossa, ovat
käsitteet, lait, kategoriat —
145—146.
 - objektiivisen maailman hei-
jastus ihmisen tajunnassa ja
sen tarkastaminen käytännön
avulla — 163—164.
 - Ks. myös Ajattelu, Tiedostus.*
 - Heijastusteoria** — *ks.* Heijastus.
 - Historia** — 5—6, 14—15, 234—235,
261—269, 271, 333, 464—465,
479.
 - edistys ja taantumus histo-
riassa — 15—16.
 - Hegelin historiankäsitys —
ks. Hegel, G. W. F.
 - historian laki ja yksityiset
tarkoituserät — 234.
 - historian liikunta — 128.
 - ja ajatus ideaalisen muuttu-
misesta reaaliseksi — 92.
 - ja etu — *ks.* Etu.
 - ja luonto — 263.
 - ja syysuhde — 127—128.
 - »sisäinen henki» Hegelillä
on idealistinen, mystilli-
nen, mutta hyvin syvälin-
nen viittaus tapahtumien
historiallisiin syihin — 127.
 - joukkojen ja yksilön osuus
historiassa — 14—15, 16—19,
263, 479.
 - mahdollisuus ja todellisuus
historiassa — 266.
 - materialistinen historiankäsi-
tys — 10, 12—14, 15, 16—17,
18—19, 20—22, 23, 25, 28—
29, 272; *ks. myös* Materialis-
mi historiallinen.
 - on perusta, pohja, oleminen,
jonka perässä käy tajunta —
222.
 - ristiriidat historiassa — 108,
266.
 - Historiallinen** — *ks.* Looginen ja
historiallinen.
 - Historiallinen materialismi** — *ks.*
Materialismi historiallinen.
 - Historismi** — 208, 222, 333.
 - Homoimeriat** — 225.
 - Humanismi** — 24, 27.
 - Humelaisuus** — 143.
 - Humen skeptisismi — 36, 167,
426.
 - Hypoteesi (oletamus)** — 190,
210—211, 251, 285, 379.
 - ja induktio — 144.
 - ja kokemus — 136, 171.
 - Hyvä** — 62, 172, 174—178.
- I**
- Idea (aate)** — 14—15, 26, 236,
323, 333—334.
 - absoluuttinen — 163, 173, 179,
194.

- Hegelin filosofiassa — 134, 137, 139, 147, 153—154, 155—156, 157—159, 160—161, 162—163, 191—192, 269.
- ja etu — 14, 234.
- ja käytäntö — 22.
- looginen — 145—146.
- olioiden dialektiikka luo ideain dialektiikan, eikä päinvastoin — 159.
- Platonin filosofiassa — 234, 237—238, 257—258, 320—321.
- Ks. *myös* Abstraktinen, Kategoriat, Käsite.
- Ideaalinen** — ks. Materiaalinen ja ideaalinen.
- Idealismi** — 6, 14, 37, 43, 238, 245, 248, 251—252, 273, 292, 315, 323, 348, 370, 392—393, 420, 426.
- absoluuttinen — ks. Hegel.
- dialektinen — 232; ks. *myös* Dialektiikka idealistinen.
- filosofinen idealismi on tie pappishapatukseen — 315.
- idealismin tieto-opilliset ja luokkajuuret — 238, 285—286, 315, 322—323.
- idealismin (=uskonnon) mahdollisuus on annettu jo ensimmäisessä alkeellisessä abstraktiossa—323.
- ja energia-käsite — 201.
- ja materialismi — ks. Materialismi ja idealismi.
- Kantin — ks. Kant ja kantilaisuus.
- Leibnizin — 104, 330, 332—333, 336.
- nuorhegeliläisten — 14, 16—18, 27—28.
- objektiivinen — 133—134, 233, 426—427.
- subjektiivinen — 169, 224—225, 227, 229, 233, 242—243, 325, 392, 426—427.
- uusplatonikkojen idealismi ja nykyinen agnostisismi — 257.
- Ks. *myös* Porvarillisen filosofian kritiikkiä.

- Idealismin luokkajuuret** — ks. Idealismi.
- Ihminen** — 27—28, 29, 112, 123, 160, 165, 227, 232, 460.
- Feuerbachin filosofiassa — 52, 55, 62, 68.
- Hegelin filosofiassa — 27—28, 30—32.
- ihmisen tarkoituksenmukainen toiminta — 150—154, 174—175, 178.
- ihmisen tarkoitusperät ovat objektiivisen maailman synnyttämiä ja edellyttävät sitä — 152.
- ihmisen itsetajunta — 11, 31—32.
- ihmisen itsevierautuminen — 9—10, 12.
- ihmisen oleminen — 164, 457.
- ihmisen uusintamisprosessi — 165.
- inhimillisen näennäisyys yksityisomistuksellisissa suhteissa — 6—10.
- ja hänen aivonsa edustavat hengen korkeinta kehitystä — 37.
- ja luonto — 50—51, 52—53, 56—57, 116, 150—151, 152—154, 165, 173—175, 265—266.
- vaistoihminen, villi, ei tee eroa itsensä ja luonnon välillä, tietoinen ihminen tekee — 76.
- ja uskonto — 50—51, 53—54, 56, 59, 61, 63—64, 251—252, 265—266.
- on riippuvainen objektiivisesta maailmasta, määrää sen mukaan toimintansa — 150.
- porvarillisessa yhteiskunnassa — 21—22.
- Ilmiö** — 76, 80, 93, 126, 133, 137, 156, 218, 228, 312—313, 320.
- ilmiön, todellisuuden ja niiden keskinäissuhteen kaikkien puolien yhdelmä — 159.
- ja laki — 120—122.
- ilmiö on lakia rikkaampi — 121.
- ja olemassaolo — 124.

- ja olemus — 80, 118, 122, 170, 178, 272, 321, 336.
 - ilmiö on olemuksen ilmausta — 137.
 - olemus ilmenee, ilmiö on olennainen — 212.
 - tiedostus paljastaa välittömissä ilmiöissä olemuksen — 271.
 - tiedostustoiminnan loputon syventymisprosessi ilmiöistä olemukseen — 181, 212.
 - vaahtokin on olemuksen ilmausta — 103.
 - ja olio sinänsä (olio itsesään) — 92, 118—120, 167, 212.
 - jokainen olio (ilmiö, prosessi) on yhteydessä jokaiseen — 181.
 - Kant rajoittui »ilmiöihin» — 168, 231.
 - ristiriitaiset voimat ja tendenssit jokaisessa ilmiössä — 180, 311—312.
- Ks. myös* Näennäisyys, Fenomenologismi.

Induktio — 334.

- ja analogia — 144.
- ja deduktio — 116, 170, 272.
- »Pääomassa» — 116.
- ja hypoteesi — 143.
- ja kokemus — 143.

Integraalilaskenta — ks. Matemaatiikka.**Intuitionismi — 348.****Itsekehitys — ks. Kehitys.****Itseliikunta — ks. Liike ja itseliikunta.****Itsevieräantuminen — ks. Vieraantuminen.****J****Johtaminen — 67, 72, 189, 190, 193.**
— kategorioiden — 77.**Jokin — 79, 85, 89.**

- jokaisella jollakin on rajansa — 89.

Joonialaiset — 208, 209.**Jumala — 118, 135, 240, 249, 312, 323.**

- Aristoteleen filosofiassa — 238.

— Feuerbach jumalasta — 50—51, 53—62, 64, 67, 123, 251—252.**— Hegelin filosofiassa — 84, 123, 135, 192, 238, 249—251, 263.****— ja Herakleitoksen filosofia — 299, 301, 303.****— jumalaa koskevien käsitysten kehittyminen — 213, 252, 265—266.****— Leibnizin filosofiassa — 336.****— ontologinen todistus jumalan olemassaolosta — 147, 332.****— uusplatonikoilla — 257—258.**
Ks. myös Uskonto.**Järki — 17, 90, 134, 137, 142, 146, 149—150, 157, 160, 182, 244, 262, 269, 274, 303, 319, 333—334, 360—361, 365, 408.****— ja aistit — 52, 113—114, 319, 334—336.****— ja ymmärrys — 71, 136, 144, 219, 224—225, 241.****— järjen antinomiat — ks. Antinomiat.****— ks. myös** Ajattelu.**K****Kansantaloustiede — 6—13, 142, 271, 296—297.****— arvo — 7, 135, 142, 272, 297.****— arvokategoria on todempi kuin kysynnän ja tarjonnan laki — 136.****— arvon muodot — 272.****— työn arvoteoria — 13.****— lisäarvo — 272, 340.****— marxilainen — 9—10, 142—143, 272, 312—313.****— porvarillinen — 6—8, 12, 171.****— tavara — 142—143, 312—313.****— sosiaalisena suhteena — 272.****Kant, I. ja kantilaisuus — 122, 129, 133, 277, 342.****— ja dialektiikka — 80, 172, 182, 184, 218.****— ja Hegel — ks. Hegel, G. W. F. Kantilaisuuden arvostelua.****— ja kartesianismi — 334.**

- ja Leibniz — 332—334.
 - ja metafysiikka — 88.
 - ja muodollinen logiikka — 137—138; *ks. myös* Logiikka muodollinen.
 - ja H. Poincaré — 362.
 - Kantin agnostisismi — 75, 82, 103—104, 119—120, 276.
 - Kantilla tiedostus karsinoi luonnon ja ihmisen — 75.
 - Kantin apriorismi — 333.
 - Kantin dogmatismi — 255—256, 276—277.
 - Kantin ja kantilaisuuden arvostelua — 75, 82, 133—136, 137—138, 142—143, 155—156, 166—172, 190, 275—277, 323.
 - Kantin subjektivismi ja skeptisismi — 79, 103—104, 106, 119—120, 167—169, 184, 194, 218, 227—229, 231, 233, 240.
 - modaliteetista — 97.
 - uskosta ja tiedosta — 36, 81—82.
- Ks. myös* Antinomat, Olio sinänsä, Transsendentaalinen, Transsendentti, Uuskantilaisuus.
- Kapitalismi** — *ks.* Yhteiskunta porvarillinen.
- Kartesianismi** — 25—27.
— ja Kant — 334.
- Kasvu** — *ks.* Kehitys ja kasvu.
- Kategoriat** — 18, 97, 136, 319, 412—414.
- Hegelin logiikan kategoriat — 270—271, 273—274.
 - ja käytäntö — 74, 153, 158.
 - kategorioiden johtaminen — 77.
 - kategorioiden kehitys — 215.
 - ja filosofian historia — 93, 141, 207—208.
 - kategorioiden muuttuminen toisikseen — 170.
 - kategorioiden suhteellisuus — 169.
 - muotona, missä objektiivinen reaalisuus heijastuu — 74—77, 145—146.
 - ajattelun kategoriat luonnon ja ihmisen lainmukaisuuden ilmauksena — 74.
 - logiikan kategoriat ovat luontoa koskevan inhimillisen tiedon momentteja — 160.
 - kategoriat ovat maailman tiedostamisen askelmia — 76.
 - niiden antinomistisuus — 94.
 - olevaisen määreinä — 107.
- Ks. myös* Ajattelu, Käsité, Logiikka, Tiedostus.
- Kausaliteetti** — *ks.* Syy (syy-yhteys).
- Kehitys** — 215, 271, 312.
- ja kasvu — 214, 225, 313.
 - ja itsekehitys — 93, 180, 220.
 - inhimillisen ajattelun kehitys — 207; *ks. myös* Ajattelu.
 - kaksi käsitystä kehityksestä — 311—312.
 - kategorioiden — *ks.* Kategoriat.
 - kieltäminen yhteyden, kehityksen momenttina — 185.
 - maailman — *ks.* Maailma.
 - maailman koko konkreettisen sisällön ja sen tiedostamisen kehitys — 76.
 - on vastakohtien »taistelu» — 312.
 - tiedostuksen — *ks.* Tiedostus.
 - yleinen kehityspeeriaate — 214.
- Keino** — *ks.* Tarkoituserä ja keino.
- Kemia** — 99—100, 150—151, 279, 285—286, 288, 311, 379—380.
— analyyysi kemiassa — 193.
- Keskeytymätön** — *ks.* Keskeytyvä ja keskeytymätön.
- Keskeytyvä ja keskeytymätön** — 68, 94, 216—218, 223, 332.
— liike on (ajan ja avaruuden) keskeytymättömyyden ja keskeytyvyyden ykseyttä — 216.
- Keskinäinen riippuvuus (keskinäinen yhteys)** — *ks.* Yhteys.

- Kieli** — 80—81, 230, 261, 263, 303—304.
 — ja aistit — 336—337.
 — ja ajattelu — 73, 230, 232, 336—337.
 — ja mielle — 236.
 — kielen historia — 73, 304.
 — kielessä on vain yleistä — 232.
Ks. myös Sana.
- Kieltäminen** — 28, 79—80, 87, 110, 185, 300.
 — abstraktinen — 187—188.
 — kielteinen ja myönteinen — 79, 185.
 — kieltämisen kieltäminen — 88—89, 90, 182, 185—186, 188—189.
 — yhteyden, kehityksen momenttina — 185.
- Kohoaminen**
 — abstraktisesta konkreettiseen — 81—82, 142—143, 158, 189—190, 195, 235, 250—251, 271—272.
 — konkreettisesta abstraktiseen — 98—99, 135, 167, 193, 271—272.
 — kohotessaan konkreettisesta abstraktiseen ajattelu ei loittone totuudesta, vaan lähenee sitä — 135.
Ks. myös Abstraktinen (abstraktio).
- Kokemus** — 389—390, 397—400, 408—409.
 — ja hypoteesi — 136, 171.
 — ja induktio — 143.
 — ja käsite — 156, 333.
 — ja laki — 250.
 — ja ristiriita — 111.
 — ja tiede — 372—373.
 — pragmaatikoilla — 405.
 — sen osuus tiedostuksessa — 93, 171, 462.
Ks. myös Käytäntö.
- Kokonainen ja osa** — 86, 91, 114, 121—122, 131, 220, 302, 313, 334—336.
 — yhtenäisen kahtiajakautumisen ja sen ristiriitaisten osien tiedostaminen — 311.
- Kommunismi (teoria)** — 6, 13, 16, 19, 22, 24—25, 27, 29, 33;
ks. myös Sosialismi tieteellinen.
 — alkukantainen kommunismi — 311.
Ks. myös Yhteiskunta kommunistinen.
- Konkreettinen** — *ks.* Abstraktinen (abstraktio) ja konkreettinen.
- Kristinuskko** — *ks.* Uskonto.
- Kulttuuri** — 287.
- Kumoutuminen (kumoutuneisuus)** — 58, 87, 91, 100, 132, 161, 177—178, 187—188, 256.
- Kyreneläiset** — 234.
- Kyynikot** — 184.
- Käsite** — 77, 98, 120, 129—131, 132—135, 136—137, 139, 149, 153, 155, 160, 166, 172—173, 177, 180, 189, 194, 221, 225—226, 235, 236, 239—240, 323.
 — ja aistimus — 218, 236, 240, 246—247, 320.
 — ja kokemus — 156, 333—334.
 — ja liikunta — *ks.* Liike.
 — ja mielle — 142, 155, 167—168, 187, 239—240.
 — ja ristiriita — 113—114.
 — ja symboliikka — 96.
 — ja todellisuus — 187.
 — käsitteet eivät ole liikkumattomia, vaan sinänsä, luonnostaan = muuttumista — 184—185, 212.
 — käsitteet (ja niiden suhteet, muuttumiset, ristiriidat) ovat objektiivisen maailman heijastumia — 159.
 — käsitteet ovat aivojen, materiaan korkeimman tuotteen, korkeinta tuotetta — 132.
 — käsitteet ovat subjektiivisia abstraktisuudessaan, irrallisuudessaan, mutta objektiivisia kokonaisuudessaan, prosessissa, tuloksessa, tendenssissä, lähteessä — 170.
 — käsitteiden dialektiikka — 37, 79, 89, 117, 122, 140—141, 142—143, 159, 170, 172—173, 183, 187, 214—218, 250, 298.

- ihmisen käsitteiden on, sulkeakseen maailman piiriinsä, oltava hiottuja, taitettuja, joustavia, liikkuvia, relatiivisia, keskinäisesti sidottuja, vastakohdissaan yhtä — 116.
 - ihmisen käsitteissä kuvastuu omalaatuisesti ja dialektisesti luonto — 240.
 - ja tiedostuksen dialektiikka — 215.
 - jokainen käsite on tiettyssä suhteessa, tiettyssä yhteydessä kaikkiin muihin — 159.
 - sen materialistiset juuret — 162.
 - käsitteiden erittely — 89.
 - vaatii aina käsitteiden liikkeen, niiden yhteyden, niiden toisikseen muuttumisen tutkimista — 212.
 - käsitteiden itsekehitys Hegelin logiikassa ja filosofian historia — 93.
 - käsitteiden muodostuminen — 142—143, 145, 238.
 - tiedon ja käsitteen lähde — 170, 246.
 - käsitteiden universaalinen joustavuus — 89.
 - käsitteiden yhteellisyys empirian, »synteesin», summan, yhteenvedon kanssa — 240.
 - on muoto, missä luonto heijastuu ihmisen tiedossa — 145.
 - paljastaa olemisessa (välittömissä ilmiöissä) olemuksen — 271.
 - yleisten käsitteiden ääretön summa antaa konkreettisen täydellisenä — 235.
 - *Ks. myös* Kategoriat.
 - Käytäntö** — 150—151, 175, 178—179, 298.
 - ja aatteet — 22.
 - ja teoria — 22, 25, 28—29, 170, 173—175, 267, 458.
 - käytäntö on (teoreettista) tiedostamista korkeammalla — 174.
 - ja todellisuus — 174—175, 178.
 - tieto-opissa — 173—175, 176—179.
 - tosiasioiden, käytännön pohjalla tapahtuvaa tarkastamista erittelyn joka askeleella — 272.
 - ihminen todistaa käytännöllään ideainsa, käsitteitensä, tietojensa, tieteen objektiivisen oikeellisuuden — 154.
 - ihmisen ja ihmiskunnan käytäntö on tiedon objektiivisuuden koetin, kriteeri — 172.
 - ja logiikan kategoriat — 74, 153, 158.
 - käytäntö ja tekniikka toisuuden kriteerinä — 163.
 - on yhdistettävä tiedostus ja käytäntö — 176.
 - tiedon ja käytännön ykseys tietoteoriassa — 179.
 - tiedostuksen objektiivisuuden kriteerinä — 163—164, 177, 235, 272, 394.
 - toiminnan tulos on subjektiivisen tiedostuksen koetin ja objektiivisuuden kriteeri — 179.
 - totuuden kehitysasteena — 163.
- L**
- Laatu** — 87, 178.
 - ja aistimus — 271—272, 334.
 - ja määrittäminen — 85, 271.
 - ja määrä — 94—95, 97, 271.
 - laadun muuttuminen määräksi ja päinvastoin — 92, 93, 95, 98—101, 182, 232; *ks. myös* Harppaus, Mitta.
 - Lainmukaisuus** — 74, 125, 145—146, 274, 416.
 - ikuisesti liikkuvan ja kehittyvän luonnon universaalinen lainmukaisuus — 145.

- maailman objektiivisen yhteyden lainmukaisuus—142—143.
- Laki** — 120—122, 135, 148, 172, 193, 224—226, 304, 323.
- ajattelun lait — *ks.* Ajattelu, Logiikka.
- historian — 234.
- ja ilmiö — 120—122.
- ilmiö on lakia rikkaampi — 121.
- ja kokemus — 250.
- ja mitta — 99.
- ja olemus — 121—122, 271.
- laki on olemusten suhde—122.
- ja välttämättömyys — 148—149, 226, 234, 238.
- luonnon — 125, 150—152, 225, 241, 323, 372.
- maailman ja ajattelun liikunnan yleiset lait — 76, 139, 299, 311.
- olioiden liikunnan — 77.
- on muoto, missä luonto heijastuu ihmisen tiedossa—145.
- tiedostusprosessin momenttina, askelmana — 99, 120, 135, 145, 235, 250.
- Liberalismi** — 268, 436—437, 441, 462, 472—476; *ks. myös* Narodnikkilaisuus liberaalinen.
- Liike** (liikunta) — 88, 105—106, 116—117, 189, 195, 215—218, 238, 376, 426.
- Aristoteleen filosofiassa — 322.
- atomien (Epikuroksen mukaan) — 249.
- Herakleitoksen filosofiassa — 298, 300, 303.
- historian — 128.
- ja aika — 56.
- ja energia — 51—52.
- ja itseliikunta — 79, 110—114, 121, 148, 180, 187, 312.
- ehtona maailman kaikkien prosessien tiedostamiselle niiden »itseliikunnassa» on niiden tiedostaminen vastakohtien ykseytenä — 312.
- ja materia — *ks.* Materia.
- ja hetki — 163, 217, 235.
- ja ristiriita — 110—114, 172, 216—218, 298, 313.
- liike on ristiriitaa, se on ristiriitojen ykseyttä — 216.
- ja syysuhde — 128.
- käsitteiden — *ks.* Käsite.
- liikunnan ilmaiseminen käsitteiden logiikassa — 37, 89, 116—117, 142—143, 172, 183—185, 187, 215—218, 298.
- liikkeen kuvaaminen ajatuksen avulla on aina karkeuttamista — 218.
- käsitteet liikkeen erillisten puolien merkintöinä — 117.
- olioiden liikunnan lait — 77.
- maailman ja ajattelun — 139.
- on (ajan ja avaruuden) keskeytymättömyyden ja keskeytyvyyden ykseyttä — 216.
- on ajan ja avaruuden olemus — 216.
- tiedostuksen — *ks.* Tiedostus. *Ks. myös* Kehitys.
- Logiikka** — 71, 74, 78, 116, 142—144, 161, 185, 201, 271.
- Aristoteleen logiikka on taipulua, etsiskelyä, tulemista lähelle Hegelin logiikkaa — 320.
- ei ole oppi ajattelun ulkoisista muodoista, vaan se on oppi maailman koko konkreettisen sisällön ja sen tiedostamisen kehityksestä — 76.
- ja dialektiikka — *ks.* Dialektiikka logiikkana ja tietoteorianä.
- ja elämä — 72, 163—164.
- ajatus elämän ottamisesta logiikkaan on ymmärrettävä ja nerokas — 164.
- ja kielioppi — 81.
- ja konkreettiset tieteet — 81—82, 133, 137, 164, 271.
- ja käytäntö — 153.
- ihmisen käytäntö miljardeja kertoja toistuessaan

- kiinnittyy logiikan kuvioina tajuntaan — 177; *ks. myös Käytäntö.*
- ja liikunta — *ks. Liike.*
- ja maailman tiedostuksen historia — 76, 138, 141.
- ajattelun historian täytyy suurin piirtein käydä logiikassa yhteen ajatuslakien kanssa — 271; *ks. myös Looginen ja historiallinen.*
- taito käytellä käsitteitä ei ole synnynnäistä, vaan tulosta luonnontieteen ja filosofian 2000-vuotisesta kehityksestä — 221.
- logiikka ja filosofian historia — 93, 207—208, 221—222.
- ja tieto-oppi — 72, 83, 138, 145—146, 182, 223, 271—272.
- logiikan ja gnoseologian niin sanoaksemme yhteenkäyminen — 155.
- logiikka on oppi tiedostamisesta, se on tietoteoriaa — 145.
- »Pääomassa» on sovellettu yhteen tieteeseen materialismin logiikkaa, dialektiikkaa ja tietoppiä [ei kaivata kolmea sanaa: se on yhtä ja samaa] — 272.
- käsitteiden suhteet (=muuttumiset = ristiriidat) ovat logiikan pääsisältö — 159.
- logiikan kategoriat — 153, 160; *ks. myös Kategoriat.*
- logiikan kohde — 77.
- logiikan lait — 144, 147, 271.
- objektiivinen ja subjektiivinen — 169—170, 284, 303, 320.
- on tietoa sen kehityksen koko laajuudessa — 83.
- Ks. myös Ajattelu, Dialektiikka, Tiedostus, Tieto-oppi.*
- Logiikka, muodollinen** — 77, 110, 138, 141, 145, 146.
- arvostelma — 140—141, 143, 162, 164, 180, 312—314.
- identtisyyden laki — 77, 107, 186, 271, 334.
- kielletyn kolmannen laki — 109—110.
- muodollisen logiikan kuviot — 141.
- niiden aksiomaattinen luonne — 153, 177.
- muodollisen logiikan rajoituneisuus — 75—76, 79, 114—115, 138, 141, 146, 164, 170, 187.
- päätelmä — 140—141, 143—145, 152—153, 170, 177, 179.
- riittävän perusteen laki — 114—115.
- ristiriidan laki — 110.
- Looginen ja historiallinen** — 76, 85, 86, 93, 141, 207—208, 218, 222, 271, 272, 301, 304, 311, 314.
- Luku** — 95, 157, 251, 323, 363.
- pythagoralaisilla — 209, 211.
- Luokat ja luokkataistelu** — 8—10, 33, 62—63, 267, 311, 315, 467, 472.
- proletariaatti — 8—10, 12, 16, 423.
- Luonnonfilosofia** — 43, 146, 182, 250.
- Aristoteleen — 238.
- Herakleitoksen — 220—222, 303.
- Platonin — 237, 238.
- Luonnontiede** — 28—29, 284—288, 292, 342.
- ja atomistiikka — *ks. Atomistiikka.*
- ja dialektiikka — 221, 271, 311—312, 314.
- ja filosofia — 25, 26—27, 57, 71, 79, 115, 284—286, 287—288, 452.
- ja yhteiskuntatieteet — 311, 339.
- luonnontieteen historia — 126, 247—251.
- luonnontutkijain agnostisismi — 360.
- Ks. myös Tiede.*
- Luonto** — 27—28, 58, 106, 116, 145, 220—223, 249—251, 274, 330, 332, 336, 385.
- ja henki (henkinen) — 73, 83, 134, 166, 191—192, 292, 386.

- ja historia — 263.
- ja ihminen — 50—51, 53, 57, 116, 150—151, 152—154, 163—165, 173—174, 265—266.
- ja jumala — 50, 53—58, 60, 63—64, 67, 123, 223.
- Hegel on karkottanut luonnon huomautuksiin (Feuerbach) — 99.
- luonnon dialektiikka — 90, 99—100, 108, 123, 159—160, 165, 169, 214—215, 311—312, 314.
- harppauksia luonnossa — 99—100.
- ja ykseyden periaate — 215.
- ristiriitojen taistelu — 108, 311—312.
- luonnon lait — 125, 150—152, 224, 241, 323, 372.
- ulkomaailman, luonnon lait ovat ihmisen tarkoituksenmukaisen toiminnan perustoja — 150.
- luonnon tiedostus — *ks.* Tiedostus.
- luonnonvälttämättömyys — 58—60, 149, 305.
- luontoa on kaikki paitsi yli-luonnollinen (Feuerbachin mukaan) — 53.
- on sekä konkreettinen että abstraktinen, sekä ilmiö että olemus, sekä hetki että suhde — 170.
- Ks. myös* Maailma, Materia, Todellisuus.

M

- Maailma** — 86, 116—117, 122, 209, 223, 299, 321.
- Herakleitoksen mukaan — 301.
- ilmiöiden maailma ja maailma sinänsä ovat momentteja ja ihmisen tiedostaessa luontoa — 122, 228.
- ja aika ja avaruus — 54—56.
- ja ajattelu — 139, 222.
- ja idea (Hegelin mukaan) — 147, 156.
- ja ihminen — 57, 150—152, 173—175.
- ja jumala — 56—57; *ks. myös* Jumala.
- ja näennäisyys — 80, 104.
- koko maailman (prosessin) lainmukainen yhteys — 83, 142.
- luonnollinen ja kansalaismaailma (Feuerbachin mukaan) — 58.
- maailman, luonnon, liikkeen, materian ykseyden yleinen periaate — 215.
- maailmanprosessin ykseys ja yhteys, keskinäinen riippuvuus sekä kokonaisuus — 120.
- maailman tiedostus — 76, 80—81, 89, 142—143, 145—146, 159, 169, 173—174, 359—360.
- objektiivisen maailman liikunnan heijastelu käsitteiden liikunnassa — 142.
- makrokosmos ja mikrokosmos — 211.
- Ks. myös* Luonto, Oleminen, Todellisuus.
- Maailmankaikkeus** — 210, 303, 331.
- Maorjuus** — 434, 464.
- Machilaisuus** — 45, 57, 104, 106, 122, 143, 224, 228, 234, 284, 341, 348, 349, 363, 365, 373, 410, 430—433.
- Mahdollisuus** — 124, 186, 323.
- ja sattuma — 266.
- ja todellisuus — 124—125, 160—161, 321.
- historiassa — 266.
- mahdollisuus mielikuvituksen irtautumiseen elämästä — 323.
- Marx, K. ja Engels, F.** — 142—143, 268, 272, 295, 302, 312—313, 414.
- ja Hegel — 6, 81, 84, 95, 112, 116, 152—153, 192—193, 239, 266, 268, 271, 339, 346.
- ei voida täysin ymmärtää Marxin »Pääomaa» käsittelemättä Hegelin koko Logiikkaa — 144.

- Marx liittyy välittömästi Hegeliin ottaessaan tietoteoriaan käytännön kriteerin — 173.
- Marx sovelsi Hegelin dialektiikkaa sen rationaalisessa muodossa kansantaloustieteeseen — 142.
- maailmankatsomuksen muuttuminen — 6, 9—10, 12—13, 19—22, 296.
- nuorhegeliläisten arvostelua — 5—34.
- porvarillisen kansantaloustieteen kriittikkä — 6—8, 12.
- Matematiikka** — 95—96, 170—171, 209, 311, 321, 323—324, 359—361, 364—366, 370, 410.
- differentiaali- ja integraalilaskenta — 95, 170—171, 311.
- ja filosofia — 71, 79.
- ja 17. vuosisadan metafysiikka — 25.
- päättymätön matematiikassa — 87, 95—96.
Ks. myös Luku.
- Materia (aine)** — 25, 41, 135, 292, 373, 377, 380, 404—405, 415.
- idealistit materiasta — 315, 330—331, 359—360, 366, 370, 382.
- Leibnizillä materia on jonkinlaista sielun toisintolemista — 331.
- ja aistimus — 451.
- ja aivot — 132, 145.
- ja henki — 16, 37, 39, 53, 57—58, 386.
- ja liike — 26, 115, 128, 322, 331, 426.
- dialektinen siirtyminen materiasta liikuntaan, materiasta tajuntaan — 239.
- niiden erottamaton (universaalinen, absoluuttinen) yhteys — 329.
- ja muoto — 114—115, 243, 321—322.
- ja ominaisuus — 120.
- ja substanssi — 126.
- ja syy- ja seuraussuhde — 127.
- maailman, luonnon, liikkeen, materian ykseyden yleinen periaate — 215.
- materian abstraktio — 134.
- materian äärettömyys — 91.
- materian rakenne — 373, 411, 416—417.
- vihje materian rakenteesta pythagoralaisilla — 210.
- siirtyminen materiasta tajuntaan on dialektista — 239.
Ks. myös Luonto, Maailma, Todellisuus.
- Materiaalinen ja ideaalinen** — 15, 251.
- ideaalisen ja materiaalisen ero ei ole sekään ehdoton — 92.
- Materialismi** — 68, 83—84, 176, 229, 240, 241—244, 248, 249, 285—286, 292, 339, 386, 407, 433.
- antiikin — 25, 420, 450.
- Aristoteleen filosofiassa — 237—238, 240—244, 321—324.
- Demokritoksen — 224, 450.
- Epikuroksen — 245—252, 450.
- Herakleitoksen — 220, 300—301, 303—305.
- Leukippoksen — 222—224.
- A. Reyn »häpeilevä» — 378, 397, 400—403.
- englantilainen — 24—26.
- ja atomistiikka — 223; *ks. myös* Atomi, Atomistiikka.
- ja idealismi — 19, 36—37, 53, 56, 136, 143, 224, 233, 238, 240—246, 248, 249—250, 274—276, 284, 315, 323—324, 325, 347, 386, 403—405, 452, 472.
- Aristoteleen horjunta idealismin ja materialismin välillä — 240—244, 321—322.
- Hegelin »Logiikan tieteesä» — 192; *ks. myös* Hegel ja materialismi.
- viisas idealismi on lähempänä viisasta materialis-

- mia kuin tyhmä materia-
 lismi — 232.
 — kun idealistit arvostelevat
 toisiaan, siitä voittaa ma-
 terialismi — 238.
 — mekanistinen — 25—26, 36.
 — metafysiinen — 232.
 — ranskalainen — 24—27, 413—
 414.
 — ja luonnontiede — 25, 27.
 — ja sosialismi — 25, 27.
 — ranskalaisen materialismin
 kaksi suuntausta — 25.
 — vulgääri — 38, 92, 143, 285,
 303, 367, 404, 410, 418—433.
Materialismi dialektinen — 76, 77,
 89, 232, 246, 272, 315, 411,
 413—414, 415—417.
 — dialektisen materialismin al-
 keet (Herakleitoksella) — 301.
 — (Epikuroksen) tulo aivan lähelle
 dialektista materialis-
 mia — 251.
 — ja Aristoteles — 322.
 — ja A. Rey — 385, 398.
 — ja Hegel — 233, 255, 272.
 — ja idealistisen filosofian ar-
 vostelu — 143.
 — ja luonnontiede — 285—286.
Ks. myös Dialektiikka mate-
 rialistinen.
Materialismi historiallinen — 8—
 10, 112, 222, 268, 353—355,
 396, 433, 463.
 — eräänä Hegelillä alkimuo-
 dossa esiintyvien nerokkaiden
 aatejyvästen sovellutuksena
 ja edelleen kehittämisenä —
 153.
 — historiallisen materialismin
 ituja Hegelillä — 74, 97, 152—
 153, 262, 265—266.
 — Feuerbachilla — 58, 62.
 — Tshernyshevskillä — 62,
 455, 457, 467—468, 472.
Mekaniikka — 150—152, 298, 311.
Metafysiikka — 102, 167—168, 182,
 217.
 — Ch. Wolffin — 172.
 — ja dialektiikka — *ks.* Dialek-
 tiikka.
 — kantilaisuuden — 88.
 — XVII vuosisadan — 24—26.
Ks. myös Materialismi me-
 tafysiinen.
Metodi
 — absoluuttinen — 189.
 — analyttinen ja synteetti-
 nen — *ks.* Analyysi ja syn-
 teesi.
 — dialektinen — 129, 191—192,
 313.
 — ja konkreettinen olemi-
 nen — 191; *ks. myös* Dia-
 lektiikka.
 — filosofian — *ks.* Filosofia.
 — ja sisältö — 79, 195.
 — ja järjestelmä — 189.
 — tiedostamismetodi — 180.
Mielikuvitus — 60, 133.
Ks. myös Ajattelu ja mieli-
 kuvitus.
Mielle (käsitys) — 60, 133, 333,
 365.
 — ja aistimus — 245—247.
 — ja ajattelu — 74, 113—114,
 184, 187, 247.
 — ja käsite — 142, 155, 167—
 168, 239—240.
 — ja ristiriita — 110—114.
 — ja totuus — 239—240, 245.
Minä — 232, 335—336.
 — Fichten filosofiassa — 104—
 105.
 — filosofiaa ei voida aloittaa
 »Minästä» — 84.
 — Kantin filosofiassa — 166—
 167.
Mitta — 92, 97—101, 227, 232, 298,
 315.
 — ja laki — 99.
 — mitallisten suhteiden solmu-
 viiva — 99, 165.
 — mitan ja olemuksen katego-
 riat (»Logiikan tieteessä») —
 97.
Modaliteetti — 97.
Molekyyli — 115, 286.
Momentti (hetki) — 169, 272.
 — dialektinen — 180, 256, 271.
 — ja syy- ja seuraussuhde — 127.
 — kieltäminen yhteyden, kehi-
 tyksen momenttina — 185.
 — käsitteen — 122, 145.

- liikkeen — 163, 217, 235.
- määrän — 94—95.
- näennäisyyden — 103, 105.
- oleminen ja olemattomuus »häviävinä momentteina» — 229, 235.
- sana »momentti» esiintyy Hegelillä usein yhteyden momenttina, ketjun momenttina — 117.
- tiedostuksen — 122, 160, 168, 169, 272.
- todellisuuden — 125, 218.
- äärellisen — 90.
- Monadologia** (Leibnizin) — 93, 104, 111, 330—333.
- monadit = eräänlaisia sieluja — 331.
- Moraali** — 33—34, 101, 160, 182, 263, 277, 393.
- ja egoismi (Feuerbachin mukaan) — 62.
- kristillinen — 59—61.
- Muisti** — 133.
- Muodollinen logiikka** — *ks.* Logiikka, muodollinen.
- Muoto** — 121, 166.
- ja ajattelu — *ks.* Ajattelu.
- ja materia — 114—115, 243, 321—322.
- ja olemus — 115.
- ja sisältö — 75—77, 79, 114, 119, 179, 195.
- sisällön taistelu muotoa vastaan ja päinvastoin — 182.
- muotona, missä luonto heijastuu ihmisen tiedossa, ovat käsitteet, lait, kategoriat — 145—146.
- Musiikki** — 99—100, 220.
- Muuttuminen (siirtyminen)** — 88, 92, 159, 225—226, 236, 314.
- dialektinen ja epädialektinen — 239.
- ensimmäisen kieltämisen muuttuminen toiseksi — 186.
- erilaisesta ristiriitaan — 112—113.
- ilmiön ja olemuksen — 213.
- ja tuleminen — 86, 184—185.
- ja yhteys — 144.
- kaikki on muuttumisten yhdistämää — 83, 144, 313.
- kategorioiden toisikseen — 170.
- käsitteet ovat luonnostaan = muuttumista — 184—185; *ks.* *myös* Käsite.
- laadun määräksi ja päinvastoin — 92, 93, 95, 98—101, 181, 232.
- loogisen idean muuttuminen luonnoksi (»Logiikan tieteesä») — 192.
- materiasta tajuntaan, aistimuksesta ajatukseen on dialektista — 239.
- olemisen muuttuminen ole-mukseksi (»Logiikan tieteesä») — 101.
- vastakohtien — 161.
- Ks. myös* Harppaus.
- Määre (määritys, määritelmä)** — 141, 146, 171, 182, 190.
- Aristoteleella filosofia muis-tuttaa usein sanojen määri-tystä — 319.
- määritelmiä voi olla paljon, sillä esineissä on monia puo-lia — 193.
- dialektiikan — *ks.* Dialektiikka.
- ja laatu — 85, 272.
- ja suhde — 95, 112—113.
- käsitelmämääritykset — 96, 141—142.
- määrityksen on tultava mää-reellisyydeksi — 109.
- totuuden — *ks.* Totuus.
- Määrä** — *ks.* Laatu ja määrä.

N

- Narodnikkilaisuus** — 464.
- liberaalinen — 61.
- Naturalismi** — 68, 336.
- on ainoastaan epätarkkaa, heikkoa materialismin mukai-lua — 68.
- Nominalismi** — 26.
- Nuorhegeliläiset** — *ks.* Marx, K. ja Engels, F. Nuorhegeliläis-ten arvostelua.

- Näennäisyys** — 7, 22, 103—106, 120, 129, 152.
 — ihmisen toiminta muuttaa ulkoista todellisuutta ja riistää siltä näennäisyyden piirteitä — 178.
 — inhimillisen näennäisyys yksityisomistuksellisissa suhteissa — 6—10.
 — ja olemattomuus — 103, 105.
 — ja olemus — 103, 105—106.
 — näennäisyys on olemuksen heijastumista itsessään — 106.
 — näennäisyyden objektiivisuus — 80, 104, 106.

O

- Objektiivinen (objektiivisuus)** — 54, 148, 151—154, 166, 172, 179, 399.
 — ja subjektiivinen (subjektiivisuus) — 60, 108, 140, 146—147, 149, 154, 157, 160—161, 162, 164, 166, 170, 173—177, 190, 194, 210, 225, 230—231, 239—240, 397—398.
 — niiden eron suhteellisuus — 80, 160.
 — subjektiivinen tajunta ja sen syveneminen objektiivisuuteen — 166.
 — näennäisyyden objektiivisuus — 80, 104, 106.
 — tarkastelun objektiivisuus (ei esimerkkejä, ei poikkeamia, vaan itse olio sinänsä) — 180.
Ks. myös Materiaalinen ja ideaalinen, Reaalisuus (reaalinen).
Oikeus — 30—31.
Okkasionalismi — 332.
Olemassaolo — 86, 114, 117, 118, 120, 124—125, 134.
 — ja käsite — 226.
Olemattomuus — *ks.* Oleminen ja olemattomuus.
Oleminen — 12, 77, 83—84, 85—87, 91—92, 93, 94, 100, 102—104, 105, 110, 111, 124, 126, 129, 132, 133, 140, 146, 147, 226, 244, 304.
 — ihmisen — 164, 457.
 — itseään varten oleminen — 172—174.
 — ja ajattelu — 29, 55, 67, 68, 97, 134—135, 146, 162, 187, 212, 215, 218, 322, 324, 353—354.
 — ja olemattomuus — 84, 86, 89, 98, 105, 175, 219, 231, 257, 300.
 — oleminen yleensä — *t.s.* sellainen epämääräisyys, että oleminen = olemattomuus — 89.
 — olemisen ja olemattomuuden ykseys (samuus) — 239, 320.
 — »häviävinä momentteina» — 229, 235.
 — ja olemus — 102—103, 132—133, 146, 271.
 — niiden eroavuuden suhteellisuus — 160.
 — olemisen muuttuminen olemukseksi (»Logiikan tieteesä») — 101.
 — ja olio sinänsä (olio itsessään) — 118—119.
 — ja tajunta — 10, 25, 226, 228, 336.
 — olioiden oleminen ihmisen tajunnan ulkopuolella ja siitä riippumatta — 248.
 — todellinen historia on perusta, pohja, oleminen, jonka perässä käy tajunta — 222.
 — konkreettinen oleminen ja dialektinen metodi — 191.
 — läsnäoleminen — 12, 85, 87, 92, 166.
Ks. myös Maailma, Objektiivinen (objektiivisuus), Reaalisuus (reaalinen), Todellisuus.
Olemus — 105—106, 107, 120, 151, 311.
 — ja absoluutti — 103.
 — ja annettu — 106.
 — ja ilmiö — *ks.* Ilmiö ja olemus.

- ja itsetajunta — 167.
- ja laki — *ks.* Laki.
- ja mitta («Logiikan tietees-sä») — 97.
- ja muoto — 115.
- ja näennäisyys — *ks.* Näennäisyys.
- ja oleminen — *ks.* Oleminen ja olemus.
- ja peruste — 108.
- ja ristiriita — 110, 212.
- ja »yleinen» — 226.
- Olio sinänsä (olio itsessään)** — 78, 88, 323, 409, 414—415.
- Hegel oliosta sinänsä — 75, 82, 104, 114, 137, 167—170.
- Hegel pitää olioita sinänsä tiedostettavina — 137.
- ja ilmiö — 92, 118—120, 167, 212—213.
- ja oleminen — 118.
- ja sen muuttuminen olioksi toisia varten — 88.
- on yleensä tyhjä, eloton abstraktio — 75, 82, 88.
- Ominaisuus** — *ks.* Materia ja ominaisuus, Substanssi ja attribuutti.
- Ontologinen todistus jumalan olemassaolosta** — *ks.* Jumala.
- Osa** — *ks.* Kokonainen ja osa.

P

- Panteismi** — 275.
- Peruste** — 53, 93, 108, 114—116, 124, 129, 142, 145, 245.
- ja syysuhde — 114, 178.
- riittävän perusteen laki — 114.
- Porvarillista marxilaisuuden kritiikkiä** — 37, 196, 338—340.
- Porvarillisen filosofian kritiikkiä** — 36—38, 43, 122—123, 142—143, 162, 197—198, 217—218, 224, 234, 237, 273—278, 287, 323—324, 343, 348.
- Positiivinen ja negatiivinen (myönteinen ja kielteinen)** — 108—109, 121—122, 186.
- Positivismi** — 284, 356—409.
- ja agnostisismi — 277.
- uuspositivismi — 43.

- Pragmatismi** — 348, 356, 372, 387, 392—395, 405, 407.
- ja agnostisismi — 360.
- ja H. Poincaré — 361—362, 410.
- ja rationalismi — 365—366, 394.
- ja skeptisismi — 387, 395.
- ja alitajuinen — 390.
- ja uskonto — 358.
- ja uuspositivismi — 43.
- pragmatismmin sofistikka — 360.
- Proletariaatti** — 8—10, 11—12, 16, 423.
- Psykologia** — 37, 68, 138, 304, 391.
- Puhe** — *ks.* Kieli.
- Pythagoras ja pythagoralaiset** — 209—211, 257.
- Päätelmä** — *ks.* Logiikka muodollinen.
- Päätymätön** — *ks.* Ääretön.

R

- Raja** — 80, 89—90, 94, 98, 105, 217.
- Reaalisuus (reaalinen)** — 134, 137, 177—178.
- ja ideaalinen — 160—161, 235, 267.
- ajatus ideaalisen muuttumisesta reaaliseksi on syvällinen: hyvin tärkeä historialle — 92.
- objektiivinen — 133, 135, 136, 187, 284.
- Ks. myös* Materiaalinen ja ideaalinen, Todellisuus.
- Refleksio (heijastuma)** — 71, 86, 102, 105, 106—111, 113—114, 119, 120—122, 124, 148, 162, 165, 172, 183, 187—188, 227.
- reflektoitumisen lajit — 107—108.
- Reformismi** — 34.
- Relativismi** — 228, 312, 402, 425; *ks. myös* Absoluuttinen ja suhteellinen.

- Ristiriita** — 6—8, 21, 67, 78, 110, 128—129, 157—159, 161, 165, 176, 186—188, 194, 212, 223, 311.
 — historiassa — 108, 266.
 — ja ajattelu — *ks.* Ajattelu ja ristiriita.
 — ja elämä — 110—111, 113—114, 187—188.
 — ja erilaisuus (eroavuus) — 110, 113—114.
 — ja kokemus — 111.
 — ja liikunta — 110—114, 172, 298, 313.
 — liikunta on ristiriitaa, on ristiriitojen taistelua — 216—217.
 — ja olemus — 110, 212.
 — ja suhde — 110, 113—114, 158—159, 181.
 — ja vastakohtaisuus — 107, 110, 113—114, 181, 311—312.
 — kapitalismin ristiriidat — *ks.* Yhteiskunta porvarillinen.
 — ristiriitaiset voimat ja tendenssit jokaisessa ilmiössä — 180, 311—312.
 — ristiriitojen ykseys ja taistelu — 108, 181, 235.
 — välttämättömyys — 80.

S

- Samuus** (identtisyys, yhtäläisyys) — 107, 110, 120, 128—129, 136, 157, 162, 239, 271, 304, 320.
 — abstraktinen — 111—112.
 — identtisyuden laki — *ks.* Logiikka muodollinen.
 — vastakohtien — *ks.* Vastakohta.
Sana — 61, 120, 319.
 — jokainen sana (puhe) jo sinänsä yleistää — 230.
Ks. myös Kieli.
Sattuma (satunnaisuus) — 150, 156.
 — ja mahdollisuus — 266.
 — ja välttämättömyys — 128—129, 313—314.
Sensualismi — 26.
Seuraus — *ks.* Syy ja seuraus.
Sielu (henki) — 71—72, 80, 104—105, 148—149, 333.
 — Epikuroksen filosofiassa — 249, 251.
 — ja materia — *ks.* Materia ja henki.
 — ja ruumis — 58, 61, 160—161, 162, 336.
 — Aristoteleen filosofiassa — 243—244.
 — Herakleitoksen filosofiasa — 303.
Sisältö — *ks.* Muoto ja sisältö.
Skeptisismi — 103—104, 213, 420.
 — antiikin — 94, 228, 252—256.
 — ei ole epäilyä — 253.
 — Humen — *ks.* Humelaisuus.
 — ja dialektiikka — 183, 185—186.
 — skeptisismien dialektiikka on »satunnaista» — 253.
 — subjektivismi (skeptisismi ja sofistikka) eroaa dialektiikasta — 312.
 — ja idealismi — 426.
 — ja Hegel — 275—276.
 — ja kantilaisuus — *ks.* Kant ja kantilaisuus.
 — ja pragmatismi — 387—388, 394—395.
 — ja XVII vuosisadan metafysiikka — 25—26.
 — skeptisismien osuus filosofian historiassa — 94.
 — skeptisismien troopit — 253—256.
 — uuden ajan filosofiassa — 26, 217, 233, 252—253, 279.
Skolastiikka — 320.
Sofistiikka — 116, 227, 244, 303, 312, 402.
 — ja dialektiikka — *ks.* Dialektiikka ja sofistikka.
 — ja eklektiikka — 89.
 — pragmatismien — 360.
Sofistit — 218, 226, 227—230, 392.
Sokratelainen menetelmä — 230—231.
Sokraatit — 232—234.
Sosialismi — 9—10, 16.

- Feuerbachin »sosialismi» — 62—63.
- pikkuporvarillinen — 7—8, 11—13, 18, 30, 32—33, 61.
- tieteellinen — 6, 9—10, 12—13, 19, 24—25, 26—27, 33.
- utopistinen — 14—16, 27, 32—33, 445, 465—466.
- Sosiologia** — 393—394.
- Spekulatiivinen (spekulaatio)** — *ks.* Idealismi.
- ajattelu — *ks.* Ajattelu.
- Spinozalaisuus** — 27—28, 132, 329, 424—425.
- Stoalaisuus** — 245, 305.
- Subjekti ja objekti** — 76, 78, 92, 119, 132—133, 147, 160, 164—165, 169, 172—176, 188, 271—272, 304.
- tiedostamisen liikunta objektia kohden saattaa tapahtua aina vain dialektisesti — 235.
- Subjektiivinen (subjektiivisuus)** — *ks.* Objektiiivinen ja subjektiivinen.
- Subjektivismi** — 78, 119, 133, 168—169.
- ja Kantin skeptisismi — *ks.* Kant ja kantilaisuus.
- on objektivismin puuttumista — 227.
- subjektivismia ja yksipuolisuutta vastaan — 171.
- subjektivismiin (skeptisismiin ja sofistikaan) ja dialektiikan ero — 312.
- Substanssi** — 27, 122, 124, 126, 128—129, 145, 151, 329—330, 333.
- ja attribuutti — 132—133.
- on tärkeä aste luontoa ja materiaa koskevan inhimillisen tiedon kehitysprosessissa — 126.
- Suhde** — 88, 92, 96, 116—117, 125, 180—181, 364—365, 372, 388, 396—397.
- ja määrittäminen — 94—95, 112—113.
- ja ominaisuus — 120.
- syy-yhteydeläinen — 128—129.
- ja ristiriita — 113—114, 159.
- jokainen konkreettinen olio on erilaisissa ja useinkin ristiriitaisissa suhteissa kaikkeen muuhun — 110, 181.
- ja todellisuus — 118.
- laki on olemusten suhde — 122.
- muuttumisena ja ristiriitana — 159.
- olioiden suhteet ja logiikka — 141, 159, 169, 172.
- subjektiivisen ja objektiivisen suhde — 156—157.
- Ks. myös* Väliön ja välitetty (välillinen), Muuttuminen (siirtyminen), Yhteys.
- Suhteellinen** — *ks.* Absoluuttinen ja suhteellinen.
- Symboliikka** — 370.
- ja käsite — 96.
- Synteesi** — *ks.* Analyysi ja synteesi.
- Syy (syysuhde, syy-yhteys)** — 60, 126—130, 142, 150—151, 208, 271—272, 279, 300—301, 322.
- historiassa — 127—128.
- ja aihe — 127.
- ja funktionaalisuus — 430.
- ja peruste — 114, 177—178.
- ja seuraus — 57.
- ovat ainoastaan yleismaailmallisen riippuvuussuhteen, yhteyden momentteja, ainoastaan renkaita materian kehitysketjussa — 127.
- ja tarkoitus — 241.
- ja välittyminen — 130.
- kausaliteetti on vain eräs universaalisen yhteyden määre — 129.
- syyn todellinen tiedostaminen on tiedon syventämistä ilmiöiden ulkopinnalta substanssiin — 126.
- syysuhteen ehdollinen luonne — 169.
- syy-yhteydeläinen suhde — 128—130.
- Ks. myös* Yhteys.
- Sähkö** — 115, 311, 380.

T

Tahto — 170, 176.

Taide

— ja todellisuus — 59.

Ks. myös Musiikki.

Taikausko — *ks.* Uskonto ja taikausko.

Tajunta (tietoisuus) — 98, 131, 133, 147, 153, 164, 177, 183, 336, 347.

— heijastaa luonnon olemusta, substanssia — 151.

— ihmisen tajunta ei ainoastaan heijasta objektiivista maailmaa, vaan luokin sitä — 173—174.

— ihmisen tajunta on luontoon nähden ulkoista (ei heti eikä yksinkertaisesti sen kanssa yhteen käyvää) — 151.

— itsetajunta — 11, 28, 31—32, 79, 136, 148, 170.

— ja substanssi — 27.

— ja alitajuinen — 390.

— ja historia — 222.

— ja oleminen — *ks.* Oleminen ja tajunta.

— siirtyminen materiasta tajuntaan on dialektista — 239.

— subjektiivinen tajunta ja sen syveneminen objektiivisuuteen — 166.

— tajunnan liikunta absoluuttiseen tietoon («Hengen fenomenologiassa») — 78.

— tietoisuus maailman objektiivisen yhteyden lainmukaisuudesta — 142.

Tarkoituksenmukaisuus — *ks.* Teleologia.

Tarkoitus (päämäärä) — 10, 114, 131, 156, 174—179, 194, 226, 383.

— historiassa — 152, 234, 262—263, 265—266, 268—269.

— ihmisen tarkoituksenmukainen toiminta — *ks.* Ihminen.

— ja keino — 152, 165, 177, 241.

— ja syy, laki, yhteys, järki — 241.

— tiedostuksen tarkoitus on aluksi subjektiivinen — 168.
Ks. myös Teleologia.

Tasa-arvoisuus — 11.

Tautologia — 100—101, 107, 115, 171.

Tavara — *ks.* Kansantaloustiede.

Tekniikka — 151—152, 235, 289.

— ja käytäntö totuuden kriteerinä — 163.

— tekniikan historia — 116, 126.

Teleologia — 56—57, 114, 149, 153—154, 241, 391; *ks. myös* Tarkoitus.

Teologia — 6, 28, 43, 56.

— Leibniz lähestyi teologian kautta materian ja liikkeen erottamattoman yhteyden periaatetta — 329.

Tiede — 171, 191, 356—357, 362—363, 385, 388, 402—403.

— heijastaa luonnon olemusta, substanssia — 151.

— ihminen todistaa käytännöllään tieteen objektiivisen oikeellisuuden — 154.

— ja kokemus — 372—373.

— ja mielikuvitus — 211.

— on typerää kieltää mielikuvituksen osuutta tutkimassakaan tieteessä — 323.

— ja proletariaatti — 16.

— ja uskonto — 211, 249, 257—258, 358, 367, 369; *ks. myös* Tieto ja usko.

— konkreettiset tieteet ja logiikka — *ks.* Logiikka.

— sulkee ehdollisesti, likipitäen piiriinsä ikuisesti liikkuvan luonnon universaalisen lainmukaisuuden — 145.

— tieteellinen käsittely vaatii eron, yhteyden, muuttumisen osoittamista — 186.

— tieteen historia — 116, 210—211, 249, 271, 304, 311—312.

— yhteiskuntatiede — 311.

Tiedostus (tieto) — 75, 89, 93, 148, 157—158, 163—164, 166—170, 176—180, 184, 188—193, 199, 271—272, 274, 360—361, 362—363, 373, 397, 408.

- dialektisen tiedostamisen olemus — todellisuuden momenttien kokonaisuuden purkamien — 125.
 - ehtona maailman kaikkien prosessien tiedostamiselle niiden »itseliikunnassa», niiden spontaanisessa kehityksessä, niiden elävässä elämässä on niiden tiedostaminen vastakohtien ykseytenä — 312.
 - ja aistimellinen varmuus — 215.
 - ja aistinta (Aristoteleella) — 241.
 - ja havainnointi — 133, 135.
 - luonnon — 72, 125, 126, 135—137, 159, 163, 169, 173, 201, 239—240, 313, 314—315, 372.
 - ja logiikan kategoriat — 75—77, 134—135, 160.
 - materialisti ylentää materiaan tietämistä, luonnon tietämistä — 135.
 - tiedostus yhdistää luonnon ja ihmisen — 75.
 - on ajattelun ikuista, loputonta lähentymistä objektiin — 158.
 - on käsitteen ja objektiivisuuden yhteellisyys — 157.
 - paljastaa olemisessa (välittömissä ilmiöissä) olemuksen — 271.
 - sen absoluuttisuus ja suhteellisuus — 169.
 - kaikenlaisen tiedon suhteellisuus ja absoluuttinen sisältö tiedostuksen jokaisessa askeleessa eteenpäin — 143.
 - teoreettisen tiedostuksen tulle antaa objekti sen välttämättömyydessä — 172.
 - tiedon ja käsitteen lähde — 170, 246.
 - tiedostuksen alku — 68, 74, 86, 169, 189—191, 246.
 - tiedostuksen objektiivisuus — 169, 320.
 - tiedostuksen subjekti — 76, 304.
 - tiedostuksen tarkoitus on aluksi subjektiivinen — 168—169.
 - tiedostusmetodi — ks. Dialektiikka, Metodi.
 - tiedostusprosessi — 71—72, 75—76, 84, 102—103, 121, 143, 189—191, 215.
 - abstraktioiden osuus tiedostusprosessissa — ks. Abstraktinen, Kohoaminen.
 - ja idealismin mahdollisuus — ks. Idealismi.
 - ja käytäntö — 163, 171—174, 176—179, 271—272.
 - objektiivisen todellisuuden tiedostamisen dialektinen tie: elävästä havainnoinnista abstraktiseen ajatteluun ja siitä käytäntöön — 135.
 - sen analyysi — 166, 173.
 - tiedostamisen liikunta objektiä kohden saattaa tapahtua aina vain dialektisesti — 235.
 - tiedostusprosessi sisältää ihmisen käytännön ja tekniikan — 163.
 - tiedostusprosessin dialektinen luonne — 135, 163, 313—315, 320, 322—324.
 - tiedostusprosessin momentit, asteet — 98—99, 120—122, 135, 145, 160, 163, 235, 250—251, 271—272.
 - tieto on luonnon heijastumista ihmisessä, on monien abstraktioiden prosessi, käsitteiden, lakien muodostumisen prosessi — 145—146.
 - *Ks. myös* Ajattelu, Heijastus, Kohoaminen, Käsite, Tietoppi (tietoteoria).
- Tieto** — 154, 304, 324, 396.
- ja usko — 36—37, 82; *ks. myös* Tiede ja uskonto.
 - kaikenlaisen tiedon suhteellisuus ja absoluuttinen sisältö tiedostuksen jokaisessa askeleessa eteenpäin — 143.

- tajunnan liikunta absoluutti-
seen tietoon (»Hengen feno-
menologiassa») — 78.
Ks. myös Tiedostus.
- Tieto-oppi (tietoteoria)**—102, 301.
 - aistimus tietoteorian periaat-
teena ja etiikan periaattee-
na — 234.
 - A. Reyn tietoteoria = häpeile-
vää materialismia — 397.
 - Aristoteleen — 320—321, 324.
 - Epikuroksen — 245—248, 250.
— Hegel kiersi Epikuroksen
tietoteorian — 248.
 - Hegel kumooa Kantia nimen-
omaan tieto-opillisesti — 134.
 - Herakleitoksen — 303—304.
 - ja logiikka — 83, 142, 145,
181, 272, 451.
 - logiikan ja tietoteorian
yhteenkäymisen ehto —
138; *ks. myös* Dialektiikka
logiikkana ja tietoteoriana.
 - logiikka ja tietoteoria on
johdettava »kaiken luon-
nollisen ja henkisen elä-
män kehityksestä» — 72.
 - ja tiedostuksen historia — *ks.*
Looginen ja historiallinen.
 - kyreneläisten — 234.
 - tiedon alat, joista tietoteo-
rian ja dialektiikan on raken-
nuttava — 304.
 - tiedon ja käytännön ykseys
tietoteoriassa — 179.
- Todellisuus** — 55—56, 124—125,
160—161, 266, 321, 400, 459—
460.
 - ajallinen ja satunnainen —
156.
 - ja aistimellisuus — 50, 52.
 - ja ajattelu — 64, 67, 68, 267.
 - ja dialektiikka — 161—162.
 - ja ideat (Kantin mukaan) —
156.
 - ja käytäntö — 174, 178.
 - ja mahdollisuus — *ks.* Mah-
dollisuus ja todellisuus.
 - ja mielikuviutus — 323.
 - ja olemassaolo — 124.
 - ja olemus — 103.
 - ja subjekti — 173—176.
 - ja suhde — 118.
 - ja taide — 59.
 - ja tarkoitus — 174—175.
 - ja totuus — *ks.* Totuus.
 - ja välttämättömyys — 125—
126.
 - todellisuuden puolet, mo-
mentit — 125, 158—159, 218.
 - todellisuuden tiedostus —
125, 313—314, 373, 408; *ks.*
myös Tiedostus.
Ks. myös Maailma, Oleminen,
Reaalisuus (reaalinen).
- Totuus** — 79, 136—138, 150, 214,
271—272, 397—398, 410, 459.
 - absoluuttinen ja suhteelli-
nen — 145—146, 160—161,
214, 374, 401—402.
 - kaikenlaisen tiedon suh-
teellisuus ja absoluuttinen
sisältö tiedostuksen jokai-
sessa askeleessa eteen-
päin — 143.
 - abstraktinen — 194, 207; *ks.*
myös Abstraktinen.
 - ja erehdys — 398.
 - ja identtisyuden laki — 107.
 - ja käytäntö — *ks.* Käytäntö.
 - ja mielle — 239, 244—245.
 - ja objekti — 109, 148, 156.
 - ja oikeellisuus — 160.
 - ja todellisuus — 176—179.
 - totuus realisoituu ainoas-
taan todellisuuden puo-
lien yhdelmässä — 159.
 - ja välitön — 102, 190—191,
236.
 - Kantin filosofiassa — *ks.* Kant
ja kantilaisuus.
 - koostuu ilmiön, todellisuuden
ja niiden keskinäissuhteen
kaikkien puolien yhdelmästä—
159.
 - käsitteen kohteena — 133.
 - objektiivinen — 155, 163—
164, 172—173, 176—180.
 - ja ilmiö — 166—167.
 - subjektiivisesta käsittees-
tä ja subjektiivisesta tar-
koitusperästä objektiiv-
iseen totuuteen — 154.

- tiedostuksen kulku joh-
taa sen objektiiviseen to-
tuuteen — 169.
 - on prosessi — 163.
 - totuuden kehitysasteet —
162—163.
 - totuuden konkreettisuus — *ks.*
Abstraktinen ja konkreettinen.
 - totuuden kriteeri — 154,
157—158, 163—164, 176—179,
187, 248, 302—303.
 - ihminen tarkastaa luon-
non heijastuksensa oikeel-
lisuuden käytännössä ja
tekniikassa — 163.
 - ihmisen ja ihmiskunnan
käytäntö on tiedon objek-
tiivisuuden kriteeri — 172.
 - Marx liittyy välittömästi
Hegelin ottaessaan tieto-
teoriaan käytännön kritee-
rin — 173.
 - totuuden määritelmä — 137—
138, 245.
 - totuuden tiedostamisen dia-
lektinen tie — 135, 163.
Ks. myös Tiedostus.
 - Transsendentaalinen** — 96, 149,
166.
 - apperseption transsendentaa-
linen ykseys — 133.
 - Transsendentti** — 155—156.
 - Tuleminen** — 77, 85, 87, 106, 132,
219—220, 231, 271, 298.
 - ja muuttuminen — 86, 184—
186.
 - Tuotantosuhteet** — 12.
 - Tutkimus ja esitys** — 312—313.
 - Työkalu** — 152, 265—266.
- U**
- Ulkoinen ja sisäinen** — 126, 149,
150—151, 188.
 - ja alku — 123.
 - Usko** — *ks.* Tieto ja usko, Uskon-
to.
 - Uskonpuhdistus** — 267.
 - Uskonto** — 6, 20—22, 43, 50—51,
58—61, 82, 194, 263, 319,
421.
 - ja ateismi — *ks.* Ateismi ja
uskonto.
 - ja filosofia — *ks.* Filosofia ja
uskonto.
 - ja taikausko — 59, 63—64,
251.
 - ja tiede — *ks.* Tiede ja us-
konto.
 - kristinusko — 266—267, 392—
393.
 - persialainen — 300.
 - uskonnon gnoseologiset juu-
ret — 315, 323.
 - idealismin (=uskonnon)
mahdollisuus on annettu
jo ensimmäisessä alkeelli-
sessa abstraktiossa — 323.
 - uskonnon luokkajuuret — 315.
Ks. myös Jumala, Teologia.
 - Uushegeliläisyys** — 199—203, 348.
 - Uuskantilaisuus** — 348.
 - uuskantilaisten agnostisis-
mi — 143.
Ks. myös Kant ja kantilai-
suus.
 - Uuskritisismi** — 277, 348.
 - Uusplatonismi** — 257—258.
 - Uuspositivismi** — *ks.* Positivismi.
 - Uustomismi** — 372, 382.
- V**
- Vallankumouksellis - demokraatti-
nen liike Venäjällä** — 443—
444, 477.
 - Vallankumous** — 339.
 - XVIII vuosisadan lopun Rans-
kan vallankumous — 14—15,
20, 22—23, 140, 264, 266, 267,
268.
 - vuoden 1848 vallankumous ja
Feuerbach — 49.
 - Valo** — 250.
 - valon nopeus — 247, 289.
 - Valtio** — 21—23, 263, 268.
 - Platonin tasavalta — 234, 237.
 - Vapaus** — 90, 262, 267—268.
 - ja subjektivisuus — 131.
 - vapaus välttämättömyyden
ymmärtämisenä — *ks.* Välttä-
mättömyys ja vapaus.

Vastakohtaisuus (vastakohta) — 16, 73, 80, 101, 107, 132, 147, 149, 175, 211—212, 223, 321.

— ja ristiriita — *ks.* Ristiriita ja vastakohtaisuus (vastakohta).

— vastakohtien ykseys (samuus) ja taistelu — 88—89, 91, 108—109, 116, 141, 159—160, 161, 181—182, 187—189, 218, 298, 311—313.

— abstraktiot ja vastakohtien »konkreettinen ykseys» — 161.

— kehitys omaksi vastakohtakseen — 161, 220.

— maailman peruslakina on vastakohtaksi muuttuminen (Herakleitoksen mukaan) — 299, 302.

— vastakohtien liikkuvuus — 88—89, 114.

— vastakohtien samuus tiedostamisen lakina (ja objektiivisen maailman lakina) — 311.

— vastakohtien samuus (ykseys) on luonnon (muun muassa sekä hengen että yhteiskunnan) kaikissa ilmiöissä ja prosesseissa esiintyvien ristiriitaisten, toisensa poissulkevien, vastakkaisten tendenssien tunnustamista (löytämistä) — 311—312.

— vastakohtien ykseyden suhteellisuus ja niiden taistelun absoluuttisuus — 312.
Ks. myös Antagonismi.

Vieraantuminen — 9—10, 12, 14, 31.

Vitalismi — 43, 292, 382.

Voluntarismi — 43.

Vuorovaikutus — *ks.* Yhteys.

Välitys, välitetty (välillinen) — *ks.* Suhde, Välitön ja välitetty, Yhteys.

Välitön ja välitetty (välillinen) — 86, 114, 129, 145—146, 178, 185, 222, 271.

— ja totuus — 102, 191, 236.

— kaikki on välillistä, muuttumisten yhdistämää — 83.

— välittyminen ja syysuhde — 130.
Ks. myös Muuttuminen, Suhde, Yhteys.

Välttämättömyys — 10, 23, 124, 171, 172.

— ja laki — 148—149, 226, 234, 238.

— ja sattuma — 128—129, 313—314.

— ja todellisuus — 125—126.

— ja vapaus — 126, 129, 144, 149, 152.

— vapaus välttämättömyyden ymmärtämisenä — 277.

— välttämättömyys ei häviä muutuessaan vapaudeksi — 129.

— ja yleinen — 222, 333—334.

— luonnon — 58—60, 149, 305.

— ristiriidan — *ks.* Ristiriita.

— välttämättömyys-käsitteen aineksia ja alkeita — 313.

Y

Yhteiskunta — 112, 311—312.

— antiikin — 21, 23.

— kansalaisyhteiskunta — 21, 23, 97.

— maantieteellisen ympäristön vaikutus yhteiskunnan kehitykseen — 264—265, 354.

— porvarillinen — 8—10, 13—14, 21—23, 29, 272.

— sen anarkia — 22.

— sen ristiriidat — 142—143, 312—313.

Yhteys — 164, 186, 222, 300, 416.

— ja laki — 120, 226, 241.

— ja syysuhde — 127—130, 142.

— keskinäinen yhteys luonnon sa — 56—57, 83, 86, 120, 332.

- ja sen heijastuminen käsitteissä — 118, 141, 142—143, 159—160.
- annetun ilmiöpiirin kaikkien puoltien, voimien, tendenssien välttämätön, objektiivinen yhteys — 80.
- loputtoman edistyksen kaikkien osien yhteys — 91.
- maailman objektiivisen yhteyden lainmukaisuus — 142—143.
- materian ja liikkeen — 239, 329.
- onkin muuttumisia — 83, 144, 313.
- vuorovaikutus — 120, 129—130.
- yhteyden momentti — 117, 185.
- yksityisen ja yleisen — 313.
- yleismaailmallisen yhteyden kaikinpuolinen ja kaikkikäsitävä luonne — 127.
- Ks. myös* Suhde, Syy, Väli-tön ja välitetty.
- Ykseys**
 - ja maailmanprosessin ykseys ja yhteys, keskinäinen riippuvuus sekä kokonaisuus — 120.
 - ja moninaisuus — 171, 186.
 - ja vastakohtien taistelu — *ks.* Vastakohtaisuus.
 - maailman, luonnon, liikkeen, materian ykseyden yleinen periaate — 215.
- Yksilö** — *ks.* Historia. Joukkojen ja yksilön osuus historiassa.
- Yksityinen, erikoinen ja yleinen** — 81, 98—99, 116—117, 140—143, 161—162, 186, 189, 194, 250, 299, 304, 320—321.
- yleinen ja välttämättömyys — 222, 334.
- Ks. myös* Erillinen ja yleinen.
- Yksityisomistus** — 6—11, 21.
- Yleinen** — *ks.* Erillinen ja yleinen, Yksityinen, erikoinen ja yleinen.
- Yleistys** — *ks.* Abstraktinen, Ko-
hoaminen.
- Ymmärrys (äly)** — 101, 133, 134—135, 137, 160—162, 210, 241, 245, 251, 453.
- ja järki — *ks.* Järki ja ymmärrys.
- Pythagoraan filosofiassa — 210.
- Ks. myös* Ihmisymmärrys.
- Ympäristö** — *ks.* Elimistö ja ympäristö.

Ä

- Äly (järki)** — *ks.* Ajattelu.
- Äärellinen** — 86, 168—169, 172, 256.
- ja absoluuttinen — 168.
- ja ääretön — 89—92, 160—162, 183, 186, 216, 256, 403.
- ovat yhden ja saman maailman osia, askelmia — 86.
- Äärettömyys (ääretön)**
 - huono — 90—91, 177—178.
 - ja äärellinen — *ks.* Äärellinen ja ääretön.
 - matematiikassa päättämätön — 87, 95—96.
 - materian — 91.
- Ääri** — *ks.* Raja.

SISÄLTÖ

Esipuhe.....	IX
--------------	----

1895

MUISTIINPANOT MARXIN JA ENGELSIN TEOKSESTA	
»PYHÄ PERHE»	1—34

1903

F. OBERWEG. »LÄPILIEKKAUS FILOSOFIAN HISTORIASTA»	35
F. PAULSEN. »JOHDATUS FILOSOFIAAN»	36—38

1904

MERKINTÖ E. HAECKELIN KIRJOJEN »ELÄMÄN IHMEET» JA	
»MAAILMANARVOITUKSET» ARVOSTELUSTA	39

1909

MERKINNÖT SORBONNEN KIRJASTON LUONNONTIEDETTÄ JA	
FILOSOFIAA KOSKEVISTA TEOKSISTA	40—45
MUISTIINPANOT FEUERBACHIN KIRJASTA »LUENTOJA USKON-	
NON OLEMUKSESTA»	47—68

1914 — 1916

MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA »LOGIIKAN TIEDE»	69—195
Ensimmäisen painoksen alkulause	71
Toisen painoksen alkulause	73
Johdanto: Logiikan yleiskäsite	78
Oppi olemisesta	83—101
Mistä tiede on aloitettava?	83
Ensimmäinen jakso: Kvaliteetti (laatu)	85
Toinen jakso: Kvantiteetti (määrä)	94
Kolmas jakso: Mitta	97
Oppi olemuksesta	102—131
Ensimmäinen jakso: Olemus heijastumana itsessään	102
Toinen jakso: Ilmiö	118
Kolmas jakso: Todellisuus	124
Subjektiivinen logiikka eli oppi käsitteestä	132—195
Käsitteestä yleensä	132
Ensimmäinen jakso: Subjektiivisuus	140
Toinen jakso: Objektiivisuus	148
Kolmas jakso: Idea	155
MERKINNÖT HEGELIN »LOGIIKKA» KOSKEVIEN TEOSTEN ARVOSTELUISTA	196—203
MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA »LUENTOJA FILOSOFIAN-HISTORIASTA»	205—258
Johdatus filosofian historiaan	207
XIII osa. Filosofian historian ensimmäinen osa	209—226
Joonialaisten filosofia	209
Pythagoras ja pythagoralaiset	209
Elealainen koulukunta	211
Herakleitoksen filosofia	219
Leukippos	222

Demokritos	224
Anaksagoraan filosofia	224
XIV osa. Filosofian historian toinen osa	227—256
Sofistien filosofia	227
Sokrateen filosofia	230
Sokraatikot	232
Platonin filosofia	234
Aristoteleen filosofia	237
Stoalaisten filosofia	245
Epikuroksen filosofia	245
Skeptikkojen filosofia	252
XV osa. Filosofian historian kolmas osa	257—258
Uusplatonikot	257
Hegel Platonin dialogeista	258
MUISTIINPANOT HEGELIN KIRJASTA »LUENTOJA HISTORIAN- FILOSOFIASTA»	259—269
Hegel maailmanhistoriasta	268
HEGELIN DIALEKTIIKAN (LOGIIKAN) JASENNYS. [<i>Pienen Logiikan (Ensyklopedian) sisällysluettelo</i>]	270—272
MUISTIINPANOT NOELIN KIRJASTA »HEGELIN LOGIIKKA»	273—278
ARVOSTELUSTA, JOKA KOSKEE J. PERRININ KIRJAA »TUT- KIELMA FYSIKAALISESTA KEMIASTA. PERIAATTEET»	279
PETER GENOFF. »FEUERBACHIN TIETO-OPPI JA METAFYSIIKKA»	280—283
PAUL VOLKMANN. »LUONNONTIETEIDEN TIETO-OPILLISET PE- RUSTEET»	284
MAX VERWORN. »BIOGENEETTINEN HYPOTEESI»	285—286
F. DANNEMANN. »MITEN MAAILMANKUVAMME ON SYNTYNYT»	287—288
LUDWIG DARMSTAEDTER. »LUONNONTIETEIDEN JA TEKNIIKAN HISTORIAN KÄSIKIRJA»	289

NAPOLEON. »AJATUKSIA»	290
ARTHUR ERICH HAAS. »HELLENISMIN HENKI NYKYAJAN FY- SIKKASSA»	291
THEODOR LIPPS. »LUONNONTIEDE JA MAAILMANKATSOMUS»	292
MUISTIINPANOT LASSALLEN KIRJASTA »EFESOLAISEN HE- RAKLEITOS HÄMÄRÄN FILOSOFIA»	293—305
DIALEKTIIKASTA	307—315
MUISTIINPANOT ARISTOTELEEN KIRJASTA »METAFYSIIKKA»	317—325
MERKINTÖ FEUERBACHIN JA HEGELIN TEOSTEN NITEISTÄ	326
MUISTIINPANOT FEUERBACHIN KIRJASTA »LEIBNIZIN FILOSO- FIAN ESITTELYÄ, KEHITTELYÄ JA ARVOSTELUA»	327—337
TRI JOHANN PLENGE. »MARX JA HEGEL»	338—340
KIRJOJA KOSKEVIA MERKINTÖJÄ	341—345
F. Raab. »R. Avenariuksen filosofia»	341
Perrin. »Atomit»	341
Gideon Spicker. »Luonnontieteen suhteesta filosofiaan»	342
Hegel. »Fenomenologia»	342
Albrecht Rau. »Fr. Paulsen E. Haeckelistä»	343
E. Haeckel. »Jumala-luonto»	344
Uhde. »Feuerbach»	344
A. Zart. »Maailmankaikkeuden rakennuskiviä: atomit, molekyylit...»	344
Ruttmann. »Nykyaikaisen psykologian peruspäätel- mät»	345
Suter. »Richard Avenariuksen filosofia»	345

J. PLENGEN KIRJAA »MARX JA HEGEL» KOSKEVASTA ARVOSTELUSTA	346
R. B. PERRYIN KIRJAA »NYKYISET FILOSOFISET SUUNTAUKSET» KOSKEVASTA ARVOSTELUSTA	347
A. ALIOTTAN KIRJAA »IDEALISTINEN TAANTUMUS TIEDETTÄ VASTUSTAMASSA» KOSKEVASTA ARVOSTELUSTA.....	348
MACHIA KOSKEVISTA HILFERDINGIN LAUSUNNOISTA (KIRJASSA »FINANSSIPÄÄOMA»)	349

1908 — 1911

KIRJOIHIN TEHTYJÄ REUNAHUOMAUTUKSIA	351—484
G. V. Plehanov. »Marxilaisuuden peruskysymykset»	353—355
Abel Rey. »Nykyaikainen filosofia»	356—410
A. Deborin. »Dialektinen materialismi»	411—417
V. Shuljatiev. »Kapitalismin puolustus länsieurooppalaisessa filosofiassa. Descartesista E. Machiin»	418—433
G. V. Plehanov. »N. G. Tshernyshevski»	434—484
<i>Huomautuksia</i>	485—512
<i>V. I. Leninin siteeraaman ja mainitseman kirjallisuuden hakemisto</i>	513—530
<i>Nimihakemisto</i>	531—551
<i>Asiahakemisto</i>	552—580

KUVAT

V. I. Lenin.— 1917	XVI—1
Ensimmäinen sivu V. I. Leninin käsikirjoituksesta Muistiinpanot Marxin ja Engelsin teoksesta »Pyhä perhe».—1895	3
Sivu V. I. Leninin käsikirjoituksesta Muistiinpanot Feuerbachin kirjasta »Luentoja uskonnon olemuksesta».—1909	65
Hegelin kirjasta »Wissenschaft der Logik» (»Logiikan tie-de») tehtyjen muistiinpanojen ensimmäisen vihkon kansilehti.— Syyskuu — joulukuu 1914.	70—71

Sivu V. I. Leninin käsikirjoituksesta Muistiinpanot Hegelin kirjasta »Logiikan tiede».— Syyskuu—joulukuu 1914	182—183
Bernin kirjaston lukusali	294—295
V. I. Leninin käsikirjoitus »Dialektiikasta», alkusivu.— 1915	309
Sivu G. V. Plehanovin kirjasta »N. G. Tshernyshevski»	
V. I. Leninin tekemin merkinnöin	473

Suomentanut V. Bergman

LUKIJALLE

Kustannusliike Edistys pyytää lukijoita esittämään mielipiteensä tämän kirjan suomennoksen laadusta ja kirjan asusta. Kustannusliike on kiitollinen myös muista ehdotuksista ja toivomuksista.

Osoitteemme:

*Zubovski bulvar, 21
Moskova, Neuvostoliitto.*